

DET KONGELIGE
ARBEIDS- OG SOSIALDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2015–2016)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2016

Utgiftskapitler: 600–667, 2470, 2541–2542, 2620–2686

Inntektskapitler: 3600–3648, 5470, 5571, 5607, 5701–5705

Innhold

Del I	Innledende del	9	Kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten	95
			Kap. 3605 Arbeids- og velferdsetaten	99
1	Regjeringens mål for arbeids- og velferdspolitikken	11	Kap. 606 Trygderetten	100
			Kap. 3606 Trygderetten	101
2	Profil og satsingsområder	14	<i>Programkategori 09.20</i>	
2.1	Samlet budsjettforslag fordelt på programområder og programkategorier	14	<i>Tiltak for bedre levekår mv.</i>	102
			Kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	102
2.2	Satsinger og hovedprioriteringer..	16	Kap. 3621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	108
3	Sentrale utviklingstrekk	24		
3.1	Innledning	24	<i>Programkategori 09.30 Arbeidsmarked</i>	109
3.2	Arbeidsmarkedssituasjonen i Norge i 2015	24	Kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak	109
			Kap. 3634 Arbeidsmarkedstiltak	121
3.3	Helserelaterte ytelser	27	Kap. 635 Ventelønn	121
3.4	Sentrale ytelser	30	Kap. 3635 Ventelønn mv.	122
3.5	Økonomisk og sosial trygghet	37		
3.6	Arbeidsmiljø og sikkerhet	40	<i>Programkategori 29.20 Enslige forsørgere</i>	123
			Kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far	123
4	Anmodningsvedtak	42		
			<i>Programkategori 29.50</i>	
5	Oversiktstabeller	44	<i>Inntektssikring ved sykdom og uførhet</i>	127
5.1	Utgifter og inntekter fordelt på kapitler	44	Kap. 2650 Sykepenger	127
			Kap. 2651 Arbeidsavklaringspenger	131
5.2	Årsverksoversikt	48	Kap. 2655 Uførhet	135
5.3	Bruk av stikkordet kan overføres	48	<i>Programkategori 29.60</i>	
			<i>Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.</i>	139
Del II	Budsjettforslag	49	Kap. 2661 Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv.	139
6	Arbeids- og sosialdepartementets budsjettforslag for 2016	51	<i>Programkategori 29.90 Diverse utgifter</i>	145
			Kap. 5701 Diverse inntekter	145
Resultatområde 1 Administrasjon og utvikling	51	<i>Programkategori 33.30 Arbeidsliv</i>	148	
			Kap. 2541 Dagpenger	148
<i>Programkategori 09.00 Administrasjon</i>	56		Kap. 5705 Refusjon av dagpenger	150
Kap. 600 Arbeids- og sosialdepartementet ..	56		Kap. 2542 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.	151
Kap. 3600 Arbeids- og sosialdepartementet ..	57		Kap. 5704 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs	152
Kap. 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	57			
Kap. 3601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	65	Resultatområde 3 Pensjon	154	
Resultatområde 2 Arbeid og velferd	66	<i>Programkategori 09.50 Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse</i>	164	
			Kap. 611 Pensjoner av statskassen	168
<i>Programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken</i>	93		Kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse	169
Kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen	93			

Kap. 613	Arbeidsgiveravgift til folketrygden	172	Kap. 645	Regional verneombudsordning i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen	232
Kap. 614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	173	Kap. 3645	Regional verneombudsordning i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen	232
Kap. 3614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	175	Kap. 646	Pionerdykkere i Nordsjøen	233
Kap. 5607	Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	175	Kap. 648	Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.	234
Kap. 615	Yrkesskadeforsikring	176	Kap. 3648	Arbeidsretten, meklingsinstitusjonen m.m.	235
Kap. 3615	Yrkesskadeforsikring	177	Kap. 649	Treparts bransjeprogrammer	235
Kap. 616	Gruppelivsforsikring	177	Del III	Omtale av særlige tema	237
Kap. 3616	Gruppelivsforsikring	178	7	Forenklingsarbeid, modernisering og økt gjennomføringskraft	239
Kap. 2470	Statens pensjonskasse	178	8	Likestillingsomtale	241
Kap. 5470	Statens pensjonskasse	182	9	Omtale av klima- og miljørelevante saker	254
<i>Programkategori 09.60 Kontantytelser</i>	183	10	Samfunnstryggleik og beredskap	258	
Kap. 660	Krigspensjon	183	11	Grunnbeløp, sært tillegg og stønader	260
Kap. 664	Pensjonstrygden for sjømenn	185	12	Standardiserte nøkkeltal for nettobudsjetterte verksemder – STAMI	263
Kap. 666	Avtalefestet pensjon (AFP)	188	13	Ny rekommandasjon, International Labour Organization (ILO)	267
Kap. 667	Supplerende stønad til personer over 67 år	191	14	Strategi mot arbeidslivskriminalitet	275
<i>Programkategori 29.70 Alderdom</i>	195	Forslag		286	
Kap. 2670	Alderdom	195			
<i>Programkategori 29.80</i>					
<i>Forsørgertap og eneomsorg for barn mv.</i>	204				
Kap. 2680	Etterlatte	204			
Kap. 2686	Stønad ved gravferd	209			
Resultatområde 4					
Arbeidsmiljø og sikkerhet	211				
<i>Programkategori 09.40</i>					
<i>Arbeidsmiljø og sikkerhet</i>	222				
Kap. 640	Arbeidstilsynet	223			
Kap. 3640	Arbeidstilsynet	226			
Kap. 642	Petroleumstilsynet	227			
Kap. 3642	Petroleumstilsynet	230			
Kap. 5571	Sektoravgifter under Arbeids- og sosialdepartementet	230			
Kap. 643	Statens arbeidsmiljøinstitutt	231			

Figuroversikt

Figur 3.1	Arbeidsledighet. AKU og registrert ledige. Pst. av arbeidsstyrken.	24	Figur 3.8	Utviklingen i antall alderspensjonister i folketrygden. Tusen. Historiske tall 1980–2014. Framskrivninger 2015–2050.	31
Figur 3.2	Arbeidsrelatert innvandring.	25	Figur 3.9	Utvikling i antall pensjonister i Statens pensjonskasse.	32
Figur 3.3	Arbeidsledighet blant unge 15–24 år. AKU-ledighet og registrert ledighet.	26	Figur 3.10	Utgifter til økonomisk sosialhjelp (2014-kroner) og antall stønadsmottakere 2002–2014. Tall for 2003 og 2004 inkluderer mottak av introduksjonsstønad for nyankomne innvandrere.	39
Figur 3.4	Endringer i sysselsettingsrater blant eldre, basert på AKU. 2009–2014. Prosentpoeng.	26	Figur 6.1	Antall sykepengedager betalt av folketrygden utover arbeidsgiverfinansiert periode ¹ per lønnstaker per år. Justert for sykepengegrad. Årstall 1993–2014.	128
Figur 3.5	Antall mottakere av sykepenger, arbeidsavklaringspenger og uførepensjon (venstre akse) og mottakere av disse ytelsene som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse), korrigert for at man kan motta mer enn en ytelse samtidig. Antall i tusen. Andel i pst. Tall ved utgangen av året 2001–2014.	28	Figur 6.2	Utviklingen i sykefraværsprosenten. Årstall 2001–2014.	130
Figur 3.6	Mottakere av helserelaterte ytelser som andel av befolkningen i alderen 18–66 år. Bosatte personer født i Norge og alle bosatte. 2001–2014. Pst.	28	Figur 6.3	Mottakere av uførepensjon. Antall ved utgangen av året (venstre akse) og som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse). Antall i tusen. Andel i pst. 2000–2014.	136
Figur 3.7	Estimat på antall tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser (venstre akse) og som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse). Antall i tusen. Andel i pst. Årsgjennomsnitt 2001, 2005, 2009–2014.	29	Figur 6.4	Utvikling i antall permitterte (helt og delvis), januar 2008 – august 2015.	149

Oversikt over bokser

Boks 6.1	Nærmere om ansvarsområdet:	211	Boks 14.3	Arbeidsinnvandring – Lønnsdannelsen og utfordringer for norsk økonomi	278
Boks 6.2	Storulykke – definisjon:	219			
Boks 14.1	Samarbeid mot svart økonomi	276			
Boks 14.2	Arbeidsmarkeds kriminalitet i Norge – situasjonsbeskrivelse 2014	277			

DET KONGELIGE
ARBEIDS- OG SOSIALDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2015–2016)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2016

Utgiftskapitler: 600–667, 2470, 2541–2542, 2620–2686

Inntektskapitler: 3600–3648, 5470, 5571, 5607, 5701–5705

*Tilråding fra Arbeids- og sosialdepartementet 18. september 2015,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

Del I
Innledning del

1 Regjeringens mål for arbeids- og velferdspolitikken

Regjeringens visjon er et samfunn der alle kan delta. Regjeringen vil føre en omfattende og aktiv arbeids- og velferdspolitik for at flest mulig skal kunne delta i arbeidslivet. Regjeringens mål er et velfungerende arbeidsmarked som sikrer lav arbeidsledighet og høy sysselsetting og et trygt, fleksibelt og familievennlig arbeidsliv med plass til alle. Et arbeidsliv for alle forutsetter et godt og sikkert arbeidsmiljø og et seriøst arbeidsliv uten sosial dumping og organisert arbeidslivskriminalitet. Et åpent arbeidsliv med plass til alle er også vesentlig for å bekjempe fattigdom. Samtidig vil det alltid være en del personer som er for syke til å jobbe. Disse skal sikres en anstendig og forutsigbar inntekt. Gode velferdstjenester er grunnleggende for vårt samfunn.

Regjeringen vil bygge sin politikk på målet om en mest mulig effektiv bruk av fellesskapets ressurser. Samfunnet må bli mindre byråkratisk. Regjeringen vil bidra til en enklere hverdag for folk flest.

Et velfungerende arbeidsmarked

Et velfungerende arbeidsmarked med god utnyttelse av arbeidskraften er et viktig mål for Regjeringen. Sammen med en aktiv og målrettet arbeids- og velferdspolitik hvor det lønner seg å jobbe, skal dette bidra til at flest mulig skal kunne delta aktivt i arbeidslivet. Regjeringen mener den beste forutsetning for frihet og likeverd er å kunne være selvforsørget med egen arbeidsinntekt. Arbeid er avgjørende for å bekjempe fattigdom og heve den enkeltes levestandard og livskvalitet.

Personer som står utenfor arbeidslivet kan ha behov for bistand som styrker deres muligheter til å komme i jobb. Bistanden skal være tilpasset deres behov, og kunne bidra til raskere overgang til arbeid. Enkelte grupper kan oppleve særlige utfordringer med å få innpass på arbeidsmarkedet. Dette kan gjelde unge, innvandrere, langtidsledige og personer med nedsatt arbeidsevne. I en tid med høyere ledighet krever disse gruppene særskilt oppmerksomhet.

Arbeidsmarkedspolitikken påvirkes av andre politikkområder, som helse- og utdanningspolitik-

ken og den økonomiske politikken. Regjeringen ønsker et nært samarbeid mellom de ulike politikkområdene for å bidra til at flere kommer i arbeid.

Gode arbeidsinsentiver og målrettede velferdsordninger

Regjeringen vil arbeide på bred front for å forhindre at mennesker faller utenfor arbeidslivet. Gjennom avtalen om et inkluderende arbeidsliv legger Regjeringen til rette for at flest mulig skal kunne delta i arbeidslivet. Regjeringen vil øke forventningene til aktivitet i velferdsordningene for å bidra til gode insentiver til å søke jobb og ta del i arbeidslivet. Personer som er for syke til å jobbe skal fortsatt sikres en anstendig og forutsigbar inntekt. For de som blir varig uføre, er det gode ordninger. Ny uføretrygd innført fra 2015 gjør det lettere og mer oversiktlig å kombinere uføretrygd med arbeidsinntekt, og gjør det enklere for uføre som har mulighet til å utnytte sin restarbeidsevne.

Sysselsetting er den viktigste finansieringskilden for felles velferd. For å utvikle velferdssamfunnet er økonomisk vekst og et velfungerende arbeidsmarked viktig. Aldring av befolkningen vil framover gi markert høyere utgifter til pensjoner og helse- og omsorgstjenester. Det er nødvendig med endringer og reformer for å øke arbeidsinnsatsen i befolkningen, slik at vi demper økte framtidige kostnader og finansierer og videreutvikler velferdsordningene.

Våren 2016 vil Regjeringen legge fram en melding for Stortinget. Den vil omhandle videreutvikling av arbeids- og velferdsforvaltningen og gjennomgang av inntektssikringsordningene med vekt på arbeidsavklaringspenger. Det tas sikte på å gi meldingen en tydelig retning mot arbeid, brukerrettede tjenester og NAV-kontor med økt handlefrihet.

Et trygt, fleksibelt og familievennlig arbeidsliv

Et velfungerende arbeidsliv med gode arbeidsvilkår uten sosial dumping og organisert arbeidslivskriminalitet er avgjørende både for den enkelte arbeidstaker og for at seriøse virksomheter ikke

skal tape i konkurranse med useriøse. Dette er også en viktig premisse for styringen av norsk økonomi. Innsatsen mot useriøse aktører i utsatte bransjer skal styrkes, i nært samarbeid med bransjene selv. Styrket myndighetssamarbeid skal bidra til en helhetlig innsats mot arbeidslivskriminalitet.

Samfunnet endrer seg. Arbeidslivet er mer sammensatt enn før og ulike arbeidstakergrupper har ulike behov. Dette skaper behov for et større mangfold av løsninger når det gjelder arbeidstid. På denne bakgrunn er arbeidstidsbestemmelsene i arbeidsmiljøloven endret og Regjeringen har videre nedsatt et arbeidstidutvalg, som skal særlig vurdere de samlede arbeidstidsreguleringene og praktiseringen av disse, i lys av behovet for å mobilisere mer arbeidskraft, herunder å legge til rette for heltid.

Faste og midlertidige ansettelser er de to hovedformene for ansettelse i norsk arbeidsliv. Regjeringen legger til grunn at hovedregelen er og skal være fast ansettelse. Samtidig er det viktig at regelverket gir en viss fleksibilitet uten at dette gir grobunn for at det utvikles tilknytningsformer i arbeidslivet som bidra til at det tradisjonelle stillingsvernet settes under press.

Regjeringen vil jobbe for et velfungerende trepartssamarbeid, høy produktivitet, høy HMS-standard og trivsel blant arbeidstakerne. Dette vil bidra til et godt og ryddig arbeidsliv for alle og understøtte ansvars- og rollefordelingen i norsk arbeidsliv.

Et godt og sikkert arbeidsmiljø og gode arbeidsvilkår er viktig for den enkelte arbeidstaker og for en høy standard og kvalitet på produksjon av varer og tjenester. Det er også et viktig element for å oppnå målet om at så mange som mulig skal delta i arbeidslivet.

Arbeidsmiljøet skal bidra til god helse og arbeidsevne gjennom hele yrkeslivet, noe som også gjør at flere kan delta lengre i arbeidslivet.

Et trygt, fleksibelt og familievennlig arbeidsliv med plass til alle og tilpasset utviklingen i det moderne samfunn er viktig for å sikre høy sysselsetting også i årene fremover.

Et sterkere sosialt sikkerhetsnett

Regjeringen vil arbeide for å hindre at mennesker faller utenfor viktige sosiale arenaer. Regjeringens mål er et samfunn der alle kan delta og at Norge skal være et land med små forskjeller og minimal fattigdom. Arbeids- og velferdspolitikken skal bidra til å nå disse målene. Det finnes mennesker som står utenfor viktige sosiale arenaer på grunn

av dårlig økonomi eller dårlige levekår. Regjeringen vil tette hullene i det sosiale sikkerhetsnettet. Regjeringen vil bedre betingelsene for bruk av sosiale entreprenører og frivillig sektor i velferdssystemet.

Barns rett til en trygg oppvekst er grunnleggende. Regjeringen vil sikre barn som vokser opp i fattige familier mer likeverdige muligheter.

I 2013 vedtok Stortinget å ratifisere FN-konvensjonen for funksjonshemmede. Likevel møter personer med nedsatt funksjonsevne fortsatt barrierer som hindrer like muligheter til aktivitet og deltakelse. De aller fleste har utdanning og arbeid som mål og har forventninger om å leve selvstendige liv. Regjeringen vil arbeide for å følge opp konvensjonens intensjon om et samfunn med plass til alle, blant annet ved å legge bedre til rette for funksjonshemmede i arbeidsliv og dagligliv.

Arbeids- og velferdsforvaltningen

Arbeids- og velferdsforvaltningen er et sentralt verktøy for Regjeringen i gjennomføringen av arbeids- og velferdspolitikken. Regjeringen vil legge til rette for at arbeids- og velferdsforvaltningen gir god service til brukerne, får flere i arbeid og gir gode tilbud til dem som ikke kan delta i arbeidslivet. Programmet for IKT-modernisering av Arbeids- og velferdsetaten vil også understøtte dette arbeidet.

Regjeringen vil videreutvikle arbeids- og velferdsforvaltningen. Det vil bli lagt vekt på å:

- styrke og videreutvikle de arbeidsrettede tjenestene både for arbeidsgivere og arbeidssøkere
- sikre utvikling av mer brukerrettede tjenester som er effektive, målrettede og bidrar til gode opplevelser for brukerne av NAV-kontoret
- gi NAV-kontorene økt myndighet og handlingsfrihet

Siktemålet er å gjøre arbeids- og velferdsforvaltningen til et mer slagkraftig verktøy i arbeids- og velferdspolitikken.

Arbeidet med videreutvikling av arbeids- og velferdsforvaltningen vil bli nærmere omtalt i meldingen som regjeringen tar sikte på å legge fram for Stortinget våren 2016.

Pensjon

Regjeringen vil trygge framtidens pensjoner slik at den enkelte skal ha sikkerhet for en god pensjon. Folketrygdens alderspensjon skal gi et rime-

lig inntektsnivå i forhold til tidligere inntekt. Samtidig skal personer uten eller med liten tilknytning til arbeidsmarkedet få en god grunnsikring i alderdommen.

Det blir gradvis færre arbeidstakere per pensjonist i Norge. Den nye alderspensjonen stimulerer til arbeid og bidrar til å sikre bærekraften i det norske velferdssamfunnet.

2 Profil og satsingsområder

2.1 Samlet budsjettforslag fordelt på programområder og programkategorier

Betegnelse	mill. kr		
	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
<i>Programområde 09 Arbeid og sosiale formål</i>			
09.00 Administrasjon	428,5	432,8	1,0
09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken	11 896,4	12 003,6	0,9
09.20 Tiltak for bedre levekår mv.	327,1	345,3	5,6
09.30 Arbeidsmarked	7 875,2	8 563,1	8,7
09.40 Arbeidsmiljø og sikkerhet	936,9	969,8	3,5
09.50 Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse	11 652,1	12 011,9	3,1
09.60 Kontantytelser	2 393,4	2 445,7	2,2
Sum før lånetransaksjoner	35 509,7	36 772,3	3,6
Lånetransaksjoner	20 100,0	6 200,0	-69,2
Sum Arbeid og sosiale formål	55 609,7	42 972,3	-22,7
<i>Programområde 29 Sosiale formål, folketrygden</i>			
29.20 Enslige forsørgere	3 620,3	3 828,1	5,7
29.50 Inntektssikring ved sykdom, arbeidsavklaring og uførhet	151 979,1	154 689,5	1,8
29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne m.v.	9 274,4	9 594,4	3,5
29.70 Alderdom	190 175,0	202 485,0	6,5
29.80 Forsørgertap m.v.	2 419,0	2 335,4	-3,5
Sum Sosiale formål, folketrygden	357 467,8	372 932,4	4,3
<i>Programområde 33 Arbeidsliv, folketrygden</i>			
33.30 Arbeidsliv	13 110,0	16 124,0	23,0
Sum Arbeidsliv, folketrygden	13 110,0	16 124,0	23,0
Sum Arbeids- og sosialdepartementet	426 187,4	432 028,7	1,4

Arbeids- og sosialdepartementets samlede budsjettforslag for 2016 er på 432 mrd. kroner. Budsjettforslaget innebærer en samlet vekst i utgiftene inkludert lånetransaksjoner på om lag

5,8 mrd. kroner, eller 1,4 pst. sammenlignet med Saldert budsjett 2015.

Budsjettforslaget for 2016 for de G-regulerte ytelsene inkluderer anslått effekt av reguleringen

av folketrygdens grunnbeløp per 1. mai 2016. Det vises til omtale nedenfor om Ny rutine for budsjettering av utgifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp.

Den samlede effekten av trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 er anslått å utgjøre om lag 10,8 mrd. kroner for 2016-anslaget, hvor anslagsvis 5,6 mrd. kroner utgjør effekten av trygdeoppgjøret i 2016. Antatt lønns- og prisvekst for 2016 utgjør om lag 1,45 mrd. kroner av økningen fra Saldert budsjett 2015. Til sammen utgjør dette om lag 12,3 mrd. kroner. Utenom lånetransaksjoner innebærer dette en økning i bevilgningene eksklusive G-regulering, lønns- og prisvekst på om lag 7,5 mrd. kroner eller 1,8 pst. Økningen skyldes i hovedsak økte utgifter til alderspensjon og dagpenger.

Folketrygdens ytelser

Folketrygdens utgifter under Arbeids- og sosialdepartementet utgjør 389 mrd. kroner, eller om lag 90 pst. av de samlede utgiftene i 2016. Dette er om lag 18,5 mrd. kroner høyere enn i Saldert budsjett 2015.

En oversikt over realveksten for sentrale ytelser i folketrygden under Arbeids- og sosialdepartementet er gitt i tabellen *Utviklingen i viktige ytelser under folketrygden – realvekst i 2016-kroner* på side 36.

Ny rutine for budsjettering av utgifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp

Flere utgifter som budsjetteres under Arbeids- og sosialdepartementets budsjett omfattes av reguleringen av folketrygdens grunnbeløp (G) i det årlige trygdeoppgjøret per 1. mai. Fram til og med budsjettåret 2015 har utgiftene knyttet til neste års trygdeoppgjør ikke vært inkludert i utgiftanslagene i departementets proposisjon for det kommende budsjettår. Det har i henhold til vanlig praksis blitt satt av midler for utgiftene til neste års trygdeoppgjør på kap. 2309 Tilfeldige utgifter under Finansdepartementet i regjeringens forslag til neste års statsbudsjett. Før sommeren i budsjettåret legges det fram en proposisjon med tilleggsbevilgninger som følge av reguleringen av grunnbeløpet og pensjoner fra folketrygden per 1. mai. Dette innebærer i realiteten en overflytting av utgifter fra kap. 2309 Tilfeldige utgifter til de enkelte postene under departementet som blir regulert.

Begrunnelsen for gjeldende praksis har vært at kap. 2309 Tilfeldige utgifter skal ta høyde for merutgifter som følger av forhandlinger der staten er part (lønnsoppgjøret, trygdeoppgjøret, takstoppgjøret og soldatoppgjøret). Fra 2011 er derimot reguleringen av grunnbeløpet regulert i lov og forskrift¹. De nye reguleringsbestemmelsene som er fastsatt i loven, innebærer at grunnbeløpet skal indeksreguleres med lønnsveksten i samfunnet. Ved å legge til grunn anslaget for lønnsveksten neste år, som anslått i Nasjonalbudsjettet, samt reglene for hvordan de ulike ytelsene reguleres, kan man beregne anslag for regulering av ytelser neste år.

Fra og med budsjettet for 2016 vil ASDs forslag til utgifter inkludere anslått effekt av reguleringen av folketrygdens grunnbeløp per 1. mai kommende år. Anslagene for effekten av neste års G-regulering budsjetteres dermed på de relevante postene på departementets budsjett. Det vil således ikke budsjetteres med en avsetning til å dekke de budsjettmessige konsekvensene av G-regulering under kap. 2309 Tilfeldige utgifter. Omleggingen av budsjetteringspraksis innebærer at 2016-anslagene er sammenlignbare på tvers av stønadsområder.

Endringen i praksis for budsjettering av poster som reguleres med folketrygdens grunnbeløp, vil omfatte følgende utgifter som tidligere har vært framstilt i fast G:

- Utgifter under enkelte poster på kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far, kap. 2651 Arbeidsavklaringspenger, kap. 2655 Uførhet, kap. 2670 Alderdom, kap. 2680 Etterlatte
- Utgifter på enkelte poster under Statens pensjonskasse, på kap. 611 Pensjoner av statskassen, kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse, kap. 615 Yrkesskadeforsikring og kap. 616 Gruppelivsforsikring.
- Utgifter på kap. 660 Krigspensjon, kap. 664 Pensjonstrygden for sjømenn, kap. 666 Avtalefestet pensjon (AFP) og kap. 667 Supplerende stønad til personer over 67 år.

Den samlede effekten av trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 er anslått å utgjøre om lag 10,8 mrd. kroner for 2016-anslaget, hvor anslagsvis 5,6 mrd. kroner utgjør effekten av trygdeoppgjøret i 2016.

¹ Folketrygdloven §§1-4 og 19-14 og forskrift 6. mai 2011 nr. 465

2.2 Satsinger og hovedprioriteringer

Arbeids- og sosialdepartementets budsjettforslag legger vekt på innsats for å motvirke økt arbeidsledighet og å bygge opp under et velfungerende arbeidsmarked og et inkluderende arbeidsliv som skal stimulere til selvforsørgelse. Velferdsordningene skal gi økte insentiver til inntektsgivende arbeid for de som helt eller delvis kan arbeide. Samtidig skal ordningene gi økonomisk trygghet. Regjeringen vil tette hullene i det sosiale sikkerhetsnettet for grupper som i dag faller igjennom. Regjeringen vil redusere avkortingen i grunnpensjonen til gifte og samboende pensjonister og sørge for økt grad av likebehandling av en stor gruppe pensjonister. Det legges også vekt på å videreutvikle arbeids- og velferdsforvaltningen for mer effektivt å nå målene i arbeids- og velferds politikken.

Hovedprioriteringene under Arbeids- og sosialdepartementet for 2016 er:

- En velfungerende arbeids- og velferdsforvaltning
- En aktiv arbeidsmarkedspolitik
- Et sterkere sosialt sikkerhetsnett
- Økt innsats mot arbeidslivskriminalitet

I det følgende gis en overordnet omtale av de viktigste satsingene og prioriteringene på Arbeids- og sosialdepartementets ansvarsområde.

2.2.1 Oppfølging av ekspertgruppe om gjennomgang av arbeids- og velferdsforvaltningen

Arbeids- og velferdsforvaltningen er et sentralt verktøy for Regjeringen i gjennomføringen av arbeids- og velferdspolitikken. Arbeids- og sosialdepartementet oppnevnte 20. mars 2014 en ekspertgruppe (Vågeg-utvalget) for å gjennomgå arbeids- og velferdsforvaltningen. Ekspertgruppen leverte sin sluttrapport 9. april 2015 og en delrapport 15. september 2014. Delrapporten tok utgangspunkt i brukernes møte med ytelsesforvaltningen i Arbeids- og velferdsetaten, mens sluttrapporten konsentrerte seg om brukernes møte med NAV-kontoret og behovet for å utvikle NAV-kontoret.

Ekspertgruppen oppsummerte sine forslag for utvikling av NAV-kontoret i fem hovedpunkter:

1. Rykke nærmere arbeidsmarkedet og arbeidsgiver
2. Større lokal frihet til å tilpasse tjenester til brukers behov
3. Mindre styring og mer ledelse

4. Økt oppmerksomhet på brukeren, ikke på system
5. Sikre kunnskapsbaserte tjenester og kompetanse i møte med brukerne

Ekspertgruppen har angitt en retning for hvordan arbeids- og velferdsforvaltningen kan utvikles med økt handlefrihet for NAV-kontorene, hvor den lokale ledelsen av NAV-kontorene får bedre mulighet til å utvikle og tilby tjenester i NAV-kontorene. De anbefaler færre NAV-kontor med større kompetansemiljøer.

Ekspertgruppen vektlegger at NAV-kontorene selv bør gjennomføre en større del av brukeroppfølgingen i ordinært arbeidsliv, framfor bruk av eksterne tiltaksarrangører. De legger også vekt på at NAV-kontorene bør øke sin kontakt med arbeidsgivere med sikte på ansettelse av brukere i ordinært arbeidsliv.

Vågeg-utvalget påpeker at den samlede styringen av arbeidsmarkedstiltakene er vanskelig å kombinere med at tiltak skal fordeles ut fra individuelle behov, og utvalget vurderer at NAV-kontorene bør gis større frihet til å bestemme hvordan tiltaksmidlene skal benyttes.

Ekspertgruppen foreslår ikke en umiddelbar endring av NAV-kontorets funksjon, og viser til at den ikke har grunnlag for å vurdere hvordan endringene best kan gjennomføres.

Sluttrapporten ble sendt på bred høring med høringsfrist 7. september 2015, som ble forlenget til 1. oktober 2015.

I lys av ekspertgruppens gjennomgang vil regjeringen videreutvikle arbeids- og velferdsforvaltningen ved å:

- styrke og videreutvikle de arbeidsrettede tjenestene både for arbeidsgivere og arbeidssøkere
- sikre utvikling av mer brukerrettede tjenester som er effektive, målrettede og bidrar til gode opplevelser for brukerne av NAV-kontoret
- gi NAV-kontorene økt myndighet og handlefrihet

Oppfølgingen av Vågeg-utvalget vil bli nærmere omtalt og utdypet i en melding som Regjeringen tar sikte på å legge frem for Stortinget våren 2016. Her vil en komme nærmere inn på videreutvikling av arbeids- og velferdsforvaltningen. I tillegg vil det bli foretatt en gjennomgang av inntektssikringsordningene med hovedvekt på ordningen med arbeidsavklaringspenger.

Stortingsmeldingen om arbeids- og velferdsforvaltningen og inntektssikringsordningene skal drøfte hvordan den arbeidsrettede bistanden og

kontakten med arbeidsgivere kan styrkes. Meldingen skal videre vurdere spørsmål om arbeids- og velferdsforvaltningens organisering og oppgaveportefølje, herunder innretningen av partnerskapet mellom stat og kommune. Det vil i gjennomgangen av inntektssikringsordningene bli lagt vekt på hvordan ordningene bidrar til at det skal lønne seg å jobbe. Kompensasjonsnivå og varighet i sykelønnsordningen skal ligge fast.

For å utvikle arbeids- og velferdsforvaltningen vurderer regjeringen hvordan den best kan legge til rette for at NAV-kontorene blir mer robuste. De fleste NAV-kontor er organisert kommunevis. Det gir mange små NAV-kontor. Samtidig er det flere kommuner som har etablert felles NAV-kontor, som for eksempel i Valdres, Midtre Namdal og i Værnesregionen. Dette kan være en forløper til større NAV-kontor som følge av kommunereformen, men kan også være en mer varig løsning uavhengig av kommunereformen.

2.2.2 Arbeidsmarkedspolitikken

Arbeidsmarkedstiltak

I statsbudsjettet for 2016 vil Regjeringen prioritere tiltak som fremmer arbeid, aktivitet og omstilling. Det er en særlig utfordring at mange nå mister jobben i de næringer og fylker som berøres sterkest av den lave oljeprisen. Som en del av budsjettet legger Regjeringen fram en særskilt *tiltaks-pakke for økt sysselsetting* på i alt 4 mrd. kroner. De særskilte tiltakene i denne pakken vil være midlertidige og er innrettet slik at de lett skal kunne reverseres. Også ut over denne særskilte pakken fremmer budsjettet for 2016 aktivitet og omstilling. Tiltakene skal fremme økt sysselsetting på kort sikt, samtidig som de legger til rette for en langsiktig omstilling av norsk økonomi. For Arbeids- og sosialdepartementet gjelder dette bl.a. forslaget om å styrke tiltaksnivået med 4 000 tiltaksplasser for ledige i 2016 sammenlignet med Saldert budsjett 2015. Tiltaksøkningen viderefører og styrker ytterligere den satsingen som Regjeringen igangsatte i revidert nasjonalbudsjett for 2015. I 2016 legges det opp til et tiltaksnivå på om lag 16 000 plasser for ledige og om lag 58 000 for personer med nedsatt arbeidsevne.

Regjeringen foreslår en ungdomspakke som skal bidra til å motvirke at unge faller utenfor utdanning og arbeidsliv og sørge for at de kommer raskt i opplæring og aktivitet dersom de blir uten arbeid. Innenfor styrkingen på 4 000 plasser for ledige, knyttes 1 000 plasser til gjennomførin-

gen av tiltakene i ungdomspakken, jf. egen omtale av ungdomspakken nedenfor.

For å gjøre det mer attraktivt for arbeidsgivere å ansette utsatte grupper av arbeidssøkere, foreslår Regjeringen å styrke bruken av lønnstilskudd. I tillegg fortsetter forsøket med lønnstilskudd for arbeidsgivere som ansetter personer som har rett til arbeidsavklaringspenger. Antall tiltaksplasser avsatt til forsøket foreslås videreført med 500 plasser i 2016.

Bedriftsintern opplæring kan nyttes for å styrke kompetansen til ansatte i bedrifter som har alvorlige omstillingsutfordringer, og som må foreta en vesentlig endring av bedriftens produksjon eller etablere seg på nye markeder. Det vil åpnes for større fleksibilitet ved at en forskriftsendring nå utvider opplæringstiden for hver deltaker i inntil 26 uker.

Samlet gir dette et tiltaksnivå på 74 000 plasser i 2016. Ungdom, innvandrere fra land utenfor EØS-området, langtidsledige og personer med nedsatt arbeidsevne skal prioriteres ved inntak til arbeidsmarkedstiltak.

Regjeringen jobber aktivt med å forbedre kvaliteten i arbeidsmarkedstiltakene og å forenkle regelverket for tiltakene slik at de kan bli lettere å ta i bruk. Arbeids- og sosialdepartementet sendte 15. juni 2015 på alminnelig høring forslag til forenklinger og endringer i regelverket om arbeidsmarkedstiltak. Høringsforslagene følger opp forslagene om endringer i arbeidsmarkedstiltakene i meldingsdelen i Prop. 39 L (2014–2015) Endringer i arbeidsmiljøloven og sosialtjenesteloven. Ordningene som omfattes av høringsnotatet er midlertidig og varig lønnstilskudd, arbeidspraksis i ordinær og skjermet virksomhet, tiltak i arbeidsmarkedetsbedrift, varig tilrettelagt arbeid samt ordningene med tilskudd til tilrettelegging og tilretteleggingsgarantien. Samlet sett legger forslagene som er beskrevet i høringsnotatet til rette for å øke bruken av tiltak i ordinært arbeidsliv, og bidrar til en mer fleksibel og effektiv utnyttelse av tiltaksressursene. Høringsfristen utløp i september. Det tas sikte på at endringene iverksettes i 2016. Se programkategori 09.30 for nærmere omtale av arbeidsmarkedstiltakene.

Ungdomspakke

Ved økt ledighet vil vanligvis ungdom påvirkes i større grad enn andre aldersgrupper. De yngste har mindre erfaring og vil ofte ha vanskelig for å komme inn på arbeidsmarkedet når etterspørselen etter arbeidskraft er lav. Regjeringen vil motvirke at unge faller utenfor utdanning og arbeidsliv og

sørge for at de kommer raskt i opplæring og aktivitet dersom de blir uten arbeid. Regjeringen foreslår derfor en ungdomspakke som inneholder en rekke tiltak, både fra arbeidsmarkedssektoren og utdanningssektoren. Ungdom er en prioritert gruppe ved tildeling av arbeidsmarkedstiltak. Av økningen i tiltaksplasser for ledige i 2016 legges det til grunn at om lag 1 000 plasser går til ungdom. Det foreslås videre å opprette et nytt toårig opplæringstiltak i regi av Arbeids- og velferdsetaten for personer med svake grunnleggende ferdigheter. Det legges også til rette for at arbeidstrening som tilbys ledige med liten eller ingen arbeidslivserfaring, skal kunne inngå i et helhetlig kompetanseløp i samarbeid med fylkeskommunen med mål om gjennomføring av videregående opplæring. Videre utvides fra 1. oktober 2015 den begrensede adgangen til å fortsette påbegynt utdanning med dagpenger til å omfatte permitterte. Arbeids- og sosialdepartementet vil i tillegg gjennomgå garantiordningene for ungdom med sikte på å harmonisere dagens ordninger og sikre rask avklaring av bistandsbehov og rask iverksetting av arbeidsrettet bistand for unge som trenger det. På Kunnskapsdepartementets område foreslås det å øke lærlingtilskuddet med 2 500 kroner per lærling, legge til rette for 350 nye studieplasser i praktisk-pedagogisk utdanning og å starte forsøk med modulbasert fag- og yrkesopplæring. Se Programkategori 09.30 for nærmere omtale av departementets tiltak i ungdomspakken.

Økte forventninger til aktivitet

Det er et mål at flere mottakere av helserelaterte ytelser skal kunne ta i bruk sin faktiske arbeidsevne. Bruk av graderte ytelser er et sentralt virkemiddel for å hindre varig utstøting fra arbeidslivet og å styrke den enkeltes tilknytning til arbeidslivet.

Sykmeldte skal ifølge folketrygdloven være delvis i jobb dersom medisinske forhold ikke er til hinder for dette. Arbeids- og velferdsetaten har ansvar for at aktivitetskravet overfor sykmeldte ved åtte ukers sykmelding håndheves konsekvent over hele landet. Endret oppfølgingspraksis i Hedmark reduserte sykefraværet i fylket. Hedmarksmodellen går ut på at Arbeids- og velferdsetaten skal håndheve lovens krav om aktivitet for sykmeldte strengere enn hva som har vært praksis mange steder. Kravet sier at den sykmeldte skal prøve seg i arbeidsrelatert aktivitet så tidlig som mulig og senest innen åtte uker for å få rett til sykepenger. Analysene indikerer bl.a. at tiltaket har påvirket fastlegene til å friskmelde tidligere og gradere mer. Videre viser analyser at bruk av

samme metodikk overfor mottakere av arbeidsavklaringspenger har medført en reduksjon i antall nye mottakere på 38 pst.

Erfaringene fra Hedmark prøves nå ut og evalueres i tre andre fylker. I tillegg er det iverksatt kompetansetiltak og implementeringsaktiviteter for å håndtere aktivitetskravet ellers i landet.

Regjeringen fremmet våren 2015 forslag til flere endringer i folketrygdens kap. 15 Stønad til enslig mor eller far med mål om å forenkle regelverket og understøtte målet om selvforsørgelse ved arbeid. Endringene trer i kraft 1. januar 2016, og innebærer bl.a. sanksjonsregler mot inaktivitet og trygdemisbruk og krav om at utdanning må være vurdert som nødvendig og hensiktsmessig for å komme i arbeid for å oppfylle aktivitetskravet til overgangsstonaden. Regelendringene er ytterligere omtalt i Prop. 115 L (2014–2015) som Stortinget vedtok 18. juni 2015.

Kommunene kan etter gjeldende sosialtjenestelov stille vilkår om deltakelse i aktivitet ved tildeling av stønad til livsopphold, men benytter denne muligheten i varierende grad. Regjeringen vil at det skal være lik praksis på dette området og har på denne bakgrunn fremmet et lovforslag om at kommunene skal stille vilkår om aktivitet ved tildeling av økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven, jf. Prop. 39 L (2014–2015) og Innst. 208 L (2014–2015). Formålet med vilkår om aktivitet er å styrke den enkeltes muligheter for å komme i arbeid og bli selvforsørget. Stønadmottakere som ikke er i stand til å delta, vil være unntatt. Lovforslaget ble vedtatt av Stortinget 24. mars 2015.

Det følger av stortingsvedtaket at lovendringen ikke skal iverksettes før kommunene blir kompensert for eventuelle merutgifter lovendringen medfører. Arbeidet med å utrede de økonomiske konsekvensene for kommunene er i gang, og det er etablert kontakt med KS om saken. Regjeringen vil fastsette ikrafttredelsestidspunkt når nødvendige avklaringer er foretatt.

Rekruttering av kompetanse fra utlandet

Regjeringen foreslår å etablere et nytt servicekontor for utenlandske arbeidstakere (SUA) i Trondheim i 2016. SUA er et samarbeid mellom Skatteetaten, politiet, Utlendingsdirektoratet og Arbeidstilsynet. SUA-kontorene skal gi utenlandske arbeidstakere og deres arbeidsgivere ett felles kontaktpunkt for viktige deler av kontakten med norske myndigheter. Et tett samarbeid mellom etatene kan også bidra til å avdekke sosial dumping og falske papirer. Det er allerede etablert slike kontorer i Oslo, Stavanger, Kirkenes og Ber-

gen. Regjeringen foreslår å bevilge i alt 10 mill. kroner til å opprette nytt SUA-kontor i Trondheim. Bevilgningen fordeles mellom Arbeidstilsynet, politiet og Skatteetaten.

Strengere sanksjoner ved selvforskyldt ledighet

Regjeringen foreslår strengere sanksjoner ved selvforskyldt ledighet. I lys av dagpengenes rolle som forsikringsordning er det rimelig at personer som sier opp jobben sin eller takker nei til arbeid eller tiltak, bærer en betydelig del av den økonomiske risikoen ved dette selv. For å understreke den enkeltes ansvar ved selvforskyldt ledighet og sikre økt overgang til arbeid, foreslår regjeringen derfor at det innføres økt ventetid og økt tidsbegrenset bortfall av dagpenger ved selvforskyldt ledighet. Innsparingen for dagpenger er anslått til 236 mill. kroner i 2016.

2.2.3 Et sterkere sosialt sikkerhetsnett

Et sterkere sosialt sikkerhetsnett er et av de åtte satsingsområdene til Regjeringen, jf. Sundvolden-erklæringen. Regjeringen vil tette hullene i det sosiale sikkerhetsnettet for grupper som i dag faller igjennom, og vil arbeide for å hindre at mennesker faller utenfor viktige sosiale arenaer. Innsatsen omfatter også tiltak og satsinger på andre departementers budsjettområder.

Tilskudd til aktivisering og arbeidstrening i regi av frivillige organisasjoner og sosialt entreprenørskap

Arbeidsrettede tiltak og aktivisering i et arbeidsrettet løp er sentralt for rehabilitering og inkludering av personer med rusproblemer i arbeids- og samfunnsliv. Det er behov for å styrke tilbud som kan bedre tilknytningen til arbeidslivet, og bidra til en meningsfull hverdag, fremme mestringsevne og sosial inkludering for personer med rusproblemer. Regjeringen vil høsten 2015 legge fram en opptrappingsplan for rusfeltet. Et mål for innsatsen er å styrke det frivillige arbeidet for å bedre tilknytningen til arbeidsmarkedet og motvirke sosial ekskludering for personer med rusproblemer. Som et ledd i dette foreslås det å styrke tilskudd til aktivisering og arbeidstrening i regi av frivillige organisasjoner med 15,5 mill. kroner og tilskudd til sosialt entreprenørskap med 4,5 mill. kroner i 2016.

Skjerming av barn og unges inntekter

For å sikre mer likeverdige muligheter for barn som vokser opp i økonomisk vanskeligstilte fami-

lier, fremmet Regjeringen 19. juni 2015 forslag til endring i lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen, slik at kommunene ikke skal legge vekt på barns inntekt fra arbeid i fritid og skoleferier når familiens behov for økonomisk stønad vurderes (Prop. 147 L (2014–2015)). Lovforslaget har som formål å bidra til at barn i familier som mottar økonomisk stønad, på lik linje med andre barn vil kunne bedre sin egen situasjon gjennom inntekt fra arbeid og få nyttig erfaring fra arbeidslivet.

Reform av ordningen med pleiepenger

Regjeringen har sendt på høring forslag om å utvide pleiepengeordningen ved å inkludere grupper av syke barn som i dag faller ut. Dette gjelder barn som ikke er livstruende eller svært alvorlig syke, men som har et kontinuerlig pleiebehov og barn med varig sykdom. Regjeringen vil forenkle dagens regelverk og gjøre ordningen mer fleksibel ved å øke graderingsmulighetene slik at det skal bli lettere å kombinere pleieoppgaver og yrkesdeltakelse. Det vises til nærmere omtale under hovedmål 4 Et sterkere sosialt sikkerhetsnett under resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Helhetlig gjennomgang av hjelpemiddelpolitikken

Regjeringen har i Sundvolden-erklæringen varslet at det skal foretas en helhetlig gjennomgang av hjelpemiddelpolitikken i løpet av perioden. Det er flere pågående arbeider som vil inngå i en slik helhetlig gjennomgang, bl.a. vurderingen av tolke- og ledsagerordningen, gjennomgang av tolkeområdet, justeringer i bilstønadsordningen m.m.

Regjeringen vil nedsette et ekspertutvalg som skal foreta en helhetlig gjennomgang av hjelpemiddelpolitikken. Utvalget vil få i oppdrag å vurdere endringer i dagens ordninger for å møte framtidige krav og forventninger.

2.2.4 Styrking av Arbeidstilsynets innsats mot arbeidslivskriminalitet

Arbeidslivskriminalitet er alvorlig for dem som rammes og resten av samfunnet, bl.a. ved at fellesskapet taper store inntekter og velferdsordningenes legitimitet blir svekket.

Arbeidslivskriminalitet undergraver konkurransevilkårene til seriøse virksomheter som følger norske lover og arbeider etter den etablerte norske arbeidslivsstandarden. Bransjer som ikke prioriterer seriøse arbeidsforhold og HMS-arbeid kan sette arbeidstakernes lønns- og arbeidsvilkår

under press og utsette arbeidstakerne for store arbeidsmiljøbelastninger. Det kan føre til sykefravær, helseskader og lavere produktivitet.

Arbeidstilsynet fører i større grad enn tidligere tilsyn med et kriminelt belastet miljø. Stadig flere tilsynssaker kjennetegnes av virksomheter som er i stadig bevegelse, har fiktive adresser, forflytter seg innad i Norge og beveger seg ut og inn av landet i løpet av meget kort tid. Slike tilsynssaker er svært krevende. I løpet av den tiden det tar å behandle saken, kan både arbeidsgiver og arbeidstaker være forsvunnet fra landet. Økt kompleksitet i tilsynssakene fører til at det må settes av betydelig mer tid enn før til for- og etterarbeid.

Arbeidstilsynets inspektører møter en helt annen virkelighet på tilsyn enn tidligere. Det avdekkes forhold av stadig grovere karakter. Det kreves mer ressurser for å ivareta de ansattes sikkerhet. Inspektører mottar trusler og avdekker forhold av stadig grovere karakter. Av hensyn til sikkerhet har Arbeidstilsynet vært nødt til å øke antallet inspektører per tilsyn.

Et tett og godt myndighetssamarbeid er også meget viktig i slike saker og satsingen for 2016 vil bidra til å styrke Arbeidstilsynet samarbeid med de øvrige etatene og gjennomføring av tiltak nedfelt i Regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet.

Regjeringen foreslår at det bevilges 10 mill. kroner til en styrket innsats mot arbeidslivskriminalitet.

2.2.5 IKT-modernisering i Arbeids- og velferdsetaten

Et hovedmål med IKT-moderniseringen er å sikre bedre tjenester for brukerne og økt effektivitet i saksbehandlingen i Arbeids- og velferdsetaten. IKT-moderniseringsprogrammet ble planlagt som tre prosjekter, hvert på ca. to år med en separat beslutningsprosess for hvert av prosjektene. Prosjekt 1, som startet høsten 2012 ble vedtatt med en kostnadsramme på 1 750 mill. kroner (2012–kroner).

Arbeids- og sosialdepartementet har i budsjettokumentene til Stortinget orientert om framdrift og utfordringer i gjennomføringen av Prosjekt 1. Ny uføretrygd ble levert fra 1. januar 2015 ved gjenbruk av og videreutvikling av pensjonsløsningen (Pesys). I tillegg er selvbetjeningsløsninger for dagpenger og innsyn i egen sak levert våren 2015. Prosjekt 1 er under avslutning. Prosjekt 1 leverer ikke gjenbrukbar vedtaksmodul på ny plattform som forutsatt i de opprinnelige planene.

Arbeids- og velferdsetaten leverte et forslag til Prosjekt 2 til ekstern kvalitetssikring (KS2) i august 2015. Regjeringen foreslår å bevilge 150 mill. kroner til eventuell oppstart av Prosjekt 2 i 2016. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget på egnet måte etter at KS2 er gjennomført. Den foreslåtte bevilgningen vil ikke bli disponert før Stortinget har vedtatt en kostnadsramme for prosjektet. Det vises til omtale under programkategori 09.10, kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen.

IKT-moderniseringen i Arbeids- og velferdsetaten er et stort og komplekst program og det er derfor en betydelig risiko i gjennomføringen av programmet. Det enkelte prosjekt følges derfor nøye med hensyn til gjennomføring, risiko og ikke minst nødvendige tiltak underveis for å nå målene med moderniseringsarbeidet.

Det vil være behov for justeringer i dagens regelverk for de enkelte ytelsene etter folketrygdloven for å legge til rette for elektroniske dialogløsninger som både gir mer brukervennlige tjenester og en effektiv forvaltning. Arbeids- og sosialdepartementet har igangsatt arbeid for å identifisere behov for endringer i regelverket slik at det kan bli bedre tilpasset elektroniske dialogløsninger og legge til rette for automatisert behandling og gode selvbetjeningsløsninger.

2.2.6 Økning av grunnpensjon til gifte og samboende pensjonister

Regjeringen foreslår å øke grunnpensjonen til gifte og samboende pensjonister fra 85 pst. av grunnbeløpet til 90 pst. av grunnbeløpet med virkning fra 1. september 2016.

Etter dagens regler utgjør grunnpensjonen til enslige pensjonister 100 pst. av grunnbeløpet, mens grunnpensjonen til gifte og samboende pensjonister utgjør 85 pst. av grunnbeløpet. Denne avkortingen i grunnpensjonen på bakgrunn av sivilstand innebærer etter Regjeringens syn en urettferdig forskjellsbehandling av en stor gruppe pensjonister. Ved å øke grunnpensjonen til gifte og samboende til 90 pst. av grunnbeløpet, vil Regjeringen redusere denne forskjellen og sørge for økt grad av likebehandling.

Tiltaket omfatter alderspensjonister som mottar en pensjon hvor grunnpensjonen er redusert etter sivilstatus. Tiltaket omfatter også uføretrygdde som fikk sin ytelse konvertert ved overgangen til ny uføretrygd 1. januar 2015, og som før konverteringen hadde redusert grunnpensjon på grunn av sivilstatus. Mottakere av uføretrygd får

sin ytelse økt tilsvarende økningen i grunnpensjonen.

De samlede utgiftene knyttet til forslaget anslås til om lag 907 mill. kroner i 2016. Av dette er 892 mill. kroner på Arbeids- og sosialdepartementets poster, mens 15 mill. kroner er en kompensasjon til kommunal sektor for merutgifter som følger av tiltaket.

For 2017 anslås merutgiftene å utgjøre i størrelsesorden 2 700 mill. kroner.

2.2.7 Begrensninger i retten til supplerende stønad

Supplerende stønad har som formål å garantere en minsteinntekt for personer som ikke har tilstrekkelig pensjon fordi de har mindre enn 40 års botid eller andre økonomiske midler. For å ha krav på supplerende stønad må man ha fylt 67 år og være bosatt i Norge. Stønadens gis etter en streng behovsprøving.

Familiegjenforening innvilges under forutsetning av at søkeren (forelderen/slektningen) vil bli forsørget av referansepersonen i Norge. For at referansepersonens underholdsplikt skal få større realitet, foreslår regjeringen å unnta de personene som er kommet til Norge ved familiegjenforening med barn/slektninger som er bosatte her, fra ordningen med supplerende stønad.

Full supplerende stønad følger i hovedsak de samme nivåene som minste pensjonsnivå i folketrygden. Nivået på stønaden avhenger av om mottakeren er enslig eller samboende. Regjeringen foreslår at mottakere av supplerende stønad som deler boutgiftene med andre voksne i bofelleskap, likestilles med ektefeller og andre som lever i ekteskapslignende forhold. Endringen vil medføre at stønaden blir bedre tilpasset de faktiske forhold.

Endringene vil innebære at supplerende stønad i økt grad framstår som den minimumsløsningen den i utgangspunktet skal være.

Samlede innsparinger for endringsforslagene er anslått til 42,5 mill. kroner i 2016 og 92,1 mill. kroner i 2017.

2.2.8 Petroleumsvirksomhet i nordområdene – behov for økt kunnskap

Petroleumsvirksomheten i nordområdene vil øke i årene som kommer. Åpning av Barentshavet sørøst er den første åpningen av et nytt område for petroleumsvirksomhet på 20 år. Dette området har nye og potensielt større utfordringer enn tidligere åpnete områder på sokkelen og i Barentshavet.

Satsingen omhandler Petroleumstilsynets oppfølging av økt petroleumsaktivitet i nordområdene. Nordlige farvann av norsk sokkel introduserer flere nye risikoforhold som må håndteres for å drive forsvarlig virksomhet. For å sikre forsvarlig petroleumsvirksomhet spesielt i nordlige deler av Barentshavet sørøst, er det viktig at relevante operasjonelle usikkerhets- og risikofaktorer er godt forstått og ivaretatt før leteboring og utbygging skjer.

Formålet med satsingen er derfor å styrke Petroleumstilsynets kunnskap om nordområdene og økte krav til forsvarlig virksomhet. Det skal gjennomføres en rekke kunnskapsprosjekter som skal danne grunnlag for Petroleumstilsynets fremtidige tilsynsaktiviteter i disse områdene.

Regjeringen forslår at det bevilges 5 mill. kroner til økt kunnskap om forsvarlig petroleumsvirksomhet i Nordområdene. Satsingen fremmes som en parallell justering av utgifter og inntekter (sektoravgift) og skal gå over perioden 2016–2019.

2.2.9 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse – ny modell for å fastsette normrenten

Renten på boliglån i Statens pensjonskasse følger normrenten for rimelige lån i arbeidsforhold. Finansdepartementet innfører en ny modell for å fastsette normrenten. Formålet er å etablere en metode som bedre speiler nivået for renter i det alminnelige rentemarkedet enn gjeldende modell som tar utgangspunkt i korte renter på statskasserveksler. Den nye modellen for å fastsette normrenten baseres på data som rapporteres til Finansportalen.

Endringen gjennomføres av Finansdepartementet ved endring i skattelovforskriften. Endringen av forskriften vil ha effekt for normrenten som gjelder fra 1. mars 2016. Det forventes ikke at normrenten på overgangstidspunktet vil avvike vesentlig fra renten slik den ville ha blitt fastsatt til etter eksisterende modell. Det vises til nærmere omtale i Prop. 1 LS (2015–2016) Skatter, avgifter og toll 2016.

2.2.10 Avbyråkratiserings- og effektivitetsreformen

Regjeringen vil bygge sin politikk på en effektiv bruk av fellesskapets ressurser. Som i næringslivet er det også i offentlig forvaltning et potensial for å bli mer effektiv. Regjeringen har derfor innført en avbyråkratiserings- og effektiviseringsre-

form, og forutsetter at alle statlige virksomheter gjennomfører tiltak for å bli mer effektive. Reformen vil gi insentiver til mer effektiv statlig drift og skaper handlingsrom for prioriteringer i statsbudsjettet. Virksomhetene har også god anledning til å planlegge og gjennomføre tiltak for å effektivisere driften når reformen er et årlig krav. Deler av gevinsten fra mindre byråkrati og mer effektiv bruk av pengene overføres til fellesskapet i de årlige budsjettene. Den årlige overføringen settes til 0,5 pst. av alle driftsutgifter som bevilges over statsbudsjettet. For Arbeids- og sosialdepartementet innebærer det at driftsutgifter reduseres med 63,5 mill. kroner.

2.2.11 Pensjonsreformen

Fra 1. januar 2011 ble det åpnet for å kunne ta ut fleksibel alderspensjon fra 62 år i folketrygden. Årlig pensjon øker jo senere den tas ut, som følge av at pensjonen da utbetales over færre år. Alderspensjon og arbeidsinntekt kan kombineres fritt uten avkorting av pensjonen. Sysselsettingen har de senere årene økt i aldersgruppene over 62 år. En evaluering av sysselsettingsvirkninger av pensjonsreformen tyder på at pensjonsreformen har bidratt til den positive utviklingen, jf. nærmere omtale under resultatområde 3 Pensjon. Mange under 67 år har tatt ut alderspensjon i kombinasjon med arbeid.

Samtidig ble det innført levealdersjustering av folketrygdens alderspensjon. Levealdersjustering innebærer at nye pensjonister må arbeide noe lenger for å oppnå samme alderspensjon som andel av inntekten hvis levealderen i befolkningen fortsetter å øke. Med virkning fra 1. mai 2011 er det også innført ny regulering av alderspensjon. Alderspensjon under utbetaling reguleres i samsvar med lønnsveksten, og fratrekkes deretter 0,75 pst. Regjeringen gjennomgår prinsippene for regulering av pensjon under utbetaling på bakgrunn av at det moderate lønnsoppgjøret i 2015 har ført til at alderspensjonistene kan komme til å få en negativ utvikling i kjøpekraft.

Nye opptjeningsregler fases gradvis inn for personer født i 1954 eller senere, og gjelder fullt ut for personer født i 1963 eller senere. I den nye opptjeningsmodellen er alle år med inntekt opptjent mellom 13 og 75 år pensjonsgivende. Samtidig sikres alle en minsteinntekt i alderdommen gjennom garantipensjonen.

For å sikre at det samlede pensjonssystemet bygger opp under prinsippene i den nye alderspensjonen er reglene i en rekke andre ordninger endret, bl.a. i folketrygdens ytelser til uføre og tje-

nestepensjonsordningene og avtalefestet pensjon i privat sektor. Fra 1. januar 2011 trådte den nye AFP-ordningen i privat sektor i kraft. Ny AFP er utformet etter de samme prinsipper som den nye alderspensjonen og stimulerer til arbeid.

Ny uføretrygd i folketrygden trådte i kraft fra 2015, og det samme gjelder nye regler for uføretelsen i de offentlige tjenstepensjonsordningene tilpasset den nye uføretrygden i folketrygden.

Innføring av fleksible uttaksregler i folketrygdens alderspensjon fra 1. januar 2011 gjorde det nødvendig med enkelte tilpasninger i folketrygdens ytelser til etterlatte. Regjeringen er i ferd med å sette ned et offentlig utvalg som skal utrede etterlatteytelsene i folketrygden.

Et offentlig utvalg har utredet en varig løsning for tilpasninger av pensjonstrygden for sjømenn til prinsippene i pensjonsreformen, jf. NOU 2014: 17 Pensjonsordning for arbeidstakere til sjøs. Utredningen er under oppfølging i departementet.

Regjeringen har startet en prosess sammen med partene i arbeidslivet med sikte på å tilpasse offentlig tjenstepensjon til pensjonsreformen. Pensjonsordningene i offentlig sektor sikrer mange ansatte gode pensjoner. Mange i offentlig sektor har imidlertid mindre fleksibilitet enn ansatte i privat sektor og svakere muligheter til å kompensere for virkningen av levealdersjustering. Hvis arbeidstakerne kompenserer for virkningen av levealdersjustering ved å arbeide lenger, kan folketrygdens andel av samlet pensjon øke, og utbetalingene fra tjenstepensjonsordningene kan bli redusert. Denne effekten forsterkes ved økt forventet levealder og dagens offentlige tjenstepensjonsordninger blir derfor dårligere for yngre årskull.

Regjeringen ønsker likere pensjonsordninger i offentlig og privat sektor. Mobilitetshindrene i dagens regelverk må bygges ned og offentlig ansatte må i større grad tjene på å stå lengre i jobb. Offentlig ansatte skal fortsatt ha gode pensjonsordninger. Nye pensjonsregler i offentlig sektor må utformes slik at de er en fordel både for de ansatte, for arbeidsgiverne i stat og kommune og for samfunnet.

Arbeids- og sosialdepartementet startet i juni arbeidet med en rapport som skal framlegges for partene i arbeidslivet om nye pensjonsordninger for ansatte i offentlig sektor samt overgangsregler fra dagens ordninger. De nye ordningene skal være bedre tilpasset pensjonsreformen, og departementet tar utgangspunkt i følgende prinsipper:

- Alle år i jobb skal gi pensjonsopptjening
- Tjenstepensjonen skal beregnes uavhengig av folketrygden

- Pensjonen skal kunne tas ut fleksibelt fra 62 år og kombineres med arbeidsinntekt uten at pensjonen blir avkortet.

Rapporten skal dels beskrive mulige løsninger og dels presentere statistikk om pensjoner og pensjoneringsatferd i offentlig sektor. Rapporten skal også belyse gjenstående spørsmål knyttet til dagens ordninger, herunder reglene for samordning av tjenstepensjon med alderspensjon fra folketrygden opptjent med nye regler. Rapporten skal være grunnlag for å vurdere om man sammen med partene skal arbeide for å finne nye pensjonsløsninger for offentlig ansatte.

Forskningsrådet gjennomfører en evaluering av virkningene av pensjonsreformen som går over perioden 2011–2018. Det vises til omtale under kap. 601, post 50 Norges forskningsråd.

2.2.12 Et mer inkluderende arbeidsliv

Intensjonsavtalen for et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) bygger på samarbeid og tillit mellom myndigheter, arbeidsgivere og arbeidstakere. Avtalen tar utgangspunkt i en felles forståelse om at arbeid fremmer helse, og at tidlig innsats kan forebygge frafall fra arbeidslivet. I den fjerde IA-avtalen (2014–2018) er det overordnede målet å bedre arbeidsmiljøet, styrke jobbnærværet, forebygge og redusere sykefravær og hindre utstøting og frafall fra arbeidslivet. Dette er nedfelt i tre delmål. 1) Reduksjon i sykefraværet med 20 pst. i forhold til nivået i andre kvartal 2001. 2) Hindre frafall og øke sysselsetting av personer med nedsatt funksjonsevne. 3) Yrkesaktivitet etter fylte 50 år forlenges med tolv måneder (sett i forhold til 2009-tall).

I 4. kvartal 2014 viste de sesongjusterte tallene en reduksjon i sykefraværet på 11,5 pst. siden 2. kvartal 2001. Det er vanskelig å evaluere målet om å øke sysselsettingen blant personer med nedsatt funksjonsevne fordi det tilgjengelige tallmaterialet er begrenset. Det er igangsatt et arbeid for å utvikle nye og bedre indikatorer for delmål 2. Når det gjelder forventet gjenværende tid i yrkeslivet for personer over 50 år (delmål 3) har det så langt vært en økning i perioden på ca. 7 måneder.

Helt sentralt i IA-arbeidet står innsatsen på den enkelte arbeidsplass. I dette inngår forebyggende HMS-arbeid, oppfølging av sykmeldte og aktiv inkludering av arbeidstakere som har falt ut av arbeidslivet. For å støtte dette arbeidet stiller Regjeringen en rekke virkemidler til rådighet formidlet gjennom Arbeids- og velferdsetaten.

Regjeringen er også opptatt av å legge til rette for et godt samarbeid med partene om innsatsen knyttet til delmål 2 i IA-avtalen slik at flere unge med nedsatt funksjonsevne kommer og blir i arbeid.

Kunnskapsutvikling står sentralt i IA-avtalen, og en rekke kunnskapsutviklingsprosjekter er blitt satt i gang.

Økonomisk ramme

Den økonomiske rammen fra tidligere år videreføres. Innenfor rammen er det satt av 6 mill. kroner til kunnskapsutvikling og utprøving og videreutvikling av nye tiltak.

Det vises for øvrig til omtale under resultatområde 2 Arbeid og velferd og resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet.

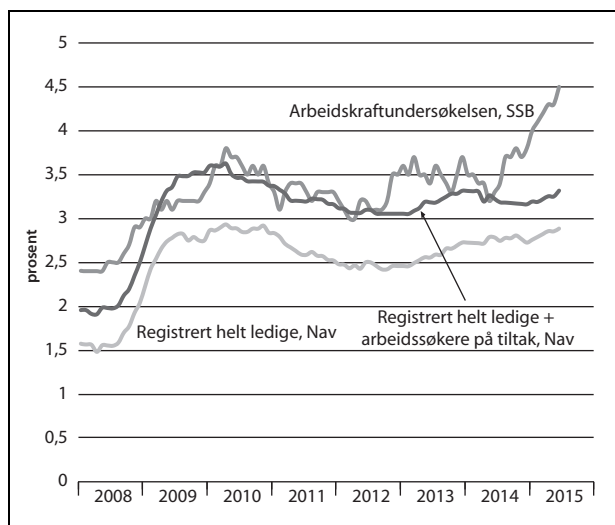
3 Sentrale utviklingstrekk

3.1 Innledning

I det følgende redegjøres det for utviklingstrekk som er viktige for utfordringene innenfor Arbeids- og sosialdepartementets ansvarsområde. Utfordringene og de mål, strategier og tiltak som skal møte disse, er nærmere redegjort for i budsjettproposisjonens Del II. Nedenfor gjennomgås først situasjonen på arbeidsmarkedet. Deretter redegjøres det for utviklingen i økonomiske ytelser som skal sikre den enkelte økonomisk og sosial trygghet samt utviklingen på pensjonsområdet. Arbeidsmiljø- og sikkerhet omtales deretter.

3.2 Arbeidsmarkedssituasjonen i Norge i 2015

Den svake utviklingen i petroleumsrettede næringer har påvirket arbeidsmarkedet det siste året. Sysselsettingen har avtatt i disse næringene og dette har bidratt til dempet vekst i den samlede etterspørselen etter arbeidskraft i økonomien. Arbeidsstyrken har fortsatt å vokse, men noe mindre enn i fjor. Arbeidsledigheten har dermed økt gradvis gjennom året.

Figur 3.1 Arbeidsledighet. AKU og registrert ledige. Pst. av arbeidsstyrken.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Lav sysselsettingsvekst og noe høyere ledighet

Sysselsettingen vokste svakere i 1. halvår 2015 enn i fjor. I henholdsvis 1. og 2. kvartal var sysselsettingsveksten på vel 0,8 pst., mens den årlige veksten har vært på vel 1 pst. de siste to årene. Det er store forskjeller i sysselsettingsutviklingen mellom næringer. Siden 2. kvartal i fjor har sysselsettingen i utvinning av råolje og naturgass blitt redusert. Det samme gjelder industri som primært leverer til petroleumsindustrien, som verfts- og transportmiddelindustri, samt reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr. Denne utviklingen startet i andre halvår 2014 og sysselsettingen i disse næringene har fortsatt å gå ned i år. En oppgang i sysselsettingen i noen industrinæringer, samt i bygg og anlegg, bidro positivt til sysselsettingsveksten.

Arbeidsstyrken fortsatte å vokse i første halvår, ifølge AKU. Flere unge melder seg nå i arbeidsmarkedet. Et flertall av disse har utdanning som hovedaktivitet. Dette har bidratt til vekst i arbeidsstyrken i år, og med dempet etterspørsel etter arbeidskraft har det ført til økt arbeidsledighet. Svakere vekst i sysselsettingen har også bidratt til lavere nettoinnvandring. Den har gått ned med over 20 pst. i første halvår 2015 sammenlignet med samme periode i fjor, ifølge tall fra SSB.

Arbeidsledighetsraten var våren 2014 3,2 pst. ifølge AKU, men har deretter økt gradvis gjennom annet halvår og inn i 2015. Den gjennomsnittlige ledigheten var i 2. kvartal i år på 4,3 pst. Arbeids- og velferdsdirektoratets statistikk for registrert ledige og summen av registrert ledige og personer på tiltak viser vesentlig lavere økning i 2014 og gjennom første halvår i år. Antall permitteringer var lave gjennom det meste av 2014, men har økt siden slutten av 2014. Økningen etter juni vil være påvirket av endringen i permitteringsreguleringen fra 1. juli 2015, som reduserte arbeidsgivers kostnader ved permittering.

Ved utgangen av august i år var 84 702 personer registrert ledige. Hittil i år har arbeidsledighetsraten økt for nesten alle yrkesgrupper, men det er særlig sterk økning for ingeniør- og IKT-fag, konsulenter og industriarbeid. Arbeidsledigheten har økt

mest i fylker som er nært knyttet til petroleumsvirksomheten, særlig på Vestlandet og Sørlandet, mens den har falt i enkelte andre fylker. SSBs tall for registrert ledighet blant innvandrere fra 2. kvartal i år viser en markant økning i ledigheten for innvandrere fra EU-land i Øst-Europa. Ledigheten blant innvandrere fra disse landene var i mai i år på 8,6 pst., tilsvarende 10 600 personer.

Antall langtidsledige, dvs. ledige som har vært uten jobb i mer enn 26 uker, har økt fra om lag 25 000 i 2. kvartal i fjor til 32 000 i 2. kvartal i år, ifølge AKU. Målt som andel av alle ledige har likevel langtidsledigheten falt noe.

Forskjellen mellom registrert ledighet og AKU-ledighet er for tiden stor. Tallene fra både AKU og Arbeids- og velferdsdirektoratet baserer seg i hovedsak på de samme kriterier for å bli definert som arbeidsledige, man må være helt uten inntektsgivende arbeid, ha forsøkt å få arbeid og være tilgjengelig for en jobb. Det er særlig stor forskjell for tall for 2. kvartal. Dette skyldes trolig at AKU i mye større grad fanger opp unge som søker feriejobb eller jobb etter fullført utdanning. Nesten hele forskjellen ligger i aldersgruppen 15–24 år. Dette er også den aldersgruppen som det siste året har merket det svekkede arbeidsmarkedet mest.

Antall ledige stillinger, publisert av SSB, har falt i lang tid, og utgjør 2,3 pst. av alle stillinger (2. kvartal 2015). Ledige stillinger har gått ned i mange tjenesteytende næringer, som for eksempel faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting, som leverer mye til petroleumsnæringen. Antall ledige stillinger gikk også ned i industri og utvinning av olje og gass.

Sysselsettingen målt i pst. av befolkningen (15–74 år) er fortsatt lavere enn før finanskrisen. I fjerde kvartal 2008 var sysselsettingsandelen så høy som 71,6 pst. Fra 4. kvartal 2008 til 4. kvartal 2010 falt andelen sysselsatte særlig sterkt, ned til 69,1 pst. Etter dette har sysselsettingsandelen fortsatt å gå noe ned, og i juni 2015 var den 68,2 pst. En del av nedgangen i sysselsettingsandelen kan forklares med vekst i den eldste delen av arbeidsstyrken hvor yrkesdeltakelsen er lavere enn gjennomsnittet.

Lavere arbeidsinnvandring

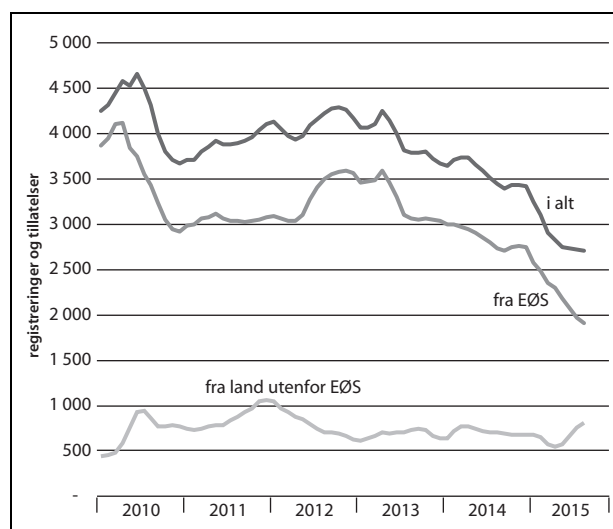
Arbeidsinnvandringen til Norge har vært svært høy siden EU-utvidelsen i 2004. I gjennomsnitt har det kommet 22 000 arbeidsinnvandrere årlig i perioden 2006–2014 ifølge tall fra SSB. Den siste tiden har arbeidsinnvandringen vært avtakende. Tall fra UDI viser at omfanget av den arbeidsrelaterte innvandringen har falt med over 20 pst. i 1. halvår 2015 sammenliknet med tilsvarende

periode i 2014. EØS-innvandringen har gått litt mer tilbake enn arbeidsinnvandringen fra land utenfor EØS.

Det er fortsatt EØS-området som står for det dominerende volumet av arbeidsrelatert innvandring, og fortsatt er Polen det klart største avsenderlandet. EØS-innvandringen står for $\frac{3}{4}$ av den samlede arbeidsrelaterte innvandringen. For om lag et år siden var andelen om lag 10 prosentpoeng høyere.

Sysselsettingsandelen blant nyankomne arbeidsinnvandrere som bosetter seg, er høyere enn for andre innvandrere, men lavere enn for befolkningen for øvrig for tilsvarende aldersgrupper. Isolert sett trekker også arbeidsinnvandring ned den samlede sysselsettingsandelen. Innvandrere er i gjennomsnitt yngre enn norskfødte, samtidig som det er en svak overvekt av menn. Dette trekker isolert sett samlet sysselsettingsandel opp.

Den økte ledigheten har også rammet mange innvandrere. Særlig har økingen vært sterk blant innvandrere fra EØS-land i Øst-Europa. I 2. kvartal 2015 var den registrerte ledigheten blant innvandrere 7,1 pst., mot 2,7 pst. for alle. Innvandrerne utgjorde 39 pst. av alle ledige.

Figur 3.2 Arbeidsrelatert innvandring.

Kilde: Utlendingsdirektoratet.

Økt ungdomsledighet

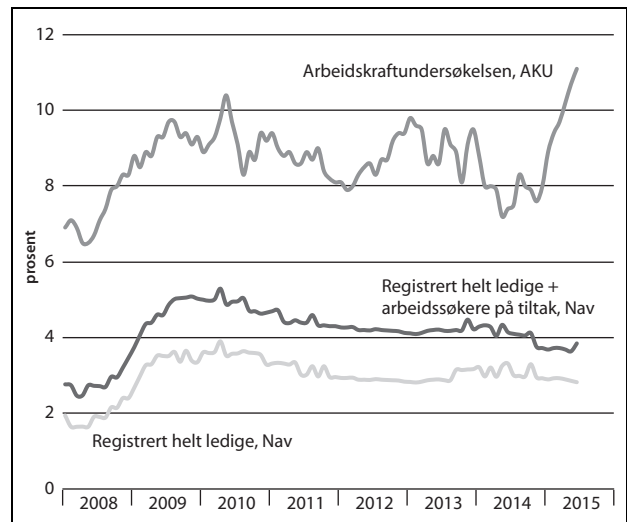
Ungdomsledigheten er høyere enn ledigheten blant voksne. De yngste har minst kompetanse og ansiennitet, og det kan være vanskelig å komme inn i arbeidsmarkedet når etterspørselen etter arbeidskraft er lav. I slike perioder øker gjerne overgang til utdanning, samtidig som færre får mulighet til å kombinere studier og skolegang

med en deltidsjobb. Tradisjonelt har ungdom i større grad enn voksne trukket seg ut av arbeidsstyrken i en konjunkturedgang og mange av dem har gått over i fulltidsutdanning. Den senere tidens utvikling kan tyde på at flere melder seg på arbeidsmarkedet og flere ønsker deltidsarbeid ved siden av utdanning.

AKU-ledigheten for unge (15–24 år) utgjorde 10,5 pst. i 2. kvartal 2015, mens den var 4,3 pst. for befolkningen i alt. AKU viser en stigende ungdomsledighet siden i fjor vår. AKU-tallene er en utvalgsundersøkelse. Det innebærer at både svingninger og usikkerhet blir større når man ser på enkeltgrupper i undersøkelsen. AKU-ledigheten blant ungdom har også tidligere vært nær 10 pst, både i vinterhalvåret 2012–13 og høsten 2013. Mens AKU-tallene varierer noe, har den registrerte arbeidsledigheten vært langt mer stabil for ungdom det siste året og ligger på om lag 4 pst.

De tradisjonelle ledighetsmålene gir ikke en helt dekkende beskrivelse av situasjonen for de yngste i arbeidsmarkedet, fordi en stor andel av kullene er under utdanning. Disse er ikke inkluderte i arbeidsstyrken med mindre de aktivt søker jobb eller er i en lærebedrift. Ungdom som verken er under utdanning eller i arbeid, den såkalte NEET-raten («Not in Employment, Education or Training») er en sentral indikator på problemer med arbeidslivstilknytning blant unge. I 2014 var 71 000 ungdommer eller 7 pst. av befolkningen i alderen 15–29 år i denne kategorien ifølge AKU, opp fra 6 pst. i 2012.

Dette er en svært sammensatt gruppe, som bl.a. består av ledige, unge med alvorlige helseproblemer, personer som er hjemme med små barn og personer som har valgt å ta et friår fra arbeid og skolegang. SSBs undersøkelse² av NEET-gruppen basert på registertall fant at om lag 13 pst. av gruppen var registrert som helt arbeidsledige, om lag 12 pst. mottok arbeidsavklaringspenger, og i underkant av 6 pst. mottok uførepensjon. Over halvparten av gruppen mottok ingen ytelse fra Arbeids- og velferdsetaten, og fantes ikke i registrene. Blant disse er trolig mange hjemmeverende med barn, har tatt seg et friår eller blir forsørget av andre i husholdningen. NEET-raten svinger en del med konjunktorene. De siste årene har det vært tegn til en underliggende økning, særlig for menn. Norge har likevel en lavere andel NEET enn i de fleste OECD-land.

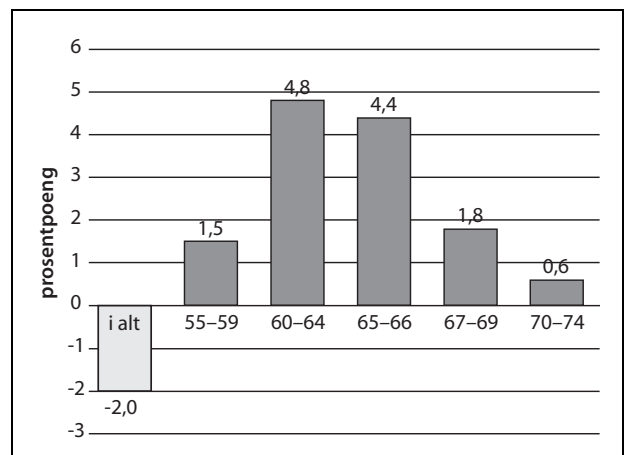

Figur 3.3 Arbeidsledighet blant unge 15–24 år. AKU-ledighet og registrert ledighet.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Syssetningen blant eldre stiger

Syssetningen blant seniorer fortsetter å stige, se figur 3.4. Den samlede syssettingsandelen i alderen 60–66 år har økt tilsvarende nær 20 000 personer de siste fem årene fram til 2014. Denne syssettingsveksten gjelder både menn og kvinner. Syssettingsøkningen er størst i alderen 60–66 år, men den er også markert for de over 66 år.

Figur 3.4 Endringer i syssettingsrater blant eldre, basert på AKU. 2009–2014. Prosentpoeng.

Syssettingsveksten faller sammen med økt uttak av fleksibel alderspensjon mellom 62–67 år etter 2011. Mange, og stadig flere, kombinerer arbeid og pensjon. Om lag to av tre jobber ved siden av alderspensjon i denne aldersgruppen. I desember 2014 var gjennomsnittlig arbeidstid 34

² Tor Petter Bø og Åsne Vigran: «Ungdom som verken er i arbeid eller utdanning», SSB 2014/37.

arbeidstimer per uke, både blant de som kombinerte jobb og pensjon og de som bare var i jobb (Arbeids- og velferdsdirektoratet). Se nærmere omtale under resultatområde 3.

Stabil sysselsetting blant funksjonshemmede

Om lag 16 pst. av befolkningen 15–66 år, tilsvarende 585 000 personer, oppgir å ha en *funksjonshemming*, ifølge arbeidskraftundersøkelsen (AKU) for 2. kvartal i år. Andelen er lite endret siden den første utvalgsundersøkelsen i 2002. Av de funksjonshemmede i 2014 mottok 40 pst. uføretrygd.

Sysselsettingen blant funksjonshemmede (43 pst.) er lavere enn for befolkningen forøvrig (74 pst.). Denne forskjellen har ikke endret seg vesentlig fra 2002 til 2014. Sysselsettingen blant funksjonshemmede i Norge er ikke høy sammenlignet med andre land. Sysselsettingsandelen blant funksjonshemmede utgjør om lag 60 pst. av sysselsettingsandelen blant befolkningen i alt. I Sverige er denne andelen om lag 80 pst. Sysselsettingen er lavere i alle aldersgrupper, men forskjellen er minst blant de unge. Mange av de sysselsatte funksjonshemmede jobber deltid (45 pst.) og mange (41 pst.) mottar ulike stønader, først og fremst helserelevante stønader.

Deltakelsen i arbeidslivet blant funksjonshemmede sammenlignet med befolkningen i alt har endret seg lite over konjunktorene. Arbeidsledigheten blant funksjonshemmede er heller ikke vesentlig høyere enn blant befolkningen ellers. Ifølge SSB falt ledigheten blant personer med funksjonshemming fra 2,9 pst i andre kvartal i fjor til 2,5 pst i 2. kvartal i år.

I en forskningsrapport fra 2014 er funksjonshemmede fulgt over tid.³ Der framkommer det at både funksjonshemmingen og den svake arbeidsmarkedstilknytningen for mange er av varig karakter.

Mange av de som oppgir i AKU å være funksjonshemmet er registrert i Arbeids- og velferdsdirektoratets statistikk med nedsatt arbeidsevne eller uføretrygd. Antall personer med nedsatt arbeidsevne er noe redusert etter toppen i 2011, og reduksjonen fortsatte gjennom 2014. Ved utgangen av 2014 var det 204 500 personer som var registrert i Arbeids- og velferdsdirektoratet med nedsatt arbeidsevne, tilsvarende 6,1 pst. av befolkningen 18–66 år. Av disse mottok tre av fire

arbeidsavklaringspenger. Kvinner er overrepresentert i denne gruppen. Andelen med arbeidsavklaringspenger har falt noe. 19 pst. mottar andre stønader, som uføretrygd, dagpenger, tiltakspenger, sosialhjelp mv. Ved utgangen av juni i år var antall med nedsatt arbeidsevne økt til 205 600 personer. Blant unge under 30 år har antall personer med nedsatt arbeidsevne økt med 5,5 pst. det siste året, og utgjorde ved utgangen av juni 42 000 personer.

3.3 Helserelevante ytelser

Figur 3.5 viser utviklingen i både antall og andel personer som mottok helserelevante ytelser (sykepenger, arbeidsavklaringspenger og uførepensjon) ved utgangen av året. Utviklingen i mottakere av helserelevante ytelser reflekterer ikke nødvendigvis utviklingen i antall personer som står utenfor arbeidslivet. En del av personene har tilknytning til arbeidslivet. De fleste mottakere av sykepenger har et arbeidsforhold. En del har graderte ytelser og jobber samtidig deltid. Også personer som har fulle ytelser, for eksempel full uføretrygd og arbeidsinntekt opp til inntektsgrensen, kan ha delvis tilknytning til arbeidslivet. I figuren er det korrigert for at flere kan motta mer enn én ytelse samtidig.

Antall mottakere av de helserelevante ytelsene har økt fra i underkant av 500 000 i 2001 til om lag 580 000 i 2014. Antallet økte i perioden 2001–2010, med unntak av en nedgang fra 2003 til 2004. Fra 2010 til 2014 har antallet blitt redusert med om lag 14 000 mottakere.

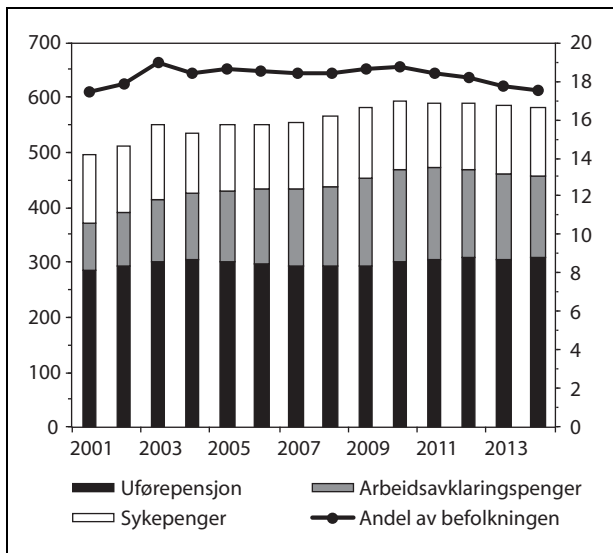
Fra 2013 til 2014 har antallet blitt redusert med om lag 4 000 personer, og antall mottakere som andel av befolkningen mellom 18 og 66 år er redusert med 0,3 prosentpoeng. Fra 2013 til 2014 har det vært en nedgang på om lag 13 000 mottakere av arbeidsavklaringspenger, mens det har vært en økning på om lag 6 000 mottakere av uførepensjon og om lag 3 000 mottakere av sykepenger.

Antall mottakere av helserelevante ytelser målt som andel av befolkningen i alderen 18 til 66 år, var 17,5 pst. i 2014. Dette er 0,1 prosentpoeng høyere enn i 2001. Andelen økte fra 2001 til 2003, men den var relativt stabil i perioden 2004 til 2011. I 2014 avtok andelen for fjerde år på rad og var på det laveste nivået siden 2001.

Mottak av helserelevante ytelser varierer bl.a. med befolkningens størrelse, alder og kjønn. Antall mottakere må derfor forventes å variere som følge av endret befolkningssammensetning.

³ Ragnhild C. Schreiner, Simen Markussen og Knut Røed: «Sysselsetting blant funksjonshemmede», Frischsenteret, 2014

Videre vil utviklingen også være påvirket av at det i perioden har vært en sterk befolkningsvekst bl.a. som følge av høy innvandring. Dette er nærmere drøftet i avsnittet om betydningen av alderssammensetning og innvandring for mottak av helserelevante ytelser nedenfor.

Figur 3.5 Antall mottakere av sykepenger, arbeidsavklaringspenger¹ og uførepensjon (venstre akse) og mottakere av disse ytelsene som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse), korrigert for at man kan motta mer enn en ytelse samtidig. Antall i tusen. Andel i pst. Tall ved utgangen av året 2001–2014.

¹ Det som tidligere het attføringspenger, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønning er i figuren slått sammen til arbeidsavklaringspenger.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

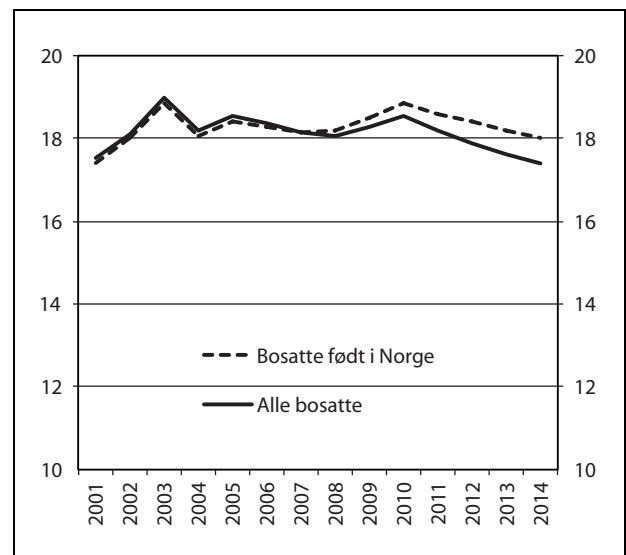
Betydningen av alderssammensetning og innvandring for utviklingen i mottak av helserelevante ytelser

Mottak av helserelevante ytelser varierer med alder og kjønn. Den demografiske utviklingen har bl.a. vært kjennetegnet av at andelen eldre har økt. I tillegg har en kraftig innvandring siden midten av 2000-tallet bidratt til sterk økning i befolkningen i yrkesaktiv alder og til vridninger i alderssammensetningen.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har analysert utviklingen i mottak av helserelevante ytelser de siste 20 årene, med et særlig fokus på effekten av demografiske endringer⁴. Hensikten med analysen var å undersøke i hvilken grad endringer i alders- og kjønnssammensetningen har hatt betydning for utviklingen i mottak av helserelevante

ytelser. I tillegg ser analysen på om den sterke arbeidsinnvandringen siden 2005 kan ha dempet en underliggende økende trend i mottak av helserelevante ytelser i den øvrige befolkningen, siden bosatte uten norsk statsborgerskap har en lavere andel mottakere av helserelevante ytelser enn norske statsborgere.

Figur 3.6 viser utviklingen i andelen av befolkningen i alderen 18 til 66 år som mottok helserelevante ytelser i perioden 2001 til 2014. Den heltrukne grafen viser utviklingen i perioden for alle bosatte. Den stiplede grafen viser utviklingen kun for bosatte født i Norge. Tallene for bosatte født i Norge vil være upåvirket av den store arbeidsinnvandringen som har funnet sted fra siste halvdel av 2000-tallet.

Figur 3.6 Mottakere av helserelevante ytelser som andel av befolkningen i alderen 18–66 år. Bosatte personer født i Norge og alle bosatte. 2001–2014. Pst.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Figuren viser en sterk vekst i andelen for begge gruppene fram til 2003. Utviklingen viser videre en utflating og en nedgang fra 2010 til 2014. Siden 2008 har imidlertid andelen mottakere av helserelevante ytelser vært større for personer født i Norge, og differansen mellom gruppene har økt. Innvandring har slik bidratt til en sterkere nedgang i andelen mottakere av helserelevante ytelser de siste årene.

Behovet for sykdomsrelatert inntektssikring øker med alderen, og årene etter 2003 har vært preget av at de store etterkrigskullene har nådd en alder der særlig uførepensjoneringen er høy. Arbeids- og velferdsdirektoratets analyser tyder imidlertid på at endringer i alderssammensetning

⁴ I. C. Kann, T. Bragstad, og O. Thune «Stadig flere på trygd?», Arbeid og velferd 3/2013

gen alene forklarer lite av veksten fram til 2004, og den faktiske nedgangen etterpå har kommet på tross av at alderssammensetningen trekker i motsatt retning. Det ser dermed ut til at andre forhold enn endret alderssammensetning i befolkningen har bidratt til de store endringene i mottak av helserelaterte ytelser de siste 20 årene. Dette kan for eksempel være endringer i befolkningens helse og utdanningsnivå, forhold på arbeidsmarkedet, eller endringer i regelverk og endringer i individuell adferd. En studie fra Frischsenteret har tatt hensyn til effekten av økt utdanningsnivå og konkludert med at den sterke veksten i uførerater fra 1994 til 2006 må søkes i mekanismer som fører til økt uførerisiko, gitt personers alder og utdanning⁵.

Tapte årsverk

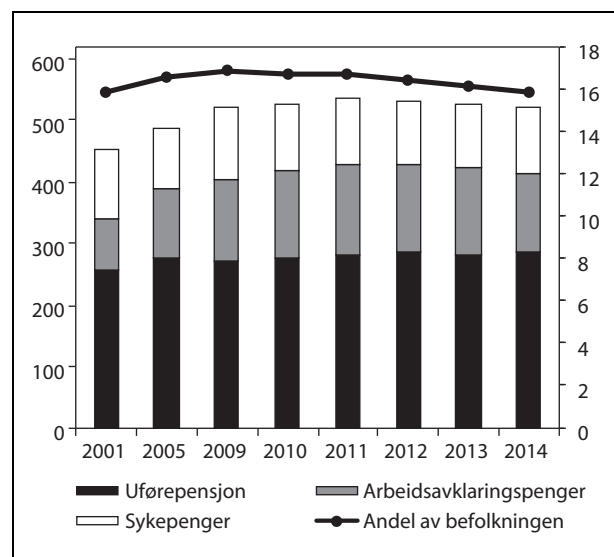
Mange som mottar helserelaterte ytelser har tilknytning til arbeidslivet. Figur 3.7 tar hensyn til at mange mottakere av helserelaterte ytelser også er sysselsatt. Figuren viser et estimat på utviklingen i antall tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser beregnet av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Med tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser menes her hvor mange ekstra årsverk det ville utgjort dersom alle som mottok sykepenger på grunn av legemeldt fravær, eller som mottok arbeidsavklaringspenger⁶ eller uførepensjon i stedet hadde arbeidet. De tapte årsverkene beregnes ved at det tas hensyn til hvor stor andel av en full ytelse hver person mottar, og hvor stor andel av året personen mottar denne ytelsen. Tallene gir mål på en teoretisk arbeidskraftsreserve, og kan ikke tolkes som et realistisk anslag på hvor mange som kan komme tilbake i arbeid. Det er ikke tatt hensyn til hvor mye en person arbeidet før mottaket av den helserelaterte ytelsen startet.

I gjennomsnitt for 2014 gikk 522 000 årsverk «tapt» knyttet til mottak av helserelaterte ytelser. Dette er en nedgang på om lag 6 000 årsverk, eller 1,1 pst., sammenlignet med 2013. Sammenlignet

med 2001 har antall tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser økt med om lag 70 300, eller 16 pst.

Antall årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser tilsvarte 15,8 pst. av befolkningen i alderen 18–66 år i 2014. Andelen mottakere blant befolkningen er redusert med 0,3 prosentpoeng fra 2013, mens det har vært en nedgang på 0,1 prosentpoeng sammenlignet med 2001.

Det er mange personer som bidrar til de tapte årsverkene presentert i figur 3.7. Til sammen har nær 1,3 millioner unike personer tapt hele eller deler av arbeidsåret som følge av mottak av helserelaterte ytelser. Det er derfor ikke slik at 522 000 personer stod permanent utenfor arbeidslivet som følge av mottak av helserelaterte ytelser i 2014. I gjennomsnitt stod 2,4 personer bak hvert tapte årsverk i 2014. Det er store forskjeller i hvor mange personer som står bak hvert årsverk i de ulike ordningene. De fleste som har sykefravær har korte fravær, og derfor bidro om lag 824 000 personer til de 106 000 tapte årsverkene i kategorien sykefravær (dvs. det står 7,8 personer bak hvert tapte årsverk). I kategorien uførepensjon står det 1,2 personer bak hvert tapte årsverk, mens det for personer som mottar arbeidsavklaringspenger står 1,6 personer bak hvert tapte årsverk.

Figur 3.7 Estimat på antall tapte årsverk¹ knyttet til mottak av helserelaterte ytelser (venstre akse) og som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse). Antall i tusen. Andel i pst. Årsgjennomsnitt 2001, 2005, 2009–2014.

¹ Det som tidligere het attføringspenger, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønad er i figuren slått sammen til arbeidsavklaringspenger.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

⁵ Bratsberg, B. og K. Røed (2011), «Kan demografi forklare veksten i uførhet?» Søkelys på arbeidsmarkedet, nr. 1–2 2011, side 3–21

⁶ Gruppen med arbeidsavklaringspenger har endret seg i perioden. I 2001 består gruppen av mottakere av rehabiliteringspenger og attføringspenger. I 2005 og 2009 består gruppen av mottakere av tidsbegrenset uførestønad, rehabiliteringspenger og attføringspenger. I 2010 inneholder gruppen mottakere av tidsbegrenset uførestønad, rehabiliteringspenger og attføringspenger før mars 2010, og mottakere av arbeidsavklaringspenger etter mars.

Mottak av helserelaterte ytelser varierer med alder og kjønn. Tapte årsverk knyttet til helserelaterte ytelser vil derfor variere både med befolkningens størrelse og som følge av endret befolkningssammensetning, jf. omtale ovenfor. Videre vil utviklingen også være påvirket av at det i perioden har vært en sterk befolkningsvekst bl.a. som følge av stor innvandring.

Den faktiske økningen i tapte årsverk fra 2001 til 2014 må bl.a. ses i sammenheng med at befolkningen i yrkesaktiv alder har blitt eldre. Dersom befolkningen ikke hadde endret seg fra 2001 til 2014, ville det vært en nedgang på om lag 24 000 personer eller 5,2 pst. i tapte årsverk i denne perioden. Den faktiske utviklingen i aldersspesifikke rater er da lagt til grunn. Utviklingen varierer mellom aldersgruppene. Reduksjonen har særlig funnet sted blant befolkningen over 50 år, mens det har vært en svak økning blant befolkningen mellom 18 og 25 år og blant befolkningen mellom 46 og 49 år.

3.4 Sentrale ytelser

Dagpenger

I gjennomsnitt mottok om lag 58 800 personer dagpenger i 2014. Antallet dagpengemottakere avtok gradvis fra om lag 69 000 i 2010 til om lag 53 100 i 2012 og økte til 53 700 i 2013. Økningen fortsatte i 2014 og inn i 2015. I 1. halvår 2015 var det om lag 66 800 dagpengemottakere. Økningen har bl.a. sammenheng med et økt antall registrerte ledige, en økt andel ledige med rett til dagpenger og en høyere gjennomsnittlig dagpengesats. Se Programkategori 33.30 Arbeidsliv for ytterligere omtale av dagpenger.

Sykepenger

I 2014 utgjorde sykefraværet 6,4 pst. av alle avtalte dagsverk. Fraværet har holdt seg relativt stabilt siden 2012, og nivået er blant det laveste etter at IA-avtalen ble inngått i 2001. IA-avtalen har som mål å redusere sykefraværet med 20 pst. fra nivået i 2. kvartal 2001. Siste tilgjengelig statistikk (4. kvartal 2014) viser sesongjustert en nedgang på 11,5 pst. Det betyr at IA-avtalens målsetting om 20 pst. reduksjon i det totale sykefraværet så langt ikke er nådd.

Det vises til nærmere omtale av sykefravær under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet.

Arbeidsavklaringspenger

I juli 2015 var det om lag 151 000 personer som mottok arbeidsavklaringspenger. Dette er 3 pst. lavere enn i juli 2014. Antall mottakere av arbeidsavklaringspenger som andel av befolkningen i alderen 18–66 år var 4,6 pst. i juli 2015. Tilsvarende andel var 4,7 pst. i 2014.

Det vises til nærmere omtale om arbeidsavklaringspenger under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet.

Uføretrygd

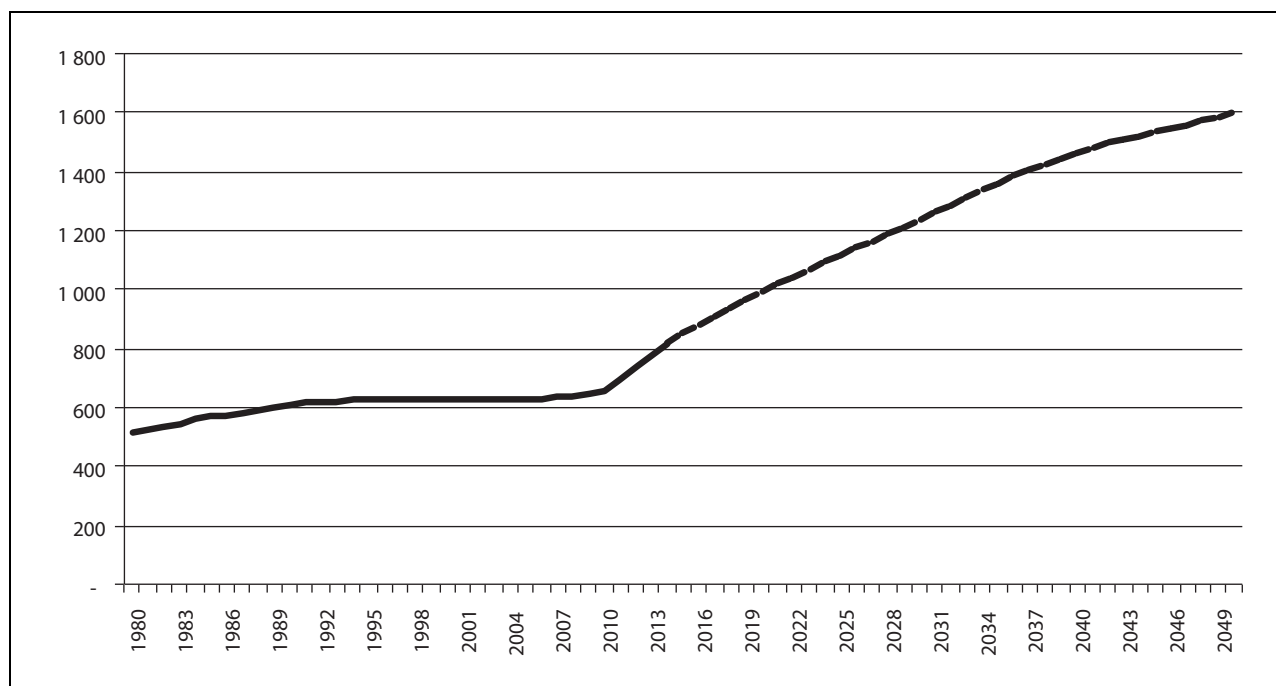
Ved utgangen av 2. kvartal 2015 mottok nær 311 800 personer uføretrygd. Dette er en økning på 0,9 pst. i forhold til utgangen av 2. kvartal 2014. Antall mottakere av uføretrygd som andel av befolkningen i alderen 18–66 år var 9,4 pst. ved utgangen av 2. kvartal 2015. Andelen er uendret i forhold til samme tidspunkt i 2014.

Det vises til nærmere omtale om uførepensjon/uføretrygd under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet.

Alderspensjon i folketrygden

Figur 3.8 viser den historiske utviklingen i antall mottakere av alderspensjon i folketrygden i perioden 1980–2014, samt framskrivninger til 2050.

Ved utgangen av 2014 var det om lag 838 000 mottakere av alderspensjon i folketrygden. Antallet har økt de senere årene, og det forventes en økning også i årene framover, som følge av at de store årskullene født etter 2. verdenskrig vil gå over på alderspensjon. Antall mottakere av alderspensjon økte i tillegg kraftig fra 2010 til 2014 som følge av at alderspensjonen fra 2011 kan tas ut fra 62 år og fritt kombineres med arbeidsinntekt. Fem nye årskull kunne dermed ta ut alderspensjon i 2011. Siden mange kombinerer uttak av alderspensjon med å fortsette i arbeid, er ikke mottak av alderspensjon ensbetydende med at en har sluttet i arbeid.

Figur 3.8 Utviklingen i antall alderspensjonister i folketrygden. Tusen. Historiske tall 1980–2014. Framskrivinger 2015–2050.

I tillegg til årskullenes størrelse påvirkes antall alderspensjonister av utviklingen i levealderen. Forventet gjenstående levealder ved 67 år i 1973 var om lag 14 år. I 2014 hadde den økt til 19 år, og i befolkningsframskrivingene til Statistisk sentralbyrå anslås den å øke videre til 22 år i 2050.

Fra 2011 ble det mulig å ta ut hel eller delvis alderspensjon fra folketrygden fra 62 år, og det opparbeides pensjonsrettigheter til og med fylte 75 år. Fleksibelt uttak i folketrygden er nøytralt utformet, og årlig pensjon vil bli betydelig høyere jo senere den tas ut. Det er også mulig å kombinere alderspensjon fra folketrygden og arbeid uten avkorting i pensjonen. Uføretrygdede går over på alderspensjon fra 67 år.

Den økte fleksibiliteten har isolert sett bidratt til en økning i antall mottakere av alderspensjon i folketrygden ved at om lag 81 000 personer har tatt ut alderspensjon helt eller delvis mellom 62 og 66 år ved utgangen av 2014. Insentivene i det nye pensjonssystemet ventes over tid å bidra til at mange vil ønske å fortsette lenger i arbeid.

Yrkesaktiviteten for personer over 60 år har økt i de senere årene, og andelen arbeidstakere har særlig økt i aldersgruppen 62–66 år. Mange velger å kombinere arbeid og pensjon, og nær 2 av 3 av de som har tatt ut alderspensjon før 67 år er registrert i arbeid jf. nærmere omtale under Programkategori 29.70 Alderdom.

Avtalefestet pensjon

Fra 2011 beregnes AFP i privat sektor som et livsvarig påslag til alderspensjon fra folketrygden og kan tas ut samtidig med denne. Personer som tok ut AFP i privat sektor før 2011 vil motta AFP etter gammel ordning fram til de fyller 67 år. Fra og med 2011 er AFP-pensjonistene fordelt på grupper som mottar AFP etter gammel og ny ordning i privat sektor, og grupper som mottar AFP i offentlig sektor. AFP i offentlig sektor er i store trekk beholdt som tidligere.

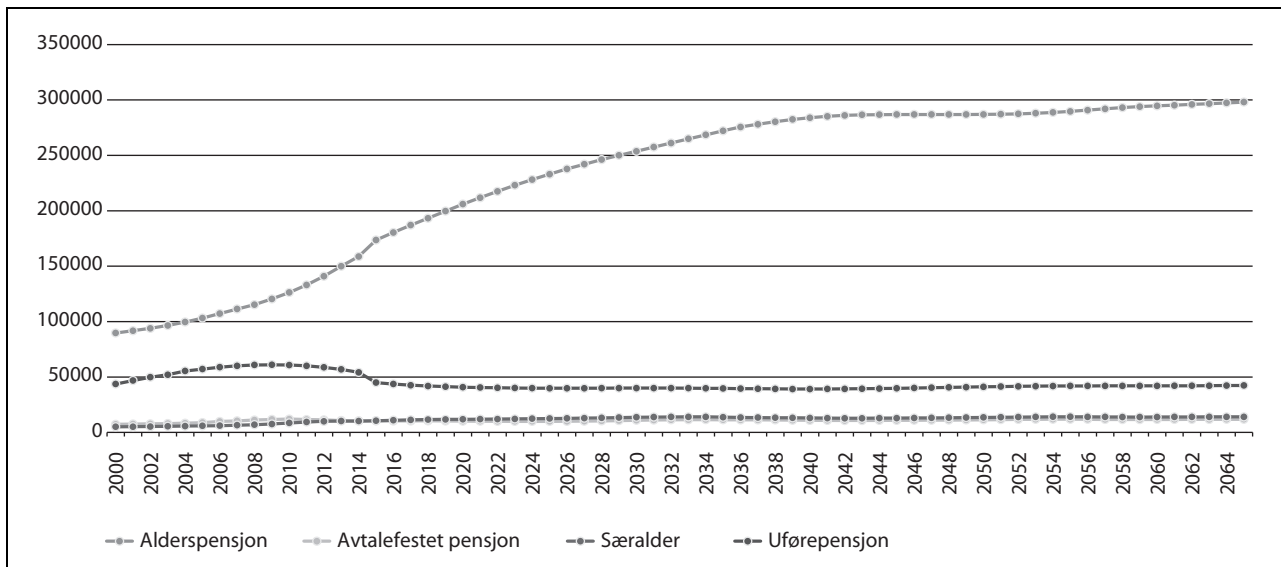
Ved utgangen av 2014 var det vel 43 000 AFP-mottakere i privat sektor, hvorav 4 000 med gammel AFP og vel 39 000 med ny AFP. I privat sektor vil alle mottakere av AFP være over på ny ordning fra 2016. Foreløpige tall viser at antall mottakere av offentlig AFP var nær 25 000. Ny AFP i privat sektor innebærer bl.a. at alle som arbeider i virksomheter i privat sektor og som har avtale om AFP vil få rett til et eget AFP-påslag til folketrygdens alderspensjon. Som følge av at AFP-påslaget er livsvarig og at man har rett til påslaget uavhengig av når pensjonen tas ut, vil det over tid bli en sterk økning i antall mottakere av AFP. Siden ytelsen er utformet innenfor en gitt økonomisk ramme som et livsvarig påslag til alderspensjon fra folketrygden, er på den annen side gjennomsnittlig årlig ytelse langt lavere enn ved den gamle ordningen.

Pensjoner fra Statens pensjonskasse

Som figur 3.9 viser, har antallet pensjonister i Statens pensjonskasse økt kraftig fra 2000 og fram til i dag. Totalt antall alderspensjonister økte fra om lag 89 000 i 2000 til i om lag 164 000 i 2014. Totalt antall særalderspensjonister (pensjonister som går av med særaldersgrense før de fyller 67 år) økte fra 5 100 i 2000 til 9 300 i 2014. Tilsvarende har totalt antall AFP-pensjonister økt fra 7 300 i 2000 til 11 400 i 2014. Totalt antall uførepensjonister økte fra 43 000 i 2000 til 55 800 i 2014. De siste tre/fire årene har det imidlertid vært en nedgang i antall AFP-pensjonister og uførepensjonister.

I perioden 2015–2035 forventes en fortsatt høy vekst i antall alderspensjonister. Deretter vil vek-

sten flate ut. Dette er basert på en forutsetning om at antall aktive medlemmer er stabilt rundt 300 000 i hele framskrivingsperioden, hvilket har vært situasjonen fra 2000 og fram til i dag. Antall alderspensjonister med særaldersgrense forventes å stabilisere seg på et nivå mellom 12 000 og 13 000. Svingningene skyldes variasjoner i alderssammensetningen og mulighetene for uttak til ulike aldersgrenser for den aktive bestanden. Antall uførepensjonister vil i perioden stabilisere seg rundt 42 000, dette må sees i sammenheng med at knapt 8 000 uførepensjonister mellom 67 og 70 år ved årsskiftet 2014/2015 ble overført til alderspensjon. I framskrivningen er det forutsatt at uttaksgraden (andel som pensjonerer seg i forhold til potensialet) er stabil lik de siste tre år.

Figur 3.9 Utvikling i antall pensjonister i Statens pensjonskasse.

Framskrivningen er basert på dagens adferdsmønstre og dagens regelverk. Den store økningen av pensjonister frem til 2014 skyldes primært at det har blitt flere medlemmer som har nådd pensjonsalderen, samt at levetiden har økt for alderspensjonistene. Andelen som har tatt ut AFP ved 62 år har imidlertid vært synkende de senere årene. Det er videre et skift i nivå for antall alderspensjonister og uførepensjonister fra 2015. Dette skyldes at knapt 8 000 uførepensjonister mellom 67 og 70 år ved årsskiftet 2014/2015 ble overført til alderspensjon.

Andre ytelser i folketrygden

Grunnstønad og hjelpestønad

Grunn- og hjelpestønad skal gi økonomisk kompensasjon til personer som på grunn av varig syk-

dom eller skade har visse ekstrautgifter eller som har behov for særskilt tilsyn og pleie.

Ved utgangen av 2014 mottok 121 800 personer grunnstønad. Det siste året har antall stønadmottakere blitt redusert med 1 400 personer, som tilsvarer en nedgang på 1,1 pst. Det var 133 000 mottakere av grunnstønad ved utgangen av 2005. I løpet av tiårsperioden er antall mottakere redusert med 8,4 pst.

Ved utgangen av 2014 mottok om lag 76 400 personer hjelpestønad. Det er 1 900, eller 2,5 pst., færre stønadmottakere enn ved utgangen av 2013. Det var 86 970 mottakere av hjelpestønad ved utgangen av 2005. Antall mottakere er redusert med 11,9 pst. i løpet av tiårsperioden.

Ytelse til enslige forsørgere

Ved utgangen av 2014 mottok 19 200 personer overgangsstønad. Dette er om lag 1 100 færre enn ett år tidligere. I tillegg mottok om lag 7 400 enslige forsørgere stønad til barnetilsyn uten å motta overgangsstønad. Dette er om lag uendret fra året før.

Om lag 60 pst. av mottakerne av overgangsstønad har en arbeidsinntekt som overstiger et halvt grunnbeløp, og mottar redusert overgangsstønad. Denne andelen har økt over flere år. Utviklingen i antall mottakere og andelen mottakere med redusert overgangsstønad antas å ha sammenheng med endringene i regelverket for overgangsstønden som er gjennomført de siste årene, samt utviklingen på arbeidsmarkedet.

Utbetalingene til bidragsforskott har gått ned hvert år siden gjennomføringen av bidragsreformen i 2003. Hovedårsaken antas å være at et økende antall foreldre velger å ordne bidragsspørsmålet seg imellom uten bistand fra det offentlige. Utgiftene forventes fortsatt å gå ned over de kommende årene. Se programkategori 29.20 Enslige forsørgere for ytterligere omtale.

Oversikt over utviklingen i de sentrale stønadene
Nedenfor følger en oversikt over utviklingen i antall mottakere, gjennomsnittlig ytelse og realvekst for de sentrale stønadene på Arbeids- og sosialdepartementets ansvarsområde.

Mottakere¹ av sentrale ytelser 2009–2016. Gjennomsnittstall for året (utvalgte stønadsgupper):

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Prosent- vis endring fra 2009 til 2016
<i>1. Varig inntektssikring</i>									
Alders- pensjon	646 840	657 330	698 050	742 890	781 430	820 010	853 440	882 030	36,4
Uføretrygd	294 813	299 419	303 000	310 121	307 230	308 985	311 700	312 800	6,1
Etterlatte- pensjoner ²	36 268	35 610	34 646	33 464	32 149	30 971	29 900	28 900	-20,3
I alt	977 921	992 359	1 035 696	1 086 475	1 120 809	1 159 966	1 195 040	1 223 730	25,1
<i>2. Midlertidig inntektssikring</i>									
Sykepenger til arbeids- takere	130 626	121 324	119 637	117 790	120 413	123 852	124 500	125 100	-4,2
Arbeids- avklarings- penger ³	153 913	168 576	174 858	168 847	166 159	157 333	150 000	146 700	-4,7
Overgangs- stønad til enslige forsørgere	22 487	22 913	22 416	21 565	20 596	19 472	18 501	18 126	-19,4
Dagpenger til arbeids- ledige	61 095	68 979	59 765	53 120	53 685	58 792	72 000	78 000	27,7
I alt	368 120	381 792	376 677	361 321	360 852	359 448	365 001	367 926	-0,1
<i>3. Kompensasjon for merutgifter</i>									
Grunnstønad	130 653	129 691	127 968	126 082	123 999	122 416	121 190	120 585	-7,7
Hjelpestønad	85 873	85 432	84 062	82 338	79 558	77 329	75 395	74 640	-13,1
I alt	216 526	215 123	212 030	208 420	203 557	199 745	196 585	195 225	-9,8

¹ En person kan ha flere stønader. Summen av antall stønadsmottakere i denne tabellen vil derfor være høyere enn det reelle antall personer som får stønad. Tall for 2015 og 2016 er anslag.

² Etterlattepensjoner inkluderer mottakere av pensjon til gjenlevende ektefeller, barnepensjon og pensjon til tidligere familiepleiere.

³ For 2009 og januar og februar 2010 er antall mottakere per måned lik summen av antall mottakere av rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad.

Gjennomsnittlig ytelse¹ for mottakere av sentrale ytelser, 2009–2016. Tall i 2016-kroner²

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Prosent- vis endring fra 2009 til 2016
<i>1. Varig inntektssikring</i>									
Alders- pensjon	222 702	226 612	228 673	229 500	229 943	230 009	229 438	229 550	3,1
Uføretrygd ³	221 095	220 199	219 547	219 007	218 854	216 883	251 616	252 000	14,0
Etterlatte- pensjoner ⁴	87 357	85 835	85 171	81 279	83 146	78 221	76 356	74 595	-14,6
<i>2. Midlertidig inntektssikring</i>									
Sykepenger til arbeids- takere	312 236	306 659	301 358	294 105	292 810	290 195	290 695	290 727	-6,9
Arbeids- avklarings- penger ⁵	246 769	241 683	239 385	237 940	234 737	232 961	233 678	233 333	-5,4
Overgangs- stønad til enslige forsørgere	139 154	136 361	134 130	135 143	132 273	134 941	142 446	149 300	7,3
Dagpenger til arbeids- ledige	195 098	201 613	197 745	195 385	192 365	192 790	196 157	196 200	0,6
<i>3. Kompensasjon for merutgifter</i>									
Grunn- stønad	14 304	14 284	14 590	14 934	15 197	15 436	15 375	15 526	8,5
Hjelpe- stønad	22 730	22 316	22 481	22 580	22 676	22 731	22 417	22 420	-1,4

¹ Gjennomsnittlig ytelse er beregnet som regnskapstall for året dividert med gjennomsnittlig antall mottakere. Tall for 2015 og 2016 er anslag. For de fleste ytelsene vil dette tilsvare årlig ytelse gitt at man mottar ytelsen et helt år. For sykepenger og arbeidsavklaringspenger er gjennomsnittlig antall mottakere beregnet som det gjennomsnittlige antallet som har fått en utbetaling for hver av månedene i året. Ettersom utbetalingene ikke alltid gjelder hele måneder, vil tallene undervurdere årlig ytelse noe for disse to ytelsene. Den store økningen i gjennomsnittlig uføretrygd fra 2014 til 2015 har sammenheng med at ytelsen ble økt for å kompensere for økt beskatning i ny uføretrygd fra 2015.

² Alderspensjon, uføretrygd, etterlattepensjoner, arbeidsavklaringspenger og overgangsstønad til enslige forsørgere er deflatert med veksten i folketrygdens grunnbeløp (G). For sykepenger og dagpenger benyttes gjennomsnittlig årslønnsvekst, mens det for grunnstønad og hjelpestønad omregnes med konsumprisindeksen.

³ Omfatter før 2015 post 70–72 (uførepensjon), fra 2015 post 70.

⁴ Etterlattepensjoner inkluderer pensjon til gjenlevende ektefeller, barnpensjon og pensjon til tidligere familiepleiere.

⁵ Omfatter kap. 2651, post 70 (arbeidsavklaringspenger uten tilleggsstønader). Før mars 2010 gjelder tallene summen av rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad.

Utviklingen i viktige ytelser under folketrygden¹ – realvekst i 2016-kroner (mill. kroner)

Stønadsutgifter:	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Sykepenger</i>	45 830	42 150	40 580	38 990	39 530	40 150	40 290	40 450
vekst i mill. kroner	4 630	-3 680	-1 570	-1 590	540	620	140	160
vekst i pst.	11,2	-8,0	-3,7	-3,9	1,4	1,6	0,3	0,4
<i>Arbeidsavklaringspenger</i>	38 610	41 330	42 410	40 640	39 390	36 980	35 370	34 540
vekst i mill. kroner	3 640	2 720	1 080	-1 770	-1 250	-2 410	-1 610	-830
vekst i pst.	10,4	7,0	2,6	-4,2	-3,1	-6,1	-4,4	-2,3
<i>Uføretrygd</i>	75 590	76 440	77 120	78 690	77 880	77 640	78 490	78 700
vekst i mill. kroner	250	850	680	1 570	-810	-240	850	210
vekst i pst.	0,3	1,1	0,9	2,0	-1,0	-0,3	1,1	0,3
<i>Alderspensjon</i>	144 050	148 960	159 630	170 490	179 680	188 620	195 820	201 780
vekst i mill. kroner	3 880	4 910	10 670	10 860	9 190	8 940	7 200	5 960
vekst i pst.	2,8	3,4	7,2	6,8	5,4	5,0	3,8	3,0
<i>Enslige forsørgere og etterlatte</i>	7 540	7 330	7 040	6 690	6 480	6 030	5 770	5 520
vekst i mill. kroner	-160	-210	-290	-350	-210	-450	-260	-250
vekst i pst.	-2,1	-2,8	-4,0	-5,0	-3,1	-6,9	-4,3	-4,3
<i>Øvrige stønader</i>	4 100	4 060	4 060	4 050	3 990	3 930	3 840	3 820
vekst i mill. kroner	60	-40	0	-10	-60	-60	-90	-20
vekst i pst.	1,5	-1,0	0,0	-0,2	-1,5	-1,5	-2,3	-0,5

¹ Sykepenger omfatter kap. 2650 unntatt tilretteleggingstilskudd. Arbeidsavklaringspenger omfatter kap. 2651 unntatt legeerklæringer. Uførepensjon/uføretrygd omfatter kap. 2655 unntatt menerstatning ved yrkesskade og tidsbegrenset uførestønad. Alderspensjon omfatter kap. 2670. Enslige forsørgere og etterlatte omfatter kap. 2680 Etterlatte og kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far. Bidragsforskott på kap. 2620 post 76 er korrigert for inntekter fra bidragspliktige. Øvrige stønader omfatter de resterende stønadsordningene under programområde 29 Sosiale formål (bl.a. grunn- og hjelpestønad). Det er korrigert for større tekniske endringer i perioden. F.eks. er utgiftene til uførepensjon i 2014 og tidligere år justert slik at de er sammenlignbare med bruttoutgiftene til ny uføretrygd fra 2015.

Kilde: Finansdepartementet

Tabellen *Utviklingen i viktige ytelser under folketrygden* viser realveksten i faste 2016-kroner og i pst. Dagpenger mv. er ikke inkludert i tabellen. Beløpene for perioden 2009–2014 er basert på regnskapstall, mens beløpene for 2015 og 2016 er anslag på regnskap. For 2016 brukes utgiftsanslag som følger av regelverk vedtatt av Stortinget. Dette innebærer bl.a. at Regjeringens forslag om å øke grunnpensjonen for gifte og samboende pensjonister fra 1. september 2016 ikke er hensyntatt i tabellen.

For sykepenger framkommer realveksten ved at utgiftene justeres for lønnsutviklingen. Utgiftene til arbeidsavklaringspenger, uføretrygd, alderspensjon, enslige forsørgere og etterlatte justeres for utviklingen i folketrygdens grunnbeløp

(G). Øvrige stønader er justert med konsumprisindeksen.

Hovedtrekkene i utviklingen som ligger til grunn for realveksttabellen er:

Sykepenger: Etter en betydelig økning i det trygdefinansierte sykefraværet i 2009 og foregående år, ble fraværet lavere i 2010 og de påfølgende to årene. Fra 2013 har det trygdefinansierte fraværet per sysselsatt holdt seg relativt stabilt. For 2015 og 2016 legges det til grunn nullvekst. Veksten i sykepengeutgiftene påvirkes også av endringer i sysselsettingen. Den underliggende sysselsettingsveksten har vært positiv i hele perioden utenom en svak nedgang i 2009 og 2010. I 2015 og 2016 anslås realveksten i folketrygdens sykepengeutgifter til hhv. 0,3 pst. og 0,4 pst.

Arbeidsavklaringspenger: 1. mars 2010 ble rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad slått sammen under betegnelsen arbeidsavklaringspenger. I 2010 økte utgiftene med 7,0 pst. Veksten antas å være knyttet til overgangen til nytt regelverk. I 2011 flatet veksten noe ut, og fra 2012 fram til 2015 har det vært en årlig nedgang i utgiftene som følge av færre mottakere av arbeidsavklaringspenger. For 2016 ventes en fortsatt nedgang i antall mottakere av arbeidsavklaringspenger. I 2015 og 2016 anslås realveksten i folketrygdens utgifter til arbeidsavklaringspenger til hhv. -4,4 pst. og -2,3 pst.

Uføretrygd: Utgiftene til varig uføretrygd/uførepensjon følger i stor grad utviklingen i antall mottakere. Realveksten i 2010 og 2011 er i tråd med den demografiske utviklingen i befolkningen. I 2012 var det høy overgang til uførepensjon fra arbeidsavklaringspenger. Det har sammenheng med at mange tidligere mottakere av tidsbegrenset uførestønad fikk innvilget varig uførepensjon i 2012. I 2013 falt antall mottakere av uførepensjon noe da mange uføre nådde pensjonsalder. Dette ble etterfulgt av en økning i antall mottakere av uføretrygd i 2014 og inn i 2015 som har sammenheng med høy tilgang til uføretrygd fra arbeidsavklaringspenger. I 2016 forventes en noe svakere vekst i antall mottakere. I 2015 og 2016 anslås realveksten i folketrygdens utgifter til uføretrygd til hhv. 1,1 og 0,3 pst.

Alderspensjon: Fra 2011 ble det mulig å ta ut alderspensjon fra fylte 62 år, mot 67 år tidligere. Mange valgte å ta ut alderspensjon før fylte 67 år, og dette bidro til at utgiftene til alderspensjon økte betydelig fra 2011 og de påfølgende årene. Den årlige veksten i antall alderspensjonister under 67 år har vært avtakende, og ventes etter hvert å flate ut. Utgiftene til alderspensjon vil imidlertid fortsatt øke betydelig i årene som kommer, hovedsakelig som følge av at det blir flere alderspensjonister over 67 år.

Enslige forsørgere og etterlatte: Utgiftene til enslige forsørgere og etterlatte har vært reelt avtakende i hele perioden. Nedgangen kan ha sammenheng både med den positive utviklingen på arbeidsmarkedet og økt barnehagedekning. Andelen mottakere med redusert overgangsstønad som følge av arbeidsinntekt, har økt gjennom hele perioden. Innstramminger i regelverket for overgangsstønad har også bidratt til reduserte utgifter i perioden 2012 til 2014. Utgiftene til etterlattepensjoner har falt, bl.a. som følge av økt yrkesdeltakelse blant kvinner. Det anslås en samlet nedgang i folketrygdens utgifter til enslige forsørgere og etterlatte på 4,3 pst. både for 2015 og 2016.

3.5 Økonomisk og sosial trygghet

Det store flertallet i den norske befolkningen har høy levestandard og gode levekår. Norge er blant de landene i verden med minst inntektsforskjeller og forskjeller i levekår. Gjennom de siste tiårene har det vært en betydelig velstandsøkning i det norske samfunnet, og de fleste har hatt en markert oppgang i realinntekten og forbruket. Den generelle langsiktige trenden fra midten av 1980-tallet fram til 2006 er at inntektsforskjellene viste en svak, men jevn økning. Utviklingen i retning av noe større forskjeller fram til 2006 kan bl.a. knyttes til at kapitalinntektene økte. Økt lønnsspredning har også trukket i retning av økende forskjeller. Fra 2006 har det vært relativt små endringer i inntektsfordelingen. Enkelte grupper, unge, enslige forsørgere og barnefamilier med små barn, har hatt en svakere inntektsutvikling enn gjennomsnittet de siste årene.

De økonomiske ressursene til en husholdning påvirkes ikke bare av inntekt, men også av oppsparte midler. I tillegg til økte inntektsforskjeller har også formuesfordelingen blitt noe mer ulik.

Selv om inntektsforskjellene er små, er det noen som har så lav inntekt og levestandard at dette begrenser deres muligheter for deltakelse i samfunnet. En mye brukt indikator for hvor mange som er utsatt for fattigdom, er andelen med inntekt under et gitt nivå (vanligvis 60 pst. (EU-ekvivalensskala) eller 50 pst. (OECD-ekvivalensskala) av medianinntekten). Forekomsten av lavinntekt er relativt liten i Norge sammenlignet med andre land. Et godt utbygd tjenestetilbud bidrar også til at situasjonen til personer med lavinntekt i Norge er bedre enn i mange andre land. Offentlige tjenester, som utdanning, helse- og omsorgstjenester, barnehage mv., har stor betydning for levekårene i befolkningen.

Til tross for økonomisk vekst er det en tendens til en økende andel med lavinntekt. En av forklaringene på dette er at lavinntektsmålet er relativt, og medianinntekten har økt de senere årene. Svak eller manglende tilknytning til arbeidsmarkedet er den viktigste årsaken til at noen havner i lavinntektsgruppen. Mange av disse mottar offentlige stønader. Selv om realinntektsveksten i gjennomsnitt har vært betydelig også for disse, har den vært svakere enn veksten i medianinntekten. En økning i antall nyankomne innvandrere kan også være med på å forklare utviklingen. For mange innvandrere tar det relativt lang tid å få fotfeste i arbeidslivet. I tillegg kan også endrede familie- og livsmønstre med flere enslige forsørgere og enslige som bor alene, isolert sett ha

bidratt til økt forekomst av lavinntekt, ettersom éninntektshusholdninger er mer utsatt for lavinntekt enn husholdninger med to inntekter.

Sammensetningen av lavinntektsgruppen har også endret seg over tid. Endrede familiemønstre med flere enslige forsørgere og aleneboende har isolert sett bidratt til økt forekomst av lavinntekt. Andelen barn og barnefamilier med lavinntekt har økt, og dette må ses i sammenheng både med økningen i innvandrerbefolkningen og inntektsutviklingen blant barnefamilier med små barn og enslige forsørgere. Forekomsten av lavinntekt blant unge har økt noe. Unge aleneboende har relativt sett hatt en svak inntektsutvikling de siste årene.

Samtidig har forekomsten av lavinntekt i andre grupper, bl.a. blant pensjonister, falt.

Pensjonister har hatt relativt god inntektsvekst de senere årene. Dette skyldes bl.a. opptrapping av minstepensjonen, økt yrkesaktivitet blant eldre og høyere pensjonsgrunnlag blant nye pensjonistkull. Videre har omleggingen av pensjonistbeskatningen bidratt til lavere skatt for pensjonister med lave inntekter. Aleneboende minstepensjonister er fremdeles betydelig overrepresenterte i lavinntektsgruppen.

Årlig lavinntekt kan medføre levekårsproblemer for husholdninger som opplever store fall i inntekten. Det antas imidlertid at lavinntekt over tid i større grad øker risikoen for fattigdom og levekårsproblemer. Som et mål på lavinntekt over tid tas det her utgangspunkt i vedvarende lavinntekt målt som gjennomsnittsinntekt under lavinntektsgrensen over en treårsperiode. I perioden 2011–2013 hadde 3,8 pst. av befolkningen, eller om lag 178 000 personer, en inntekt under 50 pst. av mediangjennomsnittet i perioden (OECD-skala). Dette er en økning på 0,4 prosentpoeng sammenlignet med forutgående treårsperiode (2010–2012). Studenter er holdt utenfor. 8,6 pst. av befolkningen, eller om lag 402 000 personer, hadde en inntekt under 60 pst. av mediangjennomsnittet (EU-skala) i 2011–2013. Dette er en økning på 0,7 prosentpoeng fra 2010–2012. Det er stor mobilitet ut av og inn i lavinntektsgruppen, dvs. at de fleste er i lavinntektsgruppen en relativt kort periode.

Forekomsten av vedvarende lavinntekt blant innvandrerbefolkningen⁷ gikk ned fram til 2009–2011, men har økt igjen etter dette, og ligger fortsatt på et høyt nivå. 17 pst. av alle innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre hadde i hen-

hold til OECD-50 vedvarende lavinntekt i perioden 2011–2013. Tilsvarende andel målt med EU-60 var 27 pst. Forekomsten av lavinntekt blant personer med innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika og Latin-Amerika, samt Øst-Europa, er enda noe høyere. Forekomsten av lavinntekt blant innvandrere varierer ut fra landbakgrunn, migrasjonsårsak og botid. Andelen er naturlig nok høyere blant nyankomne innvandrere enn blant innvandrere med lang botid.

Andelen og antallet barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt har økt over tid. Økningen har funnet sted blant grupper av barn som i utgangspunktet er utsatt for lavinntekt: barn av enslige forsørgere, barn i barnerike familier og barn i husholdninger med svak yrkestilknytning. Innvandrerfamilier er overrepresentert i disse gruppene, og barn med bakgrunn fra landgrupper der familiene er store og yrkesaktiviteten blant mødre er lav, er klart overrepresentert i lavinntektsgruppen. I perioden 2011–2013 levde 5,6 pst. (54 700 barn) av alle barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt målt med OECD-50. Dette er 0,5 prosentpoeng høyere andel enn i 2010–2012. Andelen målt med EU-60 var 8,6 pst. (84 300 barn) i perioden 2011–2013, en økning fra 8,0 pst. i foregående periode. Antallet barn i lavinntektsgruppen har jevnt over økt også i perioder med stabil andel fordi befolkningen øker. Om lag halvparten av alle barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt har innvandrerbakgrunn.

Økonomisk sosialhjelp

I løpet av 2013 mottok i alt 120 800 personer økonomisk stønad etter lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen (økonomisk sosialhjelp), og i 2014 økte antallet til 125 400 personer. Økningen skjedde i alle aldersgrupper. Tallet omfatter personer som mottar stønad minst en måned i løpet av året, både personer som mottar økonomisk sosialhjelp i tillegg til annen inntekt eller stønad og personer som har stønaden som hovedkilde til forsørgelse. Store deler av økningen fra 2013 til 2014 skyldes at flere arbeidsledige mottok økonomisk sosialhjelp i 2014. Dette til tross for at arbeidsledigheten lå tilnærmet uforandret fra 2013 til 2014. Figur 3.10 viser utviklingen i antall stønadsmottakere mv. i årene 2002–2014. Det er til dels store ulikheter i utviklingen i antall stønadsmottakere og utgifter til økonomisk sosialhjelp mellom kommuner.

Unge stønadsmottakere er mer avhengig av utviklingen i arbeidsmarkedet enn for befolkning-

⁷ Innvandrerbefolkningen er her definert som innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre.

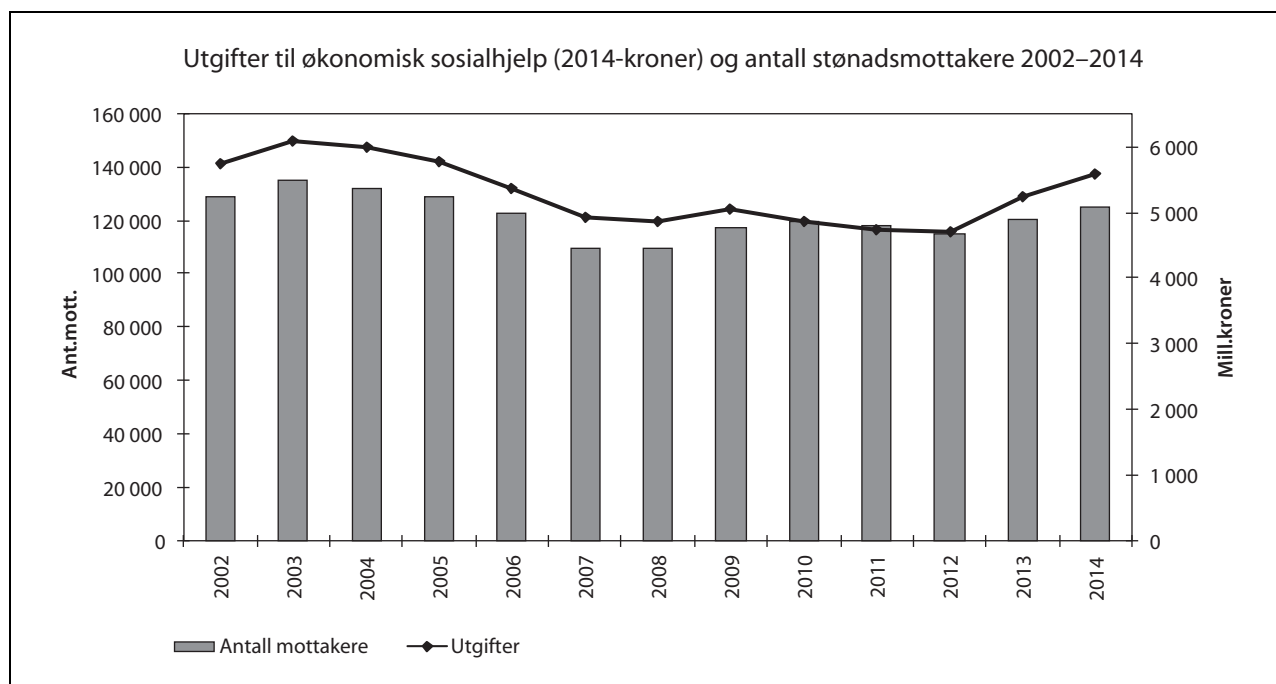
gen ellers. En stor del av veksten i antall stønadsmottakere fra 2008 til 2010 kom i aldersgruppen 18–24 år. Av sosialhjelpsmottakerne i 2014 var 37 pst. under 30 år. Dette var samme andel som for årene før.

Personer med innvandrerbakgrunn utgjør en stadig større andel av sosialhjelpsmottakerne. Denne andelen var 37 pst. i 2014, mot 31 pst. i 2010. Økningen må bl.a. ses i sammenheng med

at antall personer med innvandrerbakgrunn i totalbefolkningen har økt⁸.

Det ble utbetalt totalt 5,6 mrd. kroner i økonomisk sosialhjelp i 2014. Dette var en økning på nærmere 0,5 mrd. kroner, sammenlignet med 2013, eller om lag 12 pst. regnet i faste priser.

⁸ Som personer med innvandrerbakgrunn regnes her både innvandrere og norskfødte med innvandrerbakgrunn.

Figur 3.10 Utgifter til økonomisk sosialhjelp (2014-kroner) og antall stønadsmottakere 2002–2014. Tall for 2003 og 2004 inkluderer mottak av introduksjonsstønad for nyankomne innvandrere.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. KOSTRA (KOMMune-STat-RApportering).

Et flertall av sosialhjelpsmottakerne har et midlertidig og forbigående hjelpebehov. 46 pst. mottok stønad i inntil tre måneder i 2014, mens 21 pst. mottok stønad i kun én måned. Gjennomsnittlig stønadslengde var 5,1 måned i 2014, uforandret fra 2013. En ikke ubetydelig andel av sosialhjelpsmottakerne som mottar stønad over lang tid, er gjengangere eller har høy grad av stønadsavhengighet. 39 pst. av mottakerne hadde stønad i seks måneder eller mer i 2014, mens 11 pst. av mottakerne hadde stønad gjennom hele året.

I 2014 hadde 41 pst. av stønadsmottakerne økonomisk sosialhjelp som hovedinntektskilde. En stor andel av sosialhjelpsmottakerne mottar økonomisk sosialhjelp som supplement til ytelser fra folketrygden. I 2014 hadde 30 pst. trygd eller pensjon som hovedinntektskilde. En del personer mottar også økonomisk sosialhjelp i påvente av behandling av søknad om trygd.

Kun 10 pst. av sosialhjelpsmottakerne hadde arbeidsinntekt som viktigste inntekt i 2014. I alt 13 pst. var registrert med enten heltids- eller deltidsarbeid som viktigste arbeidsstatus. Dette er samme andel som året før. 40 pst. var registrert arbeidsledige, mens 28 pst. ikke var aktive arbeidssøkere.

Kvalifiseringsstønad

Kvalifiseringsprogrammet med tilhørende kvalifiseringsstønad ble innført fra 1. november 2007 som et ledd i arbeidet med å få flere i arbeid og bedre oppfølgingen av personer som er avhengige av økonomisk sosialhjelp over lengre tid. Fra 1. januar 2010 ble programmet en rettighet i alle kommuner.

Ved utgangen av 2014 var det om lag 28 500 personer som var eller hadde vært deltakere i pro-

grammet siden 2008. Av de om lag 19 100 personene som gjennomførte eller planmessig avviklet programmet i perioden 2008 til 2014, gikk 34 pst. til arbeid, 25 pst. til arbeidsavklaringspenger (eller tidligere ordninger) eller arbeidsmarkedstiltak, mens i underkant av 5 pst. gikk til utdanning.

Ved utgangen av 2014 var antall deltakere i kvalifiseringsprogrammet 5 700, noe som var 120 flere enn på samme tidspunkt året før. Andelen deltakere som gikk til arbeid økte til 38 pst. i 2014 sammenliknet med 36 pst. i 2013. Også den samlede andelen som gikk over til arbeid eller arbeidsrettet løp, økte noe. Antall deltakere i programmet per 30. april 2015 var om lag 5 700, noe som var 160 flere sammenliknet med samme tidspunkt i 2014.

3.6 Arbeidsmiljø og sikkerhet

Norsk arbeidsliv er i all hovedsak bra. De aller fleste arbeider under gode og forsvarlige arbeidsforhold, har god helse, er tilfredse med jobben og er motiverte og engasjerte i arbeidet. Arbeidsforholdene er jevnt over bedre enn i andre land, og de senere årene har mange opplevd en ytterligere forbedring av arbeidsmiljø og arbeidsvilkår. Det er imidlertid store ulikheter i arbeidsmiljøforhold mellom ulike yrkes- og næringsgrupper, og det er behov for målrettet innsats for å bedre forholdene til særlig utsatte grupper.

Det kreves en fortsatt aktiv innsats for et anstendig og seriøst arbeidsliv og for å unngå sosial dumping i Norge. Erfaringene fra norske kontrollmyndigheter som politi, skattemyndigheter og Arbeidstilsynet viser at det i økende grad forekommer multikriminalitet i arbeidslivet, ved at en rekke ulike lover brytes systematisk med et formål om å oppnå økonomisk gevinst. Utsatte grupper arbeidstakere jobber under ulovlige og uforsvarlige arbeidsforhold. I enkelte næringer ser Arbeidstilsynet tegn til en todeling, hvor deler av næringene er preget av mange useriøse virksomheter, dårlige arbeidsforhold og høy arbeidsmiljøbelastning. I denne sammenheng nevnes spesielt følgende bransjer: bygg og anlegg, renhold, restaurant og uteliv, landbruk, verftsindustri, transport og fiskeindustri.

Skader og dødsfall som følge av ulykker er et alvorlig problem særlig innen enkelte deler av arbeidslivet. Alvorlige hendelser med dødsfall eller alvorlige personskader som utfall er ofte relatert til mangelfullt systematisk HMS-arbeid, i tillegg til mangelfull ledelsesoppfølging og forståelse for risiko.

I 2014 omkom 44 mennesker i arbeidsulykker i det landbaserte arbeidslivet⁹. I et langsiktig perspektiv har det vært en klar nedgang i antall dødsulykker, men de siste femten årene har denne nedgangen flatet ut.¹⁰ De fleste ulykkene i 2014 skjedde innenfor næringene bygg- og anlegg (11), jord-, skogbruk og fiske (8), transport og lagring (8) og industri (6). En stor andel av disse var utenlandske statsborgere, og denne andelen er økende.

Studier forklarer at arbeidsinnvandrere/innvandrere skader seg mer enn andre arbeidstakere bl.a. på grunn av at arbeidsinnvandrerne har farligere jobber, jobber mer, jobber mer overtid, har mer skiftarbeid, samt har språkproblemer som bl.a. medfører dårlig sikkerhetskommunikasjon og dårligere sikkerhetsopplæring.

Dagens statistikk over arbeidsskader er ikke tilfredsstillende og således ikke egnet for offentliggjøring. Ved hjelp av beregninger anslår STAMI imidlertid antallet skader til å ligge rundt 105 000 i året.¹¹ Det pågår arbeid både i regi av Statistisk sentralbyrå (SSB) og Arbeidstilsynet for å forbedre statistikkgrunnlaget.

Ingen av dødsfallene i 2014 skjedde i petroleumsvirksomheten. Frekvensen av alvorlige personskader i petroleumsvirksomheten viste en svak økning i 2014 men er signifikant lavere enn i foregående tiårsperiode. Samtidig var det i 1. halvår 2015 flere alvorlige hendelser med personskade på norsk sokkel. Disse hendelsene er en påminner om det høye risikopotensialet i næringen.

De største helseutfordringene i Norge når det gjelder omfang og kostnader i form av redusert helse, sykefravær og uførhet er knyttet til muskel- og skjelettplager og psykiske helseplager. De bak-enforliggende årsakene knyttet til utvikling av psykiske- og muskelskjelettplager er ofte sammensatte, og betydningen av arbeidsforhold er en del av dette helhetsbildet. STAMI har gjennom statistiske analyser beregnet at om lag 40 pst. av de legemeldte langtidssykmeldingene i løpet av et år helt eller delvis kan tilskrives mekaniske (ergonomiske) og psykososiale arbeidsmiljøforhold.

Næringer som transport og lagring, overnatting og servering, bygg og anlegg, primærnæringene og helse- og sosialtjenester har særlige utfor-

⁹ Arbeidsskadedødsfall som finner sted offshore, til havs, eller i forbindelse med luftfart ligger ikke under Arbeidstilsynets myndighetsområde og inngår derfor ikke i dette tallgrunnlaget.

¹⁰ Faktabok om arbeidsmiljø og helse 2015, STAMI

¹¹ Faktabok om arbeidsmiljø og helse 2015, STAMI

dringer knyttet til arbeidsrelatert helse. Disse næringene kjennetegnes av arbeidsforhold som kan føre til helseproblemer, høy forekomst av selvrapporterte helseplager, høyt sykefravær og høy avgang fra jobb.

Norsk arbeidsliv har endret seg betraktelig fra arbeidsmiljøloven ble innført og fram til i dag. Teknologisk og global utvikling har ført til at behovet og muligheten for mer fleksibilitet i arbeidslivet har økt. Endringer i nærings- og yrkessammensetning gir også nye behov. Arbeidslivet kjennetegnes av endringer, og mange opplever krav om stadige omstillinger. Samtidig er det en underliggende stabilitet i arbeidslivet.

I 2013 var det 2,7 millioner yrkesaktive i Norge. Andelen av befolkningen i arbeidsstyrken er blant den høyeste i OECD-området. Selv om mange arbeidstakere flytter over til andre næringer og nye virksomheter, har de fleste fortsatt fast ansettelse og jobber til faste tider. Regjeringen legger til grunn at hovedregelen er og skal være fast ansettelse. I europeisk sammenheng er norske yrkesaktive blant dem som i minst grad rapporterer om frykt for å miste jobben, og arbeidsforholdene oppleves som gode av de fleste i norsk arbeidsliv.

4 Anmodningsvedtak

Anmodningsvedtak nr. 419 av 19. mars 2013:

«Regjeringen bes sikre at lovverket gir den enkelte mulighet til informert samtykke slik at det blir klart for den enkelte hvilken informasjon som kan hentes inn dersom vedkommende søker om en stønad fra det offentlige.»

Nærmere redegjørelse for hvordan Arbeids- og sosialdepartementet følger opp Stortingets anmodningsvedtak nr. 419 av 19. mars 2013 er omtalt under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, Programkategori 09.10.

Anmodningsvedtak nr. 420 av 19. mars 2013:

«Stortinget ber regjeringen i samarbeid med arbeidslivets parter komme tilbake til Stortinget med en vurdering av konsekvensene av en heving eller fjerning av 70-årsgrensen i arbeidslivet i løpet av våren 2014.»

Nærmere redegjørelse for hvordan Arbeids- og sosialdepartementet vil følge opp Stortingets anmodningsvedtak nr. 420 av 19. mars 2013 er omtalt under Resultatområde 4 Arbeidsmiljø- og sikkerhet, hovedmål 1.

Anmodningsvedtak nr. 41 av 1. desember 2014:

«Stortinget ber regjeringen følge opp at Navkontorene styrker barneperspektivet, i tråd med formålsbestemmelsen i lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen, og at arbeids- og velferdsetatens oppfølging av familier med alvorlig syke barn bedres.»

Nærmere redegjørelse for hvordan Arbeids- og sosialdepartementet følger opp Stortingets anmodningsvedtak nr. 41 av 1. desember 2014 er omtalt under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, Programkategori 09.10.

Anmodningsvedtak nr. 46 av 1. desember 2014:

«Stortinget ber regjeringen om å ivareta de langtidsledige i forbindelse med endringer i dagpengeordningen og gjøre nødvendige tilpasninger i regelverket eller kompensasjonsgraden, og komme tilbake til Stortinget med forslag til løsninger som ivaretar denne gruppen.»

Nærmere redegjørelse for hvordan Arbeids- og sosialdepartementet følger opp Stortingets anmodningsvedtak nr. 46 av 1. desember 2014 er omtalt under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, Programkategori 33.30 Arbeidsliv.

Anmodningsvedtak nr. 51 av 1. desember 2014:

«Stortinget ber regjeringen utarbeide statistikk over ventetid for å komme inn på arbeidsmarkedstiltak.»

Nærmere redegjørelse for hvordan Arbeids- og sosialdepartementet følger opp Stortingets anmodningsvedtak nr. 51 av 1. desember 2014 er omtalt under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, Programkategori 09.30.

Anmodningsvedtak nr. 467 av 24. mars 2015:

«Stortinget ber regjeringen særlig prioritere økning av plasser til det nye sammenslåtte tiltaket Arbeidsforberedende trening (AFT).»

Nærmere redegjørelse for hvordan Arbeids- og sosialdepartementet følger opp Stortingets anmodningsvedtak nr. 467 av 24. mars 2015 er omtalt under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, Programkategori 09.30.

Anmodningsvedtak nr. 516 av 28. april 2015:

«Stortinget ber regjeringen utrede om id-kortordningen (ordningen med HMS-kort) i bygg og renhold også kan legge til rette for at næringsdrivende kan gjøre sanntid-oppslag mot offentlige registre.»

Nærmere redegjørelse for hvordan Arbeids- og sosialdepartementet vil følge opp Stortingets anmodningsvedtak nr. 516 av 28. april 2015 er omtalt under Resultatområde 4 Arbeidsmiljø- og sikkerhet, hovedmål 1.

Anmodningsvedtak nr. 584 av 2. juni 2015:

«Stortinget ber regjeringen på egnet måte fremme sak om beslutningsgrunnlag for Prosjekt 2 som skal beskrive hva som skal leveres, fremdrift og økonomiske forutsetninger. Stortinget ber samtidig regjeringen presentere rammene for den videre strategien for modernisering av Navs IKT-systemer med hensyn til fremdrift og økonomiske forutsetninger.»

Nærmere redegjørelse for hvordan Arbeids- og sosialdepartementet følger opp Stortingets anmodningsvedtak nr. 584 av 2. juni 2015 er omtalt under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, Programkategori 09.10.

5 Oversiktstabeller

5.1 Utgifter og inntekter fordelt på kapitler

Forslag til statsbudsjett for 2016 under programområde 09 Arbeid og sosiale formål, 29 Sosiale formål, folketrygden og 33 Arbeidsliv, folketrygden.

Utgifter fordelt på kapitler

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
Administrasjon					
600	Arbeids- og sosialdepartementet	189 205	180 942	183 762	1,6
601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	231 940	247 524	249 085	0,6
	<i>Sum kategori 09.00</i>	<i>421 145</i>	<i>428 466</i>	<i>432 847</i>	<i>1,0</i>
Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken					
604	Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen	543 619	173 800	150 000	-13,7
605	Arbeids- og velferdsetaten	12 081 914	11 655 185	11 784 610	1,1
606	Trygderetten	68 882	67 458	68 990	2,3
	<i>Sum kategori 09.10</i>	<i>12 694 415</i>	<i>11 896 443</i>	<i>12 003 600</i>	<i>0,9</i>
Tiltak for bedre levekår mv.					
621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	324 249	327 096	345 250	5,6
	<i>Sum kategori 09.20</i>	<i>324 249</i>	<i>327 096</i>	<i>345 250</i>	<i>5,6</i>
Arbeidsmarked					
634	Arbeidsmarkedstiltak	7 194 229	7 815 240	8 516 130	9,0
635	Ventelønn	86 350	60 000	47 000	-21,7
	<i>Sum kategori 09.30</i>	<i>7 280 579</i>	<i>7 875 240</i>	<i>8 563 130</i>	<i>8,7</i>
Arbeidsmiljø og sikkerhet					
640	Arbeidstilsynet	543 668	555 309	569 710	2,6
642	Petroleumstilsynet	262 338	237 961	253 230	6,4

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt	111 600	114 588	117 320	2,4
646	Pionerdykkere i Nordsjøen	20 407	3 300	3 400	3,0
648	Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.	23 050	23 061	23 370	1,3
649	Treparts bransjeprogrammer	9 309	2 699	2 760	2,3
	<i>Sum kategori 09.40</i>	<i>970 372</i>	<i>936 918</i>	<i>969 790</i>	<i>3,5</i>
	Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse				
611	Pensjoner av statskassen	17 661	13 500	18 500	37,0
612	Tilskudd til Statens pensjonskasse	8 951 970	10 171 000	10 465 000	2,9
613	Arbeidsgiveravgift til folketrygden	1 090 000	1 106 000	1 190 000	7,6
614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	27 318 610	20 168 000	6 243 000	-69,0
615	Yrkesskadeforsikring	92 799	100 000	92 000	-8,0
616	Gruppelivsforsikring	181 151	180 000	189 000	5,0
2470	Statens pensjonskasse	26 990	13 591	14 438	6,2
	<i>Sum kategori 09.50</i>	<i>37 679 181</i>	<i>31 752 091</i>	<i>18 211 938</i>	<i>-42,6</i>
	Kontantytelser				
660	Krigspensjon	432 815	374 000	340 000	-9,1
664	Pensjonstrygden for sjømenn	81 000	72 000	62 000	-13,9
666	Avtalefestet pensjon (AFP)	1 667 548	1 510 000	1 660 000	9,9
667	Supplerende stønad til personer over 67 år	418 098	437 400	383 700	-12,3
	<i>Sum kategori 09.60</i>	<i>2 599 461</i>	<i>2 393 400</i>	<i>2 445 700</i>	<i>2,2</i>
	<i>Sum programområde 09</i>	<i>61 969 402</i>	<i>55 609 654</i>	<i>42 972 255</i>	<i>-22,7</i>
	Enslige forsørgere				
2620	Stønad til enslig mor eller far	3 682 960	3 620 280	3 828 100	5,7
	<i>Sum kategori 29.20</i>	<i>3 682 960</i>	<i>3 620 280</i>	<i>3 828 100</i>	<i>5,7</i>
	Inntektssikring ved sykdom, arbeidsavklaring og uførhet				
2650	Sykepenger	38 370 654	39 674 820	40 769 704	2,8
2651	Arbeidsavklaringspenger	35 542 097	34 110 300	34 944 800	2,4
2655	Uførhet	63 828 582	78 194 000	78 975 000	1,0
	<i>Sum kategori 29.50</i>	<i>137 741 333</i>	<i>151 979 120</i>	<i>154 689 504</i>	<i>1,8</i>
	Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne m.v.				
2661	Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv.	9 016 319	9 274 385	9 594 440	3,5
	<i>Sum kategori 29.60</i>	<i>9 016 319</i>	<i>9 274 385</i>	<i>9 594 440</i>	<i>3,5</i>

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
Alderdom					
2670	Alderdom	179 196 552	190 175 000	202 485 000	6,5
	<i>Sum kategori 29.70</i>	<i>179 196 552</i>	<i>190 175 000</i>	<i>202 485 000</i>	<i>6,5</i>
Forsørgertap m.v.					
2680	Etterlatte	2 301 157	2 253 800	2 155 400	-4,4
2686	Stønad ved gravferd	167 407	165 200	180 000	9,0
	<i>Sum kategori 29.80</i>	<i>2 468 564</i>	<i>2 419 000</i>	<i>2 335 400</i>	<i>-3,5</i>
	<i>Sum programområde 29</i>	<i>332 105 728</i>	<i>357 467 785</i>	<i>372 932 444</i>	<i>4,3</i>
Arbeidsliv					
2541	Dagpenger	11 597 237	12 400 000	15 264 000	23,1
2542	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.	789 013	710 000	860 000	21,1
	<i>Sum kategori 33.30</i>	<i>12 386 250</i>	<i>13 110 000</i>	<i>16 124 000</i>	<i>23,0</i>
	<i>Sum programområde 33</i>	<i>12 386 250</i>	<i>13 110 000</i>	<i>16 124 000</i>	<i>23,0</i>
	<i>Sum utgifter</i>	<i>406 461 380</i>	<i>426 187 439</i>	<i>432 028 699</i>	<i>1,4</i>

Inntekter fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
Administrasjon					
3600	Arbeids- og sosialdepartementet	4 464			
3601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	334			
	<i>Sum kategori 09.00</i>	<i>4 798</i>			
Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken					
3605	Arbeids- og velferdsetaten	491 781	102 844	106 090	3,2
3606	Trygderetten	946			
	<i>Sum kategori 09.10</i>	<i>492 727</i>	<i>102 844</i>	<i>106 090</i>	<i>3,2</i>
Arbeidsmarked					
3634	Arbeidsmarkedstiltak	502	200	202	1,0
3635	Ventelønn mv.	36 577	28 491	31 230	9,6
	<i>Sum kategori 09.30</i>	<i>37 079</i>	<i>28 691</i>	<i>31 432</i>	<i>9,6</i>

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
Arbeidsmiljø og sikkerhet					
3640	Arbeidstilsynet	51 943	41 159	42 350	2,9
3642	Petroleumstilsynet	73 331	50 999	58 480	14,7
3645	Regional verneombudsordning i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen		12 000		-100,0
3648	Arbeidsretten, meklingsinstitusjonen m.m.	8			
5571	Sektoravgifter under Arbeids- og sosialdepartementet	88 614	89 215	96 620	8,3
	<i>Sum kategori 09.40</i>	<i>213 896</i>	<i>193 373</i>	<i>197 450</i>	<i>2,1</i>
Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse					
3614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	13 673 457	9 857 000	17 034 000	72,8
3615	Yrkesskadeforsikring	156 264	154 000	148 000	-3,9
3616	Grupplivsforsikring	104 684	98 000	105 000	7,1
5470	Statens pensjonskasse	18 070	18 070	18 070	0,0
5607	Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	2 386 257	3 012 000	1 948 000	-35,3
	<i>Sum kategori 09.50</i>	<i>16 338 732</i>	<i>13 139 070</i>	<i>19 253 070</i>	<i>46,5</i>
	<i>Sum programområde 09</i>	<i>17 087 232</i>	<i>13 463 978</i>	<i>19 588 042</i>	<i>45,5</i>
Diverse utgifter					
5701	Diverse inntekter	1 975 102	1 987 700	2 029 480	2,1
	<i>Sum kategori 29.90</i>	<i>1 975 102</i>	<i>1 987 700</i>	<i>2 029 480</i>	<i>2,1</i>
	<i>Sum programområde 29</i>	<i>1 975 102</i>	<i>1 987 700</i>	<i>2 029 480</i>	<i>2,1</i>
Arbeidsliv					
5704	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs	192 627	187 000	205 000	9,6
5705	Refusjon av dagpenger	53 464	66 000	35 500	-46,2
	<i>Sum kategori 33.30</i>	<i>246 091</i>	<i>253 000</i>	<i>240 500</i>	<i>-4,9</i>
	<i>Sum programområde 33</i>	<i>246 091</i>	<i>253 000</i>	<i>240 500</i>	<i>-4,9</i>
	<i>Sum inntekter</i>	<i>19 308 425</i>	<i>15 704 678</i>	<i>21 858 022</i>	<i>39,2</i>

5.2 Årsverkoversikt

		Årsverk per 1/3-12	Årsverk per 1/3-13	Årsverk per 1/3-14	Årsverk per 1/10-14 ¹
600	Arbeids- og sosialdepartementet	190,3	189,1	196,0	186,0
605	Arbeids- og velferdsetaten	12 771,8	13 016,2	13 567,0	13 639,0
606	Trygderetten	63,0	63,4	58,0	65,0
612	Statens pensjonskasse	385,3	389,1	384,0	408,0
640	Arbeidstilsynet	556,9	571,8	573,0	599,0
642	Petroleumstilsynet	150,2	148,8	161,0	167,0
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt	110,8	105,8	105,0	108,0
648	Arbeidsretten, Riksmekleren m.m. ²	2,0	2,0	3,0	2,0
664	Pensjonstrygden for sjømenn	34,1	34,1	25,0	23,0
	Sum	14 264,4	14 520,3	15 072,0	15 197,0

¹ Tallene er per 1/10-14. Som følge av ny innrapporteringsordning, A-ordningen, er ikke tallene per 1/3-15 klare for publisering.

² Tallmaterialet i tabellen er basert på ansatte som er regulativt lønnet

5.3 Bruk av stikkordet kan overføres

Under Arbeids- og sosialdepartementet blir stikkordet foreslått knyttet til disse postene utenom postgruppe 30–49

					(i 1 000 kr)	
Kap.	Post	Betegnelse		Overført til 2015	Forslag 2016	
604	21	Spesielle driftsutgifter		33 705		
605	70	Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte		86 982	221 940	
621	63	Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte		14 526	177 730	
621	70	Frivillig arbeid		2 340	90 650	
634	21	Forsøk, utviklingstiltak mv.		28 042	26 270	
634	76	Tiltak for arbeidssøkere		202 695	7 089 910	
634	77	Varig tilrettelagt arbeid		27 866	1 290 840	
646	71	Tilskudd til nordsjødykkeralliansen m.v.		7 892		
646	72	Tilskudd		2 570	3 400	
648	21	Spesielle driftsutgifter		2 735	1 440	
2650	73	Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv.		116 663	319 704	

Del II
Budsjettforslag

6 Arbeids- og sosialdepartementets budsjettforslag for 2016

Resultatområde 1 Administrasjon og utvikling

Innledning

Arbeids- og sosialdepartementet har det overordnede ansvaret for politikken på følgende områder:

- Arbeidsmarkedspolitikk
- Arbeidsmiljø og sikkerhet
- Inntektspolitikk
- Pensjoner
- Velferdspolitik

Administrasjonen har som oppgave å betjene departementets politiske ledelse slik at den kan utvikle sin politikk og gjennomføre den innenfor rammene Stortinget setter.

Det overordnede målet for politikken på Arbeids- og sosialdepartementets ansvarsområde er å bidra til arbeid, velferd og et inkluderende samfunn gjennom å ta i bruk og å utvikle de virkemidler en samlet sosialpolitikk, arbeidsmarkedspolitikk og arbeidsmiljø- og sikkerhetspolitikk gir.

Sektorprinsippet i norsk forskningspolitikk innebærer at departementet har et overordnet ansvar for forskning på og for sin sektor og ansvarsområder. Departementet har både et ansvar for langsiktig forskning for sektoren – det brede sektoransvaret – og et ansvar for forskning for å dekke departementets eget behov for kunnskapsgrunnlag for politikktutvikling og forvaltning. Sektoransvaret innebærer et ansvar for å ha oversikt over sektorens kunnskapsbehov, et finansieringsansvar og et ansvar for internasjonalt forskningssamarbeid.

Arbeids- og sosialdepartementets mål for administrasjon og kunnskapsutvikling

Arbeids- og sosialdepartementet har fastsatt følgende mål for administrasjon og utvikling:

1. Arbeids- og sosialdepartementet skal være et kompetent og effektivt redskap for regjeringens politikktutvikling og gjennomføring av vedtatt politikk.

2. Forskning og kunnskapsutvikling skal gi god kunnskap som er relevant for sektoren og gjennomføringen og utviklingen av politikken på departementets ansvarsområder.

Hovedmål 1 Arbeids- og sosialdepartementet skal være et kompetent og effektivt redskap for regjeringens politikktutvikling og gjennomføring av vedtatt politikk

Tilstandsvurdering og utfordringer

Administrasjonens hovedoppgave er å tilrettelegge for en kunnskapsbasert, samordnet og helhetlig politikk på departementets ansvarsområde.

Arbeids- og sosialdepartementet er etatsstyrer for følgende virksomheter:

- Arbeids- og velferdsetaten
- Arbeidsretten
- Arbeidstilsynet
- Pensjonstrygden for sjømenn
- Petroleumstilsynet
- Riksmekleren
- Statens arbeidsmiljøinstitutt
- Statens pensjonskasse
- Trygderetten

Departementets ansvarsområde stiller høye krav til etatsstyringskompetanse, og departementet arbeider kontinuerlig med å videreutvikle styringssystemene for å sikre god måloppnåelse og rolleforståelse. Sentralt i dette arbeidet er oppfølgingen av initiativene fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Finansdepartementet om bedre styring i staten, herunder bedre mål- og resultatstyring.

Departementet skal holde et høyt faglig og analytisk nivå innenfor alle departementets ansvarsområder. En sentral utfordring er å kontinuerlig videreutvikle kunnskapsgrunnlaget på Arbeids- og sosialdepartementets ansvarsområde og anvende dette i departementets arbeid. Det vises til nærmere omtale under hovedmål 2.

Strategier og tiltak

Departementets administrasjon skal være et utviklingsorientert og effektivt faglig sekretariat for politisk ledelse. Det skal være en tydelig og forutsigbar etatsstyrer og forvalter av gjeldende lover, regler og tilskuddsordninger.

Arbeids- og sosialdepartementets oppgaver og prioriteringer følger av politikken som utformes og de mål som er fastsatt på de ulike delene av departementets ansvarsområde. Det vises til nærmere omtale under resultatområdene 2 Arbeid og velferd, 3 Pensjon og 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet.

Departementet har også fastsatt interne mål og strategier for videreutvikling av departementet. Det er viktig for kvalitet og effektivitet at departementet er i stand til å rekruttere, utvikle og beholde kompetente medarbeidere.

Oversikt over proposisjoner og meldinger fra Arbeids- og sosialdepartementet (2014–2015)

- Prop. 147 L (2014–2015) Endringer i sosialtjenesteloven (økonomisk stønad til barnefamilier)
- Prop. 139 L (2014–2015) Endringer i lov om anke til Trykderetten (lovrevisjon)
- Prop. 129 S (2014–2015) Pensjonar frå statskassa
- Prop. 116 L (2014–2015) Endringar i lov om lønnsplikt under permittering (arbeidsgivarperioden)
- Prop. 115 L (2014–2015) Endringer i folketrygdloven mv. (stønader til enslig mor eller far og tilleggsstønader til tiltaksdeltakere)
- Prop. 95 L (2014–2015) Endringer i folketrygdloven (midlertidig gjenlevendetillegg til ny alderspensjon)
- Prop. 85 L (2014–2015) Endringer i arbeidsmiljøloven og avtaleloven (konkurransbegrensende avtaler i arbeidsforhold)
- Prop. 78 S (2014–2015) Endringer i statsbudsjettet 2015 under Arbeids- og sosialdepartementet (kompensasjon til tidligere nordsjødykkere)
- Prop. 48 L (2014–2015) Endringer i arbeidsmiljøloven og allmenngjøringsloven (arbeidstid, aldersgrenser, straff mv.)
- Prop. 39 L (2014–2015) Endringer i arbeidsmiljøloven og sosialtjenesteloven (adgang til midlertidig ansettelse mv. og vilkår om aktivitet for stønad til livsopphold)
- Prop. 14 L (2014–2015) Endringar i folketrygdlova og einskilde andre lover (samleproposisjon)

- Prop. 10 L (2014–2015) Endringer i lov om Statens pensjonskasse, folketrygdloven og i enkelte andre lover (justeringer i reglene om uføretrygd og ny uførepensjonsordning i offentlig tjenstepensjon mv.)
- Meld. St. 23 (2014–2015) Årsmelding 2014 for pensjonsordninga for stortingsrepresentantar og regjeringsmedlemmer
- Meld. St. 9 (2014–2015) Gjennomgang av ordninga med supplerande stønad til personar over 67 år med kort butid i Noreg

De faste budsjettproposisjonene kommer i tillegg til dette.

Hovedmål 2 Forskning og kunnskapsutvikling skal gi god kunnskap som er relevant for sektoren og gjennomføringen og utviklingen av politikken på departementets ansvarsområder

Hovedmålet med forskning og annen kunnskapsutvikling som departementet finansierer er å få god kunnskap som er relevant for sektoren, og for gjennomføring og utvikling av politikken på departementets ansvarsområder.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) har etter avtale med Norges forskningsråd gjennomført kartlegginger av forskning på velferdsområdet to ganger – for 2011 og 2013. Kartleggingen omfatter instituttsektoren og universitets- og høyskolesektoren (næringslivet inngår ikke). Nærmere 90 pst. av velferdsforskningen finansieres av offentlige kilder, herav Forskningsrådet som bidrar med en fjerdedel av midlene, bl.a. gjennom flere handlingsrettede programmer.

NIFUs kartlegging (NIFU-rapport 10/2015) viser at det var en betydelig vekst i utgifter til velferdsforskning fra 2011–2013, både i instituttsektoren og universitets- og høyskolesektoren, og den samme tendensen ses også i antall publiserte artikler og antall miljøer som oppgir forskning på velferdsområdet. I absolutte beløp utgjorde utgiftsveksten nesten 250 mill. kroner, som tilsvarer en realvekst på om lag seks pst. per år. Utgifter til velferdsforskning hadde klart større realvekst enn de samlede forskningsutgiftene for de to sektorene i perioden 2011 til 2013.

Arbeids- og sosialdepartementet har merket seg at det ifølge NIFU-rapporten er stor aktivitet innenfor forskningsområdene Arbeidsliv og arbeidsmarked, Familie og oppvekst og Tjenester,

offentlig/privat, organisering. To områder har spesielt stor vekst; Kjønnspektiver og Tjenester, offentlig/privat, organisering. På et overordnet nivå ser det ut til at tematisk profil innenfor velferdsforskningen stemmer rimelig godt overens med Arbeids- og sosialdepartementets kunnskapsbehov. NIFUs kartlegginger må imidlertid suppleres med andre kilder som kan si noe mer om kvalitet og relevans i forskningen innenfor mer avgrensede tematiske områder som er av relevans for Arbeids- og sosialdepartementets sektor.

Fornyelse i offentlig sektor og bedre og mer effektive velferds-, helse- og omsorgstjenester er ett av seks prioriterte områder i Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024*. Planens prioriteringer tar inn over seg at flere områder i offentlig sektor er forskningssvake i den forstand at det finnes lite god og forskningsbasert kunnskap på området i dag. Det gis føringer om å vektlegge forskningssvake og tverrsektorielle områder av strategisk betydning for utviklingen av kunnskapsbaserte tjenester. Av kunnskapsmessige utfordringer på Arbeids- og sosialdepartementets område er det bl.a. oppmerksomhet på behovet for å styrke kunnskapsgrunnlaget for arbeids- og velferdsforvaltningens arbeidsrettede oppfølging av brukere og arbeidsgivere, herunder forskning som måler effekten av ulike tiltak, virkemidler og arbeidsmåter. Det er behov for å utvikle mer systematisk kunnskap og kompetanse om inkludering i ordinært arbeidsliv, bl.a. gjennom ulike forsøk som legges opp slik at resultatene kan evalueres og brukes i framtidig utforming av tjenestene. Evalueringer av høy kvalitet forutsetter ikke bare høy forskningskompetanse, men også god innsikt i rammebetingelser og arbeidsmetoder i arbeids- og velferdsforvaltningen. Det er behov for å utvikle arbeidsinkludering og sosial inkludering som fagområde i utdanningene og i forskningen. Det krever en satsing på kapasitetsbyggende tiltak for å utvikle og bygge opp sterke fagmiljøer, samt tiltak for å styrke samspillet mellom forskning, utdanning og praksis.

Det er store og sammensatte kunnskapsbehov knyttet til områdene arbeidsforhold, arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhet. Det vises til egen omtale av tilstandsvurdering og utfordringer under resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet.

Forskningsrådets rapporteringer og evalueringer av programmer som departementet finansierer er en viktig kilde for departementets strategiske arbeid med forskning og kunnskapsutvik-

ling. Hovedinntrykket er at programmene har bidratt til kapasitet og kompetanse i forskningsmiljøene, forskningen har gjennomgående høy kvalitet og relevans, og flere av forskerne vurderes å være i den internasjonale forskningsfronten. Samtidig er det utfordringer knyttet til å få fram praksisnær forskning og flerfaglig intervensjonsforskning, og enkelte tema i programplanene kunne med fordel vært bedre dekket. Det vises til nærmere omtale under kap. 601, post 50.

Strategier og tiltak

Departementet legger følgende mål til grunn for sitt strategiske arbeid med forskning og kunnskapsutvikling:

1. Å bidra til langsiktig og målrettet kunnskapsoppbygging innenfor departementets sektorområder.
2. Å sørge for at det eksisterer nødvendig kunnskap for politikkutforming og forvaltning, herunder kunnskap om måloppnåelse og effekter av iverksatte tiltak.
3. Det skal være kompetente forskningsmiljøer på strategisk viktige områder som departementet har ansvaret for.

Regjeringens overordnede forskningspolitiske mål og prioriteringer framgår av Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024*. Spesielt relevant og viktig for Arbeids- og sosialdepartementets sektor er prioriteringer i planen knyttet til Fornyelse i offentlig sektor og bedre og mer effektive velferds-, helse- og omsorgstjenester, ny kunnskap for å opprettholde det høye nivået på helse, miljø og sikkerhet i forbindelse med petroleumsvirksomhet i mer utsatte områder, samt ambisjonen om å utvikle flere fagmiljøer med fremragende kvalitet. Oppfølging av langtidsplanen skjer i samarbeid med Norges forskningsråd.

Behovet for kunnskapsinvesteringer ses i sammenheng med målene og utfordringene på politikkområdene som departementet har ansvar for. Det krever et variert kunnskapsgrunnlag som følger utviklingen, avdekker utfordringer og dokumenterer måloppnåelse og effekter på viktige innsatsområder.

Eksempler på sentrale utfordringer og utviklingstrekk som vil påvirke departementets arbeid med forskning og kunnskapsutvikling framover er konsekvenser av den demografiske utviklingen med aldrende befolkning og høy innvandring; utfordringer knyttet til å integrere personer med nedsatt arbeidsevne i arbeidslivet;

behovet for tidlig innsats overfor unge som står i fare for å falle utenfor utdanning og arbeidsliv; høyt antall mottakere av helserelaterede trygdeytelser; behov for omstillinger i arbeidslivet; høyt sykefravær og tidlig frafall og –pensjonering i deler av arbeidslivet; stort innslag av useriøse virksomheter og sosial dumping i enkelte bransjer; og behovet for å sikre et økonomisk bærekraftig pensjonssystem med bred oppslutning i befolkningen.

Det er et sentralt mål i arbeids- og velferdspolitikken at flest mulig skal kunne delta aktivt i arbeidslivet. Det legges vekt på at virkemidler og velferdsordninger – enkeltvis og samlet – utformes, dimensjoneres og tilrettelegges slik at de støtter opp under og gir insentiver til deltakelse i arbeidslivet. Det krever forskning og analyser som evner å se ulike reformer og virkemidler i sammenheng.

Departementets viktigste virkemidler i arbeidet med FoU og kunnskapsinnhenting er:

- Forskning i regi av Norges forskningsråd
- Direktefinansiert forskning og utredningsvirksomhet
- Forskning og kunnskapsutvikling i regi av underliggende virksomheter
- Forskning i regi av Senter for seniorpolitikk

Disse virkemidlene skal i størst mulig grad supplere hverandre.

Det finansieres også forskning som er relevant for sektoren i regi av andre departementer, i KS og i ulike organisasjoner, herunder NHO og LO.

Forskning i regi av Norges forskningsråd

Bevilgningen til Norges forskningsråd skal i hovedsak ivareta det brede sektoransvaret for forskning med særlig vekt på anvendt forskning samt langsiktig kompetanse- og kunnskapsoppbygging. Arbeids- og sosialdepartementet har i tillegg lagt evalueringen av pensjonsreformen til Norges forskningsråd. Denne evalueringen har også kompetanseutvikling i FoU-miljøene som formål. Se omtale under kap. 601, post 50 nedenfor.

Departementets hovedstrategi de siste årene har vært å vri den langsiktige kunnskapsproduksjonen i retning av økt integrasjon mellom arbeids-, velferds- og inkluderingsforskningen. Den konkrete oppfølgingen av dette har bl.a. vært å etablere programmene Sykefravær, arbeid og helse og Velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM).

Arbeids- og velferdstjenestene utføres i samhandling med andre tjenesteområder. Departementet har derfor i mange tilfeller søkt tverrsektorielle og samfinansierende løsninger i den langsiktige kunnskapsutviklingen.

Programmet Praksisvel er et viktig bidrag til oppfølging av Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024* innenfor prioriteringen Fornyelse i offentlig sektor og bedre og mer effektive velferds-, helse- og omsorgstjenester. Programmet er fra og med 2015 innlemmet i det større programmet Gode og effektive helse-, omsorgs- og velferdstjenester (HELSEVEL).

Departementets ansvar for internasjonalt forskningssamarbeid ivaretas i stor grad gjennom programmer og aktiviteter i Forskningsrådet. Departementet innehar sammen med Forskningsrådet delegatvervet til norsk deltakelse til det europeiske fellesprogrammet (Joint Programming Initiatives) More Years, Better Lives.

Departementets ansvar for internasjonalt forskningssamarbeid ivaretas i stor grad gjennom programmer og aktiviteter i Forskningsrådet. Departementet innehar sammen med Forskningsrådet delegatvervet til norsk deltakelse til det europeiske fellesprogrammet (Joint Programming Initiatives) More Years, Better Lives.

Direktefinansiert forskning og utredningsvirksomhet

Oppdragsforskning og annen nasjonal og internasjonal kunnskapsutvikling bestilt av departementet er viktig for utvikling og oppfølging av politikken på departementets ansvars- og fagområder, jf. omtale under kap. 601, post 21 nedenfor.

Deltakelse i internasjonale organisasjoner er også en kilde til kunnskap for departementet. Departementet finansierer deltakelse i kunnskapsprosjekter i regi av internasjonale organisasjoner over kap. 601, post 21. Departementet bevilger tilskudd til internasjonale organisasjoner over kap. 601, post 70.

Forskning og kunnskapsutvikling i regi av underliggende etater

STAMI er det nasjonale forskningsinstituttet for arbeidsmiljø og arbeidshelse. Det overordnede målet for STAMI er å skape og å formidle kunnskap om sammenhengen mellom arbeid og helse. For nærmere omtale vises det til kap. 643 Statens arbeidsmiljøinstitutt.

Arbeids- og velferdsetatens midler til forsøks- og utviklingsvirksomhet omtales under kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 22 Forsknings- og utredningsaktiviteter i Arbeids- og velferdsetaten.

Det er utviklet en kunnskapsstrategi i arbeids- og velferdsforvaltningen for perioden 2013–2020, til støtte for utvikling av kunnskapsbaserte tjenester og virkemidler i arbeids- og velferdsforvaltningen. De siste årene har arbeids- og velferdsforvaltningen gradvis bygd opp et aktivt samarbeid med universiteter og høyskoler for å utvikle arbeidsinkludering som kunnskapsfelt og bygge

opp kunnskap om effekter av arbeids- og velferdsforvaltningens arbeidsrettede tjenester og virkemidler.

Det er inngått et tettere samarbeid mellom Arbeids- og sosialdepartementet og Arbeids- og velferdsdirektoratet om kunnskapsutviklingen i arbeids- og velferdssektoren. Det skal i sterkere grad satses på forskning som gir mer sikker kunnskap om effekter av politiske reformer, tiltak og tjenester. Arbeids- og velferdsdirektoratet skal tillegges et større ansvar for å identifisere behov, utforme evalueringsoppdrag, anskaffe, finansiere og følge opp gjennomføringen av evalueringer.

Både arbeids- og velferdsforvaltningen og Arbeidstilsynet fikk i 2014/2015 gjennomslag for prosjekter i Forskningsrådets nye finansierings-

ordning for doktorgrader i offentlig sektor (Offentlig sektor ph.d). Ordningen har som mål å øke langsiktig og relevant kompetansebygging og forskningsinnsats i offentlige virksomheter, øke forskerrekutteringen i offentlig sektor og gi bedre samspill mellom akademia og offentlig sektor.

Forskning i regi av Senter for seniorpolitikk

Arbeids- og sosialdepartementet yter tilskudd til Senter for seniorpolitikk, hvorav en andel går til forsknings- og utviklingsarbeid knyttet til seniorer og yrkesdeltakelse og inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen). Se nærmere omtale under kap. 601, post 72.

Programkategori 09.00 Administrasjon

Utgifter under programkategori 09.00 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
600	Arbeids- og sosialdepartementet	189 205	180 942	183 762	1,6
601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	231 940	247 524	249 085	0,6
	Sum kategori 09.00	421 145	428 466	432 847	1,0

Utgifter under programkategori 09.00 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
01–24	Statens egne driftsutgifter	250 262	248 050	245 022	-1,2
50–59	Overføringer til andre statsregnskap	134 120	137 716	137 000	-0,5
70–89	Andre overføringer	36 763	42 700	50 825	19,0
	Sum kategori 09.00	421 145	428 466	432 847	1,0

Kap. 600 Arbeids- og sosialdepartementet

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	
01	Driftsutgifter	189 205	180 942	183 762	
	Sum kap. 0600	189 205	180 942	183 762	

Overført fra 2014 til 2015:
Post 01: 5 307 000 kroner

Rapport 2014

Per 1. oktober 2014 var det 200 ansatte. Kvinneandelen var på 62 pst. Det vises til omtale av kjønnsfordeling for de ulike stillingskategoriene i Del III, punkt 8 Likestillingsomtale.

Regnskapet for 2014 under kap. 600, post 01 viste et forbruk på 189,2 mill. kroner. Midlene er nyttet til å dekke departementets ordinære driftsutgifter. Av det totale regnskapet ble 147,8 mill. kroner nyttet til å dekke lønn og sosiale kostnader og 41,4 mill. kroner til å dekke andre driftskostnader.

Budsjettforslag 2016**Post 01 Driftsutgifter**

Bevilgningen på posten er rettet mot alle resultat-områdene under departementet.

Bevilgningen dekker de ordinære driftsutgiftene som er nødvendige for at departementet skal kunne ivareta sine oppgaver. Om lag 128 mill. kroner gjelder utgifter til lønn og sosiale kostnader og om lag 55 mill. kroner går til å dekke utgifter til andre driftskostnader som husleie, utskifting av materiell, inventar, utstyr og løpende drift. De største driftsutgiftene er knyttet til husleie, tjensteavtaler med Departementenes servicesenter, konsulenttjenester, reiseutgifter og utvalgsutgifter.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet skal iverksette tiltak for å videreutvikle en felles IKT-løsning for departementene. Kostnadene vil bli fakturert departementene. Som følge av dette foreslås bevilgningen økt med 2,1 mill. kroner.

I forbindelse med opprettelse av en samordningsenhet for statlige innkjøp under Kommunal- og moderniseringsdepartementet foreslås overført 19 000 kroner fra Arbeids- og sosialdepartementets driftsbevilgning til kap. 540 Direktoratet for forvaltning og IKT, post 01 Driftsutgifter.

For 2016 foreslås en bevilgning på 183,8 mill. kroner.

Kap. 3600 Arbeids- og sosialdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
16	Refusjon fødselspenger	2 256		
17	Refusjon lærlinger	35		
18	Refusjon sykepenger	2 173		
	Sum kap. 3600	4 464		

Bevilgningen under kap. 600 Arbeids- og sosialdepartementet, post 01 Driftsutgifter kan overskri-

des mot tilsvarende merinntekter under kap. 3600, post 02, jf. romertallsvedtak II.

Kap. 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
21	Spesielle driftsutgifter	59 221	67 108	61 260
22	Tiltak mot ufrivillig deltid, <i>kan overføres</i>	1 836		
50	Norges forskningsråd	134 120	137 716	137 000
70	Tilskudd	22 253	27 710	35 400
72	Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.	14 510	14 990	15 425
	Sum kap. 0601	231 940	247 524	249 085

Overført fra 2014 til 2015:
Post 21: 6 377 000 kroner

Post 21 Spesielle driftsutgifter**Allmenn omtale**

Arbeids- og sosialdepartementets egne anskaffelser av forskning og utredningsvirksomhet finansieres over kap. 601, post 21. Formålet med anskaf-

felsene er å gi departementet et godt kunnskapsgrunnlag for politikktutvikling og praksis innen departementets forvaltningsområder. Posten skal dekke hele bredden av departementets fagområde, men fokus vil variere over tid avhengig av særlige kunnskapsbehov. Posten finansierer i hovedsak kjøp av kortsiktige forskningsoppdrag, statistikk og analyser av utviklingen på departementets ansvarsområder, herunder evalueringer av virkemidler og tiltak. Posten finansierer også kunnskapsutvikling knyttet til partssamarbeidet om IA-avtalen, deltakelse i kunnskapsprosjekter i regi av internasjonale organisasjoner, samt formidlingsaktiviteter. En rekke av departementets prosjekter og avtaler strekker seg over flere år og binder opp en stor andel av de årlige bevilningene.

Rapport 2014

En rekke prosjekter og studier ble ferdigstilt i 2014/2015. Det er bl.a. foretatt evalueringer og vurderinger av bl.a. NAVs formidlings- og rekrutteringstjenester, tiltakspenger, medleverforskriften, arbeidsrettede tiltak i skjermet sektor og sertifiseringsordningen EQUASS, pensjonsrelaterte aldersgrenser, og arbeidspraksis i ordinære virksomheter i samspill med AMO-kurs.

Det er gjennomført en evaluering av Arbeidstilsynet, se omtale under kap. 640 Arbeidstilsynet, og en evaluering av Statens Pensjonskasse, se omtale under resultatområde 3 Pensjon.

Det ble utviklet en veileder for beste praksis i offentlig sektor, for etterlevelse av lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter, se omtale under Resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet.

Det er innhentet statistikk og analyser for å belyse status, utviklingstrekk og utfordringer på Arbeids- og sosialdepartementets ansvarsområder.

Levekårsundersøkelsen 2013 er en viktig kilde for Nasjonal overvåking for arbeidsmiljø og -helse (NOA), se omtale under kap. 643 Statens arbeidsmiljøinstitutt.

Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper er omtalt under resultatområde 2, hovedmål 4, Tilstandsvurdering og utfordringer.

Departementet har gitt midler til deltakelse i internasjonale samarbeider, herunder OECD-rapport om norsk arbeidsinnvandringspolitikk, kartlegging av innsatser for sosialt entreprenørskap og sosial innovasjon i Norden, og Norges bidrag til OECD-prosjektet Pension adequacy project.

Budsjettforslag 2016

Kap. 601, post 21 foreslås økt med 4 mill. kroner mot tilsvarende reduksjon under kap. 601, post 50. Midlene skal dekke merkostnader knyttet til finansiering av FD-Trygd, jf. omtale nedenfor.

Midlene til Norges deltakelse i EaSI-programmets PROGRESS-akse (2015–2020) ble i 2015 samlet på én budsjettpost, jf. omtale i Prop. 119 S (2014–2015). Kap. 601, post 21 foreslås redusert med 4 mill. kroner mot tilsvarende økning under kap. 601, post 70.

Det foreslås å overføre midler fra IA-rådene til IA-kunnskapsutvikling. Kap. 605, post 01 foreslås redusert med 3,7 mill. kroner mot økning med 3,3 mill. kroner under kap. 601, post 21 og 0,4 mill. kroner under kap. 1633 Nettoordning, statlig betalt merverdiavgift, post 01 Driftsutgifter.

Det er i 2016 satt av 10,2 mill. kroner til kunnskapsutvikling (evalueringer og forsøk) i regi av IA-avtalen og til en årlig fagpolitisk konferanse om IA-samarbeidet.

Det er i 2015 igangsatt flere prosjekter som forutsettes videreført i 2016. Det gjennomføres bl.a. en følgeevaluering av iverksetting av nytt avklarings- og oppfølgingstiltak, evaluering av Bedriftshelsetjenesten, en ekstern utredning av tolkeområdet, utredning av uføres alderspensjon og arbeidsføres tilpasning til levealdersjustering, en gjennomgang av omleggingen av AFP har påvirket bedriftenes valg av tjenestepensjonsordninger i privat sektor, samt ulike studier av utviklingstrekk, praksis og utfordringer på departementets ansvarsområder.

Som oppfølging av Regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet gjennomføres en evaluering av godkjenningsordningen i renholdsbransjen, evaluering av utvidet lokalt og regionalt samarbeid mellom statlige etater i bekjempelse av arbeidslivskriminalitet, og en utredning av etterlevelse av likebehandlingsreglene i vikarbyrådirektivet.

Det er inngått en flerårig forskningsavtale som omhandler tilpasninger til varig høy arbeidsinnvandring på det norske arbeidsmarkedet. Det innhentes også kunnskap for å belyse arbeidsmarkedssituasjonen og mottak av norske velferdsytelser for innvandrere fra EØS-området.

Departementet bidrar årlig med finansiering av forløpsdatabasen FD-Trygd i Statistisk sentralbyrå (SSB). Ifølge SSB må det påberegnes økt finansiering fra departementets side framover som følge av økte utgifter til oppdatering, utvikling og vedlikehold av forløpsdatabasen. En videreutvikling av FD-Trygd er nødvendig for å tilret-

telegge data for forskning og analyse. Databasen er en av de viktigste datakildene for bl.a. trygdeforskningen, og er relevant for flere departementer.

For 2016 foreslås en bevilgning på 61,3 mill. kroner.

Post 22 Tiltak mot ufrivillig deltid

I treårsperioden 2011–2013 ble det bevilget midler til forsøk med mål om å redusere antallet arbeidstakere med ufrivillig deltid. Arbeids- og velferdsdirektoratet og Vox (nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk) har hatt ansvaret for å forvalte midlene. Etatene har innhentet råd fra en partssammensatt referansegruppe før prosjektene ble valgt ut. 47 prosjekter fikk tilsagn om midler. En avslutningskonferanse ble holdt i september 2014. FAFO har fulgt prosjektene, og laget evalueringsrapporten «Større stillinger og bedre drift». Rapporten ble publisert i 2015.

Post 50 Norges forskningsråd

Allmenn omtale

Norges forskningsråd (NFR) er Regjeringens viktigste verktøy for gjennomføring av forskningspolitikken. NFR mottar tildeling fra i alt 15 departementer.

Regjeringen har fastsatt nye mål for Forskningsrådet som gjelder fra 2015. Målene er:

- økt vitenskapelig kvalitet
- økt verdiskaping i næringslivet
- å møte store samfunnsutfordringer
- et velfungerende forskningssystem
- god rådgiving

Kunnskapsdepartementet fortsetter arbeidet med å utvikle styringssystemet for Forskningsrådet i samarbeid med de andre departementene og Forskningsrådet. Styringssystemet er nærmere omtalt i Kunnskapsdepartementets budsjettproposisjon for 2016.

Arbeids- og sosialdepartementet legger den felles målstrukturen til grunn for samarbeidet med Norges forskningsråd. For departementet skal støtte til forskning i regi av Norges forskningsråd i hovedsak bidra til anvendt forskning og langsiktig kunnskapsoppbygging innenfor departementets sektor og ansvarsområder.

Bevilgningen fra Arbeids- og sosialdepartementet over post 50 går til programmer og satsinger beskrevet under. Programmene har normalt en varighet på fire til ti år, og gjennomføres i tråd

med vedtatte programplaner. Interessene til departementet og aktører i sektoren er representert i programstyrene. Programmene årsrapporter oppsummerer enkelte hovedfunn fra programmenes prosjekter.

Velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM)

Allmenn omtale

Program for velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM) er det største samfunnsvitenskapelige forskningsprogrammet i Norge. VAM skal bidra til økt innsikt i forutsetningene for et bærekraftig velferdssamfunn. Forskningen er innrettet mot å etablere ny og bedre kunnskap om velferd, arbeidsliv, internasjonal migrasjon og etniske relasjoner, og sammenhengen mellom disse områdene.

En grunnleggende utfordring i årene framover er vedlikehold og utvikling av det norske velferdssamfunnet i møtet med en økende sosial og kulturell heterogenitet, globalisering av økonomi, politikk og arbeids- og næringsliv, kombinert med demografiske, sosiale og kulturelle endringer. Utfordringene må møtes med kunnskap om velferdssamfunnets økonomiske, sosiale og normative bærekraft, med inkludering og eksklusjon som sentrale perspektiver.

Rapport 2014

Det er høy forskningsaktivitet og stor vitenskapelig produksjon i programmet. Fra programstart og til 2014 har programmet totalt bevilget 702 mill. kroner til forskningsprosjekter, arrangementer, nettverk og utenlandsstipend. I 2014 bestod VAM av til sammen 70 forskerprosjekter. Det er rapportert inn 82 publiserte vitenskapelige artikler og 34 artikler i antologier, samt 61 populærvitenskapelige publikasjoner. Avsluttede prosjekter i 2014 med relevans for Arbeids- og sosialdepartementet er f.eks. prosjektet Virkninger av en aktivitetsorientert velferdspolitik (prosjektleder Knut Røed, Frischsenteret). I 2014 bevilget programmet 200 mill. kroner til 22 nye forskerprosjekter, hvorav fem ledes av forskere med nylig avlagt doktorgrad. Prosjektene dekker VAMs temaer i bredden med forholdsvis stort fokus på arbeidsmarked, arbeidsliv og velferdsstat. Forskning om unge personer med nedsett funksjonsevne og deres yrkesdeltakelse var et prioritert tema i 2014. Innenfor dette temaet ble det lyst ut midler til temanotater, forprosjekter og kompetanseprosjekter.

Programmet bidrar også økonomisk til internasjonalt samarbeid og aktiviteter. Eksempler på dette er felleseuropeiske samarbeid som Norface-programmet «Welfare State Futures» og Joint Programme Initiativ (JPI) «More Years Better Lives». VAM-programmet har i 2014 også samarbeidet med FINNUT-programmet om felles utlysning på temaene voksnes læring, kompetanse og deltakelse i arbeidslivet.

Program for Sykefravær, arbeid og helse

Allmenn omtale

Det tidligere programmet Forskning om årsaker til sykefravær og utstøting fra arbeidslivet (2007–2011) er fra 2011 videreført under navnet Sykefravær, arbeid og helse. Programplanen er revidert. Satsingen på sykefravær og utstøting fortsetter, mens forskning om arbeidsmiljø, arbeidshelse og forebyggende virksomhet i arbeidslivet er styrket.

Det overordnede målet for programmet er å skape forutsetninger for godt arbeidsmiljø, god arbeidshelse og høy arbeidsmarkedsdeltakelse. Det skal framskaffes forskningsbasert kunnskap om sykefravær, uførhet, frafall og utstøting fra arbeidslivet, samspillet mellom arbeid, arbeidsmiljø og -helse, og effektive virkemidler for å forebygge og redusere sykefravær, uførhet og arbeidsrelatert sykdom.

Rapport 2014

I 2014 hadde programmet totalt 42 forskerprosjekter, ett kompetanseprosjekt i næringslivet, to postdoktorprosjekter og et forprosjekt i sin portefølje, og alle midlene er nå lyst ut. Flere av prosjektene er avsluttet, mange er i driftsfasen og ni prosjekt har nylig startet opp. Avsluttede prosjekter i 2014 med relevans for Arbeids- og sosialdepartementet er f.eks. prosjektet Reasons for sick leave and disability pension (prosjektleder Hege Randi Eriksen, Uni Research Helse) og prosjektet Health, work and society – multi-disciplinary studies of determinants of sickness absence and disability (prosjektleder Astrid Grasdal, Universitetet i Bergen). Prosjektene på arbeids- og helseområdet er alle i en tidlig fase og det er derfor rapportert få eller ingen resultater ennå. Programmet vurderes til å nå programmets hovedmål og delmål i tilstrekkelig grad, men ikke alle tema i programplanen er dekket. Programmet har mange gode prosjekter i porteføljen, men fortsatt er det en utfordring å få gode søknader om flerfaglig intervensjonsforskning. Det er igangsatt en evaluering av programmet som vil foreligge i januar 2016. Pro-

grammet avsluttes ved utløpet av 2016, og departementet vil som ledd i sin forskningsstrategi og i samarbeid med Forskningsrådet avklare hvilke tema og form for forskningssatsing det vil være størst behov for som framtidig oppfølging av Sykefravær, arbeid og helse-programmet.

Evaluering av pensjonsreformen

Allmenn omtale

Viktige elementer i ny alderspensjon i folketrygden er fleksibelt uttak av alderspensjon, levealdersjustering av alderspensjonen og ny regulering av alderspensjon under utbetaling som er innført fra 2011. Ny opptjeningsmodell for alderspensjon innføres gradvis for personer født i 1954 og senere, og vil først få effekt på utbetalinger av alderspensjon fra 2016.

Sentrale mål for pensjonsreformen er:

- et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem
- å legge til rette for en fleksibel individuelt tilpasset overgang fra arbeid til pensjon
- å motivere til arbeid
- god fordelings- og likestillingsprofil
- enkle hovedprinsipper og god informasjon

Forskningsrådet gjennomfører på initiativ fra Arbeids- og sosialdepartementet en evaluering av virkningene av pensjonsreformen som går over perioden 2011–2018. I tillegg til å vurdere om reformen virker etter hensikten skal evalueringen bidra til å bygge opp forskningsbasert kompetanse på temaer knyttet til pensjon og pensjonsreform. Evalueringen er organisert under Forskningsrådet slik at faglig kvalitet og uavhengighet sikres på en best mulig måte. En viktig del av evalueringen er en fortløpende formidling av resultatene, bl.a. gjennom brukerseminarer.

Rapport 2014

I 2014 hadde evalueringen totalt åtte prosjekter i porteføljen, hvorav tre prosjekter nå er avsluttet. Porteføljen vurderes tematisk å dekke oppdraget for evalueringen i tilstrekkelig grad.

Blant avsluttede prosjekter i 2014 er prosjektet It happened here. The Norwegian pension reform: process and content (prosjektleder Axel West Pedersen, Institutt for samfunnsforskning) og prosjektet Information and interpretation of the retirement pension reform – a matter of securing the legal protection of citizens (prosjektleder Eric Breit, Arbeidsforskningsinstituttet). En kort oppsummering av noen resultater fra disse prosjek-

tene er gitt under Resultatområde 3 Pensjon, Strategier og tiltak.

I 2014 er det arrangert et brukerseminar samt en nordisk konferanse om pensjonsforskning.

Forskning om Helse, miljø og sikkerhet i petroleumsvirksomheten – delstatsing under PETROMAKS 2-programmet

Allmenn omtale

Forskning på helse, miljø og sikkerhet i petroleumssektoren har helt fra 2002 vært organisert som en integrert del av Forskningsrådets PETROMAKS-program og finansiert av Arbeids- og sosialdepartementet. Til sammen vil den pågående femårsstatsingen (2012–2016) motta omkring 100 mill. kroner. Siden 2007 har hms-statsingen utløst 114 mill. kroner fra privat næringsliv til forskning på området.

Rapport 2014

I 2014 besto porteføljen av til sammen 19 prosjekter, hvorav seks er grunnforskningsprosjekter, åtte kompetanseprosjekter med industrisamarbeid, tre innovasjonsprosjekter hos næringslivet og to EU-samarbeidsprosjekter. Til sammen finansierte statsingen direkte åtte doktorgradsstipendiater og tre post doc-stipend i 2014. I tillegg er det flere doktorgradsstipendiater og mastergradsløp som er indirekte knyttet til den faglige progresjonen i prosjektene. Det arbeides kontinuerlig med å synliggjøre prosjektene og resultatene i porteføljen.

Av de 20 prosjektene som er startet opp i inneværende femårsperiode, ble ett prosjekt avsluttet i 2014; Exposure to oil and diesel and risk of skin cancer among Norwegian offshore oil industry workers (prosjektleder Tom K. Grimsrud, Kreftregisteret).

Av Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024* framgår det at petroleumsnæringen trenger ny kunnskap for å opprettholde det høye nivået på helse, miljø og sikkerhet i forbindelse med petroleumsvirksomhet i mer utsatte områder. 2015 er det nest siste året av den pågående statsingen (2012–2016). Det er derfor igangsatt en evaluering av statsingen som utføres av Oxford Research AS. Resultatene fra denne evalueringen vil, sammen med behovet som skisseres i Regjeringens langtidsplan for forskning, og departementets forskningsstrategi, utgjøre viktige grunnlag for arbeidet med framtidig statsing på området.

Praksisrettet FoU for utvikling av helse- og velferdstjenestene

Allmenn omtale

Som en oppfølging av Meld. St. 13 (2011–2012) *Utdanning for velferd* ble programmet Praksisrettet forskning og utvikling for helse- og velferdstjenestene (PraksisVel) etablert i 2012. Målet med statsingen er å styrke forskningen for helse- og velferdstjenestene, i tillegg til å utvikle utdanningene innenfor dette fagfeltet. PraksisVel skal bidra til samarbeid mellom forskning, utdanning, yrkesutøvere og brukere, og styrke praksisrettet forskning og kunnskapsbasert praksis. Tjenestene og ytelsene fra arbeids- og velferdsforvaltningen er en del av praksisfeltet i denne statsingen.

Programmet er fra 2015 innlemmet i et nytt stort program for Gode og effektive helse-, omsorgs- og velferdstjenester (HELSEVEL). Dette finansierer Arbeids- og sosialdepartementet i samarbeid med Kunnskapsdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet. Programets innretning og prioriteringer skal bl.a. følge opp Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024* og den langsiktige prioriteringen om fornyelse i offentlig sektor og bedre og mer effektive velferds-, helse- og omsorgstjenester. Forskningssvake og tverrsektorielle områder er vektlagt.

Rapport 2014

Prosjektporteføljen i 2014 bestod av åtte forskerprosjekter og ni forprosjekter. På grunn av manglende relevans og kvalitet på søknader knyttet til arbeids- og velferdstjenestene ble midler holdt tilbake i påvente av utforming av særskilte tiltak for å få fram gode prosjekter på dette området framover.

Budsjettforslag 2016

Kap. 601, post 50 foreslås redusert med 4 mill. kroner mot tilsvarende økning under kap. 601, post 21. Beløpet tilsvarer om lag størrelsen på prisjusteringen av den totale bevilgningen til Norges forskningsråd fra Arbeids- og sosialdepartementet. Beløpet skal dekke merutgifter til oppdatering, utvikling og vedlikehold av forløpsdatabasen FD-Trygd i Statistisk sentralbyrå.

For 2016 foreslås en bevilgning på 137 mill. kroner.

Post 70 Tilskudd

Bevilgningen dekker tilskudd til institusjoner og organisasjoner på departementets politikkområde og departementets forpliktelser knyttet til internasjonale avtaler. Store deler av bevilgningen er bundet opp av internasjonale avtaler og driftstilskudd til ulike organisasjoner.

Rapport 2014

Av en bevilgning på 22,5 mill. kroner ble det regnskapsført 22,3 mill. kroner i 2014.

Om lag 69 pst. av det totale regnskapet på posten knytter seg til departementets internasjonale forpliktelser, hvorav de to største gjelder PROGRESS og Bilbao.

Institusjoner og organisasjoner som ble tildelt midler i 2014 var:

Mottaker/formål	Beløp	Rapportering
<i>Sum internasjonale forpliktelser</i>	15 423 245	Midlene er benyttet til å dekke utgifter til EU-kontingenter, driftsstøtte til internasjonale organisasjoner mv.
Magasinet Velferd – driftstilskudd	1 480 000	Midlene er benyttet til å dekke driftsutgifter til tidsskriftet.
Rehabilitation International Norge (RI Norge) – driftstilskudd	300 000	Tilskuddet er benyttet til styrking av det internasjonale arbeidet i forbindelse med at RI Norge innehar presidentvervet i RI Global.
Mental helse – drift av arbeidslivstelefonen	1 450 000	Tilskuddet går til drift av arbeidslivstelefonen. Arbeidslivstelefonen er et lavterskeltilbud med hovedvekt på svartjeneste og veiledning innen psykososiale problemstillinger og mellommenneskelig rådgivning for enkeltpersoner som har utfordringer i arbeidslivet.
Norsk Arbeidslivsforum – driftstilskudd	80 000	Tilskuddet er benyttet til å styrke aktivitetene i forumet.
Høgskolen i Bergen	520 000	Midlene er benyttet til gjennomføring av pilotprosjekt med en ettårig skriveolikutdanning ved Høgskolen i Bergen.
Norges Blindforbund	3 000 000	Tilskuddet er blitt benyttet til opptrening av seks erstatningshunder til tidligere servicehundbrukere, samt til hjemtrening og ettervern av hundene.
<i>Totalt regnskapsført</i>	<i>22 253 245</i>	

Budsjettforslag 2016

Deler av bevilgningen benyttes til å følge opp departementets internasjonale forpliktelser. Det gis bl.a. tilskudd til Det europeiske arbeidsmiljøinstituttet i Bilbao som bistår EØS-land, Kommisjonen og andre beslutningstakere med faglig, vitenskapelig og økonomisk informasjon for å fremme bedre arbeidsmiljø, helse og sikkerhet på arbeidsplassene.

I 2014 ble det opprettet et nytt EU-program for sysselsetting og sosial innovasjon EaSI (Programme for Employment and Social Innovation, 2014–2020) som understøtter EUs mål om å fremme et høyt sysselsettingsnivå, sikre anstendig sosial beskyttelse, bekjempe sosial utstøting

og fattigdom og forbedre arbeidsvilkårene. Norge deltar i dag i EaSI-programmets EURES-akse, jf. Prop. 89 S (2013–2014), Innst. 291 S (2013–2014) samt kap. 605, post 01.

Fra 2015 deltar Norge i EaSI-programmets PROGRESS-akse (2015–2020), jf. Prop. 1 S (2014–2015) Arbeids- og sosialdepartementet og Innst. 15 S (2014–2015), samt Prop. 76 S (2014–2015) og Innst. 277 S (2014–2015). PROGRESS fremmer tiltak på de arbeidslivs- og sosialpolitiske områdene. Deltakelsen i PROGRESS ivaretar Norges interesser på arbeidsretts- og arbeidsmiljøområdet. Aktiviteter som finansieres av PROGRESS omfatter bl.a. den foreslåtte plattformen mot svart arbeid, fremme av mobilitet av personer innen EØS-området, samt fattigdomsbekjempelse. Programmet

omfatter i tillegg aktiviteter for de europeiske paraplyorganisasjonene på det sosialpolitiske området, hvor norske frivillige organisasjoner og fagmyndigheter inngår som medlemmer. Under PROGRESS-programmet har Norge bl.a. hatt nasjonale eksperter i EU-kommisjonen.

De samlede kostnadene for deltakelse i PROGRESS-aksen anslås til å utgjøre om lag 21 mill. kroner i gjennomsnitt per år i perioden 2015–2020. Kontingentens størrelse vil variere noe fra år til år over perioden avhengig av aktiviteten og valutakursen.

Andre større tilskuddsmottakere knyttet til internasjonale forpliktelser er:

- Eiro Dublin (kontingent)
- Fafo (ivaretagelse av oppgaven som nasjonalt rapporteringscenter for Eiro)
- Det europeiske arbeidsmiljøinstituttet i Bilbao (kontingent)
- Nordiska expertgruppen för kriteriedokument om kjemiska hälsorisker (driftsstøtte)
- Grensetjenesten, Morokulien
- FN-sambandet (informasjonsvirksomhet om International Labour Organisation)

Bevilgningen nyttes også til å gi støtte til ulike institusjoner og organisasjoner og for 2016 foreslås å gi følgende tilskudd:

- Magasinet Velferd (tilskudd til omstilling)
- Mental helse (tilskudd til drift av telefon for arbeidslivet)
- Norsk arbeidslivsforum (driftstilskudd)
- Rehabilitation International Norge (tilskudd til presidentverv i Rehabilitation International Global)

Norges Blindeforbund fikk i 2014 og 2015 tildelt 3 mill. kroner til kjøp av erstatningshunder for brukere som tidligere har mottatt servicehund gjennom prosjekter i regi av Norges Blindeforbund og Norges Handikapforbund. Ev. ytterligere behov for flere erstatningshunder i 2016 vil bli dekket over denne posten.

Midlene til Norges deltakelse i EaSI-programmets PROGRESS-akse (2015–2020) ble i 2015 samlet på én budsjettpost, jf. omtale i Prop. 119 S (2014–2015). Bevilgningen er foreslått økt med 7 mill. kroner mot en reduksjon på 4 mill. kroner under kap. 601, post 21, 2 mill. kroner under kap. 605, post 01 og 1 mill. kroner under kap. 640, post 01.

For 2016 foreslås en bevilgning på 35,4 mill. kroner.

Post 72 Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.

Senter for seniorpolitikk (SSP) er et nasjonalt kompetansesenter som arbeider med å stimulere til og utvikle en god seniorpolitikk i privat og offentlig virksomhet. Det overordnede målet for SSP sitt arbeid er å bidra til å synliggjøre seniorer som en ressurs i arbeidslivet, og til at flere seniorer kan fortsette i arbeid. SSP koordinerer og samarbeider om seniorspørsmål med offentlige myndigheter, virksomheter, arbeidslivets parter, personalfaglige organisasjoner og opplæringsorganisasjoner. I tillegg initierer og støtter SSP forskning innen fagområdet og gir råd og veiledning til partene i arbeidslivet, enkeltvirksomheter og enkeltpersoner.

Tilskuddet går til drift av senteret, til informasjons- og påvirkningvirksomhet og til forskning for å styrke kunnskapsutvikling om seniorer og arbeid.

Rapport

Det var et høyt aktivitetsnivå i 2014. SSP er en etterspurt foredragsholder, og bidro med over 80 eksterne foredrag om seniorpolitikk. Det ble igangsatt to nye FoU-prosjekter som ferdigstilles i løpet av 2015: HR-funksjonens rolle i seniorpolitikken og Betydning av livslang læring for seniorenes deltakelse i arbeid. Samarbeidet med Arbeids- og velferdsforvaltningen har fungert godt, og det har vært gjennomført flere kompetansetiltak hos etaten. I 2014 har SSP utviklet et nytt verktøy for arbeidssøkere over 50 år: Nettsiden «Ny jobb 50+», et tillegg til seniorpolitikk.no. Her finnes tips og råd for arbeidssøkere over 50 år. Leserundersøkelsen av seniorpolitikk.no (både nettsiden og tidsskriftet) bekrefter at leserne er fornøyd. Seniorpolitikk.no oppfattes som troverdig og samfunnsbevisst. Den årlige forskningskonferansen ble avholdt i november med bl.a. presentasjon av Norsk seniorpolitisk barometer 2014. Et større samarbeidsprosjekt med KS og Unio ble avsluttet med nasjonal konferanse i oktober. Samarbeidsprosjektet har hatt 300 ledere og tillitsvalgte i kommunal sektor «i tale» siden mai 2013.

Budsjettforslag 2016

SSP vil i 2016 prioritere følgende hovedområder:

- IA-avtalen (delmål 3)
- Informasjon og samfunnspåvirkning
- Kompetanseutvikling Forsknings- og utviklingsarbeid

- Samarbeid med partene i arbeidslivet og Arbeids- og velferdsetaten

SSP vil i løpet av 2015 utarbeide en ny strategiplan for perioden 2016–2019. Strategiplanen utformes i samråd med partene i arbeidslivet og vedtas av SSPs styre.

IA-avtalen (delmål 3)

SSP ønsker å hjelpe IA-avtalens parter til å nå sine mål. SSP samarbeider med partene i arbeidslivet og myndighetene om å skape mer oppmerksomhet og flere målrettede aktiviteter knyttet til delmål 3 i IA-avtalen. Informasjonskampanjer og opplæring av ledere og tillitsvalgte kan være eksempler på dette. Samarbeidet med Arbeids- og velferdsforvaltningen er sentralt. Det bygger på en sentral samarbeidsavtale, og samarbeidet skjer gjennom arbeidslivssentrene i fylkene.

SSP vil prioritere følgende spørsmål i samarbeid med partene: Hva kan forebygge utstøting og frafall i arbeidslivet, og hva kan stimulere til å forlenge yrkesaktiviteten? SSP kan bl.a. bidra med råd om god seniorpolitikk, å utvikle bransje- og yrkesspesifikke strategier og tiltak, og bidra med innspill om hhv. karriereveiledning for seniorer og leder- og tillitsvalgtopplæring.

Informasjon og samfunnspåvirkning

SSP skal arbeide for å øke bevisstheten om seniorer som en ressurs for norsk arbeids- og samfunnsliv. SSP vil prioritere følgende tiltak og innsatsområder:

- Nettstedet www.seniorpolitikk.no, elektroniske nyhetsbrev og sosiale medier
- Arrangere konferanser og seminarer om seniorpolitikk
- Foredragsvirksomhet
- Utdeling av prisen for årets seniorinitiativ og annen markering av gode eksempler

SSP skal videre:

- være tydelig til stede på sentrale arrangementer om norsk arbeidsliv
- være en aktiv deltaker og bidragsyter i samfunnsdebatt om seniorer i arbeidslivet
- initiere seniorpolitiske informasjons- og holdningskampanjer

Kompetanseutvikling

SSP skal arbeide for at norsk arbeidsliv får økt kompetanse om hvordan man kan utvikle og

iverksette god seniorpolitikk i praksis, hva som motvirker utstøting og fremmer inkludering og arbeidsglede. SSP vil prioritere følgende tiltak:

- Kompetanseutvikling for nøkkelpersonell i tilknyttede organisasjoner, ved arbeidslivssentrene og ved karriereveiledningssentrene
- Bidra til å integrere seniorpolitikk i arbeidslivet som tema i organisasjonenes kurs og kompetanseprogrammer

SSP vil fortsatt samarbeide med bedrifter, virksomheter og organisasjoner om seniorpolitiske utviklingsprosjekter som kan ha faglig og praktisk læringseffekt og nytte i den enkelte virksomhet/bedrift.

Forsknings- og utviklingsarbeid (FOU)

SSP skal bidra til å gi norsk arbeids- og samfunnsliv forskningsbasert, aktuell og relevant kunnskap om hva som motvirker utstøting og hva som fremmer økt yrkesdeltagelse blant arbeidslivets seniorer. Følgende innsatser prioriteres:

- Egeninitierte og praksisnære forsknings-, forsøks- og utviklingsprosjekter, herunder muligheter og begrensninger i mobiliteten blant seniorarbeidskraft
- Formidle forskning, fakta og systematisk praksiserfaring om seniorer i arbeidslivet
- Videreføre forskernettverket FOSA og arrangere forskningskonferanser, fagkonferanser og faglige møteplasser
- Utarbeide faglige veiledere og relevant fagstoff
- Kartlegge holdninger og oppfatninger om seniorer i arbeidslivet gjennom de årlige undersøkelsene *Seniorpolitisk barometer*
- Videreutvikle samarbeidet med Forskningsrådet og forskningsinstitusjoner for å styrke og utvikle forskningen om seniorer og seniorpolitikk i arbeidslivet
- Være oppdatert på og formidle kunnskap om internasjonale trender og utviklingstrekk

Samarbeid

SSP skal være den foretrukne samarbeidspartner for myndigheter og arbeidslivets organisasjoner når det gjelder seniorpolitikk i arbeidslivet. SSP vil prioritere følgende tiltak:

- Oppfølging og videreutvikling av samarbeidsavtalen med Arbeids- og velferdsforvaltningen
- Styrke samarbeidet med partene i arbeidslivet gjennom ulike samarbeidsprosjekter og ved å arrangere felles konferanser og møteplasser

- Utvikle samarbeidsprosjekter med virksomheter og organisasjoner som kan ha interesse og læringseffekt utover den enkelte virksomhet eller organisasjon
- Samarbeidsprosjekter med Vox om karriereveiledning og livslang læring
- Samarbeide med Likestillings- og diskrimineringsombudet, Arbeidstilsynet og andre om å motvirke aldersdiskriminering i arbeidslivet
- Delta i aktuelt og relevant internasjonalt samarbeid om seniorpolitikk

SSP skal legge til rette for et godt samarbeid med Statens seniorråd.

Budsjettforslag 2016

Tilskuddet til SSP går til å dekke utgifter til SSPs faste stab og aktiviteter slik det fremgår over.

For 2016 foreslås en bevilgning på 15,4 mill. kroner.

Kap. 3601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
02	Diverse inntekter	334		
	Sum kap. 3601	334		

Bevilgningen under kap. 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m., post 21 Spesielle driftsutgif-

ter, kan overskrides mot tilsvarende merinntekter under kap. 3601, post 02, jf. romertallsvedtak II.

Resultatområde 2 Arbeid og velferd

Innledning

Nedenfor gis en omtale av arbeids- og velferdspolitikken. Politikkområdet arbeid og velferd omhandler også pensjonspolitikken som omtales under resultatområde 3 Pensjon.

Resultatområdet Arbeid og velferd omfatter politikken knyttet til arbeidsmarked og velferd. Sentrale lover som departementet forvalter på dette området er arbeidsmarkedsloven, arbeids- og velferdsforvaltningsloven, folketrygdloven og lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen. Departementet har videre koordineringsansvar for innsatsen mot fattigdom, som omfatter tiltak på flere sektordepartementers ansvarsområder. Departementet har på arbeids- og velferdsområdet etatsstyringsansvaret for Arbeids- og velferdsetaten og Trygderetten.

De samfunnsmessige utviklingstrekkene i arbeids- og velferdspolitikken framstilles i Del I, avsnitt 3 Sentrale utviklingstrekk.

Etter omtalen av resultatområdet, følger omtale av de enkelte budsjettkapitlene under følgende programkategorier:

- Programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken
- Programkategori 09.20 Tiltak for bedre levekår
- Programkategori 09.30 Arbeidsmarked
- Programkategori 29.20 Enslige forsørgere
- Programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet
- Programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.
- Programkategori 29.90 Diverse utgifter
- Programkategori 33.30 Arbeidsliv

Hovedmålene i arbeids- og velferdspolitikken

Hovedmålene i arbeids- og velferdspolitikken er som følger:

1. Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv
2. Sikre økonomisk trygghet
3. Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem

4. Et sterkere sosialt sikkerhetsnett
5. En brukerorientert, effektiv og helhetlig arbeids- og velferdsforvaltning

Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv er et sentralt mål for Regjeringen. Høy sysselsetting og god utnyttelse av arbeidskraften er en forutsetning for høy verdiskaping og for å kunne opprettholde og videreutvikle velferdssamfunnet. Samtidig er et velfungerende arbeidsmarked viktig for å forebygge langvarig ledighet og varig utenforskap for den enkelte. Målet om et inkluderende arbeidsliv med bl.a. redusert sykefravær vil bidra til at flere står i arbeid, og at tilgangen av nye mottakere av helserelevante ytelser reduseres.

Arbeids- og velferdspolitikken skal *sikre økonomisk trygghet* ved å sikre inntekt og kompensere for særlige utgifter i forbindelse med bl.a. sykdom, arbeidsledighet, midlertidig svikt i arbeids- og inntektsevnen, uførhet, alderdom og ved aleneomsorg for barn. Inntektssikringsordningene skal også bidra til utjevning av inntekt og levekår gjennom livsløpet for den enkelte, mellom grupper, og de skal stimulere til selvforsørgelse. Det legges derfor vekt på at virkemidler og velferdsordninger – enkeltvis og samlet – utformes, dimensjoneres og tilrettelegges slik at de støtter opp under og gir insentiver til deltakelse i arbeidslivet. Det skal lønne seg å arbeide.

Pensjonsreformen har som mål å trygge framtidens pensjoner og bidra til å sikre bærekraften i den norske velferdsstaten. Innsatsen for å sikre *et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem* omtales under resultatområde 3 Pensjon.

Regjeringen vil jobbe for at Norge skal være et land med små forskjeller og minimal fattigdom gjennom *et sterkere sosialt sikkerhetsnett*. Regjeringen vil tette hullene i det sosiale sikkerhetsnettet for grupper som i dag faller igjennom. Regjeringen vil sikre barn som vokser opp i fattige familier mer likeverdige muligheter.

En brukerorientert, effektiv og helhetlig arbeids- og velferdsforvaltning skal bidra til å nå målene i arbeids- og velferdspolitikken. Arbeids- og velferdsforvaltningen skal fremme overgang til arbeid og aktivitet og bidra til sosial og økonomisk

trygghet. Forvaltningen skal sikre god brukermedvirkning og gi gode brukeropplevelser. Arbeids- og velferdsforvaltningen skal organiseres og drives på en måte som sikrer at mest mulig av de samlede ressursene i forvaltningen går til brukeroppfølgning og tjenesteproduksjon.

Med utgangspunkt i hovedmålene for arbeids- og velferdspolitikken og ekspertgruppen som foretok en gjennomgang av arbeids- og velferdsforvaltningen legges det vekt på å videreutvikle arbeids- og velferdsforvaltningen ved å:

- styrke og videreutvikle de arbeidsrettede tjenestene både for arbeidsgivere og arbeidssøkere
- sikre utvikling av mer brukerrettede tjenester som er effektive, målrettede og bidrar til gode opplevelser for brukerne av NAV-kontoret
- gi NAV-kontorene økt myndighet og handlingsfrihet

Utviklingen av arbeids- og velferdsforvaltningen vil bli nærmere omtalt og utdypet i meldingen som regjeringen tar sikte på å legge frem for Stortinget våren 2016 (jf. omtale i del I).

I 2013 ble *målstrukturen* i budsjettproposisjonen endret. Riksrevisjonen hadde tidligere påpekt at det var liten sammenheng mellom målene i budsjettproposisjonen og i tildelingsbrevet. I de senere år har derfor målstrukturen i budsjettproposisjonen og tildelingsbrevet vært den samme.

De politiske målene i proposisjonen har over tid vist seg å være lite operative som virksomhetsmål i tildelingsbrevet til Arbeids- og velferdsdirektoratet. Arbeids- og sosialdepartementet vil derfor endre målstrukturen i tildelingsbrevet og tar sikte på at nye virksomhetsmål skal være på plass fra 2016. Det pågår også en prosess for å etablere bedre styringsparametere. I videreutviklingen av departementets styring av Arbeids- og velferdsetaten tas det sikte på å legge vekt på økt handlingsfrihet for NAV-kontorene.

Hovedmål 1 Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv

Et velfungerende arbeidsmarked med lav ledighet og høy sysselsetting er et sentralt mål for Regjeringen. Gode insentiver til å tilby arbeidskraft og en aktiv arbeids- og velferdspolitik som gjør det lønnsomt å jobbe, vil bidra til å nå disse målene. Et velfungerende arbeidsmarked skal legge til rette for effektiv utnyttelse av arbeidskraften.

Regjeringen vil legge til rette for at flest mulig skal kunne delta i arbeidslivet. Aktiv oppfølging av personer med behov for bistand fra arbeids- og velferdsforvaltningen er et sentralt virkemiddel.

Tilrettelegging for et inkluderende arbeidsliv vil også kunne bidra positivt til sysselsettingspolitikken. Å forebygge og redusere sykefraværet vil bidra til at flere står i arbeid, og at antall nye mottakere av helserelaterte ytelser reduseres. God oppfølging av sykmeldte, bruk av gradert sykmelding og gjennomføring av arbeidsmarkedstiltak er viktige virkemidler for å nå disse målene.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Lav sysselsettingsvekst og noe høyere ledighet

Nedgangen i investeringene i petroleumsrettede næringer har påvirket arbeidsmarkedet det siste året. Dette har bidratt til dempet vekst i den samlede etterspørselen etter arbeidskraft. Arbeidsstyrken har fortsatt å vokse, men noe mindre enn i fjor. Arbeidsledigheten har dermed økt gradvis gjennom året.

Arbeidsledighetsraten økte gjennom 2. halvår 2014 og inn i 2015. Den gjennomsnittlige ledigheten var i 2. kvartal i år på 4,3 pst. ifølge SSBs arbeidskraftundersøkelse (AKU). Arbeids- og velferdsdirektoratets statistikk over registrert ledige og summen av registrert ledige og personer på tiltak viser vesentlig lavere økning i 2014 og gjennom 1. halvår i år. Ved utgangen av august i år var om lag 84 700 personer registrert ledige.

Hittil i år har arbeidsledighetsraten økt for nesten alle yrkesgrupper, men det er særlig sterk økning for ingeniør- og IKT-fag, konsulenter og industriarbeid. Arbeidsledigheten har økt mest i fylker som er nært knyttet til petroleumsvirksomheten, særlig på Vestlandet og Sørlandet, mens den har falt i enkelte andre fylker. SSBs tall for registrert ledighet blant innvandrere fra 2. kvartal 2015 viser en markant økning i ledigheten for innvandrere fra EU-land i Øst-Europa. Ledigheten blant innvandrere fra disse landene var i mai på 8,6 pst., tilsvarende 10 600 personer. Antall langtidsledige, dvs. ledige som har vært uten jobb i mer enn 26 uker, har økt fra om lag 25 000 i 2. kvartal i fjor til 32 000 i 2. kvartal i år, ifølge AKU. Målt som andel av alle ledige har likevel langtidsledigheten falt noe.

AKU viser en økning i ledigheten også for unge. AKU-ledigheten for unge (15–24 år) utgjorde 10,5 pst. i 2. kvartal 2015, mens den var 4,3 pst. for befolkningen i alt. AKU viser en stigende ungdomsledighet siden i fjor vår. AKU-tallene er basert på en utvalgsundersøkelse. Det

innebærer at både svingninger og usikkerhet blir større når man ser på enkeltgrupper i undersøkelsen. Mens AKU-tallene varierer noe, har den registrerte arbeidsledigheten vært langt mer stabil for ungdom det siste året, på om lag 4 pst.

Potensial for redusert sykefravær

Det samlede sykefraværet har vært relativt stabilt siden 2005 med unntak av en midlertidig økning i 2009. I 2014 utgjorde sykefraværet 6,4 pst. av alle avtalte dagsverk. Sykefraværet har endret seg lite siden 2012, og nivået i 2014 er blant det laveste etter at IA-avtalen ble inngått i 2001. IA-avtalen har som mål å redusere sykefraværet med 20 pst. fra nivået i 2. kvartal 2001. Siste tilgjengelige statistikk (4. kvartal 2014) viser sesongjustert en nedgang på 11,5 pst. Det betyr at IA-avtalens målsetting om 20 pst. reduksjon i det totale sykefraværet så langt ikke er nådd.

Det er store forskjeller i sykefraværet mellom næringer, fylker og mellom kjønnene. Flere næringer og fylker har redusert sykefraværet med mer enn 20 pst. siden 2001. Blant næringene har den sterkeste nedgangen funnet sted i industrien og for overnattings- og serveringsvirksomhet, mens det har vært lavest reduksjon i sykefraværet innen næringene undervisning, offentlig administrasjon og helse- og sosialtjenester.

Kvinner har høyere sykefravær enn menn, og den relative forskjellen mellom menn og kvinner har økt siden den nåværende sykefraværstatistikken ble etablert i 2000. Kjønnsforskjellene har imidlertid vært om lag uendret etter 2012. I 4. kvartal 2014 var kvinners fravær 67 pst. høyere enn blant menn, hhv. 8,2 og 4,9 pst. Utviklingen i sykefraværet er ikke bare betinget av selve sykdommen som ligger til grunn for fraværet, men påvirkes også av hvordan arbeidstaker og arbeidsgiver tilrettelegger på arbeidsplassen, og om arbeidsoppgavene kan løses til tross for helseproblemer hos den enkelte.

Store forskjeller i sykefraværet mellom næringer og fylker og økte kjønnsforskjeller er en utfordring, men viser samtidig at det er potensial for å redusere sykefraværet i Norge. Norge har også et høyere sykefravær enn land det er naturlig å sammenligne seg med.

Bruken av graderte sykmeldinger har økt gjennom IA-perioden. Gjennomsnittlig sykmeldingsgrad¹² er redusert fra 87,6 pst. i 2. kvartal 2001 til 82,2 pst. i 4. kvartal 2014. Dette tilsvarer en nedgang på 6,4 pst. Gjennomsnittlig sykmeldingsgrad økte i 2002, men avtok igjen i 2004 da aktivitetskravet etter åtte ukers sykmelding ble

innført. Deretter var indikatoren om lag uendret fram til slutten av 2009. I hele 2010 og 2011 økte graderingen. Med unntak av en kort fluktasjon rundt årsskiftet 2012 – 2013, har indikatoren i all hovedsak vært om lag uendret etter dette.

Det er stor variasjon i bruken av graderte sykmeldinger. For enkelte sykdommer er det dokumentert at det kan være helsebringende å være i arbeid. Enkelte undersøkelser viser også at bruk av gradert sykmelding fører til lavere fravær samlet sett, og at flere kommer tilbake i fulltidsarbeid/er sysselsatt i de etterfølgende årene sammenlignet med dem som blir 100 pst. sykmeldt.

Ny forskning viser at konsekvent praktisering av aktivitetskravet i sykepengeregelverket fører til at flere raskere vender tilbake til arbeid. I tillegg reduseres tilgangen til arbeidsavklaringspenger. Analyser av håndheving av aktivitetskravet i Hedmark viser at sykefraværet har blitt redusert. Hovedeffekten er kortere varighet for sykefraværene. Resultatene indikerer bl.a. at tiltaket har påvirket fastlegene til å friskmelde tidligere og gradere mer. Vågeg-utvalget peker i sin sluttrapport fra april 2015 på at disse erfaringene tyder på at det er et potensial for en mer konsekvent håndheving av kravene til aktivitet.

Det er et mål at flest mulig av dialogmøte 2 skal gjennomføres før uke 26. I første tertial ble 86 pst. av møtene avholdt innen 26 uker. Andelen er noe lavere enn tidligere år. Det er også pekt på at det i oppfølgingen av sykmeldte kan være behov for tidligere oppfølging fra Arbeids- og velferds-etaten. Det er utviklet IKT-systemer og statistikk som gjør det mulig å kartlegge hvor mange dialogmøter 2 som ønskes gjennomført på et tidligere tidspunkt og hvor mange av disse møtene som faktisk blir gjennomført tidlig. Omfanget av innrapporterte behov for tidlig gjennomføring av dialogmøte 2 er foreløpig begrenset. Dette kan både ha sammenheng med manglende kjennskap til muligheten og underrapportering fra arbeidsgiver.

En studie fra Frischsenteret¹³ har undersøkt om dialogmøte 2 har en positiv effekt på retur til arbeid. Det er både en effekt av selve innkallingen til møtet og en effekt av å delta på møtet, men effekten av innkallingen til møtet er klart sterkest. Studien undersøker også om dialogmøte 2 har en

¹² Gjennomsnittlig sykmeldingsgrad per tapte dagsverk er det beste målet på gradering. Et nivå på 100 betyr at inngenting av fraværet er gradert, mens et nivå på 50 innebærer at alt fravær i gjennomsnitt er gradert med 50 pst.

¹³ Markussen, S., Røed, K. og Schreiner, R. C. (2014). Can compulsory dialogs promote return to work from sickness absence? Oslo: Frischsenteret.

langtidseffekt på yrkesinntekt, trygdeytelser og overgang til mer langvarige helseytelser ett og to år etterpå. Hovedfunnet er at det også er positive langtidseffekter i form av økt arbeidsinntekt, og lavere overgang til mer langvarige midlertidige helseytelser som arbeidsavklaringspenger.

Situasjonen for utsatte grupper på arbeidsmarkedet

Om lag 205 600 personer var ved utgangen av juni 2015 registrert med nedsatt arbeidsevne i Arbeids- og velferdsetaten.¹⁴ Av gruppen personer med nedsatt arbeidsevne mottar 73 pst. arbeidsavklaringspenger. I tillegg er det en del som mottar uføretrygd (10 pst.) og om lag 17 pst. mottar andre ytelser som bl.a. sykepenger, kvalifiseringsstønad, sosialstønad og tiltakspenger. En stor andel av gruppen med nedsatt arbeidsevne har behov for medisinsk oppfølging og rehabilitering før de kan være aktuelle for jobb eller arbeidsmarkedstiltak. Arbeids- og velferdsetaten vurderer at 57 pst. av gruppen har behov for arbeidsmarkedstiltak. Av disse er noe over halvparten tiltaksdeltakere.

I underkant av 580 000 personer mottok en helserelatert ytelse ved utgangen av 2014, tilsvarende 522 000 årsverk når en bl.a. tar hensyn til gradering, jf. omtale i Del I, punkt 3, Sentrale utviklingstrekk. Flertallet av disse har liten eller ingen tilknytning til arbeidslivet. En viktig utfordring er å styrke tilknytningen til arbeidsmarkedet for disse gruppene. I 2014 mottok kun 18 pst. av uførepensjonistene gradert uførepensjon. Om lag 24 pst. av mottakerne av arbeidsavklaringspenger var registrert med et aktivt arbeidsforhold samme år. Videre hadde 23 pst. av de med 100 pst. uførepensjon inntekt ved siden av pensjonen i 2013. Det var om lag 311 800 personer som mottok uføretrygd ved utgangen av juni 2015.

Personer med funksjonshemninger har en langt lavere sysselsettingsandel enn den øvrige befolkningen, og forskjellen har vært relativt stabil de siste ti årene. Tall fra SSB for 2. kvartal 2015 viser en sysselsettingsandel på om lag 43 pst. blant personer med funksjonshemninger. Forskjellen i sysselsettingsandel mellom personer med funksjonshemninger og befolkningen totalt

er minst blant de yngste i alderen 15–24 år, om lag 11 prosentpoeng, og størst i aldersgruppen 40–54 år, om lag 37 prosentpoeng. Andelen som arbeider deltid blant personer med funksjonshemninger har økt noe det siste året.

Ved økt ledighet vil vanligvis ungdom påvirkes i større grad enn andre aldersgrupper. Dette ser vi også nå. De yngste har mindre erfaring og vil ofte ha vanskelig for å komme inn på arbeidsmarkedet når etterspørselen etter arbeidskraft er lav. Unges arbeidstilbud er fleksibelt, da mange jobber deltid samtidig som de er under utdanning. Samtidig har unge ofte korte ledighetsperioder og flere skifter mellom utdanning og arbeid i starten av sin arbeidskarriere. Det er grunn til bekymring for unge som blir stående utenfor utdanning og arbeid i lengre perioder. Regjeringen foreslår derfor en ungdomspakke som bl.a. skal sørge for at unge kommer raskt i opplæring og aktivitet dersom de blir uten arbeid.

Fullført videregående opplæring har stor betydning for den enkeltes muligheter i arbeidsmarkedet. Likevel er frafallet fra videregående opplæring høyt. En viktig utfordring er å sikre tidlig innsats for utsatte unge, slik at de får den bistanden de trenger for å kunne fullføre utdanning og delta i arbeidslivet.

Det er en utfordring at mange unge er avhengige av offentlige ytelser. I løpet av de siste ti årene har det vært en moderat vekst i andelen unge som mottar helserelaterte ytelser. I dag mottar i underkant av 5 pst. av personer under 30 år uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger. Antall unge mottakere av uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger har økt med nær 2 800 personer fra 2010 til 2014, mens andelen mottakere er tilnærmet uendret. Unge er overrepresentert blant sosialhjelpsmottakere, jf. omtale i Del I, punkt 3, Sentrale utviklingstrekk.

OECD har gjennom prosjektet «Skills Strategy» identifisert Norges kompetansepoltiske utfordringer. Hovedbudskapet fra OECD er at Norge, til tross for gode forutsetninger, ikke greier å utnytte befolkningens kompetanse godt nok. Frafallet fra videregående opplæring og høyere utdanning er stabilt høyt. Det blir stadig færre jobber for personer med kun grunnskole, mens det er ventet økt framtidig etterspørsel etter faglært arbeidskraft og kompetanse innen helse, tekniske fag og realfag. Norge har lav tilbakeføring av uføretrygdede til arbeidsmarkedet sammenlignet med flere andre land. Undersøkelsen indikerer også at Norge kan bli flinkere til å ta i bruk innvandreres kompetanse. Ett av de viktigste forslagene fra OECD er at Norge bør utvikle

¹⁴ Personer med nedsatt arbeidsevne er en betegnelse arbeids- og velferdsforvaltningen benytter overfor brukere som på grunn av fysiske, psykiske eller sosiale årsaker mottar eller skal motta spesiell oppfølging. Denne gruppen omfatter personer som har gjennomført en arbeidsevnevurdering i arbeids- og velferdsforvaltningen, som konkluderer med et betydelig behov for innsats for at personen skal komme i jobb.

en nasjonal kompetansepolitisk strategi. Regjeringen har satt i gang et arbeid med å utvikle dette. Regjeringen vil også presentere ny politikk for voksne som har svake grunnleggende ferdigheter, gjennom en melding til Stortinget om livslang læring og utenforskap våren 2016. Det er en nærmere omtale av OECD «Skills Strategy» og meldingen til Stortinget om livslang læring og utenforskap i Kunnskapsdepartementets budsjettproposisjon.

Økende sysselsetting blant eldre

Sysselsettingen blant seniorer og eldre fortsetter å stige. Den samlede sysselsettingsandelen i alderen 60–66 år har økt med nær 20 000 personer de siste fem årene fram til 2014. Denne sysselsettingsveksten gjelder både menn og kvinner. Sysselsettingsøkningen er størst i alderen 60–66 år, men den er også markert for de over 66 år.

Strategier og tiltak

Effektiv rekruttering og formidling av arbeidskraft vil bidra til god utnyttelse av arbeidskraften. Sammen med en aktiv og målrettet arbeids- og velferdspolitikkl vil dette medvirke til at flere kommer i arbeid.

Arbeids- og velferdspolitikken er innrettet mot å tilby arbeidsrettet bistand til personer som har problemer med å få eller beholde arbeid. Bistanden skal være individuelt tilpasset og bidra til raske overgang til arbeid.

Arbeids- og velferdsforvaltningen spiller en sentral rolle i dette arbeidet. Regjeringen vil legge vekt på at de arbeidsrettede tjenestene både for arbeidssøkere og arbeidsgivere styrkes og videreutvikles.

Regjeringen ønsker å forebygge helseskader og utstøting, og legge forholdene til rette for personer som midlertidig eller varig har fått nedsatt funksjonsevne eller arbeidsevne med sikte på deltakelse i arbeid. Regjeringen vil bidra til å forebygge sykefravær og fokusere på at alle som kan, skal ha mulighet til å bruke sine ressurser i arbeidslivet.

Bidra til et velfungerende arbeidsmarked med god utnyttelse av arbeidskraften

Det er viktig å sikre et velfungerende arbeidsmarked også i tider med økende ledighet. Dette er en utfordring Regjeringen nå står overfor. Arbeidsledigheten har økt mest i fylker som er nært knyttet til petroleumsvirksomheten, særlig på Vestlandet

og Sørlandet, mens den har falt i enkelte andre fylker. Dette betyr at det fortsatt er høy etterspørsel etter arbeidskraft i store deler av landet. Det er viktig å sørge for god rekruttering av arbeidskraft til virksomheter som trenger det, og sørge for god utnyttelse av den arbeidskraften som er ledig. Det vektlegges at arbeidssøkere må være mobile for å sikre rask tilgang på arbeidskraft der behovet er.

Regjeringens hovedstrategi for å møte etterspørselen etter arbeidskraft er å mobilisere innenlandske arbeidskraftsressurser.

Det er et mål at Arbeids- og velferdsetaten skal ha god kunnskap om arbeidssøkernes og arbeidsgivernes behov, slik at den kan bidra til rask formidling av ledig arbeidskraft. Dette bidrar til god utnyttelse av arbeidsstyrken, og til å opprettholde produktiviteten i virksomhetene.

Det arbeides målrettet for å styrke arbeidsmarkedskompetansen i Arbeids- og velferdsetaten. God arbeidsmarkedskompetanse er et viktig grunnlag bl.a. for å matche aktuelle kandidater med etterspurt kompetanse i arbeidsmarkedet, og sikre arbeidsrettet oppfølging av etatens brukere. De ansatte i Arbeids- og velferdsetaten har gjennomført en grunnopplæring i arbeidsmarkedskompetanse. Arbeids- og velferdsetaten har god beredskap til å bistå bedrifter som melder om permitteringer eller nedbemanning.

Rekrutteringsbistand til arbeidsgivere er viktig for Arbeids- og velferdsetatens oppfølgingsarbeid. Arbeidsgivere skal raskt få dekket sitt behov for arbeidskraft. For å bistå arbeidsgivere med å fylle ledige stillinger, mobiliserer etaten arbeidskraftressursene som finnes blant brukere som er registrert som arbeidssøkere. Bemanningsbransjen er en viktig samarbeidspartner i rekrutterings- og formidlingsarbeidet.

For arbeidssøkere som i stor grad klarer seg selv vil Arbeids- og velferdsetaten motivere til egenaktivitet og veilede i bruk av selvbetjening på nav.no. For å motta en ytelse settes det i stor grad krav om aktivitet. Etaten legger til rette for at de som mottar ytelser med krav om aktivitet, har en oppdatert CV og gjennomfører jobbsøkningsaktiviteter.

Tilrettelegge for arbeidsinnvandring

Ved etterspørsel som ikke kan dekkes innenlands, vil Regjeringen legge til rette for enkel og rask rekruttering av kompetanse fra utlandet.

Regjeringen foreslår å bevilge 9,9 mill. kroner til å etablere et nytt servicekontor for utenlandske arbeidstakere (SUA) i Trondheim i 2016. På kontoret samarbeider Skatteetaten, politiet, Utlend-

dingsdirektoratet og Arbeidstilsynet og gir utenlandske arbeidstakere og deres arbeidsgivere ett felles kontaktpunkt med norske myndigheter. Av bevilgningen er 1,8 mill. kroner engangskostnader i 2016. Bevilgningen fordeles mellom Arbeidstilsynet, politiet og skatteetaten.

EØS-borgere har fri tilgang til det norske arbeidsmarkedet, men må registrere seg hos politiet dersom de ønsker å være her i mer enn tre måneder. I 1. halvår 2015 har nær 2 300 personer per måned registrert seg og oppgitt arbeid som formål. Det er 23 pst. lavere enn i 1. halvår 2014.

Rekruttering av arbeidskraft fra land utenfor EØS omfatter for det meste faglært arbeidskraft og sesongarbeidere. Disse må ha oppholdstillatelse for å kunne arbeide her. Departementet vurderer løpende behov for endringer i utlendingsregelverket som kan bidra til enklere rekruttering av høyt kvalifiserte arbeidstakere. Flere forenklinger i utlendingsforskriften trådte i kraft 15. januar 2015 og nye forslag er sendt på alminnelig høring med frist 1. oktober.

Søknad om oppholdstillatelse behandles av Utlendingsdirektoratet (UDI). Departementet har stilt krav om maksimalt fire ukers saksbehandlingstid for minst 80 pst. av sakene. I 1. tertial 2015 var 67 pst. av sakene behandlet innen fire uker, mot 59 pst. i samme periode året før. Nye SUA-kontor i Bergen i 2015 og i Trondheim i 2016 antas å bidra til raskere saksbehandling. I løpet av 1. halvår 2015 utstedte UDI i gjennomsnitt 708 nye arbeidsrelaterte tillatelser per måned til personer som er faglærte eller har høyere utdanning, en reduksjon på 16 pst. fra samme periode året før.

Den årlige kvoten på 5 000 tillatelser til faglærte arbeidstakere har så langt ikke vært noen reell begrensning. Departementet ønsker likevel å holde fast på en årlig kvote på 5 000, da dette gir forutsigbarhet for næringslivet.

Høy arbeidsinnvandring til Norge de senere årene har også medført saker preget av sosial dumping og useriøsitet. Enkelte bransjer med mange sysselsatte innvandrere er særlig utsatt. Dette er uakseptabelt, både for arbeidstakerne som rammes, og for konkurrerende bedrifter som følger loven. Regjeringen vil fortsette arbeidet mot sosial dumping og useriøsitet. Innsatsen for et åpent, trygt og fleksibelt arbeidsliv er nærmere omtalt under Resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet.

Arbeids- og velferdsetaten fortsetter å delta i samarbeidet med arbeidsformidlingstjenestene i EØS/EFTA-området og EU-kommisjonen gjennom EURES (European Employment Services).

Etaten tilbyr EURES-tjenester i alle fylker. Tjenestene omfatter bistand til norske arbeidsgivere som ønsker arbeidskraft fra EØS/EFTA-området, og bistand til både norske og andre EØS/EFTA-borgere som søker arbeid i et annet EØS/EFTA-land enn hjemlandet.

Bidra til et inkluderende arbeidsliv

Oppfølging av IA-avtalen

Avtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) ble inngått første gang i 2001, og er nå i sin fjerde avtaleperiode. IA-avtalen er et viktig virkemiddel for å oppnå overordnede mål i arbeids- og velferdspolitikken. Gode resultater fra IA-arbeidet bidrar til at flere kommer i arbeid, og motvirker at de som er i arbeid faller ut.

Arbeids- og velferdsetatens oppdrag i innsatsen for et mer inkluderende arbeidsliv innenfor IA-avtalens tre delmål vil bli videreført i 2016.

NAV Arbeidslivssentrene er et sentralt virkemiddel i IA-arbeidet og skal bistå IA-virkighetene i deres arbeid med å jobbe målrettet og resultatorientert med utvikling av mer inkluderende arbeidsplasser, herunder virksomhetenes arbeid for å forebygge sykefravær og overgang til trygdeytelser. NAV Arbeidslivssenter skal også bistå med å utløse relevante økonomiske virkemidler og ta initiativ til gode felles tiltak og aktiviteter overfor aktuelle etater og samarbeidspartnere som kan bistå virksomhetene i dette arbeidet.

Redusert sykefravær gjennom aktive tiltak og hensiktsmessig oppfølging

Det arbeides for å oppnå reduksjon i sykefraværet bl.a. gjennom samarbeidet i IA-arbeidet. Utfordringene framover er å bidra til reduksjon i sykefraværet gjennom å legge til rette for god oppfølging av sykmeldte, gjennomføre hensiktsmessige og arbeidsrelaterte tiltak for å opprettholde arbeidstilknytningen og å ha en god og åpen kommunikasjon mellom aktørene (sykmeldt arbeidstaker, arbeidsgiver, sykmelder og Arbeids- og velferdsetaten). IA-avtalen inngått i 2014 legger forholdene til rette for dette.

Oppfølging av sykmeldte er en viktig oppgave for Arbeids- og velferdsetaten. Samtidig er det viktig å understreke at arbeidsplassen er den sentrale arenaen for inkludering og tidlig aktivisering av sykmeldte og iverksettelse av tilretteleggings tiltak. Arbeids- og velferdsetatens oppgave er å ha en aktiv rolle som støttespiller for arbeidsgiver. Samtidig har etaten ansvar for at aktivitetskravet

overfor sykmeldte ved åtte ukers sykmelding håndheves.

Arbeids- og velferdsetatens ansvar for å gjennomføre dialogmøte 2 og 3 for sykmeldte er videreført. God gjennomføring av dialogmøtene skal bidra til avklaring av behov for arbeidsrettet bistand. I forbindelse med gjennomføring av dialogmøtene og oppfølging av sykmeldte vil etaten ha god og tett dialog både med arbeidsgiver og sykmelder.

Gradert sykmelding er et sentralt aktiviseringsiltak overfor sykmeldte. Regjeringen vurderer at økt bruk av graderte sykmeldinger er et viktig bidrag i innsatsen for et lavere sykefravær. Gjennomsnittlig sykmeldingsgrad har vært på om lag samme nivå siden 2012. Arbeids- og velferdsetaten har ansvar for at aktivitetskravet overfor sykmeldte ved åtte ukers sykmelding håndheves konsekvent over hele landet. Erfaringer fra Hedmark viser at det gjennom systematisk oppfølging av kravene til aktivitet, er mulig å øke bruken av gradert sykmelding. Erfaringene fra Hedmark prøves nå ut og evalueres i tre andre fylker. Samtidig er det iverksatt kompetansetiltak og implementeringsaktiviteter for å håndtere aktivitetskravet ellers i landet. Et sentralt element i oppfølgingen av aktivitetskravet er at Arbeids- og velferdsetaten er tydeligere på hvilke krav som stilles til aktivitet. Arbeids- og velferdsetaten vil bistå arbeidsgivere i deres tilretteleggingsaktiviteter for å bidra til økt bruk av graderte sykmeldinger.

Det er utviklet en rekke verktøy for å støtte opp under sykmelders rolle for å øke bruken av graderte sykmeldinger. Arbeids- og velferdsetaten vil i sin dialog med sykmeldergrupper støtte opp under tiltak som kan bidra til økt bruk av gradert sykmelding.

Regjeringen vil legge til rette for større forutsigbarhet og mer likebehandling i sykmeldingsprosessen, og har derfor bestemt at det skal innføres et beslutningsstøttesystem for sykmeldere. Utviklingsarbeid er startet opp og gjennomføres under ledelse av Helsedirektoratet og Arbeids- og velferdsdirektoratet i dialog med bl.a. legeföreningen. Utviklingsarbeidet skal utarbeide en diagnoseorientert medisinsk faglig beslutningsstøtte for sykmeldere. Hensikten med beslutningsstøtten er at sykmelderne skal oppleve økt faglig støtte i prosessen rundt arbeidet med sykmeldinger. Målet er å gjøre tilgjengelig kunnskapsbaserte medisinske råd om avlastning og belastning ved enkelte diagnoser med drøfting av konsekvenser for sykmeldingslengde. Det vil bli utviklet statistikk som gjør det mulig å kartlegge sykmeldingslengden for ulike diagnoser. Nye medisinske anbefalinger

vil bli gjort tilgjengelige gjennom fastlegenes elektroniske pasientjournalssystemer. Beslutningsstøtten vil bli implementert så snart det er faglig forsvarlig.

Overgang til arbeid reduseres med lengden på sykefravær. Tidlig innsats er derfor viktig. Regjeringen har tatt initiativ til å iverksette et forsøk med ny medisinsk vurdering av en annen lege enn pasientens fastlege innen utgangen av seks måneders sykmelding. Arbeids- og velferdsdirektoratet har fått ansvar for gjennomføring av forsøket. Forsøket evalueres av Uni Research. Forsøket blir gjennomført i Hordaland og starter i oktober 2015. Forsøksperioden vil vare i om lag ett år. Deretter er det nødvendig å følge sykefraværstilfellene i ett år, for å ha gode effektmål. Evaluering fra forsøket vil derfor først foreligge ved utgangen av 2017.

Det er behov for fortsatt innsats for å forsterke arbeidet med oppfølging av sykmeldte tidlig og underveis i sykmeldingsløpet. Regjeringen og partene i IA-avtalen er enige om at det bør igangsettes et forsøk med en forenklet og avgrenset ordning med «sykmeldt i jobb». I ordningen skal arbeidsgiver og arbeidstaker sammen finne frem til arbeidsoppgaver den ansatte kan utføre til tross for sykdom, uten at det stilles noen produktivitetskrav i perioden. En slik ordning vil kunne bygge opp under ambisjonen om økt bruk av graderte sykmeldinger og således bidra til aktivitet framfor passivitet. Forsøket startet opp i februar 2015 og vil vare i to år. Forsøket evalueres av AFI.

Arbeids- og velferdsetaten har ansvar for forvaltning av tiltak og virkemidler som kan understøtte og bidra til fortsatt arbeidstilknytning ved sykdom gjennom tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte og tilskudd til tilretteleggingstiltak. Tiltakene vil bli videreført i 2016. Fra 1. september 2014 ble forebyggings- og tilretteleggingstilskudd innført. Denne tilskuddsordningen har gjort det enklere for arbeidsgivere både å forebygge sykefravær, men også å legge til rette arbeidet slik at ansatte kan være i arbeid til tross for helseproblemer.

Øke sysselsettingen blant personer med nedsatt funksjonsevne

IA-avtalen innebærer enighet om en forsterket innsats for å inkludere personer med nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet knyttet til *Delmål 2 Hindre frafall og øke sysselsetting av personer med nedsatt funksjonsevne*. For å øke sysselsettingen og inkluderingen skal innsatsen i avtaleperioden primært rettes mot unge som har behov for arbeids-

rettet bistand, og som med hensiktsmessig oppfølging og tilrettelegging kan formidles til jobb. Dette er en gruppe det er særlig viktig å inkludere i arbeidslivet for å motvirke at de går fra utdanning til varige trygdeytelser.

Både myndighetene og partene har påtatt seg forpliktelser i den nye avtalen om å legge til rette for aktivitet som støtter opp under delmål 2.

Arbeids- og velferdsetatens innsats for å inkludere unge med nedsatt funksjonsevne og personer med nedsatt arbeidsevne omtales under delkapittelet *Arbeid for utsatte grupper i arbeidslivet*.¹⁵

Øke yrkesaktivitet blant personer over 50 år

Regjeringen har som mål å få flere eldre til å stå lenger i arbeid og legger vekt på et bærekraftig pensjonssystem som et sentralt grunnlag for seniorpolitikken. Delmål 3 i IA-avtalen for 2014–2018 er å øke yrkesaktiviteten blant personer over 50 år med tolv måneder sammenlignet med nivået i 2009. Seniorarbeidet på arbeidsplassene, livslang læring og innsats for å motvirke diskriminering og utstøting fra arbeidslivet, samt endring i pensjonssystemene er tiltak for å få gode resultater i seniorpolitikken. Det vises til omtale under resultatområde 3 Pensjon og kap. 601, post 72 Tilskudd til Senter for seniorpolitikk mv.

Forsøk med arbeidsutprøving hos egen arbeidsgiver

Mange mottakere av arbeidsavklaringspenger har en arbeidsgiver, og for mange stønadsmottakere er målet å komme tilbake til arbeidsgiveren i hel- eller deltidsstilling. Arbeidsgiverne ønsker i mange tilfeller også å opprettholde kontakt med arbeidstakerne etter utløpet av sykepengeperioden. Dagens regelverk gjør det mulig å prøve ut arbeidsevnen hos egen arbeidsgiver mens man mottar arbeidsavklaringspenger. Dette er imidler-

tid en ordning som i liten grad blir benyttet. Departementet er enig med partene i arbeidslivet om å iverksette et forsøk med arbeidsutprøving i egen virksomhet i kombinasjon med mottak av arbeidsavklaringspenger der arbeidsgiver og arbeidstaker sammen skal finne frem til arbeidsoppgaver den ansatte kan gjøre til tross for helseproblemer, og bli enige om hvilke tilretteleggings tiltak som kan være aktuelle. Utprøvsperioden settes til maksimalt åtte uker. Det stilles ikke krav om produktivitet. Utbetaling av arbeidsavklaringspenger skal derfor ikke reduseres i denne utprøvsperioden.

Målet med ordningen er å opprettholde kontakt mellom stønadsmottaker og arbeidsgiver etter utløpet av sykepengeperioden, og avklare så tidlig som mulig om stønadsmottakeren skal tilbake til arbeidsgiveren, eller om det er behov for iverksetting av andre arbeidsrettede tiltak. Arbeids- og velferdsdirektoratet har ansvaret for iverksetting og gjennomføring av forsøket. Det vil bli innhentet forskningskompetanse til gjennomføringen av forsøket, som både skal bistå i utformingen av forsøket og gjennomføre en evaluering av tiltaket.

Arbeid for utsatte grupper i arbeidslivet

Personer som har problemer med å få eller beholde arbeid skal gis tilbud om arbeidsrettet bistand som er tilpasset deres behov.

Arbeidsmarkedstiltakene utgjør en viktig del av innsatsen for å få flere i arbeid. Tiltakene kan benyttes for å avklare arbeidsevne, øke mulighetene for overgang til inntektsgivende arbeid, eller gi et meningsfullt arbeid til personer som har vanskeligheter med å få arbeid på ordinære lønns- og arbeidsbetingelser. Tiltakene skal tildeles ut fra den enkeltes individuelle behov for arbeidsrettet bistand. Arbeids- og velferdsetaten har en stor portefølje av arbeidsmarkedstiltak som kan tildeles personer med behov for bistand for å komme i arbeid.

Det skal legges til rette for en best mulig tilpassning av arbeidsmarkedstiltakene til behovene for den enkelte og etterspørselen i arbeidsmarkedet. Mange av de som henvender seg til NAV-kontoret har sammensatte behov. For å lykkes i oppfølgingen av personer som har behov for bistand fra flere hold, legges det vekt på at arbeids- og velferdsforvaltningen har et godt samarbeid med andre sektorer og etater lokalt, for eksempel innen helse og utdanning.

Regjeringen jobber aktivt med å forbedre kvaliteten i arbeidsmarkedstiltakene og å forenkle

¹⁵ Nedsatt arbeidsevne og nedsatt funksjonsevne er overlappende, men ikke identiske grupper. Personer med nedsatt arbeidsevne har gjennomført en arbeidsevnevurdering i regi av Arbeids- og velferdsetaten som konkluderer med et betydelig behov for innsats for at personen skal beholde, eller komme i arbeid. Nedsatt funksjonsevne foreligger når en av kroppens fysiske, psykiske eller kognitive funksjoner er tapt, skadet eller på annen måte nedsatt (NOU 2009:14). En funksjonshemming kan oppstå i et individs møte med samfunnet, når det er et gap mellom individets forutsetninger og omgivelsenes utforming eller krav til funksjon (Meld. St. 40 (2002–2003)). Personer kan ha nedsatt funksjonsevne uten å ha nedsatt arbeidsevne. Mange med nedsatt funksjonsevne deltar i arbeidslivet uten behov for arbeidsrettet bistand fra Arbeids- og velferdsetaten. Det vil også være noen som av sosiale grunner kan ha nedsatt arbeidsevne, og som dermed ikke har det på grunn av nedsatt funksjonsevne.

regelverket for tiltakene slik at de kan bli lettere å ta i bruk. Arbeids- og sosialdepartementet sendte 15. juni 2015 på alminnelig høring forslag til forenklinger og endringer i regelverket om arbeidsmarkedstiltak. Høringsforslagene følger opp forslagene om endringer i arbeidsmarkedstiltakene i meldingsdelen i Prop. 39 L (2014–2015) Endringer i arbeidsmiljøloven og sosialtjenesteloven. Høringsfristen utløp i september. Det tas sikte på at endringene iverksettes i 2016. Se programkategori 09.30 for nærmere omtale av arbeidsmarkedstiltakene.

Regjeringen ønsker enklere og mer oversiktlige regelverk. I dag gis tilleggsstønader knyttet til ytelsene arbeidsavklaringspenger, tiltakspenger, overgangsstønad til enslig mor eller far, stønad til tidligere familiepleier og stønad for etterlatte etter ulike regelverk og satser avhengig av hva personene gjør for å komme i arbeid og hvilken livsoppholdsyttelse de mottar. Dette gjør regelverket unødige vanskelig både for den som har behov for stønaden og for Arbeids- og velferdsetaten som forvalter stønadene. Regjeringen har derfor gjennomgått de aktuelle forskriftene for å gi et enklere regelverk. Lovendring knyttet til denne forenklingen er omtalt i Prop. 115 L (2014–2015). Harmoniseringsarbeidet er kostnadsnøytralt når alle poster som omfattes ses under ett.

Arbeidssøkere

Regjeringen er opptatt av at personer som blir arbeidsledige raskt skal finne arbeid slik at færrest mulig opplever lange ledighetsperioder. Arbeids- og velferdsetatens formidlings- og rekrutteringsarbeid utgjør en sentral del i dette arbeidet.

Arbeids- og velferdsdirektoratets stillingsdatabase, www.nav.no, samler og gjør tilgjengelig informasjon om utlyste stillinger. Arbeids- og velferdsetaten tilviste arbeidssøkere til 89 pst. av de ledige stillingene som ble meldt til NAV-kontorer i 2014. Dette er to prosentpoeng høyere enn i 2013. Arbeids- og velferdsetatens egen indikator for andel av offentlig utlyste stillinger (markedsandel) har ligget relativt stabilt på om lag 30 pst. de siste ti årene. Dersom antallet registrerte arbeidsforhold i Aa-registeret legges til grunn, fremgår det imidlertid at markedsandelen har sunket med nesten ti prosentpoeng siden 2007. En årsak til reduksjonen er at det blir mer vanlig, særlig for store virksomheter, å informere om ledige stillinger på virksomhetenes hjemmesider. Videre får andre stillingsdatabaser stadig større utbredelse.

Mange ledige stillinger besettes også via uformelle nettverk og bekjentskaper.

Ekspertgruppen som har gjennomgått arbeids- og velferdsforvaltningen (Vågegutvalget), har bl.a. vurdert arbeids- og velferdsforvaltningens tiltak og aktiviteter for å øke overgangen til jobb. Ekspertgruppen mener bl.a. at rekrutteringsbistanden til arbeidsgiverne kan bedres, og at Arbeids- og velferdsetaten kan bli bedre på å koble arbeidssøkere med ledige stillinger. Samtidig konstaterer ekspertgruppen at de fleste jobbskifter skjer uten bistand fra arbeids- og velferdsforvaltningen, og at det ikke bør gripes inn der arbeidsmarkedet fungerer godt. Regjeringen vil vurdere innspillene fra ekspertgruppen i forbindelse med meldingen som det tas sikte på å legge frem for Stortinget våren 2016.

Arbeidsmarkedstiltak er et viktig virkemiddel i innsatsen for å få flere i arbeid. Regjeringen vil øke tiltaksnivået for å møte den økende ledigheten og et mer usikkert arbeidsmarked. Gitt visse budsjettekniske forutsetninger om arbeidsmarkedstiltakenes sammensetning og priser, legges det opp til et samlet tiltaksnivå på om lag 74 000 plasser i 2016, hvorav 16 000 plasser for helt ledige. Dette er en økning på 4 000 plasser sammenlignet med saldert budsjett for 2015. Ungdom, innvandrere fra land utenfor EU/EØS, langtidsledige og personer med nedsatt arbeidsevne er grupper som er særlig utsatte på arbeidsmarkedet. Flere av disse vil ha behov for bistand for å komme i arbeid. Disse gruppene skal prioriteres ved tildeling av arbeidsmarkedstiltak.

Det er usikkerhet knyttet til gjennomføringen av et samlet antall tiltaksplasser innenfor en gitt bevilgning. Prisene på enkelttiltak og brukernes bistandsbehov varierer over tid og mellom NAV-kontor. Det kan være særlig vanskelig å beregne rett tiltakssammensetning i perioder med store endringer på arbeidsmarkedet og når tiltaksnivået endres vesentlig. For å sikre etaten nødvendig fleksibilitet, legges det også i 2016 til grunn et intervall som angir akseptabelt avvik i antall gjennomførte tiltaksplasser rundt det samlede tiltaksnivået.

Langtidsledighetsgarantien innebærer garanti om tilbud om arbeidsmarkedstiltak for personer som har minst toårig arbeidssøkerperiode og seks måneders sammenhengende ledighet. Det er satt i gang et forskningsprosjekt om bruk av tiltak for langtidsledige. Resultatene av dette prosjektet vil foreligge våren 2016. Departementet vil på bakgrunn av prosjektet vurdere innsatsen for denne gruppen.

I lys av situasjonen på arbeidsmarkedet foreslår Regjeringen en ungdomspakke som skal bidra til å motvirke at unge faller utenfor utdanning og arbeidsliv og sørge for at de kommer raskt i opplæring og aktivitet dersom de blir uten arbeid. Regjeringen foreslår å styrke tiltaksnivået for ledige med 1 000 plasser knyttet til gjennomføringen av tiltakene i ungdomspakken. Det foreslås å opprette et nytt toårig opplæringstiltak i regi av Arbeids- og velferdsetaten for personer med svake grunnleggende ferdigheter. Det legges også til rette for at arbeidstrening som tilbys ledige med liten eller ingen arbeidslivserfaring, skal kunne inngå i et helhetlig kompetanseløp i samarbeid med fylkeskommunen med mål om gjennomføring av videregående opplæring. Videre utvides fra 1. oktober 2015 den begrensede adgangen til å fortsette påbegynt utdanning med dagpenger til å omfatte permitterte. Arbeids- og sosialdepartementet vil i tillegg gjennomgå garantiordningene for ungdom med sikte på å harmonisere dagens ordninger og sikre rask avklaring av bistandsbehov og rask iverksetting av arbeidsrettet bistand for unge som trenger det. På Kunnskapsdepartementets område foreslås det å øke lærlingtilskuddet med 2 500 kr. per lærling, legge til rette for 350 nye studieplasser i praktisk-pedagogisk utdanning, og å starte forsøk med modulbasert fag- og yrkesopplæring.

Mange unge som henvender seg til NAV-kontoret har ikke fullført videregående opplæring. Mange unge har også andre utfordringer, og NAV-kontoret samarbeider ofte nært med skole og oppfølgingstjeneste, helsetjenester og barnevern i oppfølgingen av unge. Kunnskapsdepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Barne-, likestillings-, og inkluderingsdepartementet samarbeider innenfor 0–24 samarbeidet med mål om å styrke kommunenes og fylkeskommunenes arbeid med utsatte barn og unge under 24 år.

Personer med nedsatt arbeidsevne

Regjeringen vil legge til rette for at flere personer med nedsatt arbeidsevne skal komme i arbeid, eller opprettholde sin tilknytning til arbeidslivet. Personer med nedsatt arbeidsevne kan ha høyere risiko for utstøting og overgang til varig uføretelse, og de kan derfor ha et særskilt behov for bistand. Det legges vekt på at rett tiltak skal tilbys til rett tid, uten unødig ventetid. Personer under 30 år vil bli prioritert, jf. garantiordningen for unge med nedsatt arbeidsevne, Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne og IA-avtalens delmål 2.

Mange med nedsatt arbeidsevne har behov for arbeidsmarkedstiltak. Denne gruppen skal få tilbud om hensiktsmessige tiltak så raskt som mulig, uten at det oppstår unødig ventetid. I 2016 vil om lag 58 000 av det samlede nivået på om lag 74 000 tiltaksplasser rettes inn mot personer med nedsatt arbeidsevne.

Det store antallet brukere med nedsatt arbeidsevne og den store variasjonen i brukerbehov stiller krav til arbeids- og velferdsforvaltningens oppfølging. Godt samarbeid med behandlingsapparatet og felles forståelse av behovet for å starte tidlig med arbeidsrettet bistand er avgjørende for å bidra til at flere kan bruke sine ressurser i arbeidslivet.

Evalueringer viser at de tiltakene som er basert på en ordinær arbeidssituasjon viser seg å ha best effekt. Derfor vil det bli lagt til rette for å øke bruken av ordinært arbeidsliv som tiltaksarena, bl.a. gjennom å trappe opp bruken av lønns-tilskudd. Det arbeides også med å utvikle virkemidler som kan bedre resultatene av den arbeidsrettede innsatsen. Bl.a. videreføres forsøk med resultatbasert finansiering for oppfølging av personer med nedsatt arbeidsevne. Hensikten er å prøve ut om økonomiske insentiver stimulerer tiltaksarrangører til å få flere over i arbeid.

Forsøk med tilskudd til arbeidsgivere som ansetter personer som har rett til arbeidsavklaringspenger ble i 2013 iverksatt i fire fylker, og har siden blitt utvidet med ett fylke. Forsøket skal gå over fem år og blir evaluert underveis. En effektevaluering vil foreligge i 2018/2019. Unge mottakere skal prioriteres, og både arbeidstaker og arbeidsgiver skal få tett oppfølging av Arbeids- og velferdsetaten. Regjeringen forventer at dette forsøket, sammen med annen innsats, bidrar til at flere unge får en varig forankring i arbeidslivet. Evalueringen har så langt vist at flertallet av deltakerne er eldre enn den prioriterte målgruppen. Det gis individuelt tilpasset oppfølging til arbeidssøkere og arbeidsgivere i forsøket, men det er stor variasjon i hva slags type oppfølging som gis.

Kvalifiseringsprogrammet med tilhørende kvalifiseringsstønad ble innført fra 1. november 2007 som et ledd i arbeidet med å få flere i arbeid og bedre oppfølgingen av personer som er avhengige av økonomisk sosialhjelp over lengre tid. Fra 1. januar 2010 ble programmet en rettighet i alle kommuner. Arbeidet med å gjøre programmet tilgjengelig for alle i målgruppen og tilrettelegge for individuelle, tilpassede program, brukermedvirkning og god oppfølging vil bli videreført i 2016. For nærmere omtale vises det til hovedmål 4.

Unge personer med nedsatt funksjonsevne kan være særlig utsatt på arbeidsmarkedet. Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne ble lansert i 2012 og videreføres også i 2016. Fra 1. januar 2015 ble målgruppen utvidet til å omfatte alle mottakere av arbeidsavklaringspenger under 30 år som skal ut i ordinært arbeidsliv. Det er iverksatt mange tiltak som støtter opp under arbeidet med jobbstrategien. Dette omfatter bl.a. øremerkede stillingsressurser, informasjons- og kompetansemidler, prioritering av tiltaksplasser til jobbstrategiens målgruppe, bruk av tilretteleggingsgaranti, styrking av funksjonsassistentordningen og arbeids- og utdanningsreiser, innføring av mentorordning og tilretteleggingstilskudd for arbeidssøker. Disse tiltakene videreføres i 2016.

Ordnningen med tilretteleggingsgarantier skal bidra til å koordinere hjelp og oppfølging fra Arbeids- og velferdsetaten og gi større trygghet og forutsigbarhet for arbeidssøker og arbeidsgiver slik at brukerne får eller beholder arbeid. Det er avdekket flere svakheter i praktiseringen og utformingen av tilretteleggingsgarantiene. Disse svakhetene blir dokumentert i SINTEFs evaluering av jobbstrategien og i en undersøkelse Riksrevisjonen¹⁶ har gjennomført. Regjeringen har i sin politiske plattform og i den nye IA-avtalen forpliktet seg til å forbedre og tydeliggjøre tilretteleggingsgarantiordningen. Arbeids- og sosialdepartementet har sendt på høring et forslag om å erstatte gjeldende tilretteleggingsgarantiordning med en ny og bedre tilretteleggings- og oppfølgingsavtale med en tydeligere avgrensning av målgruppen og konkretisering av innholdet i avtalen. Forslaget ivaretar tilrådingene i Riksrevisjonens rapport og Stortingets behandling av denne. Forslaget ivaretar også Regjeringens forpliktelser overfor partene i IA-avtalen om å forbedre ordningen og tydeliggjøre innholdet i tilretteleggingsgarantiene.

Tiltaket funksjonsassistanse i arbeidslivet bidrar til at personer med sterk funksjonsnedsettelse kan være i arbeid. Ordnningen er et viktig virkemiddel for å sikre nødvendig tilrettelegging og oppfølging på arbeidsplassen. Det vises til omtale under kap. 634, post 79.

Psykiske helseutfordringer er en viktig årsak til sykefravær og frafall fra arbeidslivet. Regjeringen vil derfor satse videre på arbeid og psykisk helse. Regjeringen vil videreføre innsatsen i Oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse (2013–2016). Tiltakene i planen innebærer en forsterket

innsats for at sykmeldere, arbeidsgivere og arbeids- og velferdsforvaltningen skal legge økt vekt på at personer med psykiske lidelser opprettholder tilknytningen til arbeid. Samarbeidet mellom arbeids- og velferdsforvaltningen og helsetjenestene skal videreføres. Det legges til rette for samarbeidsavtaler knyttet til arbeidsmarkedstiltak, helsemessig behandling og forebyggende tiltak. I forbindelse med innsatsen knyttet til arbeid og psykisk helse er det bl.a. satt i gang forsøk basert på metoden «Individual Placement and Support» (IPS). Metoden er basert på at personer med psykiske helseproblemer kommer seg raskt ut i jobb, og at de får behandling fra helsetjenesten parallelt med arbeidsrettet bistand fra Arbeids- og velferdsetaten. Oppfølgingsplanen innebærer også tiltak for å forebygge psykiske helseproblemer og rusproblemer i skolen, og tilrettelegge for at elever med psykiske helseproblemer og rusproblemer skal kunne gjennomføre videregående opplæring. Innsatsen videreføres i 2016. Tiltakene i Oppfølgingsplanen består mye av avgrensede pilot- og forsøksprosjekter. Disse blir systematisk evaluert, og foreløpige evalueringer tyder på gode og lovende resultater. Regjeringen vil vurdere en eventuell videreføring av pilot- og forsøksprosjektene under Oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse, jf. omtale i Meld. St. 19 (2014–2015) Folkehelsemeldingen.

Hovedmål 2 Sikre økonomisk trygghet

Under dette hovedmålet gis en nærmere omtale av viktige utviklingstrekk og utfordringer, samt strategier og tiltak i utformingen av sentrale inntektssikringsordninger i folketrygden. Det er gitt en nærmere omtale av regelverket for stønadsordningene under de enkelte budsjettkapitlene.

Inntektssikringsordningene i folketrygden gir økonomisk trygghet ved å sikre den enkelte inntekt. Samtidig skal inntektssikringsordningene bidra til at den enkelte skal kunne forsørge seg selv ved inntektsgivende arbeid – det skal lønne seg å arbeide. Endringen i barnetillegget for uføre fra 2016 er viktig for å understøtte dette. Reglene for avkorting av uføretrygd mot inntekt har også gjort det lettere å ha arbeidsinntekt ved siden av den nye uføretrygden fra 2015.

Den varslede meldingen til Stortinget som skal fremmes våren 2016, vil bl.a. inneholde en gjennomgang av inntektssikringsordningene med hovedvekt på AAP-ordningen. Det vil her bli lagt vekt på hvordan ordningene bidrar til at det skal lønne seg å jobbe.

¹⁶ Dokument 3:9 (2012–2013) Riksrevisjonens undersøkning av NAVs forvaltning av tilretteleggingsgarantien.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Noe flere mottakere av dagpenger

Utviklingen i antall mottakere av dagpenger er nært knyttet til utviklingen i antall arbeidsledige og permitterte. I gjennomsnitt mottok om lag 58 800 personer dagpenger i 2014. Antallet dagpengemottakere avtok fra om lag 69 000 i 2010 til om lag 53 100 i 2012, og økte til 53 700 i 2013. Økningen fortsatte i 2014 og inn i 2015. I 1. halvår 2015 var det om lag 66 800 dagpengemottakere. Økningen har bl.a. sammenheng med et økt antall registrerte ledige, en økt andel ledige med rett til dagpenger og en høyere gjennomsnittlig dagpengesats.

Mange står utenfor arbeidslivet og mottar helse relaterte ytelser

Antall mottakere av helse relaterte trygdeytelser (uføretrygd, arbeidsavklaringspenger eller sykepenger) har økt fra nær 500 000 i 2001 til om lag 580 000 i 2014¹⁷. Etter 2010 har antallet avtatt hvert år, og det har særlig vært en reduksjon i antall mottakere av arbeidsavklaringspenger. Andelen av befolkningen som mottar helse relaterte ytelser ble redusert fra 2003 til 2004, men endret seg deretter lite fram mot 2010. Siden har andelen sunket hvert år. Andelen som mottar helse relaterte ytelser er imidlertid høy i Norge, og ved utgangen av 2014 mottok 17,5 pst. av befolkningen mellom 18 og 67 år en slik ytelse. Andelen i befolkningen 18–67 år som mottar enten uføretrygd eller arbeidsavklaringspenger har i perioden 2010–2014 blitt redusert med 1,1 prosentpoeng og var ved utgangen av 2014 på 13,7 pst.

Høy innvandring påvirker både alderssammensetning i befolkningen og sysselsettingsandelen innen hver aldersgruppe. Det har vært spesielt høy innvandring siden 2004, særlig i aldersgruppene under 50 år. Aldersfordelingen og lavere trygdetilbøyelighet på kort sikt blant innvandrere gjør at andelen mottakere av helse relaterte ytelser er lavere sammenlignet med hva den ellers ville ha vært.

Den høye andelen stønadsmottakere innebærer at mange står utenfor arbeidslivet. Noe av fraværet fra arbeidslivet er imidlertid av kortere varighet. Av de helse relaterte ytelsene er gjennomstrømmingen størst for sykepenger. Bak hvert tapte årsverk på grunn av sykefravær står

det nær åtte personer. De fleste som mottar sykepenger, kommer tilbake i arbeid, men av de som bruker opp sykepengeretten, mottar godt over halvparten arbeidsavklaringspenger seks måneder senere. Utviklingen i antall uføretrygdde henger også tett sammen med utviklingen i antall mottakere av andre helse relaterte ytelser. Eksempelvis mottok 45 pst. av de som sluttet å motta arbeidsavklaringspenger i 2014 uføretrygd tre måneder senere. Det er derfor viktig å se trygdeytelsene i sammenheng.

Det er sammenheng mellom lengden på fraværet og varig utstøting fra arbeidslivet. Dette kan skyldes langvarige og alvorlige skade- og sykdomstilstander, men det er også grunn til å anta at lange perioder utenfor arbeidslivet fører til redusert motivasjon og mestringsevne, og som følge av dette også redusert arbeidsevne. Personer som får innvilget uføretrygd har en varig nedsatt inntektsevne, og det er svært få som kommer tilbake i fullt arbeid etter å ha fått innvilget uføretrygd.

Ny uføretrygd ble innført fra 2015

1. januar 2015 ble folketrygdens uførepensjon erstattet med ny uføretrygd. Når den nye uføretrygden blir skattlagt som lønn, er det lettere og mer oversiktlig å kombinere uføretrygd med arbeidsinntekt for uføre som har mulighet til å utnytte sin restarbeidsevne. De økonomiske konsekvensene for den enkelte ved overgang fra arbeid til trygd, og ved kombinasjon av trygd og arbeid, er mer oversiktlige enn i den gamle uførepensjonsordningen. For å tilpasse utbetalingen til økt skatt, har uføretrygden før skatt blitt økt.

Alle de om lag 310 000 personene som mottok uførepensjon ved utgangen av 2014 ble i januar 2015 overført til nytt regelverk. Disse fikk omregnet uførepensjonen slik at verdien av ytelsen etter skatt var om lag uendret fra 2014 til 2015. Alle som mottok full uførepensjon, og som ikke hadde andre inntekter eller fradrag utover standardfradrag, fikk en ytelse etter skatt på samme nivå som den tidligere uførepensjonen. I andre tilfeller kan nettoinntekten ha blitt endret. Endringene skyldes først og fremst at avviklingen av den tidligere skattebegrensingsregelen, som før reformen gjaldt uføre med lav til middels inntekt, endrer skatten på inntekt ved siden av folketrygdens ytelser og også den skattemessige verdien av fradrag i alminnelig inntekt.

Uføretrygdde med store renteutgifter kunne få en merkbar nedgang i nettoinntekten etter omregningen. Stortinget har derfor etter forslag fra Regjeringen innført en overgangsordning med

¹⁷ Tallene er justert for dobbelttelling, dvs. at tallene er justert for å ta høyde for at en person kan motta mer enn én ytelse samtidig.

et individuelt beregnet skattefradrag for å lette overgangen til ny uføretrygd og lønnsbeskatning for uføretrygdede som fikk en betydelig nedgang i inntekt etter skatt på grunn av lavere skatteverdi av rentefradrag. Etter forslag fra Regjeringen i Revidert nasjonalbudsjett for 2015 ble grensen for nedgang i inntekt etter skatt for å bli omfattet av ordningen ytterligere senket fra 6 000 til 4 000 kroner. Endringen gir flere uføre skattefradrag, og større skattefradrag for uføre som allerede var inne i overgangsordningen.

Økt brutto uføreytelse vil kunne ha betydning for den statlige bostøtteordningen fra Husbanken. En midlertidig skjerming innenfor bostøtten løper frem til 1. juli 2016. Regjeringen vil videreføre en kompensasjon for uførereformen i bostøtten ut 2016. Kompensasjonsordningen skal omfatte husstander som mottok bostøtte før 1.1.2015, og som hadde en ufør person i husstanden. Det vises til Prop. 1 S for Kommunal- og moderniseringsdepartementet for nærmere omtale.

Uførepensjon fra de offentlige tjenstepensjonsordningene ble lagt om samtidig med innføringen av ny uføretrygd i folketrygden. Den nye uførepensjonen er tilpasset den nye uføretrygden og de nye skattereglene, og blir beregnet uavhengig av uføretrygdens størrelse. Uføre som mottok den gamle uførepensjonen ved utgangen av januar 2015, ble overført til nytt regelverk. Nivået på uførepensjonen etter samordning med folketrygdytelsen ved utgangen av 2014 ble videreført over i nytt system, men som en nettoppensjon som ikke påvirkes av eventuelle endringer i folketrygdytelsen fra og med 2015. Det ble også innført overgangsbestemmelser i samordningsregelverket som sikrer at løpende samordningspliktige bruttoppensjoner, som brutto alderspensjon før fylte 67 år som følge av særaldersgrense og brutto ektefellepensjon, ikke skulle reduseres når folketrygdens uførepensjon ble omregnet til ny uføretrygd.

Anslag på virkninger av uførereformen

Under behandlingen av budsjettet for 2015 baserte man seg på tall fra modellen LOTTE-trygd. Modellen er en utvalgsmodell som da baserte seg på tall fra selvangivelsen for 2012 som ble framskrevet til 2015. Oppdaterte beregninger basert på tall fra selvangivelsen for 2013 gir om lag samme resultat.

Skattedirektoratets beregninger i forbindelse med forskuddsutskrivingen av skatt for 2015 gir fortsatt de beste og mest oppdaterte anslagene på effekter av overgang til ny uføretrygd. Disse anslagene bygget på tall for inn-

tektsåret 2013 og opplysninger om forventede utbetalinger fra Arbeids- og velferdsetaten for 2015, og omfatter alle uføre. Framføringer fra et inntektsår til et annet vil alltid være usikre. Faktisk utvikling i inntekt, formue og antall uføre mv. kan vise seg å bli annerledes enn det som blir lagt til grunn. De endelige virkningene av uførereformen vil først framgå når likningen for 2015 foreligger.

Ifølge anslagene fra Skattedirektoratet vil om lag 188 000 uføre få en økning i nettoinntekt etter omleggingen, dvs. 60 pst. av uførepensjonistene. I alt vil om lag 127 000 uførepensjonister ifølge anslagene få en nedgang i nettoinntekt etter omleggingen, dvs. 40 pst. av uførepensjonistene. Av denne gruppen anslås om lag 49 000 å få en nedgang på under 2 000 kroner og om lag 19 000 en nedgang mellom 2 000 og 4 000 kroner. Dvs. at om lag 59 000 personer ble anslått å få en nedgang i nettoinntekt på 4 000 kroner eller mer. Et klart flertall av disse hadde tidligere skattebegrensning og renteutgifter, og omfattes dermed av overgangsordningen.

Etter at grensen for nedgang i inntekt for å omfattes av overgangsordningen ble redusert til 4 000 kroner i Revidert nasjonalbudsjett for 2015, viser nye tall fra Skattedirektoratet at om lag 39 000 personer har fått beregnet skattefradrag. Nær 31 000 personer i denne gruppen, dvs. nærmere 80 pst., er beregnet å få et skattefradrag på under 10 000 kroner. Videre viser tallene at skattefradraget øker med gjennomsnittlig bruttoinntekt. I følge tallene fra Skattedirektoratet vil samlet skattefradrag utgjøre om lag 255 mill. kroner for inntektsåret 2015. Det understrekes at dette er basert på forskuddstrekket, og at endelig beløp for samlet skattefradrag først vil foreligge ved likningen for 2015. Skattefradraget trappes ned jevnt over årene 2016 og 2017.

I tillegg anslås om lag 19 000 personer som ikke omfattes av overgangsordningen å tape mer enn 4 000 kroner. Mange i denne gruppen har tjenstepensjon eller annen uførepensjon som ikke er fra folketrygden. De nye skattereglene for uføreytelser omfatter også uføreytelser ut over folketrygden. Det innebærer bl.a. at uførepensjon fra tjenstepensjonsordninger blir skattlagt med en høyere trygdeavgiftssats enn tidligere. De aller fleste av disse får likevel ikke redusert inntekt etter skatt vesentlig. Det er redegjort for effektene av de nye skattereglene for disse gruppene under avsnitt 4.6.2 i Prop. 1 LS (2012–2013), fremmet av Regjeringen Stoltenberg II 28. september 2012.

Omleggingen av uføreytelsene i folketrygden og i de offentlige tjenstepensjonsordningene har virkninger også på andre ytelser enn selve uføreytelsene. Personer som mottar uføretrygd fra folketrygden, vil i tillegg til uførepensjon også kunne motta alderspensjon og ektefellepensjon fra tjenstepensjonsordningene. Personer som mottar uførepensjon fra tjenstepensjonsordninger kan dessuten motta denne sammen med arbeidsavklaringspenger fra folketrygden og folketrygdberegnet AFP fra en offentlig ordning. Det har derfor vært nødvendig med en rekke endringer i samordningsregelverket og tilpasninger av øvrig regelverk for å unngå at omleggingen av uføreytelsene får utilsiktede effekter for uføre med ulike kombinasjoner av ytelser. Nødvendige lovendringer for å unngå utilsiktede effekter ble fremmet i Prop. 66 L(2013–2014), jf. lov 20. juni 2014 nr. 24, og Prop. 10 L (2014–2015), jf. lov 19. desember 2014 nr. 73. Departementet har fulgt opp med fastsetting av nødvendige presiseringer i forskrift.

Departementet følger effektene av uførereformen løpende og vurderer behov for justeringer dersom det skulle oppstå utilsiktede virkninger. Det er allerede foretatt flere endringer i regelverket med virkning fra 1. januar 2015:

- Det er fastsatt i forskrift at fribeløpet i inntektsgrensen for personer som mottar uførepensjon fra en offentlig tjenstepensjonsordning og er i varig tilrettelagt arbeid (VTA) skal være 100 pst. av grunnbeløpet per kalenderår.
- Det er i forskrift presisert at uføre som hadde en innvilget uførepensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning etter vilkår som ikke er videreført i nye regler, likevel skal beholde retten til uførepensjon selv om den senere blir beregnet etter nye regler.
- Det er i forskrift fastsatt regler som sikrer at gradert uføre som går av med alderspensjon for reststillingen før 67 år (ved oppnådd særaldersgrense), eller som går av med tjenstepensjonsberegnet AFP fra 65 år ikke skal få redusert alderspensjonen eller AFP for mottak av uføretrygd.
- Det er i forskrift gitt regler som hindrer at bestemmelsen om at folketrygdberegnet AFP ikke skal overstige 70 pst. av tidligere inntekt, gir urimelig lav AFP for personer som har fått utbetalt gradert uførepensjon fra en offentlig tjenstepensjonsordning uten at det er innvilget uføretrygd fra folketrygden.
- Det er i forskrift fastsatt regler om opptjening av pensjonsrettigheter i lovfestet offentlig tjenstepensjonsordning for personer som har

uførepensjon og som kommer helt eller delvis tilbake i arbeid.

Departementet har i tillegg sendt på høring forslag om endring i bl.a. lov om Statens pensjonskasse for å sikre at personer som mottok arbeidsavklaringspenger fra folketrygden og delvis uførepensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning, og som har sagt fra seg arbeidsavklaringspenger for å ta ut AFP i alderen 62–64 år, og fortsatt hadde en delvis uførepensjon, skulle beholde retten til uførepensjon, beregnet som en bruttoytelse fra fylte 65 år. Departementet jobber med å følge opp høringen.

Departementet har også blitt klar over enkelte problemstillinger knyttet til samsillet mellom folketrygdens og tjenstepensjonsordningenes regelverk og problemstillinger knyttet til samordning av ytelser innvilget 2015 der det senere også innvilges samordningspliktige ytelser innvilget etter 2014. Videre har departementet blitt klar over enkelte problemstillinger knyttet til at uføreytelser avløses av alderspensjon i folketrygden og tjenstepensjonsordningene ved forskjellig alder for personer med særaldersgrenser. Departementet utreder fortløpende omfanget av slike problemstillinger og vurderer behovet for tiltak for slike grupper uføre.

Regjeringen vil fortsette å følge nøye med på levekårene til de mest utsatte blant uføre. Dette gjelder spesielt uføre med forsørgeransvar for barn. Dersom det skulle vise seg at uførereformen får store negative konsekvenser, vil Regjeringen vurdere om det er behov for å iverksette ytterligere tiltak for de som blir rammet.

Strategier og tiltak

Regjeringen fører en omfattende og aktiv arbeids- og velferdspolitik for å møte utfordringene knyttet til at mange står utenfor arbeidslivet.

Den aktive arbeidsmarkedspolitikken og innsatsen for å fremme et inkluderende arbeidsliv er nærmere omtalt under hovedmål 1.

Økonomisk trygghet

Noen mennesker er ikke i stand til å ta inntektsgivende arbeid av helsemessige eller andre årsaker. Andre vil i perioder ikke finne arbeid. Inntektssikringsordningene skal gi inntekt dersom arbeidsinntekten faller bort. Dette gjelder både ved midlertidig inntektsbortfall som for eksempel ved arbeidsledighet eller sykdom, og når man trer ut av arbeidslivet på grunn av alder eller varig svikt i arbeidsevnen.

En høy andel stønadsmottakere er dels et uttrykk for et romslig velferdssamfunn med mål om sosial og økonomisk utjevning. Videre fører en høy andel sysselsatte også til at flere har rett til stønad. Den høye andelen som mottar stønad, kan også være et uttrykk for at personer med helseproblemer har utfordringer med å få innpass i arbeidslivet.

Folketrygdens system for å sikre inntekt ved sykdom og ledighet er utformet slik at man i hovedsak opparbeider rettigheter gjennom arbeid. Det gjelder særlig utbetalingens størrelse, da ytelsene beregnes som en prosentsats av den inntekten som helt eller delvis har falt bort. For flere ytelser (herunder dagpenger og sykepenger) er tidligere arbeidsinntekt også en forutsetning for å komme inn under ordningen. Deltaelse i arbeidslivet gir dermed god inntektssikring ved ledighet, sykdom og eventuell uførhet siden retten til og størrelsen på stønadsinntekter ofte avhenger av tidligere arbeidsinntekt.

Reglene for avkorting i grunnpensjonen til gifte og samboende pensjonister medfører etter dagens regler en urettferdig forskjellsbehandling mellom gifte/samboende og enslige pensjonister. Ved å øke grunnpensjonen for gifte og samboende til 90 pst. av grunnbeløpet vil Regjeringen utjevne denne forskjellen og sørge for økt grad av likebehandling mellom gifte/samboende og enslige.

Regjeringen legger opp til at tiltaket skal omfatte alle gifte/samboende pensjonister som mottar/har mottatt en ytelse med redusert grunnpensjon. Forslaget vil derfor også omfatte mange uføre. Den nye uføretrygden innført fra 2015 inneholder imidlertid ikke grunnpensjon, og kun minsteytelsen avhenger av sivilstand. Gifte og samboende uføre som mottok uførepensjon før 2015 har fått sin avkortede ytelse konvertert til ny uføretrygd. Denne gruppen vil nyte godt av forslaget ved at de får et tillegg til uføretrygden tilsvarende økningen i grunnpensjonen. Forslaget er nærmere omtalt under resultatområde 3 Pensjon.

Det skal lønne seg å arbeide

Det er en nær sammenheng mellom arbeid og velferd, både for den enkelte og for samfunnet. Regjeringen legger derfor vekt på å utforme virkemidlene og velferdsordningene slik at det skal lønne seg å arbeide.

Livsoppholdsytelser som skal gi midlertidig inntektssikring, legger vanligvis til grunn en sammenheng mellom den enkeltes plikter og rettigheter. Kravene til aktivitet og arbeid er klart formulert i regelverket for dagpenger, sykepenger og

arbeidsavklaringspenger med mål om å opprettholde arbeidstilknytningen.

Det stilles krav om at dagpengemottakere skal være reelle arbeidssøkere og kunne, med visse forbehold, ta ethvert arbeid hvor som helst i landet. Dette er bl.a. begrunnet med at oppfølging og krav til å være aktiv arbeidssøker synes å være viktig for overgangen til arbeid. For å bidra til at sykmeldte kommer tilbake i arbeid er det satt klare aktivitetskrav til den sykmeldte, arbeidsgiver og Arbeids- og velferdsetaten. Det skal bl.a. utarbeides en oppfølgingsplan for tilbakeføring til arbeid, og det skal avholdes dialogmøter. Videre skal mottakere av arbeidsavklaringspenger gjennomføre arbeidsrettede tiltak eller være under aktiv behandling.

Kompensasjonsgraden, dvs. hvor stor andel av den bortfalte inntekten som blir erstattet, er noe ulik i de forskjellige ordningene. I sykepengeperioden gis det full inntektsskompensasjon opptil seks ganger folketrygdens grunnbeløp. Den gode dekningen i sykepengeperioden er begrunnet med at man ikke skal måtte forholde seg til en ny og vanskeligere økonomisk situasjon allerede i starten av et sykdomsforløp. De andre ordningene har en noe lavere kompensasjonsgrad. De fleste vil dermed få høyere inntekt dersom de går fra trygd til arbeid. Dette stimulerer til deltakelse i arbeidslivet. Når en tar hensyn til samspillet mellom livsoppholdsytelser, minstenivåer i disse, tilleggssytelser og skattesystem, kan det likevel være tilfeller hvor den økonomiske gevinsten av å arbeide framfor å motta trygd på kort sikt kan være liten eller fraværende. Dette vil særlig gjelde for personer med lave inntekter.

Ordningen med behovsprøvd barnetillegg er videreført i ny uføretrygd. Det er med virkning fra 2016 vedtatt en viss innstramming i retten til behovsprøvd barnetillegg som innebærer at uføretrygd og barnetillegg ikke skal kunne utgjøre mer enn 95 pst. av inntekt før uførhet, jf. Innst. 81 L (2014–2015). Dette er en mindre endring enn det Regjeringen anbefalte, men samtidig viktig for å sikre at det skal lønne seg å arbeide. For uføretrygdede som ikke har hatt inntekt eller har hatt svært lav inntekt, legges inntekt som gir rett til uføretrygd på nivå med minsteytelsen til grunn ved en eventuell avkorting av barnetillegget. Med et tak på samlet ytelse på 95 pst. målt mot inntekt før uførhet vil om lag 1 400 uføretrygdede få avkortet barnetillegget sammenliknet med dagens regler. For uføretrygdede som har krav på barnetillegg per 31. desember 2015 vil det nye regelverket bli gradvis innfaset gjennom en overgangsperiode på tre år, hvor taket settes til 110 pst. i 2016, 105 pst. i 2017 og 100 pst. i 2018.

Omleggingen av ordningen anslås å redusere utgiftene til uføretrygd med 9 mill. kroner i 2016, og 33 mill. kroner samlet for årene 2016–2018.

Regjeringen har vedtatt flere endringer i folketrygdens kap. 15 Stønad til enslig mor eller far med mål om å forenkle regelverket og understøtte målet om selvforsørgelse ved arbeid. Endringene trer i kraft 1. januar 2016. Regelendringene er ytterligere omtalt i Prop. 115 L (2014–2015), som Stortinget vedtok 18. juni 2015.

I den varslede meldingen til Stortinget som skal fremmes våren 2016, vil det i gjennomgangen av inntektssikringsordningene bli lagt vekt på hvordan utformingen av ordningene bidrar til at det skal lønne seg å jobbe.

Krav til arbeidsrettet aktivitet

Bruk av aktivitetskrav kan bidra til å motvirke passivitet, bedre insentivene for overgang til arbeid og gi legitimitet til velferdsordningene. Det legges derfor vekt på at for å motta en ytelse skal det stilles krav til ulike former for medvirkning og aktivitet, og det skal eventuelt sanksjoneres dersom pliktene ikke overholdes. For de helserelevante ytelsene fastsettes aktivitetskrav ut fra hva som er hensiktsmessig av helsemessige grunner.

Vi vet at arbeid og aktivitet i mange tilfeller er helsebringende. Dette er en av årsakene til at opplegget for oppfølging av sykmeldte har vært endret og tilpasset flere ganger det siste tiåret.

Regjeringen legger vekt på at flere enn i dag får tatt i bruk sin gjenværende arbeidsevne. Krav til aktivitet sammen med økt bruk av graderte ytelser kan bidra til å øke arbeidstilbudet. Alle helserelevante ytelser skal derfor graderes hvis mottakeren har noe gjenværende arbeidsevne, jf. omtalen under hovedmål 1. Samtidig får mange av de som mottar arbeidsavklaringspenger og uføretrygd fulle ytelser. Eksempelvis har fire av fem uføre full uføretrygd. Om lag en av fire av disse har likevel en arbeidsinntekt i tillegg til full uføretrygd. Dette indikerer at det er et potensial for at flere med varig nedsatt arbeidsevne kan arbeide noe.

Kommunene kan etter gjeldende sosialtjenestelov stille vilkår om deltakelse i aktivitet ved tildeling av stønad til livsopphold, men benytter denne muligheten i varierende grad. Regjeringen vil at det skal være lik praksis på dette området og har på denne bakgrunn fremmet et lovforslag om at kommunene skal stille vilkår om aktivitet ved tildeling av økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven, jf. Prop. 39 L (2014–2015) og Innst. 208 L (2014–2015). Formålet med vilkår om aktivitet er å styrke den enkeltes muligheter for å komme i

arbeid og bli selvforsørget. Stønadmottakere som ikke er i stand til å delta, vil være unntatt. Lovforslaget ble vedtatt av Stortinget 24. mars 2015.

Det følger av stortingsvedtaket at lovendringen ikke skal iverksettes før kommunene blir kompensert for eventuelle merutgifter lovendringen medfører. Arbeidet med å utrede de økonomiske konsekvensene for kommunene er i gang, og det er etablert kontakt med KS om saken. Regjeringen vil fastsette ikrafttredelsestidspunkt når nødvendige avklaringer er foretatt.

Hovedmål 3 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem

Status og strategier knyttet til målet om et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem er omtalt under resultatområde 3 Pensjon.

Hovedmål 4 Et sterkere sosialt sikkerhetsnett

Et godt utbygd utdanningssystem, høy sysselsetting og universelle velferdsordninger bidrar til at det store flertallet i den norske befolkningen har gode levekår. Likevel vil det finnes mennesker som står utenfor samfunnets fellesskapsarenaer på grunn av dårlig økonomi eller dårlige levekår. Regjeringen vil arbeide på bred front for å hindre at mennesker faller utenfor arbeidsmarkedet og viktige sosiale arenaer. Regjeringens mål er et samfunn der alle kan delta, og at Norge skal være et land med små forskjeller og minimal fattigdom.

Et sterkere sosialt sikkerhetsnett er et av de åtte satsingsområdene til Regjeringen, jf. Sundvolden-erklæringen. Arbeids- og velferdspolitikken står sentralt i dette arbeidet. Arbeids- og velferdsforvaltningen har ansvaret for gjennomføringen av arbeids- og velferdspolitikken og har således en viktig rolle i forvaltningen av store deler av det sosiale sikkerhetsnettet.

Som et ledd i en forsterket innsats på rusfeltet, forslås det å styrke tilskudd til frivillig arbeid for å bedre tilknytningen til arbeidslivet og motvirke sosial ekskludering av personer med rusproblemer.

Innsatsen omfatter også tiltak under andre departementer knyttet til Regjeringens strategi mot barnefattigdom, familievern og barnevern, rus og psykisk helse, vanskeligstilte på boligmarkedet og voksne som mangler grunnleggende ferdigheter mv.

Inkludert i satsingsområdet er også tiltak for å legge til rette for funksjonshemmede i arbeidsliv og dagligliv. Folketrygden dekker en rekke hjelpemidler til bedring av arbeidsevnen og funksjonsevnen i dagliglivet. Under dette hovedmålet

gis en nærmere omtale av utfordringer knyttet til hjelpemiddelforvaltningen, samt strategier og tiltak for å oppnå en mer helhetlig og brukerorientert hjelpemiddelpolitikk.

Regjeringen styrker det sosiale sikkerhetsnettet for pårørende som tar vare på sine nærmeste. Arbeids- og sosialdepartementet har sendt på høring forslag til en reform av ordningen med pleiepenger for foreldre med syke og funksjonshemmede barn. Det ble i 1. halvår 2015 etablert et fast team av kontaktpersoner i Arbeids- og velferdsetaten for mottakere av pleiepenger mv., jf. hovedmål 5.

Frivillige organisasjoner yter viktige bidrag for å hindre at mennesker faller utenfor sosiale arenaer. Sosiale entreprenører bidrar med nye løsninger på sosiale utfordringer. Regjeringen viderefører arbeidet med å bedre betingelsene for sosiale entreprenører og frivillig sektor for å skape et sterkere sosialt sikkerhetsnett.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Fattigdom og levekår

Til tross for økonomisk vekst og økt sysselsetting over tid har andelen personer med vedvarende lavinntekt ikke gått ned. Det er en utfordring at noen har så lav inntekt og levestandard at det forringer levekårene og begrenser deres muligheter for deltakelse i samfunnet.

Den viktigste utfordringen for personer i lavinntektsgruppen er manglende eller liten arbeidsmarkedsdeltakelse. En god del av lavinntekts-husholdningene har en viss tilknytning til arbeidslivet, men omfanget av arbeidsdeltakelsen er ikke tilstrekkelig til å løfte dem over lavinntekts-grensene. Dette er tilfellet bl.a. for en del barnerike familier der kun én av foreldrene er i lønnet arbeid, og for en del enslige forsørgere som arbeider deltid. En del har helseproblemer, rusproblemer eller psykiske problemer og nedsatt arbeidsevne. Noen er ikke i stand til å ta inntektsgivende arbeid av helsemessige eller andre årsaker.

Det er en sterk sammenheng mellom formell utdanning og tilknytning til arbeidslivet. Lav utdanning, manglende gjennomføring av videregående opplæring og ledighet i ung alder medfører økt risiko for å stå langvarig utenfor arbeidslivet.

Forekomsten av lavinntekt i innvandrerbefolkningen er høy, og den er betydelig høyere enn i befolkningen sett under ett. I hovedsak skyldes dette lav arbeidsmarkedsdeltakelse og relativt store husholdninger. For mange innvandrere tar det tid å få fotfeste i arbeidslivet. Mange nyankomne innvandrere har behov for kvalifiseringstil-

tak, språkopplæring og annen bistand for å få innpass i arbeidsmarkedet.

Andelen og antallet barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt har økt over tid. Økningen har særlig funnet sted blant familier med ikke-vestlig landbakgrunn. Dette gjelder spesielt nyankomne familier. Det er en viss mobilitet ut av lavinntektsgruppen over tid, etter hvert som flere får en mer etablert tilknytning til arbeidslivet. Det er likevel en del familier med innvandrerbakgrunn med lang botid i landet som fortsatt befinner seg i lavinntektsgruppen. Dette er ofte barnerike familier og der kun én eller ingen av foreldrene er i arbeid. Barn av enslige forsørgere er også spesielt utsatt. Halvparten av barn i lavinntektsgruppen har innvandrerbakgrunn.

Sammensetningen av lavinntektsgruppen har endret seg over tid. Andelen barn og barnefamilier, og unge, med lavinntekt har økt. Samtidig har forekomsten av lavinntekt i andre grupper, bl.a. blant pensjonister, falt. Forekomsten av lavinntekt er høyere blant yngre som bor alene, blant enslige forsørgere, i barnerike familier, innvandrerbefolkningen og blant aleneboende minstepensjonister enn i befolkningen for øvrig. Det er stor mobilitet ut av og inn i lavinntektsgruppen. Det er likevel en utfordring at noen grupper er mer utsatt for fattigdom og lavinntekt enn andre, og at noen blir værende i lavinntektsgruppen over lang tid.

Lavinntekt fanger opp noen vesentlige dimensjoner knyttet til fattigdom, mens andre levekårsforhold ikke fanges opp. Disse levekårsforholdene kan igjen være medvirkende årsaker til at enkelte har lave inntekter. Enkelte har sammensatte og langvarige levekårsproblemer. Dette gjelder bl.a. bostedsløse, rusavhengige, innsatte i fengsler og langtidsmottakere av økonomisk sosialhjelp.

Et flertall av mottakerne av økonomisk sosialhjelp har et midlertidig og forbigående hjelpebehov. En betydelig andel mottar imidlertid stønad over lengre tid og har høy grad av stønadsavhengighet. Disse har gjennomgående svak eller ingen tilknytning til arbeidslivet, og mange har helsemessige eller sosiale problemer i tillegg.

Dette utfordrer arbeids- og velferdsforvaltningens arbeid med å bistå personer som står langt fra arbeidsmarkedet med egnede arbeidsrettede tiltak. Personer med ulike og ofte sammensatte problemer vil, i tillegg til arbeidsrettede tiltak, kunne ha behov for sosialfaglig bistand og annen oppfølging. Det er en utfordring å sikre at enkeltpersoner og familier med levekårsutfordringer gis samordnet bistand fra arbeids- og velferdsforvaltningen og andre hjelpeinstanser.

Kvalifiseringsprogrammet ble en lovpålagt oppgave for alle kommuner fra 2010. Programmet er innrettet mot personer med vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne og som vurderes å ha mulighet til å komme i arbeid gjennom tettere og mer forpliktende bistand og oppfølging. Antall deltakere i kvalifiseringsprogrammet økte den første tiden etter innføringen, men har de siste årene stabilisert seg på om lag 5 600–5 700 deltakere.

Fylkesmannen gjennomførte i 2013 og 2014 landsomfattende tilsyn med kommunenes arbeid med kvalifiseringsprogrammet. Tilsynet viser at omtrent halvparten av kommunene som har hatt tilsyn, ikke informerer godt nok om programmet som en mulig rettighet, og at det mangler system og rutiner for å kunne identifisere personer som kan fylle inntakskriterier til kvalifiseringsprogrammet. Kartlegging av deltakerens ressurser og bistandsbehov er nødvendig som grunnlag for å tilby gode, individuelt tilpassede kvalifiseringsprogram. Omtrent halvparten av kommunene som har hatt tilsyn, sørger ikke for god kartlegging til rett tid. Det er også lite spor av brukermedvirkning. I halvparten av de undersøkte kommunene ble det avdekket at tjenestene ikke utføres forsvarlig, ved at innhold i programmet ikke blir individuelt tilpasset, at det ikke er på full tid og reelt ikke kvalifiserer deltakeren til arbeid eller aktivitet. Mange av kommunene har ikke sikret tett og systematisk oppfølging av deltakerne.

Hjelpemidler for å kunne delta i arbeidslivet og for å fungere i dagliglivet

Personer som mottar hjelpemidler har forskjellige behov, avhengig av type og grad av funksjonsnedsettelse, alder, levekår og oppfølgingsbehov. Hjelpemidler omfatter alt fra relativt enkle produkter til avanserte teknologiske produkter. I tillegg kommer tjenester som tolking, tolke- og ledsagerhjelp og lese- og sekretærhjelp. Hva som defineres som hjelpemidler etter folketrygdloven, endrer seg over tid. Det vurderes løpende hvilke produkter som er vanlige også for personer som ikke har nedsatt funksjonsevne, og som det derfor ikke gis stønad til.

Staten har i dag ansvar for hjelpemidler til brukere med varige funksjonelle behov (mer enn to år). Kommunene har et økonomisk ansvar for hjelpemidler som skal dekke midlertidige behov, samt hjelpemidler til brukere som er innlagt i kommunale institusjoner (med unntak av forflytningshjelpemidler og syns- og hørselshjelpemidler). Videre har kommunene ansvaret for å avdekke og utrede behovet for hjelpemidler både

ved varige og midlertidige funksjonsnedsettelser, samt drive opplæring i bruk.

Mellom 120 000 og 150 000 brukere mottar årlig hjelpemidler fra hjelpemiddelsentralene. I 2014 ble knappe 134 000 søknader om hjelpemidler i dagliglivet og knappe 1 700 søknader om hjelpemidler for tilrettelegging av arbeidsplassen behandlet ved hjelpemiddelsentralene. Det ble behandlet i underkant av 3 200 søknader om bilgruppe 1 og i overkant av 2 600 søknader om bilgruppe 2 i 2014.

Det er generelt korte saksbehandlingstider på hjelpemiddelområdet sett under ett, selv om det fortsatt er utfordringer knyttet til saksbehandlingstider, bl.a. på bilområdet. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid i 2014 for søknader om hjelpemidler i dagliglivet var 11 dager, mens gjennomsnittlig saksbehandlingstid for søknader om hjelpemidler for tilrettelegging av arbeidsplassen var 31 dager. For bil i gruppe 1 var gjennomsnittlig saksbehandlingstid 3,9 måneder i 2014. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid for bil i gruppe 2 var 5,3 måneder i 2014.

Reparasjon av hjelpemidler prioriteres ut fra hvor viktig den enkelte reparasjonen er for brukeren. Det vurderes fortløpende om det vil lønne seg å reparere hjelpemiddelet ute hos bruker, å gjenbruke innleverte hjelpemidler, eller å kjøpe nytt. I løpet av 2014 ble det utført 46 038 service- og reparasjonsoppdrag. 91 pst. av akutt-reparasjonene er utført innen kravet på 24 timer. 79 pst. av reparasjonsoppdragene i prioritet 2 (innen syv dager) er utført innen normtiden. De resterende oppdragene er utført etter avtale med bruker.

Strategier og tiltak

Den brede innsatsen mot fattigdom

Regjeringen vil arbeide for å hindre at mennesker faller utenfor arbeidsmarkedet og andre viktige sosiale arenaer. Et sterkere sosialt sikkerhetsnett skal bidra til at alle får nødvendig bistand når de trenger det.

Den brede innsatsen innenfor arbeids- og velferdspolitikken står sentralt i dette arbeidet. Innsatsen for et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv er omtalt under hovedmål 1. Det sosiale sikkerhetsnettet skal ivareta de som ikke kan arbeide. Inntektssikringsordningene gir økonomisk trygghet ved å sikre den enkelte inntekt. Regjeringen legger vekt på å utforme virkemidlene og velferdsordningene slik at det skal lønne seg å arbeide, jf. hovedmål 2. Arbeidet med å vide-

reutvikle arbeids- og velferdsforvaltningen er omtalt under hovedmål 5.

Arbeids- og velferdsforvaltningen skal bidra til sosial og økonomisk trygghet og fremme overgang til arbeid, sosial inkludering og aktiv deltakelse i samfunnet. Den skal også bidra til at utsatte barn og unge og deres familier får et helhetlig og samordnet tjenestetilbud. Kommunene har gjennom sitt ansvar for de sosiale tjenestene i arbeids- og velferdsforvaltningen en sentral rolle i å bedre levekårene for sosialt og økonomisk vanskeligstilte og å bekjempe fattigdom. Dette ansvaret omfatter generelle oppgaver, og de individuelle tjenestene opplysning, råd og veiledning, økonomisk stønad, midlertidig botilbud, individuell plan og kvalifiseringsprogram.

På bakgrunn av det landsomfattende tilsynet med kommunenes arbeid med kvalifiseringsprogrammet, videreføres arbeidet med å gjøre programmet tilgjengelig for alle i målgruppen og tilrettelegge for individuelt tilpassede program, brukervedvirkning og god oppfølging i 2016.

Kommunene kan etter gjeldende sosialtjenestelov stille vilkår om deltakelse i aktivitet ved tildeling av stønad til livsopphold, men benytter denne muligheten i varierende grad. Regjeringen vil at det skal være lik praksis på dette området og har på denne bakgrunn fremmet et lovforslag om at kommunene skal stille vilkår om aktivitet ved tildeling av økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven, jf. Prop. 39 L (2014–2015) og Innst. 208 L (2014–2015). Formålet med vilkår om aktivitet er å styrke den enkeltes muligheter for å komme i arbeid og bli selvforsørget. Stønadmottakere som ikke er i stand til å delta, vil være unntatt. Lovforslaget ble vedtatt av Stortinget 24. mars 2015.

Det følger av stortingsvedtaket at lovendringen ikke skal iverksettes før kommunene blir kompensert for eventuelle merutgifter lovendringen medfører. Arbeidet med å utrede de økonomiske konsekvensene for kommunene er i gang, og det er etablert kontakt med KS om saken. Regjeringen vil fastsette ikrafttredelsestidspunkt når nødvendige avklaringer er foretatt.

Arbeids- og velferdspolitikken står sentralt, men også innsats på andre sektorområder har betydning for det sosiale sikkerhetsnettet.

I 2014 la Regjeringen fram en nasjonal strategi for boligsosialt arbeid, *Bolig for velferd (2014–2020)*. Formålet med strategien er å styrke kommunenes arbeid med å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet. Innsatsen overfor barnefamilier og unge som ikke bor bra, skal forsterkes. Det er fem departement som sammen er ansvarlige for

strategien. Dette er Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet. Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2015–2016) for Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Regjeringen har lagt fram en folkehelsemelding med tiltak for å fremme muligheter og mestring (Meld. St. 19 (2014–2015)). Regjeringen styrker tilbudet til personer med rusproblemer, og legger høsten 2015 fram en opptrappingsplan for rusfeltet. Se omtale i Prop. 1 S (2015–2016) for Helse- og omsorgsdepartementet.

Regjeringen vil utvikle en ny og helhetlig politikk for voksne som har svake grunnleggende ferdigheter, og vil legge fram en melding til Stortinget om livslang læring og utenforskap.

Det er tidligere år iverksatt en rekke tiltak mot fattigdom. Innsatsen omfatter tiltak under Arbeids- og sosialdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Kulturdepartementet.

Mer likeverdige vilkår for barn som vokser opp i fattige familier

Regjeringen la i tilknytning til Revidert nasjonalbudsjett 2015 fram *Barn som lever i fattigdom – regjeringens strategi (2015–2017)*. Strategien inneholder forebyggende tiltak, tiltak som kan bidra til å redusere negative konsekvenser av det å vokse opp i lavinntektsfamilier og tiltak for særlig utsatte foreldre som står utenfor arbeidslivet. Strategien inneholder 64 tiltak under Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Kulturdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Strategien følger opp anbefalingene i Riksrevisjonens undersøkelse av barnefattigdom (Dokument 3:11 (2013–2014)). Strategien bygger på Regjeringens samarbeidsavtale med Venstre og Kristelig Folkeparti. For tiltak og satsinger i 2016 knyttet til strategien, se omtale i Prop. 1 S (2015–2016) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har igangsatt arbeidet med en ny familiermelding. Tiltak for å støtte opp om familien og sikkerhetsnettet når familien svikter vil være et tema i meldingen.

For å sikre mer likeverdige muligheter for barn som vokser opp i økonomisk vanskeligstilte familier, fremmet Regjeringen 19. juni 2015 forslag til endring i lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen, slik at kommunene ikke skal legge vekt på barns inntekt fra arbeid i fritid og skoleferier når familiens behov for økonomisk stønad vurderes (Prop. 147 L (2014–2015)). Lovforslaget har som formål å bidra til at barn i familier som mottar økonomisk stønad på lik linje med andre barn vil kunne bedre sin egen situasjon gjennom inntekt fra arbeid og få nyttig erfaring fra arbeidslivet. Barn og unge skal oppleve at egeninnsats lønner seg.

Det to-årige landsomfattende tilsynet med kommunenes ansvar for å sikre at NAV-kontorene tilbyr forsvarlige tjenester til personer mellom 17 og 23 år videreføres i 2016.

Bedre betingelsene for bruk av sosiale entreprenører og frivillig sektor

Det offentlige har et særskilt ansvar for befolkningens velferd, men framtidens velferdssamfunn må ha flere bein å stå på. Frivillige organisasjoner yter viktige bidrag til arbeidet for å hindre at mennesker faller utenfor sosiale arenaer. Sosiale entreprenører utvikler og tar i bruk nye løsninger på sosiale og samfunnsmessige problemer. For å nå målene om et inkluderende arbeids- og samfunnsliv vil Regjeringen i større grad legge til rette for sosiale entreprenører og frivillig sektor i velferdssystemet.

Som et ledd i en forsterket innsats på rusfeltet, er det et mål å styrke det frivillige arbeidet for å bedre tilknytningen til arbeidsmarkedet og motvirke sosial ekskludering for personer med rusproblemer. Det foreslås å styrke tilskudd til aktivisering og arbeidstrening i regi av frivillige organisasjoner med 15,5 mill. kroner og tilskudd til sosialt entreprenørskap med 4,5 mill. kroner i 2016. Dette er nærmere omtalt under kap. 621, post 70.

På initiativ fra Norge har en nordisk arbeidsgruppe under Nordisk Ministerråd kartlagt innsatser for å legge til rette for sosialt entreprenørskap og sosial innovasjon i arbeidet med å inkludere utsatte grupper i arbeid og samfunnsliv. Rapporten *Sosialt entreprenørskap og sosial innovasjon – Kartlegging av innsatser for sosialt entreprenørskap og sosial innovasjon i Norden*, ble offentliggjort i februar 2015. Det er etablert en tverrdepartemental arbeidsgruppe under ledelse av Arbeids- og sosialdepartementet som vil gjennomgå forslagene fra den nordiske arbeidsgrup-

pen og vurdere hvordan innsatsen for å legge til rette for sosialt entreprenørskap kan videreutvikles.

Utvide ordningen med pleiepenger

Regjeringen har sendt på høring et forslag til reformert pleiepengeordning. Regjeringen foreslår å utvide pleiepengeordningen ved å inkludere grupper av syke barn som i dag ikke er omfattet av ordningen. Dette gjelder barn som ikke er livstruende eller svært alvorlig syke, men som har et kontinuerlig pleiebehov og barn med varig sykdom. Regjeringen vil forenkle dagens regelverk, og gjøre ordningen mer fleksibel ved å øke gradingsmulighetene slik at det skal bli lettere å kombinere pleieoppgaver og yrkesdeltakelse. Regjeringen foreslår at pleiepenger skal kunne ytes i perioder på til sammen 1 300 dager fram til barnet er 18 år eller tilsvarende fem år ved sammenhengende uttak. Høringsfristen er 15. desember 2015.

En helhetlig og brukerorientert hjelpemiddelpolitikk

En viktig del av arbeidet for å styrke det sosiale sikkerhetsnettet er tiltak som legger til rette for funksjonshemmede i arbeidsliv, utdanning og dagligliv. Samarbeidet mellom hjelpemiddelsentralene, NAV-kontor, NAV Arbeidsrådgivning og arbeidslivssentrene er sentralt. Det legges til rette for å benytte den spesialiserte tilretteleggingskompetansen på hjelpemiddelområdet og å videreutvikle etatens samlede kompetanse på tilpassede tjenester til brukere som har særlig behov for tilrettelegging i arbeidslivet. Hjelpemiddelpolitikken vil bli videreutviklet for å møte framtidens utfordringer på dette området.

Den demografiske utviklingen tilsier at det vil bli langt flere eldre i Norge i årene som kommer. Ny teknologi vil gi flere mulighet til å bli boende lenger hjemme og vil trolig også avhjelpe pleie- og bistandsbehovet i noen grad. Velferdsteknologi vil i tiden framover kunne erstatte flere av dagens hjelpemiddelløsninger ved at disse vil ligge tilgjengelig bl.a. som applikasjoner (apper) på smarttelefoner og nettbrett. Denne nye teknologien utfordrer dagens tradisjonelle hjelpemiddelssystem. Per i dag kan det ikke gis stønad til såkalte ordinære produkter (som smarttelefoner og nettbrett), mens man i stedet kan gi stønad til dyrere utstyr som løser de samme praktiske behovene. Det er behov for å vurdere hvilke implikasjoner dette har for hjelpemiddelpolitikken.

Det framgår av Regjeringens politiske plattform at det skal foretas en helhetlig gjennomgang

av hjelpemiddelpolitikken i løpet av regjeringsspe-rioden. Dette er nødvendig for å sikre et bærekraftig system for formidling av hjelpemidler i framti-den. Det vil være sentralt å se nærmere på hvor-dan man kan skape helhetlige løsninger på ulike livsarenaer (hjem, skole, utdanning, arbeid, osv.). Videre ble det i Meld. St. 14 (2014–2015) foreslått å overføre ansvaret for basishjelpemidler til større kommuner. Stortinget har besluttet at det skal foretas en utredning for å finne en naturlig balanse mellom statlig og kommunalt ansvar for hjelpemidler, jf. Innst. 333 S (2014–2015). Dette vil inngå som et tema i gjennomgangen.

Det skal nedsettes et utvalg som skal foreta denne helhetlige gjennomgangen. Det tas sikte på at utvalget starter sitt arbeid høsten 2015, og at dette avsluttes høsten 2016.

Videre pågår det allerede en rekke arbeider for å forbedre dagens hjelpemiddelsystem. Dette er nærmere omtalt nedenfor.

Det er i dag en utfordring å sikre full dekning av tolkebrukernes behov for tolking og tolke- og ledsagerhjelp. Behovet for tolketjenester innenfor undervisning, arbeid og annen samfunnsdelta-kelse er økende, bl.a. fordi stadig flere unge tar lenger utdanning. Dette medfører også at det vil være behov for mer spesialisert tolketjeneste og økt kompetanse for å møte brukernes behov. Sam-tidig er det ventet at flere personer vil kunne få varig hørselstap pga. økt levealder, men også flere unge vil kunne få varig hørselstap grunnet støyskader. For å møte disse utfordringene har departementet lyst ut et utredningsoppdrag om å gjennomgå tolkeområdet. Formålet med en slik gjennomgang er å vurdere hvordan tolketjenesten kan møte både dagens og framtidige utfordringer slik at brukerne får tolking når de trenger det ut fra deres behov i dagliglivet, jobb og utdanning. Talegjenkjenning er teknologi som i dag finnes til-gjengelig på engelsk, men ikke på norsk. Teknolo-gien gjør det mulig å styre datamaskiner og dik-tere tekst ved hjelp av tale. Produktet vil kunne bidra til at flere med synsproblemer og muskel- og skjelettlidelser kan være i arbeid og fungere i dagliglivet. I tillegg til å kunne fungere som et hjelpemiddel for personer med nedsatt funksjons-evne, vil programmet bl.a. kunne være til nytte for skoleelever med lese- og skrivevansker og i den generelle lese- og skriveopplæringen. Program-met vil også kunne benyttes til teksting av direkte-sendte TV-programmer. Dette vil kunne være til stor nytte for døve og hørselshemmede. I stats-budsjettet for 2015 ble det bevilget 13 mill. kroner til utvikling av talegjenkjenning på norsk. Midlene er nå lyst ut som et tilskudd.

Retningslinjene for rett til stønad til firehjul-strekk har vært svært strenge. Regjeringen fore-slo å utvide disse retningslinjene fra 1. juli 2015, jf. Prop 119 S (2014–2015) og Innst. 360 S (2014–2015). Utvidelsen innebærer at også personer som står utenfor arbeidslivet, men med et reelt og betydelig behov for transport i det daglige, i større grad enn tidligere skal kunne få stønad til bil med firehjulstrekk. Det vises til nærmere omtale under kap. 2661, post 74.

Hovedmål 5 En brukerorientert, effektiv og helhetlig arbeids- og velferdsforvaltning

Arbeids- og velferdsforvaltningen er Regjeringens verktøy for å gjennomføre arbeids- og velferdspo-litikken. Arbeids- og velferdsforvaltningen består av samarbeidet mellom Arbeids- og velferdsetaten og kommunene og drives i partnerskap i de 455 NAV-kontorene i landet. I tillegg til NAV-konto-rene har Arbeids- og velferdsetaten bl.a. egne enheter for ytelsesforvaltningen og hjelpemiddel-forvaltningen. Arbeids- og velferdsdirektoratet leder Arbeids- og velferdsetaten og er fagdirekto-rat for kommunale sosiale tjenester. Direktoratet skal gjennom kompetansehevende og tilrette-leggende tiltak bidra til at kommunene ivaretar sitt ansvar for de sosiale tjenester på en god måte.

En samlet arbeids- og velferdsforvaltning skal gi brukeren helhetlig bistand enten det gjelder å sikre inntekt og kompensere for særlige utgifter, fremme overgang til arbeid, bidra til sosial inkludering eller aktiv deltakelse i samfunnet.

Arbeids- og velferdsforvaltningen vil møte økte utfordringer i tiden framover. Analyser som Arbeids- og velferdsetaten har gjennomført, viser at flere vil henvende seg til arbeids- og velferdsfor-valtningen. Disse vil ha ulikt behov for tjenester. For å møte økningen i antall brukere må tjenes-tene tilbys på en effektiv måte og med god styring av ressursene. Brukere av Arbeids- og velferds-etaten som ikke trenger personlig oppfølging, vil etter hvert få mest mulig av sitt tjeneste- og infor-masjonsbehov dekket gjennom selvbetjening og nettbaserte løsninger. Nettbaserte løsninger vil gi brukere bedre innsyn i egen sak og forenkle dia-logen med brukere som trenger tett oppfølging. NAV-kontoret vil fremdeles være møteplassen for de brukerne som trenger det aller mest.

Arbeids- og velferdsetaten arbeider med sikte på en mest mulig effektiv organisasjon. Økt bruker-fokus, forenkling av interne prosedyrer og standar-der, og kontinuerlig forbedring av arbeidsproses-ser og hensiktsmessig oppgavedeling er virke-midler som benyttes i organisasjonsutviklingen.

Det er behov for å videreutvikle og modernisere flere av etatens IKT-systemer. Moderniseringen av IKT-systemene vil sammen med organisasjonsutvikling og forenklinger av regelverket gjøre samhandlingen mellom brukerne og arbeids- og velferdsforvaltningen enklere og vil også bidra til økt likebehandling og rettssikkerhet.

Regjeringen oppnevnte 20. mars 2014 en ekspertgruppe (Vångeng-utvalget) som skulle gjennomgå arbeids- og velferdsforvaltningen. Våren 2015 leverte ekspertgruppen sin sluttrapport. Det arbeides videre med strategisk retning for utviklingen av arbeids- og velferdsforvaltningen.

I lys av ekspertgruppen har regjeringen trukket fram tre *hovedprinsipper* for å ruste arbeids- og velferdsforvaltningen for framtiden:

- Styrke og videreutvikle de arbeidsrettede tjenestene både for arbeidsgivere og arbeidssøkere
- Sikre utvikling av mer brukerrettede tjenester som er effektive, målrettede og bidrar til gode opplevelser for brukerne av NAV-kontoret
- Gi NAV-kontorene økt myndighet og handlefrihet

Tilstandsvurdering og utfordringer

Brukerne møter NAV i flere kanaler

Arbeids- og velferdsetatens kanalstrategi tilsier at brukeren skal ha flere ulike muligheter til kontakt og samhandling med arbeids- og velferdsforvaltningen. Kontakt kan skje enten på nett, på telefon, per brev eller ved oppmøte på NAV-kontoret. Bedre styring av brukernes måte å kontakte arbeids- og velferdsforvaltningen på har medført en bedre tilpasning til brukernes behov for raske og tilgjengelige tjenester og en bedre fordeling av Arbeids- og velferdsetatens ressurser.

Arbeids- og velferdsforvaltningen håndterte om lag 130 millioner henvendelser i 2014. Om lag 64 pst. av henvendelsene ble håndtert via nettbaserte løsninger som nav.no, ditt nav eller din pensjon. Nettsidene er forbedret og tilpasset brukernes behov slik at de kan finne forståelig og riktig informasjon på egenhånd. Det har vært fokus på klart språk. Nettsidene har en forbedret universell utforming slik at flere kan bruke sidene. I tillegg er tjenester tilpasset mobile enheter. Flere bruker selvbetjeningsløsninger i møtet med Arbeids- og velferdsetaten. For eksempel søkte 52 pst. alderspensjon i Din pensjon 2014, 66 pst. benyttet elektronisk dialog for søknad om dagpenger og 96 pst. av dagpengemottakere sendte meldekort elektronisk via nav.no.

NAV Kontaktsenter tar imot både telefoner og e-post fra brukerne og er felles inngangsport til de fleste av arbeids- og velferdsforvaltningens enheter. Kontaktsenteret svarer på spørsmål om regelverk, saksbehandlingstider og utbetalingsdatoer. 6,6 millioner samtaler kom i 2014 via telefon. 70 pst. av brukerne fikk svar på telefon innen 30 sekunder. Over tid har samtaletiden økt noe. Dette gjelder særlig for henvendelser som gjelder fagområder der kontaktsentrene kan gi fullgod informasjon. Dette har bidratt til færre henvendelser til NAV-kontorene.

Over sju millioner brukere besøker NAV-kontoret i året. Mer enn halvparten av disse besøkene gjelder informasjon om økonomiske ytelser som er tilgjengelig bl. a. på nav.no. Dette tilsier at veiledere ved NAV-kontorene i mange tilfeller bruker ressurser på brukere med lite bistandsbehov som kunne gitt bedre resultater om de ble anvendt på brukere med store behov for oppfølging og avklaring mot arbeid og aktivitet.

Arbeids- og sosialdepartementet og Arbeids- og velferdsetaten anser det som avgjørende at etaten lykkes med sin kanalstrategi slik at informasjon, enkle forespørsler og standard saksbehandling i størst mulig grad kan skje i digitale kanaler. Det gir hurtig og god service til brukeren og vil avlaste NAV-kontorene slik at de kan bruke mer tid på kompliserte saker og bedre oppfølging av brukere med behov for tilpassede og koordinerte tjenester.

Digital oppfølging av brukere

Departementet legger vekt på at Arbeids- og velferdsetaten skal kunne tilby brukerne informative og effektive løsninger. Arbeids- og velferdsetaten er i ferd med å utvikle selvbetjeningsløsninger med en fullverdig brukerdiallog. Dette vil sikre at brukeren får individuelt tilpasset informasjon, veiledning og oppfølging basert på informasjon som Arbeids- og velferdsetaten allerede har. Gjennom elektronisk brukerdiallog skal brukeren også kunne motta veiledning og i mange tilfeller umiddelbare svar på sin henvendelse/søknad. Dette krever at det utvikles nye systemløsninger for saksbehandling som samtidig kombineres med utvikling av nye løsninger for brukerdiallog. Programmet Modernisering av IKT i NAV legger til rette for slike løsninger, men utvikling av løsningene skjer gradvis, ytelsesområde for ytelsesområde.

Fullverdige brukerdiallogløsninger er allerede utviklet på pensjonsområdet og uføreområdet. Arbeids- og velferdsdirektoratet har videre lagt

planer fullverdige brukerdialogløsninger på foreldrepengeområdet.

Forenklet opplysningsplikt for arbeidsgivere

Fra 1. januar 2015 rapporterer arbeidsgivere om arbeidsforhold og inntekt minst hver måned via A-meldingen som ble etablert i EDAG-prosjektet. Målet med EDAG-prosjektet var å forenkle opplysningsplikten for arbeidsgiverne. Som del av dette prosjektet har Arbeids- og velferdsetaten etablert et nytt Arbeidsgiver-arbeidstakerregister (Aa-registeret). Arbeids- og velferdsetaten vil legge til rette for å benytte informasjonen i A-meldingen i saksbehandlingen både i søknadsprosesser og for kontrollformål. Bruk av opplysningene innebærer at saksbehandlingsløsningene må endres. Full effekt av A-meldingen vil Arbeids- og velferdsetaten først få når alle ytelsesområder utnytter informasjonen fra A-meldingen.

Arbeids- og sosialdepartementet har sendt på høring et forslag om å gi Arbeids- og velferdsdirektoratet tilgang til opplysninger i a-ordningen også for de øvrige stønadsordningene etaten administrerer (som for eksempel barnetrygd, kontantstøtte, supplerende stønad og ektefellebidrag). I tillegg foreslås tilgang til opplysningene i forbindelse med veiledning av brukere om mulige fremtidige ytelser og til utredning og produksjon av statistikk. En slik utvidet tilgang vil effektivisere saksbehandlingen i etaten og vil dessuten være arbeidsbesparende for arbeidsgiverne. Høringsfristen er 2. desember 2015.

Brukeropplevelser

I 2014 utarbeidet Arbeids- og velferdsdirektoratet for første gang en brukermelding. Meldingen gir informasjon om hva arbeids- og velferdsforvaltningen lærte av brukerne i 2014. Den gjør også rede for arbeids- og velferdsforvaltningens iverksatte og planlagte tiltak for å bedre brukeropplevelsen.

Gjennom årlige brukerundersøkelser fanger Arbeids- og velferdsdirektoratet opp brukernes erfaringer og vurderinger med etatens tjenesteyting. Resultatene fra årets undersøkelse blant personbrukere viser stabilitet sammenlignet med resultatene fra 2014. Resultatene av arbeidsgiverundersøkelsen er på de fleste områdene noe bedre enn i 2014. Det innebærer at arbeidsgiverne bl.a. har blitt noe mer fornøyd med Arbeids- og velferdsetatens informasjon, behandlingstid, kom-

petanse og om etaten bidrar til å finne løsninger som dekker bedriftens behov.

Det ble i 2012 opprettet en serviceklageordning for brukere som vil klage på forhold som ikke passer inn i de formelle klageordningene. Det kan gjelde lang saksbehandlingstid, mangelfull veiledning, dårlig tilgjengelighet eller atferden til ansatte. I 2014 mottok NAV Klageinstans 5 908 serviceklager. Dette er 650 flere serviceklager enn i 2013. Misnøye med veiledning, informasjon og oppfølging er den vanligste klageårsaken (44 pst.), fulgt av saksbehandlingstid og svartid (32 pst.), NAV-ansattes oppførsel (17 pst.) og tilgjengelighet (7 pst.).

Måloppnåelsen i ytelsesforvaltningen er stabilt god, men det er utfordringer på noen områder

Måloppnåelsen i saksbehandlingen har samlet sett vært god

Målet for ytelsesforvaltningen er at brukerne skal få rett ytelse til rett tid. I 2014 er det utbetalt om lag 420 mrd. kroner fra Arbeids- og velferdsetaten. Saksbehandlingstiden i ytelsesforvaltningen har i 2014 samlet sett vært stabil og med god måloppnåelse, men det var lav måloppnåelse for enkelte ytelser. Dette gjelder særlig på utlandsområdet. I 2014 er antall eldre saker blitt redusert.

Utfordringer på utlandsområdet

Antall saker på utlandsområdet øker. Stadig flere personer bosatt i utlandet har trygderettigheter i Norge, og flere nordmenn har trygderettigheter i andre land. Denne utviklingen sammen med kompleksiteten i sakene medfører ofte lange saksbehandlingstider.

Lang saksbehandlingstid på utlandsområdet har til dels sammenheng med at det er andre systemløsninger for utlandssaker enn for nasjonale saker. Flere arbeidsoppgaver må derfor løses manuelt. Innhenting av opplysninger og dialog med trygdemyndigheter i andre land påvirker også saksbehandlingstiden. EU har imidlertid varslet innføring av elektronisk utveksling av trygdeinformasjon i løpet av 2017 og 2018. Dette vil avhjelpe saksbehandlingen. For uføretrygd er det gjort systemforbedringer som har gitt effekt. Igangsatte prosjekter, særlig etablering av A-melding (EDAG) og ny sentral brevløsning, forventes også å ha positive effekter på utlandsområdet. Samlet vil dette bidra til en mer effektiv behandling av utlandssaker.

Omgjøring etter klager øker

En klage går først til den enheten som har fattet vedtaket i saken, og som eventuelt vil omgjøre vedtaket. I 2014 var samlet andel omgjøring i førsteinstans 41 pst. som er relativt høyt, og 8 prosentpoeng høyere enn i 2013. Dagpenger er blant områdene med mest klagebehandling. Justeringer av praksis på dagpengeområdet har bidratt mye til den totale økningen i klager.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har gjennomgått 1 944 enkeltsaker for å kartlegge årsaker til omgjøring i førsteinstans. Av disse ble 52 pst. omgjort på grunn av nye opplysninger i saken og ni pst. på grunn av innsendelse av tidligere etterspurte opplysninger. Sintef skal i 2015 gjennomføre en analyse som vil se nærmere på bl.a. årsaker til omgjøring av vedtak.

Systematisk og gradvis forbedringsarbeid i Arbeids- og velferdsetaten

Arbeids- og velferdsetaten jobber systematisk for å redusere saksbehandlingstidene i ytelsesforvaltningen. I tillegg til IKT-moderniseringen er de viktigste tiltakene god utnyttelse av ressurser på de ulike ytelsesområdene, restansenedbyggingstiltak og organisatoriske endringer.

Organisatoriske endringer gjennomføres bl.a. for å kunne håndtere en stadig økende saksmengde, og for at saksbehandlingen skal holde god kvalitet. Hver enkelt ytelse skal etter hvert behandles i færre og faglig mer robuste og spesialiserte enheter. Ved utgangen av 1. tertial 2015 var saksbehandlingen av om lag en tredel av ytelsene organisert i færre enheter. Så langt har dette ført til mer lik praksis over hele landet og redusert saksbehandlingstid. Reorganiseringen innbefatter også utlandsområdet og ytelser til revurdering.

Innenfor ytelsesforvaltningen legges det vekt på å ivareta kravene til kvalitet. For å bedre internkontrollen i ytelsesforvaltningen har Arbeids- og velferdsdirektoratet i 2014 erstattet Kontrollstrategi 2009–2015 med Langtidsplan for internkontroll 2015–2019.

For å sikre god kvalitet i ytelsesforvaltningen er det etablert stikkprøvebaserte kvalitetsmålinger på ytelsene arbeidsavklaringspenger (AAP), barnebidrag, stønad til enslige forsørgere, alderspensjon og sykepenger. Måling på dagpenger er under utvikling. På tjenestområdet er det etablert stikkprøvemålinger for arbeidsevne- og behovsvurderinger.

Målrettet arbeid for å avdekke trygdesvindler

Arbeids- og velferdsetatens arbeid med å bekjempe trygdesvindler er basert på risiko- og sårbarhetsvurderinger. Arbeidet har et bredt perspektiv og er innrettet med sikte på å forhindre at rettsstridige krav fremmes, og at slike krav avdekkes i saksbehandlingen eller i etterkontroller. Arbeids- og velferdsetaten utvikler nye tiltak som skal forebygge og avdekke trygdemisbruk. Tiltakene som blir vurdert, omfatter sentrale deler av virksomheten, bl.a. organisering, regelverksutvikling, oppfølging av brukere og saksbehandling.

Organisert trygdesvindler utgjør en alvorlig trussel mot velferdsordningene. Under NAV Kontroll – etatens fagmiljø på trygdemisbruksfeltet – er det etablert en spesialisert gruppe som arbeider for å avdekke organisert og systematisk trygdesvindler. I tillegg deltar NAV Kontroll flere steder i samarbeid på operativt nivå med politi og andre kontrollmyndigheter for å avdekke kriminalitet som berører flere sektorer. Dette gjelder særlig kriminalitet i tilknytning til arbeidslivet. I samarbeid med Arbeidstilsynet, Politiet og Skatteetaten er det utarbeidet en felles handlingsplan for å styrke samarbeidet mot denne type kriminalitet. Planen omfatter videreutvikling av samarbeidsprosjektet i Bergen, Stavanger og Oslo.

A-ordningen gir etaten raskere tilgang til opplysninger bl.a. om innberettede lønnsinntekter. Arbeids- og velferdsetaten arbeider med å kunne nyttiggjøre seg opplysningene i kontrolløyemed på en effektiv måte og vil gradvis innføre kontrolltiltak basert på disse opplysningene.

Fylkesmannens rolle innenfor kommunale tjenester

Arbeids- og velferdsdirektoratet og NAV fylke samarbeider med Fylkesmannen om kompetansehevende tiltak rettet mot de sosiale tjenestene i NAV-kontorene. Fylkesmannen gjennomfører opplæring i lovverk og saksbehandling lokalt og gir tilbud om faglig veiledning etter behov.

Fylkesmannens klage- og tilsynsmyndighet utgjør hovedelementene i Fylkesmannens rettsikkerhetsfunksjon. Systemsvikt og regelbrudd som avdekkes under tilsyn, følges opp av fylkesmannsembetene i samarbeid med det enkelte NAV-kontoret til forholdene er rettet opp. Tjenestene skal oppfylle myndighetskravene, være tilgjengelige for brukerne og gis til rett tid. Erfaringer og resultater fra tilsyn og klagesaksbehandling brukes systematisk i opplæring for ansatte i NAV-kontorene.

Tiltak er iverksatt for å bedre NAV-ansattes sikkerhet

Rapporten «Sikkerhet i arbeids- og velferdsforvaltningen» ble lagt fram i 2014. Den er fulgt opp med tiltak både sentralt og lokalt. Sentrale tiltak for å bedre de NAV-ansattes sikkerhet gjennomføres i et samarbeid mellom Arbeids- og velferdsdirektoratet, KS og operative enheter fra både statlig og kommunal side. Det er bl.a. utarbeidet en ny minimumsstandard for fysisk sikkerhet ved NAV-kontorene.

Strategier og tiltak

Regjeringen vil legge til rette for at arbeids- og velferdsforvaltningen kan få flere i arbeid gjennom bl.a. å videreutvikle de arbeidsrettede tjenestene og styrke kontakten med arbeidsgiverne. Arbeids- og velferdsforvaltningen skal også gi gode brukeropplevelser gjennom tilbud av tjenester som er effektive og målrettede for brukerne av NAV-kontoret. Arbeids- og velferdsforvaltningen skal kjennetegnes av effektiv ressursbruk slik at mest mulig av de samlede ressursene går til brukeropfølging og tjenesteproduksjon.

Ekspertgruppen (Vångeng-utvalget) oppsummerte sine forslag for utvikling av NAV-kontoret i fem hovedpunkter:

1. Rykke nærmere arbeidsmarkedet og arbeidsgiver
2. Større lokal frihet til å tilpasse tjenester til brukerens behov
3. Mindre styring og mer ledelse
4. Økt oppmerksomhet på brukeren, ikke på system
5. Sikre kunnskapsbaserte tjenester og kompetanse i møte med brukerne

Ekspertgruppen foreslo en rekke tiltak for å understøtte en slik utvikling, men pekte på at forbedringsarbeidet vil ta tid. Regjeringen vil følge opp Vångeng-utvalgets rapport i en stortingsmelding våren 2016 der spørsmålet om strategier og tiltak for å videreutvikle arbeids- og velferdsforvaltningen skal konkretiseres. Meldingen skal drøfte tiltak for at flere skal komme i arbeid, hvordan gi bedre tjenester overfor brukerne og hvordan gi NAV-kontoret større handlingsfrihet til å tilpasse tjenestene til brukernes behov (jf. omtale i del I, 2.2.1 Oppfølging av ekspertgruppen som gjennomgikk arbeids- og velferdsforvaltningen).

Økt handlefrihet for NAV-kontorene og bedre kontakt med arbeidsgiverne

Ambisjonene om flere i arbeid krever at NAV-kontoret styrker sin kompetanse og kontakt med arbeidsgiverne. Dette er nødvendig både for å gi gode tjenester til arbeidssøkerne og tilby god rekrutteringsbistand til arbeidsgiverne. Økt kunnskap om arbeidsgiverne gir grunnlag for bedre kvalitet i arbeidsrettet veiledning på NAV-kontoret og for målrettet rekrutteringsbistand til arbeidsgiverne.

Arbeidsrettet oppfølging er grunnsteinen i arbeidet med å bidra til at også brukere med behov for ekstra innsats kommer i arbeid. Arbeids- og velferdsetaten har de siste årene arbeidet med tiltak for å bedre brukeropfølgingen i tråd med innsatsområdene i en langsiktig plan for styrking av oppfølgingsarbeidet. I arbeidet med stortingsmeldingen vil regjeringen vurdere ytterligere tiltak, bl.a. med utgangspunkt i ekspertgruppens anbefalinger om at NAV-kontoret i kontakt med et lokalt/regionalt arbeidsmarked bør få større frihet til å tilpasse tjenestene til brukernes behov. Det kan ifølge ekspertgruppen tilsi at NAV-kontorene selv i større grad bør øke sin kontakt med arbeidsgiverne med sikte på ansettelse av brukerne i ordinært arbeidsliv. I rapporten peker også ekspertgruppen på at dette er et viktig tiltak for å utvikle nødvendig arbeidsmarkedskompetanse.

Bedre brukerorientering gjennom ulike kanaler med sikte på bedre brukeropplevelser

Arbeids- og velferdsetaten skal fortsette arbeidet med å forbedre tjenestetilbudet til brukerne, bl.a. gjennom utvikling av IKT-systemer som tilbyr selvbetjening og digitale dialogløsninger der dette er mest hensiktsmessig. Utviklingen av selvbetjeningsløsninger er også en viktig forutsetning for å kunne øke andelen ressurser som kan benyttes på brukere som trenger tett personlig bistand fra NAV-kontoret for å komme i arbeid og aktivitet. Ekspertgruppens delrapport pekte på at informasjon og veiledning fra arbeids- og velferdsforvaltningen ikke er tilstrekkelig klar og tilrettelagt, og at det ofte medfører usikre brukere og merarbeid for forvaltningen. Arbeidet med å forbedre brev-løsninger, klart språk og informasjon/veiledning gjennom digitale løsninger og på telefon vil derfor fortsette.

Som både ekspertgruppen og flere forskningsrapporter peker på, er det nødvendig å gjennomgå etatens metoder og prosesser i oppfølgingsarbeid.

det med sikte på forenklinger og større brukermedvirkning. Arbeids- og velferdsetaten er allerede i gang med et slikt arbeid, og tiltak for at brukerne skal oppleve en enklere forvaltning vil også være et tema skal drøftes i stortingsmeldingen.

Det er etablert en landsdekkende ordning med fast team med kontaktpersoner for foreldre som mottar pleiepenger. Det er videre igangsatt et forsøk i Sør-Trøndelag med formål å teste en ordning med kontaktperson for foreldre med alvorlig syke barn, jf. omtale under kap. 605 post 01

Videreutvikle kompetansen i NAV-kontoret

Arbeids- og velferdsforvaltningens brukere skal bli møtt av veiledere og saksbehandlere med riktig og god kompetanse. Kompetanse er en nøkkelforutsetning for at forvaltningen skal kunne løse sine oppgaver og gi brukeren riktig hjelp ut fra brukerens behov og forutsetninger. Det er stor bredde i kompetansebehovet i arbeids- og velferdsforvaltningen. På den ene siden skal etaten bistå enkeltmennesker og arbeidslivet med å skape endring hvor målet ofte er å øke den enkeltes muligheter til å komme tilbake i arbeid. Til dette kreves kompetanse i å veilede og samhandle med mennesker og bidra til å finne løsninger i arbeidslivet og i dagliglivet for den enkelte. På den andre siden skal arbeids- og velferdsforvaltningen sikre økonomisk og sosial trygghet. Til dette kreves forvaltningskompetanse, systemforståelse og kunnskap om regler og virkemidler.

Arbeids- og velferdsetatens kompetansestrategi for 2013–2020 beskriver hvilke grep som vil bli tatt i årene som kommer for å sikre riktig og tilstrekkelig kompetanse i etaten. I 2016 vil det bli lagt særlig vekt på å styrke de ansattes arbeidsmarkedskompetanse og ferdigheter i veiledning og samhandling med bruker.

God kompetanse i Arbeids- og velferdsetaten forutsetter også at eksisterende kompetanse utnyttes gjennom en hensiktsmessig og effektiv organisering. Samarbeid med utdanningssektoren er videre viktig med tanke på å sikre fremtidig kompetansebehov i arbeids- og velferdsforvaltningen. Arbeids- og velferdsdirektoratet har utarbeidet en egen policy for samarbeidet med universitets- og høyskolesektoren som danner et grunnlag for dette arbeidet.

Som ledd i oppfølgingen av Meld. St. 13 (2011–2012) *Utdanning for velferd*, jf. Innst. 320 S (2011–2012), er det satt i gang et tverrdepartementalt utviklingsarbeid for å vurdere nærmere på hvilken måte kompetansekrav og læringsutbytte knyttet til den enkelte utdanning skal utformes, fast-

settes og formidles i fremtiden. I meldingen er det gitt flere føringer for hvilke hensyn som skal ivaretas ved utformingen av dette. Det overordnede målet med arbeidet er å sikre at det utdannes helse- og sosialpersonell med god kompetanse til å møte befolkningens behov for helse- og sosialfaglige tjenester i dag og i fremtiden. En forutsetning for å få til dette er at tjenestene, herunder arbeids- og velferdsforvaltningen, får større innflytelse på innholdet i utdanningene enn det som er tilfellet i dag. Arbeids- og sosialdepartementet deltar i utviklingsarbeidet sammen med Helse- og omsorgsdepartementet, Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet som leder det.

I oppfølgingen av Meld. St. 13 (2011–2012) *Utdanning for velferd* gjennomføres også flere nasjonale utviklingsprosjekter i regi av Universitets- og høyskolerådet (UHR) som vil ha betydning for den framtidige kompetansen blant ansatte i arbeids- og velferdsforvaltningen. Det gjelder prosjektene «SAK i sosialfagene» som ser på hva som er felles kunnskapsgrunnlag i helse- og sosialfagene, «Kvalitet i praksisstudier» som vurderer og skal komme med forslag om hvor mye av forskjellig typer praksis det skal være i utdanningene og «Felles innhold», som skal foreslå hva som skal være felles innhold i utdanningene.

Kunnskapsbasert utvikling av virkemidler og tjenester

Tjenesteutvikling og praksis i arbeids- og velferdsforvaltningen skal så langt det er mulig være basert på pålitelig kunnskap. En god forståelse av hva som påvirker forvaltningens resultater er nødvendig for å utvikle virkemidler og tjenester overfor brukerne. For å nå målene om flere i arbeid er det nødvendig å bygge opp kunnskap gjennom etablerte forskningsprogrammer og gjennomføre evalueringer av effektene av de tiltak og tjenester forvaltningen administrerer. Det vil bli arbeidet videre med å sikre en god koordinering av kunnskapsutviklingen, og hvordan de samlede ressursene som brukes på forskning og kunnskapsutvikling best kan benyttes i årene fremover. Arbeids- og velferdsdirektoratet har inngått avtale sammen med fire andre velferdsetater om å etablere en enhet i Kunnskapssenteret for helsetjenestene. Enheten skal ivareta behovene for systematiske kunnskapsoppsummeringer på etatenes ansvarsområder, herunder Arbeids- og velferdsetaten. Det overordnede målet med satsingen er å få fram et godt kunnskapsgrunnlag om effekter av tiltak og satsinger, herunder samfunnsmessig lønnsomhet.

Utvikling av partnerskapet

NAV-kontorene tilbyr både statlige og kommunale tjenester. Samarbeidet mellom stat og kommune må fungere godt for at arbeids- og velferdsforvaltningen skal gi helhetlige og gode tjenestetilbud. Loven gir de lokale NAV-kontorene stor fleksibilitet i utøvelsen av partnerskapet, bl.a. når det gjelder valg av organisering, ledelsesmodell og kommunale tjenester i NAV-kontoret. Målsettingen er å gi NAV-kontoret handlefrihet til å finne gode lokale løsninger som sikrer at dets samlede kompetanse, ressurser og tjenester benyttes på en effektiv måte, og at den enkelte bruker tilbys individuelt tilpasset og helhetlig oppfølging.

For å styrke partnerskapet og bidra til videreutvikling av NAV-kontorene har KS og Arbeids- og sosialdepartementet inngått en utviklingsavtale. Avtalen er, med mindre justeringer, videreført i 2015. For å styrke partnerskapet synliggjør avtalen viktige forpliktelser og målsettinger i samarbeidet mellom KS og Arbeids- og sosialdepartementet. Arbeids- og velferdsdirektoratet og KS signerte i september 2014 en felles policy for partnerskapet i NAV-kontorene.

Dialogen mellom partene er viktig på alle nivåer. Det avholdes jevnlig møter på administrativt nivå mellom Arbeids- og sosialdepartementet og KS, og det avholdes årlig en partnerskapskonferanse. Partene har et viktig ansvar i å bidra til at lokale erfaringer systematiseres, deles og formidles slik at dette gir grunnlag for kunnskapsbasert utvikling av partnerskapet i det enkelte NAV-kontor.

Arbeidet med å forbedre ytelsesforvaltningen fortsetter

Som ledd i effektiviseringen av Arbeids- og velferdsetaten samles forvaltningen av de enkelte ytelser i færre og faglig mer robuste og spesialiserte enheter. I 2016 fortsetter spesialiseringen med ytelsene arbeidsavklaringspenger, stønad til enslig forsørger, grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler, yrkesskade, barnetrygd og EØS-kontantstøttesaker.

Arbeidet med å utvikle kvaliteten i Arbeids- og velferdsetaten gjennom prosjektet *Ett kvalitetssystem i NAV* fortsetter i 2016. Kvalitetssystemet skal bidra til at brukerne får tjenester og ytelser av riktig og lik kvalitet. Kjernen i kvalitetssystemet er å beskrive hvordan ulike arbeidsprosesser skal utføres gjennom et digitalt oppslagsverk. Det skal også utvikles et system for å melde avvik og forbedringsforslag. Et IKT-støtteverktøy vil etter planen bli installert høsten 2015. Kvalitetssystemet er planlagt ferdigstilt i 2016. Når kvalitetssystemet er

ferdig etablert og operasjonalisert, er planen at det skal inngå i den ordinære virksomhetsstyringen i Arbeids- og velferdsetaten.

Det er besluttet å legge til rette for kvalitetsmålinger på dagpenger og uføretrygd. Planen er å starte arbeidet med måling av dagpenger i 2015 og med uføretrygd i 2016. Det tas sikte på at det vil være mulig å gjennomføre valide målinger og sette kvalitetskrav på ytterligere ytelser.

Videre planer for IKT-moderniseringen – Prosjekt 2

Arbeids- og velferdsetatens planer for Prosjekt 2 i IKT-moderniseringen i NAV ble levert til eksternt kvalitetssikring (KS2) i august 2015. Arbeids- og velferdsetatens foreløpige planer for Prosjekt 2 innebærer bl.a. å utvikle en ny vedtaksmodul som skal kunne benyttes som basis for en ny, moderne løsning for foreldrepenger med gode selvbetjeningsløsninger og høy automatiseringsgrad av saksbehandlingen.

Arbeids- og velferdsforvaltningen og Kriminalomsorgen styrker samarbeidet

Arbeids- og sosialdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet ble våren 2014 enige om tiltak for å styrke samarbeidet mellom kriminalomsorgen og arbeids- og velferdsforvaltningen og for å bedre tilgjengeligheten av arbeids- og velferdsforvaltningens tjenester. Flere av tiltakene er i ferd med å bli implementert. Det vil bli gjennomført en eksternt følgeevaluering over to år. Formålet med følgeevalueringen vil bl.a. være å vurdere i hvilken grad de innsettes rett til tjenester etter folketrygdløven og lov om sosiale tjenester blir ivaretatt. Evalueringen vil også undersøke samarbeidet og arbeidsfordelingen mellom arbeids- og velferdsforvaltningen og kriminalomsorgen innen tilbakeføringsarbeidet.

Arbeids- og velferdsforvaltningens arbeid med veteraner fra internasjonale operasjoner

Arbeids- og sosialdepartementet vil innenfor sitt forvaltningsområde følge opp regjeringens handlingsplan «I tjeneste for Norge». Som ledd i oppfølgingen er det etablert et prøveprosjekt med en desentralisert ordning med en særskilt kontakt for veteraner. Kompetansemiljøet for veteraner ved NAV Elverum vil bli videreført og styrket ressursmessig. I tillegg vil saksbehandlingen av krav om yrkesskadeerstatning og menerstatning, hvor kravene er relatert til internasjonale operasjoner, bli spesialisert og sentralisert til færre enheter i Arbeids- og velferdsetaten i løpet av 2016.

Programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken

Utgifter under programkategori 09.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
604	Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen	543 619	173 800	150 000	-13,7
605	Arbeids- og velferdsetaten	12 081 914	11 655 185	11 784 610	1,1
606	Trygderetten	68 882	67 458	68 990	2,3
	Sum kategori 09.10	12 694 415	11 896 443	12 003 600	0,9

Utgifter under programkategori 09.10 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
01–24	Statens egne driftsutgifter	11 820 839	11 283 875	11 370 410	0,8
30–49	Nybygg, anlegg m.v.	680 265	396 878	411 250	3,6
70–89	Andre overføringer	193 311	215 690	221 940	2,9
	Sum kategori 09.10	12 694 415	11 896 443	12 003 600	0,9

Kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 45</i>		96 295	31 300
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under post 21</i>		447 324	142 500
	Sum kap. 0604		543 619	173 800

Overført fra 2014 til 2015:

Post 21: 33 705 000 kroner

Post 45: 365 489 000 kroner

Allmenn omtale

Bevilgningen dekker utgifter til særskilte utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen. For 2016 dekker bevilgningen utgifter knyttet til IKT-moderniseringen.

Stortinget ga i 2012 sin tilslutning til at departementet kunne starte opp Prosjekt 1 i IKT-moderniseringsprogrammet i Arbeids- og velferdsetaten med en kostnadsramme på 1 750 mill. kroner (2012-kroner), jf. Prop. 111 S (2011–2012) og Innst. 375 S (2011–2012).

IKT-moderniseringen i Arbeids- og velferdsetaten er et stort og komplekst program og det er derfor en betydelig risiko i gjennomføringen av programmet. Det enkelte prosjekt følges derfor nøye med hensyn til gjennomføring, risiko og ikke minst nødvendige tiltak underveis for å nå målene med moderniseringsarbeidet.

Arbeids- og sosialdepartementet har i budsjettokumentene til Stortinget orientert om framdrift og utfordringer i gjennomføringen av Prosjekt 1, senest i Prop. 119 S (2014–2015). Ny uføretrygd ble levert fra 1. januar 2015 ved gjenbruk av og videreutvikling av pensjonsløsningen (Pesys) i stedet for å utvikle en ny vedtaksmodul for uføre. I tillegg er selvbetjeningsløsninger for dagpenger og innsyn i egen sak levert våren 2015. Beslutningen om å gjenbruke Pesys innebærer en betydelig replanlegging av resten av Prosjekt 1. Arbeidet med ny gjenbrukbar vedtaksløsning måtte stanses, og selvbetjeningsløsningen blir levert med mindre omfang enn planlagt. Prosjekt 1 ble i juni 2015 fullført i henhold til nytt sentralt styringsdokument (SSD) og innenfor styringsrammen (P50) som Stortinget ble orientert om høsten 2014. Med de endringer som ble gjort i omfang og gjennomføringsstrategi for Prosjekt 1 ble Stortinget i Prop. 1 S (2014–2015) varslet om at planprosessen for Prosjekt 2 ville bli mer utfordrende og omfattende enn forutsatt i KS1 og KS2 for Prosjekt 1. Planlegging av Prosjekt 2 har tatt lengre tid enn opprinnelig forutsatt. Den første rapporten fra ekstern kvalitetssikrer (KSP) ble avgitt 10. april 2015. KSP er en kvalitetssikringsport som skal gjennomføres mellom hvert prosjekt for å etterse at programets målsettinger fortsatt er relevante, at avsluttede prosjekter gir forventede resultater og at det foreligger planer for videreføring av programmet som sannsynliggjør at målsettingene kan nås. Ekstern kvalitetssikrer tilrødde at IKT-moderniseringen skulle videreføres, men tilrødde samtidig å redusere risikoen ved å redu-

sere omfanget og tempoet i det videre moderniseringsarbeidet. De anbefalte også at fram til oppstart av Prosjekt 2 bør det gjennomføres et begrenset prosjekt for å videreutvikle brukerdialogene, beholde kritiske prosjektressurser og for å styrke Arbeids- og velferdsdirektoratets gjennomføringsevne. Arbeids- og sosialdepartementet ga derfor Arbeids- og velferdsdirektoratet mandat til å gjennomføre et utvidet Prosjekt 1 med en ramme på 200 mill. kroner innenfor den opprinnelige rammen på 1 750 mill. kroner (2012-priser) for prosjektet.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har utarbeidet sentralt styringsdokument (SSD) for Prosjekt 2 på basis av anbefalingene fra ekstern kvalitetssikrers KSP-rapport. Arbeids- og velferdsdirektoratets foreløpige planer for prosjektet innebærer leveranse av ny gjenbrukbar vedtaksplattform og nye løsninger for foreldrepenger og engangsstønad. SSD ble i august 2015 oversendt til ekstern kvalitetssikrer for kvalitetssikring (KS2). Regjeringen foreslår å bevilge 150 mill. kroner til eventuell oppstart av Prosjekt 2 i 2016. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget på egnet måte etter at KS2 er gjennomført. Den foreslåtte bevilgningen vil ikke bli disponert før Stortinget har vedtatt en kostnadsramme for prosjektet.

Det vil etter Arbeids- og sosialdepartementets vurdering være behov for justeringer av dagens regelverk for de enkelte ytelsene for å legge til rette for elektroniske dialogløsninger som både gir mer brukervennlige tjenester og en effektiv forvaltning. Arbeids- og sosialdepartementet har igangsatt arbeid for å identifisere behov for endringer i regelverket slik at dette kan bli bedre tilpasset elektroniske dialogløsninger og legge til rette for automatisert behandling og gode selvbetjeningsløsninger.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 584, 2. juni 2015

I forbindelse med behandlingen av Dokument 1 (2014–2015) vedtok Stortinget følgende romertallsvedtak, jf. Romertallsvedtak I i Innst. 276 S (2014–2015):

«Stortinget ber regjeringen på egnet måte fremme sak om beslutningsgrunnlag for Prosjekt 2 som skal beskrive hva som skal leveres, fremdrift og økonomiske forutsetninger. Stortinget ber samtidig regjeringen presentere rammene for den videre strategien for modernisering av Navs IKT-systemer med hensyn til fremdrift og økonomiske forutsetninger.»

Arbeids- og sosialdepartementet vil som nevnt ovenfor komme tilbake til Stortinget på egnet måte etter at KS2 er gjennomført og i den sammenheng vil anmodningsvedtaket bli besvart.

Budsjettforslag 2016

For 2016 foreslås en bevilgning på 150 mill. kroner til oppstart av Prosjekt 2 i IKT-moderniseringsprogrammet i Arbeids- og velferdsetaten. Bevilgningen kan ikke benyttes før Stortinget har behandlet Regjeringens vurdering av KS2, jf. omtale ovenfor.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres, kan nyttes under post 45

For 2016 foreslås ingen bevilgning.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres, kan nyttes under post 21

For 2016 foreslås en bevilgning på 150 mill. kroner.

Kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	11 627 633	11 154 507	11 228 210
21	Spesielle driftsutgifter	28 029	30 610	31 340
22	Forsknings- og utredningsaktiviteter			41 870
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	232 941	254 378	261 250
70	Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte, <i>kan overføres</i>	193 311	215 690	221 940
	Sum kap. 0605	12 081 914	11 655 185	11 784 610

Overført fra 2014 til 2015:
Post 01: 52 619 000 kroner
Post 21: 1 491 000 kroner
Post 45: 11 066 000 kroner
Post 70: 86 982 000 kroner

Allmenn omtale

Arbeids- og velferdsetaten har ansvaret for gjennomføringen av sentrale deler av arbeids- og velferdspolitikken på statlig side. Arbeids- og velferdsetaten ledes av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Arbeids- og velferdsdirektoratet ivaretar også oppgaver som direktorat for kommunale sosiale tjenester og på levekårsområdet.

Bemanningen i Arbeids- og velferdsetaten utgjorde om lag 13 270 årsverk ved starten av både 2014 og 2015. Stillingsandeler er da lagt sammen til heltidsårsverk, og alle permisjoner er holdt utenfor. Avgangen i etaten i 2014 var om lag 1 350 personer, noe høyere enn i 2013. Dette tilsvarer 9,9 pst. av antall ansatte ved inn-

gangen av året. Det var 3,4 pst. som sluttet for å begynne i annet arbeid utenfor etaten, mens 2 pst. gikk av med pensjon/AFP. Sykefraværet i gjennomsnitt for 2014 var 7,4 pst., det samme som året før.

Rapportering om arbeids- og velferdspolitikken er gitt under de aktuelle hovedmålene under resultatområde 2 Arbeid og velferd, jf. også resultatområde 3 Pensjon. For omtale av utfordringer, strategier og tiltak vises det også til omtalen under resultatområde 2.

Budsjettforslag 2016

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen under post 01 Driftsutgifter skal dekke lønns- og driftsutgifter i Arbeids- og velferdsetaten.

For 2016 foreslås det en bevilgning på 11 228,2 mill. kroner, som samlet sett innebærer en økning på 73,7 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2015, inkludert lønns- og prisjuste-

ring. Nedenfor følger omtale av endringer i driftsbevilgningen.

Driftsbevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten foreslås styrket som følge av flere tiltaksplasser og tilhørende økt behov for personellressurser i etaten. Det vises til omtale under kap. 634, post 76.

I forbindelse med opprettelse av en samordningsenhet for statlige innkjøp under Kommunal- og moderniseringsdepartementet foreslås det overført 1,2 mill. kroner fra Arbeids- og velferdsetatens driftsbevilgning til kap. 540, post 01.

Forsøk med ny medisinsk vurdering etter seks måneders sykmelding ble startet opp i 2015. Bevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten foreslås redusert som følge av et lavere behov for midler til forsøket i 2016 sammenliknet med 2015.

Det foreslås å samle FoU-bevilgningene i Arbeids- og velferdsetaten under én post. Kap. 605, post 01 foreslås samlet sett redusert med 4,6 mill. kroner, jf. omtale under kap. 605, post 22 og kap. 634, post 21.

Prosjektet EESSI skal innfri de kravene som følger av EU-forordning om at all utveksling av trygdeinformasjon skal skje ved bruk av elektroniske dokumenter. Prosjektet har blitt utsatt. Driftsbevilgningen reduseres som følge av dette.

Etatens felleforvaltning i Skatteetaten har fra og med 2016 ansvaret for å forvalte a-ordningen. Arbeids- og velferdsetaten vil få redusert sine utgifter som følge av dette. Kap. 605, post 01 foreslås redusert med 7,1 mill. kroner mot en tilsvarende økning under kap. 1618, post 23.

Det foreslås videre å overføre midler fra IA-rådene på kap. 605, post 01 til IA-kunnskapsutvikling, jf. omtale under kap. 601, post 21. Kap. 605, post 01 foreslås redusert med 3,7 mill. kroner mot økning med 3,3 mill. kroner under kap. 601, post 21 og 0,4 mill. kroner under kap. 1633 Nettoordning, statlig betalt merverdiavgift, post 01 Driftsutgifter.

Arbeids- og velferdsetatens betaling av elektronisk ID (eID) på nivå 4 legges om til en fakturabasert finansieringsordning. Kap. 605, post 01 foreslås økt med 3 mill. kroner mot tilsvarende reduksjon på kap. 541, post 22.

Som følge av ferdigstilling av Edag i 2015 reduseres etatens driftsbevilgning med 7,2 mill. kroner.

Utviklingsarbeidet med beslutningsstøttesystem for sykmeldere ble i 2015 overført til Helse- og omsorgsdepartementet, jf. omtale i Prop. 119 S (2014–2015). Kap. 605, post 01 foreslås redusert med 10 mill. kroner, mot tilsvarende økning på kap. 762, post 21.

Midlene til Norges deltakelse i EaSI-programets PROGRESS-akse (2015–2020) ble i 2015 samlet på én budsjettpost, jf. omtale i Prop. 119 S (2014–2015). Kap. 605, post 01 foreslås redusert med 2 mill. kroner mot tilsvarende økning på kap. 601, post 70.

Utgifter til administrasjon av ordningen med arbeids- og utdanningsreiser ble i 2015 overført til Arbeids- og velferdsetatens driftsbevilgning, jf. omtale i Prop. 119 S (2014–2015). Kap. 605, post 01 foreslås økt med 2,6 mill. kroner mot tilsvarende reduksjon på kap. 634, post 78.

For 2016 foreslås en bevilgning på 11 228,2 mill. kroner.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 41, 1. desember 2014

I forbindelse med behandlingen av Meld. St. 1 (2014–2015) vedtok Stortinget følgende romertallsvedtak, jf. Romertallsvedtak IV i Innst. 2 S Tillegg 1 (2014–2015):

«Stortinget ber regjeringen følge opp at Navkontorene styrker barneperspektivet, i tråd med formålsbestemmelsen i lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen, og at arbeids- og velferdsetatens oppfølging av familier med alvorlig syke barn bedres.»

Formålsbestemmelsen til lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen fremhever hensynet til barn og unge. I rundskriv til loven understrekes det at det skal tas særlige hensyn til barns behov i alle vurderinger der tjenestemottaker har barn. Barn og unge skal sikres en trygg oppvekst og kunne delta i alminnelige skole- og fritidsaktiviteter, uavhengig av om foreldrene har en vanskelig økonomi. Helsetilsynets landsomfattende tilsyn i 2012 fant svikt i kartleggingen og mangelfulle individuelle vurderinger av barn og unges behov ved mange NAV-kontor når foreldrene søker om økonomisk stønad. NAV-kontorer som fikk påvist avvik av tilsynsmyndighetene er fulgt opp. For at barns behov skal bli ivaretatt er det satt i gang en rekke tiltak. Fylkesmennene, i samarbeid med Arbeids- og velferdsdirektoratet, gir veiledning til loven og landsomfattende opplæring. Tiltak som bidrar til å ivareta barneperspektivet er gitt en tydeligere prioritering ved fordeling av tilskuddsmidler til tiltak mot fattigdom blant barn og barnefamilier over kap. 621, post 63. Direktoratet har satt i gang et arbeid med å utforme og prøve ut et helhetlig oppfølgingsprogram for lavinntektsfamilier med barn. Det er nedfelt i tildelingsbrevet til Arbeids- og vel-

ferdsdirektoratet at direktoratet skal arbeide for at NAV-kontorene styrker barneperspektivet i tråd med formålsbestemmelsen i loven.

Det er med virkning fra 27. mars 2015 etablert en landsdekkende ordning med fast team med kontaktpersoner for foreldre som mottar pleiepenger. Teamet, som består av kvalifiserte medarbeidere som kan gi informasjon, råd og veiledning til aktuelle familier, er etablert ved NAV Kontaktsenter. Brukerne får et eget innvalgsnummer som gir direkte kontakt med teamet. Det vil bli foretatt en ekstern evaluering av ordningen høsten 2015, og en endelig rapport vil foreligge i 2016.

Det er videre igangsatt et forsøk i Sør-Trøndelag med formål å teste en ordning med kontaktperson for foreldre med alvorlig syke barn. Ordningen vil omfatte familier som mottar pleiepenger, men vil også omfatte andre foreldre med alvorlig syke barn (bl.a. familier som mottar grunn- og hjelpestønad). Det legges opp til at kontaktpersonene skal bistå foreldrene med informasjon om folketrygdens støtteordninger, gi praktisk bistand ved for eksempel utforming av søknader og hjelpe til med å dokumentere behov. Bistanden skal samtidig understøtte foreldrenes mulighet for å etablere eller opprettholde kontakten med arbeidslivet og motvirke sykefravær og frafall fra arbeidslivet. Forsøket skal evalueres.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 419 av 19. mars 2013

I forbindelse med behandlingen av Prop. 7 L (2012–2013) vedtok Stortinget følgende romertallsvedtak, jf. Romertallsvedtak II i Innst. 245 L (2012–2013):

«Regjeringen bes sikre at lovverket gir den enkelte mulighet til informert samtykke slik at det blir klart for den enkelte hvilken informasjon som kan hentes inn dersom vedkommende søker om en stønad fra det offentlige»

Problemstillingene i anmodningsvedtaket reiser spørsmål om å supplere bestemmelsene i folketrygdloven om innhenting av opplysninger. Det kan være ønskelig med regler som i større grad tydeliggjør de behandlende organenes kontrollvirksomhet, den enkeltes plikter som søker eller mottaker av ytelse og behovet for bedre informasjon til den enkelte. Det tas sikte på å ha en nærmere dialog med Datatilsynet i dette arbeidet. Lovarbeidet er igangsatt.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Bevilgningen nyttes bl.a. til utgifter til ordningen med tilretteleggingsgaranti og ulike tiltak i tilknytning til ordningen med tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte.

For 2016 foreslås en bevilgning på 31,3 mill. kroner.

Post 22 Forsknings- og utredningsaktiviteter

Det er viktig å sikre tilstrekkelig med midler til å skaffe til veie ny kunnskap, men også at de midlene som er til rådighet, sees i sammenheng og benyttes effektivt og målrettet.

Det foreslås derfor å samle FoU-bevilgningene i Arbeids- og velferdsetaten på en ny post 22, Forsknings- og utredningsaktiviteter i Arbeids- og velferdsetaten under kap. 605. En samling av FoU-bevilgningene i direktoratet på én post vil gi:

- Bedre oversikt og enklere styringslinjer knyttet til FoU-området mellom departement og direktorat og internt i direktoratet
- Bedre grunnlag for prioritering og målretting av aktiviteter
- Grunnlag for mer fleksibel bruk ved at ulike tiltak og virkemidler kan ses i sammenheng og derigjennom styrke den samlede kunnskapsfunksjonen på området

Midlene som foreslås flyttet til den nye posten, kommer fra følgende kapitler og poster:

- Kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter: 7,2 mill. kroner
- Kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering, post 21 Spesielle driftsutgifter: 10,1 mill. kroner
- Kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 21 Forsøk, utviklingstiltak mv.: 24,6 mill. kroner

Midlene som foreslås flyttet fra kap. 605, post 01 er knyttet til finansiering av kunnskapsoppsamlinger på arbeids- og velferdsområdet og flere FoU-prosjekter.

Midlene som foreslås flyttet fra kap. 621, post 21, er knyttet til forsøkene Praksis- og kunnskapsutvikling i NAV og Helhetlig oppfølging for lavinntektsfamilier.

Midlene som foreslås flyttet fra 634, post 21, er knyttet til Arbeids- og velferdsetatens FARVE-program (Forsøksmidler ARbeid og Velferd) som fordeles midler til forsøk og ekstern forsknings- og utredningsvirksomhet. En pågående evaluering av et randomisert kontrollert forsøk med individu-

ell jobbstøtte (IPS) blir dekket over FARVE-programmet.

Direktoratet er gitt et større ansvar for effektevalueringer og vil, i samarbeid med departementet, utvikle en plan for evaluering av tiltak, tjenester og andre virkemidler. Hensikten med planen er å bidra til en mer systematisk kunnskapsinnhenting og peke på hvordan evalueringer konkret kan gjennomføres. Planen skal blant annet gi rom for effektevalueringer av nye tiltak og tjenester på arbeids- og velferdsområdet.

Midlene på kap 605, post 22 skal brukes til å fullføre pågående forsøk og evalueringer og for øvrig målrettes i samsvar med den nye planen.

For 2016 foreslås en bevilgning på 41,9 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen nyttes bl.a. til ordinære IKT-investeringer i Arbeids- og velferdsetaten, bl.a. til utskifting og oppgradering av utstyr som ikke lenger tilfredsstiller gjeldende krav til funksjonalitet og driftssikkerhet, samt til utskifting av programvare.

For 2016 foreslås en bevilgning på 261,3 mill. kroner.

Post 70 Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykemeldte, kan overføres

Formålet med ordningen med tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykemeldte, også kalt Raskere tilbake, er å bidra til redusert sykefravær ved at personer som mottar sykepengen

blir raskere tilbakeført til arbeidslivet. Ordningen er rettet mot brukere med ulike bistandsbehov, fra mindre tilretteleggingsbehov til mer omfattende og sammensatt problematikk. I 1. halvår 2015 ble det gjennomført om lag 1 900 plasser i gjennomsnitt innenfor Arbeids- og velferdsetatens tilbud. Ordningen har bidratt til å utvide og videreutvikle tilbudet for sykemeldte. Tjenestene i spesialisthelsetjenesten og i Arbeids- og velferdsetaten gir til sammen stor variasjon i tilbudet.

Arbeid gir bedre helse. Samtidighet i behandling og arbeidsrettet bistand gir raskere overgang til arbeid enn å gjennomføre behandling og arbeidsrettet bistand sekvensielt. Innenfor ordningen Raskere tilbake er det potensiale for å styrke arbeidsrettingen av tilbudene og vurdere forholdet til arbeid tidligere i sykefraværsløpet. Det er viktig at det etableres systematisk samarbeid mellom helsetjenestene og Arbeids- og velferdsetaten i alle tilbud under Raskere tilbake. Kontakt mot arbeidsgiver bør så langt det er mulig være en del av tilbudene. Det er et vilkår at personene som omfattes av ordningen med stor sannsynlighet kommer raskere tilbake i arbeid som direkte følge av tilbudene. Det tas sikte på å utarbeide felles føringer for Arbeids- og velferdsetatens del og helsetjenestens del av ordningen.

Videre legges det til rette for tidligere bruk av ordningen i Arbeids- og velferdsetatens sykefraværsoppfølging gjennom bl.a. økt bruk av aktivitetsplikt og informasjon om ordningen overfor sykemeldere og andre målgrupper. Myndighetene har dialog med arbeidslivets parter om tiltak som kan bidra til en mer målrettet og effektiv ordning.

For 2016 foreslås en bevilgning på 221,9 mill. kroner.

Kap. 3605 Arbeids- og velferdsetaten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Administrasjonsvederlag	23 079	22 840	23 510
02	Refusjoner m.m.	303		
04	Tolketjenester	3 018	2 376	2 440
05	Oppdragsinntekter mv.	63 096	54 026	55 590
06	Gebyrinntekter for fastsettelse av bidrag	20 180	23 602	24 550
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	15 521		
16	Refusjon fødselspenger	100 190		
17	Refusjon lærlinger	726		
18	Refusjon sykepenger	265 668		
	Sum kap. 3605	491 781	102 844	106 090

Post 01 Administrasjonsvederlag

Post 01 består av vederlag for etatens administrasjon av enkelte andre ytelser enn folketrygdens egne ytelser.

Kildene for administrasjonsvederlag er:

- Fellesordningen for Tariffestet Pensjon
- Kommunale tilleggstyelser
- Statens pensjonskasse
- Refusjon fra EU

Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

For 2016 foreslås en bevilgning på 23,5 mill. kroner.

Post 02 Refusjoner m.m.

Under post 02 inntektsføres refusjoner fra forskningsinstitusjoner som får utarbeidet spesielle dataleveranser fra etaten mv. Kap. 605, post 21 kan overskrides mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Post 04 Tolketjenester

Under post 04 regnskapsføres inntekter fra tolkeoppdrag som skal dekkes av andre instanser enn

folketrygden. Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

For 2016 foreslås en bevilgning på 2,4 mill. kroner.

Post 05 Oppdragsinntekter mv.

Under post 05 inntektsføres bl.a. oppdrag, fremleie og kantinesalg i Arbeids- og velferdsetaten. Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

For 2016 foreslås en bevilgning på 55,6 mill. kroner.

Post 06 Gebyrinntekter for fastsettelse av bidrag

Ved søknad om offentlig fastsettelse og endring av barnebidrag skal hver av partene i bidragssaker, dersom begge foreldrene er bosatt i Norge, betale gebyr. Gebyr ilegges bare dersom inntekten deres overstiger en fastsatt grense, som per 1. juli 2015 er 241 600 kroner.

Gebyrets størrelse er fastsatt til ett rettsgebyr.

For 2016 foreslås en bevilgning på 24,6 mill. kroner.

Kap. 606 Trygderetten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	68 882	67 458	68 990
	Sum kap. 0606	68 882	67 458	68 990

Overført fra 2014 til 2015:
Post 01: 2 363 000 kroner

Allmenn omtale

Trygderetten er en uavhengig ankeinstans som skal treffe avgjørelser om enkeltpersoners rettigheter og plikter etter lov om folketrygd m.fl., jf. lov av 16. desember 1966 nr. 9 om anke til Trygderetten.

Trygderetten er formelt sett ingen domstol, men har mange trekk til felles med de alminnelige domstolene. Trygderetten kan ikke instrueres av noe annet organ om avgjørelsene, og Trygderettens leder kan ikke instruere retten i den enkelte sak. Trygderettens kjennelser kan bringes inn for de alminnelige domstolene med lagmannsretten som første instans.

Rapport

Saksinngangen til Trygderetten ble halvert i perioden 2004–2009. I 2009 var saksinngangen på 2 329 saker. Saksinngangen i perioden 2010–2012 var på om lag 2 600 saker i året. I 2013 økte saksinngangen til 2 976 saker og videre til 3 631 saker i 2014. Økningen i 2014 på 655 saker utgjør en vekst på 22 pst. Størst er økningen i uføresaker, hvor inngangen har økt fra 388 saker i 2013 til 733 saker i 2014.

Saksproduksjonen i Trygderetten var i perioden 2010 til 2012 på om lag samme nivå som saksinngangen. Gjennom 2013 og særlig i 2014 har saksproduksjonen økt, men ikke tilstrekkelig til

holde tritt med saksinngangen. I 2013 produserte Trygderetten 2 874 kjennelser. Saksproduksjonen økte til 3 097 kjennelser i 2014.

Saksbeholdningen per 1. januar 2014 var på 1 408 saker. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid i 2014 var 3,7 måneder, en økning fra 2013 på 0,6 måneder. Målsettingen er en gjennomsnittlig saksbehandlingstid på mindre enn 4 måneder. Saksbehandlingstiden varierer noe fra område til område. 90 pst. av sakene i 2014 ble behandlet innen seks måneder.

77 pst. av alle kjennelser fra Trygderetten var med full grunngiving i 2014. Andelen saker med full grunngiving har ligget på dette nivået siden 2010. I alle andre saker ble det gitt en forenklet grunngiving der det går fram hva retten særlig har lagt vekt på i sin avgjørelse. Alle sakene som er avgjort i Trygderetten har dermed en selvstendig begrunnelse.

Trygderetten omgjorde 14,2 pst. av sakene som ble behandlet i 2014. 10,5 pst. av sakene ble opphevet og returnert til ny behandling, i hovedsak fordi sakene var for dårlig opplyst. I de resterende sakene ble tidligere vedtak stadfestet.

Trygderettens kjennelser kan bringes inn for domstolene med lagmannsretten som første instans. I 2014 er det avsagt 57 dommer. Staten ble frifunnet i 40 saker, mens Trygderettens kjennelser ble opphevet eller kjent ugyldige i 17 saker. Det er relativt få trygdesaker som har vært behandlet i Høyesterett. I 2014 er det avsagt 3 dommer. I 2 av disse sakene ble Trygderettens kjennelse gjort ugyldige eller opphevet.

Sakstilgang, avgang og restanser 2005–2014

	2005	2010	2012	2013	2014
Innkomne saker	4 121	2 637	2 565	2 976	3 631
Avgjorte saker	4 617	2 612	2 753	2 874	3 097
Restanser	1 406	764	762	872	1 408

Saksinngangen til Trygderetten har økt hittil i 2015. I løpet av 1. halvår 2015 er det kommet inn 2 206 saker mot 1 737 i samme periode i 2014, en økning på 27 pst. Trygderetten forventer en saksinnfang i 2015 på mellom 4 400 til 4 700 saker, mot 3 631 saker i 2014. En vesentlig grunn til denne kraftige veksten er at Arbeids- og velferds-etaten har gitt høy prioritet til å behandle sine klage- og ankesaker.

Antall avgjorte saker i Trygderetten har økt betydelig i 1. halvår 2015. Produktivitsveksten ligger på ca. 20 pst. En tilsvarende vekst i 2. halvår 2015 anslås å gi en samlet saksproduksjon på om lag 3 700 saker i 2015. Forklaringene på økt saksproduksjon har både sammenheng med at Trygderetten i 2015 har styrket sin bemanning. Et medisinsk kyndig rettsmedlem er ansatt og antall rettsfullmektige er økt. Samtidig har det vært en prioritert oppgave i Trygderetten å få avgjort flest mulig saker, foran langsiktige utviklingsarbeider. Samtidig har organisasjonen erkjent behovet for å øke produktiviteten blant Trygderettens dommere.

Saksinngangen har de siste årene vært høyere enn saksproduksjonen. På tross av økt saksbehandlingsskapasitet og iverksatte produktivitetstiltak, forventes saksinngangen å overstige saksproduksjonen også i 2015. Restansene økte med i overkant av 500 saker i 2014. Ved utløpet av 1. halvår 2015 er restansene økt med ytterligere 500, til 1 980. Trygderetten forventer at saksbeholdningen ved inngangen til 2016 vil være på mellom 2 100 til 2 400 saker.

Den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden var i 1. halvår 2015 på 4,5 måneder. Den vil, som følge av den økte restansmengden, øke ytterligere i løpet av annet halvår 2015. Trygderetten legger til grunn at saksbehandlingstiden ved utgangen av 2015 kan komme opp i 7–8 måneder.

Strategier og utfordringer for 2016

Trygderetten skal avsi kjennelser i overensstemmelse med de lover og regler som gjelder. Tryg-

deretten skal behandle og avgjøre sakene slik at vilkårene som er stilt til behandlingen i lov om anke til Trygderetten er oppfylt.

Trygderetten skal avgjøre sakene med en forsvarlig saksbehandlingstid, og behandle og avgjøre sakene på en slik måte at det gir tillit både hos den ankende part og ankemotparten.

Saksinngangen til Trygderetten har økt gjennom 2014 og forventes å ligge på mellom 4 400 og 4 700 saker i 2015. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid og restansene forventes å ligge på et høyere nivå enn i 2014. For 2016 forventes saksinngangen å ligge på minst samme nivå som i 2015.

Et sentralt mål for Trygderetten i 2016 er å avgjøre sakene, slik at restansene bygges ned og at gjennomsnittlig saksbehandlingstid holdes på et forsvarlig nivå. Trygderettens driftsbevilgning foreslås derfor økt i 2016 for å øke saksbehandlingsskapasiteten. Det er videre viktig for Trygderetten fortsatt å ha fokus på produktivitsfremmende tiltak.

I enkelte saker fatter Trygderetten retningsgivende kjennelser (såkalte femmedlemskjennelser). Slike saker skal bidra til mer enhetlig praktisering i Trygderetten og vil være retningsgivende for forvaltningen.

Budsjettforslag 2016

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen under post 01 Driftsutgifter skal dekke lønns- og driftsutgifter i Trygderetten.

Bevilgningen er foreslått økt med 1,5 mill. kroner for øke saksbehandlingsskapasiteten i Trygderetten.

I forbindelse med opprettelse av en samordningsenhet for statlige innkjøp under Kommunal- og moderniseringsdepartementet foreslås overført 7 800 kroner fra Trygderettens driftsbevilgning til kap. 540 Direktoratet for forvaltning og IKT, post 01 Driftsutgifter.

For 2016 foreslås en bevilgning på 69 mill. kroner.

Kap. 3606 Trygderetten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
16	Refusjons fødselspenger, Trygderetten	100		
18	Refusjon sykepenger	846		
	Sum kap. 3606	946		

Programkategori 09.20 Tiltak for bedre levekår mv.

Utgifter under programkategori 09.20 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	324 249	327 096	345 250	5,6
	Sum kategori 09.20	324 249	327 096	345 250	5,6

Utgifter under programkategori 09.20 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
01–24	Statens egne driftsutgifter	59 304	73 436	64 230	-12,5
60–69	Overføringer til kommune- forvaltningen	186 591	172 720	177 730	2,9
70–89	Andre overføringer	78 354	80 940	103 290	27,6
	Sum kategori 09.20	324 249	327 096	345 250	5,6

Kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	
21	Spesielle driftsutgifter	59 304	73 436	64 230	
63	Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte, <i>kan overføres</i>	186 591	172 720	177 730	
70	Frivillig arbeid, <i>kan overføres</i>	67 464	68 660	90 650	
74	Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner mv.	10 890	12 280	12 640	
	Sum kap. 0621	324 249	327 096	345 250	

Overført fra 2014 til 2015:
Post 21: 3 187 000 kroner
Post 63: 14 526 000 kroner
Post 70: 2 340 000 kroner

Kap. 621 omfatter bevilgninger til utvikling av de sosiale tjenestene i kommunene og tilskudd til frivillig arbeid for sosialt og økonomisk vanskeligstilte. Bevilgningene forvaltes av Arbeids- og vel-

ferdsdirektoratet, som ivaretar oppgaver på sosial- og levekårsområdet.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Bevilgningen går til tiltak for å legge til rette for kompetanse- og kvalitetsutvikling i de sosiale tjenestene i kommunene. Størsteparten av midlene går til å dekke drift av Arbeids- og velferdsdirektoratets og fylkesmannens kompetanse- og kvalitetsutviklingstiltak rettet mot kommuner og NAV-kontor, jf. kap. 621, post 63.

Arbeids- og velferdsdirektoratet er fagdirektoratet for kommunale sosiale tjenester og levekårsområdet. Direktoratet skal gjennom kompetansehevende og tilretteleggende tiltak bidra til at kommunene ivaretar sitt ansvar for de sosiale tjenestene på en god måte.

Direktoratet og fylkesmannen samarbeider om kompetanseutviklingstiltak for de sosiale tjenestene i NAV-kontorene. Fylkesmannen har i samarbeid med NAV fylke særlige oppfølgingsoppgaver knyttet til kvalifiseringsprogrammet.

Tiltak som bedrer kvalifiseringsprogrammets tilgjengelighet og tilrettelegger for individuelt tilpassede program, brukermedvirkning og god oppfølging vil bli prioritert i 2016.

Kompetanse- og utviklingstiltak i boligsosialt arbeid, økonomisk rådgivning og forbyggende arbeid blant barn, unge og barnefamilier er viktige innsatsområder som vil bli videreført i 2016. Det er satset særskilt på faglige utviklingstiltak for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og unge. Arbeids- og velferdsdirektoratet viderefører bl.a. arbeidet med utforming av et helhetlig oppfølgingsprogram for lavinntektsfamilier.

For å styrke kommunenes og fylkeskommunenes arbeid med utsatte barn og unge under 24 år har Kunnskapsdepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet etablert et samarbeid om utsatte barn og unge, 0–24 samarbeidet. Direktoratene har fått i oppdrag å samordne regelverk og virkemidler for å styrke tverrfaglige innsatser. Fylkesmennene er gitt likelydende oppdrag om å bidra inn i 0–24 samarbeidet.

Fylkesmennene har i 2015 fått i oppgave å sette i verk kompetansehevende tiltak og legge til rette for erfaringsutveksling om oppfølging av utsatt ungdom i NAV-kontorene, i samarbeid med NAV fylke. Dette arbeidet følges opp i 2016.

Det er igangsatt et arbeid med felles retningslinjer for samarbeid og ansvarsfordeling mellom barneverntjenesten og arbeids- og velferdsforvaltningen for familier som mottar bistand fra begge tjenestene.

Kompetanse- og utviklingstiltak knyttet til programmet Praksis- og kompetanseutvikling i NAV-kontorene videreføres.

Deler av bevilgningen går til å dekke driftsutgifter til enkelte landsdekkende nasjonale tiltak på sosialtjenesteområdet.

Den landsdekkende økonomirådstelefonen i NAV, 800GJELD, gjør økonomisk rådgivning lettere tilgjengelig og bidrar til at personer med økonomiske problemer kommer raskere i gang med å finne en løsning. Tjenesten gir enkel rådgivning med sikte på hjelp til selvhjelp. Tjenesten omfatter nå også oppfølgingssamtaler. En brukerundersøkelse viser at brukerne opplever god tilgjengelighet og god service hos 800GJELD. Tjenesten har økt folks bevissthet og er et viktig bidrag i arbeidet med økonomisk rådgivning. Tjenesten ble styrket i 2015 ved at brukere kan ta skriftlig kontakt på chat med NAV kontaktsenter.

NAV Grünerløkka har et byomfattende ansvar i Oslo for ofre for menneskehandel med innvilget refleksjonsperiode. Også i Bergen kommune er det tverretattlig innsats overfor mennesker i prostitusjon og ofre for menneskehandel. Regjeringen vil i løpet av 2015 legge frem en handlingsplan mot menneskehandel.

Som ledd i oppfølgingen av Handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2014–2017) har Arbeids- og velferdsdirektoratet kartlagt i hvilken grad og hvordan NAV-kontorene er involvert i saker som omhandler vold i nære relasjoner. På bakgrunn av kartleggingen skal det vurderes tiltak for å styrke NAV-kontorenes oppmerksomhet, øke deres handlingsberedskap for å forebygge vold i nære relasjoner og gi kvalitativt gode tjenester til brukere som er utsatt for og vitne til vold i nære relasjoner og deres barn.

Budsjettforslag 2016

Det foreslås å overføre 10,1 mill. kroner fra kap. 621, post 21 knyttet til forsøk og FoU-prosjekter til kap. 605, ny post 22. Midlene er bl.a. knyttet til Praksis- og kunnskapsutvikling i NAV-kontorene og helhetlig oppfølgingsprogram for lavinntektsfamilier.

For 2016 foreslås en bevilgning på 64,2 mill. kroner.

Post 63 Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte, kan overføres

Bevilgningen går til kommunerettede tilskuddsordninger, kompetanse- og utviklingstiltak og prosjekter i kommunene rettet mot sosialt og økonomisk vanskeligstilte. Kommunene har ansvar for viktige fellesoppgaver for å sikre alle innbyggere gode levekår.

Tiltak for å inkludere flere vanskeligstilte i arbeid

Arbeids- og sosialdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet ble våren 2014 enige om tiltak for å styrke samarbeidet mellom kriminalomsorgen og arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) og for å bedre tilgjengeligheten av NAVs tjenester. Som ledd i dette arbeidet, ble bl.a. kommuner i fylker med 1 000 løslatelser eller overføringer mellom fengslene i fylket invitert til å søke tilskudd til å opprette stillinger som NAV-veileder i fengsel.

Praksis- og kunnskapsutvikling i NAV-kontorene er et fireårig program igangsatt i 2013. Hovedformålet er å bidra til god kompetanse og kvalitet i det samlede tjenestetilbudet i NAV-kontorene. NAV-kontorenes oppfølging av personer med sammensatte behov skal ha et særskilt fokus, og satsingen skal bidra til at disse mottar helhetlig bistand med inkludering i arbeid og samfunnsliv som mål. Programmet er forankret på fylkesnivå. Fylkesmannen skal, i samarbeid med NAV fylke, sikre at utforming og gjennomføring er i tråd med oppsatte mål og rammer for programmet.

Det er igangsatt forsøk i Østfold, Buskerud, Sør-Trøndelag og Rogaland for å utvikle kompetanse og kvalitet i NAV-kontorets tjenester gjennom et samarbeid mellom forskning, utdanning, praksis og brukere. I de utvalgte fylkene deltar universitet/høgskoler sammen med i alt ti NAV-kontor. Utprøvingen er godt i gang. Alle prosjektene har startet opp med inntak av brukere. I 2014 kom to delrapporter i forsøket, som ga en analyse av utfordringer med ungdomssatsingen i Sør-Trøndelag. Samtidig med utprøvingen av metoder for oppfølging av brukere, arbeides det med å etablere et læringssystem i fylkesprosjektene. Prosjektene skal selv evaluere resultater og effekter som en del av utprøvingen av nye metoder, i samarbeid med forskningsinstitusjoner i hvert fylke. Forsøket i sin helhet blir eksternt evaluert. Programmet videreføres i 2016, som det siste året for forsøket.

Boligsosialt arbeid

Arbeids- og velferdsdirektoratet forvalter en tilskuddsordning til boligsosialt arbeid. Formålet med ordningen er å styrke og utvikle de ordinære tjenestene i kommunene for bedre å ivareta den enkeltes behov for oppfølging i bolig. Målgruppen er bostedsløse og rusmiddelmissbrukere. Ved utgangen av 2014 ble det gitt tilskudd til 124 kommuner/bydeler i alle landets fylker. Rapporteringen fra kommunene viser at midlene har bidratt til at i overkant av 4 200 personer har mottatt oppfølgingstjenester. Det ytes et bredt spekter av tjenester, herunder råd og veiledning, bistand til å beholde og skaffe bolig, etablering i bolig, praktisk bistand/miljøtiltak i hjemmet, økonomisk rådgivning, helsefremmende tiltak og arbeids-, aktivitets- og fritidstiltak. Nærmere 30 pst. av tjenestemottakerne var unge i alderen 18–25 år, og i overkant av 10 pst. var barnefamilier. Viktige innsatsområder i 2015 er å redusere bruken av midlertidig botilbud og legge til rette for et helhetlig boligsosialt arbeid lokalt, å gjennomføre tiltak overfor ungdom og yngre voksne i etableringsfasen samt tiltak overfor barnefamilier. Tilskudd til boligsosialt arbeid videreføres i 2016.

Tilskuddet er også et viktig virkemiddel i den nasjonale strategien for boligsosialt arbeid *Bolig for velferd* (2014–2020), som Regjeringen la fram våren 2014. Formålet med strategien er å styrke kommunenes arbeid med å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet. Målet er at kommunene skal møte en samordnet stat og få bedre rammebetingelser i arbeidet. Innsatsen overfor barnefamilier og unge som ikke bor bra, skal forsterkes. Arbeids- og velferdsdirektoratet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Helsedirektoratet, Husbanken, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet og Kriminalomsorgsdirektoratet har ansvaret for å gjennomføre strategien på statlig nivå. I 2014 har direktoratene lagt vekt på å etablere strukturer og rutiner for statlig samarbeid og samordning overfor kommunene. I 2015 er det laget en felles tiltaksplan for direktoratene, og det er satt i gang utvikling av en digital boligsosial veiviser. Direktoratene har også satt i gang et nasjonalt prosjekt sammen med kommunene som skal gi bedre styringsinformasjon for det boligsosiale arbeidet. Formålet er bedre å kunne måle resultater og effekter av innsatsen overfor vanskeligstilte på boligmarkedet. Det er fem departementer som sammen er ansvarlige for strategien. Dette er Arbeids- og sosialdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Helse- og

omsorgsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Diakonhjemmets høyskole gjennomførte med støtte fra Arbeids- og velferdsdirektoratet studie-tilbudet Videreutdanning i metodisk boligsosialt arbeid i perioden 2012–2014. Målgruppen for studiet var helse- og sosialarbeidere med treårig utdanning som arbeider innen boveiledning, rusomsorg og psykisk helse. Evalueringen av videreutdanningstilbudet forelå i 2015, og viste at tilbudet ser ut til å dekke et opplevd behov for bedre metoder for brukeroppfølging i boligsosialt arbeid. Rapporten konkluderer imidlertid også med at det bør jobbes mer med hvordan sammenhengen mellom metode og rammeverk kan bli bedre.

Økonomi- og gjeldsrådgivning

Det er iverksatt en rekke tiltak for å utvikle kvaliteten på kommunenes tilbud til personer med økonomi- og gjeldsproblemer. Formålet er å bidra til at enkeltpersoner og familier med økonomiske problemer og gjeldsbyrder får kontroll og styring over egen økonomi. Tjenesten har i utgangspunktet alle kommunens innbyggere som målgruppe, men er også et viktig virkemiddel for å unngå eller redusere behovet for økonomisk stønad.

Økonomisk rådgivning er en obligatorisk tjeneste i NAV-kontorene. Økonomisk rådgivning krever god, og i enkelte tilfeller spesialisert, kompetanse, noe som krever et differensiert opplæringsopplegg. Fortsatt økt fokus på økonomisk rådgivning i NAV-kontoret vil også kunne føre til økt etterspørsel etter økonomirådgivningstjenester i kommunene. Økonomiske rådgivere vil også i 2016 tilbys kurs, samlinger og faglige fora. Se omtale av økonomirådstelefonen i NAV under kap. 621, post 21.

Innsats mot fattigdom blant barn og barnefamilier

Arbeids- og velferdsdirektoratet forvalter en tilskuddsordning som skal stimulere til tiltak i kommunene for å forebygge og redusere fattigdom blant barn. Målgruppen for tiltak er barn, unge og barnefamilier som er i kontakt med de sosiale tjenestene i NAV-kontoret. Formålet med ordningen er å styrke det sosiale og forebyggende arbeidet i kommunene, utvikle nye tiltak overfor målgruppen, utvikle tiltak og virkemidler som styrker det helhetlige oppfølgings- og veiledningsarbeidet overfor lavinntektsfamilier, og å bedre koordine-

ring av tiltak og samarbeid med andre tjenesteområder.

Per mai 2015 er det fordelt midler til 120 kommuner og bydeler. De fleste tiltakene er rettet inn mot sosial inkludering av barn, unge og barnefamilier. Det er gitt støtte til ferie- og fritidsaktiviteter, utstyrsbanker, tiltak for å sikre barneperspektivet i NAV-kontoret og til å utarbeide handlingsplaner. Flere kommuner/NAV-kontor har også mottatt midler til oppfølging av lavinntektsfamilier med sikte på å få foreldrene ut i arbeid samtidig som barna får nødvendig oppfølging. Tiltak omfatter også oppfølging av ungdom som står i fare for å falle ut eller har falt ut av videregående skole. Arbeids- og velferdsdirektoratet har i samarbeid med Helsedirektoratet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og fylkesmannen gitt støtte til større satsinger som Sjumilssteget i Troms og Talenter for framtida i Telemark.

En evaluering viser at tilskuddsordningen har bidratt til inkludering av barn og unge i ulike aktiviteter og på sosiale arenaer. Det er blitt økt bevissthet i kommunene om fattigdom og sosial eksklusjon blant barn og unge. Tiltakene har gitt rom for å arbeide forebyggende og utvikle nye tiltak. Evalueringen pekte på utfordringer knyttet til forankring av tiltakene i kommunene, og behov for en mer helhetlig innsats for å bedre situasjonen for barn og unge i disse familiene. Tilskuddsordningen videreføres i 2016. Det er igangsatt et arbeid med å se tilskuddsordningen i sammenheng med nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom med henblikk på samordning og forenkling.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har satt i gang et arbeid med å utforme og prøve ut et helhetlig oppfølgingsprogram for lavinntektsfamilier. Målgruppen for oppfølgingsprogrammet er barnefamilier med vedvarende lavinntekt. Formålet er å bedre familienes velferd og hindre at fattigdom går i arv. Både foreldre og barn vil følges opp samtidig. Foreldre vil få oppfølging rettet mot arbeid, utdanning, økonomi, helse og boforhold, mens barna vil følges opp med hensyn til deltakelse på ulike sosiale arenaer som barnehage, skolefritidsordning, fritidsaktiviteter og skolearbeid. Oppfølgingsprogrammet forankres i de lokale NAV-kontorene. Det forutsettes et systematisk samarbeid med andre tjenesteområder i kommunen og frivillige organisasjoner. Formålet med utprøvingen i 2015 ved tre NAV-kontorer er å finne fram til en egnet helhetlig oppfølgingsmodell. Tiltaket inngår i *Barn som lever i fattigdom – regjeringens strategi (2015–2017)*.

Innsats overfor utsatte unge

Siden 2008 har det vært gitt tilskudd til utviklingsarbeid i de sosiale tjenestene i kommunene rettet mot barn og unge i risikosoner. Formålet har vært å iverksette modellforsøk og utviklings- og kompetansetiltak med vekt på samarbeid, tiltakskjeder og metodisk oppfølging av ungdom som står i fare for å falle ut eller har falt ut av videregående opplæring. Utviklingsarbeidet fases ut i sin nåværende form. I 2016 legges det vekt på erfaringsspredning og formidling av kunnskap fra utviklingsarbeidet. Satsingen evalueres. Det foreligger to delrapporter. Sluttrapport fra evalueringen vil foreligge høsten 2015. Evalueringen peker på formalisert og regelmessig samarbeid på system- og ledernivå, tverrfaglig samarbeid på saksbehandlernivå, trygge og lite stigmatiserende møtepunkter mellom ungdom og NAV-kontoret, tett oppfølging av ungdommene, mer oppsøkende oppfølging av ungdom, oppfølging av skole og arbeidsplass m.m. Evalueringsfunnene legges til grunn for det videre arbeidet.

Flere av anbefalingene fra evalueringen er sammenfallende med innretningen av forsøk med NAV-veiledere i videregående skole (2014–2016). Forsøket består i utprøving av modeller for samordning av tjenester og tiltak mellom NAV-kontor, andre kommunale tjenester, videregående opplæring og oppfølgingstjenesten. Målet er å redusere frafall fra videregående opplæring ved å hjelpe ungdom med sammensatte problemer på et tidlig tidspunkt. Veiledere fra NAV-kontor inngår som en del av elevtjenesten ved den videregående skolen. Forsøket er basert på lav terskel, forebygging og tett individuell oppfølging. Prosjektet er et samarbeidsprosjekt med Utdanningsdirektoratet, og inngår som et tiltak i Program for bedre gjennomføring i videregående opplæring. I 2015 etableres det piloter i alle landets fylker. I 2016 skal fylkesmannen, NAV fylke og fylkeskommunen med utgangspunkt i erfaringene fra de fylkesvise pilotene legge til rette for erfaringsspredning lokalt. Forsøket evalueres. Evalueringsrapporten vil foreligge i 2016.

I 2015 er det igangsatt et prosjekt i regi av Nord-Trøndelag fylkeskommune for å prøve ut en modell hvor oppfølgingstjenesten får midler til å kjøpe tjenester fra attføringsbedrifter eller andre med tilsvarende kompetanse. Formålet er å få flere unge utenfor opplæring og arbeid tilbake i utdanning. Det er satt av 5 mill. kroner i året i en treårsperiode. Prosjektet er rettet mot ungdom som har størst risiko for ikke å gjennomføre videregående opplæring. Oppstart av prosjektet er høsten 2015.

Midler kan også gå til kompetanse- og utviklingstiltak og prosjekter knyttet til de sosiale tjenestene i kommunene rettet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme.

Områdesatsing i indre Oslo øst

Områdesatsinger i indre Oslo øst og Fjell (Drammen) startet opp i 2014. Det er satt av 4 mill. kroner til satsingen i indre Oslo øst knyttet til utvikling av sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte. Midlene går til bydel Gamle Oslo til utviklingstiltak til barn og unge som en del av innsatsen for å bedre levekårene på Tøyen. Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2015–2016) for Klima- og miljødepartementet.

Budsjettforslag 2016

For 2016 foreslås en bevilgning på 177,7 mill. kroner.

Post 70 Frivillig arbeid, kan overføres

Bevilgningen går til frivillige organisasjoner og private stiftelser som utfører arbeid for vanskeligstilte. Disse fungerer som talerør for sosialt og økonomisk vanskeligstilte og utfører likemanns- og selvhjelpsarbeid. Enkelte organisasjoner tilbyr tjenester og tiltak til målgruppen.

Kontaktutvalget mellom regjeringen og representanter for sosialt og økonomisk vanskeligstilte ble etablert i 2008, og er en arena for dialog og samarbeid. Kontaktutvalget hadde tre møter i 2014 og to møter i 1. halvår 2015. Samarbeidsforum mot fattigdom er et landsdekkende nettverk av brukerorganisasjoner, og er en arena for erfaringsutveksling og dyktiggjøring i samfunnsdebatt og deltakelse. Samarbeidsforum er sekretariat for organisasjonene som deltar i Kontaktutvalget. Batteriet Oslo, som er et landsdekkende ressurscenter i regi av Stiftelsen Kirkens Bymisjon Oslo, er sekretariat for Samarbeidsforum. Det er etablert Batterier i Bergen, Trondheim, Bodø og Kristiansand. Batteriene gir hjelp og støtte til organisasjoner og til etablering av nye organisasjoner, og er i kontakt med et stort nettverk av organisasjoner lokalt.

Tilskudd til organisasjoner og prosjekter for sosialt og økonomisk vanskeligstilte

Arbeids- og velferdsdirektoratet forvalter en ordning for tilskudd til drift av organisasjoner og prosjekter og aktiviteter for sosialt og økonomisk van-

skeligstilte. Målgruppen er sosialt og økonomisk vanskeligstilte som opplever fattigdom og sosial eksklusjon. Formålet er å styrke mulighetene for egenorganisering, selvhjelpsaktiviteter, brukerinnflytelse og interessepolitisk arbeid. I tillegg til driftsstøtte til Samarbeidsforum mot fattigdom og Batteriene, er det i 2015 gitt driftstilskudd til 17 organisasjoner og tilskudd til 23 prosjekter. Gjennom driftsstøtten til organisasjonene er mulighetene for egenorganisering og selvhjelpsaktiviteter for mange sosialt og økonomisk vanskeligstilte styrket. Tilskuddsordningen videreføres i 2016. Som et ledd i Regjeringens arbeid med å forenkle statlige tilskuddsordninger for frivillige organisasjoner, gjennomgås tilskuddsregelverket med sikte på forbedring av struktur, enklere språk og tydeligere krav med virkning fra tilskuddsåret 2016.

Tilskudd til aktivisering og arbeidstrening

Arbeids- og velferdsdirektoratet forvalter en tilskuddsordning med formål å stimulere til utvikling av nye tiltak og metoder for aktivisering og arbeidstrening av personer med liten eller ingen tilknytning til arbeidsmarkedet i regi av frivillige organisasjoner. Tiltakene skal gi lavterskeltilbud om aktivisering og arbeidstrening som et ledd i målet om å gi alle muligheter til å komme i arbeid, samt bidra til å bedre levekårene for de vanskeligstilte. Målgruppen er personer som står svært langt fra arbeidsmarkedet, og som i mange sammenhenger er sosialt ekskludert. Siktemålet vil for enkelte være rehabilitering, inkludering og økt livskvalitet, mens andre vil kunne nyttiggjøre seg av mer arbeidsrettede tiltak med sikte på inkludering i arbeidslivet. Tiltakene bidrar til at personer som ønsker seg aktivisering og arbeidstrening, men som ikke mestrer terskelen i vanlige arbeidsmarkedstiltak, får et tilbud. Tiltakene omfatter et bredt spekter av tiltak fra sosial trening og hverdagsmestring til mer arbeidsrettede tiltak. Ordningen ble styrket med 5,5 mill. kroner i 2014. I 2015 er det tildelt tilskudd til 52 prosjekter. Store landsdekkende organisasjoner med nettverk og lokale organisasjoner driver 25 av prosjektene. Fire prosjekter er knyttet til organisasjoner på idrettsfeltet.

Regjeringen vil høsten 2015 legge fram en opptrappingsplan for rusfeltet. Et mål for innsatsen er å styrke det frivillige arbeidet for å bedre tilknytningen til arbeidsmarkedet og motvirke sosial eksklusjon for personer med rusproblemer. Arbeidsrettede tiltak og aktivisering i et arbeidsrettet løp er sentralt for rehabilitering og inkludering av personer med rusproblemer i arbeids-

samfunnsliv. Det er behov for å styrke tilbud som kan bidra til en meningsfull hverdag, fremme mestringsevne og sosial inkludering for personer med rusproblemer. Som et ledd i dette foreslås det å styrke tilskudd til aktivisering og arbeidstrening i regi av frivillige organisasjoner med 15,5 mill. kroner i 2016. Personer med rusproblemer og tidligere rusavhengige er en prioritert målgruppe for tiltak i tilskuddsordningen.

Tilskudd til sosialt entreprenørskap

I 2011 ble det etablert en tilskuddsordning for å stimulere til utvikling av sosialt entreprenørskap og sosiale entreprenører som retter sin virksomhet mot bekjempelse av fattigdom og sosial eksklusjon. Et viktig formål med ordningen har også vært å bidra til at egenorganiserte som har erfart fattigdom og sosial eksklusjon stimuleres til utvikling av sosialt entreprenørskap. Målgruppen er sosialt og økonomisk vanskeligstilte som enten opplever eller står i fare for å oppleve fattigdom og sosial eksklusjon.

Tilskudd til sosialt entreprenørskap og sosiale entreprenører ble i 2014 styrket med 5 mill. kroner, og det ble fastsatt et nytt regelverk for tilskuddsordningen. Formål og målgruppe er uendret, men det ble innenfor rammen for ordningen også gitt mulighet for å søke om utviklingstilskudd. Formålet med utviklingstilskudd er å stimulere til utvikling av gode ideer og forretningsmodeller for søkere som er eller vil bli sosiale entreprenører på fattigdomsfeltet. Tilskuddet til sosialt entreprenørskap ble økt med ytterligere 1 mill. kroner innenfor rammen av bevilgningen på posten i 2015.

I 2015 har 19 aktører mottatt tilskudd gjennom ordningen. Av disse har 15 aktører fått ordinært tilskudd og fire fått utviklingstilskudd. Over halvparten av tilskuddsmottakerne har barn og unge som målgruppe. Personer med rusproblemer, innvandrere og personer med psykiske lidelser er også i målgruppen for flere av aktørene.

Som et ledd i en forsterket innsats på rusfeltet, foreslås tilskuddsordningen økt med 4,5 mill. kroner i 2016.

Budsjettforslag 2016

Bevilgningen over kap. 621, post 70 foreslås økt med 20 mill. kroner for å styrke tilskudd til aktivisering og arbeidstrening i regi av frivillige organisasjoner og tilskudd til sosialt entreprenørskap.

For 2016 foreslås en bevilgning på 90,7 mill. kroner.

Post 74 Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner mv.

Tilskuddsordningen skal gi økonomiske bidrag til pensjonistorganisasjoners drift og eldrepolitisk arbeid. Ordningen er regulert i en egen forskrift. Målet er økt engasjement og aktivitet på området. Målgruppen for tilskuddsordningen er landsdekkende pensjonistorganisasjoner som har som formål å fremme eldrepolitiske interesser, herunder pensjonistenes sosiale, økonomiske, helsemessige og kulturelle interesser, og styrke pensjonistenes stilling i samfunnet. Ni organisasjoner ble innvilget tilskudd i 2015, fordelt forholdsmessig etter antall medlemmer. Tilskuddsordningen forvaltes av Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Budsjettforslag 2016

Posten ble økt med 1 mill. kroner i 2015. Dette er midler som ble overført fra Kulturdepartementets budsjett på kap. 314, post 78, og som tidligere var øremerket tilskudd til Pensjonistforbundets arbeid med kultur og kulturtiltak. Midlene inngår fra 2015 i den ordinære tilskuddsordningen.

For 2016 foreslås en bevilgning på 12,6 mill. kroner.

Kap. 3621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering

Det er ikke ført inntekter på dette kapitlet i 2014.

Bevilgningen under kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering, post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overskrides mot tilsvarende merinntekter under kap. 3621, post 02, jf. romertallsvedtak II.

Programkategori 09.30 Arbeidsmarked

Utgifter under programkategori 09.30 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
634	Arbeidsmarkedstiltak	7 194 229	7 815 240	8 516 130	9,0
635	Ventelønn	86 350	60 000	47 000	-21,7
	Sum kategori 09.30	7 280 579	7 875 240	8 563 130	8,7

Utgifter under programkategori 09.30 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
01–24	Statens egne driftsutgifter	135 029	112 220	73 270	-34,7
60–69	Overføringer til kommune- forvaltningen	18 161			
70–89	Andre overføringer	7 127 389	7 763 020	8 489 860	9,4
	Sum kategori 09.30	7 280 579	7 875 240	8 563 130	8,7

Kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	
21	Forsøk, utviklingstiltak mv., <i>kan overføres</i>	48 679	52 220	26 270	
60	Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser i Oslo kommune	18 161			
76	Tiltak for arbeidssøkere, <i>kan overføres</i>	5 882 994	6 401 000	7 089 910	
77	Varig tilrettelagt arbeid, <i>kan overføres</i>	1 179 894	1 253 460	1 290 840	
78	Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser	38 772	67 360	66 710	
79	Funksjonsassistanse i arbeidslivet	25 729	41 200	42 400	
	Sum kap. 0634	7 194 229	7 815 240	8 516 130	

Overført fra 2014 til 2015:
Post 21: 28 042 000 kroner

Post 76: 202 695 000 kroner
Post 77: 27 866 000 kroner

Allmenn omtale

Arbeidsmarkedstiltakene utgjør en viktig del av innsatsen for å få flere i arbeid. Tiltakene kan benyttes for å avklare arbeidsevne, øke mulighetene for overgang til inntektsgivende arbeid, eller gi et meningsfullt arbeid til personer som har vanskeligheter med å få arbeid på ordinære lønns- og arbeidsbetingelser. Kapitlet inneholder også en post til forsøk, utviklingstiltak mv. knyttet til arbeidsmarkedstiltakene.

Samlet gir Regjeringens forslag til satsing på arbeidsrettede virkemidler en ramme på 8 561,1 mill. kroner for 2016 under kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, jf. omtale under de enkelte postene nedenfor. I tillegg kommer behovet for tilsagnsfullmakter på 3 563,7 mill. kroner.

Post 21 Forsøk, utviklingstiltak mv., kan overføres

Rapport

Midlene under kap. 634, post 21 disponeres av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Midlene ble i 2015 benyttet til forsøk med tilretteleggingstilskudd for rekruttering av arbeidssøkere med nedsatt arbeidsevne, prøveordning med servicehund og til Arbeids- og velferdsdirektoratets program FARVE – Forsøksmidler ARbeid og VELferd.

I 2012 ble det iverksatt forsøk med tilretteleggingstilskudd for rekruttering av arbeidssøkere med nedsatt arbeidsevne som står utenfor arbeidslivet. Gjennom tilretteleggingstilskuddet kan arbeidsgiver få dekket eventuelle kostnader forbundet med ulike tilpasninger i arbeidssituasjonen. Tilretteleggingstilskuddet har fortsatt begrenset bruk. I 2014 ble det i gjennomsnitt utbetalt 125 slike tilskudd hver måned.

I 2011 ble det satt av 5 mill. kroner til en prøveordning med servicehund. Formålet med forsøksprosjektet var å kartlegge og vurdere nytte og behov for servicehunder i et samfunnsøkonomisk perspektiv, herunder om dette skal være et offentlig ansvar. Det er til sammen åtte deltakere i prosjektet. Fire personer fikk tildelt servicehund i november 2013, og fire nye deltakere fikk tildelt servicehund i mai 2014. Prosjektperioden varer i to år fra hunden blir utlevert til brukeren. Det innebærer at siste pulje avslutter prosjektperioden våren 2016. Evaluering av prosjektet gjennomføres umiddelbart etter at prosjektet er fullført.

Bevilgningen til programmet FARVE – Forsøksmidler arbeid og velferd, fordeles av Arbeids- og velferdsdirektoratet gjennom årlige utlysninger av prosjektmidler. I 2014 ble det gjennomført

en generell utlysning på arbeids- og velferdsområdet, og en ekstraordinær utlysning som skal gi ny kunnskap om omgjøring av vedtak i NAV Forvaltning, NAV Klageinstans og Trygderetten. Partene i arbeidslivet hadde en rådgivende rolle i fordelingen av midlene. I løpet av 2014 ble det publisert 14 rapporter under dette programmet. Blant prosjektene som er blitt avsluttet det siste året, kan nevnes:

«Introduksjonsprogram for flyktninger i norske kommuner – Hva betyr organiseringen for overgangen til arbeid og utdanning?», gjennomført av NIBR. Prosjektet analyserer to overordnede problemstillinger: Hvordan er introduksjonsprogram organisert i norske kommuner, og hva betyr organiseringen for deltakernes sjanse for å bli integrert i arbeidslivet etter endt program? Rapporten viser at det i stadig flere kommuner er det lokale NAV-kontoret som har ansvar for å organisere introduksjonsprogrammet, og at det er svært stor variasjon mellom ulike kommuner og deltakernes integrasjon i arbeidslivet etter fullført introduksjonsprogram. Analysene gir ikke klare svar på sammenhengen mellom organisering og resultater. Med de foreliggende data er det kjennetegn ved deltakerne – utdanning, kjønn, alder ved innvandring og landbakgrunn – som forklarer variasjon i resultater.

«Hvordan fungerer arbeidsavklaringspenger som ytelse og ordning?», er gjennomført av SINTEF og Nasjonalt kompetansesenter for arbeidsretta rehabilitering i samarbeid. Målet med prosjektet har vært å fremskaffe et mest mulig helhetlig bilde av hvordan AAP-ordningen fungerer, og foreslå forbedringer. Analysen er basert på intervjuer med ulike aktører og spørreskjemaundersøkelser blant NAV-veiledere og attføringsbedrifter. Bildet er komplekst, men ifølge data fra intervju og spørreskjema er den største svakheten med AAP-ordningen at NAV-kontorene ikke har tilstrekkelige ressurser til å gi brukerne tett nok oppfølging. Andre konklusjoner er at arbeidsoppgavene bør prioriteres annerledes, samt at inngangsvilkårene og aktivitetsplikten bør håndheves strengere for å unngå passive trygdeløp.

Budsjettforslag 2016

Forsøket med tilretteleggingstilskudd for rekruttering av arbeidssøkere med nedsatt arbeidsevne som står utenfor arbeidslivet videreføres i 2016. Det bevilges 26,3 mill. kroner til dette formålet.

Prøveordningen med servicehund finansieres i 2016 ved overføring av ubrukte midler fra den opprinnelige bevilgningen.

Det gis en rekke bevilgninger over ulike kapitler til FoU-virksomhet i Arbeids- og velferdsetaten. For å få bedre oversikt, enklere styringslinjer, bedre grunnlag for prioriteringer og mer fleksibilitet i bruken av midlene, samles de ulike FoU-bevilgningene til etaten på én post, kap. 605, post 22. Bevilgningen til FARVE-programmet for 2016 omtales der.

FARVE-programmet har også bevilget lønnsmidler til avgrensede FoU-prosjekter i Arbeids- og velferdsdirektoratets regi. Disse midlene har gått til å finansiere faste stillinger i kunnskapsstaben. 2,6 mill. kroner foreslås derfor overført til kap. 605, post 01.

For 2016 foreslås en bevilgning på 26,3 mill. kroner.

Post 76 Tiltak for arbeidssøkere, kan overføres

Arbeidsmarkedstiltak skal tildeles ut fra den enkeltes individuelle behov for arbeidsrettet bistand, uavhengig av hvilke ytelser personen mottar. Arbeids- og velferdsetaten har en stor portefølje av arbeidsmarkedstiltak som kan tildeles

personer med behov for bistand for å komme i arbeid. Noen tiltaksformer av lengre varighet og med tettere oppfølging er forbeholdt personer med nedsatt arbeidsevne.

Rapport

Samlet tiltaksgjennomføring

For å sikre etaten nødvendig fleksibilitet, blant annet med hensyn til valg av type tiltak, legges det til grunn et intervall rundt måltallet for tiltaksgjennomføringen.

Tall fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at det var en gjennomsnittlig samlet tiltaksgjennomføring på om lag 66 100 plasser i 2014 (inkludert om lag 295 plasser til forsøk med Arbeidsavklaringspenger som lønnstilskudd). Dette var i gjennomsnitt om lag 4 000 færre tiltaksplasser enn planlagt nivå. Tabellen under viser antall gjennomførte tiltaksplasser for ledige og personer med nedsatt arbeidsevne, inkludert plasser til forsøk med arbeidsavklaringspenger som lønnstilskudd, de siste tre årene, samt planlagt tiltaksnivå for 2015.

Antall gjennomførte tiltaksplasser for ledige og personer med nedsatt arbeidsevne, inkludert tiltaksplasser knyttet til forsøk med arbeidsavklaringspenger. Gjennomsnitt for året. 2012–2014. Tall for 2015 er planlagt nivå etter Revidert nasjonalbudsjett 2015

	2012	2013	2014	2015
Ledige	16 850	16 000	12 600	12 750
Personer med nedsatt arbeidsevne	46 400	44 100	44 100	48 500
Varig tilrettelagt arbeid (post 77 fra 2013)	9 000	9 300	9 500	9 400
Sum ¹	72 250	69 500	66 100	70 650

¹ Summen av delelementene avviker på grunn av avrundinger

I 1. halvår 2015 er det gjennomført 13 000 tiltaksplasser for ledige og 58 300 tiltaksplasser for personer med nedsatt arbeidsevne, hvorav 48 700 på post 76 og 9 600 på post 77.

Utvikling og kvalitet

Regjeringen jobber aktivt med å forbedre kvaliteten i arbeidsmarkedstiltakene. Evalueringer er en viktig del av dette arbeidet. Generelt gir tiltak som er mest mulig like en ordinær jobb best overgang til arbeid, for eksempel lønnstilskudd. En må imidlertid unngå å bruke lønnstilskudd for personer som uansett ville blitt ansatt. Ordinær utdanning

som tiltak kan ha god effekt på overgang til arbeid. Siden utdanning ofte går over lang tid, vil effekten best kunne måles over flere år eller en hel yrkeskarriere.

Gjennomføring av forsøk kan gi verdifull kunnskap i arbeidet med å utvikle og forbedre kvaliteten i arbeidsmarkedstiltakene. Frisch-senteret evaluerer to forsøk der tiltak fordeles etter loddrekning. I ett forsøk er hensikten å måle om kortere ventetid på arbeidsmarkedstiltak har betydning. I et annet forsøk i regi av Arbeids- og velferdsetaten evalueres oppfølgingsmetodikken «supported employment». Forsøket innebærer individuell oppfølging basert på kvalitetskravene

som er nedfelt i metoden som går under betegnelsen Supported Employment (SE), der målet er å hjelpe mennesker med nedsatt arbeidsevne til å komme i arbeid.

Det pågår et utviklingsarbeid i Arbeids- og velferdsetaten for å styrke kvaliteten i arbeidsmarkedstiltakene.

Arbeids- og velferdsetaten utarbeidet en standard for arbeidsmarkedstiltak i 2014. Standarden er et verktøy som kan benyttes av veiledere ved NAV-kontorene som jobber med arbeidsmarkedstiltak. Formålet med standarden er å bidra til at brukerne får mer treffsikre tiltak og tilstrekkelig oppfølging fra Arbeids- og velferdsetaten.

Direktoratet har utviklet ny statistikk over personer som har avsluttet et arbeidsrettet tiltak og hva som er deres status etter seks måneder. Blant personer som avsluttet et arbeidsrettet tiltak i 2013 finner vi at arbeidssøkere i større grad er i jobb seks måneder etter, enn personer med nedsatt arbeidsevne. Blant arbeidssøkere kom flest i jobb av de som hadde deltatt på tiltakene tidsbegrenset lønnstilskudd og tiltaket oppfølging. Blant personer med nedsatt arbeidsevne kom det flest i jobb av de som hadde deltatt på tidsbegrenset lønnstilskudd og fått støtte til ordinær utdanning. Dette er arbeidsmarkedstiltak som kan forventes å gi en relativt høy overgang til jobb. Statistikken blir publisert på nav.no.

Arbeids- og velferdsetaten har satt resultatmål for overgang til arbeid for enkelte tiltak, bl.a. for leverandører av de nye avklarings- og oppfølgings-tiltakene og tiltaket arbeidsrettet rehabilitering.

Etaten vil i 2015 slutføre arbeidet med å utvikle maler for rapportering og oppfølging av resultater av arbeidsmarkedstiltak.

For å bidra til et enklere tiltakssystem, bedre kvalitet og et mer variert tjenestetilbud til brukerne, har Regjeringen slått sammen overlappende tiltak innenfor avklarings- og oppfølgingsområdet. Dette innebærer at tiltakene avklaring og avklaring i skjermet virksomhet er slått sammen til ett avklaringstiltak, og at tiltakene oppfølging og arbeid med bistand er slått sammen til ett oppfølgingsstiltak. Det legges opp til overgangsordninger. Iverksettingen av nye avklarings- og oppfølgingsstiltak vil bli evaluert.

Innsats for personer med nedsatt funksjonsevne

Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne ble iverksatt i 2012 og videreføres også i 2016. Fra 1. januar 2015 ble målgruppen utvidet til å omfatte alle mottakere av arbeidsavklaringspenger under 30 år som skal ut i ordinært arbeidsliv.

Endringen har ført til at gruppen har økt med ca. 12 000 personer. Per april 2015 omfattet gruppen om lag 28 000 personer.

Statistikk fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at jobbstrategiens målgruppe er prioritert ved arbeidsrettet bistand og Arbeids- og velferdsetatens totale tiltaksinnsats. En høyere andel av jobbstrategiens målgruppe deltok på tiltak i april 2015 enn i april 2014. Videre deltar en høyere andel av dem på arbeidspraksistiltak i ordinært arbeidsliv. I årets to første måneder var det 38 pst. av personene i målgruppen som hadde overgang til arbeid. Dette er om lag seks prosentpoeng lavere enn i tilsvarende periode i 2014.

Mange i målgruppen har psykiske helseproblemer og lavt utdanningsnivå, dvs. kun grunnskole eller avbrutt videregående skole. Dette innebærer et behov for å rette innsatsen mot samhandling med utdannings- og helsesektoren, herunder Oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse. Et nært samarbeid med utdanningssektoren og helsesektoren er av stor betydning for å lykkes med å få unge med nedsatt funksjonsevne i jobb. Jobbstrategiens ansatte har arbeidet systematisk med å prøve ut ulike metoder for å etablere samarbeid med videregående skoler, høyskoler og universitet for å komme i kontakt med elever/studenter som har behov for arbeidsrettet bistand fra arbeids- og velferdsforvaltningen for å komme i jobb.

Arbeids- og velferdsetaten rapporterer at jobbstrategien har ført til tettere samarbeid mellom NAV-kontorene og andre enheter og kompetansemiljøer i arbeids- og velferdsforvaltningen om unge med nedsatt funksjonsevne.

Det foregår kontinuerlig informasjons- og kommunikasjonsaktiviteter for å markedsføre jobbstrategien, eksempelvis gjennom jobbmesser, foredragsvirksomhet, frokostseminar, informasjonsmøter, bruk av sosiale medier med mer.

Innsats for ungdom

Ungdom er en prioritert gruppe i arbeidsmarkedspolitikken og prioriteres høyt i Arbeids- og velferdsetatens arbeid. Innsatsen for oppfølging av ungdom utenfor utdanning og arbeidsliv ble styrket gjennom Oppfølgingsprosjektet i Ny GIV(2010–2013). NOVAs evaluering av prosjektet fant at samarbeidet mellom oppfølgingsstjenesten og arbeids- og velferdsforvaltningen ble styrket, og at det vokste frem en mer omforent forståelse av at mange unge utenfor utdanning og arbeid har sammensatte utfordringer som krever godt samarbeid mellom ulike tjenesteytere. I 2014 dannet

Kunnskapsdepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet 0–24 samarbeidet, for å styrke kommunenes og fylkeskommunenes arbeid med utsatte barn og unge under 24 år. 0–24 samarbeidet skal avdekke felles utfordringer og komme frem til felles tiltak og strategier for bedre oppfølging av utsatte barn og unge. Det overordnede målet for samarbeidet er at flere unge gjennomfører videregående opplæring og kommer i arbeid.

Gjennomføring av tiltak for ledige

I 2014 gjennomførte Arbeids- og velferdsetaten om lag 12 600 tiltaksplasser i gjennomsnitt for ledige. I 1. halvår 2015 ble det gjennomført om lag 13 000 tiltaksplasser i gjennomsnitt.

Arbeids- og velferdsdirektoratet publiserer månedlig statistikk som beskriver hvordan arbeidssøkere som slutter å melde seg hos Arbeids- og velferdsetaten tilpasser seg på arbeidsmarkedet. Tallene inkluderer både personer som har deltatt på tiltak, og personer som ikke har det. I løpet av 2014 var gjennomsnittlig 55 pst. av de tidligere arbeidssøkerne i Arbeids- og velferdsetaten i arbeid seks måneder etter at de ikke lenger var registrert som arbeidssøkere. Dette er om lag uendret fra samme periode i 2013.

Den arbeidsrettede bistanden skal tilpasses den enkelte arbeidssøkers behov. Samtidig skal utsatte grupper som ungdom, innvandrere fra land utenfor EØS-området og langtidsledige prioriteres ved inntak til arbeidsmarkedstiltak. I 2014 var i gjennomsnitt om lag 40 pst. av alle registrerte ledige under 20 år i et arbeidsrettet tiltak. Tilsvarende tall for ledige i alderen 20–24 år var om lag 20 pst., og for ledige i alt om lag 14 pst. Dette indikerer at de yngste arbeidssøkerne blir prioritert for deltakelse i arbeidsmarkedstiltak, og i tråd med ungdomsgarantien som skal gi tilbud om arbeidsmarkedstiltak til ungdom under 20 år som står uten arbeid eller skoleplass. Innvandrere er en utsatt gruppe på arbeidsmarkedet, og utgjorde 39 pst. av de registrerte ledige i 2. kvartal 2015. I samme periode utgjorde innvandrerne 41 pst. av alle deltakere i tiltak for ledige. Majoriteten av deltakerne kom fra Asia og Afrika. Det var flere innvandrerkvinner enn innvandrer menn som deltok på arbeidsmarkedstiltak.

Langtidsledighetsgarantien innebærer tilbud om deltakelse i et arbeidsrettet tiltak, og omfatter personer med minst toårig arbeidssøkerperiode og seks måneders sammenhengende ledighet. Rapportering fra Arbeids- og velferdsdirektoratet

har vist svak måloppnåelse for garantien. Tall fra 1. tertial 2015 viser at garantien var oppfylt for bare ti pst. av målgruppen. Arbeids- og sosialdepartementet har satt i gang et forskningsprosjekt som skal gi økt kunnskap om bruk av tiltak for personer med svært lange ledighetsperioder.

Gjennomføring av tiltak for personer med nedsatt arbeidsevne

I 2014 ble det gjennomført om lag 53 600 tiltaksplasser for personer med nedsatt arbeidsevne i gjennomsnitt, hvorav om lag 9 500 under post 77. I 1. halvår 2015 var tilsvarende tall om lag 58 300 hvorav 48 700 tiltaksplasser under post 76 og 9 600 tiltaksplasser under post 77, jf kap. 634, post 77 for øvrig omtale av tiltakene varig tilrettelagt arbeid og produksjonsverksted. Det vises for øvrig til omtale av personer med nedsatt arbeidsevne under Del I, punkt 3 Sentrale utviklingstrekk.

Arbeids- og velferdsdirektoratets statistikk for 2014 viser at om lag 41 pst. var i arbeid seks måneder etter at de ikke lenger var registrert med nedsatt arbeidsevne i Arbeids- og velferdsetatens registre. Dette er tre prosentpoeng lavere enn i 2013. Disse tallene inkluderer også personer som kombinerer arbeid med en gradert ytelse fra Arbeids- og velferdsetaten. Høsten 2013 og vinteren 2014 ble mange personer som hadde gått ut sin periode med arbeidsavklaringspenger (AAP) avklart til uførepensjon. Dette medførte lav overgang til arbeid i 2014, da overgangsstatistikken løpende viser status for personer som hadde avgang seks måneder tidligere.

Arbeids- og velferdsetaten har gjennomført en betydelig innsats overfor personer med psykiske lidelser. Det er bra for helse og trivsel å være i arbeid og aktivitet, det gjelder også for personer som er psykisk syke. Oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse (2013–2016) viderefører og videreutvikler innsatsen på dette feltet. I forbindelse med innsatsen knyttet til arbeid og psykisk helse er det blant annet satt i gang forsøk basert på metoden «Individual Placement and Support» (IPS). Innsatsen videreføres i 2016.

Kvalifiseringsprogrammet retter seg mot personer med vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne, som har ingen eller svært begrensede ytelser i folketrygden. Programmet skal bidra til at flere kommer i arbeid, og er en lovpålagt oppgave for kommunene. Den som fyller vilkårene i loven har rett til et individuelt tilpasset program og en tilhørende kvalifiseringsstønad. Arbeidsmarkedstiltak i statlig eller kommunal regi inngår som viktige elementer i programmet. Ved utgan-

gen av 2014 var om lag 2 630 deltakere i kvalifiseringsprogrammet registrert som deltakere i statlige arbeidsmarkedstiltak. For nærmere omtale, se hovedmål 4 og Del I, 3 Sentrale utviklingstrekk.

Forsøk med tilskudd til arbeidsgivere som ansetter personer som har rett til arbeidsavklaringspenger har siden 2013 blitt iverksatt i fem fylker. Forsøket skal gå over fem år. Unge mottakere skal prioriteres, og både arbeidstaker og arbeidsgiver skal få tett oppfølging av Arbeids- og velferdsetaten. Se nærmere omtale under kap. 2651, post 70 Arbeidsavklaringspenger og kap. 605, post 01 Driftsutgifter.

Forsøk med tidsubestemt lønnstilskudd (TULT) ble igangsatt i fem fylker i 2007. Fra 2008 ble tiltaket gjort landsdekkende. Målgruppen for tiltaket er personer i og utenfor arbeidslivet som har vesentlig og varig nedsatt arbeidsevne, hvor alternativet kan være uførepensjonering. Dette gjelder personer med varig nedsatt arbeidsevne på grunn av helsemessige og sosiale årsaker. Deltakelse på tiltaket krever at NAV-kontoret har gjennomført en arbeidsevnevurdering og at midlertidige tiltak har vært prøvd eller vurdert. Tiltaket hadde i gjennomsnitt i underkant av 2 400 deltakere i 2014. I meldingsdelen av Prop. 39 L (2014–2015) Endringer i arbeidsmiljøloven og sosialtjenesteloven, gikk Regjeringen inn for å opprette en ny varig lønnstilskuddsordning bygd på bl.a. forsøket med TULT. Forslaget har vært på alminnelig høring i 2015 med sikte på iverksetting i 2016.

Forsøket med kjerneoppgaver i NAV-kontor startet opp i 1. halvår 2013 og omfatter fem NAV-kontor i fylkene Akershus, Hedmark, Telemark, Hordaland og Sør-Trøndelag. Hensikten er å undersøke i hvilken grad avklaring og oppfølging i regi av Arbeids- og velferdsetaten fører til økt overgang til arbeid, som alternativ til kjøp av slike tjenester i form av tiltak fra eksterne leverandører. Endelig evalueringsrapport fra Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) med resultater fra forsøket skal etter planen foreligge ved utgangen av 1. halvår 2016. Forsøket videreføres i 2016.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 51,
1. desember 2014

Meld. St. 1 (2014–2015), Innst. 2 S (2014–2015),
Innst. 2 S Tillegg 1 (2014–2015):

«Stortinget ber regjeringen utarbeide statistikk over ventetid for å komme inn på arbeidsmarkedstiltak.»

Det foreligger sammenlignbar ventetidsstatistikk fra og med 2011 og for etterfølgende år. De siste tallene er for 1. tertial 2015. Statistikken omfatter:

- Ventetid fra oppfølgingstiltak til starten av første arbeidsmarkedstiltak for personer med nedsatt arbeidsevne (personer med behov for spesielt tilpasset innsats).
- Andel i alderen 20–24 år som har fått en godkjent aktivitetsplan innen 1 mnd. etter vedtak om behov for situasjonsbestemt innsats er fattet. Statistikken er knyttet til garantiordningen for denne aldersgruppen.

Statistikken viser at ventetiden på tiltaksplass for personer med nedsatt arbeidsevne økte fra et gjennomsnitt på 279 dager i 2011 til 494 dager i 2013. Fra 2013 til 2014 ble ventetiden redusert og denne reduksjonen har fortsatt i 2015. I 2014 var gjennomsnittlig ventetid på tiltaksplass 433 dager.

Statistikk fra 1. tertial 2015 viser at 46 pst. av unge med vedtak om situasjonsbestemt innsats hadde fått en godkjent aktivitetsplan innen en måned, slik garantien sier. Dette er en økning på fem prosentpoeng sammenlignet med 1. tertial 2014.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 467,
24. mars 2015

Prop. 39 L (2014–2015), Innst. 208 L (2014–2015),
Lovvedtak 54 (2014–2015):

«Stortinget ber regjeringen særlig prioritere økning av plasser til det nye sammenslåtte tiltaket Arbeidsforberedende trening (AFT).»

Arbeids- og sosialdepartementet sendte 15. juni 2015 på alminnelig høring forslag til forenklinger og endringer i regelverket om arbeidsmarkedstiltak som følger opp forslagene om endringer i arbeidsmarkedstiltakene i meldingsdelen i Prop. 39 L (2014–2015) Endringer i arbeidsmiljøloven og sosialtjenesteloven. Ordningene som omfattes av høringsnotatet er midlertidig og varig lønnstilskudd, arbeidspraksis i ordinær og skjermet virksomhet, tiltak i arbeidsmarkedsbedrift, varig tilrettelagt arbeid, samt ordningene med tilskudd til tilrettelegging og tilretteleggingsgarantien. Høringsfristen utløp i september.

Høringsnotatet presenterer forslag til endringer i regelverket for arbeidsrettede tiltak. Det vil bli utarbeidet overgangsordninger for berørte deltakere og tiltaksarrangører. Departementet vil komme tilbake til oppfølgingen av Stor-

tingets vedtak nr. 467 når det nye AFT-tiltaket er iverksatt.

Budsjettforslag 2016

Forslaget til bevilgning under post 76 må ses i sammenheng med omtalen under hovedmål 1 Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv.

Regjeringens forslag til bevilgning for 2016 legger til rette for om lag 16 000 plasser i arbeidsmarkedstiltak for ledige og om lag 58 000 plasser for personer med nedsatt arbeidsevne. Dette innebærer at tiltak for ledige økes med 4 000 plasser sammenlignet med Saldert budsjett 2015 og en økning på 3 250 plasser sammenlignet med gjennomsnittlig budsjetterte plasser i 2015 etter Revidert nasjonalbudsjett 2015. Tiltaksnivået for ledige sikrer nødvendig innsats for utsatte grupper som ungdom, innvandrere og langtidsledige. Tiltaksnivået for personer med nedsatt arbeidsevne fra 2015 opprettholdes, jf. Prop. 1 S (2014–2015), Innst. 15 S (2014–2015) og Prop. 119 S (2014–2015). Av tiltaksplassene for personer med nedsatt arbeidsevne finansieres 9 400 plasser under kap. 634, post 77.

Samlet tiltaksnivå for ledige og personer med nedsatt arbeidsevne på post 76 og post 77, inkludert tiltaksplasser knyttet til forsøk med arbeidsavklaringspenger, er på om lag 74 000 i 2016.

Arbeids- og sosialdepartementet erfarer at det er krevende for Arbeids- og velferdsetaten å gjennomføre et bestemt antall tiltaksplasser innenfor en gitt bevilgning. Det kan være særlig vanskelig å beregne rett tiltakssammensetning i perioder med store endringer på arbeidsmarkedet og når tiltaksnivået endres vesentlig. Prisene på enkelttiltak og brukernes bistandsbehov varierer over tid og mellom NAV-kontor. For å sikre etaten nødvendig fleksibilitet, legges det også i 2016 til grunn et intervall som angir akseptabelt avvik i antall gjennomførte tiltaksplasser rundt det samlede tiltaksnivået.

Vågeg-utvalget, som har gjennomgått arbeids- og velferdsforvaltningen, drøfter en rekke ulike forhold knyttet til NAV-kontorets tjenesteproduksjon, herunder også spørsmål knyttet til styringen av arbeidsmarkedstiltakene, jf. også omtalen under Del I, 1.2 Satsinger og hovedprioriteringer. Når ressurser og krav til antall tiltaksplasser fordeles i en desentralisert organisatorisk modell som Arbeids- og velferdsetaten representerer, vil systemet kunne fremstå som rigid og lite fleksibel.

Dette vil særlig kunne gjelde mindre NAV-kontor i små kommuner hvor tildelte ressurser og plasser er begrenset. Siden tiltakssammensetningen ikke kan bestemmes i detalj på sentralt hold på forhånd, må man godta at det kan være en viss variasjon i hvor mange tiltaksplasser en gitt bevilgning kan finansiere. Regjeringen kommer tilbake til spørsmål om hvordan arbeids- og velferdsforvaltningen skal utvikles videre i den varslede meldingen til Stortinget våren 2016.

Regjeringen fremmet flere tiltak i Prop. 39 L (2014–2015). Sentralt blant Regjeringens forslag står opptrapping av bruken av lønnstilskudd. Samlet sett skal det skje en satsing på etterspørselsstimulerende virkemidler som skal gjøre det mer attraktivt for arbeidsgivere å ansette utsatte grupper av arbeidssøkere. Regjeringen foreslår å styrke bruken av lønnstilskudd til erstatning for noe færre arbeidspraksisplasser for å underbygge meldingsdelen i Prop. 39. L (2014–2015). Den foreslåtte endringen i tiltakssammensetning gir et økt bevilgningsbehov for 2016 med 58,5 mill. kroner og øker behovet for tilsagnsfullmakt for utbetaling i 2017 med 27,8 mill. kroner.

Regjeringen har harmonisert regelverkene for tilleggsstønader knyttet til ytelsene overgangsstønad til enslig mor eller far, arbeidsavklaringspenger, tiltakspenger, stønad til tidligere familiepleier og stønad for etterlatte slik at satser og regler skal være de samme uavhengig av hva personene gjør for å komme i arbeid og hvilken livsoppholdsyttelse de mottar. Lovendring knyttet til denne forenklingen er omtalt i Prop. 115 L (2014–2015). Harmoniseringen av regelverkene reduserer bevilgningsbehovet på kap. 634, post 76 med 4,3 mill. kroner. Harmoniseringen er kostnadsnøytral når alle poster som omfattes ses under ett.

Antall deltakere i forsøket med tilskudd til arbeidsgivere som ansetter personer som har rett til arbeidsavklaringspenger videreføres i 2016 med et gjennomsnittsnivå på 500 deltakere. Disse tiltaksplassene kommer i tillegg til den øvrige innsatsen på arbeidsmarkedstiltak for personer med nedsatt arbeidsevne.

I tillegg til bevilgningen i 2016 kommer behovet for tilsagnsfullmakter på 2 862,1 mill. kroner. Disse tilsagnsfullmaktene er knyttet til tiltaksplasser som gjennomføres i 2016, men hvor kostnadene kommer til utbetaling i 2017, og til opprettholdelse av tiltaksaktiviteten over årsskiftet 2016/2017. Tabellene nedenfor oppsummerer ressursbehov, bevilgning og tilsagnsfullmaktene det er redegjort for over.

Behovet for bevilgning og tilsagnsfullmakter under kap. 634, post 76 i 2016, i mill. kroner

Kap. 634, post 76	
Totalt ressursbehov i 2016 (behovet for midler knyttet til all tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2016, uavhengig av utbetalingstidspunkt)	7 255,9
- Behovet for tilsagnsfullmakt (pga. regnskapsmessig etterslep) til tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2016 og utbetales i 2017	1 044,1
+ Regnskapsmessig etterslep fra tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2015 og utbetales i 2016	878,2
= Totalt bevilgningsbehov i 2016	7 089,9

Nærmere om behovet for tilsagnsfullmakter i 2016, i mill. kroner

Kap. 634, post 76	
Behovet for tilsagnsfullmakt for å opprettholde tiltaksnivået over årsskiftet 2016/2017	1 818,0
+ Behovet for tilsagnsfullmakt (pga. regnskapsmessig etterslep) til tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2016 og utbetales i 2017	1 044,1
= Totalt behov for tilsagnsfullmakt 2016	2 862,1

Nærmere om enkelte satsinger knyttet til arbeidsmarkedstiltakene

Det vises til omtale av arbeidsmarkedspolitikken innretning under Hovedmål 1 Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv.

Regjeringen øker tiltaksnivået

I lys av situasjonen på arbeidsmarkedet, foreslår Regjeringen å styrke tiltaksnivået med 4 000 tiltaksplasser for ledige sammenlignet med Saldert budsjett 2015. Tiltaksøkningen viderefører og styrker den satsingen som Regjeringen igangsatte i revidert nasjonalbudsjett for 2015. Sammenlignet med budsjettetert nivå etter revidert nasjonalbudsjett gir regjeringens forslag en økning på 3 250 tiltaksplasser i gjennomsnitt fra 2015 til 2016.

Lange perioder utenfor arbeidslivet kan føre til varig svak tilknytning til arbeidslivet. Dette er spesielt uheldig for ungdom. Regjeringen foreslår en ungdomspakke som skal bidra til å motvirke at unge faller utenfor utdanning og arbeidsliv og sørge for at de kommer raskt i opplæring og aktivitet dersom de blir uten arbeid. Regjeringen foreslår å styrke tiltaksnivået for ledige, og 1 000 plasser knyttes til gjennomføringen av tiltakene i ungdomspakken. Unge er en prioritert gruppe for til-

deling av arbeidsmarkedstiltak. Om lag 24 300 personer under 30 år deltok på arbeidsmarkedstiltak i gjennomsnitt i mai 2015. Det foreslås videre å opprette et nytt toårig opplæringstiltak i regi av Arbeids- og velferdsetaten for personer med svake grunnleggende ferdigheter. Det legges også til rette for at arbeidstrening som tilbys ledige med liten eller ingen arbeidslivserfaring, skal kunne inngå i et helhetlig kompetanseløp i samarbeid med fylkeskommunen med mål om gjennomføring av videregående opplæring. Videre utvides fra 1. oktober 2015 den begrensede adgangen til å fortsette påbegynt utdanning med dagpenger til å omfatte permitterte. Arbeids- og sosialdepartementet vil i tillegg gjennomgå garantiordningene for ungdom. På Kunnskapsdepartementets område foreslås det å øke lærlingtilskuddet med 2 500 kroner per lærling, legge til rette for 350 nye studieplasser i praktisk-pedagogisk utdanning, og å starte forsøk med modulbasert fag- og yrkesopplæring.

Målet for nytt opplæringstiltak med varighet på inntil to år er praksisbrev, fagopplæring mv. Maksimum varighet for arbeidsmarkedsoplæring for ledige er nå ti måneder. Tilbud om opplæring avgrenses til å omfatte arbeidssøkere uten rett til opplæring innenfor det ordinære utdanningssystemet eller innenfor introduksjonsordningen, og som har svake grunnleggende ferdigheter. Perso-

ner under 30 år med behov for arbeidsrettet bistand og som ikke har fullført videregående opplæring eller som har svake grunnleggende ferdigheter prioriteres. Tiltaksdeltakerne må være fylt 19 år.

Det er en viktig oppgave å redusere frafallet fra videregående opplæring, og Arbeids- og velferdsstatens bidrag til dette er bl.a. å tilby *arbeidstrening i kombinasjon med opplæring* fra fylkeskommunen for å få flere til å fullføre videregående opplæring. Det legges til rette for at det nye arbeidstreningstil-taket kan inngå som ledd i helhetlige kvalifiserings-løp i samarbeid med fylkeskommunen.

Hovedregelen er at det ikke er tillatt å ta utdan-ning og samtidig motta dagpenger, da dagpenge-mottakere skal være tilgjengelige på arbeidsmarke-det. Helt arbeidsløse har på visse vilkår adgang til å fortsette påbegynt utdanning med dagpenger. Per-mitterte har ikke hatt denne adgangen. For å hin-dre at permitterte avbryter påbegynt utdanning, gis også *permitterte muligheten til å fortsette påbe-gynt utdanning* uten å miste retten til dagpenger. For ytterligere omtale av dagpenger viser vi til Pro-gramkategori 33.30 Arbeidsliv.

Selv om ungdom er prioritert i arbeids- og vel-ferdsforvaltningens oppfølgingsarbeid, tyder erfa-ringer med garantiordningene på at de i seg selv ikke har hatt stor betydning for NAV-kontorenes arbeid med oppfølging av unge. Dette gjelder sær-lig garantiordningene for ungdom over 20 år. Arbeids- og sosialdepartementet vil derfor *gjen-nomgå garantiordningene for ungdom* med sikte på å sikre rask avklaring av bistandsbehov og rask iverksetting av arbeidsrettet bistand for unge som trenger det.

Bedriftsintern opplæring kan nyttes for å styrke kompetansen til ansatte i bedrifter som har alvorlige omstillingsutfordringer, og som må foreta en vesentlig endring av bedriftens produksjon eller etablere seg på nye markeder. Det vil åpnes for større fleksibilitet ved at en forskrift-sending nå utvider opplæringstiden for hver del-taker i inntil 26 uker.

Innenfor den samlede budsjettammen for arbeidsmarkedstiltakene er det rom for økt bruk av dette tiltaket i regioner med økende ledighet og alvorlige omstillingsbehov i næringslivet.

Regjeringen vil legge til rette for at bedrifter gis nødvendig informasjon om denne ordningen.

Forsøket med resultatbasert finansiering av formidlingsbistand (REFIN) ble iverksatt i 2. halvår 2013. Hensikten med forsøket er å prøve ut om økonomiske insentiver stimulerer tiltaksar-rangører til innsats som bidrar til at flere med ned-satt arbeidsevne kommer over i arbeid. Proba

Samfunnsanalyse har på oppdrag fra departemen-tet kartlagt den første fasen av gjennomføringen av forsøket. Kartleggingen viser blant annet at et relativt begrenset antall brukere har blitt henvist til forsøket. Forsøket med resultatbasert finansiering av formidlingsbistand vil avsluttes innen utgangen av første halvår 2016.

I 1. halvår 2014 ble det iverksatt et forsøk med Supported Employment. Formålet med forsøket er å kartlegge om individuell oppfølging basert på kvalitetskravene som er nedfelt i metoden som går under betegnelsen Supported Employment fører til at flere personer med nedsatt arbeidsevne får og beholder arbeid i ordinært arbeidsliv, sam-menlignet med oppfølgingstiltak hvor det ikke er satt tilsvarende krav til metodebruk. Målgruppen i forsøket er personer med nedsatt arbeidsevne. Frischsenteret har fått i oppdrag å gjøre en effek-tevaluering av forsøket. Forsøket videreføres i 2016.

Jobbstrategi for personer med nedsatt funk-sjonsevne videreføres i 2016, og både 900 tiltaks-plasser som årlig er avsatt til jobbstrategiens mål-gruppe siden 2012, og stillingsressurser til 40 øre-merkede stillinger videreføres. Stillingene er knyt-tet til gjennomføringen av jobbstrategien, samt informasjons- og kompetansemidler avsatt til jobb-strategien. Strategien skal støtte opp om delmål 2 i IA-avtalen, økt yrkesdeltakelse blant unge med nedsatt funksjonsevne.

Regjeringen vil fortsette innsatsen knyttet til arbeid og psykisk helse. Innsatsen i Oppfølgings-plan for arbeid og psykisk helse (2013–2016) vide-reføres i 2016.

Arbeidsmarkedstiltakene inngår som sentrale elementer i introduksjonsprogrammet for nyan-komne innvandrere, i satsingen på kvalifiserings-programmet og i innsatsen overfor personer som mottar legemiddelassistert rehabilitering. Den arbeidsmarkedspolitiske innsatsen på disse områ-dene videreføres i 2016.

Garantiordningen for langtidsledige viderefø-res i 2016. Arbeids- og sosialdepartementet har satt i gang et forskningsprosjekt som skal gi økt kunnskap om bruk av tiltak for personer med svært lange ledighetsperioder. Departementet vil på bakgrunn av prosjektet vurdere innsatsen for langtidsledige.

Forslag til forenklinger og endringer i regelverket om arbeidsmarkedstiltak

Arbeids- og sosialdepartementet sendte 15. juni 2015 på alminnelig høring forslag til forenklinger og endringer i regelverket om arbeidsmarkedstil-

tak som følger opp forslagene om endringer i arbeidsmarkedstiltakene i meldingsdelen i Prop. 39 L (2014–2015) Endringer i arbeidsmiljøloven og sosialtjenesteloven. Ordningene som omfattes av høringsnotatet er midlertidig og varig lønnstilskudd, arbeidspraksis i ordinær og skjermet virksomhet, tiltak i arbeidsmarkedsbedrift, varig tilrettelagt arbeid, samt ordningene med tilskudd til tilrettelegging og tilretteleggingsgarantien. Høringsfristen utløp i september. Det tas sikte på at endringene iverksettes i 2016.

Regjeringen vil øke bruken av ordinært arbeidsliv som tiltaksarena for å nå målet om å få flere i arbeid. Arbeidsmarkedstiltak som gjennomføres med mest mulig ordinære arbeidsforhold og med tett oppfølging, har bedre effekt på overgang til arbeid enn tiltak hvor arbeidstrening og opplæring foregår i skjermede virksomheter. For å styrke ordinært arbeidsliv som tiltaksarena, må virkemidler som bidrar til å bygge ned barrierer og redusere arbeidsgivers risiko ved å ansette utsatte grupper på arbeidsmarkedet, utvikles og forbedres. Målet er å gi flere av dem som står utenfor arbeidslivet, relevant jobberfaring.

Personer med nedsatt arbeidsevne er en sammensatt gruppe med ulike utfordringer og behov. For mange vil arbeidsmarkedstiltak med oppfølging i ordinært arbeidsliv være det som gir best effekt på overgang til arbeid. Samtidig er det viktig å legge til rette for at personer som ikke er i stand til å nyttiggjøre seg tiltak i ordinært arbeidsliv, skal få et godt tilbud. Med forslagene i høringsnotatet legger Regjeringen til rette for gode løsninger også for dem som trenger et tilbud i skjermet arbeidsmiljø.

Regjeringen vil forenkle regelverket for arbeidsmarkedstiltakene slik at tiltakene kan bli lettere å ta i bruk. Departementet foreslår forenklinger både innenfor lønnstilskuddsordningene, tiltak i skjermet virksomhet og tilretteleggingsordningene. Sammen med sammenslåingen av avklarings- og oppfølgingstiltakene som ble gjennomført fra 1. januar 2015, innebærer forslagene i høringsnotatet en betydelig forenkling av strukturen og regelverket for arbeidsmarkedstiltakene. Det vil bli utarbeidet overgangsordninger for berørte deltakere og tiltaksarrangører.

Nedre aldersgrense på 18 år for å få tiltakspenger

Formålet med tiltakspenger er dels å bidra til å dekke utgifter til livsopphold og dels å være et insitament for deltakelse i arbeidsmarkedstiltak. For å få tiltakspenger, må en person delta i et

arbeidsmarkedstiltak og ikke motta andre livsoppholdsytelser. Mange unge tiltaksdeltakere mottar tiltakspenger fordi de ikke har opptjent rett til andre stønader. Per 1. januar 2015 gis det tiltakspenger med lav sats (250 kroner per tiltaksdag) til tiltaksdeltakere under 19 år, og høy sats (345 kroner per tiltaksdag) til øvrige deltakere. Det kan også gis barnetillegg og tilleggsstønader for å dekke faktiske utgifter til for eksempel transport og barnetilsyn. Årsaken til at tiltaksdeltakere under 19 år får stønad etter lav sats, er at denne gruppen i hovedsak bor hjemme og forsørges av foreldrene.

Etter barneloven skal personer under 18 år være forsørget av foreldrene sine. For å sikre at det ikke er økonomisk lønnsomt å slutte på skolen for å delta på arbeidsmarkedstiltak og motta tiltakspenger, foreslår regjeringen at det innføres en nedre aldersgrense på 18 år for å få tiltakspenger for nye tilfeller med virkning fra 1. januar 2016. Dette vil innebære at personer under 18 år heller ikke vil kunne få tilleggsstønader til dekning av utgifter de har på grunn av tiltaksdeltakelsen, dvs. utgifter til bolig, daglig reise, hjemreiser, skolemateriell og barnetilsyn.

Forslaget vil gi en innsparing på anslagsvis 10 mill. kroner over kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere i 2016.

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 76 til kap. 605, post 01

I forsøk med kjerneoppgaver i NAV-kontor legges det opp til at Arbeids- og velferdsetaten i større grad gjennomfører avklarings- og oppfølgingstjenester i egen regi, som alternativ til kjøp av slike tjenester i form av tiltak fra eksterne leverandører. Forsøket finansieres innenfor en fullmakt på omdisponering av inntil 40 mill. kroner fra kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 605, post 01 Driftsutgifter, som knyttes til avklarings- og oppfølgingsressurser internt i Arbeids- og velferdsetaten. Det legges til grunn at etaten gjennom omdisponeringen gir avklarings- og oppfølgingstjenester til minst like mange personer som det omdisponerte beløpet ville gitt av tiltaksplasser. Omdisponeringsfullmakten foreslås videreført i 2016.

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 76 til kap. 634, post 79

Det vises til omtale under kap. 634, post 79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet.

Budsjettforslag

For 2016 foreslås en bevilgning på 7 089,9 mill. kroner. Det er tatt hensyn til tilsagnsfullmakter som gir tillatelse til å inngå forpliktende avtaler om utbetaling av midler i foregående og påfølgende budsjettår.

Post 77 Varig tilrettelagt arbeid

Varig tilrettelagt arbeid er et tiltak for personer som mottar uførepensjon eller i nær framtid ventes å få innvilget uførepensjon. Tiltaket kan gjennomføres hos forhåndsgodkjente tiltaksarrangører eller i ordinært arbeidsliv. Det er ikke mål om overgang til ordinært arbeid, men mulighetene for å komme over i ordinært arbeid skal vurderes jevnlig. Tiltaket finansieres gjennom tilskudd etter faste satser.

Rapport

I 2014 ble det i gjennomsnitt gjennomført 8 160 tiltaksplasser i varig tilrettelagt arbeid i skjermet virksomhet og 1 300 plasser i ordinær virksomhet. I det salderte statsbudsjettet for 2015 ble det bevilget 1 253,5 mill. kroner som, gitt visse forutsetninger om tiltakenes sammensetning og priser, i utgangspunktet skulle gi rom for å gjennomføre om lag 9 400 tiltaksplasser i gjennomsnitt i 2015 under kap. 634, post 77. Antall tiltaksplasser er økt fra 8 500 i 2010.

Arbeids- og sosialdepartementet har foreslått å opprette en permisjonsordning for deltakere i

varig tilrettelagt arbeid, som ønsker å hospitere i en ordinær virksomhet. Forslaget har vært på høring med høringsfrist 14. september.

Med utgangspunkt i stortingsbehandlingen av Meld. St. 14 (2014–2015) er det igangsatt et arbeid med å utrede om ansvaret for tiltaket varig tilrettelagt arbeid bør overføres til kommunene. Målet er gjennom utredningen å finne en naturlig balanse mellom statlig ansvar og kommunalt ansvar. Hensynet til brukeren skal stå i fokus for løsningen som blir valgt.

Budsjettforslag 2016

Det planlegges et tiltaksnivå i 2016 med om lag 9 400 tiltaksplasser i gjennomsnitt. For å sikre best mulig tilrettelagte og målrettede opplegg for tiltaksdeltakerne legges det et intervall rundt måltallet for tiltaksgjennomføringen.

GREP Marenro er et tilbud til personer med særlig sterke funksjonshemninger. Det foreslås avsatt midler i 2016 under kap. 634, post 77 til fortsatt drift av varig tilrettelagt arbeid i GREP Marenro.

I tillegg til bevilgningen i 2016 kommer behovet for tilsagnsfullmakter på 707,6 mill. kroner. Disse tilsagnsfullmaktene er knyttet til tiltaksplasser som gjennomføres i 2016, men hvor kostnadene kommer til utbetaling i 2017, og til opprettholdelse av tiltaksaktiviteten over årsskiftet 2016/2017. Tabellene nedenfor oppsummerer ressursbehov, bevilgning og de tilsagnsfullmaktene det er redegjort for over.

Behovet for bevilgning og tilsagnsfullmakter under kap. 634, post 77 i 2016, i mill. kroner

		Kap. 634, post 77
	Totalt ressursbehov i 2016 (behovet for midler knyttet til all tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2016, uavhengig av utbetalingstidspunkt)	1 290,8
-	Behovet for tilsagnsfullmakt (pga. regnskapsmessig etterslep) til tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2016 og utbetales i 2017	118,3
+	Regnskapsmessig etterslep fra tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2015 og utbetales i 2016	118,4
=	Totalt bevilgningsbehov i 2016	1 290,8

Nærmere om behovet for tilsagnsfullmakter i 2016, i mill. kroner

		Kap. 634, post 77
	Behovet for tilsagnsfullmakt for å opprettholde tiltaksnivået over årsskiftet 2016/2017	583,2
+	Behovet for tilsagnsfullmakt (pga. regnskapsmessig etterslep) til tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2016 og utbetales i 2017	118,3
=	Totalt behov for tilsagnsfullmakt 2016	701,6

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 77 til kap. 634, post 76

Regjeringen foreslår at Arbeids- og sosialdepartementet gis fullmakt til å omdisponere inntil 10 pst. av bevilgede midler under kap. 634, post 77 Varig tilrettelagt arbeid til kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere.

Budsjettforslag

For 2016 foreslås en bevilgning på 1 290,8 mill. kroner. Det er tatt hensyn til tilsagnsfullmakter som gir tillatelse til å inngå forpliktende avtaler om utbetaling av midler i foregående og påfølgende budsjettår.

Post 78 Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser

Stortinget vedtok i forbindelse med statsbudsjettet for 2013 å gjøre forsøksordningen med arbeids- og utdanningsreiser til en landsdekkende, permanent ordning der Oslo ble innlemmet. Nytt regelverk for den statlige ordningen ble iverksatt 1. september 2014.

Rapport

I forbindelse med det nye regelverket for ordningen ble det også etablert en reisekortordning som erstattet bruken av kjørekontorer ved regionale helseforetak ved bestilling av arbeids- og utdanningsreiser. Arbeids- og velferdsdirektoratet rapporterer at reisekortordningen fungerer meget bra og det er positive tilbakemeldinger fra brukerne. Videre meldes det om få problemer knyttet til innlemmingen av Oslo i statlig ordning. Per april 2015 var det 617 deltakere i ordningen.

Budsjettforslag 2016

Utgifter til administrasjon av ordningen med arbeids- og utdanningsreiser ble i 2015 overført til

Arbeids- og velferdsetatens driftsbevilgning, jf. omtale i Prop. 119 S (2014–2015). Kap. 634, post 78 foreslås redusert med 2,6 mill. kroner mot tilsvarende økning under kap. 605, post 01.

For 2016 foreslås en bevilgning på 66,7 mill. kroner.

Post 79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet

Forsøket med funksjonsassistanse i arbeidslivet ble etablert som en permanent rammefinansiert ordning fra 2014, hjemlet i arbeidsmarkedsloven og tiltaksforskriften.

Funksjonsassistanse kan gis til yrkesaktive personer som har omfattende fysiske funksjonsnedsettelse, og til blinde og sterkt svaksynte. Funksjonsassistanse må være nødvendig for at deltakeren skal kunne være i ordinært lønnet arbeid. Ordningen innebærer at en lønnet assistent bistår den enkelte funksjonshemmede med hjelp til praktiske formål i arbeidssituasjonen. Assistenten skal ikke utføre arbeidstakerens ordinære arbeidsoppgaver.

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 76 til kap. 634, post 79

Det er et mål å styrke virkemiddelbruk som bidrar til formidling i ordinært arbeidsliv. Funksjonsassistanse i arbeidslivet sikrer forutsigbarhet hos arbeidsgivere og brukere for nødvendig tilrettelegging og oppfølging på arbeidsplassen, og er en vesentlig styrking av virkemiddelapparatet for å inkludere målgruppen i ordinært arbeidsliv. For å sikre nødvendig fleksibilitet i gjennomføringen av ordningen funksjonsassistanse i arbeidslivet foreslår Regjeringen at Arbeids- og sosialdepartementet gis en omdisponeringsfullmakt fra kap. 634, post 76 til kap. 634, post 79 på inntil 10 pst. av bevilgningen under kap. 634, post 79.

Det er et mål at nye brukere som søker og oppfyller inngangsvilkårene kan tas inn i ordningen.

Rapport

Funksjonsassistanse i arbeidslivet bidrar til at personer med sterk funksjonsnedsettelse kan være i arbeid. Tiltaket er et viktig virkemiddel for å sikre nødvendig tilrettelegging og oppfølging på arbeidsplassen. Antall brukere i ordningen har gradvis økt.

Ved utgangen av mai 2015 var det 168 personer i tiltaket.

Budsjettforslag 2016

Ordningen sikrer forutsigbarhet hos arbeidsgivere og brukere for nødvendig tilrettelegging og oppfølging på arbeidsplassen, og er en vesentlig styrking av virkemiddelapparatet for å inkludere målgruppen i ordinært arbeidsliv.

For 2016 foreslås en bevilgning på 42,4 mill. kroner.

Kap. 3634 Arbeidsmarkedstiltak

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
85	Innfordring av feilutbetalinger, arbeidsmarkedstiltak	502	200	202
	Sum kap. 3634	502	200	202

Budsjettforslag 2016**Post 85 Innfordring av feilutbetalinger, arbeidsmarkedstiltak**

Inntektene under post 85 har sammenheng med innfordringer av feilutbetalinger til tiltaksarrangører og enkelte tiltaksdeltakere.

For 2016 foreslås en bevilgning på 0,2 mill. kroner.

Kap. 635 Ventelønn

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	86 350	60 000	47 000
	Sum kap. 0635	86 350	60 000	47 000

Allmenn omtale

Ventelønnsordningen gir oppsagte tjenestemenn rett til ventelønn på bestemte vilkår, og fortrinnsrett til ny stilling i staten. Ordningen er hjemlet i lov av 4. mars 1983 nr. 3 om statens tjenestemenn m.m. (tjenestemannsloven). I tillegg er oppsagte arbeidstakere fra utskilte, tidligere statlige, virksomheter gitt midlertidige rettigheter til den statlige fortrinnsretts- og ventelønnsordningen. Disse rettighetene er gitt i særlover som normalt varer tre år etter omdanningstidspunktet. Rettigheter som er utløst i denne perioden består imidlertid

etter særlovens opphør. Eventuelle ventelønnskostnader som er hjemlet i særlov skal dekkes av virksomhetene/selskapene selv gjennom refusjonsplikt. Ordinære forvaltningsorganer er også pålagt refusjonsplikt. Arbeids- og velferdsetaten beregner og utbetaler ventelønn.

Rapport

Det har de seneste årene vært en betydelig nedgang i antall mottakere av ventelønn. Fra 2013 til 2014 var nedgangen i antall ventelønsmottakere på om lag 22 pst. Utbetalingene ble redusert fra

om lag 111,2 mill. kroner i 2013 til om lag 86,4 mill. kroner i 2014. Reduksjonen har sammenheng med svært lav tilgang til ordningen, samtidig som avgangen fra ordningen er svært høy. De aller fleste mottakerne går ut den maksimale stønadperioden, oftest til fylte 67 år. En viss andel går over på AFP eller uførepensjon, mens noen få går over til nytt arbeid. Om lag 86 pst. av dagens ventelønnsinntakere er 60 år eller eldre.

Per august 2015 var det 316 personer som hadde ventelønnsrettigheter. Av disse var det 260 personer som mottok løpende utbetaling av ventelønn, mens 56 personer hadde midlertidig stans i ytelsen pga. midlertidig arbeid eller sykdom.

Budsjettforslag 2016

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

For 2016 foreslås en bevilgning på 47 mill. kroner.

Kap. 3635 Ventelønn mv.

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Refusjon statlig virksomhet mv.	36 239	27 891	31 030
85	Innfordring av feilutbetaling av ventelønn	338	600	200
	Sum kap. 3635	36 577	28 491	31 230

Budsjettforslag 2016

Post 01 Refusjon statlig virksomhet mv.

Under posten føres refusjonspliktige inntekter.

For 2016 foreslås en bevilgning på 31 mill. kroner.

Post 85 Innfordring av feilutbetaling av ventelønn

Innfordring av feilutbetaling av ventelønn har sammenheng med størrelsen på utbetalingene av ventelønn.

For 2016 foreslås en bevilgning på 0,2 mill. kroner.

Programkategori 29.20 Enslige forsørgere

Utgifter under programkategori 29.20 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
2620	Stønad til enslig mor eller far	3 682 960	3 620 280	3 828 100	5,7
	Sum kategori 29.20	3 682 960	3 620 280	3 828 100	5,7

Utgifter under programkategori 29.20 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)

Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
70–89	Andre overføringer	3 682 960	3 620 280	3 828 100	5,7
	Sum kategori 29.20	3 682 960	3 620 280	3 828 100	5,7

Kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	Overgangsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	2 496 276	2 460 000	2 580 300
72	Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>	364 223	357 300	415 300
73	Utdanningsstønad	51 592	52 680	42 200
75	Tilskudd til flytting for å komme i arbeid	313	300	300
76	Bidragforskott	770 556	750 000	790 000
	Sum kap. 2620	3 682 960	3 620 280	3 828 100

Hovedtrekkene i regelverket

Formålet med stønadene bevilget under postene 70–75 er å bidra til at enslige forsørgere skal bli i stand til å forsørge seg selv gjennom arbeid. Full overgangsstønad utgjør 2,25 ganger grunnbeløpet i folketrygden. Den er inntektsprøvd og reduseres med 45 pst. for inntekt som overstiger halvparten av folketrygdens grunnbeløp.

Overgangsstønad kan som hovedregel gis i inntil tre år, frem til barnet fyller åtte år. Stønadperioden kan utvides, f. eks. dersom den enslige forsørgeren er under nødvendig utdanning eller har særlig tilsynskrevende barn.

Tilleggsstønader og stønad til skolepenger, samt stønad til barnetilsyn for enslig mor eller far som er i arbeid, kan også gis på bestemte vilkår.

Det stilles krav om yrkesrettet aktivitet for å kunne motta overgangsstønad fra yngste barn fyller ett år. Aktivitetskravet kan fylles ved å være i arbeid som utgjør minst 50 pst. av full tid, under utdanning som utgjør minst 50 pst. av utdanning på full tid, eller ved å stå tilmeldt Arbeids- og velferdsetaten som reell arbeidssøker.

Regjeringen fremmet våren 2015 forslag til flere endringer i folketrygdens kap. 15 Stønad til enslig mor eller far for å forenkle regelverket og understøtte målet om selvforsørgelse ved arbeid. Endringene trer i kraft 1. januar 2016, og innebærer bl.a. sanksjonsregler mot inaktivitet og trygdemisbruk og krav om at utdanning må være vurdert som nødvendig og hensiktsmessig for å komme i arbeid for å oppfylle aktivitetskravet til overgangsstønaden. Regelendringene er ytterligere omtalt i Prop. 115 L (2014–2015) som Stortinget vedtok 18. juni 2015.

Regjeringen har harmonisert regelverkene for tilleggsstønader knyttet til ytelsene overgangsstønad til enslig mor og far, arbeidsavklaringspenger, tiltakspenger, stønad til tidligere familiepleier og stønad for etterlatte slik at satser og regler skal være de samme uavhengig av hva personene gjør for å komme i arbeid og hvilken livsoppholdsyttelse de mottar. Lovendringene knyttet til denne forenklingen er omtalt i Prop. 115 L (2014–2015).

Formålet med bidragsforskott er å sikre enslige forsørgere midler til underhold av barna hver måned, dersom underholdsbidraget fra bidrags-

pliktige av ulike årsaker ikke blir betalt i tide. Bidragsforskott ytes til barn under 18 år som ikke bor sammen med begge foreldrene, også i saker der farskap ikke er fastsatt. Forskottet er inntektsprøvd ut fra mottakerens inntekt, antall egne barn i egen husstand og om vedkommende er enslig eller gift/samboende, og ytes etter tre satser. Fra 1. juli 2015 er satsen for ordinært forskott 1 120 kr per barn per måned. Satsen økes med en tredel dersom forskottsmottakeren har lav inntekt og reduseres med en tredel dersom forskottsmottakeren har høy inntekt. Retten til bidragsforskott faller bort ved inntekt over 476 800 kr.

Fra 1. juli 2014 får enslige med forhøyet forskott utbetalt et tillegg på en tredel av ordinær forskottssats hvis barnet er over elleve år. Bakgrunn for lovendringen er at barn koster mer å forsørge etter hvert som de blir eldre. Endringen gir enslige forsørgere med svak økonomi et tillegg på 370 kroner per barn per måned. I de seks første månedene etter at lovendringen trådte i kraft, mottok i snitt 12 660 barn over elleve år forhøyet forskott hver måned.

Det tas refusjon i eventuelt bidrag fra bidragspliktige, og mulighetene for bidrag må være utnyttet dersom forskott skal kunne ytes. Før bidragsforskott blir utbetalt, skjer en automatisk kontroll av om bidrag er innbetalt fra bidragspliktige og med hvilket beløp. Forskott utbetales bare i den utstrekning forskottet overstiger innbetalt bidrag.

Rapport

Utgiftsutviklingen

Stønadsutgifter til enslig mor eller far, løpende kroner (i 1 000 kroner) ved utgangen av 2013–2014

År			Endring
	2013	2014	2013–2014 pst.
Overgangsstønad	2 555 597	2 496 276	-2,3
Stønad til barnetilsyn	363 858	364 223	0,1
Utdanningsstønad	55 990	51 592	-7,9
Tilskudd til flytting for å komme i arbeid	256	313	22,3
Sum totalt	2 975 701	2 912 404	-2,1

Fra 2013 til 2014 falt utgiftene til stønader til enslig mor eller far med 2,1 pst, målt i løpende kroner. Utbetalingene av overgangsstønad falt med 0,7 pst. Målt i fast G gikk utgiftene til overgangsstønad ned med 5,8 pst. Fast G innebærer at regnskapsstallene er justert for utviklingen i grunnbelø-

pet i folketrygden, slik at de årlige utgiftene i større grad blir sammenlignbare. Nedgangen i utgifter målt i fast G skyldes en nedgang i antall mottakere av overgangsstønad og en nedgang i gjennomsnittlig ytelse per mottaker målt som andel av maksimal ytelse.

Det var en økning i utgiftene til stønad til barnetilsyn på 0,1 pst. fra 2013 til 2014 målt i løpende kroner. Utgiftene til utdanningsstønad gikk ned med 7,9 pst. som følge av nedgang i antall mottakere.

Mottakere av overgangsstønad

Ved utgangen av 2014 var det om lag 19 200 mottakere av overgangsstønad og til sammen om lag 26 600 som mottok overgangsstønad og/eller stønad til barnetilsyn. Antallet mottakere av overgangsstønad gikk ned med om lag 1 100 personer fra året før. I juni 2015 var antallet mottakere av overgangsstønad 48 pst. lavere enn i juni 2014.

Av mottakere av overgangsstønad med yngste barn på ett år eller eldre var 92 pst. i aktivitet i form av utdanning eller arbeid, eller aktiv arbeidsøking ved utgangen av 2014. Av disse fylte 59 pst. aktivitetskravet ved å være i arbeid, 26 pst. var under utdanning og 15 pst. var arbeidssøkere. Andelen aktive har gått opp med om lag 2 prosentpoeng siden utgangen av 2013. Andelen aktive har økt flere år på rad. Ved utgangen av 2010 var 77 pst. av mottakerne som har barn på ett år eller eldre i aktivitet.

Utviklingen i mottakere av stønad til enslig mor eller far er også omtalt i Del I, punkt 3 Sentrale utviklingstrekk.

Utgiftsutviklingen i 2015

I 1. halvår 2015 ble det regnskapsført 1 273 mill. kroner i overgangsstønad til enslige forsørgere under kap. 2620, post 70. Dette innebærer en økning i utgiftene til overgangsstønad på 3,0 pst. sammenliknet med 1. halvår 2014.

Statens utgifter til bidragsforskott

Statens utgifter til forskott var i 2014 på 770,6 mill. kroner, og refusjon i betalt bidrag fra bidragspliktige var på 271 mill. kroner, jf. kap. 5701, post 73, dvs. at statens nettoutgifter var på 499,6 mill. kroner. For 2013 var utgiftene på 768,8 mill. kroner, mens refusjonene i betalt bidrag fra bidragspliktige var på 299,6 mill. kroner, dvs. en nettoutgift på 469,2 mill. kroner.

Budsjettforslag 2016

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftene for 2016 er anslått inkludert effekten av trygdeoppjøret 2016. Det vises til omtale av ny

rutine for budsjettering av utgifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp under Del I, punkt 2.1.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppjøret i 2016, til å øke utgiftsanslaget under kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far med tilsammen 103 mill. kroner.

Post 70 Overgangsstønad, overslagsbevilgning

Anslag for mottakere av overgangsstønad, 2015–2016

	2015	2016
Mottakere av overgangsstønad, gjennomsnitt	18 500	18 100

Det anslås at om lag 18 500 personer vil motta overgangsstønad i gjennomsnitt i 2015. Antallet mottakere ansås å falle til i gjennomsnitt 18 100 personer i 2016. Det ventes en tilnærmet uendret gjennomsnittlig ytelse på om lag 149 300 kroner.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppjøret i 2016, til å øke utgiftsanslaget under posten med til sammen 103 mill. kroner.

Regelendringer omtalt i Prop. 115 L (2014–2015) bidrar til å redusere utgiftene i 2016 med 69,8 mill. kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 2 580,3 mill. kroner.

Post 72 Stønad til barnetilsyn, overslagsbevilgning

Antall mottakere av stønad til barnetilsyn i 2015 anslås til om lag 15 000 for året under ett, om lag 1 pst. lavere enn i 2014. Det ventes om lag uendret antall mottakere i 2016, og en gjennomsnittlig ytelse på om lag 24 700 kroner.

Harmonisering av regelverk for tilleggsstønader til knyttet til ytelsene overgangsstønad til enslig mor eller far, arbeidsavklaringspenger, tiltakspenger, stønad til tidligere familiepleier og stønad for etterlatte bidrar til å øke utgiftene i 2016 med 40,3 mill. kroner. Harmonisering av tilleggsstønader er kostnadsnøytralt når alle poster som omfattes ses under ett.

For 2016 foreslås en bevilgning på 415,3 mill. kroner.

Post 73 Utdanningsstønad

Antallet mottakere av utdanningsstønad falt med 11,4 pst. i 1. halvår 2015, og det ventes en nedgang på om lag 10 pst. for året sett under ett. Dette gir i gjennomsnitt om lag 1 200 mottakere av utdanningsstønad i 2015. I 2016 anslås antallet mottakere å falle med ytterligere 3 pst. Det anslås en gjennomsnittlig ytelse i 2016 på om lag 38 300 kroner.

Regelendringer omtalt i Prop. 115 L (2014–2015) og harmonisering av regelverk for tilleggsstønader knyttet til ytelsene overgangsstønad til enslig mor eller far, arbeidsavklaringspenger, tiltakspenger, stønad til tidligere familiepleier og stønad for etterlatte bidrar til å øke utgiftene i 2016 med 3,8 mill. kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 42,2 mill. kroner.

Post 75 Tilskudd til flytting for å komme i arbeid

Tilskudd til flytting kan gis til enslig mor eller far dersom det er nødvendig for at han eller hun skal komme i arbeid.

For 2016 foreslås en bevilgning på 0,3 mill. kroner.

Post 76 Bidragsforskott

Benevnelsen på post 76 er endret fra «Forskutting av underholdsbidrag» til «Bidragsforskott».

Anslaget fastsettes på bakgrunn av forventet endring av antall barn med bidragsforskott og endring i utbetaling per barn.

Antall barn med rett til bidragsforskott er ventet å gå ned med 2 pst. fra 2014 til 2015 og med ytterligere 2 pst. i 2016. Tilstått forskott kan utbetales hvis bidraget ikke er innbetalt innen fastsatt frist. Hvis fastsatt bidrag er lavere enn tilstått forskott, blir differansen utbetalt. Om lag 65 pst. av tilstått forskott kommer til utbetaling. Når forskott er utbetalt, blir innbetaling fra bidragspliktige ført som refusjon av bidragsforskott på post 73 under kap. 5701, Diverse inntekter. Av utbetalt forskott forventes det at om lag 34 pst. vil bli refundert i 2016.

For 2016 foreslås en bevilgning på 790 mill. kroner.

Programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet

Utgifter under programkategori 29.50 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
2650	Sykepenger	38 370 654	39 674 820	40 769 704	2,8
2651	Arbeidsavklaringspenger	35 542 097	34 110 300	34 944 800	2,4
2655	Uførhet	63 828 582	78 194 000	78 975 000	1,0
	Sum kategori 29.50	137 741 333	151 979 120	154 689 504	1,8

Utgifter under programkategori 29.50 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
70–89	Andre overføringer	137 741 333	151 979 120	154 689 504	1,8
	Sum kategori 29.50	137 741 333	151 979 120	154 689 504	1,8

Kategorien omfatter utgifter til sykepenger, arbeidsavklaringspenger og ytelser til uføre. Under sykepenger inngår sykepenger, pleie-, opplærings- og omsorgspenger, tilskudd til tilretteleggingstiltak, samt utgifter til feriepenger av sykepenger etter reglene i folketrygdloven kapittel 8

og 9. Under arbeidsavklaringspenger inngår arbeidsavklaringspenger og tilleggsstønader etter folketrygdloven kapittel 11 og legeerklæringer. Under ytelser til uføre inngår uføretrygd og menerstatning ved yrkesskade etter folketrygdloven kapittel 12 og 13.

Kap. 2650 Sykepenger

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	
70	Sykepenger for arbeidstakere mv., <i>overslagsbevilgning</i>	34 076 145	35 190 000	36 285 000	
71	Sykepenger for selvstendige, <i>overslagsbevilgning</i>	1 605 601	1 640 000	1 530 000	
72	Pleie-, opplærings- og omsorgspenger mv., <i>overslagsbevilgning</i>	513 782	554 100	595 000	
73	Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv., <i>kan overføres</i>	305 522	310 720	319 704	
75	Feriepenger av sykepenger, <i>overslagsbevilgning</i>	1 869 604	1 980 000	2 040 000	
	Sum kap. 2650	38 370 654	39 674 820	40 769 704	

Overført fra 2014 til 2015:
Post 73: 116 663 000 kroner

Innledning

Sykepenger skal gi kompensasjon for bortfall av arbeidsinntekt for yrkesaktive som er arbeidsuføre på grunn av sykdom eller skade. Sykepengeperioden er inntil ett år. Arbeidsgiver skal betale sykepenger i inntil 16 kalenderdager (arbeidsgiverperioden). Selvstendig næringsdrivende og frilansere må selv dekke tapt arbeidsinntekt i de første 16 kalenderdagene av en sykepengeperiode. Sykepenger beregnes på grunnlag av tidligere inntekt opp til seks ganger grunnbeløpet i folketrygden. Sykepenger til arbeidstakere og frilansere gis med 100 pst. av grunnlaget, mens selvstendig næringsdrivende får sykepenger med 65 pst. av grunnlaget. Sykepenger kan graderes ned til 20 pst. ved delvis arbeidsuførhet. Selvstendig næringsdrivende og frilansere kan mot særskilt premie tegne forsikring som omfatter sykepenger for de første 16 sykedagene og/eller sykepenger med 100 pst. av grunnlaget.

Folketrygdloven og arbeidsmiljøloven pålegger arbeidsgiver, Arbeids- og velferdsetaten og den sykmeldte selv en rekke oppfølgings- og aktivitetskrav. Hensikten med disse kravene er å stimulere og hjelpe den sykmeldte så raskt som mulig helt eller delvis tilbake i arbeidslivet.

Pleiepenger og omsorgspenger skal kompensere for bortfall av arbeidsinntekt for yrkesaktive i forbindelse med barns sykdom. Pleiepenger kompenserer også for bortfall av arbeidsinntekt ved pleie av nærstående i livets slutfase. Ytelsene beregnes som sykepenger.

Pleiepenger kan gis til foreldre som har omsorg for barn under institusjonsopphold og hvis barnet lider av en livstruende eller annen svært alvorlig sykdom eller skade. Pleiepenger kan også tilstås til den som pleier en nærstående i hjemmet i livets slutfase i opptil 60 dager.

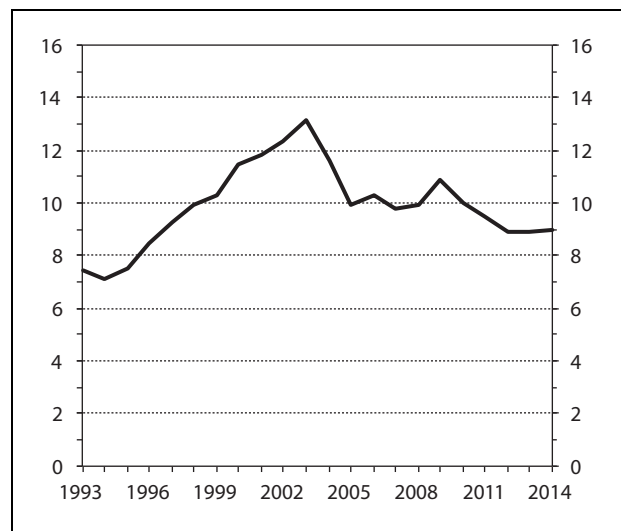
Omsorgspenger tilstås arbeidstaker som må være borte fra arbeidet på grunn av omsorg for sykt barn under 12 år. Ytelsen gis i inntil 10 stønad dager for hvert kalenderår. Hvis vedkommende har ansvar for mer enn to barn, gis omsorgspenger i opptil 15 dager. Til arbeidstaker med kronisk sykt eller funksjonshemmede barn kan det gis 10 stønad dager ekstra. Når arbeidstaker er alene om omsorgen, doubles antall stønad dager. Arbeidsgiver dekker de første 10 stønad dagene, mens folketrygden dekker omsorgspenger utover 10 stønad dager. ved egen sykdom etter arbeidsgiverperioden på

Kompensasjonsgraden for pleie- og opplæringspenger til selvstendig næringsdrivende er økt fra 65 pst. til 100 pst. fra 1. januar 2015. Videre er det gitt rett til omsorgspenger med 100 pst. kompensasjon for selvstendig næringsdrivende fra 1. juli 2015.

Rapport

Utgiftsutviklingen

Folketrygdens totale utgifter til sykepenger var 38 371 mill. kroner i 2014. Det tilsvarer en økning på 4,8 pst. sammenlignet med 2013.

Figur 6.1 Antall sykepengedager betalt av folketrygden utover arbeidsgiverfinansiert periode¹ per lønnstaker per år. Justert for sykepengegrad. Årstall 1993–2014.

¹ Tallene er korrigeret for utvidelsen av arbeidsgiverperioden fra 14 til 16 dager i 1998 og innlemningen av statsansatte i refusjonsordningen i 2000

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

I 2014 ble det utbetalt sykepenger for 11,3 dager per sysselsatt lønnstaker. Dersom en justerer for gradert sykefravær, ble det utbetalt sykepenger for 9,0 dager i 2014, se figur 6.1. Dette er en økning på 0,7 pst. fra 2013, da antall dager var 8,9.

Det totale sykefraværet, målt ved sykefraværsprosenten, ble redusert med 1,4 pst. fra 2013 til 2014. Likevel økte utgiftene til sykepenger til arbeidstakere med om lag 5,1 pst. Dette skyldes økning i sykepengegrunnlaget og i sysselsettingen. Fra 2013 til 2014 har antallet sykepengetilfeller og gjennomsnittlig varighet økt svakt, mens gjennomsnittlig sykepengegrad har gått svakt ned. 95 pst. av sykepengeutgiftene til arbeidstakere (32 367 mill. kroner) gjelder sykepenger 16 dager.

Fra 2013 til 2014 har utgiftene til sykepenger til arbeidsledige økt med 8,4 pst. til 625 mill. kroner. Refusjon til ordningen for kronisk syke har økt med 6,8 pst. fra 2013 til 645 mill. kroner i 2014. Utgiftene til personer som mottok pleiepenger ved pleie av nær pårørende i terminalfasen økte fra 21,1 mill. kroner i 2013 til 26,2 mill. kroner i

2014. Dette innebærer en økning på 24 pst. Refusjonen til ordningen for gravide økte fra 130 mill. kroner i 2013 til 135 mill. kroner i 2014. Sykepenger til yrkesaktive midlertidig ute av inntektsgivende arbeid økte med 13,7 pst., fra 177 mill. kroner i 2013 til 201 mill. kroner i 2014.

Sykepengeutgifter på post 70 Arbeidstakere mv. etter formål (mill. kroner)

	2013	2014	Endring i pst.
Sykepenger ved egen sykdom etter arbeidsgiverperioden	30 834,3	32 366,8	5,0
Forsikringsordning for frilansere	0,6	0,5	-12,8
Sykepenger til yrkesaktive midlertidig ute av inntektsgivende arbeid	176,6	200,7	13,7
Sykepenger til arbeidsledige	577,0	625,2	8,4
Refusjon til ordningene for			
– Små bedrifter	15,4	15,3	-0,7
– Kronisk syke	603,9	645,1	6,8
– Tilskudd ved arbeidsreiser	10,6	10,2	-4,0
– Gravide	130,3	134,5	3,3
– Opplæringspenger ved omsorg for funksjonshemmet barn	53,7	51,6	-4,0
– Pleiepenger ved pleie av nær pårørende i livets slutfase	21,1	26,2	24,0
Sum	32 423,5	34 076,1	5,1

Utgiftene til sykepenger til selvstendig næringsdrivende var 1 606 mill. kroner i 2014. Dette tilsvarer en nedgang på 0,9 pst. fra 2013 til 2014.

Utgiftene til omsorgs- og pleiepenger ble redusert med 2,6 pst. til 514 mill. kroner i 2014. Av dette utgjorde utgiftene til omsorgspenger 26 mill. kroner, en reduksjon fra 2013 på 5,3 pst. Utgiftene til pleiepenger var på 488 mill. kroner i 2014. Dette innebærer en nedgang på 2,5 pst. fra året før. Reduksjonen i utgiftene har sammenheng med en nedgang i antall pleiepengetilfeller fra 2013 til 2014.

For å bidra til å nå målene i Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen), ble Tilretteleggingstilskuddet og Refusjon av bedriftshelsetjenester igangsatt i 2002. De totale utgiftene til tilretteleggingstiltakene var 264 mill. kroner i 2013 og 306 mill. kroner i 2014.

I løpet av 1. halvår 2015 er det regnskapsført 16 487 mill. kroner i sykepenger til arbeidstakere. Dette tilsvarer en nominell vekst i utgiftene på 2,7

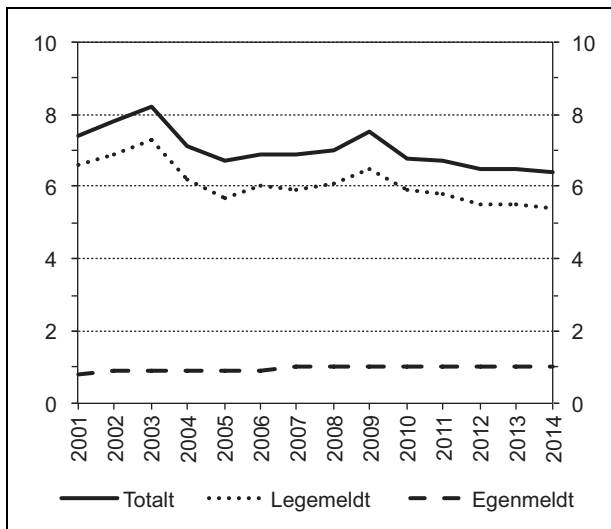
pst. sammenlignet med utgangen av 1. halvår 2014. Utgiftsveksten har sammenheng med økning i sykepengegrunnet og sysselsettingen. Sykefraværet hittil i 2015 er på om lag samme nivå som i 2014.

I 1. halvår 2015 er det regnskapsført 746 mill. kroner i sykepenger til selvstendig næringsdrivende. Dette er en reduksjon på 7,9 pst. sammenlignet med utgiftene etter 1. halvår 2014.

Utgiftene til omsorgs- og pleiepenger var på 228 mill. kroner etter 1. halvår 2015, som tilsvarer en reduksjon på 4,8 pst. i forhold til samme periode i 2014.

Utviklingen i sykefraværet

Sykefraværet måles her som antall tapte dagsverk pga. egen sykdom i pst. av avtalte dagsverk for arbeidstakere (sykefraværsprosenten). Statistikken oppgir totalt sykefravær som består av legemeldt og egenmeldt sykefravær.

Figur 6.2 Utviklingen i sykefraværprosenten. Årstall 2001–2014.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Figur 6.2 viser utviklingen i sykefraværprosenten fra 2001 til 2014. I perioden fra 2001 til 2003 økte fraværet, med et påfølgende fall i årene deretter. Det er flere forhold som kan ha påvirket utviklingen i denne perioden. Endret regelverk knyttet til bedre oppfølging av de sykmeldte og strengere krav for å bli sykmeldt i mer enn åtte uker, samt økt bruk av gradert sykmelding, er kanskje de viktigste årsakene til nedgangen i sykefraværet i perioden¹⁸. Hovedbildet de siste årene er at sykefraværet har vært relativt stabilt siden 2005. Det var en midlertidig økning i fraværet i 2009, etterfulgt av en nedgang i de påfølgende årene. Siden 2012 har sykefraværet ligget stabilt med noen mindre variasjoner.

Fra 2013 til 2014 ble det totale sykefraværet (årgjennomsnittet) redusert fra 6,5 til 6,4 pst. Dette er det laveste nivået siden den første IA-avtalen ble signert i 2001. Ett av målene i IA-avtalen er å redusere sykefraværet med 20 pst. fra nivået i 2001. Siste tilgjengelige statistikk viser sesongjustert en nedgang på 11,5 pst. ved utgangen av 2014, sammenlignet med nivået da avtalen ble inngått i 2. kvartal 2001.¹⁹

Sykefraværet i 2014 var på 8,2 pst. for kvinner og 4,9 pst. for menn. Dette er en nedgang på 0,1 prosenpoeng for begge kjønn.

Sammenlignet med 2001 har det vært en økning i det egenmeldte fraværet. I 2001 var det

egenmeldte sykefraværet 0,8 pst., mens det fra 2007 til 2014 har ligget stabilt på 1,0 pst. Det er særlig i næringer dominert av offentlig sektor at veksten har vært tydelig. Dette kan være en indikasjon på at økt egenmeldingsperiode som følge av IA-avtalen har hatt betydning.

Budsjettforslag 2016

Post 70 Sykepenger for arbeidstakere mv., overslagsbevilgning

På bakgrunn av utviklingen i sykefraværet hittil i år, legges det til grunn nullvekst i det trygdefinansierte sykefraværet i 2015, sammenlignet med 2014²⁰. For 2016 legges det også til grunn nullvekst i sykefraværet i forhold til det gjennomsnittlige nivået i 2015. I tillegg til sykefraværet, påvirkes sykepengeutgiftene av sysselsettingsutviklingen og lønnsveksten. I budsjettforslaget for 2016 er det lagt til grunn en økning i sysselsettingen på 0,5 pst. både i 2015 og i 2016. Videre er det lagt til grunn en økning i sykepengegrunnlaget (lønnsvekst blant sykmeldte) på 2,9 pst. i 2015 og 2,7 pst. i 2016.

Det foreslås å samle alle utbetalinger over kap. 9 i folketrygden under kap. 2650 Sykepenger, post 72 pleie-, opplærings- og omsorgspenger mv. Det foreslås at bevilgningen under kap. 2650, post 70 reduseres med 85 mill. kroner mot en tilsvarende økning av bevilgningen under kap. 2650, post 72.

For 2016 foreslås en bevilgning på 36 285 mill. kroner.

Post 71 Sykepenger for selvstendige, overslagsbevilgning

På bakgrunn av utviklingen i sykefraværet hittil i år legges det til grunn en reduksjon i det trygdefinansierte sykefraværet for selvstendige på 8 pst. på årsbasis i 2015 sammenlignet med 2014. For 2016 legges det til grunn en reduksjon i sykefraværet på 3 pst. sammenlignet med det gjennomsnittlige nivået i 2015. I tillegg er det lagt til grunn en økning i sysselsettingen på 0,5 pst. både i 2015 og i 2016 og en økning i sykepengegrunnlaget (lønnsvekst blant selvstendige) på 2,7 pst. både i 2015 og i 2016.

For 2016 foreslås en bevilgning på 1 530 mill. kroner.

¹⁸ Markussen, S. (2010). 2004: Da sykefraværet falt som en stein. Samfunnsøkonomen 3/2010. Oslo: Frischsenteret.

¹⁹ Det er ikke publisert sykefraværstatistikk i 2015. Siste tilgjengelig statistikk er for 4. kvartal 2014.

²⁰ Sykefraværstatistikken viser utviklingen i det totale sykefraværet, som omfatter både egenmeldt og legemeldt fravær. Anslag på utviklingen i det trygdefinansierte sykefraværet omfatter kun sykefravær etter 16. fraværsdag. Anslag for 2015 er oppdatert med statistikk til og med juli) 2015. Ulik periode og mer oppdatert informasjon på anslag til sykepenger forklarer avvik mellom anslag på sykepengeutbetalinger og sykefraværstatistikken.

Post 72 Pleie-, opplærings- og omsorgspenger mv.

For 2016 er det lagt til grunn en reduksjon på 2 pst. i antall mottakere av pleie-, opplærings- og omsorgspenger og en økning i utbetalingsgrunnlaget for disse mottakere på 2,7 pst.

Det foreslås å samle alle utbetalinger over kap. 9 i folketrygden under kap. 2650 Sykepenger, post 72 pleie-, opplærings- og omsorgspenger mv. Det foreslås at bevilgningen under kap. 2650, post 72 økes med 85 mill. kroner, mot en tilsvarende reduksjon av bevilgningen under kap. 2650, post 70.

For 2016 foreslås en bevilgning på 595 mill. kroner.

Post 73 Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv., kan overføres

For 2016 foreslås en bevilgning på 319,7 mill. kroner.

Post 75 Feriepenger av sykepenger, overslagsbevilgning

For 2016 er det lagt til grunn en feriepengeandel på 5,8 pst. av anslått utbetaling til sykepenger til arbeidstakere i 2015.

For 2016 foreslås en bevilgning på 2 040 mill. kroner.

Kap. 2651 Arbeidsavklaringspenger

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	Arbeidsavklaringspenger, <i>overslagsbevilgning</i>	34 821 562	33 387 300	34 230 000
71	Tilleggsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	347 914	322 500	309 800
72	Legeerklæringer	372 621	400 500	405 000
	Sum kap. 2651	35 542 097	34 110 300	34 944 800

Innledning

Arbeidsavklaringspenger skal sikre inntekt for personer som får aktiv behandling, deltar på arbeidsrettede tiltak eller får annen oppfølging med sikte på å skaffe seg eller beholde arbeid. For å ha rett til arbeidsavklaringspenger skal arbeidsvevnen være nedsatt med minst 50 pst. på grunn av sykdom, skade eller lyte. Arbeidsavklaringspenger beregnes på grunnlag av tidligere pensjonsgivende inntekt opp til seks ganger grunnbeløpet i folketrygden (G). Ytelsen gis med 66 pst. av pensjonsgivende inntekt siste år, eller gjennomsnittet av den pensjonsgivende inntekten de tre siste kalenderårene, regnet fra året før arbeidsevnen ble satt ned. Alle er sikret en minste årlig ytelse på 2 G. Den som får sin arbeidsevne nedsatt før fylte 26 år på grunn av en alvorlig og varig sykdom som er klart dokumentert (ung ufør), er sikret en minste årlig ytelse på 2,44 G. Ytelsen innvilges for inntil ett år av gangen og kan som hovedregel tilstås i inntil fire år.

Tilleggsstønader skal kompensere for utgifter til bøker og undervisningsmaterieil, reiser, flytting,

barnetilsyn og bosted som stønadmottaker har i forbindelse med deltakelse på arbeidsrettede tiltak.

Legeerklæringer gjelder dekning av honorar til erklæringer som Arbeids- og velferdsetaten innhenter fra leger og andre behandlere i tilknytning til behandling av krav om ytelse fra folketrygden. Posten omfatter også honorar til leger i forbindelse med deltakelse på dialogmøter for sykmeldte.

Rapport*Utgiftsutviklingen*

I 2014 ble det utbetalt 34 822 mill. kroner til mottakere av arbeidsavklaringspenger. Dette er en reduksjon på 2,5 pst. sammenlignet med 2013. I 1. halvår 2015 er det regnskapsført 17 173 mill. kroner i arbeidsavklaringspenger. Dette innebærer en nominell reduksjon i utgiftene på 1,9 pst. sammenlignet med 1. halvår 2014. Det har vært en reduksjon i antall mottakere av arbeidsavklaringspenger og en økning i gjennomsnittlig utbetaling. Nettoeffekten er en reduksjon i utgiftene til arbeidsavklaringspenger.

I 2014 ble det utbetalt 348 mill. kroner i tilleggsstønader. Dette er en reduksjon på 45 mill. kroner eller 11,5 pst. sammenlignet med 2013. I 1. halvår 2015 er det regnskapsført 175 mill. kroner i tilleggsstønader, som innebærer en nedgang i utgiftene på 3,8 pst. sammenlignet med 1. halvår 2014.

Utgifter til legerklæringer var 373 mill. kroner i 2014. Dette er en økning på 19 mill. kroner eller 5,3 pst. fra 2013. I 1. halvår 2015 er det regnskapsført 187 mill. kroner til legerklæringer, hvilket innebærer en nedgang i utgiftene på 1,1 pst. sammenlignet med 1. halvår 2014.

Mottakere av arbeidsavklaringspenger

Gjennomsnittlig antall mottakere av arbeidsavklaringspenger var 166 200 i 2013 og 157 300 i 2014, tilsvarende en reduksjon på 5,3 pst. Etter at arbeidsavklaringspenger ble innført i mars 2010 økte antallet mottakere fram til sommeren 2011. Deretter har antall mottakere avtatt, og i desember 2014 var antall mottakere av arbeidsavklaringspenger om lag 151 300. Dette tilsvarer en reduksjon på om lag 10 000 personer fra mars 2010.

Antall mottakere av arbeidsavklaringspenger i gjennomsnitt for 2010–2014. Etter kjønn

	2010	2011	2012	2013	2014
Kvinner	102 944	102 777	98 983	98 290	92 963
Menn	68 806	71 597	69 166	67 869	64 371
Sum	169 750	174 374	168 148	166 159	157 333

Nedgangen i gjennomsnittlig antall mottakere i 2014 var spesielt stor. Gjennomsnittlig antall mottakere ble redusert med om lag 8 800 fra 2013 til 2014. Denne reduksjonen må ses i sammenheng med en betydelig økning i overgangen fra arbeidsavklaringspenger til uførepensjon. Økningen var ventet blant annet fordi en del av personene som ble overført til arbeidsavklaringspenger fra de tidligere ordningene rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad nådde den generelle maksimale varigheten på arbeidsav-

klaringspenger ved utgangen av februar 2014. En del av disse har hatt overgang til uførepensjon i 2014. Mange av disse hadde gått lenge på helserelevante ytelser uten å komme tilbake i arbeid. Ved utgangen av juli 2015 var det om lag 151 100 mottakere av arbeidsavklaringspenger. Dette er om lag 4 700 færre enn på samme tid i 2014. Gjennomsnittlig antall mottakere for 2015 er anslått til 150 000 personer. Dette tilsvarer en nedgang på 4,7 pst. i forhold til gjennomsnittlig antall mottakere i 2014.

Antall mottakere av arbeidsavklaringspenger i gjennomsnitt for 2014. Etter alder og kjønn

	Under 30 år	30–49 år	50 år og over	Totalt
Kvinner	15 337	47 874	29 751	92 963
Menn	12 214	29 540	22 616	64 371
Sum	27 552	77 415	52 367	157 333

49 pst. av mottakerne av arbeidsavklaringspenger er i aldersgruppen 30–49 år. 33 pst. er 50 år og

eldre, mens andelen i aldersgruppen under 30 år er om lag 18 pst. Andelen kvinner er 59 pst.

Personer med rett på arbeidsavklaringspenger på tiltak¹. Totalt antall og prosentvis andel på ulike tiltak. Årsgjennomsnitt 2011–2014.

	2011	2012	2013	2014
Arbeidspraksis	29,3	32,2	34,4	34,4
Arbeidsrettet rehabilitering	0,7	0,8	0,9	0,6
Avklaringstiltak	4,9	5,5	6,2	6,6
Helsemessig utredning/ behandling	0,1	0,1	0,1	0,1
Jobbskaping og egenetablering	0,3	0,3	0,3	0,2
Lønnstilskudd	2,1	2,1	2,2	2,4
Oppfølging	17,5	18,9	20,9	24,2
Opplæring	44,4	39,5	34,4	30,7
Tilrettelagt arbeid	0,6	0,5	0,4	0,4
Tilrettelegging	0,0	0,1	0,3	0,4
Totalt antall på tiltak	37 631	36 176	34 101	32 747

¹ Mottakere av arbeidsavklaringspenger på tiltak er her definert etter rettighet til ytelsen ved utgangen av måneden.

Gjennomsnittlig antall mottakere av arbeidsavklaringer på tiltak var om lag 32 700 i 2014. Dette utgjør om lag 21 pst. av alle mottakerne av arbeidsavklaringspenger. De fleste av disse var i arbeidspraksis (34,4 pst.) og under opplæring (30,7 pst.). Det var 24,2 pst. på tiltaket oppfølging. Dette er et tiltak som i stor utstrekning foregår i det ordinære arbeidslivet. Mange mottakere av arbeidsavklaringspenger er under aktiv medisinsk behandling, og inngår derfor ikke i tabellen ovenfor.

26 pst. av mottakerne av arbeidsavklaringspenger hadde i desember 2014 en ytelse som var lik minsteytelsen på to ganger folketrygdens grunnbeløp (G) eller lavere²¹. 36 pst. mottok en ytelse mellom to og tre G, og om lag 38 pst. mottok en ytelse som var høyere enn tre G.

*Mottakere av arbeidsavklaringspenger i desember 2014 fordelt etter nivået på årlig ytelse¹.
G = 88 370 kroner i desember 2014*

Ytelse i G	Desember 2014	
	Antall	Andel i pst.
Mindre eller lik 2 G	39 090	25,9
2 G–3 G	54 874	36,3
Over 3 G	57 238	37,9
Sum	151 202	100,0

¹ Den årlige ytelsen er fremkommet ved å ta utgangspunkt i dagsatser i desember 2014 ganget med antall stønadsdager i ett år (260) og delt på den gjeldende G i desember 2014. Ytelsene i tabellen er før gradering pga. meldekortopplysninger. Enkelte typer av etterbetalinger er ikke medregnet i tabellen.

Status etter avgang fra arbeidsavklaringspenger viser at 44,3 pst. av de som avsluttet et stønadsløp på arbeidsavklaringspenger i 2014, mottok uførepensjon tre måneder etter at stønadsmottaket ble avsluttet. Dette er 5,4 prosentpoeng høyere enn i 2013. 16,9 pst. av de som sluttet å motta arbeidsavklaringspenger i 2014, var i arbeid tre måneder etter at stønadsperioden ble avsluttet uten å motta noen trygdeytelse fra Arbeids- og velferdsetaten. Dette tilsvarer en reduksjon på 4,1 prosentpoeng sammenliknet med 2013.

²¹ På grunn av samordning med andre ytelser kan en motta arbeidsavklaringspenger som er lavere enn minsteytelsen.

Økningen i andelen med overgang til uførepensjon og reduksjonen i andelen med overgang til arbeid var ventet blant annet fordi en del av personene som ble overført til arbeidsavklaringspenger fra de tidligere ordningene rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønadsnad nådde den generelle maksimale varigheten på arbeidsavklaringspenger ved utgangen av februar 2014.

3,3 pst. av de som avsluttet en stønadsperiode med arbeidsavklaringspenger i 2014, mottok igjen arbeidsavklaringspenger tre måneder etter at stønadsperioden var avsluttet. Dette er om lag som i 2013.

35,4 pst. av de som avsluttet en stønadsperiode med arbeidsavklaringspenger i 2014, er verken registrert som mottakere av uføretrygd, i arbeid uten noen trygdeytelse fra Arbeids- og velferdsetaten eller som mottaker av arbeidsavklaringspenger. Dette kan eksempelvis være personer som mottok sosialhjelp, var privat forsørget eller ordinære arbeidssøkere. Tilsvarende andel i 2013 var 36,3 pst.

Budsjettforslag 2016

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2016 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret i 2016. Det vises til omtale av ny rutine for budsjettering av ugifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp under Del I, punkt 2.1.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under kap. 2651 med til sammen 1 321 mill. kroner.

Post 70 Arbeidsavklaringspenger, overslagsbevilgning

For 2016 er det lagt til grunn et gjennomsnittlig antall mottakere av arbeidsavklaringspenger på 146 700 og en gjennomsnittlig utbetaling per mottaker på 233 316 kroner.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under posten med til sammen 1 321 mill. kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 34 230 mill. kroner.

Post 71 Tilleggsstønadsnad, overslagsbevilgning

For 2016 er det lagt til grunn nullvekst i antall mottakere av tilleggsstønadsnader. Det er lagt til grunn vekst i satsene til stønadsnad til barnetilsyn, til bøker og undervisningsmaterieell og til boutgifter på 2,9 pst. Øvrige satser er regulert i henhold til utviklingen i Konsumprisindeksen. Regjeringen har harmonisert regelverkene for tilleggsstønadsnader knyttet til ytelsene arbeidsavklaringspenger, tiltakspenger, overgangsstønadsnad til enslig mor og far, stønadsnad til tidligere familiepleier og stønadsnad for etterlatte. Se nærmere omtale under hovedmål 1. Endringen anslås å gi en innsparing på 35,2 mill. kroner under kap. 2651, post 71.

For 2016 foreslås en bevilgning på 309,8 mill. kroner.

Post 72 Legeerklæringer

Posten gjelder dekning av honorar til erklæringer som Arbeids- og velferdsetaten innhenter fra leger og andre behandlere i tilknytning til behandling av krav om ytelsene fra folketrygden. Posten omfatter også honorar til leger i forbindelse med deltakelse på dialogmøter for sykmeldte.

For 2016 foreslås en bevilgning på 405 mill. kroner.

Kap. 2655 Uførhet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	Uføretrygd, <i>overslagsbevilgning</i>	24 264 287	78 020 000	78 824 000
71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	37 074 669		
72	Særtilllegg, <i>overslagsbevilgning</i>	2 327 768		
75	Menerstatning ved yrkesskade, <i>overslagsbevilgning</i>	106 737	115 000	100 000
76	Yrkesskadetrygd gml. lovgivning, <i>overslagsbevilgning</i>	55 121	59 000	51 000
	Sum kap. 2655	63 828 582	78 194 000	78 975 000

Innledning

1. januar 2015 ble folketrygdens uførepensjon erstattet med ny uføretrygd. Uføretrygden skal sikre inntekt til personer som har fått inntektsevnen varig nedsatt med minst halvparten på grunn av varig sykdom, skade eller lyte. Det er et vilkår for rett til uføretrygd at vedkommende har gjennomgått hensiktsmessig behandling for å bedre inntektsevnen. Arbeidsrettede tiltak skal være gjennomført hvis ikke åpenbare grunner tilsier at dette ikke er hensiktsmessig. Uføretrygden tilsvarende 66 pst. av tidligere inntekt, dvs. gjennomsnittlig inntekt i de tre beste av de fem siste kalenderårene forut for uføretidspunktet. Pensjonsgivende inntekt over seks ganger grunnbeløpet regnes ikke med i grunnlaget for uføretrygden. Dersom trygdetiden (bosatt og/eller i arbeid i Norge) er mindre enn 40 år, avkortes uføretrygden tilsvarende. Minste årlige ytelse er 2,28 ganger grunnbeløpet for personer som lever sammen med ektefelle/samboer og 2,48 ganger grunnbeløpet for enslige. Den som blir ufør før fylte 26 år på grunn av alvorlig og varig sykdom som er klart dokumentert, er sikret en minste årlig ytelse på henholdsvis 2,66 og 2,91 ganger grunnbeløpet. Det gis behovsprøvd barnetillegg for hvert barn den uføretrygdede forsørger. Uføretrygd og barnetillegg skal fra 1. januar 2016 ikke kunne utgjøre mer enn 95 pst. av inntekt før uførhet. Det gjelder egne overgangsregler for mottakere av barnetillegg per 31. desember 2015. Det vises til nærmere omtale under hovedmål 2.

Personer som ikke har mistet hele inntektsevnen, får en gradert uføretrygd tilsvarende den delen av inntektsevnen som er tapt. Det fastsettes en inntektsgrense for den uføretrygdede, som til-

svarer inntekt etter uførhet tillagt 40 pst. av grunnbeløpet. For personer som har fått uførepensjonen omregnet til uføretrygd fra 1. januar 2015, tillegges 60 000 kroner i stedet for 40 pst. av grunnbeløpet i årene 2015–2018. Når inntekten overstiger inntektsgrensen, skal den overstigende inntekten føre til en forholdsmessig reduksjon i uføretrygden. Reduksjonen skjer etter hvor stor andel uføretrygd ved 100 pst. uføretrygd utgjør av inntekten på uføretidspunktet, dvs. etter den enkeltes kompensasjonsgrad. Uføregraden ligger fast selv om uføretrygden blir redusert pga. inntekt. Det vises til egen omtale av personer som har fått uførepensjonen omregnet til uføretrygd fra 1. januar 2015 under hovedmål 2.

Rapport

Utgiftsutviklingen

Utgiftene til uførepensjon økte med 3,4 pst. eller 2 091 mill. kroner fra 2013 til 2014. Totalt var utgiftene til uførepensjon i 2014 på 63 829 mill. kroner mot 61 738 mill. kroner i 2013. Utgiftsveksten har i hovedsak sammenheng med økningen i grunnbeløpet i folketrygden i forbindelse med trygdeoppjøret for 2014. Gjennomsnittlig grunnbeløp økte med omlag 3,7 pst. fra 2013 til 2014. At økningen i utgiftene til uførepensjon var lavere enn økningen i grunnbeløpet skyldes en liten nedgang i gjennomsnittlig utbetalt ytelse per uførepensjonist i 2014 sammenlignet med 2013.

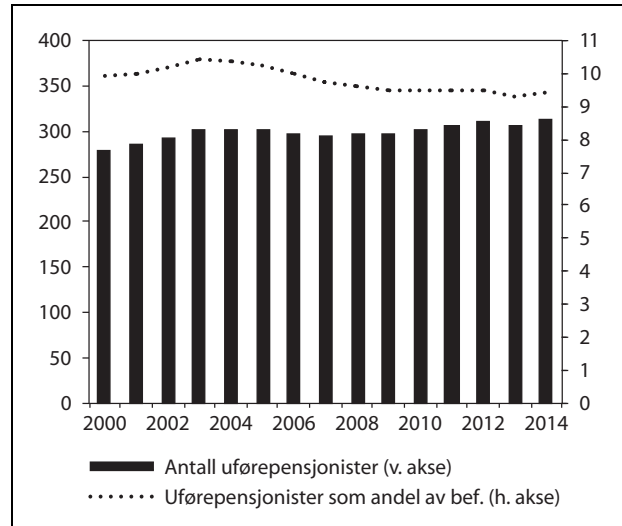
Mottakere av uførepensjon/uføretrygd

Ved utgangen av 2014 mottok om lag 311 900 personer uførepensjon. Dette er en oppgang på 2 pst., eller 6 000 personer sammenlignet med 2013. Ved

utgangen av 2014 var 9,4 pst. av befolkningen i alderen 18–66 år mottakere av uførepensjon, mot 9,3 pst. i 2013. Ved utgangen av juni 2015 mottok om lag 311 800 personer uføretrygd. På samme tid var andelen mottakere uendret, og antallet mottakere redusert med om lag 100 personer sammenlignet med utgangen av 2014.

Figur 6.3 viser utviklingen i antall personer som mottok uførepensjon fra 2000 til 2014. I perioden fra 2000 til 2003 var det både en økning i antall uførepensjonister og uførepensjonister som andel av befolkningen i alderen 18–66 år. Da tidsbegrenset uførestønad ble innført i 2004, fikk mange som tidligere ville fått innvilget uførepensjon i stedet tidsbegrenset uførestønad. Det førte til at antall uførepensjonister avtok i årene etter at tidsbegrenset uførestønad ble innført. I årene fra 2008 til 2012 økte antallet uførepensjonister igjen.

Antall uførepensjonister som andel av befolkningen i alderen 18–66 år avtok også etter innføringen av tidsbegrenset uførestønad. Andelen har avtatt eller vært uendret i alle årene i perioden 2003–2013. I 2003 var andelen 10,4 pst. av befolkningen, mens andelen var redusert til 9,3 pst. ved utgangen av 2013. Fra desember 2013 til 2014 økte andelen av befolkningen med uførepensjon igjen svakt til 9,4 pst. Dette skyldes i stor grad at ekstraordinært mange gikk fra arbeidsavklaringspenger til uførepensjon i 2014. Se omtale under kap. 2651 arbeidsavklaringspenger.

Figur 6.3 Mottakere av uførepensjon. Antall ved utgangen av året (venstre akse) og som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse). Antall i tusen. Andel i pst. 2000–2014.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Utviklingen innenfor sykepenger, arbeidsavklaringspenger og uføretrygd henger nøye sammen. Hvert år bruker et betydelig antall personer opp sine rettigheter innen en ordning, og har overgang til en annen trygdeytelse. Regelverkendringer kan for eksempel føre til at det blir færre mottakere av uføreytelser, men at disse i stedet får andre helserelaterte ytelser. Under omtalen av Sentrale ytelser i Del I ses utviklingen av de helserelaterte ytelsene gjennom flere år i sammenheng, og betydningen av endringer i befolkningens alderssammensetning og forholdet til innvandring drøftes nærmere.

Antall nye mottakere av uførepensjon i løpet av året og prosentvis endring fra året før. 2009–2014

År	Antall nye mottakere av uførepensjon			Prosentvis endring fra året før		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2009	25 502	11 658	13 844	15,5	12,4	18,2
2010	28 252	12 846	15 406	10,8	10,2	11,3
2011	30 934	13 233	17 701	9,5	3,0	14,9
2012	29 306	12 171	17 135	-5,3	-8,0	-3,2
2013	23 904	9 973	13 931	-18,4	-18,1	-18,7
2014	32 094	12 864	19 230	34,3	29,0	38,0

I 2014 ble det 32 094 nye uførepensjonister. Dette er en oppgang på 8 190 personer sammenlignet med 2013, tilsvarende en økning på 34,3 pst. Det var en oppgang i antall nye mottakere både for menn og for kvinner. Økningen er størst for kvinner.

Den sterke oppgangen i antall nye uførepensjonister fra 2013 til 2014 må ses i sammenheng med at det har vært en betydelig vekst i antall personer som avsluttet en stønadperiode med arbeidsavklaringspenger. Om lag 85 pst. av de nye uførepensjonistene i 2014 kom fra arbeidsavklaringspenger, jf. omtale ovenfor. I løpet av 1. halvår 2015 ble det 14 600 nye uføretrygdede. Dette er en nedgang på 1,1 pst., eller 1 800 personer sammenlignet med tilsvarende periode i 2014.

Det er flere kvinner enn menn som mottar uførepensjon. Som andel av befolkningen i alderen 18–66 år, mottok i 2014 11,2 pst. av kvinnene uførepensjon, mens tilsvarende andel for menn var 7,7 pst. Med unntak av aldersgruppene under 34 år, er uføreandelen blant kvinner høyere enn blant menn i alle aldersgrupper. Det er særlig i aldersgruppene fra 50 år og over at kvinners uføreandel er høy sammenlignet med tilsvarende for menn. Av de nye uførepensjonistene i 2014 var nærmere 60 pst. kvinner. I 2013 var denne andelen 58 pst.

Om lag 255 000 personer mottok 100 pst. uførepensjon ved utgangen av 2014. Dette tilsvarer 82 pst. av alle uførepensjonistene. 18 pst. av uførepensjonistene mottok en gradert ytelse. Andelen med gradert ytelse er uendret fra 2013 til 2014. Kvinner mottar i noe større utstrekning en gradert ytelse enn menn. Om lag 21,7 pst. av kvinnene mottok en gradert ytelse. Det tilsvarende tallet for menn er 13,2 pst.

Rundt 23 pst. av uførepensjonistene med 100 pst. uførepensjon hadde arbeidsinntekt ved siden av pensjonen i 2013. Andelen har vært om lag uendret de siste årene. Det er relativt sett flere menn enn kvinner som har arbeidsinntekt, og menn har i tillegg en høyere inntekt enn kvinner.

Sett i forhold til det totale antallet uførepensjonister er det en svært liten andel av de uføre som får redusert sin uføregrad i løpet av et år. I 2014 gjaldt dette 1 233 personer. Mange av de som prøver seg i arbeid hadde inntekt innenfor friinntekten på et grunnbeløp i folketrygden, og fikk dermed ikke endret uføregrad ved økt arbeidsinnsats.

Mottakere av uførepensjon under 30 år

Ved utgangen av 2014 mottok nær 11 800 personer under 30 år uførepensjon. Siden 2005 har antall uførepensjonister under 30 år økt med om

lag 4 400 personer. Økningen i antall har vært størst i aldersgruppen 25–29 år, mens den prosentvis sterke veksten har vært i aldersgruppen 20–24 år. Tilgangsratene har siden 2006 særlig økt for 18- og 19-åringene. Mye av veksten for denne gruppen ligger bak veksten i antallet uføre under 30 år. Uføre under 30 år som andel av befolkningen i samme aldersgruppe har økt fra om lag 1,1 pst. i 2005 til om lag 1,4 pst. i 2014.

Yrkesskadetrygd, gammel lovgivning

Yrkesskadetrygden har avtakende betydning, fordi den bare omfatter skader inntruffet før 1971. Utgiftene viser en nedadgående trend over tid. I 2014 utgjorde utgiftene 55,1 mill. kroner, mot 62,8 mill. kroner i 2013. En nedgang på 12,3 pst. i forhold til året før.

Reform av yrkesskadeområdet

Det er to ordninger som til sammen sikrer arbeidstakere rett til full erstatning ved yrkesskader og yrkessykdommer: Folketrygdlovens særregler ved yrkesskader og yrkessykdommer administrert av Arbeids- og velferdsetaten og en lovpålagt yrkesskadeforsikring administrert av arbeidsgivers forsikringsselskap. Arbeidstakere og arbeidsgivere må dermed forholde seg til ulike regelsett og administrative systemer.

Som en oppfølging av NOU 2004: 3 Arbeidsskadeforsikring, har departementet arbeidet med et forslag om å slå sammen disse ordningene lovmessig og organisatorisk. I Prop. 193 L (2012–2013) ble det lagt fram forslag til ny lov om arbeidsskadeforsikring med materielle regler for rett til erstatning ved arbeidsskade, og gitt en omtale av hvordan området er tenkt organisert. Proposisjonen ble fremmet i statsråd 20. september 2013 og formelt overbrakt det nye Stortinget. I Meld. St. 6 (2013–2014) ble den trukket fra behandling i Stortinget.

Regjeringen viser til at det har vært arbeidet med en yrkesskadereform i nærmere femten år. Et offentlig utvalg har lagt fram forslag til en grunnleggende omlegging av gjeldende system. Videre har departementet gjennom årene utredet mulige alternativer, og saken har vært på bred høring i tre omganger. Videre konstateres det at til tross for et svært omfattende og grundig arbeid som er nedlagt, har partene ikke lyktes i å komme til enighet om en løsning som kan avløse gjeldende system på en god og hensiktsmessig måte.

Regjeringen har merket seg det omfattende arbeidet som over år er nedlagt i denne saken

uten at man har funnet fremt til en omforent fremtidig løsning, og at dagens yrkesskadeordninger, tross visse svakheter, fungerer etter hensikten og formålet med ordningene.

Budsjettforslag 2016

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2016 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016. Det vises til omtale av ny rutine for budsjettering av ugifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp under Del I, punkt 2.1.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under kap. 2655 med 3 043 mill. kroner.

Post 70 Uføretrygd, overslagsbevilgning

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under posten med til sammen 3 042 mill. kroner.

2016 er det lagt til grunn et gjennomsnittlig antall mottakere av uføretrygd på 312 800 og en gjennomsnittlig årlig utbetaling per mottaker på 252 000 kroner.

Regjeringen foreslår å øke grunnpensjonen for gifte og samboende pensjonister til 90 pst. av grunnbeløpet. Gifte og samboende uføre som mottok uførepensjon før 2015 har fått sin avkortede ytelse konvertert til ny uføretrygd. Denne

gruppen foreslås omfattet av forslaget ved at de får et tillegg til uføretrygden tilsvarende økningen i grunnpensjonen. Det vises til omtale under hovedmål 2 Økonomisk trygghet.

Forslaget innebærer 174 mill. kroner i merutgifter i 2016 under kap. 2655, post 70.

For 2016 foreslås en bevilgning på 78 824 mill. kroner.

Post 75 Menerstatning ved yrkesskade, overslagsbevilgning

Utgiftene på posten har de senere år vært relativt stabile. I 2014 var utgiftene på 106,7 mill. kroner, som er en reduksjon på 1,4 mill. kroner eller 1,3 pst. fra året før (målt i nominelle kroner), mens vedtatt budsjett for 2015 er 95 mill. kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 100 mill. kroner.

Post 76 Yrkesskadetrygd gml. lovgivning, overslagsbevilgning

Posten dekker utgifter til uførepensjon for yrkesskader inntruffet før 1971 og utgiftene for denne posten faller marginalt fra år til år.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under posten med til sammen 1 mill. kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 51 mill. kroner.

Programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.

Utgifter under programkategori 29.60 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
2661	Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv.	9 016 319	9 274 385	9 594 440	3,5
	Sum kategori 29.60	9 016 319	9 274 385	9 594 440	3,5

Utgifter under programkategori 29.60 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
70–89	Andre overføringer	9 016 319	9 274 385	9 594 440	3,5
	Sum kategori 29.60	9 016 319	9 274 385	9 594 440	3,5

Kap. 2661 Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv.

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	
70	Grunnstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 805 607	1 810 000	1 870 000	
71	Hjelpestønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 679 591	1 670 000	1 670 000	
73	Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning	145 253	122 500	155 000	
74	Tilskudd til biler	742 642	740 000	721 000	
75	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler	2 662 107	2 799 700	2 810 000	
76	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester	239 151	256 000	275 000	
77	Ortopediske hjelpemidler	1 214 457	1 278 670	1 400 000	
78	Høreapparater	524 366	540 700	635 000	
79	Aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år	3 145	56 815	58 440	
	Sum kap. 2661	9 016 319	9 274 385	9 594 440	

Innledning

Kapitlet omfatter grunnstønad, hjelpestønad og hjelpemidler, dvs. stønad til alle typer hjelpemidler for personer med varig nedsatt funksjonsevne i dagliglivet, arbeidslivet og i tilknytning til utdanning etter reglene i folketrygdloven kapittel 6 og 10.

Grunn- og hjelpestønad skal gi økonomisk kompensasjon til personer som på grunn av varig sykdom, skade eller lyte har visse ekstrautgifter eller som trenger særskilt tilsyn og pleie.

Grunnstønad gis til bestemte formål, bl.a. til drift av tekniske hjelpemidler, transport og fordyret kosthold ved diett. Den laveste satsen er 7 836 kroner i året per 1. januar 2015 og høyeste sats er 39 168 kroner.

Hjelpestønad kan gis til den som har særskilt behov for tilsyn og pleie på grunn av varig sykdom eller skade. Stønaden gis bare dersom det foreligger et privat pleieforhold. Ordinær hjelpestønad er 14 052 kroner i året per 1. januar 2015. Forhøyet hjelpestønad, som kan tilstås til barn og unge under 18 år med særskilt behov for tilsyn og pleie, er 2, 4 eller 6 ganger ordinær hjelpestønad. Høyeste sats er 84 312 kroner i året per 1. januar 2015.

Gis hjelpestønad til barn, er det vanligvis foreldrene som mottar stønaden som verge for barnet. Hjelpestønad er en skattefri kontant ytelse som kan benyttes til å kjøpe hjelp.

Stortinget vedtar satsene for grunn- og hjelpestønad i eget romertallsvedtak. Forslag til satser for 2016 framgår av budsjettforslaget for 2016.

Folketrygden kompenserer for utgifter til bedring av arbeidsevnen og funksjonsevnen i dagliglivet for personer som har varig sykdom, skade eller lyte. Det gis stønad til tiltak som er nødvendige og hensiktsmessige for at vedkommende skal bli i stand til å skaffe seg eller beholde arbeid eller for å bedre funksjonsevnen i dagliglivet. Denne stønaden gis i form av utlån, tilskudd eller lån til bl.a. hjelpemidler, høreapparat og motorkjøretøy eller annet transportmiddel. Det kan også gis stønad til ombygging av maskiner og tilrettelegging av fysisk miljø på arbeidsplassen. Stønaden gis også i form av tjenester som lese- og sekretærhjelp for blinde og svaksynte, tolkehjelp for hørselshemmede og tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde.

Rapport

Grunn- og hjelpestønad

Utgifter til grunnstønad i 2014 var 1 806 mill. kroner, mot 1 765,1 mill. kroner i 2013. Utgifter til hjelpestønad i 2014 var 1 680 mill. kroner, mot 1 689,9 mill. kroner i 2013.

Tabellene under viser antall grunn- og hjelpestønadmottakere etter alder og sats per 31. desember 2014. Ved utgangen av 2014 mottok til sammen 121 800 personer grunnstønad og knappe 76 400 personer hjelpestønad. Antall mottakere er litt lavere enn i 2013.

Antall grunnstønadmottakere etter alder og sats per 31. desember 2014.

Alder	I alt	0–17 år	18–66 år	67 år og eldre
Antall i alt	121 806	13 251	75 823	32 732
Sats 1	52 604	4 769	29 892	17 943
Sats 2	9 599	955	5 912	2 732
Sats 3	20 638	735	13 510	6 393
Sats 4	35 055	6 464	23 559	5 032
Sats 5	2 649	244	1 922	483
Sats 6	1 261	84	1 028	149

Om lag 43 pst. av grunnstønadmottakerne mottok sats 1 ved utgangen av 2014.

Ved utgangen av 2014 var i alt 4 109 nye personer tilkjent grunnstønad, mens 5 775 nye personer var tilkjent hjelpestønad.

Antall hjelpestønadsmottakere etter alder og sats per 31. desember 2014.

Alder	I alt	0–17 år	18–66 år	67 år og eldre
Antall i alt	76 385	32 287	27 179	16 919
Sats 0	13 695	-	4 674	9 021
Sats 1	39 789	9 535	22 372	7 882
Sats 2	16 261	16 149	97	15
Sats 3	5 059	5 037	22	-
Sats 4	1 581	1 566	14	-

Om lag 52 pst. av hjelpestønadsmottakerne mottok sats 1 ved utgangen av 2014. Det er i hovedsak barn og ungdom i alderen 0–17 år som mottar hjelpestønad etter sats 2–4.

Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning

Utgiftene på denne posten var 146,6 mill. kroner i 2014, mot 133,4 mill. kroner i 2013.

Utgifter til tolkehjelp for hørselshemmede i arbeid og i utdanning har hatt en betydelig økning

de siste årene. Dette skyldes bl.a. økt behov for tolking ved at flere unge hørselshemmede tar høyere utdanning. Det har også vært økt satsing på tolking i arbeidslivet gjennom ordningen med tolk på arbeidsplass, som ble gjort permanent og landsomfattende i 2015.

Antall søknader om tilrettelegging på arbeidsplassen har økt med 3,7 pst. i 2014, etter flere år med nedgang. Utgiftene til dette formålet har også økt det siste året. I hovedsak gis stønaden til dette formålet i form av lån og tilskudd.

Utgiftsutvikling for de enkelte stønadene i perioden 2012–2014 (mill. kroner)

	2012	2013	2014
I alt	123,8	133,4	146,6
Lån og tilskudd til tilrettelegging til arbeid	29,1	26,6	31,5
Tolkehjelp døve	75,0	81,5	93,1
Tolkehjelp døvblinde	4,9	8,0	4,6
Lese- og sekretærhjelp	13,8	15,9	17,4
Avgifter	1,0	1,4	

Tilskudd til biler

Utgiftene til stønad til bil var 743 mill. kroner i 2014 mot 754,5 mill. kroner i 2013, som er en nedgang på 1,5 pst.

Det kan gis økonomisk tilskudd til ordinære biler (gruppe 1) til arbeid og utdanning, eller rente- og avdragsfrie lån til spesielt tilpassede kassebiler (gruppe 2). Antall søknader for bil i gruppe 1 har gått ned med om lag 25 pst. fra 1. tertial 2014 til 1. tertial 2015. Gjennomsnittlig behandlingstid er på om lag fire måneder. Andelen saker som behandles innen normert tid (tre

måneder) har gått opp til om lag 48 pst., mens antall saker over ytre grense (seks måneder) går nedover.

For biler i gruppe 2 har antall søknader i samme periode gått opp med om lag 12 pst. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid er omtrent stabil, og det gjelder også antall saker over ytre grense. Andel saker som behandles innen normert tid (syv måneder) er ca. 67 pst.

For å begrense antall urealistiske søknader og for å få raskere saksbehandling prioriterer Arbeids- og velferdsetaten å gi best mulig veiledning og informasjon på nett og via ny selvbetje-

ningsløsning for søknad som er innført i september 2015. Denne selvbetjeningsløsningen erstatter veiledningssamtalen på NAV-kontorene.

Utgiftsutvikling på de enkelte stønadene på bilområdet, hele året i perioden 2012–2014 (mill. kroner)

	2012	2013	2014
I alt	757,1	754,5	743,0
Kjøp av bil gruppe 1	145,4	117,9	119,6
Kjøp av bil gruppe 2	358,8	340,1	331,1
Utstyr, ombygging, kjøreopplæring	299,9	326,2	296,9
Innbetaling gjeldsoppgjør, mv.	-47,0	-29,6	-3,9

Om lag 87 pst. av de samlede utgiftene til utstyr, ombygging og kjøreopplæring gjelder biler i gruppe 2. Innbetalingene ved gjeldsoppgjør er gradvis flyttet over til kap. 5701, post 03.

Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler

Utgiftene på denne posten var 2 662 mill. kroner i 2014. Det er en økning på 3,7 pst. fra 2013, da utgiftene var 2 566 mill. kroner. De største utgiftspostene i 2014 var hjelpemidler til husholdning og bolig (665 mill. kroner), kommunikasjons- og datahjelpemidler (512 mill. kroner) og elektrisk rullestol (490 mill. kroner).

I 2014 var det 130 490 brukere som mottok et eller flere utlån gjennom hjelpemiddelsentralene. Dette er en økning på 2,5 pst. fra 2013. Det var i tillegg om lag 21 900 brukere som fikk service på hjelpemidler, og 16 500 som fikk råd, veiledning mv. Om lag 10 pst. av alle registrerte hjelpemiddelbrukere er barn og unge under 18 år. Andelen i yrkesaktiv alder er om lag 37 pst. Rundt 53 pst. av brukerne er personer over 67 år. Kommunene satser i stor grad på hjemmebasert omsorg i egne boliger framfor institusjoner, noe som bidrar til økt behov for utlån av hjelpemidler. Aldringen i befolkningen vil, spesielt på litt sikt, øke etterspørselen etter hjelpemidler.

Hjelpemiddelsentralene gjennomfører årlig om lag 500 ulike kurs og opplæringstiltak overfor kommunene og andre samarbeidspartnere for å øke kunnskapen om hjelpemidler og for å sikre gode løsninger for brukerne. Det vurderes fortløpende hvilke hjelpemidler som er vanlige også for personer som ikke har nedsatt funksjonsevne, og som det derfor ikke skal gis stønad til. Grensen mellom hva som defineres som et hjelpemiddel, og hva som er en vanlig forbruksvare, endrer seg over tid.

Arbeids- og velferdsetaten igangsatte høsten 2007 et forsøk med hjelpemidler til personer som stammer. Ordningen ble utvidet til å omfatte barn og unge under 18 år fra 2015. Prosjektet avsluttes ved utgangen av 2015 og vil bli evaluert.

Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester

Utgiftene på denne posten var 237,8 mill. kroner i 2014. Det var en økning på 9,1 pst. fra 2013. Det meste av utgiftene er knyttet til førerhunder, tolkehjelp og tilpasningskurs. Utgiftene til reise og opphold ved utprøving av ulike hjelpemidler er også store, og har økt betydelig de siste årene. De samlede utgiftene relatert til tolkehjelp for døve og døvblinde i arbeid og i dagliglivet, økte fra om lag 150 mill. kroner i 2013, til om lag 161 mill. kroner i 2014.

Tolketjenesten er en del av hjelpemiddelsentralens tjenestetilbud og yter tolking for om lag 3 500 tolkebrukere, hvorav om lag 85 pst. er døve og 15 pst. døvblinde eller døvblindblitte. Etter innføring av ny IKT-løsning på tolkeområdet i 2012, har det ikke vært mulig å hente ut statistikk over bestilte oppdrag og dekningsgrad. Slik statistikk er tilgjengelig igjen fra og med 2015. 1. halvår 2015 ble det bestilt 21 217 tolkeoppdrag, hvorav 12 pst. ble avlyst av bruker. Dekningsgraden har vært på om lag 95 pst.

Det arbeides med utvikling av et mer fleksibelt tolketilbud, bl.a. gjennom bildetolking. Behovet for tolking er økende. Det er særlig utfordringer knyttet til å fylle behovet for tolkning innen utdanning og arbeid, og tolking for barn på ulike arenaer.

Ortopediske hjelpemidler

Utgiftene til ortopediske hjelpemidler var 1 214 mill. kroner i 2014. Det var en økning på 9,8 pst. fra 2013. De største produktgruppene det ble gitt støtte til i 2014 var ortoser og fotsenger (478 mill. kroner), proteser (333 mill. kroner) og fottøy (319 mill. kroner). Utgiftsveksten henger først og fremst sammen med antall produserte hjelpemidler og økte materialkostnader. Eksisterende rammeavtaler videreføres etter planen ut 2016.

Høreapparater og tinnitusmaskerere

De samlede utgiftene på denne posten var på 524 mill. kroner i 2014. Det var en økning på 47 pst. fra 2013. Økningen skyldes en større omlegging av innkjøpsordningen for høreapparater og tinnitusmaskerere. Denne omleggingen innebærer at Arbeids- og velferdsetaten skal utbetale stønaden når bruker får apparatet endelig utlevert etter utprøving og tilpasning. Omleggingen har medført en betydelig tidsforskyvning av utbetalingene, og utgiftene ble derfor redusert i 2012 og 2013. Antallet innkomne saker samlet sett var omtrent stabilt.

I 2014 ble det kjøpt inn 81 169 høreapparater og 2 236 tinnitusmaskerere gjennom folketrygden, mot 65 758 høreapparater og 2 370 tinnitusmaskerere i 2013.

Utgifter til reparasjoner var på 65,6 mill. kroner i 2014, som var en økning på 14 pst. fra 2013. Tinnitusmaskerere representerte en total kostnad på om lag 5,7 mill. kroner i 2014.

Aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år

Ved behandlingen av statsbudsjettet for 2014 ble det vedtatt en rammestyrte ordning til aktivitetshjelpemidler for personer over 26 år fra 1. juli 2014, jf. Prop. 1 S (2013–2014) og Innst. 15 S (2013–2014). Det gis stønad til aktivitetshjelpemidler i form av utlån fra Arbeids- og velferdsetaten. Bruker må betale en egenandel på 10 pst. av innkjøpspris på det aktuelle hjelpemiddelet med en maksimal utgift på 4 000 kroner per hjelpemiddel.

Ved behandlingen av statsbudsjettet for 2015 ble formålet for ordningen vedtatt utvidet til å omfatte hjelpemidler som er spesielt utviklet for å aktivisere bevegelsesapparatet til personer som har store vanskeligheter med å bruke vanlige aktivitetshjelpemidler, jf. Prop. 1 S (2014–2015) og Innst. 15 (2014–2015).

Det ble levert ut hjelpemidler til 3,8 mill. kroner i 2014, og det ble innbetalt egenandel på om

lag 0,6 mill. kroner. Det tok noe tid før utbetaling fant sted etter at ordningen trådte i kraft 1. juli 2014. Dette skyldes blant annet saksbehandlingstid for søknader og valg av løsninger for brukerne, tilpassing og leveringstid for hjelpemidlene.

1. halvår 2015 var utgiftene til aktivitetshjelpemidler for personer over 26 år 14,9 mill. kroner. Det ble innbetalt egenandel på om lag 1,3 mill. kroner. Forbruket er lavere enn forventet. Dette har trolig flere årsaker. Ordningen er fremdeles ikke godt nok kjent blant brukerne. Videre er mange av brukerne over 26 år ikke vant til å være i slik aktivitet som ordningen omfatter, ettersom det tidligere ikke har vært gitt hjelpemidler til dette formålet for personer over 26 år.

Budsjettforslag 2016

Post 70 Grunnstønad, overslagsbevilgning

Det er lagt til grunn et gjennomsnittlig antall grunnstønadmottakere på 121 190 i 2015 og 120 585 i 2016. Det legges til grunn en prisvekst på 2,5 pst. i 2016. Følgende satser foreslås fra 1. januar 2016:

- Sats 1: 8 040 kroner
- Sats 2: 12 276 kroner
- Sats 3: 16 104 kroner
- Sats 4: 23 724 kroner
- Sats 5: 32 148 kroner
- Sats 6: 40 152 kroner

For 2016 foreslås en bevilgning på 1 870 mill. kroner.

Post 71 Hjelpstønad, overslagsbevilgning

Det er lagt til grunn et gjennomsnittlig antall hjelpstønadmottakere på 75 395 i 2015 og 74 640 i 2016. Det legges til grunn en prisvekst på 2,5 pst. i 2016. Følgende satser foreslås fra 1. januar 2016:

- Sats 0: 13 404 kroner
- Sats 1: 14 412 kroner
- Sats 2: 28 824 kroner
- Sats 3: 57 648 kroner
- Sats 4: 86 472 kroner

For 2016 foreslås en bevilgning på 1 670 mill. kroner.

Post 73 Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning

For 2015 er det lagt til grunn en volumvekst på 0 pst. og en prisøkning på 2,8 pst. For 2016 er det

lagt til grunn en volumvekst på 3 pst. og en prisøkning på 2,6 pst.

For 2016 foreslås en bevilgning på 155 mill. kroner.

Post 74 Tilskudd til biler

Ved behandlingen av statsbudsjettet for 2015 ble det gjort endringer i bilstønadsordningen, jf. Prop. 1 S (2014–2015) og Innst. 15 S (2014–2015). Gruppe 2-ordningen (stønad til spesielt tilpassede kassebiler) ble utvidet til å omfatte personer med sterkt begrenset gangfunksjon. Den anslåtte budsjetteffekten for 2016 er 11 mill. kroner. Videre ble tilskuddet til bil i gruppe 1 (stønad til ordinære personbiler) begrenset til kun å omfatte personer som har behov for å komme seg til og fra arbeid eller utdanning.

Retningslinjene for rett til stønad til firehjulstrekk har vært svært strenge. Ved behandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2015 ble retningslinjene vedtatt endret fra 1. juli 2015, jf. Prop. 119 S (2014–2015) og Innst. 360 S (2014–2015). Fram til 1. juli 2015 var det i praksis nesten utelukkende personer som er avhengige av bil for å komme seg til og fra arbeid eller utdanning, som fikk slik stønad. En del stønadmottakere som ikke er avhengig av bilen i forbindelse med jobb, men som likevel har et relativt stort behov for å komme seg ut med bilen tilnærmet daglig, kom dårlig ut med disse strenge retningslinjene. Endringen innebærer at også personer som står utenfor arbeidslivet, men med et reelt og betydelig behov for transport i dagliglivet, i større grad enn tidligere skal kunne få stønad til bil med firehjulstrekk. I vurderingen skal det legges vekt på hvilket behov brukerne har for å komme seg ut med bilen daglig/relativt ofte. I tillegg skal det som tidligere vurderes stigningsforhold til bolig, mv. I revidert nasjonalbudsjett for 2015, jf. Prop. 119 S (2014–2015) og Innst. 360 S (2014–2015), ble det bevilget 2,5 mill. kroner til endring av praksis for tildeling av stønad til bil med firehjulstrekk. Tiltaket anslås å ha en budsjetteffekt på 6 mill. kroner i 2016.

Det er lagt til grunn en nedgang i antall mottakere på 1 pst. og en prisøkning på 2,1 pst. i 2015. For 2016 er det lagt til grunn en nedgang i antall mottakere på 1 pst. og en prisøkning på 2,5 pst.

For 2016 foreslås en bevilgning på 721 mill. kroner.

Post 75 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler

For 2015 er det lagt til grunn en volumnedgang på 1 pst. og en prisøkning på 2,1 pst. For 2016 er det lagt til grunn en volumvekst på 1 pst. og en prisøkning på 2,5 pst.

For 2016 foreslås en bevilgning på 2 810 mill. kroner.

Post 76 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester

For 2015 er det lagt til grunn en volumvekst på 4 pst. og en prisøkning på 2,8 pst. For 2016 er det lagt til grunn en volumvekst på 4 pst. og en prisøkning på 2,9 pst.

For 2016 foreslås en bevilgning på 275 mill. kroner.

Post 77 Ortopediske hjelpemidler

For 2015 er det lagt til grunn volumvekst på 5 pst. og en prisøkning på 2,1 pst. For 2016 er det lagt til grunn en volumvekst på 5 pst. og en prisøkning på 2,5 pst.

For 2016 foreslås en bevilgning på 1 400 mill. kroner.

Post 78 Høreapparater

For 2015 er det lagt til grunn en volumvekst på 9 pst. og en prisøkning på 0 pst. For 2016 er det lagt til grunn en volumvekst på 8 pst. og en prisøkning på 2,5 pst.

For 2016 foreslås en bevilgning på 635 mill. kroner.

Post 79 Aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år

Posten er rammestyrkt. For 2016 er det lagt til grunn en prisøkning på 2,5 pst.

For 2016 foreslås en bevilgning på 58,4 mill. kroner.

Programkategori 29.90 Diverse utgifter

Inntekter under programkategori 29.90 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
5701	Diverse inntekter	1 975 102	1 987 700	2 029 480	2,1
	Sum kategori 29.90	1 975 102	1 987 700	2 029 480	2,1

Inntekter under programkategori 29.90 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
01–29	Salg av varer og tjenester	784 938	55 000		-100,0
50–89	Overføringer fra andre	1 190 164	1 932 700	2 029 480	5,0
	Sum kategori 29.90	1 975 102	1 987 700	2 029 480	2,1

Kap. 5701 Diverse inntekter

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	
02	Diverse inntekter	725 260			
03	Hjelpemiddelsentraler m.m.	59 678	55 000		
71	Refusjon ved yrkesskade	917 834	907 000	943 480	
73	Refusjon fra bidragspliktige	271 048	275 000	270 000	
80	Renter	1 282	1 700	1 700	
86	Innkreving feilutbetalinger			718 000	718 000
87	Diverse inntekter			31 000	35 300
88	Hjelpemiddelsentraler m.m.				61 000
	Sum kap. 5701	1 975 102	1 987 700	2 029 480	

Post 02 Diverse inntekter

Posten omfatter inntekter fra tilbakebetaling av for mye utbetalt til leger.

Post 03 Hjelpemiddelsentraler m.m.

Posten omfatter til 2015 bl.a. salg av hjelpemidler og biler. Fra 2016 regnskapsføres alle inntektene under kap. 5701, ny post 88 Hjelpemiddelsentraler m.m.

Post 71 Refusjon ved yrkesskade

Bakgrunn

En vesentlig del av folketrygdens utgifter ved yrkesskade blir finansiert av arbeidsgivere ved en refusjonsordning knyttet til den obligatoriske yrkesskadeforsikringen etter lov av 16. juni 1989 nr. 65.

Refusjonen skjer gjennom en fastsatt prosent-sats/refusjonssats av de faktiske erstatningsutbetalinger fra forsikringsselskaperne. Refusjonssatsen skal således avspeile forholdet mellom trygdens utgifter og erstatningsutbetalingene, men tar ikke sikte på å få dekket de faktiske trygdeutgifter i de enkelte yrkesskadetilfeller.

Av praktiske grunner følger oppgjørsåret kalenderåret, men forsikringsselskaperne kan først ha oppgjøret ferdig beregnet og utbetalt 1. mars i det etterfølgende året. Fra 1. januar, fram til forfall 1. mars, blir selskaperne belastet renter i henhold til dagslånsrenten i Norges Bank.

Nærmere om folketrygdens utgifter og refusjonsinntekter ved yrkesskade

Folketrygdens faktiske utgifter ved yrkesskade er langt større enn beløpet som blir refundert. Dette skyldes at stønadsarter, i hovedsak korttidsytelser som sykepenger og utgifter til helsetjenester, er holdt utenfor refusjonsordningen. Refusjonsordningen omfatter heller ikke enkelte persongrupper som hører inn under det offentliges ansvar, som for eksempel skoleelever og innsatte i fengsler.

I tabellen nedenfor framgår de faktiske refusjonsinnbetalinger som folketrygden har fått fra forsikringsselskaperne fra og med 2010 og til og med juni 2015 (nominelt og i mill. kroner).

Refusjonsinnbetalinger fra forsikringsselskaperne

	2009	2010	2011	2012	2013	2015
Inntekt	970	972	932	821	835	904

Refusjonssatsen har vært fastsatt til 120 pst. av erstatningsutbetalingene siden 1991, da ordningen ble innført. Departementet vil bemerke at refusjonsordningen bygger på en forenklet modell basert på at man medregner de kapitaliserte uføreytelser fullt ut i beregningsgrunnlaget, mens andre trygdeytelser ikke medregnes. Refusjonssatsen beholdes uendret på 120 pst. av erstatningsutbetalingene også i 2016

For 2016 foreslås en bevilgning på 943,5 mill. kroner.

Post 73 Refusjon bidragspliktige

Det tas refusjon for utbetalt bidragsforskott (se kap. 2620, post 76) i innbetalt bidrag fra bidragspliktige for samme periode, maksimalt tilsvarende det beløp som er utbetalt i forskott.

I 2014 ble det innbetalt 271 mill. kroner fra bidragspliktige. Dette utgjør nær en tredel av utbetalt forskott på kapittel 2620 post 76.

Anslagene som legges til grunn på denne posten, utgjør en andel av det beløp som forventes utbetalt i bidragsforskott i samme periode. Det anslås at inntektene i 2016 vil utgjøre om lag 34 pst. av utgiftene på kap. 2620, post 76.

For 2016 foreslås en bevilgning på 270 mill. kroner.

Post 80 Renter

Posten gjelder vesentlig renteinntekter av bankinnskudd og av lån og innskudd for kontorlokaler.

For 2016 foreslås en bevilgning på 1,7 mill. kroner.

Post 86 Innkreving feilutbetalinger

Posten omfatter inntekter fra tilbakebetaling av for mye utbetalt til stønadsmottaker.

For 2016 foreslås en bevilgning på 718 mill. kroner.

Post 87 Diverse inntekter

Posten består i det vesentlige av følgende inntekter:

- Purregebyr
- Rettsgebyr fra skyldner
- Straffegebyr fra a/a register
- Renter og avdrag på attføringslån

Som følge av forslag om å prisjustere rettsgebyret med 19,2 pst., foreslås bevilgningen under kap. 5701, post 87 økt med 4,3 mill. kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 35,3 mill. kroner.

Post 88 Hjelpemiddelsentraler m.m.

Fra 2016 består posten av inntekter fra bl.a. salg av hjelpemidler og biler, jf. omtale på post 03 Hjelpemiddelsentraler m.m.

For 2016 foreslås en bevilgning på 61 mill. kroner.

Programkategori 33.30 Arbeidsliv

Utgifter under programkategori 33.30 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
2541	Dagpenger	11 597 237	12 400 000	15 264 000	23,1
2542	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.	789 013	710 000	860 000	21,1
	Sum kategori 33.30	12 386 250	13 110 000	16 124 000	23,0

Utgifter under programkategori 33.30 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
70–89	Andre overføringer	12 386 250	13 110 000	16 124 000	23,0
	Sum kategori 33.30	12 386 250	13 110 000	16 124 000	23,0

Kap. 2541 Dagpenger

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	
70	Dagpenger, <i>overslagsbevilgning</i>	11 597 237	12 400 000	15 264 000	
	Sum kap. 2541	11 597 237	12 400 000	15 264 000	

Allmenn omtale

Dagpengeordningens hovedformål er å gi delvis kompensasjon i en begrenset periode for bortfall av arbeidsinntekt ved arbeidsledighet. Dagpengenes størrelse beregnes på grunnlag av tidligere arbeidsinntekt. Det vil si at det er et betydelig innslag av forsikring innebygget i ordningen. Ordningen er også et viktig fordelingspolitisk virkemiddel, og inngår i det sosiale sikkerhetsnettet. Samtidig er ordningen utformet med sikte på å motivere til aktiv jobbsøking, bl.a. gjennom aktivitetskrav, mobilitetskrav og sanksjoner. Dette gjør

dagpengeordningen til et viktig arbeidsmarkeds-politisk virkemiddel som skal bidra til økt overgang til arbeid. Departementet legger opp til at dagpengeordningens krav til mobilitet og disponibilitet skal praktiseres strengt og konsekvent.

Rapport

Flere mottakere av dagpenger

I gjennomsnitt mottok om lag 58 800 personer dagpenger i 2014. Antallet dagpengemottakere avtok fra om lag 69 000 i 2010 til om lag 53 100 i 2012 og økte til 53 700 i 2013. Økningen fortsatte i

2014 og inn i 2015. I 1. halvår 2015 var det om lag 66 800 dagpengemottakere. Økningen har bl.a. sammenheng med et økt antall registrerte ledige, en økt andel ledige med rett til dagpenger og en høyere gjennomsnittlig dagpengesats.

I 2014 var utgiftene til dagpenger på om lag 11,6 mrd. kroner. I 1. halvår 2015 summerte utgif-

tene over dagpengekapittelet seg til om lag 7,2 mrd. kroner. Dette er en økning på rundt 16 pst. sammenlignet med 1. halvår 2014.

Tabellen nedenfor viser omfang og sammensetning av dagpengemottakere for 2013, 2014 og 1. halvår 2015.

Gjennomsnittlig antall dagpengemottakere, 2013 – 1. halvår 2015

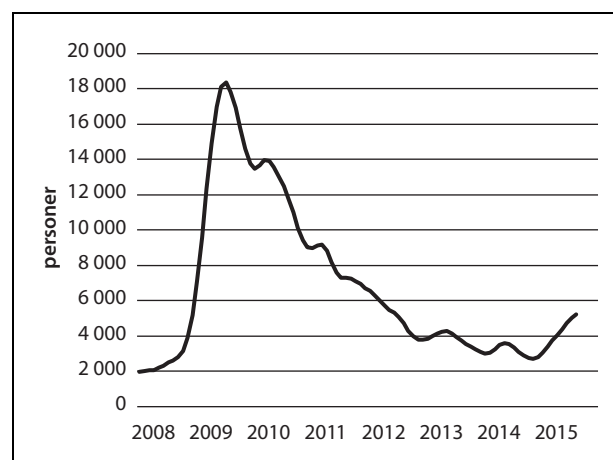
	2013	2014	1. halvår 2014	1. halvår 2015
Helt ledige ikke permitterte	33 255	38 140	37 633	42 178
Helt ledige permitterte	2 135	1 727	2 091	2 760
Delvis ledige ikke permitterte	11 099	12 385	12 651	14 159
Delvis ledige permitterte	1 721	1 382	1 763	1 722
Andre (inkl. tiltaksdeltakere)	5 475	5 158	5 580	5 953
Sum	53 685	58 792	59 718	66 771

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Gjennomsnittlig mottok dagpengemottakere dagpenger i 22 uker i 2014. Dette er en økning på en uke sammenliknet med 2013. Flertallet av dagpengemottakerne er helt ledige arbeidssøkere. I 2014 var det gjennomsnittlig om lag 39 900 personer i denne gruppen (inkl. helt permitterte). I 1. halvår 2015 var det i gjennomsnitt om lag 44 900 helt ledige dagpengemottakere. Dette er en økning på om lag 13 pst. fra 1. halvår 2014. I 1. halvår 2015 utgjorde helt ledige dagpengemottakere 57 pst. av alle registrerte helt ledige. Antallet delvis ledige dagpengemottakere (inkl. delvis permitterte) har også økt fra 1. halvår 2014 til 1. halvår 2015, jf. tabellen ovenfor. Økningen er på om lag 10 pst.

Permitteringer finner først og fremst sted i industrien og i bygg og anlegg. Omfanget av permitteringer varierer mye over konjunktorene og gjennom året. Antall permitterte avtok kraftig i perioden 2010 – 2013. Nedgangen fortsatte i 2014. Gjennom 2015 har vi igjen sett økning, og per 1. halvår 2015 har antall permitterte økt med 28 pst. sammenlignet med 1. halvår 2014. Ved utgangen av august 2015 var det 82 pst. flere permitterte enn på samme tid ett år tidligere. Økningen må delvis ses i sammenheng med endringene i permitteringsreglene som ble iverksatt 1. juli 2015. Drøyt 2/3 av alle permitterte er helt permitterte, mens knappe 1/3 er delvis permitterte.

I en ny rapport fra Proba studeres alle permitteringsforløp i perioden 1993–2011. Her framkommer det at de fleste permitterte har vært permittert i en relativt kort periode (gjennomsnittlig varighet av permitteringsperiodene har vært 61 dager), og at over 80 pst. ble kalt tilbake til bedriften de ble permittert fra. Men det framkommer også at 9 pst. av de permitterte gikk til en annen arbeidsgiver, og at 11 pst. gikk ut av lønnet arbeid etter at permitteringsperioden var over. Av de som gikk ut av lønnet arbeid, gikk ¼ over til en helse-relatert ytelse. Noen flere gikk til utdanning.

Figur 6.4 Utvikling i antall permitterte (helt og delvis), januar 2008 – august 2015

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 46,
1. desember 2014.

Meld. St. 1 (2014–2015), Innst. 2 S (2014–2015),
Innst. 2 S Tillegg 1 (2014–2015):

«Stortinget ber regjeringen om å ivareta de langtidsledige i forbindelse med endringer i dagpengeordningen og gjøre nødvendige tilpasninger i regelverket eller kompensasjonsgraden, og komme tilbake til Stortinget med forslag til løsninger som ivaretar denne gruppen.»

Fra 1. januar 2015 ble ordningen med ferietillegg på 9,5 pst. av brutto utbetalte dagpenger avvirket. I forbindelse med avviklingen ble regjeringen bedt om å tilrettelegge for at langtidsledige med dagpenger sikres mulighet til å ta ferie uten å tape økonomisk som følge av at dagpengene blir stan- set. For å ivareta dette hensynet foreslås det at personer som har mottatt dagpenger i mer enn 52 uker, skal kunne ta ferie i inntil fire uker uten at dette medfører trekk i dagpengeutbetalingene. De som tar ferie fra arbeidssøkingen, får dermed ordinær dagpengeutbetaling i ferien. Den maksimale dagpengeperioden på 104 uker utvides ikke, slik at dagpengeperioden avsluttes tilsvarende antall uker tidligere for de som ikke kommer over i arbeid før den utløper. Endringen antas ikke å ha nevneverdige økonomiske konsekvenser. Forslaget vil bli fulgt opp med nødvendige lov- og forskriftsendringer.

Kap. 5705 Refusjon av dagpenger

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs	52 946		
04	Refusjon av dagpenger for grensarbeidere mv. bosatt i Norge	518		
70	Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs		60 000	35 000
71	Refusjon av dagpenger for grensarbeidere mv. bosatt i Norge		6 000	500
	Sum kap. 5705	53 464	66 000	35 500

Budsjettforslag 2016

Post 70 Dagpenger, overslagsbevilgning

I Revidert nasjonalbudsjett for 2015 ble bevilgningen økt til 13 903 mill. kroner. For 2016 foreslås en bevilgning på 15 264 mill. kroner.

Den anslåtte utgiftsøkningen fra 2015 til 2016 skyldes i hovedsak økt ledighetsanslag og økt gjennomsnittlig utbetaling som følge av lønnsvekst i 2015.

Strengere sanksjoner ved selvforskyldt ledighet

I lys av dagpengenes rolle som forsikringsordning er det rimelig at personer som sier opp jobben sin eller takker nei til arbeid eller tiltak, bærer en betydelig del av den økonomiske risikoen ved dette selv. For å understreke den enkeltes ansvar ved selvforskyldt ledighet og sikre økt overgang til arbeid, foreslår regjeringen derfor at det innføres økt ventetid og økt tidsbegrenset bortfall av dagpenger ved selvforskyldt ledighet. Ved første sanksjonsbetingede forhold legges det opp til at sanksjonsperioden økes fra 8 til 12 uker. Ved et andre sanksjonsbetingede forhold i løpet av en periode på 12 måneder legges det opp til at sanksjonsperioden økes fra 18 til 26 uker.

Forslaget gir en innsparing på anslagsvis 236 mill. kroner i 2016.

Budsjettforslag 2016**Post 70 Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs**

For å oppnå ensartet føring av inntekter foreslås det at inntekter som tidligere er ført under kap. 5705, post 01, f.o.m 2015 føres under kap. 5705, post 70.

Arbeids- og velferdsetaten kan forskuttere lønnsgarantimidler i form av dagpenger dersom vilkårene for dekning gjennom lønnsgarantiordningen er tilstede. Arbeids- og velferdsetaten fremmer krav i konkursboet for utbetalte dagpenger når det blir klart at det vil bli utbetalt lønnsgarantimidler til arbeidstaker. Refusjon av dagpenger i forbindelse med lønnsgarantikrav ved konkurs inntektsføres under kapitlet.

For 2016 foreslås en bevilgning på 35 mill. kroner.

Post 71 Refusjon av dagpenger for grensearbeidere mv. bosatt i Norge

For å oppnå ensartet føring av inntekter foreslås det at inntekter som tidligere er ført under kap. 5705, post 04, f.o.m 2015 føres under kap. 5705, post 71.

Fra 1. juni 2012 ble det innført en ny refusjonsordning for utbetalte dagpenger til EØS-borgere som er bosatt i Norge og har blitt helt arbeidsledige fra arbeid i et annet EØS-land. Arbeids- og velferdsetaten kan søke refusjon for utbetalte dagpenger til personer som er bosatt i Norge og har blitt helt arbeidsledige fra arbeid i et annet EØS-land. Mellom de nordiske landene er det inngått en avtale om å ikke kreve slik refusjon. I forbindelse med endringer i statsbudsjettet for 2012 (jf. Prop. 26 S (2011–2012)), ble det opprettet en ny post 04 Refusjon av dagpenger for grensearbeidere mv. bosatt i Norge til dette formålet.

For 2016 foreslås en bevilgning på 0,5 mill. kroner.

Kap. 2542 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv., <i>overslagsbevilgning</i>	789 013	710 000	860 000
	Sum kap. 2542	789 013	710 000	860 000

Post 70 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv., overslagsbevilgning

Posten dekker utgifter for staten i henhold til lov av 14. desember 1973 nr. 61 om statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv. Målet er å sikre utbetaling av krav på lønn og annet vederlag for arbeid i tjenesteforhold som ikke kan dekkes pga. arbeidsgivers konkurs. Ordningen dekker i utgangspunktet alle arbeidsforhold hvor det betales arbeidsgiveravgift til folketrygden. Selvstendige næringsdrivende og oppdragsmottakere er ikke dekket av ordningen. I tillegg til skriftlig søknadsbehandling innebærer også lønnsgarantiarbeidet muntlig informasjon og veiledning om garantiordningen til bl.a. arbeidstakere, bobestyrere og tingretter.

Utbetalingene gjennom lønnsgarantiordningen er sterkt konjunkturavhengige. Antall konkurser på landsbasis, antall ansatte, ansiennitet og lønnsnivå i de bedrifter som rammes av konkurs påvirker utbetalingenes samlede størrelse. Økonomien i det enkelte bo har også stor betydning for utbetalingene og mulighetene for innbetaling av dividende. Utover dette vil svingninger i restansesituasjonen i NAV Lønnsgaranti påvirke utgiftene i de enkelte år.

Utbetalingene ett år refererer seg i hovedsak til innkomne saker i utbetalingsåret, samt innkomne saker foregående år. Bobestyrere vil ofte måtte bruke noe tid på å få oversikt over konkursboet. Det vil derfor kunne ta litt tid før kravene sendes inn.

Antall konkurser på landsbasis og antall nye saker inn til lønnsgarantiordningen

År	2011	2012	2013	2014
Antall konkurser	4 355	3 814	4 564	4 803
Herav antall foretakskonkurser ¹	3 175	2 763	3 253	3 434
Antall nye saker inn til lønnsgarantiordningen	2 044	1 850	2 124	2 267

¹ Med Foretakskonkurser menes konkurser i foretak med ansatte arbeidstakere. I tabellmaterialet er det derfor skilt mellom antall konkurser totalt og antall foretakskonkurser, hvor personlige konkurser og enkeltmannsforetak er skilt ut.

Utviklingen i antall konkurser og nye saker inn til lønnsgarantiordningen fra 2011 til 2012 var avtagende. Fra 2012 til 2013 viser utviklingen igjen at tallet på konkurser og dermed også antall nye saker inn til lønnsgarantiordningen øker. Antall foretakskonkurser og nye saker har i perioden 2013–2014 økt med hhv. 5,6 pst. og 6,7 pst. Det var i 2014 en nedgang i antall ansatte som ble berørt av konkursene, men hittil i 2015 har antall berørte igjen økt.

Budsjettforslag 2016

Antall konkurser økte svakt i 2014 i forhold til 2013, men har gått ned med 4,2 pst. hittil i 2015. Antall foretakskonkurser har likevel gått opp med

1,7 pst. Antallet forventes fortsatt å være høyt videre framover. Som en effekt av dette forventes antall saker inn til garantiordningen fortsatt å kunne øke, og dette vil gi en økning i utgiftene.

Størrelsene på konkurssakene var gjennomsnittlig mindre gjennom 2014 enn i 2013. Hittil i 2015 har antall berørte per konkurs økt med 21 pst. i forhold til samme periode i fjor. Dette medfører at det vil være flere ansatte per konkurs som har krav på ytelser i garantiordningen fremover. Dette medvirker også til økningen i utgiftene fremover.

Samlet sett forventes på bakgrunn av disse endringene en økning på 140 mill. kroner sett i forhold til saldert budsjett for 2015.

For 2016 foreslås en bevilgning på 860 mill. kroner.

Kap. 5704 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
02	Dividende	192 627	187 000	
70	Dividende			205 000
	Sum kap. 5704	192 627	187 000	205 000

Post 70 Dividende

Dividenden kan til en viss grad ses i sammenheng med endringene i utbetalingene, samt den generelle økonomiske situasjon i boene. Innbetalingene relaterer seg både til inneværende og tidligere års utbetalinger. Økonomien i det enkelte bo har også stor betydning for utbetalingene og mulighetene for innkreving av dividende. Dette kan igjen ha sammenheng med sammensetningen av hvilke bransjer/næringer som har økonomiske problemer. En annen årsak kan være bobestyrers muligheter og ressurser i forbindelse med inndri-

ving av midler til boet. Det er slik et betydelig etterslep i dividenden i forhold til utbetalingene.

I 2011, 2012 og 2013 ble det innbetalt dividende tilsvarende 175 mill. kroner, 205 mill. kroner og 165 mill. kroner. I 2014 var innbetalingene på 193 mill. kroner. Dette var en økning på 16,5 pst. i forhold til 2013. Dekningsgraden var høy i 2012, men ble sterkt redusert i 2013 og var relativt høy i 2014.

For 2015 forventes en mulig nedgang i dekningsgraden, og i 2016 forventes dekningsgraden på samme nivå som 2015, men på bakgrunn av forventet økning i utbetalingene forventes også en økning i dividenden.

Fra 2016 regnskapsføres inntektene under kap. 5704, ny post 70 Dividende.

For 2016 foreslås en bevilgning på 205 mill. kroner.

Resultatområde 3 Pensjon

Innledning

Arbeids- og sosialdepartementet har ansvar for folketrygdens pensjoner, og for store deler av den øvrige lovgivningen på pensjonsområdet, herunder offentlig tjenstepensjon og privat og offentlig AFP.

Pensjonspolitikken har to hovedmål:

- Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem
- God forvaltning av pensjoner og korrekte vedtak om pensjon

Pensjonsreformen trådte i kraft fra 2011 med bl.a. fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 62 til 75 år. Hovedtrekk i reformen er nærmere omtalt i avsnitt 2.2.11.

Departementet har tre underliggende virksomheter som administrerer pensjonsordninger, Arbeids- og velferdsetaten, Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn.

Arbeids- og velferdsetaten administrerer folketrygdens alderspensjon. Etatens arbeid med pensjoner er i hovedsak omtalt under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, sammen med etatens arbeid på de øvrige stønadsområdene. Statens pensjonskasse administrerer tjenstepensjonsordningen for statsansatte og for store deler av undervisnings- og forskningssektoren med flere. Pensjonstrygden for sjømenn yter alderspensjon til sjømenn, i hovedsak i alderen 60–67 år. Ordningen finansieres ved avgifter fra sjømenn og rederier, samt ved tilskudd fra staten.

Etter resultatområdeomtalen følger omtale av relevante budsjettkapitler under programkategoriene 09.50 Statens pensjonskasse, 09.60 Kontantytelser 29.70 Alderdom og 29.80 Forsørgertap og eneomsorg for barn mv.

Mål for pensjonspolitikken

Hovedmål 1 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem

Hovedmålet for pensjonspolitikken er å sikre et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem. Pensjonssystemet skal sikre både dagens og

kommende generasjoner forutsigbare og gode pensjoner. Det må ha en god likestillings- og fordelingsprofil, oppleves som rettferdig av den enkelte og ha god oppslutning i befolkningen. Videre må pensjonssystemet være fleksibelt slik at den enkelte selv kan tilpasse seg sine behov og ønsker, og være mest mulig oversiktlig og forutsigbart for den enkelte.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Levealderen i befolkningen øker stadig. I 1980 var forventet levealder for menn 72 år, og for kvinner 79 år. I 2014 hadde menns og kvinners forventede levealder økt til henholdsvis 80 år og 84 år. Forventet levealder anslås å øke videre til 85 år for menn og 88 år for kvinner i 2050. Som følge av at flere tar høyere utdanning, kommer mange senere ut i yrkeslivet enn tidligere. Antall yrkesaktive per pensjonist har sunket fra nær fire da folketrygden ble etablert i 1967, til 2,4 i 2014, og forventes å reduseres ytterligere til 1,7 i 2050.

Aldringen av befolkningen vil føre til en sterk økning i pensjonsutgiftene i folketrygden, og det er bl.a. på denne bakgrunn at pensjonssystemet er lagt om.

Sysselsetting blant eldre

Ettersom det blir en større andel eldre i befolkningen, blir yrkesaktiviteten blant eldre stadig viktigere i årene som kommer. Et sentralt mål med pensjonsreformen er å stimulere eldre til å stå lenger i arbeid. En høy arbeidsstyrke bidrar til å møte utfordringene med en aldrende befolkning, og til at våre velferdsordninger kan videreføres og videreutvikles. Gjennom pensjonsreformen er det etablert et regelverk som gir den enkelte mulighet for fleksibelt uttak av alderspensjon mellom 62 og 75 år, samt å kombinere arbeid og alderspensjon uten avkorting. Samtidig er regelverket utformet slik at det stimulerer til å stå lenge i arbeid. AFP i privat sektor er lagt om slik at den støtter opp under prinsippene i folketrygdens alderspensjon, mens AFP i offentlig sektor er beholdt som en tidligpensjonsordning for aldersgruppen 62–66 år.

Andelen sysselsatte har økt for alle aldersgrupper i alderen 60–74 år fra 2010 til 2014. Pensjonsreformen ble innført fra 2011 og hadde særlig betydning for de som da var 62 år. Sysselsettingsveksten var særlig sterk for 62-åringene i 2011, og

dette årskullet har økt sysselsettingen også når de ble 63 år i 2012, 64 år i 2013 og 65 år i 2014, jf. tabellen nedenfor. Også for andre aldersgrupper har sysselsettingen økt, men endringene har gjennomgående vært mindre.

Sysselsatte (lønnstakere og selvstendige) som andel av befolkningen i 4. kvartal 2010–2014¹.

Aldersgruppe	Sysselsatte (lønnstakere og selvstendige) som andel av befolkningen. Pst.					Endring i prosent- poeng fra 2012 til 2013	Endring i prosent- poeng fra 2013 til 2014
	2010	2011	2012	2013	2014		
60	73,7	74,9	75,0	75,1	75,2	0,1	0,0
61	71,8	72,1	73,4	73,6	73,7	0,3	0,1
62	61,1	64,5	64,7	65,6	65,9	1,0	0,3
63	54,1	55,3	59,7	59,8	60,4	0,1	0,6
64	48,6	49,0	51,0	54,9	55,1	3,9	0,2
65	41,6	42,2	43,0	44,6	47,9	1,6	3,3
66	37,1	36,9	38,3	38,7	39,9	0,4	1,2
67	30,5	30,5	30,3	31,1	31,0	0,7	-0,0
68	27,1	27,2	27,4	27,2	27,4	-0,2	0,2
69	23,5	24,0	24,7	24,8	24,4	0,1	-0,4
70–74	15,3	15,1	16,0	16,6	16,7	0,6	0,2

¹ Som følge av avrunding vil ikke endring i prosentpoeng alltid stemme overens med endringen som vises i sysselsatte som andel av befolkningen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, registerbasert sysselsettingsstatistikk

Sysselsettingsutviklingen fordelt etter sektortilhørighet, viser at det er i virksomheter med privat AFP at andelen som fortsetter i arbeid har økt mest for aldersgruppen 61–65 år. Av aldersgruppen 61–65 år som var i arbeid i 2010 var om lag 84 pst. i arbeid ett år senere. Dette er 10 prosentpoeng høyere enn andelen som fortsatte i jobb i samme aldersgruppe fra 2009 til 2010.

Fra 2011 til 2014 har andelen som står i arbeid vært mer stabil. Også i privat sektor uten AFP og i offentlig sektor er det nå flere som står lenger i arbeid enn tidligere. Økningen i andelen som fortsetter i arbeid er imidlertid klart høyest i virksomheter med privat AFP.

Hernæs m.fl. (2015)²² evaluerer sysselsettingseffekter av pensjonsreformen, og finner sterke indikasjoner på at økt arbeidstilbud blant seniorer er en effekt av endrede arbeidsinsentiver

gjennom pensjonsreformen. De finner en sterk sammenheng mellom hvordan arbeidsinsentivene har bedret seg for ulike grupper, og hvordan deres respektive arbeidstilbud har utviklet seg. Insentivene har blitt forbedret klart mest for arbeidstakere berørt av omleggingen av AFP i privat sektor, og sysselsettingen har også økt mest for denne gruppen.

En stor andel som tar ut alderspensjon før 67 år fortsetter i arbeid. 70 pst. av de som startet uttak av alderspensjon i aldersgruppen 62 – 66 år i 2014 var registrert i et arbeidsforhold ved utgangen av året.

²² Hernæs, Erik, Simen Markussen, John Piggott og Knut Røed (2015) Pension Reform and Labor Supply – Flexibility vs. Prescription. IZA DP No. 8812. Bonn: Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit.

Forventet yrkesaktivitet

Forventet yrkesaktivitet ved 50 år måler hvor mange årsverk en 50-åring kan bidra med i arbeidslivet, dersom sysselsettingsmønsteret og dødeligheten holder seg konstant i årene framover. I IA-avtalen for 2010 – 2013 var et delmål å øke forventet yrkesaktivitet ved 50 år med seks måneder fra 2009 til 2013. Forventet yrkesaktivitet ved fylte 50 år var 10,9 år i 2009 og økte til 11,3 år i 2013.

I den nye IA-avtalen for 2014 – 2018 er dette målet videreført slik at forventet yrkesaktivitet ved 50 år skal øke med tolv måneder i perioden 2009 – 2018. Økningen til og med 2014 har vært på 0,6 år eller om lag 7 måneder. Hvis seniorsysselsettingen fortsetter å øke i samme takt som siden 2009 vil målet i IA-avtalen bli oppnådd.

Mange faktorer kan ha bidratt til økt forventet yrkesaktivitet blant eldre. Pensjonsreformen har hatt en positiv effekt, og i tillegg kan økt yrkesaktivitet blant kvinner, økt utdanningsnivå i befolkningen, et noe bedre arbeidsmarked og bedre helsetilstand og lengre levealder ha bidratt positivt.

Forventet yrkesaktivitet ved 50 år

	I alt	Menn	Kvinner
2009	10,9	12,5	9,3
2010	10,9	12,5	9,3
2011	11,0	12,5	9,5
2012	11,2	12,6	9,7
2013	11,3	12,8	9,8
2014	11,5	13,1	9,9

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Utviklingen i pensjonsutgiftene

Tabellen nedenfor viser at folketrygdens utgifter til alderspensjon har økt over tid, og at veksten har vært særlig sterk i årene 2011–2014 målt i fast G. Veksten skyldes særlig at det har blitt flere mottakere av alderspensjon. Samlet antall mottakere av alderspensjon økte med om lag 163 000 personer fra 2010 til 2014, fordelt på 77 000 under 67 år og 86 000 over 67 år.

Antall mottakere av alderspensjon, utgiftsutvikling, og utviklingen i gjennomsnittlig alderspensjon. Tall i fast G er regnet med gjennomsnittlig G i 2014 (87 328 kroner)

	Gjennomsnittlig antall mottakere av alderspensjon	Gjennomsnittlig antall mottakere av alderspensjon 62–66 år	Løpende utgifter, mill. kroner	Utgifter regnet i fast G	Gjennomsnittlig alderspensjon i fast G	Vekst i pst.		
						Utgifter regnet i fast G	Gjennomsnittlig antall pensjonister	Gjennomsnittlig pensjon regnet i fast G
2010	657 330		121 088	141 518	215 293	3,4	1,6	1,8
2011	698 050	24 745	135 496	151 653	217 252	7,2	6,2	0,9
2012	742 890	49 940	150 525	161 979	218 038	6,8	6,4	0,4
2013	781 430	64 830	164 602	170 709	218 457	5,4	5,2	0,2
2014	820 010	76 880	179 197	179 197	218 529	5,0	5,0	0,0

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Pensjonsreformen har som forventet bidratt til økte utgifter til alderspensjon på kort sikt, som følge av at fem nye årskull fikk tilgang til å ta ut alderspensjon fra 2011. Utgiftene til alderspensjon fra folketrygden for mottakere av alderspensjon i alderen 62–66 år er i 2014 anslått til knapt 16 mrd. kroner. Som følge av lavere utgifter knyttet til ny regulering av alderspensjon under utbetaling er

økningen likevel noe lavere enn 16 mrd. kroner. Pensjoner under utbetaling reguleres fra 2011 med lønnsveksten, og fratrekkes deretter 0,75 pst. Det er også lavere utgifter som følge av levealderjusteringen som ble innført fra 2011, og til at enkelte anslås å utsette uttak av alderspensjon til etter 67 år. Arbeids- og velferdsdirektoratet anslår at pensjonsreformen samlet sett har bidratt til å

øke utgiftene til alderspensjon i folketrygden med drøyt 10 mrd. kroner i 2014.

Over tid vil pensjonsreformen bidra til lavere utgifter til alderspensjon enn om det gamle systemet hadde blitt videreført. Dette er en følge av at levealdersjusteringen og reglene for endret regulering får økt effekt. Videre forventes antall mottakere av alderspensjon under 67 år etter hvert å stabilisere seg. På lang sikt påvirkes folketrygdens utgifter i mindre grad av når pensjonen tas ut, fordi reglene for uttak av alderspensjon er nøytralt utformet slik at tidlig uttak gir lavere årlig pensjon. Pensjonsreformen er ventet å bidra til å øke sysselsettingen blant eldre over tid, og økt sysselsetting vil ha en positiv effekt på offentlige

finanser ved at skatteinntektene og dermed finansieringsgrunnlaget for velferdsordningene øker.

Sammensetning av inntekt blant alderspensjonister over 67 år

Pensjonistenes inntekter har økt sterkt i realverdi i perioden 2009–2013, som er det siste året det foreligger inntektsopplysninger for. For alderspensjonister over 67 år kom 63 pst. av deres samlede inntekter i 2013 fra alderspensjon fra folketrygden, mens tjenstepensjon utgjorde i gjennomsnitt 17 pst. Kvinner har en noe høyere andel av sin samlede inntekt fra folketrygden enn menn.

Sammensetning av gjennomsnittlig inntekt blant alderspensjonister over 67 år. 2009–2013. Samlet inntekt i faste 2013-kroner¹ og andeler i pst. av samlet inntekt.

		2009	2010	2011	2012	2013
I alt	Samlet inntekt ²	279 000	290 000	307 000	321 000	332 000
	Alderspensjon	67	66	65	64	63
	Tjenstepensjon	18	17	17	17	17
	Andre inntekter ³	16	17	18	19	20
Menn	Samlet inntekt ²	343 000	358 000	380 000	397 000	410 000
	Alderspensjon	64	63	62	62	61
	Tjenstepensjon	18	17	17	17	16
	Andre inntekter ³	18	20	21	22	23
Kvinner	Samlet inntekt ²	231 000	239 000	252 000	263 000	270 000
	Alderspensjon	69	69	68	67	67
	Tjenstepensjon	17	17	17	18	18
	Andre inntekter ³	13	14	15	15	15

¹ Beløpene er omregnet til 2013-kroner på grunnlag av konsumprisindeksen.

² Samlet inntekt er summen av yrkesinntekt, kapitalinntekt, skattefrie og skattepliktige overføringer.

³ Andre inntekter er kapitalinntekt, yrkesinntekt, AFP, supplerende stønad og andre overføringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk.

Strategier og tiltak

Det er gjennomført en omfattende reform av pensjonssystemet som trykker framtidens pensjoner og bidrar til å sikre bærekraften i det norske velferdssamfunnet. Reformen stimulerer til høy yrkesdeltakelse og en fleksibel overgang fra arbeid til pensjon, samt å sikre at systemet kan finansieres på lang sikt. Reformen bidrar over tid til å styrke offentlige finanser, og til at flere ressurser blir tilgjengelig til andre oppgaver som helse,

omsorg og utdanning. Regjeringen vil fortsette gjennomføringen av pensjonsreformen i både privat og offentlig sektor.

En aldrende befolkning stiller offentlige finanser overfor store utfordringer på flere områder. Et viktig svar på utfordringene er å stimulere til høy yrkesdeltakelse både gjennom utformingen av pensjonssystemet, men også gjennom den generelle velferdspolitikken og en aktiv seniorpolitikk.

Folketrygdens alderspensjon er bærebjelken i pensjonssystemet, og de øvrige pensjonsordningene er tilpasset denne. Innføringen av fleksibelt uttak av alderspensjon i folketrygden og levealdersjustering fra 2011 har derfor gjort det nødvendig å justere en rekke tilstøtende ordninger, både i og utenfor folketrygden. Mye av dette arbeidet er gjennomført, men det pågår fortsatt arbeid på ulike områder som omtalt nedenfor.

Økning av grunnpensjon til gifte og samboende pensjonister

Grunnpensjonen til gifte og samboende pensjonister økes fra 85 pst. av grunnbeløpet til 90 pst. av grunnbeløpet.

Etter dagens regler utgjør grunnpensjonen til enslige pensjonister 100 pst. av grunnbeløpet, mens grunnpensjonen til gifte og samboende pensjonister utgjør 85 pst. av grunnbeløpet. Denne avkortingen i grunnpensjonen på bakgrunn av sivilstatus innebærer en urettferdig forskjellsbehandling av en stor gruppe pensjonister. Ved å øke grunnpensjonen for gifte og samboende til 90 pst. av grunnbeløpet reduseres denne forskjellen og sørger for økt grad av likebehandling.

Økningen omfatter alderspensjonister som mottar en pensjon hvor grunnpensjonen er redusert på grunn av sivilstatus. I tillegg vil økningen også omfatte uføre som før 2015 mottok en uførepensjon hvor grunnpensjonen var redusert etter sivilstatus. Uføre vil få et tillegg i uføretrygden tilsvarende økningen i grunnpensjonen.

Økningen er knyttet til grunnpensjonselementet i alderspensjon og i den tidligere uførepensjonen. Den gjøres ikke gjeldende for ny alderspensjon og ny uføretrygd. Disse ytelsene inneholder ikke grunnpensjon. Den budsjettmessige effekten vil derfor reduseres over tid.

I tillegg til alderspensjon og uføretrygd, vil forslaget også berøre folketrygdberegnet avtalefestet pensjon i statlig og kommunal sektor, supplerende stønad til personer med kort botid i Norge og noen spesielle tilfeller av pensjon til gjenlevende ektefelle. Samlet for disse gruppene er det relativt sett få personer som omfattes av tiltaket.

Endringen i grunnpensjonen vil kunne ha konsekvenser for barnetillegg og ektefelle tillegg, siden disse behøvsprøves mot inntekt. Hvordan dette vil slå ut for den enkelte er imidlertid vanskelig å anslå, da det avhenger av flere faktorer som inngår i inntektsprøvingen, men økningen i grunnpensjonen vil i alle tilfeller gi økt samlet ytelse.

Det foreslås ikke å endre reglene for samordning av pensjons- og trygdeytelser. Det betyr at den aktuelle gruppen av personer med offentlig tjenstepensjon får samme økning i pensjonen som øvrige pensjonister.

Økningen i grunnpensjonen for gifte og samboende pensjonister innføres med virkning fra 1. september 2016. Den vil omfatte om lag 500 000 alderspensjonister og om lag 140 000 uføretrygdede. Økningen anslås å gi samlede merutgifter på om lag 907 mill. kroner i 2016. Av dette er 892 mill. kroner på Arbeids- og sosialdepartementets poster, mens 15 mill. kroner er en kompensasjon til kommunal sektor for merutgifter som følger av tiltaket.

For 2017 anslås merutgiftene å utgjøre i størrelsesorden 2 700 mill. kroner.

Omregning av et så vidt stort antall pensjoner har betydelige administrative konsekvenser for Arbeids- og velferdsetaten.

Regulering av pensjoner

Regjeringen gjennomgår prinsippene for regulering av pensjon under utbetaling. Bakgrunnen er at det moderate lønnsoppgjøret i 2015 har ført til at alderspensjonistene gitt reguleringen i 2015 kan komme til å få en negativ utvikling i kjøpekraft. Gjennomgangen bygger på følgende:

- Eventuelle endringer skal ikke svekke bærekraften i pensjonssystemet.
- Formålet med en endring skal være å unngå en utvikling over flere påfølgende år hvor kjøpekraften til pensjoner under utbetaling går ned samtidig som lønnstakerne får økt kjøpekraft. En eller annen form for glattingsmekanisme skal vurderes i denne sammenheng.
- En skal ikke gi noen innebygd garanti mot redusert kjøpekraft i enkeltår.
- Justeringen for eventuelle avvik mellom forventet og faktisk lønnsvekst de siste to årene opprettholdes.
- En skal vurdere om eventuelle endringer skal gjelde fra og med 2016, eller om en i 2016 også skal ta hensyn til eventuell redusert kjøpekraft i 2015.

Gjennomgangen skal slutføres i god tid før trygdeoppgjøret i 2016.

Nye pensjonsordninger for ansatte i offentlig sektor

Regjeringen har startet en prosess sammen med partene i arbeidslivet med sikte på å tilpasse offentlig tjenstepensjon til pensjonsreformen.

Pensjonsordningene i offentlig sektor sikrer mange ansatte gode pensjoner. Mange i offentlig sektor har imidlertid mindre fleksibilitet enn ansatte i privat sektor og svakere muligheter til å kompensere for virkningen av levealdersjustering. Hvis arbeidstakerne kompenserer for virkningen av levealdersjustering ved å arbeide lenger, kan folketrygdens andel av samlet pensjon øke, og utbetalingene fra tjenstepensjonsordningene kan bli redusert. Denne effekten forsterkes ved økt forventet levealder og dagens offentlige tjenstepensjonsordninger blir derfor dårligere for yngre årskull.

Regjeringen ønsker likere pensjonsordninger i offentlig og privat sektor. Mobilitetshindrene i dagens regelverk må bygges ned og offentlig ansatte må i større grad tjene på å stå lengre i jobb. Offentlige ansatte skal fortsatt ha gode pensjonsordninger. Nye pensjonsregler i offentlig sektor må utformes slik at de er en fordel både for de ansatte, for arbeidsgiverne i stat og kommune og for samfunnet.

Arbeids- og sosialdepartementet startet i juni arbeidet med en rapport som skal framlegges for partene i arbeidslivet om nye pensjonsordninger for ansatte i offentlig sektor samt overgangsregler fra dagens ordninger. De nye ordningene skal være bedre tilpasset pensjonsreformen, og departementet tar utgangspunkt i følgende prinsipper:

- Alle år i jobb skal gi pensjonsopptjening
- Tjenstepensjonen skal beregnes uavhengig av folketrygden
- Pensjonen skal kunne tas ut fleksibelt fra 62 år og kombineres med arbeidsinntekt uten at pensjonen blir avkortet.

Rapporten skal dels beskrive mulige løsninger og dels presentere statistikk om pensjoner og pensjoneringsatferd i offentlig sektor. Rapporten skal også belyse gjenstående spørsmål knyttet til dagens ordninger, herunder reglene for samordning av tjenstepensjon med alderspensjon fra folketrygden opptjent med nye regler. Rapporten skal være grunnlag for å vurdere om man sammen med partene skal arbeide for å finne nye pensjonsløsninger for offentlig ansatte.

Akademikerne, Landsorganisasjonen i Norge, Unio, YS, Kommunal- og moderniseringsdepartementet, KS, Oslo kommune, Næringslivets hovedorganisasjon, Spekter og Virke deltar i møter med departementet for å kunne gi innspill til temaer som bør omtales i rapporten og kommentere utkast til rapporten underveis i arbeidet.

Minstegrense for rett til offentlig tjenstepensjon

Minstegrensen for rett til medlemskap i Statens pensjonskasse og pensjonsordningen for sykepleiere er i dag 14 arbeidstimer per uke. I pensjonsordningen for apotekvirksomhet er grensen 15 arbeidstimer per uke. Arbeids- og sosialdepartementet er i ferd med å fremme en proposisjon hvor det foreslås å redusere minstegrensene for rett til medlemskap i disse tre pensjonsordningene. Forslaget fremmes i lys av dom i Arbeidsretten 21. juni 2013, hvor retten kom til at dagjeldende minstegrense for medlemskap i kommunal tjenstepensjonsordning på 14 timer per uke, var ulovlig diskriminering av deltidsansatte etter bestemmelsene i arbeidsmiljøloven.

Utredning av etterlatteytelser

Med virkning fra 1. januar 2016 har Stortinget vedtatt midlertidige tilpasninger i regelverket for pensjon til gjenlevende ektefelle til fleksibel alderspensjon. Det er forutsatt at det som en del av pensjonsreformen skal utredes en langsiktig løsning for etterlatteytelsene i folketrygden. Siden folketrygden ble innført har samfunnsforholdene endret seg vesentlig. Tidligere hadde den typiske familien én hovedforsørger (mannen), mens ektefellen (kvinnen) ble forsørget. Utviklingen har gått i retning av at både menn og kvinner har arbeidsinntekt og tjener opp egne rettigheter til pensjon. Etterlatteytelsene omfatter i denne sammenhengen i første rekke etterlattepensjon til personer i yrkesaktiv alder, barnepensjon og gjenlevendefordeler i alderspensjonen eller uføretrygden.

Regjeringen er i ferd med å nedsette et offentlig utvalg som skal utrede etterlatteytelsene i folketrygden, komme med tilrådninger om hvilke etterlatteytelser folketrygden skal ha i framtiden, og om hvordan ytelsene i så fall skal utformes. Utvalget skal kartlegge omfanget og utgifter til de ulike etterlatteytelsene og endringer siden folketrygden ble innført. Utvalget skal særskilt vurdere om etterlattepensjonen kan utformes som en tidsbegrenset ytelse, og om den skal forbeholdes de som har behov i en overgangsperiode. Det skal videre vurdere om ordningen med barnepensjon ved tap av en av eller begge foreldrene er hensiktsmessig utformet. Utvalget skal også vurdere i hvilken grad det fortsatt er behov for en ordning med gjenlevendefordeler i egen pensjon.

Utvalget skal levere sin rapport til Arbeids- og sosialdepartementet innen 1. desember 2016.

Aldersgrenser i arbeidsmiljøloven

Regjeringen vil legge til rette for at eldre skal stå lenger i arbeid, bl.a. ved å gå igjennom alle lovbestemte aldersgrenser i arbeidslivet i samråd med partene i arbeidslivet. Et viktig overordnet mål er å skape et arbeidsliv for alle, der seniorer ikke diskrimineres. På denne bakgrunn ble aldersgrensen i arbeidsmiljøloven for å bringe et arbeidsforhold til opphør på grunn av alder hevet fra når arbeidstaker fyller 70 til 72 år, jf. Prop. 48 L (2014–2015). Endringen trådte i kraft 1. juli 2015.

Mange faktorer taler for at de som ønsker det, kan jobbe lenger, også etter fylte 70 år. Pensjonslovgivningen er endret, og grensene for opptjening av pensjon er økt fra 70 til 75 år, slik at insentivene til å fortsette i arbeid til 70 vil øke. Dette, samt at levealderen forventes å øke ytterligere framover, har medført et behov for å vurdere om arbeidsmiljølovens aldersgrenser på sikt bør heves ytterligere. Det er viktig å vurdere om det vil være behov for tilpasninger og endringer i regelverket for øvrig før man hever dagens grense ytterligere. Arbeids- og sosialdepartementet har på denne bakgrunn nedsatt et partssammensatt utvalg som skal vurdere tilpasninger i arbeidslivet med sikte på ytterligere å kunne heve til 75 år, eller fjerne, aldersgrensen for opphør av oppsigelsesvernet etter arbeidsmiljøloven. Dette arbeidet berører ikke aldersgrensene i statlig sektor, herunder særaldersgrensene som vil gå i et eget løp.

Minste tilsetningstid i stilling med lavere aldersgrense før pensjonsrett foreligger etter lov om Statens pensjonskasse

Etter dagens regler kan et medlem i Statens pensjonskasse, som har en stilling med 70 års aldersgrense, skifte til en stilling med for eksempel 60 års særaldersgrense kort tid før medlemmet fyller 60 år, og fratruke med alderspensjon fra 60 år. Der som samlet tjenestetid og alder utgjør 85 år kan et medlem fratruke og få alderspensjon tre år før særaldersgrensen, eksempelvis ved fylte 57 år. Departementet har hatt på høring et forslag om å innføre et krav om at medlemmet må arbeide i den nye stillingen i en viss periode (minimum tre eller fem år) før det foreligger pensjonsrett etter den nye, lavere aldersgrensen. Formålet er å tilpasse regelverket, slik at ikke pensjonsreglene er den motiverende faktoren for slike stillingsskifter. Høringsfristen var 31. juli 2015. Departementet arbeider med oppfølging av høringen.

Utredning av Pensjonstrygden for sjømenn

Med virkning fra 1. januar 2011 ble det innført samme regulering av sjømannspensjon og fiskerspensjon som alderspensjon i folketrygden, jf. lov 17. desember 2010 nr. 77 og Prop. 18 L (2010–2011). Endringen skulle bidra til at nødvendige tilpasninger i pensjonsordningen for sjømenn og pensjonsordningen for fiskere var på plass når endringene i reglene for alderspensjon i folketrygden trådte i kraft fra 1. januar 2011.

Et offentlig utvalg, oppnevnt ved kgl. res. 19. april 2013, har utredet en varig løsning for tilpasninger av pensjonstrygden for sjømenn til prinsippene i pensjonsreformen. Utvalget leverte sin rapport NOU 2014: 17 Pensjonsordning for arbeidstakere til sjøs 17. desember 2014. Utredningen ble sendt på høring 22. januar 2015 med høringsfrist 19. juni 2015. Utvalget foreslår en ny pensjonsmodell for sjømenn, tilpasset pensjonsreformen og tjenestepensjonsordningene i privat sektor. Utredningen er under oppfølging i departementet.

Evalueringsprosjektet

Forskningsrådet gjennomfører på initiativ fra Arbeids- og sosialdepartementet en evaluering av virkningene av pensjonsreformen. Evalueringen går over perioden 2011 – 2018. I tillegg til å vurdere om reformen virker etter hensikten, skal evalueringen bidra til å bygge opp forskningsbasert kompetanse på temaer knyttet til pensjon og pensjonsreform. Ved at evalueringen er organisert under Forskningsrådet, sikres faglig kvalitet og uavhengighet på en god måte. Et viktig formål med evalueringen er en fortløpende formidling av resultatene, bl.a. gjennom brukerseminarer. I 2014 ble det arrangert et brukerseminar samt en nordisk konferanse om pensjonsforskning. Det er gjennomført tre utlysninger i henholdsvis 2011, 2012 og 2014 som del av evalueringen, og totalt åtte prosjekter er igangsatt.

Sentrale temaer i evalueringen er:

- Pensjonssystemets økonomiske og sosiale bærekraft
- Virkninger av pensjonsreformen på eldres yrkesaktivitet og uttak av pensjon
- Pensjonssystemets fordelings- og likestillingsprofil
- Pensjonssystemets kompleksitet og befolkningens kunnskap om pensjon
- Utviklingen i det samlede pensjonssystemet når det også tas hensyn til bl.a. AFP og tjenestepensjonsordninger

- Gjennomføringen av pensjonsreformen
- Internasjonale erfaringer

Nedenfor omtales kort noen resultater fra enkelte av prosjektene:

Forskningsprosjektet «It happened here. The Norwegian pension reform: process and content» har vært ledet av Axel West Pedersen ved Institutt for samfunnsforskning. Prosjektet ser på gjennomføringen av pensjonsreformen, og fokuserer bl.a. på hvordan det politisk var mulig å gjennomføre en omfattende pensjonsreform i Norge, som i utgangspunktet hadde gode statsfinanser og mindre reformbehov enn i mange andre land.

Prosjektet viser til at Pensjonskommisjonen i 2001 ble satt ned med politikere på høyt nivå i partiene og eksperter, mens partene i arbeidslivet ikke var representert. Kommisjonen etablerte en bred politisk konsensus om nødvendige reformtiltak. Pensjonskommisjonens forslag ble i stor grad gjennomført, og også fulgt opp av en omlegging av AFP-ordningen i privat sektor. Dette har ført til et mer økonomisk bærekraftig pensjonssystem, med sterkere insentiver til å stå lenge i arbeid.

I offentlig sektor ble det imidlertid ikke enighet om noen omlegging av AFP-ordningen. Forhandlingssituasjonen i offentlig sektor er mer komplisert ved at det ikke bare handler om AFP-ordningen, men også om oppbyggingen av de offentlige tjenestepensjonene. Reformen har dermed ført til store forskjeller i pensjonsordningene i offentlig og privat sektor. Samtidig er det ulike krav for å omfattes av AFP-ordningen i privat sektor som kan ha stor økonomisk betydning for den enkelte. På denne bakgrunn argumenteres det for at det kan være behov både for endringer i pensjonsordningene i offentlig sektor for å tilpasse dem til pensjonsreformen, og i den private AFP-ordningen for å gjøre ordningen mer forutsigbar for den enkelte.

Prosjektet «Norwegian pension reform: Fiscal and social sustainability» ledes av Nils Martin Stølen ved Statistisk Sentralbyrå. Reformen av folketrygden i 2011 er den største reformen av folketrygden siden den ble innført i 1967, og har stor betydning både for offentlige finanser og økonomien til folk flest.

Reformen var ifølge prosjektet nødvendig da det både i Norge og andre land blir en sterk økning i antall eldre som fører til en betydelig økning i utgiftene til alderspensjon og helse- og omsorgstjenester. Pensjonsreformen bidrar til å dempe veksten i offentlige pensjonsutgifter og til å stimulere eldre til å stå lenger i arbeid, og fungerer slik sett etter hensikten. Mange i privat sektor

arbeider mer som følge av pensjonsreformen, men det er samtidig mange som kombinerer arbeid og pensjon.

Selv med pensjonsreformen ventes imidlertid statens utgifter til alderspensjon å bli tyngre å bære i tiårene som kommer. De store barnekullene født etter 2. verdenskrig er bl.a. på vei over i pensjon, noe som over tid vil innebære økte utgifter til pensjoner og pleie og omsorg.

Forskningsprosjektet «Information and interpretation of the retirement pension reform – a matter of securing the legal protection of citizens» har vært ledet av Eric Breit ved Arbeidsforskningsinstituttet.

Pensjon er vanskelig tilgjengelig, og pensjonsreformen kan ha bidratt til økt kompleksitet, bl.a. i form av overgangsregler mellom gammelt og nytt system. Kompliserte regler og mangelfull kunnskap om pensjon kan gå utover den enkeltes rettsikkerhet. Kunnskapen er dessuten ulikt fordelt i befolkningen, for eksempel ved at lavtlønte og kvinner har mindre kunnskap enn andre grupper. Videre øker naturlig nok folks kunnskap og interesse for pensjon når de nærmer seg pensjonsalderen.

Kunnskap om pensjon er sentralt for å kunne planlegge økonomien i alderdommen gjennom egen sparing og yrkesaktivitet. NAV har ifølge prosjektet gjort en god jobb med å informere om pensjon og effekter av pensjonsreformen, bl.a. ved å opprette et digitalt selvbetjeningssystem med en pensjonskalkulator. Mange kan likevel ha problemer med å forstå og fortolke beregningene av egen alderspensjon. Det er derfor viktig å ha oversikt over hvordan digitaliseringen påvirker brukere med begrenset digital kompetanse, og om den enkelte har mulighet til å få tilstrekkelig hjelp til å forstå sin alderspensjon gjennom å kontakte NAV.

Hovedmål 2 God forvaltning av pensjoner og korrekte vedtak om pensjon

Arbeids- og velferdsetaten, Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn forvalter bl.a. pensjonsordninger. Etatene skal opprettholde høy kvalitet i tjenesteytingen. Innkomne saker skal behandles effektivt og til rett tid. Vedtak og utbetaling av pensjoner skal være korrekte, og virksomhetene skal gi god service og informasjon til brukerne om pensjon. Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn skal i tillegg opprettholde høy kvalitet på premieinnbetalinger, bl.a. fastsette og innkreve korrekt premie til rett tid.

I Prop. 1 S (2014–2015) opplyste departementet at det ville vurdere en harmonisering av nivået på kvalitetskravene når det gjaldt rett pensjon for de tre etatene. Bakgrunnen var at Arbeids- og velferdsetaten har en målsetting at minimum 98 pst. av nye pensjoner skal være korrekte ved første gangs utbetaling, mens tilsvarende for Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn var 96 pst. Nivået på kvalitetskravet er endret til 98 pst. for Pensjonstrygden for sjømenn. Departementet konkluderte med at det ikke er grunnlag for å øke målet til 98 pst. for Statens pensjonskasse fordi det er kompliserte samordningsregler med pensjoner i folketrygden.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Arbeids- og velferdsetaten forvalter folketrygdens alderspensjon. Statens pensjonskasse forvalter offentlig tjenestepensjon for bl.a. statsansatte, lærere, universitets- og høyskolesektoren, store deler av forskningssektoren, en del fristilte statlige virksomheter og for enkelte ideelle organisasjoner. Pensjonstrygden for sjømenn forvalter alderspensjon til sjømenn, i hovedsak i alderen 60–67 år. Virksomhetene samarbeider på pensjonsområdet. Arbeids- og velferdsetaten utbetaler pensjoner for Statens pensjonskasse. For mer informasjon om Arbeids- og velferdsetaten, se resultatområde 2.

Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn oppnådde målene på kvalitet i 2014.

Uførereformen ble iverksatt i 2015. Arbeids- og sosialdepartementet er tilfreds med at både Arbeids- og velferdsetaten og Statens pensjonskasse gjennomførte krevende IKT-prosjekter på en god måte og som gjorde at de nye reglene kunne tre i kraft slik Stortinget hadde vedtatt og forutsatt.

Forvaltning av pensjonstrygden for sjømanns fondsmidler er aktuelt fra 2015.

Strategier og tiltak

Brukerne skal ha trygghet for at opptjening av pensjonsrettigheter og utbetaling av pensjoner er korrekte, og at pensjonene utbetales til rett tid. Virksomhetene skal benytte effektive løsninger for behandling av pensjonssaker, og skal kommunisere godt med brukerne. Virksomhetene skal legge til rette for at brukerne på en enkel måte kan få tilgang til informasjon om opparbeidelse av rettigheter og beregning av løpende pensjoner. Virksomhetene skal også legge til rette for at brukerne kan foreta begrunnede valg av pensjone-

ringsalternativer, bl.a. ved hjelp av egne pensjonsportaler, selvbetjeningsløsninger og pensjonskalkulatorer. Det skal være effektiv drift og god gjennomføring av reformer.

Høy kompetanse kombinert med IKT-løsninger i Arbeids- og velferdsetaten, Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn er et viktig grunnlag for å sikre god forvaltning av pensjoner. Virksomhetene arbeider kontinuerlig og målrettet med å forbedre sine arbeidsprosesser, rutiner, intern kontroll og kompetanse på pensjonsområdet for å sikre god forvaltning og korrekte vedtak. Virksomhetene skal fortsette arbeidet med å gi medlemmer og kunder trygghet når de skal foreta valg knyttet til pensjon.

Statens pensjonskasse

Statsansatte og kommunalt ansatte lærere har pliktig medlemskap i Statens pensjonskasse. I tillegg er en del fristilte virksomheter og ideelle organisasjoner medlemmer i Statens pensjonskasse, men disse kan velge en annen pensjonsleverandør.

Statens pensjonskasse har vært en statlig forvaltningsbedrift siden 2001. Arbeids- og sosialdepartementet fikk gjennomført en evaluering av Statens pensjonskasses tilknytningsform i 2014. Evalueringen, utført av Agenda Kaupang, konkluderte med at utviklingen i Statens pensjonskasse etter omdanningen til forvaltningsbedrift i 2001 har vært god. Statens pensjonskasse har god måloppnåelse og har utviklet og styrket kompetansen siden omdanningen. Evalueringen pekte på forbedringsområder som økt fokus på produktivitet og kostnadseffektivitet i Statens pensjonskasse. Departementet følger opp forbedringsområdene i styringsdialogen med SPK.

Det pågår et arbeid med å gjennomgå premiesystemet i Statens pensjonskasse som omfatter om lag 1500 medlemsvirksomheter og over én million medlemmer. Gjennomgangen er bl.a. knyttet til medlemsvirksomhetenes betaling av arbeidsgiverandel. Gjennomgangen vil bli sett i sammenheng med arbeidet med ny offentlig tjenestepensjon, jf. omtale under hovedmål 1 foran. Departementet vil komme tilbake til saken.

Statens pensjonskasse følger opp tiltakene på Statens pensjonskasses område i «I tjeneste for Norge» – Regjeringens oppfølgingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter internasjonal tjeneste. Statens pensjonskasse har bl.a. iverksatt bedre prosedyrer for effektiv saksbehandling knyttet til krav om kompensasjon for psykiske belastningsskader.

Pensjonstrygden for sjømenn

Det pågår et arbeid med en varig løsning for tilpasninger av pensjonstrygden for sjømenn til prinsippene i pensjonsreformen, jf. omtale under strategier og tiltak under hovedmål 1.

For Pensjonstrygden for sjømenn vil det også i 2016 være stor oppmerksomhet på stabilisering av driften som følge av nye IKT-løsninger og at løsningene har tilstrekkelig god kvalitet.

Det er Pensjonstrygdens styre som skal forvalte Pensjonstrygdens samlede fond etter regler

fastsatt i kongelig resolusjon 3. november 1995, godkjent av Stortinget 12. desember samme år. Departementet viser til komiteens merknad om viktigheten av betryggende forvaltning og forsvarlig internkontroll, jf. Innst. S. nr. 91 (1995–1996).

Fondsforvaltningen må skje innenfor det reglement som er fastsatt og på en god og forsvarlig måte.

Programkategori 09.50 Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse

Utgifter under programkategori 09.50 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
611	Pensjoner av statskassen	17 661	13 500	18 500	37,0
612	Tilskudd til Statens pensjonskasse	8 951 970	10 171 000	10 465 000	2,9
613	Arbeidsgiveravgift til folketrygden	1 090 000	1 106 000	1 190 000	7,6
614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	27 318 610	20 168 000	6 243 000	-69,0
615	Yrkesskadeforsikring	92 799	100 000	92 000	-8,0
616	Gruppelivsforsikring	181 151	180 000	189 000	5,0
2470	Statens pensjonskasse	26 990	13 591	14 438	6,2
	Sum kategori 09.50	37 679 181	31 752 091	18 211 938	-42,6

Utgifter under programkategori 09.50 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
01–24	Statens egne driftsutgifter	10 270 690	11 494 731	11 849 731	3,1
30–49	Nybygg, anlegg m.v.	52 312	31 360	32 207	2,7
70–89	Andre overføringer	110 319	126 000	130 000	3,2
90–99	Utlån, statsgjeld m.v.	27 245 860	20 100 000	6 200 000	-69,2
	Sum kategori 09.50	37 679 181	31 752 091	18 211 938	-42,6

Inntekter under programkategori 09.50 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
3614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	13 673 457	9 857 000	17 034 000	72,8
3615	Yrkesskadeforsikring	156 264	154 000	148 000	-3,9
3616	Gruppelivsforsikring	104 684	98 000	105 000	7,1
5470	Statens pensjonskasse	18 070	18 070	18 070	0,0
5607	Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	2 386 257	3 012 000	1 948 000	-35,3
Sum kategori 09.50		16 338 732	13 139 070	19 253 070	46,5

Inntekter under programkategori 09.50 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
01–29	Salg av varer og tjenester	325 446	309 000	287 000	-7,1
30–49	Inntekter i forbindelse med nybygg, anlegg mv.	18 070	18 070	18 070	0,0
50–89	Overføringer fra andre	2 386 257	3 012 000	1 948 000	-35,3
90–99	Tilbakebetalinger mv.	13 608 959	9 800 000	17 000 000	73,5
Sum kategori 09.50		16 338 732	13 139 070	19 253 070	46,5

Allmenn omtale

Programkategorien omhandler både de ytelsene som Statens pensjonskasse administrerer og den administrative driften av Statens pensjonskasse som forvaltningsbedrift. Statens pensjonskasse dekker, gjennom premieinnkreving eller bevilgning over statsbudsjettet, de ytelser som etter lov om Statens pensjonskasse eller andre lover og avtaler skal utbetales til medlemmene.

Statens pensjonskasses tilknytningsform til staten som forvaltningsbedrift med nettobudsjettet driftsbudsjett gir driftsmessig større økonomisk fleksibilitet sammenlignet med ordinære forvaltningsorganer. Statens pensjonskasse er like fullt et statlig forvaltningsorgan som er underlagt ordinær etatsstyring og instruksjon fra departementet.

Det er etablert et skille mellom pensjons- og forsikringsordningene som Statens pensjonskasse

forvalter og Statens pensjonskasses egen administrasjon. Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift har en aktivitetsbasert økonomimodell der virksomheten får betalt for å administrere de ulike ytelsene under kapitlene 611–616. Tjenestepriene fastsettes av Arbeids- og sosialdepartementet.

Statens pensjonskasse forvalter Norges største tjenestepensjonsordning. Ytelsene fra Statens pensjonskasse omfatter:

- Alderspensjon
- Uføretrygd
- Enke- og enkemannspensjon
- Barnpensjon

Statens pensjonskasse administrerer også egne pensjonsordninger for bl.a. apotekvirksomhet, statsråder, stortingsrepresentanter, det kunstneriske personale ved Den Norske Opera & Ballett samt følgepersoner i utenriktjenesten. I tillegg administrerer Statens pensjonskasse:

- Erstatning ved yrkesskade, jf. nærmere omtale under kap. 615.
- Gruppelivsforsikring, jf. nærmere omtale under kap. 616.
- Enkelte særordninger for forsvarspersonell (kompensasjon for psykisk belastningsskade etter tjenestegjøring i internasjonale operasjoner m.m.).
- Engangserstatningsordning for vernepliktige m.m.
- Tariffbaserte personskadeerstatninger (særaftaler for reiser innenlands og utenlands, stasjonering i utlandet m.m.).
- Pensjoner av statskassen, jf. nærmere omtale under kap. 611.
- Før tidspensjon.
- Avtalefestet pensjon (AFP).
- Boliglån for yrkesaktive medlemmer av Statens pensjonskasse og pensjonister, jf. nærmere omtale under kap. 614.
- Erstatning etter bilansvarsloven for personskade forårsaket av statens biler.
- Vartpenger.

Verdien av opptjente pensjonsrettigheter ble ved utgangen av 2014 estimert til om lag 492 mrd. kroner, hvorav 354 mrd. kroner er forpliktelser knyttet til alderspensjon. Videre utgjør ektefellepensjon 64 mrd. kroner, uførepensjon 41 mrd. kroner, AFP 32 mrd. kroner og barnpensjon 1 mrd. kroner.

Medlemmer

Staten har siden 1917 hatt en lovhjemlet tjenestepensjonsordning for sine embets- og tjenestemenn og for skoleverket. Statens pensjonskasse hadde ved utgangen av 2014 om lag 1 040 000 medlemmer. Av disse er det om lag 257 000 pensjonister, 298 000 yrkesaktive medlemmer og 16 000 som er delvis yrkesaktive i kombinasjon med pensjon. I tillegg har 469 000 medlemmer rett til såkalt oppsatt pensjon, eller kan få det dersom de tiltrer i en medlemsberettiget stilling i det offentlige jf. Overføringsavtalen, se nedenfor. Disse 469 000 medlemmene har tidligere opparbeidet seg pensjonsrettigheter i Statens pensjonskasse, men er for tiden ikke ansatt i en medlemsvirksomhet.

Statsansatte (ansatte i staten som juridisk enhet) og kommunalt og fylkeskommunalt ansatte lærere har obligatorisk medlemskap i Statens pensjonskasse. De yrkesaktive medlemmene kan deles inn i fire hovedgrupper etter arbeidsgiver:

- Statsforvaltningen (51 pst.).
- Skoleverket i kommunal og fylkeskommunal sektor (35 pst.).
- Selskap/foretak (12 pst.).
- Stiftelser/organisasjoner mv. (2 pst.).

Regelverk

Tjenestepensjonsordningen i staten er en bruttoordning, det vil si at den sikrer et samlet nivå på tjenestepensjonen og folketrygden. Den statlige tjenestepensjonen sikrer et samlet nivå på 66 pst. av sluttlønn for de med full opptjening. Fram til pensjonsreformen trådte i kraft 1. januar 2011, ble alderspensjonen fastsatt i henhold til følgende hovedregel:

Først beregnes brutto alderspensjon som ved full opptjeningstid (som hovedregel 30 år) utgjør 66 pst. av pensjonsgrunnlaget (sluttlønn opp til 12 G). Når tjenestetiden er kortere enn 30 år og gjennomsnittlig deltidsprosent er lavere enn 100 pst., reduseres bruttopensjonen forholdsmessig. Netto tjenestepensjon beregnes ved å gjøre fradrag for folketrygden, såkalt samordning. Fradraget for folketrygden skjer etter bestemte samordningsregler. Regelverket innebærer at pensjonisten er garantert en samlet pensjon på minst 66 pst. av sluttlønnen (bruttogarantien) ved full opptjeningstid i full stilling. Samordningsreglene er utformet slik at alderspensjonistene i praksis gjennomgående får utbetalt mer enn bruttogarantien på 66 pst. i samlet pensjon ved full opptjeningstid.

I forbindelse med pensjonsreformen ble det i dialog med partene i arbeidslivet enighet om enkelte tilpasninger i offentlig tjenestepensjon. Bruttordningen og AFP i offentlig sektor ble videreført med nødvendige tilpasninger til fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011, og med de tilpasninger som følger av Stortingets vedtak fra mai 2005.

Reglene for lovfestede tjenestepensjonsordninger og AFP i offentlig sektor ble endret ved lover 25. juni 2010 nr. 28 og 29. Endringene trådte i kraft 1. januar 2011 og er tilpasset årskull født til og med 1953. Disse årskullene har folketrygdens alderspensjon i sin helhet beregnet med gammel opptjeningsmodell, men med fleksibelt uttak, levealdersjustering og nye regler for regulering av pensjonen.

De viktigste endringene i reglene for offentlig tjenestepensjon er:

- Alle som er født i 1943 eller senere vil få alderspensjonen sin levealdersjustert. Offentlig tjenestepensjon levealdersjusteres på samme måte som i folketrygden (for årskull født til og

- med 1953-kullet skjer dette gjennom folketrygdens forholdstall). Den enkelte kan kompensere for levealdersjusteringen (til bruttopensjonen er like høy som uten levealdersjustering) ved å fortsette i stillingen etter fylte 67 år.
- Det gis en individuell garanti som sikrer årskullene til og med 1958-kullet en samlet pensjon (tjenestepensjon og folketrygd) på 66 pst. av pensjonsgrunnlaget ved 67 år og 30 års opptjening.
 - Alderspensjon under utbetaling reguleres i samsvar med lønnsveksten og fratrekkes deretter 0,75 pst.

Personer som er født i 1954 eller senere har hele eller deler av sin alderspensjon fra folketrygden beregnet med de nye opptjeningsreglene i folketrygden. Det er foreløpig ikke etablert regler for samordning av offentlig tjenestepensjon med folketrygd beregnet med ny opptjeningsmodell. Det vil si at det foreløpig ikke er regler for beregning av offentlig tjenestepensjon for årskull som er født i 1954 eller senere. Departementet har startet opp et arbeid med å utrede nye pensjonsordninger for ansatte i offentlig sektor samt overgangsregler fra dagens ordninger.

Fra og med 2015 ble det innført en ny uføretrygd i folketrygden og skattereglene for uføreytelser ble lagt om. I den forbindelse ble det også innført en ny uføreordning i offentlig sektor. Hovedpunktene i den nye loven for uførepensjon i offentlig sektor er:

- Uføreordningen har blitt en nettoordning slik at uførepensjonen fra offentlige tjenestepensjonsordninger beregnes uavhengig av uføretrygden fra folketrygden.
- Den nye uførepensjonen utgjør 3 pst. av pensjonsgrunnlaget (sluttlønn) opp til 6 G og 69 pst. av pensjonsgrunnlaget (sluttlønn) i intervallet 6–12 G, hvor folketrygden ikke gir noen utbetaling. I tillegg utgjør uførepensjonen et kronebeløp på 0,25 G. Kronebeløpet skal ikke kunne utgjøre mer enn 6 pst. av pensjonsgrunnlaget.
- For uføre som forsørger barn, gis det et barnetillegg på 4 pst. av pensjonsgrunnlaget opp til 6 G for hvert barn. Samlet barnetillegg begrenses til 12 pst. av pensjonsgrunnlaget opp til 6 G.
- Reglene for avkortning av uførepensjon mot arbeidsinntekt er lagt tett opp til de reglene som skal gjelde for den nye uføretrygden i folketrygden. Personer som mottar uføretrygd fra folketrygden kan ha en arbeidsinntekt på 0,4 G (fribeløp) uten at uførepensjonen fra tjenestepensjonsordningen reduseres.

- Personer med aldersgrense 70 år går over på alderspensjon ved fylte 67 år, altså ved samme alder som i folketrygden, og får medregnet tjenestetid fram til fylte 67 år når alderspensjonen beregnes.
- Det innføres en nedre grense for uførhet på 20 pst.
- Tjenestetid videreføres som en beregningsfaktor for uførepensjonen. Det vil si at uførepensjonsordningen ikke utformes som en ren forsikringsordning i denne omgang. Det er varslet at departementet vil jobbe videre med dette bl.a. i lys av løsningen i privat sektor.
- De som mottok uførepensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning når nye regler trådte i kraft, får beholde den samme uføreytelsen fra tjenestepensjonsordningen før skatt som de hadde etter de gamle reglene.

Overføringsavtalen

Det er inngått en avtale (Overføringsavtalen) mellom Statens pensjonskasse og andre leverandører av offentlige tjenestepensjonsordninger (kommunale pensjonskasser, livsforsikringsselskap og lovfestede pensjonsordninger). Overføringsavtalen skal sikre at medlemmenes pensjon ikke blir påvirket ved skifte av arbeidsgiver innen offentlig sektor.

Statens pensjonskasse er koordinerende organ for Overføringsavtalen, og administrerer bl.a. regelverket for oppgjør mellom pensjonsordningene.

Premiebetaling i Statens pensjonskasse og synliggjøring av statens pensjonskostnader

De ulike kundegruppene i Statens pensjonskasse følges opp etter ulike prinsipper for premiebetaling, avhengig delvis av tilhørighet til staten og delvis av historiske vedtak.

Hovedprinsippet er at statlige bruttobudsjetterte²³ virksomheter ikke betaler premie, mens de statlige nettobudsjetterte²⁴ virksomhetene og de ikke-statlige virksomhetene betaler premie. Enkelte ikke-statlige virksomheter (ideelle organisasjoner, religiøse organisasjoner og arbeidslivorganisasjoner) utgjør et unntak fra hovedprinsippet

²³ Bruttobudsjettering innebærer at Stortinget bevilger utgifter og inntekter på separate kapitler, selv om de referer til samme virksomhet.

²⁴ Nettobudsjettering innebærer at det bare treffes ett budsjettvedtak og virksomheten må tilpasses faktisk oppnådde inntekter.

fordi flere av dem kun betaler medlemsinnskudd og AFP-premie.

Det blir ikke betalt premie for om lag 30 pst. av den yrkesaktive medlemsmassen. Uavhengig av dette trekkes imidlertid medlemmene to pst. medlemsinnskudd av arbeidsgiver.

De resterende 70 pst. som det blir betalt premie for av arbeidsgiver, kan deles inn i fire hovedkategorier:

- Bare medlemsinnskudd (2 pst.).
- Bare medlemsinnskudd og AFP-ordning (1 pst.).
- Premiefelleskap med gruppebasert oppfølging som hovedprinsipp og uten bruk av forsikringstekniske oppgjør (57 pst.).
- Virksomhetsspesifikk premie med bruk av forsikringstekniske oppgjør og simulert fondsoppbygning, se nedenfor (10 pst.).

Oppfølging med bruk av simulert fondsoppbygning innebærer at det beregnes en innskuddssats på samme måte som ved ordinær fondsoppbygning, hvor innbetalingen av innskuddet går til statskassen, for så å motregnes mot Statens pensjonskasses utgifter²⁵. Bakgrunnen for denne ordningen er ønsket om å kunne få en mest mulig korrekt premieoppfølging av virksomhetene.

Virksomheter med fondsoppfølging betaler en aktuært beregnet pensjonspremie og har et årlig

²⁵ Avkastingen på fondet er kobles i hovedsak mot statsobligasjoner som kjøpes til markedspris og holdes til forfall.

forsikringsteknisk oppgjør. Dette sikrer at ordningen er i balanse (over- og underdekning i ordningen tas hensyn til i premien), og at utilsiktet statsstøtte til fristilte virksomheter unngås. En slik målsetting er bl.a. uttrykt i St.meld. nr. 33 (1993–94) *Om medlemskap i Statens pensjonskasse*, jf. Innst. S. nr. 159 (1993–94).

Statens pensjonskasse har innført en ny premiemodell for fristilte statlige virksomheter. Denne nye premiemodellen skal hver termin ta hensyn til de faktiske hendelser i medlemsbestanden, slik at over-/underdekningen løpende tas hensyn til i premien. Dette er en standard premiemodell som benyttes i bransjen for øvrig, og har erstattet den tidligere forenklede premiemodellen. Modellen innføres gradvis, med nye kundegrupper årlig. Totalt 17 kunder har fra 1. januar 2015 fått innført ny premiemodell.

Det betales ikke reguleringspremie for tidligere yrkesaktive medlemmer (oppsatte og pensjonister), med unntak av pensjonister på avtaler med premiebetaling med bruk av fiktive fond og forsikringsteknisk oppgjør. Tidligere yrkesaktive medlemmer (oppsatte og pensjonister) utgjør i underkant av 70 pst. av den totale medlemsmassen i Statens pensjonskasse. Årlig regulering av rettighetene til tidligere yrkesaktive medlemmer dekkes gjennom det årlige tilskuddet til SPK.

Departementet viser for øvrig til at det pågår et arbeid med å gjennomgå premiesystemet i Statens pensjonskasse, jf. nærmere omtale under resultatområde 3 Pensjon.

Kap. 611 Pensjoner av statskassen

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2014	budsjett 2015	2016
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	17 661	13 500	18 500
	Sum kap. 0611	17 661	13 500	18 500

Allmenn omtale

Pensjon av statskassen (billighetspensjon) er en særordning etablert gjennom praksis med hjemmel i Grunnloven § 75 bokstav i. Gjennom ordningen kan Stortinget, ut i fra en rimelighetsvurdering, gi pensjon til personer som ikke har kunnet tjene opp pensjonsrettigheter i Statens pensjonskasse på ordinær måte. De som får pensjon av statskassen i dag er i hovedsak tidligere lokalt tilsatte arbeidstakere ved norske utenriksstasjoner

som ikke er omfattet av adekvate lokale trygde- og forsikringsordninger. Ordningen blir administrert i samarbeid med Utenriksdepartementet, og pensjonen utbetales gjennom utenriksstjenesten.

Arbeidstakere som har hatt statlige tjenesteforhold uten mulighet til å bli medlem av Statens pensjonskasse kan, gjennom ordningen med pensjon av statskassen, få denne tiden medregnet i pensjonsgrunnlaget når de senere har blitt medlem med rett til pensjon. Det finnes særlige retningslinjer om pensjon for krigstjeneste under

andre verdenskrig. I tillegg omfattes tilfeller hvor det er rimelig å tilstå pensjon av statskassen.

Det tilstås stadig færre pensjoner av statskassen. En alternativ pensjonsløsning for disse aktuelle gruppene er vurdert, jf. Prop. 136 S (2011–2012). I vurderingen framgår at det i dag er svært få som får pensjon fra statskassen. Ut fra en samlet vurdering mener departementet at det ikke er tungtveiende grunner for å endre denne praksisen. Pensjon fra statskassen blir bare gitt unntaksvis, og representerer en viktig sikkerhetsventil som har stor verdi for de få det gjelder.

Etter departementets vurdering bør Stortinget også i fremtiden kunne gi pensjon fra statskassen i særskilte tilfeller.

Rapport

Arbeids- og sosialdepartementet gir midlertidig tilsagn om pensjoner av statskassen etter søknad. Forslag til vedtak legges frem for Stortinget i en egen årlig proposisjon. Departementet ga tilsagn om 5 nye pensjoner i 2014. Tilsvarende ble det gitt tilsagn om 17 nye pensjoner i 2013.

Kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	8 853 083	10 059 000	10 350 000
22	Sluttoppgjør, <i>overslagsbevilgning</i>	423		
70	For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>	98 464	112 000	115 000
	Sum kap. 0612	8 951 970	10 171 000	10 465 000

Allmenn omtale

Kapitlet er nettobudsjettert. Dette innebærer at de årlige pensjonsutbetalingene delvis blir finansiert av Statens pensjonskasses inntekter. Den delen av netto pensjonsutgifter som ikke blir finansiert av premieinnbetalinger dekkes av staten ved årlige tilskudd. Inntektssiden er bl.a. regulert i lov om Statens pensjonskasse § 16, som sier at alle medlemmer skal betale innskudd med to pst. av pensjonsgrunnlaget. I tillegg er en rekke virksomheter pålagt å yte en del fra arbeidsgiver. Det blir betalt arbeidsgiverandel for om lag 70 pst. av alle yrkesaktive medlemmer, bl.a. for nesten alle som ikke er statsansatte.

Budsjettforslag 2016

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2016 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret 2016. Det vises til omtale av ny rutine for budsjettering av utgifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp under Del I, punkt 2.1.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget for 2016 med til sammen 0,5 mill. kroner under kap. 611.

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten skal dekke forventede utbetalinger til pensjoner av statskassen. Anslaget for 2016 er på 18,5 mill. kroner. Dette er 839 000 kroner høyere enn regnskap 2014, og 5 mill. kroner høyere enn Saldert budsjett 2015. Anslaget for 2016 er basert på utbetalt beløp i 2014.

For 2016 foreslås en bevilgning på 18,5 mill. kroner.

Inntektssiden utgjør i første rekke medlemssinnskudd og arbeidsgiverandel fra de av medlemsvirksomhetene som er premiebetalende. Dette er innskudd for pensjonsrettigheter som skal utbetales langt fram i tid, mens utbetalingene er til dem som tidligere har vært yrkesaktive. Det er derfor ikke noen direkte sammenheng mellom utgiftene og inntektene på kapitlet i det enkelte budsjettår. Arbeidsgiverandelen blir i de fleste tilfeller regnet ut som en fellessats for grupper av virksomheter (premiebetaling uten bruk av simultert fondsoppygning og forsikringstekniske oppgjør). En del virksomheter får likevel premien regnet ut individuelt, bl.a. aksjeselskapene (premiebetaling med bruk av forsikringstekniske oppgjør

og simulert fondsoppbygning). Arbeidsgiverandelen varierer derfor fra virksomhet til virksomhet, eller for ulike grupper av virksomheter, avhengig av f.eks. lønnsnivå, aldersfordeling og pensjonsalder. I tillegg inntektsføres refusjon for bl.a. yrkesskadeutbetalinger og førtidspensjoner.

Utgiftssiden utgjør i første rekke utbetalinger til alderspensjon, uførepensjon, enke- og enke-

mannspensjon, barnpensjon og avtalefestet pensjon (AFP). I tillegg blir det budsjettert avskrivninger, administrasjonsutgifter og refusjonspensjoner. Det blir også budsjettert utbetalinger til yrkesskadebetsforsikring før 1. januar 1996 som ikke blir dekket av premieinnbetalinger.

Rapport

Utvikling i antall pensjoner 2013–2014

Pensjonsart	2013	2014	Endring 13/14	Pst. endring 13/14
Alderspensjon	152 000	164 100	12 100	8,0
Avtalefestet pensjon	11 600	11 400	-200	-1,7
Særalderspensjoner	8 500	9 300	800	9,4
Uførepensjon ¹	58 700	55 800	-2 900	-4,9
Ektefellepensjon (etterlattepensjon)	47 500	47 700	200	0,4
Barnpensjon (etterlattepensjon)	2 200	2 100	-100	-4,5
Alle pensjonsarter	280 500	290 400	9 900	3,5

¹ Spesielt for uføre er det et etterslep i vedtakene (vedtak tilbake i tid) som vil påvirke tallene de ulike årene.

Netto økning i antallet pensjoner var på 9 900 i 2014 eller 3,5 pst., fra 280 500 per 31. desember 2013 til 290 400 per 31. desember 2014.

Budsjettforslag 2016

Det foreslås bevilget 10 465 mill. kroner i 2016, fordelt med 10 350 mill. kroner på post 01 og 115 mill. kroner på post 70. Dette er 1 513 mill. kroner høyere enn regnskap 2014, og 294 mill. kroner høyere enn Saldert budsjett 2015.

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2016 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret 2016. Det vises til omtale av ny rutine for budsjettering av utgifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp under Del I, punkt 2.1.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget for 2016 med til sammen 657 mill. kroner under kap. 612, fordelt med 650 mill. kroner på post 01 og 7 mill. kroner på post 70.

Økning av grunnpensjon til gifte og samboende pensjonister

Regjeringen foreslår å øke grunnpensjonen til gifte og samboende pensjonister fra 85 pst. av grunnbeløpet til 90 pst. av grunnbeløpet, med virkning fra 1. september 2016. Det vises til omtale under Resultatområde 3 Pensjon, mål for pensjonspolitikken og hovedmål 1 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem. Forslaget vil innebære 6 mill. kroner i merutgifter i 2016 under kap. 612, post 01.

Pensjonsutbetalinger

Utbetalingene for alderspensjoner, uførepensjoner, etterlattepensjoner og vartpenger er i sum ventet å utgjøre 22 381 mill. kroner i 2016. Dette er en økning på 1 626 mill. kroner sammenlignet med regnskap 2014, og en økning på 922 mill. kroner sammenlignet med Saldert budsjett 2015. Av denne differansen utgjør trygdeoppgjøret i 2015 og anslaget for trygdeoppgjøret i 2016 589 mill. kroner. Eksklusive effekten av trygdeoppgjøret i 2015 og anslag for trygdeoppgjøret i 2016 er det lagt til grunn en vekst i utbetalingene i 2016 på 1,6 pst. sammenlignet med Saldert budsjett 2015.

Levealdersjusteringen gjennomført i pensjonsreformen medfører en reduksjon i pensjonsutbetalinger i 2016. I tillegg kommer effekten av lavere regulering av pensjoner.

Avtalefestet pensjon

Det er budsjettert med en utbetaling på 3 062 mill. kroner til avtalefestede pensjoner i 2016. Dette er en økning på 127 mill. kroner sammenlignet med regnskap 2014, og en reduksjon på 162 mill. kroner sammenlignet med Saldert budsjett 2015. Effekten av trygdeoppgjøret i 2015 og anslaget for trygdeoppgjøret i 2016 utgjør en økning på 80 mill. kroner. Eksklusive effekten av trygdeoppgjøret i 2015 og anslaget for trygdeoppgjøret 2016 er det lagt til grunn en reduksjon på 7,5 pst. i utbetalingene i 2016 sammenlignet med Saldert budsjett 2015. Det vises også til omtale under punkt 3.4 Sentrale ytelser under overskriften Pensjoner fra Statens pensjonskasse.

Førtidspensjoner

Det er ikke budsjettert med utbetalinger til førtidspensjoner i 2016. Dette er en nedgang fra

2 mill. kroner sammenlignet med regnskap 2014. Det var heller ikke budsjettert med utbetaling til førtidspensjoner i Saldert budsjett 2015. Alle førtidspensjonsordninger i Statens pensjonskasse er lukkede ordninger (en lukket ordning består av de som er medlemmer på det tidspunkt ordningen lukkes og tar ikke opp nye medlemmer). Følgelig forventes det ingen tilgang av nye førtidspensjoner i budsjettperioden.

Premieinntekter – medlemsinnskudd

Anslaget for medlemsinnskudd er på 2 102 mill. kroner inkludert beregnede effekter av lønnsoppgjøret i 2015 og anslag for lønnsvekst i 2016. Dette er 174 mill. kroner høyere enn regnskap 2014 og 166 mill. kroner høyere enn Saldert budsjett 2015.

Premieinntekter – arbeidsgiverandel

Anslaget for innbetaling av arbeidsgiverandel er 12 964 mill. kroner. Dette er 14 mill. kroner lavere enn regnskap 2014 og 225 mill. kroner høyere enn i Saldert budsjett 2015.

Inntekter og utgifter til Statens pensjonskasse – postene 01, 22 og 70 (i 1 000 kroner)

	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
Sluttoppgjør	423	0	0
Alderspensjoner	12 005 578	12 637 000	13 888 000
Særalder	1 994 493	1 800 000	2 219 000
Uførepensjoner	3 211 187	3 550 000	2 648 000
Etterlattepensjoner	3 543 908	3 472 000	3 626 000
AFP-pensjoner	2 935 030	3 224 000	3 062 000
Førtidspensjoner	2 331	0	0
Yrkesskadeforsikring	3 114	2 000	2 000
Renter pensjonsutbetalinger	5 190	10 000	10 000
Renter refusjonspensjoner	7 224	2 000	2 000
Avskrivninger	57 827	43 000	52 000
Administrasjonsutgifter	501 668	529 000	521 000
Utgifter i alt	24 267 973	25 269 000	26 030 000
Medlemsinnskudd	1 928 120	1 936 000	2 102 000
Arbeidsgiverinnskudd inkl. AFP	12 977 786	12 739 000	12 964 000
Refusjon yrkesskade	3 159	2 000	2 000

	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
Refusjon førtidspensjoner	1 524	0	0
Refusjonspensjoner andre pensjonsordninger	405 389	419 000	495 000
Renteinntekter refusjonspensjoner andre ordninger	25	2 000	2 000
Inntekter i alt	15 316 003	15 098 000	15 565 000
Samlet tilskudd (utgifter-inntekter)	8 951 970	10 171 000	10 465 000

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder differansen mellom premieinntekter og pensjoner utbetalt for tidligere opptjente rettigheter for medlemmer i Statens pensjonskasse.

For 2016 foreslås en bevilgning på 10 350 mill. kroner.

Post 22 Sluttoppgjør, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten skal dekke sluttoppgjør for virksomheter som melder seg ut av Statens pensjonskasse i 2016. Det er knyttet usikkerhet til hvorvidt virksomheter vil søke om utmelding fra

Statens pensjonskasse med mulig virkning i 2016. Det er imidlertid ikke budsjettert med utbetalinger eller innbetalinger til sluttoppgjør.

Post 70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder differansen mellom premieinntekter og pensjoner utbetalt for ansatte i ikke-statlige sosiale og humanitære institusjoner som er medlemmer av Statens pensjonskasse.

For 2016 foreslås en bevilgning på 115 mill. kroner.

Kap. 613 Arbeidsgiveravgift til folketrygden

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	1 078 000	1 094 000	1 177 000
70	For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>	12 000	12 000	13 000
	Sum kap. 0613	1 090 000	1 106 000	1 190 000

Allmenn omtale

Postene omfatter arbeidsgiveravgift til folketrygden av beregnet arbeidsgiverandel og medlemsinnskudd for virksomheter som ikke er pålagt å betale arbeidsgiverandel og medlemsinnskudd direkte til Statens pensjonskasse. Avgiften omfatter arbeidsgiveravgift for statsforvaltningen og for andre medlemmer i Statens pensjonskasse som ikke betaler premie til pensjonskassen.

Endringen i beregnet tilskudd i forhold til foregående år kommer av oppdatert beregnet premiegrunnlag for de ikke-premiebetalende med-

lemsvirksomhetene i Statens pensjonskasse. Kapitlet utgjør en teknisk beregning av arbeidsgiveravgiften.

Budsjettforslag 2016

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten skal dekke beregnet arbeidsgiveravgift for arbeidsgiverdelen av pensjonsinnskuddet og for medlemsinnskuddet for statsforvaltningen for virksomheter som ikke er pålagt å betale arbeidsgiverandel og medlemsinnskudd direkte til Statens pensjonskasse. Arbeids-

giveravgiften i 2016 er beregnet til 1 177 mill. kroner. Dette er 99 mill. kroner høyere enn regnskap 2014 og 83 mill. kroner høyere enn Saldert budsjett 2015. Økningen i 2016 i forhold til Saldert budsjett 2015 skyldes en generell økning i det beregnede premiegrunnlaget for disse virksomhetene.

For 2016 foreslås en bevilgning på 1 177 mill. kroner.

Post 70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder beregnet arbeidsgiveravgift for arbeidsgiverandelen av pensjons-

innskuddet og for medlemsinnskuddet for andre medlemmer i Statens pensjonskasse som ikke betaler slikt innskudd direkte til Statens pensjonskasse. Arbeidsgiveravgiften i 2016 er beregnet til 13 mill. kroner, som er en økning på 1 mill. kroner sammenlignet med regnskap 2014 og Saldert budsjett 2015.

For 2016 foreslås en bevilgning på 13 mill. kroner.

Kap. 614 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	72 895	66 000	41 000
70	Tap/avskrivninger	-145	2 000	2 000
90	Utlån, <i>overslagsbevilgning</i>	27 245 860	20 100 000	6 200 000
	Sum kap. 0614	27 318 610	20 168 000	6 243 000

Allmenn omtale

I hovedtariffavtalen i staten fremgår det at boliglån kan ytes med inntil 1,7 mill. kroner etter instruks fastsatt av Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Det kan gis lån til følgende medlemmer i Statens pensjonskasse:

- Yrkesaktive medlemmer.
- Dersom det foreligger særskilte grunner, kan Statens pensjonskasse også gi lån til barn som grunnet begge foreldrenes død må flytte fra tjenestebolig.
- Pensjonister, med unntak av pensjonister med pensjon basert på oppsatte rettigheter.
- Statsråder og stortingsrepresentanter.

Lån blir gitt for å skaffe bolig eller for å refinansiere boliglån. Lån blir gitt mot sikkerhet innenfor 80 pst. av markedsverdien til boligen. Lån har en maksimal nedbetalingstid på 30 år, der fem år kan være avdragsfrie.

Renten på boliglån i Statens pensjonskasse følger normrenten for rimelige lån i arbeidsforhold. Finansdepartementet innfører en ny modell for å fastsette normrenten. Endringen vil ha virkning fra 1. mars 2016. Det vises til nærmere omtale under punkt 2.2.9 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse – ny modell for å fastsette normrenten, samt omtale under kap. 5607.

Rentesatsen kan endres inntil seks ganger per år. Det blir ikke tilbudt faste renter knyttet til boliglånsordningen i Statens pensjonskasse.

Rapport

Utviklingen i Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse

År	Antall			Mill. kroner		
	Nye lån	Lån totalt	Total utlånsportef. 31.12.	Brutto utlån	Avdrag	Kapitalbehov
2005	3 947	29 985	12 205	2 529	2 259	270
2006	4 620	29 368	13 100	3 859	2 964	895
2007	6 564	30 206	16 100	6 395	3 395	3 000
2008	7 552	33 442	21 100	8 184	3 134	5 050
2009	9 176	36 776	27 000	10 550	4 650	5 900
2010	9 898	41 172	33 700	12 150	5 450	6 700
2011	12 354	46 766	42 700	16 350	7 350	9 000
2012	17 013	57 343	58 200	23 100	7 600	15 500
2013	26 292	74 878	83 500	36 400	11 000	25 400
2014	19 538	84 483	97 200	27 300	13 600	13 700

I 2014 utbetalte Statens pensjonskasse 19 538 lån, som er 26 pst. færre enn i 2013. Den totale utlånsporteføljen økte fra 83,5 mrd. kroner til 97,2 mrd. kroner, en økning på 16 pst. fra 2013.

Budsjettforslag 2016

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen på posten gjelder kostnadene til Statens pensjonskasse for å administrere boliglånsordningen. Hoveddelen av disse kostnadene blir dekket av lånekundene gjennom betaling av ulike former for gebyr, jf. gebyrinntekter under kap. 3614, post 01.

For 2016 foreslås en bevilgning på 41 mill. kroner.

Post 70 Tap/avskrivninger

Bevilgningen på posten gjelder forventet tap på utlån i 2016. Tap på hovedstol anslås til 1,5 mill. kroner og opparbeidet rentegjeld 0,5 mill. kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 2 mill. kroner.

Post 90 Utlån, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten skal dekke forventet brutto utlån til boliglån. Brutto innbetalinger bevilges på kap. 3614, post 90, jf. omtale under denne posten.

Anslaget på brutto utbetalinger er på 6 200 mill. kroner i 2016. Dette er 21 046 mill. kroner lavere enn regnskap 2014, og 13 900 mill. kroner lavere enn Saldert budsjett 2015. I revidert nasjonalbudsjett 2015 ble anslaget nedjustert med 11 400 mill. kroner til 8 700 mill. kroner, jf. Prop. 119 S (2014–2015) *Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2015*. Reduksjonen i revidert nasjonalbudsjett 2015 kan i hovedsak forklares med at anslaget for antall utbetalte nye lån per uke i 2015 ble redusert fra 270 til 120. Reduksjonen må sees i sammenheng med økningen av påslaget i normrenten til 1,65 prosentenheter fra 1. mars 2015.

Anslaget for 2016 inkluderer utlån til opp-tjente, men ikke betalte renter per 31. desember 2016, med 108 mill. kroner. Forventet hovedstol per 31. desember 2016 utgjør 73 400 mill. kroner. Utestående lån per 31. desember 2016 er forventet å utgjøre 67 000 lån. Det er lagt til grunn et forventet gjennomsnittlig utbetalt beløp på 1,380 mill. kroner i 2016. Det er lagt til grunn 85 utbetalte lån per uke i 2016.

Videre er det i budsjettforslaget for 2016 gjort vurderinger i forhold til historiske erfaringstall når det gjelder antall søknader, utbetalte lån, antall innfridde lån og gjennomsnittlig utbetalt/innfridd beløp per lån. Det er knyttet betydelig usikkerhet til utviklingen i flere av forutsetningene som er lagt til grunn for budsjettforslaget.

For 2016 foreslås en bevilgning på 6 200 mill. kroner.

Kap. 3614 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Gebyrinntekter, lån	64 498	57 000	34 000
90	Tilbakebetaling av lån	13 608 959	9 800 000	17 000 000
	Sum kap. 3614	13 673 457	9 857 000	17 034 000

Budsjettforslag 2016**Post 01 Gebyrinntekter, lån**

Anslaget på posten gjelder innbetaling av gebyrer fra låntagerne i boliglånsordningen i Statens pensjonskasse i form av termingebyr, etableringsgebyr, purregebyr og lignende. Gebyrprisene blir godkjent av Arbeids- og sosialdepartementet.

For 2016 foreslås en bevilgning på 34 mill. kroner.

Post 90 Tilbakebetaling av lån

Anslaget på posten skal dekke forventet innbetaling av avdrag på og innfrielse av boliglån. I tillegg skal bevilgningen dekke tilbakeføring av beregnet opptjente, men ikke betalte renteinntekter ved inngangen til året som er ført under kap. 614, post 90 Utlån.

For budsjettåret 2016 er det lagt til grunn innbetalinger på 17 000 mill. kroner. Dette er 7 200 mill. kroner høyere enn Saldert budsjett 2015, og 3 391 mill. kroner høyere enn regnskap 2014. Anslaget inkluderer 124 mill. kroner i tilbakeføring av beregnet opptjente renter per 1. januar 2016, og 2 mill. kroner i tilbakeføring av tap/kostnadsbevilgning. Anslaget er basert på en økning i forventet gjennomsnittlig innfridd beløp i forhold til Saldert budsjett 2015. Forutsetningen om 1 000 innfrielse per måned i hele budsjettperioden innebærer en økning på 530 innfrielse per måned sammenlignet med Saldert budsjett 2015. Som følge av redusert hovedstol er det forventet en reduksjon i årlige forventede avdrag sammenlignet med Saldert budsjett 2015.

For 2016 foreslås en bevilgning på 17 000 mill. kroner.

Kap. 5607 Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
80	Renter	2 386 257	3 012 000	1 948 000
	Sum kap. 5607	2 386 257	3 012 000	1 948 000

Allmenn omtale

Kapitlet gjelder renteinntekter knyttet til boliglånsordningen i Statens pensjonskasse, jf. kap. 614 og 3614. Renten på boliglån i Statens pensjonskasse følger normrenten for skattlegging av fordel av rimelige lån i arbeidsforhold. Finansdepartementet innfører en ny modell for å fastsette normrenten. Endringen vil ha virkning fra 1. mars 2016. Det vises til nærmere omtale under punkt 2.2.9 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse – ny modell for å fastsette normrenten.

Budsjettforslag 2016**Post 80 Renter**

Anslaget på posten gjelder renteinntekter knyttet til boliglånsordningen i Statens pensjonskasse, jf. kap. 614 og 3614. Anslaget på renteinntekter er på 1 948 mill. kroner i 2016. Dette er 438 mill. kroner lavere enn regnskap 2014, og 1 064 mill. kroner lavere enn Saldert budsjett 2015. Det er i anslaget for 2016 lagt til grunn en reduksjon i utlånsporteføljen, jf. kap. 614 og 3614. Det er videre lagt til grunn en effektiv rente eksklusiv gebyrer på 2,5

pst. i 2016. Anslaget på post 80 inkluderer endring i beregnede opptjente renter i 2016 med -16 mill. kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 1 948 mill. kroner.

Kap. 615 Yrkesskedeforsikring

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	92 799	100 000	92 000
	Sum kap. 0615	92 799	100 000	92 000

Allmenn omtale

Alle som arbeider i tjeneste for arbeidsgiver, er omfattet av lov av 16. juni 1989 nr. 65 om yrkesskedeforsikring. Staten som arbeidsgiver er selvassurandør, men arbeidstakere i staten har de samme rettighetene etter loven som andre arbeidstakere. Arbeidstakere som er omfattet av hovedtariffavtalen i staten, er i tillegg dekket av reglene i avtalen om ytelser ved yrkesskader. Utbetalinger fra disse to regelverkene blir samordnet, slik at arbeidstaker får erstatning etter det regelverket som gir høyest sum. Yrkesskadeordningen omfatter personskader som følge av arbeidsulykker, og sykdommer som følge av påvirkning fra skadelige stoffer eller arbeidsprosesser. Erstatning skal ytes uten hensyn til om noen har skyld i skaden. Vilkåret er at skaden skjer i arbeid på arbeidsstedet og i arbeidstiden.

Fra 1. januar 1996 er yrkesskedeforsikringen i staten basert på et premiesystem. Dette innebærer at det blir krevd en premie av arbeidsgivere hvert år, som skal dekke kostnadene for de skadene som blir konstatert dette året. Det gjelder også om skaden blir meldt og gjort opp flere år senere. Når Statens pensjonskasse behandler saker der skaden ble konstatert før 1. januar 1996, utbetaler Statens pensjonskasse erstatningen for deretter å kreve summen refundert fra den aktuelle arbeidsgiveren med tillegg av et administrasjonsgebyr. Skader konstaterte etter 1. januar 1996 blir dekket av innbetalt premie.

Etter lov om yrkesskedeforsikring er staten som selvassurandør ansvarlig for en rekke andre grupper som er definerte som arbeidstakere. Dette er grupper som er sysselsatt av staten, men som likevel faller utenfor tjenestemannsloven og hovedtariffavtalen.

For noen grupper av personer som ikke er arbeidstakere, men som er i arbeidsliknende forhold, har krav om yrkesskadeerstatning blitt behandlet av de ulike fagdepartementene. Fra 1. januar 2004 skal alle krav om erstatning etter yrkesskedeforsikringsloven behandles av Statens pensjonskasse.

Finansieringen av disse sakene håndteres på samme måte som for ordinære yrkesskader konstatert før 1. januar 1996: Statens pensjonskasse forskutterer erstatningsbeløp og får dette refundert fra ansvarlig departement, med tillegg av administrasjonsgebyr.

Fra 1. januar 2012 har Statens pensjonskasse også overtatt administrasjon av alle tariff- og avtalefestede krav om erstatning for personskade (særaftaler for reiser for statens regning m.m.). Også for disse utbetalingene blir beløpene forskuttet av Statens pensjonskasse og deretter refundert av arbeidsgiver, med tillegg av administrasjonsgebyr.

Rapport

I 2014 hadde Statens pensjonskasse 99 utbetalinger i yrkesskadesaker, mot 76 utbetalinger i 2013.

Budsjettforslag 2016

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2016 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret 2016. Det vises til omtale av ny rutine for budsjettering av utgifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp under Del I, punkt 2.1.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget for 2016 med til sammen 2 mill. kroner under kap. 615.

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder utgifter til yrkesskadeutbetalinger i 2016. Bevilgningen skal også dekke kostnadene til Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift for å administrere yrkesskadeordningen, jf. omtale under kap. 2470. Anslaget

for 2016 er på totalt 92 mill. kroner. Dette er 0,8 mill. kroner lavere enn regnskap 2014 og 8 mill. kroner lavere enn saldert budsjett for 2015. Forslaget til budsjett for 2016 er basert på faktiske erstatningsutbetalinger de siste årene.

For 2016 foreslås en bevilgning på 92 mill. kroner.

Kap. 3615 Yrkesskedeforsikring

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Premieinntekter	156 264	154 000	148 000
	Sum kap. 3615	156 264	154 000	148 000

Budsjettforslag 2016**Post 01 Premieinntekter**

Anslaget på posten skal dekke innbetaling av yrkesskedeforsikringspremie fra alle arbeidsgivere som er omfattet av ordningen.

Beregnet innbetalt premie er høyere enn forventet utbetalt erstatning i 2016. Dette har sam-

menheng med at det ofte kan ta flere år før skadetidspunktet blir konstatert, og utbetalingene kommer dermed ofte flere år etter at premien er innbetalt.

For 2016 foreslås en bevilgning på 148 mill. kroner.

Kap. 616 Gruppelivsforsikring

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	181 151	180 000	189 000
	Sum kap. 0616	181 151	180 000	189 000

Allmenn omtale

Bevilgningen gjelder § 23 i hovedtariffavtalen i staten.

Rapport

I 2014 ble det utbetalt erstatning til 219 personer med til sammen 181,2 mill. kroner, mot 203 personer med til sammen 161,8 mill. kroner i 2013.

rutine for budsjettering av utgifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp under Del I, punkt 2.1.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget for 2016 med til sammen 9 mill. kroner under kap. 616.

Budsjettforslag 2016*Regulering av folketrygdens grunnbeløp*

Utgiftsanslaget for 2016 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret 2016. Det vises til omtale av ny

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder erstatningsutbetalinger og kostnadene til Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift for å administrere gruppelevsordningen, jf. omtale under kap. 2470. Anslaget for 2016 er på 189 mill. kroner. Dette er 7,8 mill.

kroner høyere enn regnskap 2014, og 9 mill. kroner høyere enn Saldert budsjett 2015.

For 2016 foreslås en bevilgning på 189 mill. kroner.

Kap. 3616 Gruppelivsforsikring

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Premieinntekter	104 684	98 000	105 000
	Sum kap. 3616	104 684	98 000	105 000

Post 01 Premieinntekter

Anslaget på posten skal dekke innbetaling av gruppelivspremie for de virksomheter som betaler gruppelivspremie direkte til Statens pensjonskasse. Budsjetterte premieinntekter i 2016 er

105 mill. kroner. Dette er 0,3 mill. kroner høyere enn regnskap 2014 og 7 mill. kroner høyere enn Saldert budsjett 2015.

For 2016 foreslås en bevilgning på 105 mill. kroner.

Kap. 2470 Statens pensjonskasse

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
24	Driftsresultat	-25 322	-17 769	-17 769
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	52 312	31 360	32 207
	Sum kap. 2470	26 990	13 591	14 438

Overført fra 2014 til 2015:
Post 45: 12 157 000 kroner

Allmenn omtale

Statens pensjonskasse er en forvaltningsbedrift, jf. § 7 i bevilgningsreglementet. Dette innebærer at Statens pensjonskasses driftsbudsjett er nettobudsjettert. Det er etablert et skille mellom pensjons- og forsikringsordningene, og det administrative apparatet i virksomheten som forvalter og administrerer ordningene. Det vises til nærmere omtale under programkategori 09.50.

Rapport

I 2014 fulgte Statens pensjonskasse spesielt opp følgende områder:

- Forbedre og iverksette omfattende systemtilpasninger for å håndtere det nye uføregelverket som trådte i kraft fra 2015.
- Forberede flytting til nye lokaler på Skøyen våren 2015.
- Utvikle premiemodellene med særskilt fokus på utvikling av ny markedsriktig premiemodell (hendelsesbasert fakturering) fra 1. januar 2015.
- Departementets evaluering av SPK som forvaltningsbedrift, gjennomført av Agenda Kaupang.
- Effektivisere tverrgående prosesser ved å videreutvikle felles metoder for prosessforbedringer. Det er etablert dedikerte tverrfaglige team som skal følge opp SPKs tverrgående prosesser.
- Arbeide med å sette kontinuerlig forbedrings tiltak og jakt på tidstyver i et felles system med formål om å forbedre og forenkle rutiner og samhandling.

- Implementering av tiltakene i regjeringens oppfølgingsplan for kompensasjonsordningen for forsvarspersonell med psykiske senskader etter tjenestegjøring i internasjonale operasjoner.

Videre ble det lagt ned mye arbeid for å styrke sikkerhet og beredskap i hele organisasjonen. Den årlige risikovurderingen viste at sikkerhetstilstanden er akseptabel.

Måloppnåelse

Statens pensjonskasse skal utbetale rett ytelse til rett tid. Det innebærer at minst 96 pst. av nye pensjoner skal utbetales rett ved første gangs utbetaling. Resultatet ble 96,5 pst. For endrede pensjoner var kravet at minst 94 pst. av pensjonene skulle bli riktig beregnet ved endringstidspunktet. Resultatet ble 98,0 pst.

Renteutbetalinger på grunn av for sen utbetaling av pensjon skal ikke overstige 1,6 promille av pensjonsutbetalingene. I 2014 ble det utbetalt renter for til sammen 5,2 mill. kroner – som tilsvarer 0,2 promille.

100 pst. av alle nye alders- og uførepensjoner skal utbetales første måned etter lønnsopphør, dersom medlemmet har søkt om pensjon, eller legeerklæring foreligger tre måneder før lønnen stanser og nødvendig dokumentasjon foreligger. Det ble registrert elleve brudd på utbetalingsgarantien i 2014, dette utgjør en rettprosent på 99,9 pst.

100 pst. av alle nye etterlattepensjoner skal utbetales senest tre måneder etter den måneden medlemmet/pensjonisten dør dersom melding om dødsfallet meldes til Statens pensjonskasse i døds måneden og nødvendig dokumentasjon foreligger. Det ble registrert ett brudd på utbetalingsgarantien i 2014, dette utgjør en rettprosent på 99,9 pst.

Videre gjennomførte Statens pensjonskasse det forsikringstekniske oppgjøret innen fristen 1. juni 2014.

Informasjon og kunnskapsformidling

For å ivareta Statens pensjonskasse sitt samfunnsoppdrag, skal Statens pensjonskasse gi objektiv og korrekt informasjon om pensjon, slik at kunder og medlemmer kan ta velfunderte valg. Statens pensjonskasse skal være blant de beste i bransjen på kompetanse og informasjon om pensjonsreformer og konsekvensene av de ulike regjeringene.

I 2014 økte Statens pensjonskasse antallet gjennomførte kurs fra 254 til 316. Samtidig økte antall deltakere fra 8 500 til 10 000. Statens pensjonskasse gjennomførte også 322 kundemøter og 18 kundeseminarer i 2014, mot hhv. 252 og 12 i 2013. Kunder og medlemmers tilfredshet med kurs, møter og seminarer er høy.

Betjening

Statens pensjonskasse har fortsatt fokus på at medlemmer i økt grad skal kunne betjene seg selv på spk.no. Det resulterte i at selvbetjeningsgraden økte fra 85 pst. i 2013 til 86 pst. i 2014.

I 2014 fikk Statens pensjonskasse om lag 1 570 000 henvendelser mot om lag 1 600 000 i 2013. Nedgangen skyldes redusert antall henvendelser på telefon og e-post, i hovedsak knyttet til boliglån. Enklere henvendelser løses i økende grad på nett. De mer komplekse henvendelsene, bl.a. på uførepensjon, må fortsatt løses gjennom manuell betjening. Dette understøttes av at behandlingstiden har økt med om lag 20 pst. per samtale i 2014.

Statens pensjonskasse vil fortsatt videreutvikle og forbedre selvbetjeningsløsningene mot både kunder og medlemmer, slik at andelen som er selvbetjente kan økes ytterligere.

Statens pensjonskasses årlige kunde- og medlemsundersøkelse viser at tilfredsheten fremdeles er høy for både kunder og medlemmer. For kundene er tilfredsheten gått opp fra 69 pst. i 2013 til 72,5 pst. i 2014, mens det for medlemmer er en nedgang fra 64 pst. i 2013 til 62 pst. i 2014.

Driftsstabilitet

Driftsstabiliteten i 2014 for kjernesystemene har vært god. Store utviklingsprosjekter knyttet til utførerreform og hendelsesbasert fakturering er gjennomført uten at det har gått på bekostning av driften.

Mål 2016

Arbeids- og sosialdepartementet har fastsatt følgende mål for Statens pensjonskasse for 2016:

- Statens pensjonskasse skal utbetale rett ytelse til rett tid.
- Statens pensjonskasse skal fastsette og kreve inn rett premie til rett tid.
- Statens pensjonskasse skal sørge for at tjenester og informasjon er tilpasset medlemsvirksomhetenes og medlemmenes behov.

- Statens pensjonskasse skal sørge for effektiv drift og god gjennomføring av reformer.

Den underliggende målstruktur, styringsparametere og resultatkrav fastsettes i styringsdialogen

mellom Arbeids- og sosialdepartementet og Statens pensjonskasse i forbindelse med utforming av departementets tildelingsbrev til Statens pensjonskasse.

Budsjettforslag 2016

Post 24 Driftsresultat

		(i 1 000 kr)		
Underpost	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
24.1	Driftsinntekter, <i>overslagsbevilgning</i>	-639 939	-650 685	-645 112
24.2	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	466 777	479 804	478 404
24.3	Avskrivninger	114 531	121 547	124 190
24.4	Renter av statens kapital	14 255	13 495	6 679
24.5	Til investeringsformål	18 070	18 070	18 070
24.6	Til reguleringsfondet	984		
	Sum post 24	-25 322	-17 769	-17 769

Det foreslås en bevilgning på -17,8 mill. kroner på post 24 Driftsresultat for 2016.

Underpost 24.1 Driftsinntekter, overslagsbevilgning

Inntektene til Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift er knyttet til betaling for de administrative tjenestene som blir utført for pensjonsordninger og andre produkter i Statens pensjonskasse forsikring. Vel 75 pst. av inntektene kommer fra administrasjon av de ulike pensjonsordningene, der inntekten knyttet til den statlige pensjonsordningen etter lov om Statens pensjonskasse utgjør det aller meste. Inntektsreduksjonen sammenlignet med Saldert budsjett 2015 skyldes i hovedsak bortfall av inntekter knyttet til administrasjon av boliglansordningen i Statens pensjonskasse som følge av redusert etterspørsel etter lån og redusert utlånsportefølje. Dette inntektsbortfallet oppveies kun delvis av økte administrative priser som følge av lønns- og prisvekst, samt økt volum for andre tjenester.

Underpost 24.2 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift hadde om lag 377 årsverk per 31. desember 2014. Lønn-

skostnader utgjør om lag halvparten av virksomhetens driftskostnader.

De reduserte driftsutgiftene i 2016 sammenlignet med Saldert budsjett 2015, skyldes i hovedsak redusert aktivitet i forbindelse med administrasjon av boliglansordningen i Statens pensjonskasse, jf. omtale under underpost 24.1 Driftsinntekter. Dette bortfallet oppveies delvis av forventet pris- og lønnsvekst. Inkludert i driftsutgiftene er også kostnader knyttet til investeringsprosjekter som ikke kan aktiveres.

Underpost 24.3 Avskrivninger

Statens pensjonskasse avskriver aktiverte driftsmidler. Avskrivningene starter året etter at anleggsmiddelet er produksjonssatt. Det blir benyttet lineære avskrivninger der historisk kostpris på aktiverte driftsmidler blir avskrevet over tre til fem år. Investeringene i pensjonssystemet blir avskrevet over ti år. Dette fordi systemet har en forventet lengre levetid enn det som er normalt for andre investeringer.

Underpost 24.4 Renter av statens kapital

I samsvar med reglene for forvaltningsbedrifter, skal det beregnes rente for den kapital som er

investert i bedriften. Nedgangen i rentekostnadene skyldes lavere investeringsnivå.

Underpost 24.5 Til investeringsformål

Posten omfatter avsetning til egenfinansierte investeringer, jf. kap. 5470, post 30.

Underpost 24.6 Til reguleringsfondet

Reguleringsfondet skal benyttes til å dekke svingninger i virksomhetens økonomi mellom ulike år og til å dekke uforutsette utgifter i det enkelte budsjettåret. Fondet er en del av egenkapitalen til forvaltningsbedriften. Det legges til grunn at fondet kan benyttes til gjenkjøp av bl.a. systemløsninger. Det fremmes forslag om at det blir gitt anled-

ning til å omdisponere inntil 20 mill. kroner fra reguleringsfondet til investeringsformål, jf. forslag til romertallsfullmakt.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen på posten gjelder investeringer i varige driftsmidler, herunder systemutvikling. I 2016 skal posten bl.a. dekke investeringer knyttet til videreutvikling av fagsystemer for pensjon og premie, forbedrede kunde- og medlemsbetjeningsløsninger og diverse prosesseffektiviserings tiltak. Bevilgningen er prisjustert fra 2015.

For 2016 foreslås en bevilgning på 32,2 mill. kroner.

Balanse Statens pensjonskasse

	kroner	
	Regnskap 2013	Regnskap 2014
Eiendeler		
<i>Anleggsmidler</i>		
Driftsmidler, eiendommer	767 449 461	705 230 673
<i>Sum anleggsmidler</i>	767 449 461	705 230 673
<i>Omløpsmidler</i>		
Varebeholdning, varer i arbeid	0	0
Kortsiktige fordringer	206 818	34 847
Kortsiktige plasseringer	0	0
Mellomværende med statskassen	57 319 163	61 059 891
<i>Sum omløpsmidler</i>	57 525 981	61 094 738
Sum eiendeler	824 975 442	766 325 411
Egenkapital og gjeld		
<i>Egenkapital</i>		
Egenkapital uten reguleringsfond	203 459 113	221 529 113
Reguleringsfond	46 889 509	47 873 067
<i>Sum egenkapital</i>	250 348 622	269 402 180

	kroner	
	Regnskap 2013	Regnskap 2014
<i>Langsiktig gjeld</i>		
Statens rentebærende kapital	563 990 348	483 701 560
Annen langsiktig gjeld	0	0
<i>Sum langsiktig gjeld</i>	563 990 348	483 701 560
<i>Kortsiktig gjeld</i>		
Kortsiktig gjeld	10 636 472	13 221 671
<i>Sum kortsiktig gjeld</i>	10 636 472	13 221 671
Sum egenkapital og gjeld	824 975 442	766 325 411

Kap. 5470 Statens pensjonskasse

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
30	Avsetning til investeringsformål	18 070	18 070	18 070
	Sum kap. 5470	18 070	18 070	18 070

Post 30 Avsetning til investeringsformål

Bevilgningen på posten skal dekke avsetninger til investeringsformål til inntekt i statsregnskapet, jf. omtale under kap. 2470, underpost 24.5.

For 2016 foreslås en bevilgning på 18,1 mill. kroner.

Programkategori 09.60 Kontantytelser

Utgifter under programkategori 09.60 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
660	Krigspensjon	432 815	374 000	340 000	-9,1
664	Pensjonstrygden for sjømenn	81 000	72 000	62 000	-13,9
666	Avtalefestet pensjon (AFP)	1 667 548	1 510 000	1 660 000	9,9
667	Supplerende stønad til personer over 67 år	418 098	437 400	383 700	-12,3
Sum kategori 09.60		2 599 461	2 393 400	2 445 700	2,2

Utgifter under programkategori 09.60 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
70–89	Andre overføringer	2 599 461	2 393 400	2 445 700	2,2
Sum kategori 09.60		2 599 461	2 393 400	2 445 700	2,2

Kategorien omfatter kontantytelser/tilskudd til visse lovregulerte pensjonsordninger utenom folketrygden, som helt eller delvis finansieres av staten. Det gjelder krigspensjon, pensjonstrygden

for sjømenn, avtalefestet pensjon med statstilskudd (AFP), samt supplerende stønad til personer med kort botid i Norge.

Kap. 660 Krigspensjon

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	Tilskudd, militære, <i>overslagsbevilgning</i>	126 123	109 000	95 000
71	Tilskudd, sivile, <i>overslagsbevilgning</i>	306 692	265 000	245 000
Sum kap. 0660		432 815	374 000	340 000

Allmenn omtale

Hovedformålet med krigspensjonen er å gi invalidepensjon til personer som har fått mén eller redusert arbeidsevne som følge av skade eller påkjenninger under krigsdeltakelse, motstands-virksomhet, politisk fangenskap eller sjøtjeneste under andre verdenskrig.

Hovedtrekk ved regelverket

Krigspensjonen er primært en invalidepensjon, og er hjemlet i fire lover:

- Lov 13. desember 1946 nr. 21 om krigspensjonering for militærpersoner (militærloven), som omfatter militærpersoner som har fått mén som følge av skade, sykdom eller påkjenninger under tjenestegjøring i andre verdenskrig.
- Lov 13. desember 1946 nr. 22 om krigspensjonering for hjemmestyrkepersonell og sivilpersoner (sivilloven), som gjelder personer som er påført skade ved krigsulykke i Norge, på norske skip eller i fiendtlig politisk fangenskap.
- Tilleggslov 29. juni 1951 nr. 34, som gjelder sjømenn med en fartstid på minst seks måneder under andre verdenskrig som ikke var utsatt for krigsulykke som angitt i sivilloven, og personell ved det norske feltsykehuset i Korea.
- Lov 22. mars 1968 nr. 2 om tillegg til krigspensjoneringslovene av 1946, som omfatter seks kategorier av krigsdeltakere og politiske fanger som var utsatt for usedvanlig hard påkjenning.

Fra 1. september 1999 gjelder ett felles pensjonsgrunnlag for de såkalte innsats- og overgrepsgruppene, og ett for tilfældige krigsrammede. Pensjonene reguleres årlig med virkning fra 1. mai, og reguleringen er fra 2011 tilpasset de nye prinsippene for regulering av alderspensjon fra folketrygden. For innsats- og overgrepsgruppene og tilfældige krigsrammede under 67 år utgjør årspensjonen henholdsvis 399 312 kroner og 222 348 kroner. For personer over 67 år utgjør pensjonen for de to gruppene henholdsvis 384 552 kroner og 214 140 kroner per 1. mai 2015.

Rapport

Militære

Utgiftene til militære krigspensjonister i 2014 fordelte seg med 28,6 mill. kroner til invalidepensjon og 97,1 mill. kroner til enkepensjon. Korrigert for den årlige reguleringen er dette en nedgang på 23 pst. for invalidepensjonistene, og en nedgang på 5

pst. for enkepensjonistene i forhold til utgiftene i 2013.

Per 31. desember 2014 var det 163 militære invalidepensjonister, og 906 militære enkepensjonister. Antall invalidepensjonister gikk ned med 20 pst. fra samme periode i 2013, mens antall enkepensjonister gikk ned med 10 pst. I 2014 var avgangen 43 invalidepensjonister og 120 enkepensjonister, mens det var en tilgang på 1 invalidepensjonist og 18 enkepensjonister.

Gjennomsnittsalderen per 31. desember 2014 var 91,4 år for invalidepensjonistene og 87,7 år for enkepensjonistene.

Sivile

Utgiftene til sivile krigspensjonister i 2014 fordelte seg med 100,7 mill. kroner til invalidepensjon og 204,8 mill. kroner til enkepensjon. Korrigert for den årlige reguleringen er dette en nedgang på 14 pst. for invalidepensjonistene, og en nedgang på 5 pst. for enkepensjonistene i forhold til utgiftene i 2013.

Per 31. desember 2014 var det 872 sivile invalidepensjonister og 2 051 sivile enkepensjonister. Antall invalidepensjonister gikk ned med 12 pst. fra samme periode i 2013, mens antall enkepensjonister viste en nedgang på 8 pst. i samme periode. I 2014 var det en avgang på 114 invalidepensjonister og 230 enkepensjonister, mens det var en tilgang på 1 invalidepensjonist og 39 enkepensjonister.

Gjennomsnittsalderen per 31. desember 2014 var 84,8 år for invalidepensjonistene og 87,1 år for enkepensjonistene.

Utfordringer og hovedprioriteringer

De aktuelle pensjonslovene regulerer forhold som ligger mange år tilbake i tid, og antallet pensjonister synker. Hovedprioriteringen framover er fortsatt å sikre de krigsskadde og deres etterlatte rettelse til rett tid.

Budsjettforslag 2016

Utgiftene til krigspensjon er generelt beregnet etter satser per 1. mai 2015, og utgjør nettobeløpet etter at det er gjort fradrag i krigspensjon på grunn av samordning med ytelser fra folketrygden og yrkesskadetrygd.

Utgiftene for 2016 er anslått inkludert effekten av trygdeoppgjøret 2016. Det vises til omtale av ny rutine for budsjettering av utgifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp under Del I, punkt 2.1.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under kap. 660 med til sammen 12 mill. kroner.

Det foreslås bevilget 340 mill. kroner i 2016.

Post 70 Tilskudd, militære, overslagsbevilgning

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under posten med til sammen 4 mill. kroner.

Det legges til grunn en middelbestand på 870 pensjonister og en gjennomsnittlig ytelse på 110 100 kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 95 mill. kroner.

Post 71 Tilskudd, sivile, overslagsbevilgning

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under posten med til sammen 8 mill. kroner

Det legges til grunn en middelbestand på 2 440 og en gjennomsnittlig ytelse på 99 300 kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 245 mill. kroner.

Kap. 664 Pensjonstrygden for sjømenn

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	Tilskudd	81 000	72 000	62 000
	Sum kap. 0664	81 000	72 000	62 000

Post 70 Tilskudd

Anslag over antall pensjonister og pensjoner for 2016¹

Pensjonsart	Antall	Årlige pensjoner (1 000 kr)	Gjennomsnittlig pensjon per år (kr)
Alderspensjon før 67 år	4 740	935 172	197 303
Alderspensjon etter 67 år	1 380	18 385	13 325
Enkepensjon m.m.	2 689	48 161	17 912
Samlet	8 809	1 001 718	113 715

¹ Andre pensjonsarter enn alderspensjon før 67 år gis etter overgangsregler

Allmenn omtale

Formålet med pensjonstrygden for sjømenn er å gi arbeidstakere på skip mv. førtids alderspensjon fra fylte 60 til 67 år. Ordningen forvaltes av Pensjonstrygden for sjømenn.

Hovedtrekk ved regelverket

Pensjonstrygden for sjømenn ble opprettet ved lov 3. desember 1948 nr. 7. Pensjonstrygden gir

alderspensjon fra 60 til 67 år. Trygden omfatter som hovedregel norske statsborgere, og personer med fast bopel i Norge som er tilsatt som arbeidstakere på skip og visse flyttbare innretninger i sjøen som er innført i norsk skipsregister (NOR eller NIS) med minst 100 brutto tonn. I gjennomsnitt var ca. 31 400 yrkesaktive medlemmer omfattet av ordningen i 2014.

Pensjonene

Fullt opptjent alderspensjon fra 1. mai 2015

	Kroner per år
360 farts måneder opptjent som underordnet før 1. mai 1993	210 759
360 farts måneder opptjent som underordnet etter 30. april 1993	246 426
360 farts måneder opptjent som overordnet	295 063
Maksimalt inntektsprøvd pensjonstillegg	59 013

For rett til alderspensjon kreves det 150 pensjonsgivende måneder (12,5 år), og 360 måneder (30 år) for full alderspensjon. Årlig pensjon utgjør 0,91 pst. av G per farts måned for overordnet sjømann, og 0,76 pst. av G for underordnet sjømann (0,65 pst. av G for fartstid før 1. mai 1993). Alderspensjon under utbetaling reguleres som alderspensjon fra folketrygden.

Det ytes et pensjonstillegg til personer som har minst tre års fartstid de siste fem årene før pensjonering. Det gis ikke tillegg dersom vedkommende har en årlig pensjonsgivende inntekt over 2 G. Størrelsen på tillegget trappes ned for årskull tom. 1964, ettersom det er bygget opp tariffestede pensjoner i størstedelen av næringen. Pensjonsalderen er mellom 60 og 65 år for arbeidstakere som begynte i tjeneste etter 31. desember 1968 og som har en opptjeningstid (pensjonsgivende fartstid) på mindre enn 120 farts måneder etter fylte 40 år. Pensjonsalderen blir satt opp en måned for hver andre måned disse personene mangler på 120 farts måneder etter fylte 40 år (glidende pensjonsalder).

Alderspensjonen faller bort når pensjonisten har uføretrygd eller arbeidsavklaringspenger fra folketrygden for hel uførhet. Er ytelsen fra folketrygden gradert, faller en tilsvarende del av sjømannspensjonen bort. Tilsvarende gjelder når pensjonisten mottar full eller gradert avtalefestet pensjon i offentlig sektor fram til 65 år. Fra 65 år skal AFP til arbeidstakere i offentlig sektor samordnes etter reglene for offentlige tjenestepensjoner.

Etter en overgangsordning gis det livsvarig alderspensjon for dem som fylte 67 år før 1. januar 2001, og enkepensjoner når dødsfallet inntraff før 1. januar 2001. Ytelsene gis etter fastlåste satser for fartstid før 1. januar 1967. Overgangsordnin-

gen omfatter også krigsfartstillegg og et overgangstillegg som skal hindre at pensjonen blir lavere ved overgang til folketrygden.

Det utbetales et engangsbeløp (tilbakebetaling av pensjonsavgift) etter nærmere regler for personer som ikke har opptjent nok fartstid til å få pensjon.

Finansiering

De årlige utgiftene til pensjoner og administrasjon dekkes løpende etter et utligningsprinsipp. Etter lov om pensjonstrygd for sjømenn § 8 er inntektene avgift på arbeidstakere og rederier, tilskudd fra trygdens fond og lovbestemte tilskudd fra staten. Trygden er garantert av staten. Det betyr at dersom de ordinære finansieringskildene ikke er tilstrekkelig til å dekke pensjonsforpliktelsene, plikter staten å dekke underskuddet.

Etter § 15 skal staten dekke den beregnede del av pensjonsutgiftene som skyldes:

- tillegg for fartstid under andre verdenskrig,
- enkepensjoner etter arbeidstakere som sluttet i pensjonsgivende tjeneste før 1. september 1939, og
- utenlandsk hvalfangst.

Staten skal dessuten gi et årlig tilskudd på 8 mill. kroner fra og med 1983. Videre må staten dekke underskudd i trygden på grunn av sitt garantiansvar. Trygden gikk med underskudd i perioden 1994 til 2014. Statens garantiansvar ble aktivert i 2003 fordi det ikke lenger var tilstrekkelig midler i trygdens reguleringsfond til å dekke årlige underskudd. I perioden 2003–2013 har staten gitt om lag 3,9 mrd. kroner (løpende kroner) i tilskudd for å dekke de årlige underskuddene. I samme periode har staten gitt om lag 1,5 mrd. kroner (løpende kroner) i tilskudd etter § 15. Det samlede statstilskuddet for perioden 2003–2013 utgjorde dermed om lag 5,4 mrd. kroner (løpende kroner).

Trygden har gått med overskudd fra 2014 og det forventes at den vil fortsette å gå med overskudd de kommende årene. Overskuddet skal etter loven legges til trygdens reguleringsfond. Reguleringsfondet var ved utgangen av 2014 på 39 mill. kroner.

Rapport

Per 31. desember 2014 var det i alt 10296 pensjonister. Dette er en nedgang på 953 i forhold til 31. desember 2013.

Hovedprioriteringer for Pensjonstrygden for sjømenn i 2014 var å sikre de berettigede rett

pensjon til rett tid, samt løpende analyser av trygdens økonomiske situasjon. I 2011 påbegynte etaten et fornyingsprosjekt på IKT-området (PTS 2013), som ble avsluttet våren 2015. Prosjektet ble forsinket ift. opprinnelig prosjektplan. Dette skyldes i hovedsak at utviklingen av nytt premiesystem og nytt pensjonsprosesssystem har tatt noe lengre tid enn forutsatt pga. prosjektets kompleksitet.

Prosjektet ble igangsatt fordi virksomheten hadde foreldede IKT-systemer. De nye systemløsningene har bidratt til modernisering og effektivisering av Pensjonstrygden for sjømenn. IKT-systemet er også tilrettelagt for et justert pensjonsregelverk i forbindelse med den langsiktige tilpasningen til pensjonsreformen. De viktigste tiltakene i prosjektet har vært å utvikle internettbaserte selvbetjeningsløsninger for kunder og medlemmer, samt nye støttesystemer for både premie- og pensjonsprosessen.

Arbeidsgiverportalen, der arbeidsgiverne kan innrapportere avgiftsoppgaver automatisk, ble lansert høsten 2012. Alle kunder rapporterer nå fartstid elektronisk. Nytt system for pensjonsprosessen ble produksjonssatt i mai 2014, og fra da av har Pensjonstrygden for sjømenn selv utbetalt sjømannspensjon (som tidligere ble utbetalt via arbeids- og velferdsetaten). Pensjonstrygden for sjømenn har prioritert å opprettholde en god daglig drift parallelt med gjennomføringen av prosjektet. Etaten har hatt fokus på en kvalitativ og effektiv administrasjon, brukerservice, samt forenkling og fornyelse. Videre har Pensjonstrygden for sjømenn videreført utviklingsarbeidet med Arbeids- og velferdsdirektoratet for å finne fram til gode rutiner for utveksling av meldinger. Hovedbildet er at samhandlingen fungerer bra.

Utfordringer og hovedprioriteringer

Pensjonstrygden for sjømenn finansieres etter et utligningssystem, dvs. at årets pensjonsutgifter i hovedsak skal dekkes av årets inntekter.

Det har gjennom det siste tiåret skjedd en markant dreining av medlemmer fra tradisjonell skipsfart og over til offshorerelatert virksomhet. Sistnevnte gruppe utgjør nå 60 pst. av pensjonstrygdens yrkesaktive bestand. Det er i denne gruppen et langt høyere gjennomsnittlig antall ansatte per skip og de gjennomsnittlige arbeidsinntekter er høyere. Dette har kompensert for reduksjonen innenfor den tradisjonelle skipsfarten. Det er imidlertid knyttet usikkerhet til inntektsprognosene da det er fremkommet signaler om redusert aktivitet og forestående fall i sysselsettingen

innenfor rigggsektoren, som utgjør i dag 26 pst. av medlemsmassen.

Hovedoppgaven er å sikre de berettigede rett pensjon til rett tid. Det er videre prioriterte oppgaver for Pensjonstrygden for sjømenn å foreta løpende analyser av den økonomiske situasjonen, og å fortsette arbeidet med å forenkle saksbehandlingene.

For Pensjonstrygden for sjømenn vil det i 2015 og 2016 fortsatt være stor oppmerksomhet på stabilisering av driften som følge av nye IKT-løsninger og at løsningene har tilstrekkelig god kvalitet. Pensjonstrygden for sjømenn vil i 2016 ha særskilt oppmerksomhet på å sikre kvalitet og effektivitet i utbetaling av pensjoner og innkreving av avgift.

Trygden bygger opp reguleringsfond fra 2014, og Pensjonstrygden for sjømenn har fra januar 2015 startet med fondsforvaltning. Det er pensjonstrygdens styre som skal forvalte pensjonstrygdens samlede fond etter regler fastsatt i kongelig resolusjon 3. november 1995, godkjent av Stortinget 12. desember samme år. Departementet viser til komiteens merknad om viktigheten av betryggende forvaltning og forsvarlig internkontroll, jf. Innst.S. nr. 91 (1995–1996).

Fondsforvaltningen må skje innenfor det reglement som er fastsatt og på en god og forsvarlig måte. Som følge av fondsforvaltningen vil Pensjonstrygden for sjømenn foreta tilpasninger i regnskapsstandard.

Fra 2011 ble det innført fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering av alderspensjon fra folketrygden. Det er vedtatt midlertidige tilpasninger i tidligpensjonsordningen for sjømenn til fleksibel alderspensjon fra folketrygden fra 2011. Det innebærer at pensjon under utbetaling skal reguleres som folketrygdens alderspensjon. For øvrig kan sjømannspensjon ytes fullt ut ved siden av alderspensjon fra folketrygden, og det er ikke innført levealdersjustering av sjømannspensjonen.

Et offentlig utvalg har utredet en fremtidig løsning for pensjonsordningen for sjømenn for å tilpasse pensjonsordningen til pensjonsreformen. Utvalget leverte sin rapport NOU 2014: 17 Pensjonsordning for arbeidstakere til sjøs 17. desember 2014. Utredningen ble sendt på høring 22. januar 2015 med høringsfrist 19. juni 2015. Utvalget foreslår en ny pensjonsmodell for sjømenn, tilpasset pensjonsreformen og tjenestepensjonsordningene i privat sektor. Utredningen og høringen er under oppfølging i departementet.

I forlengelsen av arbeidet med ny pensjonsordning for arbeidstakere til sjøs, vil departementet utrede PTS' tilknytningsform til staten.

Budsjettforslag 2016

Pensjonstrygden for sjømenn har gått med overskudd fra 2014 og det forventes at den vil fortsette å gå med overskudd de kommende årene. Overskuddet skal etter loven legges til trygdens reguleringsfond.

For 2016 vil bevilgningen omfatte statstilskudd etter lovens § 15, jf. omtale under avsnittet om finansiering. Det anslås samlet et gjennomsnittlig antall mottagere på 3 203 med en gjennomsnittlig ytelse på 16 858 kroner, noe som gir om lag 54 mill. kroner for disse pensjonsutgiftene. I tillegg gis det et årlig tilskudd på 8 mill. kroner. De samlede utgiftene for 2016 er anslått til 62 mill. kroner.

Kap. 666 Avtalefestet pensjon (AFP)

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2014	budsjett 2015	2016
70	Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	1 667 548	1 510 000	1 660 000
	Sum kap. 0666	1 667 548	1 510 000	1 660 000

Post 70 Tilskudd**Allmenn omtale**

Den første ordningen med avtalefestet pensjon (AFP) i privat sektor ble avtalt i inntektsoppgjøret mellom LO og NHO (daværende NAF) i 1988. AFP var utformet som en tidsbegrenset tidligpensjonsordning fram til fylte 67 år, og formålet med ordningen var opprinnelig å gi slitne arbeidstakere med lange yrkeskarrierer mulighet til å gå av med alderspensjon før de nådde pensjonsalderen i folketrygden. Ordningen ble innført fra 1. januar 1989. Det ble etablert AFP i finansnæringen fra 1. januar 1995, mens ordningen i Spekter (daværende NAVO) ble innført fra 1. juli 1997. Fra 1. januar 2011 ble AFP-ordningene i privat sektor slått sammen til en felles ordning (Fellesordningen for AFP), samtidig som ytelsen ble gjort om fra en tidligpensjonsordning frem til fylte 67 år til et livsvarig påslag til folketrygdens alderspensjon.

Staten gir tilskudd til AFP etter lov 19. februar 2010 nr. 5 om statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pensjon i privat sektor (AFP-tilskottsloven). Statens tilskudd utgjør 1/3 av pensjonsutgiftene til AFP-pensjonistene. De øvrige utgiftene til AFP i privat sektor dekkes av arbeidsgiverne. I tillegg til å dekke en del av pensjonsutgiftene, bidrar staten indirekte til finansiering

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftene for 2016 er anslått inkludert effekten av trygdeoppgjøret 2016. Det vises til omtale av ny rutine for budsjettering av utgifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp under Del I, punkt 2.1.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under kap. 664, post 70 med til sammen 1,7 mill. kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 62 mill. kroner.

gjennom skattemessig gunstig behandling av pensjonen, ved godskriving av pensjonspoeng i folketrygden etter uttak av gammel AFP, samt ved å dekke utgiftene ved Arbeids- og velferdsetatens arbeid.

Hovedtrekk ved regelverket

AFP-ordningen i privat sektor ble endret med virkning fra 2011. Årsaken til omleggingen er at det var behov for å tilpasse AFP-ordningen til ny fleksibel alderspensjon i folketrygden. Ytelsen er utformet som et livsvarig påslag til alderspensjonen fra folketrygden. Pensjonen beregnes på grunnlag av alle år med pensjongivende inntekt til og med det året arbeidstakeren fyller 61 år. Laveste pensjonsalder er 62 år. Årskullene født i 1944–1962 mottar i tillegg et kompensasjonstillegg. AFP beregnes slik at summen av de årlige utbetalingene skal være lik, uavhengig av når pensjonen tas ut, det vil si samme nøytrale løsning som gjelder for alderspensjon fra folketrygden. AFP kan fritt kombineres med arbeidsinntekt.

Det er en forutsetning for å ta ut AFP at man også samtidig tar ut hel eller delvis alderspensjon. Det stilles krav til at vedkommende er yrkesaktiv på uttakstidspunktet, og har vært omfattet av en

avtale om AFP i minst 7 av de siste 9 årene før fylte 62 år. For årskull til og med 1954-kullet er dette kravet noe lempeligere.

Frem til 2011 var AFP-ordningen utformet som en tidligpensjonsordning i alderen 62–67 år. De siste mottakerne gikk ut av ordningen og over på alderspensjon i løpet av 2015.

Utviklingen i antall og andel nye AFP-pensjonister

Ved utgangen av 2014 mottok 43 253 pensjonister AFP i privat sektor, hvorav 36 944 var under 67 år (inkludert den første måneden ved fylte 67). I 2014 økte antall mottakere i privat sektor med 3 982. Den årlige økningen har siden 2010 stort sett vært på 3 000–4 000 personer hvert år. Tallene inkluderer mottakerne av AFP både etter den gamle ordningen og etter den nye ordningen som ble innført i 2011.

Økningen i antall AFP-pensjonister de siste årene skyldes vekst i befolkningen i den aktuelle alderen, men også at en høyere andel av de som

har muligheten til det har tatt ut AFP. AFP-pensjonister som andel av befolkningen i alderen 62–66 år var nokså stabilt i perioden 2000–2009. Andelen økte fra 8,6 pst. til 9,4 pst. i løpet av denne perioden. Andelen har deretter økt gradvis, og ved utgangen av 2014 mottok 13,2 pst. av befolkningen i alderen 62–66 år privat AFP. Økningen de siste årene skyldes muligheten til å kombinere arbeid og ny AFP uten at pensjonen blir redusert. I tillegg var det svært mange som tok ut AFP etter gamle regler i desember 2010, som var siste mulighet for dette. I 2011–2014 har mange tatt ut AFP mens de fortsatt er i fullt arbeid, og dette har bidratt til det høye antallet nye mottakere.

Utviklingen i gjennomsnittlig AFP-pensjon

I 2014 var gjennomsnittlig årlig pensjon til AFP-pensjonister i privat sektor 249 189 kroner for mottakere av gammel AFP, og 66 227 kroner for mottakere av ny AFP. Gjennomsnittlig pensjon var høyere for menn enn for kvinner.

Gjennomsnittlig pensjon. Per 31. desember 2010–2014, nominelle beløp

År	Gammel AFP			Ny AFP		
	Alle	Kvinner	Menn	Alle	Kvinner	Menn
2010	210 742	168 902	229 843			
2011	221 101	178 184	240 998	56 524	49 475	58 148
2012	228 667	184 417	249 337	60 480	53 594	62 354
2013	240 795	197 523	261 696	63 649	56 881	65 697
2014	249 189	208 604	270 260	66 227	59 468	68 396

De fleste som tar ut AFP, starter uttaket ved 62 år. I 2014 gjaldt dette over 75 pst. av de nye mottakerne. Andelen som tar ut ved 62 år har variert mellom 55 og 75 pst. de siste ti årene.

Beregninger for 2014 viser at 57 pst. av de som arbeidet i AFP-virksomhet i privat sektor og hadde tilstrekkelig høy opptjening, tok ut AFP i løpet av året de fylte 62 år. Ved utgangen av 2014 hadde 82 pst. av 66-åringene som tilfredsstiller kravene for AFP i privat sektor valgt å ta ut AFP.

Utviklingen i andelen AFP-pensjonister i privat sektor som kombinerer pensjon med arbeid

Andelen av mottakerne av gammel AFP i privat sektor som hadde gradert pensjon, økte betydelig i perioden 2001–2010 og nådde 17 pst. ved utgan-

gen av 2010. I 2011–2014 falt andelen noe til henholdsvis 16, 13, 11 og 9 pst. Det skyldes trolig en seleksjonseffekt, ved at de som i særlig grad ønsker å arbeide ved siden av pensjonen har tatt ut ny AFP i stedet for AFP etter den gamle ordningen. Mottakerne av gradert AFP hadde en gjennomsnittlig pensjonsgrad på 51 pst. Det innebærer at disse i gjennomsnitt hadde en arbeidsinntekt tilsvarende 49 pst. av inntekten før uttak av AFP.

Blant mottakerne av ny AFP var det 61 pst. som kombinerte pensjonen med arbeid ved utgangen av 2014. Andelen er rundt 5 prosentpoeng høyere blant menn enn kvinner. Muligheten til å kombinere arbeid og pensjon uten avkortning har ført til at mange som ellers ikke ville tatt ut pensjon, nå har tatt ut alderspensjon og ny AFP ved

siden av arbeid. De som kombinerte ny AFP med arbeid, hadde en gjennomsnittlig avtalt arbeidstid på 33 timer per uke, noe som tyder på at de fleste arbeider opp mot heltid.

Rapport

Utgiftsutviklingen

Det er bare ordningene i privat sektor som får statstilskudd under kap. 666, post 70. I kommunal

og statlig sektor dekker arbeidsgiver utgiftene fullt ut.

Utgiftene til AFP under kap. 666 var i 2014 på 1 668 mill. kroner, mot 1 921 mill. kroner i 2013. Målt i løpende priser var dette en nedgang på 253 mill. kroner, eller 13,2 pst. Nedgangen skyldes overgangen fra AFP som tidligpensjonsordning til en påslagsordning til alderspensjon fra folketrygden for nye mottakere fra og med januar 2011.

Viktige utviklingstrekk for grupper som omfattes av kap. 666, post 70

Antall mottakere av AFP med statstilskudd under kap. 666, post 70 (gammel privat AFP 64–67 år og ny AFP alle aldre), tall ved utgangen av året 2012–2014

År	Antall			Endring i pst. fra året før		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2012	36 381	26 869	9 512	25,1	26,1	22,2
2013	39 274	29 216	10 058	8,0	8,7	5,7
2014	43 257	32 315	10 942	10,1	10,6	8,8

I 2011 økte antall mottakere av AFP med nesten 50 pst. Det skyldes omleggingen av AFP-ordningen, og at mange tok ut AFP siden AFP fra 2011 fritt kan kombineres med arbeid. Videre får mottakere av AFP statstilskudd uavhengig av alder, mens dette tidligere var forbeholdt mottakere over 64 år. Om vi kun ser på mottakere av statstilskudd over 64 år, økte antallet med 16,3 pst. fra 2010 til 2011.

I 2012 økte antall mottakere med statstilskudd med 25 pst. Den store økningen skyldes at ny AFP fortsatt er under innfasing. I 2013 og 2014 økte

antallet med henholdsvis 8 og 10 pst., og vi nærmer oss en mer normal situasjon.

Antall mottakere av gammel AFP med statstilskudd har gått ned fra 2010 til 2014, ettersom ordningen ble stengt for nye mottakere ved utgangen av 2010. Ettersom statstilskudd til gammel AFP gis først fra 64 år, er det slik at personer som tok ut gammel AFP ved 62 og 63 år i 2009 og 2010, kom til som nye mottakere av pensjon med statstilskudd i løpet av 2011 og 2012. De siste mottakerne av gammel AFP vil gå ut av ordningen og over på alderspensjon i løpet av 2015.

Antall nye mottakere av AFP med statstilskudd under kap. 666, post 70 (gammel privat AFP 64–67 år og ny AFP alle aldre), tall ved utgangen av året 2012–2014

År	Antall			Endring i pst. fra året før		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2012	13 978	10 176	3 802	-12,6	-17,1	2,5
2013	9 668	7 074	2 594	-30,8	-30,5	-31,8
2014	9 848	7 152	2 696	1,9	1,1	3,9

Utfordringer og hovedprioriteringer

Siden AFP i privat sektor er gjort om til et livsvarig påslag til folketrygdens alderspensjon, er det

en forutsetning for å ta ut ny AFP at man også samtidig tar ut hel eller delvis alderspensjon fra folketrygden. Dette krever et nært og tett samarbeid mellom Fellesordningen for AFP og Arbeids-

og velferdsetaten. Partene har i dag et velfungerende samarbeid.

Det fleksible pensjonssystemet åpner opp for muligheter for å kunne kombinere arbeid og pensjon. Det er viktig at den enkelte gis god informasjon om kombinasjonsmulighetene for å kunne gjøre godt begrunnede valg mellom arbeid og pensjon.

Departementets tilsyn med Fellesordningen for AFP i privat sektor

Arbeids- og sosialdepartementet fører tilsyn med Fellesordningen for AFP i privat sektor. Formålet med tilsynet er å sikre at administrasjon og finansiering av pensjonsordningene er i samsvar med bestemmelsene i AFP-tilskottsloven og bestemmelsene i vedtektene.

I Stortingets behandling av Dokument nr. 1 for budsjettåret 2012 uttalte Kontroll- og konstitusjonskomiteen at det er en sentral oppgave for departementet å ha tilstrekkelig oppmerksomhet på at midlene for AFP-ordningen forvaltes forsvarlig, og anmoder departementet om å iverksette nødvendige tiltak og etablere kontrollordninger som gjør at fondet ikke risikerer tap i kapitalforvaltningen, jf. Innst. 123 S (2013–2014).

Som ledd i oppfølgingen av Riksrevisjonens og Kontroll- og konstitusjonskomiteens merknader, fastsatte departementet ny tilsynsforskrift gjeldende fra og med 1. juli 2014. For å ivareta formålet om bedre rutiner for tilsynet skal det gjennomføres minimum to tilsynsmøter i året. Sentralt i tilsynsmøtene er bl.a. å ha oppmerksomhet på premieinngang, kapitalforvaltning og fondsoppbygging. Departementets tilsyn dokumenteres, og referat fra tilsynsmøtene sendes Riksrevisjonen. Det har etter gjennomføring av ny forskrift vært avholdt to tilsynsmøter. Fellesordningen har dokumentert for departementet system for styring og kontroll med administrasjon og kapitalforvaltning, herunder at Fellesordningen gjennomføres

med egne vedtak om tildeling av AFP for å sikre korrekt saksbehandling.

I følge AFP-tilskottsloven skal arbeidsgivers premie fastsettes slik at den er tilstrekkelig til å dekke løpende utgifter, og gi grunnlag for opplegg av et pensjonsfond. Pensjonsfondet skal, sammen med arbeidsgivernes erkjente plikt til fortsatt premiebetaling etter avtalenes eventuelle opphør, gi tilstrekkelig sikkerhet for dekning av arbeidsgivernes forventede framtidige forpliktelser.

Arbeidsgiverne finansierer både gammel og ny AFP-ordningen til og med 2015. I forbindelse med at gammel AFP-ordning vil være faset ut fra og med 2016, har departementet varslet at departementet vil vurdere om det kan være aktuelt å stille krav til et bestemt nivå eller intervall for dekning av den nye AFP-ordningens framtidige forpliktelser.

Etter hvert som AFP-fondet øker i verdi, vil departementet også vurdere om det i lys av merknadene fra Kontroll- og konstitusjonskomiteen kan være aktuelt å stille mer konkrete krav til kapitalforvaltning mv.

Budsjettforslag 2016

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftene for 2016 er anslått inkludert effekten av trygdeoppgjøret 2016. Det vises til omtale av ny rutine for budsjettering av utgifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp under Del I, punkt 2.1.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under kap. 666, post 70 med til sammen 33 mill. kroner.

For 2016 er det lagt til grunn et gjennomsnittlig statlig bidrag på om lag 30 800 kroner pr. motaker og gjennomsnittlig antall pensjonister på 53 700 personer

For 2016 foreslås en bevilgning på 1 660 mill. kroner.

Kap. 667 Supplerende stønad til personer over 67 år

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2016
		2014	Saldert budsjett 2015	
70	Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	418 098	437 400	383 700
	Sum kap. 0667	418 098	437 400	383 700

Post 70 Tilskudd, overslagsbevilgning

En ordning med supplerende stønad for personer med kort botid i Norge ble innført fra 2006. Ordningen er ment som en minstesikring og som en avlastning av kommunenes utgifter til økonomisk stønad til aktuelle grupper.

Hovedtrekk ved regelverket

Stønad er regulert i lov 29. april 2005 om supplerende stønad til personar med kort butid i Noreg, og er ikke en folketrygdytelse.

Formålet med ordningen er å sikre eldre innvandrere og andre med liten eller ingen alderspensjon fra folketrygden en inntekt på nivå med minste pensjonsnivå. Man vil tilby de eldre mer stabil inntekt enn økonomisk stønad (sosialhjelp), som de må søke om fra måned til måned. Formålet er også å lette hver kommunes ansvar for denne gruppen personer som har varig behov for økonomiske overføringer for sitt underhold, og heller la staten bære disse utgiftene, ettersom økonomisk stønad tar sikte på å sikre inntekt i en overgangsperiode.

Stønad skal prøves mot alle typer inntekt hos stønadsmottakeren og eventuell ektefelle/samboer/registrert partner. Det er uten betydning om inntekten er fra Norge eller utlandet. Dersom det foreligger formue utover det vanlige, kan dette føre til avslag på supplerende stønad. Støndsretten bortfaller ved opphold i utlandet i mer enn 90 dager, enten i sammenheng eller til sammen i løpet av en stønadsperiode. Det kreves personlig frammøte for å sette fram krav om stønaden. Supplerende stønad gis for inntil 12 måneder av gangen.

Reglene for supplerende stønad ble tilpasset pensjonsreformen fra 2011 etter lovendringer høsten 2010. Forsørgingstillegget til mottakere av supplerende stønad som forsørger ektefelle under 67 år og/eller barn under 18 år ble avvirket for alle som påbegynner en ny stønadsperiode fra og med 1. januar 2015.

Resultatrapport 2014

Ved utgangen av 2006 var det i alt 2 401 mottakere av supplerende stønad. Tallet har økt til 3 278 mottakere ved utgangen av 2014.

I alt vesentlig er mottakerne innvandrere fra land i den tredje verden med lite utbygde sikrings-systemer, men det er mange som har bodd lenge nok i Norge til å ha fått norsk statsborgerskap. Personer født i Norge utgjør bare rundt 130 av mottakerne.

Utgiftene til supplerende stønad var 214 mill. kroner i 2006 (301 mill. kroner i 2014-kroner) og 418 mill. kroner i 2014.

Av de 3 278 mottakerne var det 2 169 enslige stønadsmottakere, det vil si om lag to tredeler av mottakerne. Full ytelse for disse ville vært 14 440 kroner per måned, men gjennomsnittlig ytelse for denne gruppen i 2014 var 11 028 kroner per måned, dvs. 76,4 pst. av full ytelse.

777 mottakere har ektefelle/samboer som også mottar supplerende stønad. Ved utgangen av 2014 var 2 132 personer, om lag to tredeler av mottakerne, kvinner. Kjønnfordelingen har vært om lag den samme helt siden ordningen trådte i kraft.

Gjennomsnittlig årlig ytelse var 92 142 kroner i 2006 (129 447 kroner i 2014-kroner) og 130 033 kroner i 2014. Ved utgangen av 2006 hadde 64,6 pst. av mottakerne redusert ytelse på grunn av inntektsprøvingen. Gjennomsnittlig ytelse som pst. av full stønad er redusert gjennom hele perioden fra 2006 til 2014. Ved utgangen av 2014 fikk om lag 77 pst. av mottakerne redusert ytelse, de aller fleste fordi de også mottok alderspensjon fra folketrygden. Andelen menn med redusert ytelse var noe høyere enn for kvinner, henholdsvis 80 pst. mot 75 pst.

Per 31. desember 2014 var i alt om lag 0,4 pst. av befolkningen i aldersgruppen 67 år og eldre, mottakere av supplerende stønad. Majoriteten av mottakerne var til og med 2011 i aldersgruppen 70–74 år. Fra 2012 er majoriteten av mottakerne i aldersgruppen 75–79 år.

Antall personer med supplerende stønad, andel med redusert ytelse, og gjennomsnittlig ytelse, gjennomsnitt for året

	Antall stønadsmottakere	Andel med redusert ytelse, pst.	Gjennomsnittlig ytelse	Gjennomsnittlig ytelse i 2014-kroner
2012	3 026	74	128 965	138 778
2013	3 128	75	131 271	136 141
2014	3 215	76	130 033	130 033

Utgiftsutvikling 2012–2014

År	Mill. kroner i 2014-priser	Mill. kroner i løpende priser	Endring i mill. kroner sml. med året før	Endring i pst. sml. med året før	Endring fra året før i løpende mill. kroner	Endring i pst.
2012	420	390	5	1,3	20	5,3
2013	426	411	6	1,4	20	5,2
2014	418	418	-8	-1,8	7	1,8

Status for avviking av forsørgingstillegg til mottakere av supplerende stønad

Stortinget vedtok i forbindelse med budsjettet for 2015 å avvike forsørgingstillegg til mottakere av supplerende stønad for barn og ektefelle under 67 år.

Endringen ble gjort gjeldende for stønadsperioder som tar til i 2015 eller senere.

I desember 2014 fikk 259 mottakere av supplerende stønad barnetillegg og/eller ektefelle tillegg.

Beregnet ut fra satsene for supplerende stønad per desember 2014, finner vi at gjennomsnittlig reduksjon i årlig supplerende stønad, for de som blir berørt av endringen, utgjør 49 600 kroner. Den laveste reduksjonen for noen enkeltperson var på 7 700 kroner. Den høyeste reduksjonen vi observerer for noen enkeltperson, er 251 200 kroner. Dette gjelder en person som forsørget ektefelle og seks barn under 18 år.

Det er mottatt få klager fra brukerne ved avviking av forsørgingstillegget.

Utover de 259 personene som mottok forsørgingstillegg per desember 2014, omfatter innsparingen også framtidige mottakere som ellers ville ha fått forsørgingstillegg. Innsparingseffekten av regelendringen er anslått til 7,6 mill. kroner i 2015. Dette er identisk med tidligere beregninger. Helårseffekten av innsparingen vil komme i 2016. I 2016 anslås innsparingseffekten til 13,5 mill. kroner, som er 1,5 mill. kroner lavere enn tidligere

anslått. Årsaken til dette er at antall mottakere av supplerende stønad i 2016 nå ser ut til å bli lavere enn tidligere antatt, og at det derfor også blir færre som blir berørt av regelendringen.

Utfordringer og hovedprioriteringer

Meld. St. 9 (2014–2015) Gjennomgang av ordninga med supplerende stønad til personar over 67 år med kort butid i Noreg ble lagt fram 12. desember 2014. I meldingen ble det gitt en erfaringsbeskrivelse av hvordan ordningen med supplerende stønad så langt har virket. På bakgrunn av erfaringene med ordningen ble det i meldingen reist spørsmål om behov for enkelte klargjøringer av mer presiserende og avgrensende karakter, for bedre å tilpasse ordningen til lovens formål.

Regjeringen vil komme tilbake til dette med et eget lovforslag.

Budsjettforslag for 2016

Unnta personer over 67 år fra ordningen med supplerende stønad dersom de er kommet til Norge ved familiegjenforening med barn/slektninger som er bosatte her

Det foreslås å unnta personer over 67 år fra ordningen med supplerende stønad dersom de er kommet til Norge ved familiegjenforening med barn/slektninger som er bosatte her.

For å få innvilget familiegjenforening er det som hovedregel krav om at barnet/slektingen i Norge kan dokumentere fast inntekt. Selv om denne personen har oppfylt inntektskravet for familiegjenforening, kan den eldre forelderen/slektingen få supplerende stønad med en ytelse opptil minste pensjonsnivå, så snart vedkommende har fått tillatelse til fast bosetting i Norge. Dagens regleverk innbærer således at det offentlige, etter om lag tre år, overtar et økonomisk ansvar for personer som i utgangspunktet forutsettes forsørget av sine barn/slektinger. Mange av de eldre som kommer til Norge ved familiegjenforening, bor sammen med ett eller flere av sine barn/nære slektinger, og eventuelt også barnas/slektingenes ektefelle eller samboer, slik at det kan være flere som bidrar til forsørgelsen av den eldre.

Forslaget medfører at barnet/slektingen beholder underholdsansvaret også etter tre år, og at ordningen blir mer målrettet mot personer som ikke selv har tilstrekkelige midler til forsørgelse eller blir forsørget av andre.

Forslaget omfatter enslige familiemedlemmer i oppstigende linje, eventuelt andre nære slektinger, som har fått oppholdstillatelse ved familiegjenforening. Forslaget vil kunne medføre at om lag 500 mottakere vil bli unntatt fra ordningen, og ingen fremtidige tilfeller vil oppstå. Endringen foreslås gjort gjeldende for stønadsperioder som tar til i 2016 eller senere, og vil derfor få full effekt først i 2017.

Det anslås en reduksjon i utgiftene på 40 mill. kroner i innføringsåret 2016 og 86,6 mill. kroner i 2017 (helårseffekt). Anslaget er usikkert.

Likestille mottakere av supplerende stønad som deler bolig med andre voksne, med ektefeller, registrerte partnere og andre som lever i ekteskapslignende forhold med personer over 67 år

Det foreslås å likestille mottakere av supplerende stønad som deler bolig med andre voksne, med ektefeller, registrerte partnere og andre som lever i ekteskapslignende forhold med personer over 67 år. Forslaget skal bidra til at ordningen utformes som en sosial minstesikring og i størst mulig grad rettes mot de som virkelig trenger støtten.

Økonomisk stønad til livsopphold (sosialhjelp), som i likhet med supplerende stønad, er ment å være en minstesikring, ytes på grunnlag søkerens individuelle behov. Supplerende stønad ytes derimot etter mer standardiserte satser. Full supplerende stønad til enslige stønadsmottakere og stønadsmottakere med ektefelle eller samboer under 67 år, tilsvarer minste pensjonsnivå med

høy sats (fra 1. mai 2015 175 739 kroner). Etter dagens regelverk defineres i denne sammenhengen også mottakere av supplerende stønad som deler husholdning med andre voksne, som enslige. Avgjørende er om disse personene selv definerer forholdet som ekteskapslignende.

Mottakere som er gift eller samboende med person som også er over 67 år, har imidlertid rett til supplerende stønad på et lavere nivå. Full stønad tilsvarer minste pensjonsnivå med ordinær sats (162 566 kroner, ev. til hver av dem).

Personer som bor sammen med andre voksne, antas å ha lavere boutgifter enn personer som bor alene. Det som bør tillegges vekt ved fastsettelsen av nivået for stønaden, er om boutgiftene deles med andre voksne, og ikke om forholdet til andre i husholdningen er ekteskapslignende.

Forslaget innebærer at stønaden tilpasses mer de faktiske forhold. Mottakernes egen definisjon av samboerforholdet skal derfor ikke lenger være avgjørende.

Endringen foreslås gjort gjeldende for stønadsperioder som tar til i 2016 eller senere, og vil derfor få full effekt først i 2017. Det anslås en reduksjon i utgiftene på 2,5 mill. kroner i innføringsåret 2016 og 5,5 mill. kroner i 2017 (helårseffekt).

Tiltaket er omtalt i melding til Stortinget om gjennomgang av ordningen.

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftene for 2016 er anslått inkludert effekten av trygdeoppgjøret 2016. Det vises til omtale av ny rutine for budsjettering av utgifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp under Del I, punkt 2.1.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under kap. 667 med til sammen 13 mill. kroner.

Det legges til grunn en middelbestand på om lag 3 100 mottagere, med en gjennomsnittlig ytelse på om lag 126 000 mill. kroner.

Regjeringen foreslår å øke grunnpensjonen til gifte og samboende pensjonister fra 85 pst. av grunnbeløpet til 90 pst. av grunnbeløpet, med virkning fra 1. september 2016. Det vises til omtale under Resultatområde 3 Pensjon, mål for pensjonspolitikken og hovedmål 1 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem. Forslaget vil innebære 1,2 mill. kroner i merutgifter i 2016 under kap. 667, post 70.

For 2016 foreslås en bevilgning på 383,7 mill. kroner.

Programkategori 29.70 Alderdom

Utgifter under programkategori 29.70 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
2670	Alderdom	179 196 552	190 175 000	202 485 000	6,5
	Sum kategori 29.70	179 196 552	190 175 000	202 485 000	6,5

Utgifter under programkategori 29.70 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)

Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
70–89	Andre overføringer	179 196 552	190 175 000	202 485 000	6,5
	Sum kategori 29.70	179 196 552	190 175 000	202 485 000	6,5

Kap. 2670 Alderdom

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	60 344 899	63 160 000	67 350 000
71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	113 329 165	121 570 000	129 250 000
72	Ventetillegg, <i>overslagsbevilgning</i>	8 443	5 000	145 000
73	Sært tillegg, pensjonstillegg mv., <i>overslagsbevilgning</i>	5 514 045	5 440 000	5 740 000
	Sum kap. 2670	179 196 552	190 175 000	202 485 000

Allmenn omtale

Formålet med folketrygdens alderspensjon er å sikre inntekt for personer i alderdommen, og å legge til rette for en fleksibel og gradvis overgang fra arbeid til pensjon. Folketrygden gir både en minstesikring for de som har hatt lav arbeidsinntekt, og en standardsikring som står i forhold til tidligere arbeidsinntekt.

Alderspensjonen kan fra 2011 tas ut fleksibelt mellom 62 og 75 år, og årlig pensjonsnivå blir høy-

ere jo senere en velger å ta ut pensjonen. Videre levealdersjusteres alderspensjonen ved overgang til pensjon, og den reguleres årlig med lønnsveksten og fratrekkes deretter 0,75 pst.

Det er innført nye opptjeningsregler for personer født fra og med 1954 der alle år mellom 13 og 75 år gir pensjonsopptjening. Årskullene 1954–1962 vil få en forholdsmessig andel av sin alderspensjon beregnet etter disse reglene, mens årskull født 1963 og senere omfattes fullt ut av de nye reglene. Det første året hvor alderspensjon delvis

vil bli utbetalt etter nye opptjeningsregler blir i 2016, når 1954-kullet fyller 62 år.

Hovedtrekk ved regelverket for alderspensjon etter gamle regler

Alderspensjonen kan ifølge opptjeningsreglene, som gjelder fullt ut for de som er født i 1953 og tidligere, bestå av følgende komponenter:

- grunnpensjon
- tilleggspensjon
- særtillegg/pensjonstillegg
- forsørgingstillegg for ektefelle og barn
- ventetillegg
- skjermingstillegg

Alderspensjonister kan fritt kombinere arbeid og pensjon uten inntektsprøving.

Grunnpensjon

Grunnpensjonen fastsettes uavhengig av tidligere inntekt. For å få rett til grunnpensjon kreves det at vedkommende har minst tre års trygdetid (vanligvis botid i Norge). Full grunnpensjon oppnås når en person har bodd 40 år i Norge.

Tilleggspensjon

Tilleggspensjonen beregnes på bakgrunn av den pensjonsgivende inntekten vedkommende har hatt som yrkesaktiv. Opptjeningstiden for full tilleggspensjon er 40 år. Gjenlevende ektefelle er berettiget til det høyeste beløpet av egenopptjent tilleggspensjon og et beløp som tilsvarer 55 pst. av summen av egen og avdødes tilleggspensjon.

Særtillegg/pensjonstillegg

Til og med 2010 ble det gitt særtillegg til personer som ikke hadde tilleggspensjon, eller som hadde tilleggspensjon som var mindre enn særtillegget. Formålet med særtillegg var å sikre alle et minimumsnivå på sin alderspensjon, uavhengig av tidligere opptjening. Særtillegget ble erstattet av et pensjonstillegg til nye alderspensjonister fra 1. januar 2011.

Minste pensjonsnivå skal sikre et akseptabelt inntektsnivå for personer uten eller med lav tidligere inntekt. For å få rett til et minste pensjonsnivå, kreves det at vedkommende har minst tre års trygdetid (vanligvis botid i Norge). Fullt minste pensjonsnivå oppnås når en person har bodd 40 år i Norge.

Forsørgingstillegg for ektefelle og barn

Til alderspensjonist som forsørger ektefelle, kan det ytes ektefelletillegg. Til alderspensjonist som forsørger barn under 18 år, kan det ytes barnetillegg. Tilleggene inntektsprøves.

Forsørgingstilleggene er knyttet til minste pensjonsnivå, slik at tilleggene utvikler seg i takt med det generelle minstenivået for alderspensjonister.

Ventetillegg

Fra 1. januar 1973 til ordningen opphørte 1. april 1984, ble det opptjent et ventetillegg for personer som ikke tok ut hel alderspensjon mellom 67 og 70 år.

Fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering

Fra 1. januar 2011 ble det innført regler om fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering av alderspensjon. Den enkelte kan starte uttak av pensjonen i alderen mellom 62 og 75 år. For å kunne ta ut pensjonen før 67 år, er det et vilkår at årlig pensjon fra 67 år minst tilsvarer minste pensjonsnivå. Pensjonen kan graderes med 20, 40, 50, 60, 80 og 100 pst. Alderspensjonen kan fritt kombineres med arbeidsinntekt uten avkorting. Fortsatt arbeidsinntekt til og med fylte 75 år gir pensjonsopptjening, også når pensjonen er tatt ut.

Pensjonen beregnes ved at grunn- og tilleggspensjonen (basispensjon) divideres med et forholdstall, som gjenspeiler forventet gjenstående levetid. Gjennom forholdstallet justeres pensjonen for endringer i levealderen og for uttakstidspunkt. Den årlige pensjonen blir høyere jo senere den tas ut. Uttaksreglene er nøytralt utformet, slik at summen av alderspensjon som den enkelte kan forvente å motta i perioden som pensjonist, vil være uavhengig av uttakstidspunkt.

Pensjon under utbetaling reguleres med lønnsveksten og fratrekkes deretter 0,75 pst. Satsene for minste pensjonsnivå reguleres med lønnsveksten justert for effekten av levealdersjustering for 67-åringene. Pensjon under opptjening reguleres i takt med lønnsveksten. Med virkning fra 1. mai 2015 ble alderspensjon under utbetaling økt med 1,16 pst., mens satsene for minste pensjonsnivå økte med 1,42 pst. Grunnbeløpet økte med 1,92 pst.

Skjermingstillegg

Uføre født i 1944–1951 mottar fra 67 år et tillegg i alderspensjonen som gir en delvis skjerming for effekten av levealdersjusteringen. Ved utgangen av 2013 var det om lag 80 000 alderspensjonister som mottok skjermingstillegg.

Hovedtrekk ved regelverket for alderspensjon etter nye regler

Alderspensjon består etter de nye reglene av inntektpensjon beregnet ut fra tidligere inntekt. Til personer som har opparbeidet liten eller ingen rett til inntektpensjon, ytes det en garantipensjon.

Inntektpensjon

I inntektpensjonen medregnes all pensjonsgivende inntekt fra 13 til 75 år i pensjonsopptjeningen. For hvert år med pensjonsopptjening akkumuleres en pensjonsbeholdning. Årlig pensjonsopptjening tilsvarer 18,1 pst. av den pensjonsgivende inntekten. Alle inntekter opp til et nivå tilsvarende 7,1 G medregnes. Inntektpensjonen fastsettes på bakgrunn av pensjonsbeholdningen på uttakstidspunktet. Pensjonsbeholdningen gjøres da om til en årlig pensjon ved at den divideres med vedkommendes delingstall, som gjenspeiler forventet gjenstående levetid på uttakstidspunktet.

Utviklingen i utgifter til alderspensjon

År	Løpende kroner (mill. kroner)	Endring (mill. kroner)	Endring (pst.)	2014 kroner ¹ (mill. kroner)	Endring (mill. kroner)	Endring (pst.)
2012	150 525	15 029	11,1	161 979	10 325	6,8
2013	164 602	14 077	9,4	170 709	8 730	5,4
2014	179 197	14 595	8,9	179 197	8 488	5,0

¹ Utgifter i 2014-kroner er deflatert med gjennomsnittlig grunnbeløp 2014 = 87 328 kroner

Fra 2013 til 2014 økte utgiftene til alderspensjon med 8,9 pst. Gjennomsnittlig grunnbeløp økte med 3,7 pst, og regnet i fast grunnbeløp var veksten 5,0 pst. Veksten skyldes hovedsakelig økt antall mottakere av alderspensjon. Av den samlede økningen skyldes 20 pst. mottakere av alderspensjon under 67 år.

Garantipensjon

Personer med ingen eller lav opptjening av inntektpensjon har rett til garantipensjon dersom den samlede trygdetiden er minst tre år i tidsrommet fra fylte 16 år til og med 66 år. Garantipensjon gis med to satser avhengig av sivilstand og ektefelles/samboers inntektsforhold. Full garantipensjon ytes til den som har minst 40 års trygdetid. Dersom trygdetiden er kortere, blir garantipensjonen tilsvarende mindre. Garantipensjonen avkortes med 80 pst. av inntektpensjonen, slik at de som har opptjent noe inntektpensjon får utbetalt en samlet pensjon som er høyere enn minstepensjon.

Rapport

Utviklingen i utgifter til alderspensjon

Fra 1. januar 2011 ble det mulig å ta ut alderspensjon fleksibelt mellom 62 og 75 år. Gjennomsnittlig antall mottakere av alderspensjon under 67 år utgjorde om lag 25 000 i 2011. Det har økt hvert år siden, men med avtakende vekst. I 2014 var det i gjennomsnitt 77 000 mottakere av alderspensjon under 67 år. Økningen i antall mottakere av alderspensjon under 67 år har bidratt til en stor økning i folketrygdens utgifter til alderspensjon. De nøytrale uttaksreglene gjør imidlertid at utgiftene på lang sikt i mindre grad påvirkes av hvor mange som tar ut alderspensjon tidlig.

Utviklingen i antall mottakere av alderspensjon og minstepensjonister

Antall mottakere av alderspensjon har økt de siste årene. Fra 2012 til 2014 var økningen på om lag 77 000, dvs. 10 pst. I 2014 mottok om lag 838 000 personer alderspensjon fra folketrygden. Minstepensjonen kan først tas ut fra 67 år, og ingen av de som mottar alderspensjon før 67 år er derfor minstepensjonister.

Andelen minstepensjonister utgjorde 22 pst. av alle mottakere av alderspensjon i 2012, og 18 pst. i 2014. Nedgangen henger sammen med at nye

pensjonister har opptjent rett til høyere tilleggspensjon i folketrygden.

Mottakere av alderspensjon og minstepensjonister, og andel minstepensjonister. Per 31. desember.

År	Antall mottakere av alderspensjon i alt	Antall minstepensjonister	Andel minstepensjonister ¹		
			I alt	Menn	Kvinner
2012	760 025	164 801	21,7	5,8	35,6
2013	800 350	157 721	19,7	5,2	32,8
2014	837 525	149 920	17,9	4,8	29,9

¹ Andelen mannlige og kvinnelige minstepensjonister er sett i forhold til henholdsvis antall mannlige og kvinnelige mottakere av alderspensjon.

Det er fortsatt en langt høyere andel kvinner enn menn med minstepensjon. Dette skyldes at kvinnene gjennomgående har hatt en svakere tilknytning til arbeidslivet og lavere inntekt enn menn.

Blant kvinner som nå tar ut alderspensjon er det stadig flere som har vært yrkesaktive. Andelen minstepensjonister blant kvinner forventes derfor å gå ned i årene framover.

Antall nye mottakere av alderspensjon med tidligere uførepensjon og yrkesaktivitet

Antall nye mottakere av alderspensjon, andel nye mottakere av alderspensjon med forutgående uførepensjon, og andel som var yrkesaktive året før pensjonering. Per 31. desember

År	Antall nye mottakere av alderspensjon ¹	Andel med forutgående uførepensjon, pst.	Andel som var yrkesaktive året før pensjonering ²
2012	76 880	27,4	47,6
2013	76 450	29,8	44,1
2014	72 800	29,1	46,4

¹ Antall mottakere av alderspensjon 70 år eller yngre per 31. desember som ikke var pensjonert et år tidligere.

² Personer som var både yrkesaktive og hadde uførepensjon er ikke medregnet. Med yrkesaktiv menes her personer med inntekt over 1G.

Uførepensjonister går over på alderspensjon ved 67 år, mens yrkesaktive kan starte å ta ut alderspensjon mellom 62 og 75 år. Fra 2012 til 2014 økte andelen med forutgående uførepensjon noe blant nye mottakere av alderspensjon, mens andelen

yrkesaktive året før uttak av alderspensjon ble noe lavere. Dette har sammenheng med at andelen nye mottakere av alderspensjon i alderen 62–66 år var lavere enn i 2012.

Utvikling i gjennomsnittlig alderspensjon og minstepensjon

Utvikling i gjennomsnittlig pensjon og minstepensjon, 2014–kroner¹

	Alderspensjon			Minstepensjon		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2012	213 300	247 400	183 400	138 100	114 900	141 400
2013	217 000	250 300	187 200	138 500	113 800	142 100
2014	220 300	252 400	190 900	138 500	114 100	142 200

¹ Beløpene er omregnet til 2014–kroner med utviklingen i konsumprisindeksen.

Gjennomsnittlig alderspensjon økte med 3,3 pst. i realverdi fra 2012 til 2014. Økningen skyldes først og fremst at den enkeltes pensjon har økt reelt,

dvs. med mer enn prisveksten. Økningen var større for kvinner enn for menn, henholdsvis 4,1 pst. og 2,0 pst.

Gjennomsnittspensjon for nye mottakere av alderspensjon og minstepensjonister

Utvikling i gjennomsnittspensjon for nye mottakere av alderspensjon, 2014–kroner¹, og andel minstepensjonister

	Gjennomsnittlig alderspensjon for nye mottakere av alderspensjon, 2014–kroner ¹			Andel minstepensjonister av nye mottakere av alderspensjon, pst. ²		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2012	218 200	241 700	187 800			
2013	216 600	241 000	188 700	6,0	1,7	11,0
2014	216 500	239 300	191 400	5,6	1,7	10,0

¹ Beløpene er omregnet til 2014–kroner med utviklingen i konsumprisindeksen.

² Det mangler tall for 2012.

Kvinneres økte yrkesdeltakelse har gitt seg utslag i at kvinnes opptjening av tilleggspensjon er blitt høyere, og at den øker relativt til menns opptjening. Kvinner har lenge hatt en bedre utvikling enn menn i gjennomsnittlig pensjon for nye mottakere av alderspensjon. Fra 2012 til 2014 økte gjennomsnittlig pensjon for nye mottakere av alderspensjon med 1,9 pst. for kvinner, mens den gikk ned med 1,0 pst. for menn. Nedgangen for menn skyldes at en betydelig andel av de nye motta-

kerne av alderspensjon var under 67 år. Disse fikk lavere årlig pensjon enn om de hadde ventet med å ta ut pensjon ved 67 år.

Andelen minstepensjonister blant nye mottakere av alderspensjon i 2014 var 1,7 pst. for menn og 10,0 pst. for kvinner. Det er en moderat nedgang for kvinner fra 2012. Man må ha pensjon over minste pensjonsnivå for å ta ut hel alderspensjon før 67 år.

Utviklingen i grunnbeløpet, minste pensjonsnivå og alderspensjon

Inntektsutviklingen for mottakere av alderspensjon og lønnstakere i alt, prosentvis økning

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Endring per år 2005–2014
Grunnbeløp	3,5	5,4	5,5	4,2	3,8	4,4	4,0	3,8	3,7	4,3
– Minste pensjonsnivå – alderspensjon for enslige	3,5	5,4	11,3	7,9	5,4	4,6	3,5	3,2	3,2	5,3
– Minste pensjonsnivå – alderspensjon for ektepar/ samboende	4,0	5,4	11,9	8,2	5,5	4,6	3,5	3,2	3,2	5,5
Alderspensjon i gjennomsnitt	4,8	6,5	7,6	6,1	5,6	5,4	4,4	4,0	3,7	5,3
Lønnstakere i alt	4,1	5,4	6,3	4,5	3,7	4,2	4,0	3,9	3,1	4,3

Kilde: Prop. 132 S (2014–2015) – Endringer i statsbudsjettet 2015 under Arbeids- og sosialdepartementet (Tilleggsløyvingar som følge av reguleringa av grunnbeløpet og pensjonar i folketrygda mv. frå 1. mai 2015)

Både grunnbeløpet i folketrygden og årslønnsveksten for lønnstakere i alt økte i perioden 2005–2014 med gjennomsnittlig 4,3 pst. per år. I denne perioden har både minstepensjonene og alderspensjon i gjennomsnitt økt mer enn lønnsveksten. Utviklingen har sammenheng med økningen i minstepensjonen i årene 2008 – 2010. For alderspensjon i gjennomsnitt, er utviklingen påvirket av at nye mottakere av alderspensjon gjennomgående har høyere opptjening enn mottakere av alderspensjon totalt.

Fra 2011 er det innført nye regler for regulering av alderspensjon som gir noe lavere regulering enn lønnsveksten, jf. nærmere omtale over.

Nye mottakere av alderspensjon 62–66 år i 2014

En kan velge å ta ut full alderspensjon, eller redusert pensjon med henholdsvis 20, 40, 50, 60 og 80 pst. uttaksgrad. Tabellen nedenfor viser at gjennomsnittlig uttaksgrad blant de som tok ut alderspensjon før 67 år i 2014 var om lag 92 pst. og den var litt høyere blant menn enn blant kvinner. Gjennomsnittlig alderspensjon i aldersgruppen 62 – 66 år er om lag 199 000 kroner. Om en korrigerer for uttaksgrad og beregner gjennomsnittlig alderspensjon gitt at alle hadde tatt ut full alderspensjon ville denne vært om lag 215 000 kroner. Gjennomsnittlig pensjon er på alle alderstrinn betydelig høyere for menn enn for kvinner som følge av at de har høyest opptjening, og gjennomsnittlig pensjon øker som forventet gjennomgående med uttaksalder.

Nye mottakere av alderspensjon 62–66 år i 2014. Gjennomsnittlig uttaksgrad, gjennomsnittlig alderspensjon, og gjennomsnittlig alderspensjon korrigert for uttaksgrad. Forutsatt G = 88 370 kroner

	Alder ved første uttak av pensjon	Antall	Gjennomsnittlig uttaksgrad	Gjennomsnittlig pensjon	Gjennomsnittlig pensjon korrigert for uttaksgrad
Kvinner	62	4 239	87,1	165 300	186 400
	63	1 131	86,3	164 000	186 500
	64	947	87,8	175 200	197 100
	65	1 119	89,3	178 000	197 700
	66	689	90,9	195 200	212 800
	I alt	8 125	87,7	170 600	191 500
Menn	62	12 595	95,0	208 500	219 000
	63	1 753	91,6	206 800	224 500
	64	1 325	92,5	220 800	237 800
	65	1 467	92,7	215 400	232 000
	66	874	95,3	243 000	255 500
	I alt	18014	94,3	211 500	223 800
Totalt	62	16 834	93,0	197 600	210 800
	63	2 884	89,5	190 000	209 600
	64	2 272	90,5	201 800	220 800
	65	2 586	91,2	199 200	217 100
	66	1 563	93,4	222 100	236 700
	I alt	26 139	92,3	198 800	213 700

Utfordringer og hovedprioriteringer

Fleksibel alderspensjon, med mulighet for uttak fra 62 år, innebærer at valg av pensjoneringstidspunkt får stor betydning for inntekten resten av livet. Den årlige pensjonen blir høyere jo senere den tas ut. Folketrygdens utgifter over tid påvirkes i liten grad av om pensjonen tas ut før eller etter 67 år, siden reglene for uttak av alderspensjon er nøytralt utformet. Imidlertid har folketrygdens årlige utgifter til alderspensjon blitt mindre forutsigbare enn tidligere, siden uttak av alderspensjon nå er et selvstendig valg for den enkelte.

Det er viktig at den enkelte får god informasjon om konsekvensene av de valg man tar når det gjelder uttak av pensjon og fortsatt yrkesaktivitet. Arbeids- og velferdsetaten har et hovedansvar for å gi informasjon og veiledning til brukere om regelverket. Etatens pensjonsportal med en pensjonskalkulator gir den enkelte god mulighet til å beregne nivået på egen pensjon ved ulike tidspunkt for uttak. Personer som ikke nås på denne måten, skal kunne få like god informasjon ved henvendelse på telefon til spesialister på pensjon.

Budsjettforslag 2016

Følgende plantall er lagt til grunn for budsjettforslaget for 2016

	2014	2015 ¹	2016
Gjennomsnittlig antall med grunnpensjon	820 010	853 440	882 030
Gjennomsnittlig antall med tilleggspensjon	784 690	821 085	852 550
Gjennomsnittlig antall med ventetillegg	615	369	221
Gjennomsnittlig antall med inntektpensjon			6 720
Gjennomsnittlig antall med sært tillegg	228 235	238 550	249 315
Gjennomsnittlig pensjon i alt, inklusive etterbetalinger, kroner	218 530	223 405	229 550
Gjennomsnittlig grunnpensjon, inklusive etterbetalinger, kroner	73 590	74 480	76 350
Gjennomsnittlig tilleggspensjon, inklusive etterbetalinger, kroner	144 425	147 890	151 695
Gjennomsnittlig ventetillegg, inklusive etterbetalinger, kroner	13 728	13 972	14 251
Gjennomsnittlig inntektpensjon, inklusive etterbetalinger, kroner			21 130
Gjennomsnittlig sært tillegg, inklusive etterbetalinger, kroner	25 375	23 880	23 010

¹ Tallene er de siste oppdaterte plantallene for 2015 og avviker derfor fra plantallene i Prop. 1 S (2014–2015).

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftene for 2016 er anslått inkludert effekten av trygdeoppjøret 2016. Det vises til omtale av ny rutine for budsjettering av ugifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp under Del I, punkt 2.1.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under kap. 2670 med til sammen 5 548 mill. kroner.

Det foreslås bevilget 202 485 mill. kroner i 2016.

Post 70 Grunnpensjon, overslagsbevilgning

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under posten med til sammen 1 799 mill. kroner.

Regjeringen foreslår å øke grunnpensjonen til gifte og samboende pensjonister fra 85 pst. av grunnbeløpet til 90 pst. av grunnbeløpet, med virkning fra 1. september 2016. Det vises til omtale under Resultatområde 3 Pensjon, mål for

pensjonspolitikken og hovedmål 1 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem. Forslaget vil innebære 710 mill. kroner i merutgifter i 2016 under kap. 2670, post 70.

I budsjettforslaget for 2016 er det lagt til grunn at gjennomsnittlig antall personer med grunnpensjon vil utgjøre 882 030, og at gjennomsnittlig grunnpensjon vil utgjøre 76 350 kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 67 350 mill. kroner.

Post 71 Tilleggspensjon, overslagsbevilgning

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under posten med til sammen 3 517 mill. kroner.

I budsjettforslaget for 2016 er det lagt til grunn at gjennomsnittlig antall personer med tilleggspensjon vil utgjøre 852 550. Videre at gjennomsnittlig tilleggspensjon vil utgjøre 151 695 kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 129 250 mill. kroner.

Post 72 Ventetillegg, overslagsbevilgning

I 2016 kan det første kullet som har tjent opp pensjon etter nye regler ta ut pensjon som 62 åringer. Utgiftene føres på post 72 sammen med ventetillegg.

I budsjettforslaget for 2016 er det lagt til grunn at gjennomsnittlig antall personer med inntektpensjon vil utgjøre 6 720 og videre at gjennomsnittlig inntektpensjon vil utgjøre 21 130 kroner. Utgiftene til inntektpensjon forventes å utgjøre 142 mill. kroner i 2016.

I tillegg føres utgifter til ventetillegg på posten.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under posten med til sammen 4 mill. kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 145 mill. kroner.

Post 73 Sært tillegg, pensjonstillegg mv., overslagsbevilgning

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under posten med til sammen 228 mill. kroner

Det er lagt til grunn at gjennomsnittlig antall med sært tillegg, pensjonstillegg mv. vil utgjøre 249 315 i 2016, og videre at gjennomsnittlig sært tillegg, pensjonstillegg mm. vil utgjøre 23 010 kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 5 740 mill. kroner.

Programkategori 29.80 Forsørgertap og eneomsorg for barn mv.

Utgifter under programkategori 29.80 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
2680	Etterlatte	2 301 157	2 253 800	2 155 400	-4,4
2686	Stønad ved gravferd	167 407	165 200	180 000	9,0
	Sum kategori 29.80	2 468 564	2 419 000	2 335 400	-3,5

Utgifter under programkategori 29.80 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
70–89	Andre overføringer	2 468 564	2 419 000	2 335 400	-3,5
	Sum kategori 29.80	2 468 564	2 419 000	2 335 400	-3,5

Programkategori 29.80 omfatter kapitlene 2680 Etterlatte og 2686 Stønad ved gravferd .

Kap. 2680 Etterlatte omfatter i hovedsak pensjon til gjenlevende ektefeller, tidligere familiepleiere, og barn som har mistet en eller begge forel-

drene. Gjenlevende ektefeller som er uføre er behandlet under kap. 2655 Uførhet, og gjenlevende over 67 år er behandlet under kap. 2670 Alderdom.

Kap. 2680 Etterlatte

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	
70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	1 227 124	1 200 000	1 165 800	
71	Tilleggs pensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	971 927	955 000	895 000	
72	Særtilllegg, <i>overslagsbevilgning</i>	94 843	91 000	88 000	
74	Utdanningsstønad	642	800	600	
75	Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>	6 621	7 000	6 000	
	Sum kap. 2680	2 301 157	2 253 800	2 155 400	

Allmenn omtale

Formålet med ytelser etter denne programkategorien er å sikre inntekt til gjenlevende ektefelle som ikke kan forsørge seg selv, for barn når en av foreldrene eller begge er døde og for enslige familiepleiere som ikke kan forsørge seg selv etter at pleieforholdet er opphørt. I tillegg skal ytelsene bidra til hjelp til selvhjelp.

Pensjon og overgangsstønad er inntektsprøvd, og blir redusert på grunnlag av faktisk og forventet inntekt.

Hovedtrekk ved regelverket

Gjenlevende ektefelle

Ytelser til gjenlevende ektefelle gis etter bestemmelser i folketrygdloven kapittel 17. Ytelsene gis også til registrerte partnere og samboere som har vært gift med hverandre, eller som har eller har hatt felles barn.

En gjenlevende ektefelles rett til ytelser faller bort når vedkommende fyller 67 år. Ytelser kan ikke kombineres med egen alderspensjon eller uføretrygd, men eventuelle rettigheter etter avdøde kan etter egne regler beregnes inn i alderspensjonen eller uføretrygden. Retten til ytelser faller videre bort dersom den gjenlevende får AFP fra offentlig pensjonsordning.

En skilt ektefelle, som ikke har inngått nytt ekteskap før den tidligere ektefellens død, har på nærmere vilkår rett til ytelser som gjenlevende skilt ektefelle.

Pensjon til gjenlevende ektefelle

Pensjon til gjenlevende ektefelle består av grunnpensjon og tilleggspensjon og/eller særtillegg. Pensjonen avledes av avdødes opptjente rettigheter, og pensjonsnivået påvirkes ikke av at avdøde eventuelt har tatt ut fleksibel pensjon. Full grunnpensjon tilsvarer folketrygdens grunnbeløp. En eventuell tilleggspensjon skal, dersom avdøde var under 67 år, utgjøre 55 pst. av den tilleggspensjon den avdøde hadde eller ville ha hatt som ufør. Dersom avdøde var 67 år eller eldre, fastsettes tilleggspensjonen på grunnlag av opptjeningen før dødsfallet. Det ytes særtillegg når tilleggspensjonen er lavere enn særtillegget. Fullt særtillegg tilsvarer folketrygdens grunnbeløp. Dersom grunnpensjonen er redusert på grunn av trygdetid, blir også særtillegget redusert tilsvarende.

Dersom den gjenlevende har, eller kan forventes å få, en årlig arbeidsinntekt som er større enn 50 pst. av grunnbeløpet, skal pensjonen reduseres

med et beløp som svarer til 40 pst. av den overskytende inntekten. Det skal som hovedregel legges til grunn at en gjenlevende ektefelle under 55 år kan forventes å få en årlig arbeidsinntekt på minst to ganger folketrygdens grunnbeløp.

Fra 1. januar 2016 kan det tas ut alderspensjon som er delvis beregnet etter nye opptjeningsregler. Ny alderspensjon i folketrygden har ikke regler som tar hensyn til eventuelle rettigheter som gjenlevende ektefelle. Det er derfor innført en egen bestemmelse i folketrygdloven § 20-19 a om at det skal gis et midlertidig gjenlevendetillegg til den delen av alderspensjonen som gis etter nye opptjeningsregler for årskull født i 1954–1957.

Overgangsstønad til gjenlevende ektefelle

Overgangsstønad kan ytes til gjenlevende ektefelle som ikke har pensjonsrett, og som enten er i en omstillingsfase etter dødsfallet, er under nødvendig utdanning eller har omsorg for små barn. Overgangsstønaden er en midlertidig ytelse som beregnes på samme måte som pensjon til gjenlevende ektefelle.

Andre ytelser til gjenlevende

Det kan gis stønad til nødvendig utdanning, stønad til barnetilsyn og tilskudd til flytting for å komme i arbeid etter de samme regler som for enslig mor eller far, jf. kap. 2620.

Tidligere familiepleiere

En ugift person under 67 år som i minst fem år har hatt nødvendig tilsyn og pleie av foreldre eller annen nærstående, kan gis pensjon eller overgangsstønad når pleieforholdet er opphørt. Full årlig pensjon svarer til folketrygdens minstepensjon for enslige (grunnbeløpet og særtillegget). Pensjonen reduseres på grunnlag av eventuell inntekt familiepleieren har, eller kan forventes å få, på tilsvarende måte som for gjenlevende ektefelle. Overgangsstønad er en midlertidig ytelse, og beregnes på samme måte som pensjon.

Barnepensjon

Barnepensjon gis til barn under 18 år som har mistet en eller begge foreldre. Barnepensjon ytes med 40 pst. av grunnbeløpet for første barn, og 25 pst. av grunnbeløpet for hvert av de øvrige barna.

Når begge foreldrene er døde, får det eldste barnet like stor pensjon som den av foreldrene som ville fått størst pensjon som gjenlevende ekte-

felle. Det nest eldste barnet får 40 pst. av grunnbeløpet og de øvrige barna 25 pst. av grunnbeløpet. Den samlede pensjonen deles likt mellom barna.

Barnepensjon gis som hovedregel til barnet fyller 18 år. Dersom begge foreldrene er døde, og barnet er under utdanning, gis pensjon inntil barnet fyller 20 år. Ved dødsfall som skyldes yrkesskade kan pensjon gis til barnet fyller 21 år.

Rapport

Utgiftsutviklingen

I nominelle beløp har utgiftene under kap. 2680 hatt en samlet reduksjon på 7 pst. i perioden

2010–2014. I fast grunnbeløp har det vært en nedgang i utgiftene på 21 pst. i løpet av samme periode. Nedgangen skyldes at antall gjenlevende ektefeller med pensjon har gått ned de siste årene. Dødeligheten i aldersgruppene under 67 år er redusert, særlig blant menn, og det har dermed blitt færre enker. Den økende yrkesaktiviteten blant kvinner påvirker også utviklingen i antall gjenlevende ektefeller som får utbetalt ektefellepensjon, da pensjonen avkortes mot inntekt og dermed faller helt bort over visse inntektsnivåer.

Gjenlevende ektefeller med pensjon per 31.12. og endring fra foregående år. 2012–2014

År	Med grunnpensjon		Med særtillegg		Med tilleggspensjon	
	Antall personer	Endring fra året før	Antall personer	Endring fra året før	Antall personer	Endring fra året før
2012	19 478	-1 100	5 446	-349	19 066	-1 070
2013	18 524	-954	5 205	-241	18 127	-939
2014	17 572	-952	4 932	-273	17 207	-920

De aller fleste gjenlevende ektefeller med pensjon er kvinner, 90 pst. i 2014. Rundt 54 pst. av enkene og 19 pst. av enkemennene under 67 år mottar pensjon eller overgangsstønad.

Andelen gjenlevende ektefeller i arbeid eller under utdanning har økt de siste årene. I 2014 var i overkant av fire av fem av alle gjenlevende ektefeller med pensjon/stønad i arbeid eller under utdanning.

Antall personer med avgang fra gjenlevendepensjon og tilstand etter avgang. 2014

Kjønn	Totalt antall	Alderspensjon	Uførepensjon	AFP	Gift	I arbeid ¹	Død	Annet
Totalt	2 862	1 636	476	261	53	366	39	31
Kvinner	2 492	1 471	426	224	38	276	33	24
Menn	370	165	50	37	15	90	6	7

¹ Registrert i AA-registeret

57 pst. av gjenlevende ektefeller med avgang fra gjenlevendepensjon har overgang til alderspensjon, mens 17 pst. har blitt uførepensjonister. 9 pst. har gått over til AFP, mens om lag 2 pst. har mistet pensjonen på grunn av ekteskapsinngåelse. 1 pst. er døde. Av de gjenværende 14 pst. er de

aller fleste i arbeid. Dette er i stor grad personer som også har vært i arbeid samtidig som de har mottatt gjenlevendepensjon, og som nå har fått høyere inntekt slik at hele pensjonen avkortes. De som slutter å motta gjenlevendepensjon har i gjennomsnitt mottatt pensjon i åtte år.

Barnepensjonister per 31. desember. 2012–2014

	2012	2013	2014	Endring 2010–2014 i pst.
Antall i alt	13 157	12 967	12 735	-3,2
Begge foreldre døde	216	192	180	-16,7

Antall barnepensjonister utgjør 1 pst. av alle unge mellom 0 og 20 år. Det er omlag 1,5 barn per barnekull som fortsatt har én forelder i live, og rundt 1,3 barn per barnekull blant foreldreløse.

Utfordringer og hovedprioriteringer

Gjenlevende ektefelle

Personer som mister ektefelle i ung alder, og som ikke kommer i arbeid i løpet av en relativt kort periode, står i fare for å bli varig avhengig av stø-

nad. Arbeids- og velferdsetaten har derfor et ansvar for å følge opp unge gjenlevende for å motivere til selvforsørgelse på samme måte som overfor enslige forsørgere.

Tilpasningene i regelverket for pensjon til gjenlevende ektefelle til fleksibel alderspensjon er midlertidige. Regjeringen er i ferd med å nedsette et utvalg som skal utrede etterlatteytelsene i folketrygden, jf. nærmere omtale under Resultatområde 3 Pensjon, Strategier og tiltak.

Budsjettforslag 2016

Følgende plantall er lagt til grunn ved fastsetting av budsjettforslaget for 2016

	2014	2015 ¹	2016
Antall gjenlevende med grunnpensjon per 31.12	17 572	16 830	16 130
Antall gjenlevende med tilleggspensjon per 31.12	17 207	16 480	15 790
Antall gjenlevende med særtillegg per 31.12	4 932	4 720	4 510
Antall gjenlevende med stønad til barnetilsyn per 31.12	266	255	244
Gjennomsnittlig pensjon i alt, kroner	98 501	99 240	100 130
Gjennomsnittlig grunnpensjon i alt, kroner	43 180	43 500	43 920
Gjennomsnittlig tilleggspensjon i alt, kroner	52 030	52 310	52 700
Gjennomsnittlig særtillegg, kroner	15 704	15 930	16 180
Gjennomsnittlig stønad til barnetilsyn, kroner	24 892	25 080	25 290

¹ Tallene er de siste oppdaterte plantall for 2015 og avviker derfor fra plantallene i Prop. 1 S (2014–2015).

Plantall tidligere familiepleiere

	2014	2015 ¹	2016
Antall pensjonister per 31.12.	58	38	24
Gjennomsnittlig pensjon i alt, kroner	162 737	164 450	166 360
Gjennomsnittlig grunnpensjon, kroner	81 369	81 980	82 680
Gjennomsnittlig særtillegg, kroner	81 368	82 560	83 860

¹ Tallene er de siste oppdaterte plantall for 2015 og avviker derfor fra plantallene i Prop. 1 S (2014–2015).

Plantall barnepensjon

	2014	2015 ¹	2016
Antall barnepensjonister per 31.12	12 735	12 540	12 330
Gjennomsnittlig pensjon	31 638	31 870	32 150

¹ Tallene er de siste oppdaterte plantall for 2015 og avviker derfor fra plantallene i Prop. 1 S (2014–2015).

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftene for 2016 er anslått inkludert effekten av trygdeoppgjøret 2016. Det vises til omtale av ny rutine for budsjettering av ugifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp under Del I, punkt 2.1.

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under kap. 2680 med til sammen 82 mill. kroner.

Det foreslås bevilget 2 155,8 mill. kroner i 2016.

Post 70 Grunnpensjon, overslagsbevilgning

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under posten med til sammen 45 mill. kroner

Regjeringen foreslår å øke grunnpensjonen til gifte og samboende pensjonister fra 85 pst. av grunnbeløpet til 90 pst. av grunnbeløpet, med virkning fra 1. september 2016. Det vises til omtale under Resultatområde 3 Pensjon, mål for pensjonspolitikken og hovedmål 1 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem. Forslaget vil innebære 0,8 mill. kroner i merutgifter i 2016 under 2680 post 70.

I budsjettforslaget for 2016 anslås det en middelbestand på 28 500, med en gjennomsnittlig ytelse på om lag kr 40 900.

For 2016 foreslås en bevilgning på 1 165,8 mill. kroner.

Post 71 Tilleggspensjon, overslagsbevilgning

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under posten med til sammen 34 mill. kroner

I budsjettforslaget for 2016 er det lagt til grunn en middelbestand på 216 200, med en gjennomsnittlig ytelse på kr 56 100.

For 2016 foreslås en bevilgning på 895 mill. kroner.

Post 72 Særtilllegg, overslagsbevilgning

Sammenliknet med Saldert budsjett 2015 bidrar trygdeoppgjøret i 2015 og anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2016 til å øke utgiftsanslaget under posten med til sammen 3 mill. kroner.

I budsjettforslaget for 2016 anslås det en middelbestand på 4 700, med en gjennomsnittlig ytelse på kr 19 200.

For 2016 foreslås en bevilgning på 88 mill. kroner.

Post 74 Utdanningsstønad

Utdanningsstønad gis til gjenlevende ektefeller og tidligere familiepleiere etter samme bestemmelser som for enslig mor eller far, jf. kap. 2620. Utgiftene til utdanningsstønad vil være avhengig av det totale antall gjenlevende, arbeidsmarkedet, det generelle utdanningsnivået, valg av utdannings-type mv. Dette er forhold som til dels er vanskelige å forutsi.

For 2016 foreslås en bevilgning på 0,6 mill. kroner.

Post 75 Stønad til barnetilsyn, overslagsbevilgning

Stønad til barnetilsyn gis til gjenlevende ektefeller etter samme bestemmelser som for enslig far eller mor, jf. kap. 2620. Satsen for stønad til barnetilsyn foreslås nominelt videreført i 2015.

For 2016 foreslås en bevilgning på 6 mill. kroner.

Kap. 2686 Stønad ved gravferd

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2016
		2014	Saldert budsjett 2015	
70	Gravferdsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	167 407	165 200	180 000
	Sum kap. 2686	167 407	165 200	180 000

Post 70 Gravferdsstønad, overslagsbevilgning**Allmenn omtale**

Formålet med stønad ved gravferd etter folketrygdloven kapittel 7 er å kompensere for utgifter til gravferd. Når et medlem i folketrygden dør kan det gis gravferdsstønad og stønad til bæretransport. Det ytes også stønad til et medlems ektefelle og barn under 18 år, som ikke selv er medlemmer i folketrygden, dersom disse oppholder seg i Norge og blir forsørget av medlemmet.

Hovedtrekk ved regelverket

De fleste dødsbo har tilstrekkelig med midler til å besørge en verdig begravelse. Gravferdsstønaden er behovsprøvd (med unntak for barn under 18 år), og utgjør maksimalt 22 723 kroner (fra 1.januar 2016). Størrelsen på stønaden fastsettes av Stortinget. Når avdøde etterlater seg ektefelle, gis det et fribeløp for finansformue tilsvarende

maksimal stønad. I tillegg kan det gis stønad til dekning av nødvendige utgifter til transport av bære ut over 10 pst. av gravferdsstønaden (2 272 kroner fra 1.januar 2016), dersom baren med den avdøde må transporteres lengre enn 20 km. Nødvendige utgifter til gravlegging av dødfødte barn dekkes med opptil 22 723 kroner.

Ved dødsfall under opphold utenfor landet, kan det i visse tilfeller ytes stønad etter særskilte regler.

Formue skal dokumenteres ved sist innsendte selvangivelse eller siste likningsutskrift.

Rapport

Utgiftene til stønad ved gravferd i 2014 var på 167,4 mill. kroner. Av dette ble det utbetalt 63,6 mill. kroner til behovsprøvd gravferdsstønad, 94,9 mill. kroner til bæretransport og 8,9 mill. kroner til andre formål, hovedsakelig til gravferdsstønad for dødfødte barn.

Behovsprøvd gravferdsstønad 2012–2014

År	Utgifter, mill. kroner	Antall mottakere	Mottakere i pst. av antall døde	Gjennomsnittlig beløp, kroner	Maksimal sats, kroner
2012	74,5	4 255	10,1	17 503	20 652
2013	72,3	4 055	9,8	17 825	21 336
2014	63,6	3 557	8,8	17 871	22 083

I 2014 mottok 3 575 personer behovsprøvd gravferdsstønad, mot 4 055 i 2013. Andelen dødsfall hvor det ble gitt behovsprøvd gravferdsstønad var

8,8 pst. I tillegg ble det i 2014 utbetalt stønad til bæretransport for 13 730 personer, og gravferdsstønad for 667 dødfødte barn.

Budsjettforslag 2016

Det foreslås at satsen for den behovsprøvd gravferdsstønaden økes fra maksimalt 22 083 kroner til maksimalt 22 723 kroner.

I anslagene er gjennomsnittlig antall mottakere av behovsprøvd gravferdsstønad anslått til 3 470, og gjennomsnittlig beløp pr. mottaker på

18 030 kroner. For stønad til båretransport anslås det at antall mottakere vil bli 14 430, med et gjennomsnittlig beløp pr. mottaker på 7 550 kroner.

Øvrige utgifter på posten, hovedsakelig utgifter til gravlegging av dødfødte barn, forventes å utgjøre 8,2 mill. kroner i 2016.

For 2016 foreslås en bevilgning på 180 mill. kroner.

Resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet

Innledning

Regjeringens mål er et arbeidsliv for alle. En forutsetning for dette er et godt og sikkert arbeidsmiljø og et seriøst arbeidsliv uten sosial dumping og arbeidslivskriminalitet.

Resultatområdet arbeidsmiljø og sikkerhet omfatter arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhet i norsk arbeidsliv; på land og på norsk kontinental-sokkel. Dette innebærer arbeid med strategisk utvikling av regelverk, forvaltning, tilsyn, kunnskapsutvikling og samarbeid knyttet til et bredt spekter av tema som berører arbeidslivet.

Hovedmål og strategier

Regjeringen vil jobbe for et seriøst arbeidsliv, vel fungerende trepartssamarbeid, høy produktivitet, høy HMS-standard og trivsel blant arbeidstakerne. Dette vil bidra til et godt og ryddig arbeidsliv for alle og understøtte ansvars- og rollefordelingen i norsk arbeidsliv. Et seriøst, godt og sikkert arbeidsmiljø og gode arbeidsvilkår er viktig for den enkelte arbeidstaker og for høy standard og kvalitet på produksjon av varer og tjenester.

Arbeidsgivere skal sørge for at arbeidsmiljøet, sikkerheten og arbeidsforholdene for øvrig er tilfredsstillende og forsvarlig slik at arbeidstakernes helse og arbeidsevne ivaretas også i et langsiktig perspektiv. Arbeidsgiverne skal også legge til rette for at arbeidstakere med midlertidig eller varig nedsatte funksjonsevner, skal kunne være i arbeid så langt det er mulig. Arbeidstakerne har både rett og plikt til å medvirke til dette. I petroleumsvirksomheten er det i tillegg nødvendig med sterkt fokus på forebygging av storulykker.

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet er inndelt i følgende hovedmål:

- Hovedmål 1: Et seriøst, trygt og fleksibelt arbeidsliv
- Hovedmål 2: Lav risiko for storulykker i petroleumssektoren
- Hovedmål 3: Utvikling og formidling av ny kunnskap om arbeidsmiljø, arbeidsforhold, arbeidshelse og sikkerhet

Boks 6.1 Nærmere om ansvarsområdet:

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsmyndighetene har ansvaret for forvaltning av arbeidsmiljøloven med tilhørende forskrifter, enkeltbestemmelser i petroleumsløven med tilhørende HMS-forskriftsverk og arbeidstvistlovgivingen. Forvaltningsansvaret inkluderer også bl.a. regelverk for medbestemmelse i selskapslovgivningen, ferieloven, lønnsgarantiloven, lov om lønnsnemnd i arbeidstvister, samt allmenngjøringsloven. Departementet har på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet etatsstyringsansvar for Arbeidstilsynet (kap. 640), Petroleumstilsynet (kap. 642) og Statens arbeidsmiljøinstitutt (kap. 643), administrativt ansvar for Riksmekleren (kap. 648) og Arbeidsretten (kap. 648) og sekretærfunksjonen for Bedriftsdemokratinemnda, Rikslønnsnemnda og Tariffnemnda (kap. 648).

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet omfatter også de deler av programkategori 33.30 Arbeidsliv som omhandler lønnsgaranti. Nærmere bestemt gjelder dette kap. 2542, post 70 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv. og kap. 5704, post 70 Dividende.

Hovedstrategi

Myndighetenes hovedstrategi er å støtte opp under arbeidsgiveransvaret og å bidra til at virksomhetene driver et systematisk og forebyggende helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid og sørger for lovlige arbeidsforhold. Dette er i samsvar med arbeidsmiljølovens krav om at det er arbeidsgiver selv som skal sørge for et fullt forsvarlig og inkluderende arbeidsmiljø, og petroleumsløvens krav om forsvarlig virksomhet.

Strategiske virkemidler

Tilsyn, veiledning og informasjon

Utvelgelse av hvilke bransjer og virksomheter myndighetene bør rette sin innsats mot må baseres på kunnskap om risiko. Når det gjelder valg av virkemidler må det tas utgangspunkt i forholdene i den aktuelle bransjen og hva som vil bidra til mest effektiv påvirkning. Likeledes er det viktig at myndighetenes fokus og prioritering av tema og arbeidsmiljøutfordringer svarer på bransjens og de aktuelle virksomheters viktigste utfordringer.

Kunnskapsformidling, veiledning og informasjon er viktige virkemidler i oppfølgingen av virksomheter og bransjer/næringer for å bidra til at virksomhetene har tilstrekkelig kunnskap for å kunne arbeide forebyggende med HMS. I det pågående utviklingsarbeidet vil Arbeidstilsynet utvikle og utprøve en større bredde i sin virkemiddelbruk, tilpasset utfordringene.

I forbindelse med tilsyn i enkeltvirksomheter kan Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet benytte ulike reaksjoner dersom de avdekker brudd på regelverket. Reaksjonene må stå i forhold til alvorlighetsgrad og vesentlighet. De ulike reaksjonstypene er varsel om pålegg, pålegg om utbedring innen en fastsatt frist, tvangsmulkt, stansing av virksomheten dersom det er fare for liv og helse eller politianmeldelse. Tilsynsetatene har også mulighet til å ilegge overtredelsesgebyr ved brudd på regelverket.

Regelverksutvikling

Regelverket på arbeidsretts-, arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet, både på land og på norsk sokkel, er det sentrale virkemidlet for regulering av rettigheter, plikter og atferd blant arbeidsgivere og arbeidstakere. Regelverket skal bidra til en god HMS-tilstand og gode arbeidsforhold i norske virksomheter, samtidig som det avspeiler den generelle velferdsutviklingen i samfunnet. Regelverket skal også være brukervennlig og tilgjengelig. Det er en målsetting å ha et stabilt og forutsigbart regelverk. Samtidig må regelverket håndtere arbeidslivets stadige endringer og utfordringer. Det er derfor naturlig at regelverk på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet er i kontinuerlig utvikling, og endres i tråd med utviklingen i samfunnet for øvrig.

Gjennom EØS-avtalen er Norge forpliktet til å gjennomføre bl.a. EUs minimumsdirektiver om arbeidsrett og arbeidsmiljø. Både rettspraksis og regelverksendringer i EU påvirker behovet for regelverksutvikling på feltet.

Kunnskap og kompetanse

Politikkutvikling og forvaltning av arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhetsområdet er avhengig av godt kunnskapsgrunnlag på en lang rekke tematiske områder, bl.a. risikobasert myndighetsinnsats, storulykkerisiko, fysiske, psykiske og organisatoriske risikoforhold, arbeidsrett (kollektiv og individuell), arbeidstid, arbeidsorganisering, medbestemmelse og medvirkning og andre forhold og tiltak som påvirker trivsel og arbeidstilknytning.

Det iverksettes og pågår derfor ulike tiltak for kunnskapsutvikling, herunder en rekke kunnskapsprosjekter/FoU-aktiviteter på forskjellige nivå og arenaer som har som mål å gi bedre kvalitativt grunnlag for veivalg og beslutninger hos myndighetene, partene i arbeidslivet og virksomhetene.

Samarbeid – partssamarbeid

Den norske arbeidslivsmodellen, med bl.a. et utstrakt partssamarbeid, blir ofte sett på som en forutsetning for de gode resultatene som er oppnådd med et velfungerende arbeidsliv, et godt arbeidsmiljø, lav arbeidsledighet og høy yrkesdeltagelse.

Regjeringen vil jobbe for et velfungerende trepartssamarbeid. Dette er et av flere virkemidler i arbeidet for et seriøst arbeidsliv. Viktige arenaer for partssamarbeid er Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd, samarbeidet om oppfølging av IA-avtalen, Sikkerhetsforum i petroleumsvirksomheten, Rådet for Arbeidstilsynet, Regelverksforum, treparts bransjeprogrammer m.fl.

Regjeringen vil samarbeide med partene i arbeidslivet om en bred og vedvarende innsats mot kriminalitet i arbeidslivet.

Hovedmål 1: Et seriøst, trygt og fleksibelt arbeidsliv

Tilstandsvurdering og utfordringer

De aller fleste i Norge arbeider under gode og forsvarlige arbeidsforhold og har god helse. Arbeidsforholdene er jevnt over bedre enn i andre land, og de senere årene har mange opplevd en ytterligere forbedring av arbeidsmiljø og arbeidsvilkår. Men selv om helhetsbildet er bra, står vi overfor viktige utfordringer når det gjelder å bidra til at alle opplever et seriøst, trygt og fleksibelt arbeidsliv:

- Enkelte virksomheter og bransjer preges av useriøsitet, sosial dumping og arbeidslivskriminalitet.

- Det er fortsatt HMS-utfordringer, særlig i enkelte næringer og yrker.
- Deler av arbeidslivet er preget av høyt sykefravær og tidlig avgang/lav pensjoneringsalder.

Useriøsitet og sosial dumping – arbeidslivskriminalitet

Regjeringen vil legge til rette for et arbeidsliv der alle arbeidstakere har gode og trygge arbeidsplasser og skikkelige lønns- og arbeidsforhold. Regjeringen vil gjøre det enklere å drive seriøst og vanskeligere å drive useriøs og lovstridig virksomhet.

Erfaring fra offentlige kontrollmyndigheter som politiet, skattemyndighetene og Arbeidstilsynet er at det i økende grad forekommer multikriminalitet i arbeidslivet, ved at en rekke ulike lover brytes systematisk med et formål om å oppnå økonomisk gevinst. Dette kan dreie seg om lovbrudd som skjer i arbeidsforholdet, herunder lønnsforhold, arbeid uten arbeidstillatelse og manglende innrapportering til skattemyndighetene.

I 2014 la Arbeidstilsynet, NAV, politiet, kriminalomsorgen, Mattilsynet, Skatteetaten, Tollvesenet og Utlendingsdirektoratet fram en felles situasjonsbeskrivelse om kriminalitet i arbeidslivet. Her vises det til at det i visse bransjer har oppstått et marked for varer og tjenester som er basert på lave personalkostnader som følge av lav lønn og dårlige arbeidsvilkår. I mange tilfeller skyldes de lave kostnadene brudd på allmenngjøringsloven i de allmenngjorte bransjene og på bestemmelser i arbeidsmiljøloven som regulerer sikkerhet, arbeidstid og rettigheter for arbeidstaker. Som oftest foreligger det indikasjoner på brudd på annet regelverk også, bl.a. skatte- og avgiftsregler. Det er bred enighet mellom de offentlige kontrollorganene om at utfordringene med kriminalitet i arbeidslivet er økende. Useriøsitet og sosial dumping kan også virke konkurransevridende og svekke de virksomheter som ønsker å drive seriøst. Dette kan igjen bidra til å undergrave samfunnsstrukturen ved økende omfang av økonomisk kriminalitet og svikt i innbetaling av skatter og avgifter.

Utenlandske arbeidstakere i norsk arbeidsliv er særlig utsatt ved useriøs virksomhet og brudd på arbeidslivets regelverk. Internasjonale studier viser at arbeidsinnvandrere er overrepresentert på skadestatistikken. Studiene forklarer forskjellene bl.a. med at arbeidsinnvandrerne i større grad utfører farlige arbeidsoperasjoner uten tilstrekkelig sikring eller opplæring. I tillegg vises det til at arbeidsinnvandrerne jobber mer, har mer skiftarbeid, jobber mer overtid for å tjene mer, samt at språkproblemer bl.a. kan medføre dårlig

sikkerhetskommunikasjon og dårligere sikkerhetsopplæring.

Utfordringene med useriøsitet, sosial dumping og arbeidslivskriminalitet gjelder imidlertid ikke bare arbeidsinnvandrere. Enkelte bransjer utmerker seg med mange useriøse virksomheter, dårlige arbeidsforhold og høy arbeidsmiljøbelastning. I situasjonsbeskrivelsen nevnes spesielt følgende bransjer: Bygg og anlegg, renhold, restaurant og uteliv, landbruk, verftsindustri, transport og fiskeindustri.

Useriøse forhold og kriminalitet undergraver i tillegg de verdiene som er grunnlaget for partsamarbeidet i norsk arbeidsliv. Holden-utvalget (NOU 2013:13), som vurderte utfordringer for lønnsdannelsen og norsk økonomi, uttalte i sin innstilling at det er nødvendig med ordninger for å motvirke sosial dumping og lavlønnskonkurranse i lang tid framover.

Arbeidsmiljø, helse og sikkerhet

Gjennom systematisk arbeid med HMS skal virksomhetene selv forebygge at arbeidstakere blir skadet, syke eller utsatt for unødig risiko på arbeidsplassen. Fokus på virksomhetenes systematiske HMS-arbeid er derfor et viktig forebyggende tiltak.

Utviklingen innen arbeidsmiljø og helse er generelt positiv, men det finnes fortsatt utfordringer og en opphopning av risikofaktorer i arbeidsmiljøet og helseutfordringer i enkelte næringer og yrker.

Arbeidsskader

Skader og dødsfall som følge av ulykker er et alvorlig problem, særlig innen enkelte deler av arbeidslivet. Alvorlige hendelser med dødsfall eller alvorlige personskader som utfall er ofte relatert til mangelfullt systematisk HMS-arbeid, som organisering og planlegging av arbeidet i tillegg til mangelfull ledelsesoppfølging og forståelse for risiko.

I 2014 omkom 44 mennesker i arbeidsulykker i det landbaserte arbeidslivet²⁶. I et langsiktig perspektiv har det vært en klar nedgang i antall dødsulykker, men de siste femten årene har denne nedgangen flatet ut.²⁷ De fleste ulykkene i 2014

²⁶ Arbeidsskadedødsfall som finner sted offshore, til havs, eller i forbindelse med luftfart ligger ikke under Arbeidstilsynets myndighetsområde og inngår derfor ikke i dette tallgrunnlaget.

²⁷ Faktabok om arbeidsmiljø og helse 2015, STAMI

skjedde innenfor næringene bygg og anlegg (11), jord-, skogbruk og fiske (8), transport og lagring (8) og industri (6). En stor andel av disse var utenlandske statsborgere, og denne andelen er økende.

Dagens statistikk over arbeidsskader er ikke tilfredsstillende og således ikke egnet for offentliggjøring. Ved hjelp av beregninger anslår STAMI imidlertid antallet skader til å ligge rundt 105 000 i året.²⁸ Det pågår arbeid både i regi av Statistisk sentralbyrå (SSB), Arbeids- og velferdsetaten og Arbeidstilsynet for å forbedre statistikkgrunnlaget.

Kjemisk helsefare

Kjemisk helsefare er fortsatt et problem i norsk arbeidsliv, og helsekonsekvensene kan være svært alvorlige med død som ytterste konsekvens. Et stort antall nye kjemikalier har kommet, og vil komme til, eksempelvis knyttet til nanoteknologi. Det er fortsatt en for liten andel av alle eksisterende kjemikalier som er risikovurdert på en tilstrekkelig måte.

Andelen norske arbeidstakere som oppgir at de i 2013 i sin arbeidssituasjon eksponeres for kjemikalier, gasser og damper er 13 pst, mens 17 pst. oppgir at de eksponeres for støv, røyk og eksos.

Undersøkelser fra EUs arbeidsmiljøorgan Bilbaoinstituttet anslår i en internasjonal sammenligning at det i Norge er ca. 1 700 dødsfall årlig som helt eller delvis er arbeidsrelaterte, og at dødsfall knyttet til kjemiske eksponeringer utgjør den betydeligste andelen av disse. Videre anslår de at det i Norge årlig er 160 000 tilfeller av arbeidsrelatert sykdom, hvorav 74 000 er relatert til yrkeseksponering for kjemikalier.

Mange bransjer med velkjent kjemisk risiko har en betydelig og økende andel utenlandske arbeidstakere. Flere av disse bransjene kan knyttes til useriøsitet og sosial dumping-problematikk. Unge i arbeidslivet er også en utsatt gruppe fordi disse arbeidstakerne ofte har lite kunnskap om HMS generelt.

Støyeksponering

Til tross for at eksponeringen for sterk støy er betydelig redusert de siste årene er støyskader fortsatt den arbeidsrelaterte sykdommen som hyppigst blir meldt til Arbeidstilsynet. De utgjør om lag 60 pst. av totale meldte arbeidsrelaterte

sykdommer,²⁹ og andelen holder seg stabil trass i forebyggende tiltak.

Arbeidsrelatert helse – sykefravær

De største helseutfordringene i Norge når det gjelder omfang og kostnader i form av redusert helse, sykefravær og uførhet er knyttet til muskel- og skjelettplager og psykiske helseplager. I SSBs levekårsundersøkelse om arbeidsmiljø i 2013 (LKU 2013) rapporterte om lag sju av ti yrkesaktive om muskel- og skjelettsmerter i løpet av en måned. Forekomsten av psykiske plager blant yrkesaktive har vært stabil de to siste tiårene. Om lag 15 pst. av alle yrkesaktive oppgir psykiske plager i løpet av den siste måneden.

I 2014 registrerte NAV om lag 484 000 legeomeldte sykefraværstilfeller. I LKU 2013 oppga nær 40 pst. av de som det siste året hadde vært sykemeldt av lege 14 dager eller mer at fraværet var forårsaket av helseproblemer som helt eller delvis skyldtes jobb. De bakenforliggende årsakene knyttet til utvikling av psykiske- og muskel-skjelettplager er ofte sammensatte, og betydningen av arbeidsforhold er en del av dette helhetsbildet. STAMI har gjennom statistiske analyser beregnet at om lag 40 pst. av de legeomeldte langtidssykemeldingene i løpet av et år helt eller delvis kan tilskrives mekaniske (ergonomiske) og psykososiale arbeidsmiljøforhold. Potensialet for forebygging ved å fokusere på eksponeringsreduksjoner på arbeidsplassene er følgelig betydelig.

Næringer som transport og lagring, overnatting og servering, bygg og anlegg, primærnæringene og helse- og sosialtjenester har særlige utfordringer knyttet til arbeidsrelatert helse. Disse næringene kjennetegnes av arbeidsforhold som kan føre til helseproblemer, høy forekomst av selvrapporterte helseplager, høyt sykefravær og høy avgang fra jobb. Et viktig mål er å forbedre kunnskapsgrunnlaget om sammenhengen mellom arbeidsmiljø og helse og spre informasjon om hvordan arbeidsrelaterte sykdommer og skader kan forebygges. Arbeidsplassen er en viktig arena for forebygging av sykdom og tilrettelegging for sykmeldte med sikte på å unngå uførepensjonering og utstøting fra arbeidslivet.

Flexibilitet og trygge rammer i arbeidslivet

Norsk arbeidsliv kjennetegnes av endringer, og mange opplever krav om stadige omstillinger.

²⁸ Faktabok om arbeidsmiljø og helse 2015, STAMI

²⁹ Faktabok om arbeidsmiljø og helse 2015, STAMI

Samtidig er det en underliggende stabilitet i arbeidslivet. Selv om mange arbeidstakere flytter over til andre næringer og nye virksomheter, har de fleste fortsatt fast ansettelse og jobber til faste tider. Arbeidsforholdene oppleves som gode av de fleste i norsk arbeidsliv. I europeisk sammenheng er norske yrkesaktive blant dem som i minst grad rapporterer om frykt for å miste jobben.

Teknologisk og global utvikling har ført til at behovet og muligheten for mer fleksibilitet i arbeidslivet har økt. Endringer i nærings- og yrkessammensetning gir også nye behov. Arbeidslivet blir mer spesialisert og krever stadig høyere kompetanse. Antallet arbeidsinnvandrere er i sterk økning, og andelen kvinner som deltar i arbeidslivet nærmer seg halvparten av den totale arbeidsstyrken.

Høy yrkesdeltaking og arbeidsinnsats og videre oppgang i arbeidsproduktiviteten er avgjørende for levestandarden i Norge.

Arbeidstid

I 2013 var det 2,7 millioner yrkesaktive i Norge. Andelen av befolkningen i arbeidsstyrken er blant den høyeste i OECD-området, og den har økt fra 61 pst. i 1972 til 71 pst. i 2013. Normalarbeidstiden for heltidsansatte i norsk arbeidsliv er lavere enn gjennomsnittet i OECD. Andelen som arbeider i en skift- eller turnusordning er høyere enn i mange andre land, og omfanget har økt jevnt de siste årene. I 2013 jobbet nærmere 25 pst. av alle arbeidstakere skift eller turnus. Norge kommer positivt ut sammenlignet med de fleste europeiske land når det gjelder arbeidstid og arbeidsmiljø. Norsk arbeidsliv kjennetegnes av relativt høye krav i jobben kombinert med forholdsvis gode muligheter for arbeidstakere til å påvirke egen arbeidshverdag.

Gode regler om arbeidstid er viktig både for virksomhetene og for den enkelte arbeidstakers hverdag. Hovedformålet med arbeidstidsbestemmelsene er at arbeidstakerne har en arbeidstid som ikke påfører dem og deres nærmeste familie unødige helsemessige og sosiale belastninger. Arbeidstakere skal ha arbeidstidsordninger som ivaretar deres helse og velferd, som gjør det mulig å finne den rette balansen mellom arbeid og fritid og som legger til rette for lange yrkeskarrierer. Arbeidstidsbestemmelsene må også balanseres mot økt risiko for feil og arbeidsulykker, slik at arbeidstakerne ikke utsetter seg selv og andre for fare. Samtidig må virksomheter kunne drive godt og lønnsomt og institusjoner må på best mulig måte kunne ivareta brukernes interesser.

Arbeidstidsbestemmelsene må balanseres mot sentrale politiske mål som høy sysselsettingsgrad, best mulig utnyttelse av samfunnets ressurser for å bidra til høy verdiskapning og et høyt nivå på velferdstjenestene, et seriøst arbeidsliv, personlig trygghet og frihet for den enkelte og ivaretagelse av ansattes liv og helse.

Midlertidig ansettelse og andre tilknytningsformer

Faste og midlertidige ansettelser er de to hovedformene for ansettelse i norsk arbeidsliv. Regjeringen legger til grunn at hovedregelen er og skal være fast ansettelse.

Samtidig er det viktig at regelverket gir en viss fleksibilitet, og er utformet slik at det både åpner for at flest mulig kan prøve seg i arbeidslivet og at virksomhetene får en viss mulighet til å prøve ut sitt arbeidskraftbehov. Midlertidig ansettelse kan være en måte å imøtekomme dette på, men også innleie og entrepriser kan dekke et fleksibilitetsbehov som er fullt ut legitimt. Regjeringen er samtidig opptatt av å følge utviklingen med hensyn til ulike tilknytningsformer nøye.

I enkelte bransjer ses tendenser til utvikling i retning av særlige ansettelses- og tilknytningsformer, for eksempel det som betegnes som «fast ansettelse uten garantilønn». Andre tilknytninger har klare likhetstrekk med arbeidsforhold, men betegnes som kontraktsforhold, f. eks. tilknyttede konsulenter, frilansere osv. Bl.a. i forbindelse med myndighetenes innsats mot kriminalitet i arbeidslivet er det blitt satt fokus på at enkelte tilknytningsformer velges for å forsøke å omgå regelverket. Dette kan for eksempel skje gjennom «fiktive entrepriser» som tar sikte på å omgå reglene om likebehandling av innleide arbeidstakere, eller ved bruk av selvstendig næringsdrivende som i realiteten er arbeidstakere.

Utgangspunktet må være at det er de reelle, underliggende forholdene som er avgjørende for rettigheter og plikter. Regjeringen ønsker avklarte rettigheter og et ryddig arbeidsliv, som ikke gir grobunn for omgørelser og useriøsitet.

Eldre i arbeidslivet

Regjeringen ønsker å legge til rette for at eldre skal stå lengre i arbeidslivet. Dette er viktig for samfunnet og virksomhetene som har behov for arbeidskraft og for at flere bidrar til å finansiere vår felles velferd og framtidige pensjonskostnader. Samtidig er arbeid i seg selv viktig for den enkelte arbeidstaker.

Å få folk til å stå lenger i arbeid var et viktig mål med pensjonsreformen, og er et av de tre målene i IA-avtalen. Regjeringen arbeider videre med tiltak som kan bidra til ytterligere vekst i yrkesaktiviteten blant eldre. Gode og meningsfylte arbeidsplasser står sentralt for å oppnå dette.

Strategier og tiltak

Useriøsitet og sosial dumping – arbeidslivskriminalitet

Styrket innsats mot arbeidslivskriminalitet

Regjeringen vil styrke innsatsen for ryddige og seriøse arbeidsforhold og vil bekjempe kriminalitet i arbeidslivet. Det er lagt fram en egen strategi mot arbeidslivskriminalitet. Strategien er utarbeidet etter dialog med hovedorganisasjonene i arbeidslivet. Regjeringen legger opp til et bredt samarbeid med arbeidslivets parter om innsatsen mot arbeidslivskriminalitet. Strategien er i sin helhet gjengitt i del III.

Samarbeidet mellom de offentlige tilsyns- og kontrollmyndighetene styrkes og gjøres mer systematisk. Etter bevilgning i statsbudsjettet 2015 er det opprettet samlokaliserte enheter mot arbeidslivskriminalitet i Bergen, Stavanger og Oslo. Politiet, Skatteetaten, Arbeidstilsynet, NAV Kontroll, Kemneren og Tolletaten inngår i samarbeidet. Samlokalisering legger til rette for bedre og mer effektivt samarbeid mellom etatene.

Det er satt i gang en ekstern evaluering av hvordan det lokale og regionale samarbeidet mellom etatene fungerer. Resultatet vil foreligge i løpet av første halvår 2016. I 2015 er det utarbeidet en felles handlingsplan for styrket tverretattlig innsats mellom Politiet, Skatteetaten, NAV og Arbeidstilsynet. Det er enighet mellom etatene om at kriminalitet i arbeidslivet er et prioritert område innen hver enkelt etat. Målet er å bidra til å redusere kriminaliteten i arbeidslivet ved målrettet og felles innsats.

Arbeidstilsynet inngår fra 2015 i Det sentrale samarbeidsforum, som siden 2005 har vært et etablert samarbeid mellom Riksadvokaten, Politidirektoratet, Økokrim, Skatteetaten og NAV.

Som oppfølging av regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet er Politidirektoratet og Skattedirektoratet gitt i oppdrag å utrede etablering av et nasjonalt tverretattlig analyse- og etterretningssenter for etatene. Arbeidstilsynet og NAV deltar i utredningen og skal inngå i senteret. Det tas sikte på etablering i 2016. Det pågår et arbeid i en tverretattlig arbeidsgruppe med å utarbeide en nasjonal veileder for informasjonsdeling mellom kontrolletatene, og mellom kontrolleta-

tene og politiet, samt kartlegging av om det finnes svakheter i dagens regelverk som hindrer effektiv bekjempelse av kriminalitet. Arbeidstilsynet og NAV deltar i dette arbeidet.

Seriøse bestillere og leverandører har en nøkkelrolle for å hindre at kriminelle aktører får innpass i arbeidslivet. Regelverket for offentlige anskaffelser er viktig for å fremme seriøse og gode arbeidsforhold. I 2014–15 har Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) etter oppdrag fra departementet gjennomført et kartleggingsprosjekt om statlige etaters erfaringer og kontroll med underleverandører i store prosjekter og etterlevelse av forskriften om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter. Med basis i prosjektet har Difi også utarbeidet en veileder for «beste praksis» som skal gjøre det lettere for de som har ansvar for innkjøp i stat og kommune å følge opp regelverket. Arbeidstilsynet fører tilsyn med at offentlige organer etterlever bestemmelsene i forskrift om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter. Det iverksettes også informasjons- og veiledningstiltak for å styrke kjennskapen til dette regelverket. Som oppfølging av strategi mot arbeidslivskriminalitet vil Nærings- og fiskeridepartementet legge fram forslag om å innføre en hjemmel i regelverket for offentlige anskaffelser for å kunne begrense antallet kontraktsledd i bransjer der det er særskilte utfordringer.

I samsvar med strategi mot arbeidslivskriminalitet planlegges det gjennomført flere tiltak for å styrke innsatsen mot useriøse aktører i byggenæringen, og gjøre det enklere for brukere og innkjøpere å finne lovlige leverandører. Informasjonstilbudet til utenlandske arbeidstakere må forbedres og gjøres bedre kjent. De tiltak som tidligere er satt i gang for å motvirke sosial dumping og useriøsitet skal evalueres. Regjeringen vil forsterke samarbeidet med andre europeiske land for å bekjempe regelbrudd og kriminalitet i arbeidslivet.

Allmenngjøring av tariffavtaler er et viktig virkemiddel mot sosial dumping, og per i dag er det fastsatt allmenngjøringsforskrifter som angir minste lønns- og arbeidsvilkår innenfor åtte bransjer; byggeplasser i Norge, skips- og verftsindustrien, jordbruks- og gartnerinæringene, private renholdsbedrifter, fiskeindustribedrifter, elektrofagene, godstransport på vei og persontransport med turbil. Den sistnevnte trådte i kraft 1. oktober 2015. Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet fører tilsyn med etterlevelsen av forskriftene. Der hvor det avdekkes brudd på bestemmelsene, kan etatene gi pålegg og eventuelt fatte vedtak om

tvangsmulkt og stansing. Allmenngjøringsforskriftene er således et viktig virkemiddel i etatens arbeid mot sosial dumping og arbeidsmiljøkriminalitet.

Styrket tilsyn

Arbeidstilsynet og Petroleumsstilsynet er blitt styrket, både ressursmessig og gjennom innføring av flere virkemidler. Tilsynsaktiviteten er blitt mer omfattende, bl.a. som følge av at nye områder er dekket av allmenngjøringsforskrifter. Tilsynsorganene har fått nye verktøy, særlig viktig er adgang til å ilegge overtredelsesgebyr.

Arbeidstilsynet styrkes ytterligere med 10 mill. kroner til innsats mot arbeidslivskriminalitet. Formålet er å styrke Arbeidstilsynets tilsynsinnsats og samarbeid med andre etater for å redusere grove brudd på arbeidsmiljøregelverket, samt å jobbe for like konkurransevilkår for seriøse aktører. Arbeidet med å avdekke arbeidslivskriminalitet er komplekst og meget ressurskrevende. Det er nødvendig å styrke Arbeidstilsynets kapasitet på området samt at det er behov for å bedre sikkerheten for Arbeidstilsynets egne ansatte ifm. gjennomføring av tilsyn rette mot arbeidslivskriminalitet. Det vises også til kap 640 Arbeidstilsynet.

Samarbeid om innsats mot utsatte bransjer – Treparts bransjeprogrammer

Treparts bransjeprogram er et virkemiddel for å målrette innsatsen overfor de deler av arbeidslivet hvor utfordringene er størst. Hensikten med å samarbeide om bransjeprogrammer er å mobilisere arbeidsgivere, arbeidstakere og myndigheter til i fellesskap å dokumentere og ta fatt i felles erkjente utfordringer når det gjelder arbeidsforhold og arbeidsmiljø i utsatte bransjer. Myndighetene og partene vil sammen bidra til å utvikle en felles forståelse av de sentrale utfordringene i de enkelte aktuelle bransjer og utvikle hva som kan være riktig strategi og effektive tiltak og handlingsmuligheter.

Treparts bransjesamarbeid skal i første rekke være et operativt samarbeid. Det utvikles nye innfallsvinkler, arbeidsformer og metoder hvor målet er å bidra til bedre resultater enn det myndighetene og partene kan oppnå hver for seg. Det er etablert treparts bransjeprogram innen renhold, uteliv og for deler av transportnæringen.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 516, 28. april 2015

I forbindelse med behandling av Dokument 8:7 S (2014–2015), jf. Innst. 218 S (2014–2015), gjorde Stortinget følgende vedtak:

«Stortinget ber regjeringen utrede om id-kortordningen (ordningen med HMS-kort) i bygg og renhold også kan legge til rette for at næringsdrivende kan gjøre sanntid-oppslag mot offentlige registre.»

Regjeringen har sendt på høring et forslag om å gi også andre enn tilsynsmyndighetene tilgang til sanntidsoppslag for å kontrollere at HMS-kort fortsatt fyller gyldighetskravene. Høringsfrist er 11. desember 2015 og regjeringen tar sikte på å eventuelt sette i kraft de nye reglene fra årsskiftet.

Økte strafferammer

Et viktig element i arbeidet mot sosial dumping, er et tilstrekkelig høyt og avskrekkende straffnivå for brudd på regelverket. Med virkning fra 1. juli 2015 er strafferammen for deler av arbeidsmiljøloven økt til bøter eller fengsel i inntil ett år, eller begge deler, og fengsel i inntil tre år ved straffeskjerpene omstendigheter. I allmenngjøringsloven er strafferammen økt til bøter eller fengsel i inntil ett år, og tre år ved grove overtredelser. Det er også innført en regel om straffansvar for den som medvirker til brudd. Det vil kunne medføre adgang til å straffeforfølge oppdragsgiver i Norge, og vil dermed styrke mulighetene til å bekjempe grov arbeidslivskriminalitet.

Systematisk HMS-arbeid i virksomhetene

Selv om arbeidsmiljøtilstanden i norsk arbeidsliv er god, er det fortsatt helse- og sikkerhetsmessige utfordringer. Myndighetene vil fortsatt prioritere oppfølgingen av virksomhetenes systematiske forebyggende HMS-arbeid. Nærmere om tiltak på dette feltet fremgår under omtalen av kap. 640 Arbeidstilsynet og kap. 642 Petroleumsstilsynet bak.

Inkluderende Arbeidsliv

Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv 2014–2018

Å bedre arbeidsmiljøet, styrke jobbnærværet, forebygge og redusere sykefravær og hindre

utstøting og frafall fra arbeidslivet er den overordnede målsetting i IA-avtalen (2014–2018).

Å legge til rette for gode og trygge arbeidsvilkår er et viktig virkemiddel i regjeringens strategi for et inkluderende arbeidsliv. Et godt arbeidsliv er viktig for at folk ikke blir syke av jobben og faller ut av arbeidslivet. Det er også en forutsetning for at folk med nedsatt arbeidsevne skal kunne delta og møte kravene i arbeidslivet. Det forebyggende perspektivet er tydeligere understreket i gjeldende avtale enn i de tidligere.

Fleksibilitet og trygge rammer i arbeidslivet

Arbeidstidsordninger

Arbeidslivet er mer sammensatt enn før og ulike arbeidstakergrupper har ulike behov. Samtidig kan virksomhetene ha behov som følge av drift utenfor vanlig dagtid og varierende etterspørsel. Dette skaper behov for et større mangfold av løsninger når det gjelder arbeidstid. På denne bakgrunn er arbeidstidsbestemmelsene i arbeidsmiljøloven endret, slik at det legges til rette for mer fleksible og tilpassede løsninger i den enkelte virksomhet.

Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet får adgang til å gi dispensasjon til langturnuser og andre alternative arbeidstidsordninger for helse- og omsorgsarbeid, vakt og overvåkning og visse pendlersituasjoner også når partene har kompetanse til å etablere den aktuelle arbeidstidsordningen ved tariffavtale.

Departementet vil innhente erfaringer fra tilsynsetatene om hvorvidt disse endringene medfører merarbeid. Foreløpig tilbakemelding fra etatene tyder på at det samlede merarbeidet vil være lite.

Regjeringen har videre nedsatt et arbeidstidutvalg, som i sitt arbeid skal legge til grunn sentrale politiske mål som høy sysselsettingsgrad, best mulig utnyttelse av samfunnets ressurser for å bidra til høy verdiskapning og et høyt nivå på velferdstjenestene, et seriøst arbeidsliv, personlig trygghet og frihet for den enkelte og ivaretagelse av ansattes liv og helse. Utvalget skal særlig vurdere de samlede arbeidstidsreguleringene og praktiseringen av disse, i lys av behovet for å mobilisere mer arbeidskraft, herunder å legge til rette for heltid. Utvalget skal fullføre sitt arbeid innen utgangen av 2015.

Tilknytningsformer i arbeidslivet

Det er bred politisk enighet om at faste ansettelser skal være hovedregelen i norsk arbeidsliv. Det

er likevel adgang til løsere tilknytning i enkelte situasjoner (f. eks. midlertidig ansettelse og innleie). Valg av tilknytning vil også kunne avhenge av ulike formell organisering av arbeidet (f.eks. bruk av entrepriser eller selvstendig næringsdrivende i stedet for ansatte). Både utviklingen i bruk av ulike kontraktsformer samt endret regelverk om midlertidig ansettelse, tilsier at utviklingen følges nøye. Regjeringen har derfor satt i gang et flerårig forskningsprosjekt (2014–2018) som skal bidra til økt kunnskap om omfang og utvikling av ulike tilknytningsformer og effekter av endringer i regelverk. Det er dessuten planlagt flere tiltak for å gjennomføre en evaluering av om reglene om midlertidig ansettelse virker i samsvar med målsettingen.

I løpet av 2015 skal det gjennomføres en kartlegging av hvordan likebehandlingsreglene ved utleie fra bemanningsforetak etterleves og håndheves. Det skal også vurderes om det er behov for nye tiltak, herunder bedre statistikk og bedre kunnskap om utleie av arbeidskraft. Dette er et av tiltakene i regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet.

Departementet vil vurdere om det er behov for ytterligere kartleggings- og kunnskapsarbeid omkring spørsmål knyttet til ulike tilknytningsformer i arbeidslivet i et bredt perspektiv. Aktuelle prosjekter vil gjennomføres i dialog med partene i arbeidslivet.

Aldersgrenser

Fra 1. juli 2015 ble aldersgrensen i arbeidsmiljøloven hevet fra 70 til 72 år. Regjeringen er opptatt av at det på sikt bør vurderes å ytterligere heve aldersgrensen for adgang til opphør av arbeidsforhold på grunn av alder. Arbeids- og sosialdepartementet har på denne bakgrunn nedsatt et partsammensatt utvalg som skal vurdere tilpasninger i arbeidslivet med sikte på å kunne ytterligere heve (til 75 år), eller fjerne, aldersgrensen. Utvalget skal også vurdere virkninger for fleksibiliteten i arbeidsmarkedet av en ytterligere økning av aldersgrensen.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 420, 19. mars 2013

I forbindelse med behandling av Dokument 8:16 S (2012–2013), jf. Innst. 246 S (2012–2013), gjorde Stortinget følgen vedtak:

«Stortinget ber regjeringen i samarbeid med arbeidslivets parter komme tilbake til Stortinget

get med en vurdering av konsekvensene av en heving eller fjerning av 70-årsgrensen i arbeidslivet i løpet av våren 2014.»

Regjeringen fremmet 12. desember 2014 Prop. 48 L (2014–2015) *Endringer i arbeidsmiljøloven og allmenngjøringsloven (arbeidstid, aldersgrenser, straff mv.)*, hvor 70-årsgrensen i arbeidsmiljøloven ble foreslått hevet til 72 år. Lovendringen er vedtatt av Stortinget og trådte i kraft 1. juli 2015. Arbeids- og sosialdepartementet har også nedsatt et partssammensatt utvalg som skal vurdere tilpasninger i arbeidslivet med sikte på å kunne ytterligere heve eller fjerne aldersgrensen i arbeidsmiljøloven.

Tiltak for å styrke varslervernet

Arbeids- og sosialdepartementet har fått utført en evaluering av arbeidsmiljølovens regler om vern av varslere. Hovedkonklusjonen er at lovbestemmelsene i hovedsak fungerer etter hensikten. Norske arbeidstakere varsler i større grad enn man finner i internasjonale studier, og blir i mindre grad utsatt for sanksjoner. Evalueringen viser imidlertid at det heller ikke er risikofritt å varsle i Norge. Det er derfor et potensiale for fortsatt bedring av ytringsklimaet i norsk arbeidsliv.

Departementet har satt i gang et arbeid for å bedre varslernes situasjon ytterligere. Det dreier seg om både rettslige tiltak samt veiledning og informasjon, og departementet vil komme tilbake til Stortinget med en sak om dette.

Vedtakelse av ny rekommandasjon om overgangen fra uformell til formell økonomi

Den Internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) vedtok i juni 2015 en rekommandasjon om overgangen fra uformell til formell økonomi. 60–80 pst. av alt arbeid i verden foregår i den uformelle økonomien.

Rekommandasjonen fremhever veiledende prinsipper for hvordan man kan legge til rette overgangen for arbeidstakere og økonomiske enheter fra uformell til formell sektor samtidig som man ivaretar grunnleggende arbeidstakerrettigheter og sikrer en inntekt og et levebrød. Rekommandasjonen fikk stor oppslutning og det forventes at den vil få stor betydning for arbeidet med utrydding av fattigdom, reduksjon av forskjeller og vil kunne bidra til måloppnåelse ifm. nye hundreårsmål. For nærmere redegjørelse av

innholdet i rekommandasjonen vises til Del III bak, hvor den finnes i fulltekst.

Norge har, ifølge Statistisk Sentralbyrås definisjonen av uformell sektor, veldig liten uformell sektor. Svart arbeid, sosial dumping etc. er brudd på regelverket og følges opp deretter.

Hovedmål 2: Lav risiko for storulykker i petroleumssektoren

Tilstandsvurdering og utfordringer

Petroleumsvirksomhet er en kompleks virksomhet i kontinuerlig endring. Det er en virksomhet med risiko for storulykker som kan ha særlige negative konsekvenser og kostnader både for mennesker, miljø og materielle verdier.

HMS-regimet i næringen legger vekt på kontinuerlig forbedring, virksomhetenes eget ansvar, et helhetlig regelverk, en aktiv og kompetent tilsynsmyndighet og et godt partssamarbeid.

Det har gjennomgående vært en jevn forbedring i sikkerhetsnivået i norsk petroleumsvirksomhet. Tall fra *Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet (RNNP)* 2014 viser god utvikling på mange områder, bl.a. er totalindikatoren for storulykke på sitt laveste nivå siden målingene startet. Samtidig var det i 1. halvår 2015 flere alvorlige hendelser på norsk sokkel med både storulykkespotensiale og personskafer. Disse hendelsene har vært en påminner om det høye risikopotensialet i petroleumsvirksomheten.

Petroleumsnæringen er for tiden i en omstillingsfase. Høyt kostnadsnivå og lavere oljepris har gitt sterkt fokus blant selskapene på å kutte kostnader. Selskapene gjennomfører både kortsiktige tiltak, herunder nedbemanninger og tiltak på lengre sikt bl.a. mer effektive arbeidsprosesser og økt fokus på kost/nytte. Det er en viktig utfordring fremover å bidra til at det oppnås forbedringer i sikkerhetsnivået også i disse omstillingsprosessene.

Boks 6.2 Storulykke – definisjon:

Med storulykke menes en akutt hendelse som f.eks. et større utslipp, brann eller en eksplosjon som umiddelbart eller senere medfører flere alvorlige personskafer og/eller tap av menneskeliv, alvorlig skade på miljøet og/eller tap av større økonomiske verdier.

Strategier og tiltak

Det er Regjeringens ambisjon at norsk petroleumsvirksomhet skal være verdensledende på HMS. En overordnet strategi for myndighetene er å ansvarliggjøre aktørene. Målsetningen er at næringen selv skal jobbe aktivt for at virksomheten til enhver tid er forsvarlig og i samsvar med regelverket.

Petroleumstilsynet legger stor vekt på å formidle kunnskap om risiko, og å følge opp at virksomheten foregår på en forsvarlig måte og i samsvar med gjeldende regelverk. Tilsynsvirksomheten er basert på kunnskap om risikoforhold i næringen.

Tilsynsmyndighetene legger vekt på kunnskaps- og kompetanseutvikling hos alle involverte, bl.a. gjennom et godt partsamarbeid, for å kunne videreutvikle og tilpasse rammebetingelser til utviklingen i næringen.

Overvåkning av aktivitetsnivået, og hvordan aktørene forholder seg til konjunktursvingninger, er viktige forutsetninger for å kunne opprettholde et forsvarlig sikkerhetsnivå. Økt press på kostnader er både et permanent og tilbakevendende fenomen som kan ha både kortsiktige og langsiktige effekter for petroleumsvirksomheten. Omstillingsfasen næringen nå gjennomgår krever en særlig oppmerksomhet fra tilsynsmyndighetene slik at sikkerhetsnivået utvikles videre i tråd med kravet om kontinuerlig forbedring.

I videreutvikling av regelverk og tilsyn er det viktig at myndighetene gjør gode kost-nyttevurderinger ved valg av regulerings- og reaksjonsform, Arbeids- og sosialdepartementet har derfor fått gjennomført et utredningsprosjekt om forbedrede samfunnsøkonomiske analyser av HMS-tiltak i petroleumsvirksomheten.

Prioriterte tiltaksområder for myndighetenes arbeid med HMS i petroleumsnæringen er bl.a. virksomhetenes ledelse og deres rolle i forebygging, risiko- og barrierestyling, anlegg i senfase og utfordringer knyttet til virksomhet i nordområdene.

Petroleumstilsynet styrkes i 2016 med 5 mill. kroner for å gjennomføre en kunnskapssatsing rettet om risikoforhold knyttet til petroleumsvirksomhet i nordområdene. Nordlige farvann av norsk sokkel introduserer flere nye risikoforhold som må håndteres for å drive forsvarlig virksomhet. Det vil gjennomføres en rekke kunnskapsprosjekter som grunnlag for Petroleumstilsynets fremtidige tilsynsaktiviteter i disse områdene.

Disse områdene er nærmere omtalt under kap. 642 Petroleumstilsynet.

Hovedmål 3: Utvikling og formidling av ny kunnskap om arbeidsmiljø, arbeidsforhold, arbeidshelse og sikkerhet

Tilstandsvurdering og utfordringer

Oppdatert kunnskap om risikoforhold og årsaksammenhenger mellom arbeid og helse er avgjørende både for at virksomhetene og partene i arbeidslivet skal kunne følge opp sitt ansvar for å forebygge helseskader og ivareta arbeidstakerne, og for at myndighetene skal kunne følge opp sitt ansvar og sine oppgaver.

Det er store og sammensatte kunnskapsbehov knyttet til områdene arbeidsforhold, arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhet. Myndighetenes sektoransvar på området innebærer et overordnet ansvar både for den langsiktige grunn/basalforskningen, den anvendte/handlingsrettede forskningen og for nødvendig FoU som grunnlag for politikkutvikling og forvaltningsutøvelse, herunder evalueringer.

De senere årene har arbeidsmiljømyndighetene fått ny og bedre kunnskap om en rekke sammenhenger mellom påvirkninger i arbeidsmiljøet og helseutfall som f.eks. kreft, hjerte- og karsykdommer, depresjon, KOLS, allergier og muskel- og skjelettlidelser. Likevel mangler vi fremdeles forskningsbasert kunnskap på mange områder, samtidig som arbeidslivet og arbeidsplassene også er i stadig endring. Mangel på sikker kunnskap om årsakssammenhenger og mekanismer bak helseeffekter og endringer i arbeidsevne påvirker aktørenes evne, både virksomhetene, partene og myndighetene, til effektiv forebygging og forbedring. Å kjenne til de underliggende faktorene som kan bidra til arbeidsrelatert sykdom og sykefravær er en forutsetning for å kunne forebygge disse faktorene. Det er også behov for mer kunnskap om hvilke faktorer i arbeidssituasjonen som positivt kan føre til god helse, trivsel og inkludering, redusert sykefravær og redusert frafall fra arbeidslivet. Dette er bl.a. et sentralt element i arbeidet med å forlenge yrkeskarrierene.

Det er også behov for særskilt forskning om risikoforholdene knyttet til storulykker i petroleumsnæringen. Sentrale områder er bl.a. sikker drift av innretninger og anlegg som går inn i avsluttende fase, styring av sikkerhet og reduksjon av storulykkerisiko, herunder barrierer og fysiske tiltak og samhandlingen mellom menneske, organisasjon og teknologi, konjunkturers påvirkning på HMS, sikring av petroleumsvirksomhet mot bevisste anslag og virksomhet i nordområdene og andre umodne petroleumsområder.

Strategier og tiltak

Arbeids- og sosialdepartementet ivaretar sitt overordnede sektoransvar for forskning på området arbeidsvilkår, arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhet gjennom tre sentrale strategiske virkemidler: Statens arbeidsmiljøinstitutt, relevante forskningsprogrammer i Norges forskningsråd samt gjennom målrettede FoU-oppdrag knyttet til departementets forskningsbehov i forbindelse med politikkutforming og forvaltning.

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI)

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) er det nasjonale forskningsinstituttet for arbeidsmiljø og -helse. Instituttet jobber for å skape kunnskap om sammenhenger mellom arbeid, sykdom og helse ved å avdekke risiko og utrede årsaksforhold angående arbeid og helse. Instituttet har som visjon et norsk arbeidsliv som er i stand til å forebygge sykdom og fremme god helse. STAMI bygger sin virksomhet på flerfaglig integrering av vitenskapsbasert kunnskap om arbeidsliv og helse. Vekselvirkningen mellom aktivitetene forskning, utredning, overvåking og tjenester/rådgivning er grunnleggende for STAMIs virksomhet. STAMI er organisert som et nettobudsjettert forvaltningsorgan bl.a. for å understreke instituttets faglige uavhengighet fra departementet.

Sentrale forskningsprogram

Se også omtale under kap. 601, post 50.

Program for Sykefravær, arbeid og helse

Det overordnede målet for programmet er å skape forutsetninger for et godt arbeidsmiljø og helse og høy arbeidsmarkedsdeltakelse ved å framskaffe forskningsbasert kunnskap om:

- Sykefravær, uførhet, frafall og utstøting fra arbeidslivet
- Samspillet mellom arbeid, arbeidsmiljø og helse
- Effektive virkemidler for å forebygge og redusere sykefravær, uførhet og arbeidsrelatert sykdom og fremme godt arbeidsmiljø og helse.

Se nærmere omtale under kap. 601, post 50.

Helse, miljø og sikkerhet i petroleumsvirksomheten – PETROMAKS

Hovedmålet med HMS-satsingen i Petromaks for perioden 2012–2016 er å fremme ny kunnskap og nye løsninger vedrørende sentrale sektorutfordringer i petroleumsnæringen. Sentrale sektorutfordringer som adresseres er bl.a. knyttet til nytt aktørbilde, internasjonalisering av næringen, ny teknologi, nye driftsformer, aldring og forlenget levetid for innretninger og felt og petroleumsvirksomhet i nordområdene. Departementet viser også til at bl.a. forskning som gjelder dykkeaktiviteter på norsk sokkel også framover bør være et prioritert område innenfor HMS-satsingen. For å nå målsettingen med HMS-forskningssatsingen forutsettes et flerfaglig og tett samarbeid mellom forskningsaktører og næringsliv.

FoU knyttet til politikkutforming og forvaltningsutøvelse

Se omtale under kap. 601, post 21.

Det er et stort behov for FoU også knyttet til den løpende politikk- og forvaltningsutvikling, herunder evaluering av reguleringer og tiltak på arbeidsmiljø-, arbeidsretts- og sikkerhetsområdet.

Arbeidsrettslig utvikling

For å bidra til at arbeidsrettslig kompetanse både vedrørende individuell- og kollektiv arbeidsrett blir ivaretatt og utviklet er det etablert et utviklingsprosjekt ved Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo i perioden 2008–2017. Dette er viktig for å ivareta samfunnsmessige behov for juridisk forskning og kunnskapsutvikling om arbeidslivets og arbeidsmarkedets regelverk og institusjoner.

Det har videre over flere år pågått en strategisk satsing for å bidra til å utvikle grunnleggende kunnskap om det kollektive arbeidslivet, parts- og organisasjonsforholdene, forhandlingssystemet, avtaleverket, samarbeid og konflikt mv. Denne satsingen fortsetter i perioden 2012–2017.

Programkategori 09.40 Arbeidsmiljø og sikkerhet

Utgifter under programkategori 09.40 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
640	Arbeidstilsynet	543 668	555 309	569 710	2,6
642	Petroleumstilsynet	262 338	237 961	253 230	6,4
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt	111 600	114 588	117 320	2,4
646	Pionerdykkere i Nordsjøen	20 407	3 300	3 400	3,0
648	Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.	23 050	23 061	23 370	1,3
649	Treparts bransjeprogrammer	9 309	2 699	2 760	2,3
Sum kategori 09.40		970 372	936 918	969 790	3,5

Utgifter under programkategori 09.40 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016	Pst. endr. 15/16
01–24	Statens egne driftsutgifter	825 381	809 030	838 790	3,7
30–49	Nybygg, anlegg m.v.	8 953	6 000	6 160	2,7
50–59	Overføringer til andre statsregnskap	111 600	114 588	117 320	2,4
70–89	Andre overføringer	24 438	7 300	7 520	3,0
Sum kategori 09.40		970 372	936 918	969 790	3,5

Etater på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet

I tillegg til Arbeidstilsynet, Petroleumstilsynet og Statens arbeidsmiljøinstitutt er følgende etater/nemnder administrativt tilknyttet arbeidsmiljø- og

sikkerhetsområdet: Riksmekleren, Arbeidsretten, Rikslønnsnemnda, Tariffnemnda, jf. omtale under kap. 648, samt Bedriftsdemokratinemnda og Tvisteløsningsnemnda.

Kap. 640 Arbeidstilsynet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	528 686	540 620	554 660
21	Spesielle driftsutgifter, regionale verneombud	9 378	10 189	10 430
45	Større utstysanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	5 604	4 500	4 620
	Sum kap. 0640	543 668	555 309	569 710

Overført fra 2014 til 2015:

Post 01: 8 994 000 kroner

Post 21: 139 000 kroner

Post 45: 2 000 kroner

Mål og hovedoppgaver

Arbeidstilsynet jobber for at arbeidstakere i Norge har et seriøst, trygt og inkluderende arbeidsmiljø. Den strategiske tilnærmingen er å påvirke virksomhetene slik at de overholder sitt arbeidsgiveransvar og jobber systematisk med helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid.

Risikovurderinger legges til grunn for all utadrettet aktivitet i etaten, og innsatsen skal målrettes dit det er størst risiko for arbeidsrelaterte helse-skader, useriøsitet og alvorlige brudd på arbeidsmiljøloven. Arbeidstilsynets risikovurderinger må bygge på oppdatert kunnskap om utfordringer i arbeidslivet og danne grunnlaget for prioriteringer både på kort og lang sikt.

Arbeidstilsynet vil innrette sin bruk av virkemidler og metoder ut fra hva som er mest effektivt basert på utfordringene i de bransjer eller virksomheter innsatsen rettes mot. Arbeidstilsynets virkemidler i strategisk periode 2013–2016 er tilsyn, veiledning, samarbeid med andre og premissgiving. Arbeidstilsynet skal i 2016 øke bruken av informasjon og kunnskapsformidling

Arbeidstilsynet skal arbeide for at:

- Sosial dumping og useriøsitet skal bekjempes.
- Omfanget av arbeidsrelaterte helseplager, sykdom, skader og ulykker skal reduseres.
- Virksomhetene skal arbeide systematisk for å ivareta et fullt forsvarlig arbeidsmiljø.
- Virksomhetene skal sikre inkludering og tilrettelegging for arbeidstakere som står i fare for å falle ut av arbeidslivet.

I strategiperioden 2013–2016 vil Arbeidstilsynet prioritere innsatsen mot utsatte deler av norsk arbeidsliv. Arbeidstilsynet vil samarbeide med Skatteetaten, NAV og politiet om å motvirke useriøsitet, sosial dumping og kriminalitet i arbeidslivet på en slik måte at etatenes virkemiddelapparater i fellesskap kan gi best mulig effekt. Arbeidstilsynet vil også ha et aktivt samarbeid med arbeidslivets parter, særlig i oppfølgingen av utsatte bransjer.

I 2014 initierte departementet en evaluering av omorganiseringen av Arbeidstilsynet som fant sted i 2004–2006. Evalueringsrapporten vil foreligge høsten 2015.

Hovedmål 1: Et seriøst, trygt og fleksibelt arbeidsliv

Arbeidstilsynet har i 2014 gjennomført om lag 17 500 tilsyn, en økning på mer enn 20 pst. i forhold til de siste tre årene. Etaten driver også et målrettet veilednings- og informasjonsarbeid. I tillegg samarbeider Arbeidstilsynet aktivt med andre myndigheter og aktører i arbeidslivet. Gjennom dette arbeidet setter Arbeidstilsynet arbeidsmiljøforhold på dagsorden og legger premisser for hvilken standard arbeidsmiljøet i norske virksomheter skal ha.

Useriøsitet og sosial dumping – arbeidslivskriminalitet

I 2014 har innsatsen mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet vært en hovedprioritering, og antall tilsyn på området har økt med 15 pst. Tilsynene har i hovedsak vært rettet mot bygg og anlegg, bipleie, uteliv, landbruk, fiskeri, verft og øvrige bransjer uten allmengjøring. Arbeidstilsynet erfarer at kriminelle er villig til å strekke seg langt for å skjule lovbrudd og hindre undersøkelser. Av sikkerhetshensyn er over halvparten av til-

synene mot sosial dumping gjennomført med mer enn én inspektør til stede.

Arbeidslivskriminalitet er et alvorlig samfunnsproblem og må bekjempes i fellesskap med andre myndigheter.

Foreløpige resultater fra samlokaliseringen i Bergen viser at samarbeidet mellom Skatteetaten, politiet, kemneren og Arbeidstilsynet om felles risikovurderinger og felles bruk av virkemidler har god effekt.

I 2014 fikk Arbeidstilsynet ansvaret for å legge til rette for det operative samarbeidet i treparts bransjeprogrammer innen transport, uteliv og renhold. Målet er å utvikle en felles forståelse av sentrale utfordringer i de aktuelle næringene og utarbeide strategier, tiltak og handlingsplaner.

Systematisk forebyggende HMS-arbeid

Selv om de fleste arbeidstakere i Norge arbeider under gode og forsvarlige arbeidsforhold og har god helse, er forebygging og tilrettelegging viktige oppgaver for å skape et trygt og inkluderende arbeidsliv. Arbeidstilsynet erfarer at en del virksomheter ikke jobber godt nok med systematisk HMS-arbeid. Dette gir en økt risiko for arbeidsrelaterte skader, sykdom og ulykker som kunne ha vært unngått med bedre forebygging.

I 2014 har Arbeidstilsynet hatt søkelys på utsatte grupper som arbeidstakere i bygg- og anleggsbransjen, helse- og sosialomsorgen, renholdsbransjen og nye i arbeidslivet.

I bygg- og anleggsnæringen har store entreprenører og byggherrer endret rutiner og praksis etter veiledning fra Arbeidstilsynet. God praksis hos større virksomheter sprer seg til mindre aktører og underleverandører.

Arbeidstilsynets satsing i helse- og sosialsektoren ble avsluttet i 2014. Flere av virksomhetene som har vært gjenstand for tilsyn arbeider mer systematisk med tiltak enn tidligere og er bedre i stand til å forebygge skader og ulykker, bl.a. ved mer hensiktsmessig bruk av bedriftshelsetjeneste.

I renholdsnæringen har økt kunnskap om regelverket om kjøp av renholdstjenester ført til at mange virksomheter har endret sine kontrakter med renholdsvirksomheter. Dette bidrar til en mer seriøs næring og svekker samtidig driftsgrunnlaget for de useriøse virksomhetene.

Arbeidstilsynets strategi for perioden 2013–2016 involverer å spre kunnskap om rettigheter, plikter og hva som skaper et godt arbeidsmiljø til

nyetablerte virksomheter og virksomheter med mange unge arbeidstakere. Satsingen «Ny i arbeidslivet» har bidratt til at flere unge arbeidstakere er bevisst sine rettigheter og plikter i arbeidslivet og at flere virksomheter har fått det grunnleggende på plass.

Strategier og tiltak

Useriøsitet og sosial dumping – arbeidslivskriminalitet

Myndighetenes erfaringer viser at det er nødvendig med en høy innsats rettet mot useriøsitet, sosial dumping og arbeidslivskriminalitet. Arbeidstilsynet har en viktig rolle i å følge opp tiltakene i regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet. Det vil legges til rette for større grad av samarbeid med andre myndigheter og kontrollorganer på regionalt og lokalt nivå for å styrke den samlede innsatsen mot arbeidslivskriminalitet. Etatene vil samarbeide om å utvikle en felles operativ innsats rettet mot områder der risikoen for og utbredelsen av arbeidslivskriminalitet er størst.

Arbeidstilsynet er fra 2016 styrket med 10 mill. kroner for å følge opp regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet. Formålet er å styrke Arbeidstilsynets tilsynsinnsats og samarbeid med andre etater for å redusere grove brudd på arbeidsmiljøregelverket og fremme like konkurransevilkår for seriøse aktører. Arbeidet med å avdekke arbeidslivskriminalitet er komplekst og meget ressurskrevende. Styrkingen vil også benyttes til å bedre sikkerheten for Arbeidstilsynets egne ansatte ifm. gjennomføring av tilsyn rettet mot arbeidslivskriminalitet.

Arbeidstilsynets bransjesatsinger må sees i sammenheng med treparts bransjeprogrammene. Det er igangsatt treparts bransjeprogrammer innen renhold, uteliv og transport. Arbeidstilsynet er tilrettelegger av treparts bransjesatsingene fra myndighetenes side. Arbeidet følges opp av treparts bransjeprogramgrupper med deltakelse fra partene i arbeidslivet og myndighetene.

Systematisk forebyggende HMS-arbeid

I 2016 vil Arbeidstilsynet ha fokus på systematisk forebyggende HMS-arbeid i all utadrettet aktivitet. Tilsynet vil vektlegge relevante tema og arbeidsmiljøutfordringer i den enkelte næring og virksomhet. Oppfølging av virksomheter og næringer gjennom tilsyn, veiledning og eventuelle reaksjoner må målrettes og begrunnes med utgangspunkt i konkrete risikovurderinger.

Hovedmål 3: Utvikling og formidling av ny kunnskap om arbeidsmiljø, arbeidsforhold, arbeidshelse og sikkerhet

Arbeidstilsynet vil gjennom eget arbeid og samarbeid med relevante kunnskapsleverandører bidra til at det finnes et godt faglig grunnlag for politikkutforming og forvaltning på arbeidsmiljøområdet. Arbeidstilsynet vil, særlig i samarbeid med STAMI/NOA, bidra til at det foreligger et omforent og helhetlig bilde av arbeidsmiljøtilstanden og risikoforholdene som grunnlag for oppfølging og iverksettelse av forebyggende tiltak. Kunnskap vil gjøre Arbeidstilsynet i stand til å utføre sine oppgaver som tilsynsmyndighet og foreta gode risikovurderinger, men også å fylle rollen som premissgiver og bidragsyter til utvikling av regelverk, veiledning, informasjon og kunnskapsformidling mv.

Arbeidstilsynet vil bidra til økt omfang og kvalitet på kunnskap om arbeidsmiljøforhold til bruk internt i egen etat og for departementet, partene i arbeidslivet og arbeidslivet forøvrig. Arbeidstilsynet gransker hvordan ulykker oppstår for å bruke kunnskapen i det forebyggende arbeidet.

Budsjettforslag 2016**Post 01 Driftsutgifter**

Arbeidstilsynet hadde ifølge Statens sentrale tjenstemannsregister, en bemanning per 1. mars 2015 på 628 ansatte, tilsvarende 613 årsverk.

Bevilgningen dekker lønns- og driftsutgifter til direktoratet, sju regionskontorer og Svartjernen. Dette skal finansiere tilsyn, informasjon, behandling av søknader, dispensasjoner, regelverksarbeid og internasjonalt arbeid.

Bevilgningen foreslås økt med 10 mill. kroner til styrking av Arbeidstilsynets arbeid med oppfølging av Regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet.

Regjeringen foreslår videre en samlet bevilgning til SUA-kontor i Trondheim på 10 mill. kroner, hvorav 3,3 mill. kroner er til Arbeidstilsynet.

I forbindelse med opprettelse av en samordningsenhet for statlige innkjøp under Kommunal- og moderniseringsdepartementet foreslås overført 57 000 kroner fra Arbeidstilsynets driftsbevilgning til kap. 540 Direktoratet for forvaltning og IKT, post 01 Driftsutgifter.

Midlene til Norges deltakelse i EaSI-programmets PROGRESS-akse (2015–2020) ble i 2015 samlet på én budsjettpost, jf. omtale i Prop. 119 S (2014–2015). Kap. 640, post 01 foreslås redusert med 1 mill. kroner mot tilsvarende økning på kap. 601, post 70.

Det foreslås at bevilgningen på kap. 640, post 01 kan overskrides mot tilsvarende merinntekt under kap. 3640, postene 01, 06 og 07, jf. forslag til romertallsvedtak.

Det er innarbeidet totalt 5,2 mill. kroner i pris- og lønnsjustering.

For 2016 foreslås en bevilgning på 554,7 mill. kroner.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, regionale verneombud

Bevilgningen skal dekke kostnader som Arbeidstilsynet har ved å administrere ordningen med regionale verneombud i overnattings- og serveringsvirksomhetene og renholdsbransjen. Utgiftene vil bli refundert fra Stiftelsen for regionale verneombud i overnattings- og serveringsvirksomhetene og renholdsbransjen. Det foreslås at bevilgningen kan overskrides mot tilsvarende merinntekter under kap. 3640, post 08 Refusjon utgifter regionale verneombud, jf. forslag til romertallsvedtak.

For 2016 foreslås en bevilgning på 10,4 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen skal dekke vedlikehold av bygninger samt større utstyrsanskaffelser.

For 2016 foreslås en bevilgning på 4,6 mill. kroner.

Kap. 3640 Arbeidstilsynet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Diverse inntekter	1 108	1 281	1 320
04	Kjemikaliekontroll, gebyrer	4 287	6 274	6 450
05	Tvangsmulkt	4 368	2 250	2 340
06	Refusjoner	4 047		
07	Byggesaksbehandling, gebyrer	16 050	20 342	20 910
08	Refusjon utgifter regionale verneombud	9 357	11 012	11 330
09	Overstredelsesgebyr	110		
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	352		
16	Refusjon fødselspenger/adopsjonspenger	3 411		
17	Refusjon lærlinger	109		
18	Refusjon sykepenger	8 744		
	Sum kap. 3640	51 943	41 159	42 350

Post 01 Diverse inntekter

Posten omfatter i hovedsak abonnements- og annonseinntekter knyttet til tidsskriftet Arbeidervern.

Arbeidstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 640, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

For 2016 foreslås en bevilgning på 1,3 mill. kroner.

Post 04 Kjemikaliekontroll, gebyrer

Posten omfatter inntekter fra gebyrer i forbindelse med kjemikaliekontroll.

For 2016 foreslås en bevilgning på 6,5 mill. kroner.

Post 05 Tvangsmulkt

Inntektene under denne posten omfatter innkrevd tvangsmulkt som virksomheter er blitt ilagt pga. manglende oppfølging av pålegg fra Arbeidstilsynet.

For 2016 foreslås en bevilgning på 2,3 mill. kroner.

Post 06 Refusjoner

Posten omfatter bl.a. refusjoner for midlertidige utlegg, samt innbetaling av kursavgift der Arbeidstilsynet tar deltakeravgift.

Arbeidstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 640, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

Post 07 Byggesaksbehandling, gebyrer

De tjenester Arbeidstilsynet utfører for virksomhetene ved byggesaksbehandling etter arbeidsmiljølovens § 18–9, gebyrfinansieres og inntektene føres på denne posten.

Arbeidstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 640, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

For 2016 foreslås en bevilgning på 20,9 mill. kroner.

Post 08 Refusjon utgifter regionale verneombud

Inntektene under denne posten er refusjon for utgifter til drift av regionale verneombud som administreres av Arbeidstilsynet. Utgiftene føres på kap. 640, post 21.

Arbeidstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 640, post 21 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

For 2016 foreslås en bevilgning på 11,3 mill. kroner.

Post 09 Overtredelsesgebyr

Posten omfatter inntekter fra overtredelsesgebyrer ilagt virksomheter for brudd på arbeidsmiljøregelverket. Gebyrordningen trådte i kraft 1. januar 2014, og vil innebære noe større inntekter for staten. Ettersom hovedvirkemiddelet i tilsynsarbeidet fremdeles vil være «fremoverrettede» vedtak som pålegg og tvangsmulkt, antas etatens inntekter fra ordningen å være av moderat betydning.

Kap. 642 Petroleumstilsynet

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 21</i>	224 193	215 185	220 710
21	Spesielle driftsutgifter	34 796	21 276	30 980
45	Større utstysanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	3 349	1 500	1 540
Sum kap. 0642		262 338	237 961	253 230

Overført fra 2014 til 2015:

Post 01: 8 266 000 kroner

Post 45: 284 000 kroner

Mål og hovedoppgaver

Petroleumstilsynet legger premisser for, og følger opp, at aktørene i petroleumsvirksomheten holder et høyt nivå på helse, miljø og sikkerhet slik at risikoen for storulykker, uønskede hendelser og arbeidsrelaterte skader og sykdommer reduseres. Myndighetsansvaret omfatter også aktørenes arbeid med sikring for å hindre bevisste anslag og beredskap knyttet til dette. Myndighetsansvaret gjelder for petroleumsvirksomheten på norsk kontinentalsokkel og på enkelte landanlegg.

Hovedmål 1: Et seriøst, trygt og fleksibelt arbeidsliv

De siste ti årene har tre mennesker mistet livet i arbeidsulykker i petroleumsvirksomheten, en på landanlegg og to til havs, ingen i 2014. Frekvensen for alvorlige personskader på norsk sokkel viste en svak økning i 2014, men nivået er likevel signifikant lavere enn gjennomsnittet i de ti fore-

gående år. Samtidig var det i 1. halvår 2015 flere alvorlige hendelser med personskader på norsk sokkel. Disse hendelsene er en påminner om det høye risikopotensialet i petroleumsvirksomheten.

Støy er en arbeidsmiljøutfordring i petroleumsvirksomheten. Det er oppnådd en svak, men relativt jevn forbedring på området over de siste ti år, men mange grupper av arbeidstakere opplever fortsatt for stor støyeksponering. Det er en negativ utvikling i antall kjemikalier i bruk på både faste og flyttbare innretninger i petroleumsvirksomheten. For flyttbare innretninger var det en markant økning i antall kjemikalier med helsefareklassifisering fra 2013 til 2014.

Strategier og tiltak

Oppfølging av arbeidstakere i petroleumsvirksomheten

Oppfølging av risikoutsatte grupper er en viktig oppgave for Petroleumstilsynet. De siste årene har vist at entreprenøransatte og innleide arbeidstakere er mer risikoutsatt, samtidig som de i mindre grad tilbys oppfølging og tilrettelegging. Tiltak for disse gruppene vil også fremover bli prioritert og fulgt opp gjennom tilsyn.

Petroleumstilsynet vil videre fortsatt prioritere tilsyn med aktørenes eget arbeid for å forebygge støyskader og næringens forbedringsaktiviteter på kjemikalieområdet.

Arbeidsmiljø og kaldt klima

Når petroleumsvirksomheten flyttes stadig lengre nord, endres også risikobildet for arbeidstakerne. Petroleumstilsynet vil gjennom sin oppfølging av aktivitet i nordområdene også vektlegge næringens arbeid knyttet til arbeidsmiljø i kaldt klima.

Useriøsitet og sosial dumping

Petroleumstilsynet vil overvåke utviklingen og vurdere særskilt oppfølging av risikoforhold knyttet til useriøsitet og sosial dumping, spesielt ved utstrakt bygge- og anleggsaktivitet eller omfattende bruk av innleid arbeidskraft.

Hovedmål 2: Lav risiko for storulykker i petroleumssektoren

Det har gjennomgående vært en jevn forbedring i sikkerhetsnivået i norsk petroleumsvirksomhet. Tall fra *Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet (RNNP)* 2014 viser god utvikling på mange områder, bl.a. er totalindikatoren for storulykke på sitt laveste nivå siden målingene startet. Samtidig var det i 1. halvår 2015 flere alvorlige hendelser på norsk sokkel med både storulykkepotensiale og personskader. Disse hendelsene har vært en påminner om det høye risikopotensialet i petroleumsvirksomheten.

Petroleumsnæringen er for tiden i en omstillingsfase. Høyt kostnadsnivå og lavere oljepris har gitt sterkt fokus blant selskapene på å kutte kostnader. Selskapene gjennomfører både kortsiktige tiltak, herunder nedbemanning og tiltak på lengre sikt bl.a. mer effektive arbeidsprosesser og økt fokus på kost/nytte. Det er en viktig utfordring fremover å bidra til at det oppnås forbedringer i sikkerhetsnivået også i disse omstillingsprosessene.

Strategier og tiltak

Styring av storulykkerisiko skal være en integrert del av virksomhetenes aktivitet. En viktig del av Petroleumstilsynets ansvar er å være på høyde med, og helst i forkant av, utviklingen i næringen og dermed kunne bidra til at næringen selv iverksetter nødvendige forebyggende og risikoreduse-

rende tiltak. Dette omfatter også samfunnssikkerhet, sikring og beredskap.

Petroleumstilsynet bruker resultater fra den årlige rapporten *Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet* (RNNP) som et grunnlag for prioritering av egen oppfølging av aktørene og næringen generelt. Erfaringer fra alvorlige hendelser i petroleumsvirksomheten nasjonalt og internasjonalt er også en viktig kunnskapskilde.

Ledelsens rolle

Ledelsen i selskapene har et overordnet ansvar for å håndtere storulykkerisiko. I en periode med store endringer i petroleumsnæringen har ledelsen et særlig ansvar for å påse at sikkerhet, sikring og arbeidsmiljø ikke får mindre oppmerksomhet. Petroleumstilsynet vil følge opp at selskapenes ledelse arbeider målrettet med å redusere storulykke- og arbeidsmiljørisiko.

Risiko- og barrierestyring

Innretninger i norsk petroleumsvirksomhet skal være utformet slik at fare- og ulykkessituasjoner ikke oppstår. Når slike fare- og ulykkessituasjoner likevel oppstår skal en ha nødvendige barrierer som skal redusere sannsynligheten for utvikling av hendelsen og begrense konsekvensene. Petroleumstilsynet vil prioritere å følge opp at de ansvarlige selskapene etablerer og videreutvikler systemer for risiko- og barrierestyring som er i tråd med regelverksskravene på dette området.

Innretninger og anlegg i senfase

Fokus på økt utvinning og feltenes produserende levetid har medført at mange innretninger blir værende operative på feltene lenger enn det som var antatt i opprinnelige planer. Denne utviklingen forventes å fortsette i de kommende årene. Petroleumstilsynet vil følge opp at selskapene opprettholder et forsvarlig sikkerhetsnivå på innretninger og anlegg i senfase.

Nordområdene

Barentshavet og andre nordlige farvann av norsk sokkel er sensitive og krevende områder som introduserer nye risikoforhold som må håndteres for å drive forsvarlig virksomhet.

Petroleumstilsynet styrkes med 5 mill. kroner i statsbudsjettet 2016 til utvikling av kunnskap om risikoforhold knyttet til petroleumsvirksomhet i nordområdene. Styrkingen fremmes som en

parallel justering av utgifter og inntekter (sektoravgift) og vil gå over perioden 2016–2019.

Petroleumstilsynets oppfølging innebærer samarbeid med alle relevante aktører, inkludert internasjonale og nasjonale myndigheter.

Samfunnssikkerhet og beredskap

Petroleumstilsynet har innenfor eget myndighetsområde ansvar for å følge opp og ivareta samfunnssikkerhet og beredskap, inkludert bevisste anslag og terror. Den enkelte operatør/anleggseier har ansvaret for beredskap og sikring av petroleum-sinnretninger og -anlegg. Petroleumstilsynet har med utgangspunkt i en risikobasert tilnærming ansvar for oversikt over risiko, sårbarhet og beredskap i sektoren og for egen virksomhet.

Hovedmål 3: Utvikling og formidling av ny kunnskap om arbeidsmiljø, arbeidsforhold, arbeidshelse og sikkerhet

Strategier og tiltak

Petroleumstilsynet bidrar gjennom bl.a. tilsyn, granskninger og initiering av FoU-prosjekter til økt omfang og kvalitet på kunnskap om arbeidsmiljøforhold og storulykkerisiko både internt i egen etat, mellom statlige etater og ut i næringen.

Petroleumstilsynet vil i dialog med partene i næringen videreutvikle RNNP-arbeidet slik at det til enhver tid danner et best mulig grunnlag for å identifisere forbedringstiltak i næringen.

Ny kunnskap for å bidra til forsvarlig virksomhet i nordområdene er et prioritert kunnskapsområde for Petroleumstilsynet. Tilsynet har i dette arbeidet et tett samarbeid med næringen og andre lands myndigheter.

Budsjettforslag 2016

Post 01 Driftsutgifter, kan nyttes under post 21

Petroleumstilsynet hadde en bemanning per 1. mars 2015 på 173 ansatte tilsvarende 171 årsverk. Bevilgningen dekker lønns- og driftsutgifter for etaten og skal finansiere tilsyn, regelverksarbeid, informasjon, internasjonalt arbeid mv.

Bevilgningen er økt med 5 mill. kroner til å styrke kunnskapen knyttet til petroleumsvirksomhet i nordområdene. Tilsvarende er inntektsbevilgningen over kap. 5571 Sektoravgift under Arbeids- og sosialdepartementet økt med 5 mill. kroner.

Bevilgningen er også økt med 6 mill. kroner grunnet økt aktivitet knyttet til programmet Olje

for utvikling og oppdrag/samarbeid med NORAD. Tilsvarende er bevilgningen under kap. 3642, post 02 økt med 6 mill. kroner.

I forbindelse med opprettelse av en samordningsenhet for statlige innkjøp under Kommunal- og moderniseringsdepartementet foreslås overført 25 000 kroner fra Petroleumstilsynets driftsbevilgning til kap. 540 Direktoratet for forvaltning og IKT, post 01 Driftsutgifter.

Det foreslås at bevilgningen kan overskrides mot tilsvarende merinntekt under kap. 3642, postene 06 og 07, jf. forslag til romertallsvedtak.

Det foreslås at posten får stikkordet «kan nyttes under post 21».

Det er innarbeidet totalt 1,6 mill. kroner i pris- og lønnsjustering.

For 2016 foreslås en bevilgning på 220,7 mill. kroner.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Forslaget omfatter særlige utgifter til tilsyn med petroleumsakiviteter som Petroleumstilsynet vil utføre på egen hånd, eller ved hjelp av bistand. Posten omfatter også bistandsetaters refunderbare kontrollutgifter. Utgiftene refunderes i sin helhet av gebyrer og sektoravgift til operatørselskapene/kontraktørene som inntektsføres under kap. 3642, post 03 Gebyr tilsyn og kap. 5571, post 70 Petroleumstilsynet – sektoravgift. Videre dekker bevilgningen reisekostnader etc. som Petroleumstilsynet har i forbindelse med NORADs virksomhet. Utgiftene refunderes i sin helhet under kap. 3642, post 02 Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet.

Ved innføringen av nettoføringsordning for budsjettering og regnskapsføring av merverdiavgift i statsforvaltningen i 2015 ble det beregnet og trukket ut 3,105 mill. kroner for merverdiavgift på posten. Da utgiftene på posten i sin helhet viderefaktureres operatørselskapene/kontraktørene (som er utenfor ordningen) skulle det ikke ha vært trukket ut merverdiavgift. Kap. 642, post 21 foreslås økt med 3,2 mill. kroner mot en tilsvarende reduksjon under kap. 1633, post 01.

For 2016 foreslås en bevilgning på 31 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen skal dekke større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, herunder utgifter knyttet til IKT-relatert utstyr.

For 2016 foreslås en bevilgning på 1,5 mill. kroner.

Kap. 3642 Petroleumstilsynet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
02	Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet	6 148	909	6 940
03	Gebyr tilsyn	63 136	50 090	51 540
06	Andre innbetalinger	148		
07	Leieinntekter bedriftshytte	26		
16	Refusjon fødselspenger/adopsjonspenger	1 912		
17	Refusjon lærlinger	112		
18	Refusjon sykepenger	1 849		
	Sum kap. 3642	73 331	50 999	58 480

Post 02 Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet

Bevilgningen skal dekke refunderbare timer som Petroleumstilsynets ansatte utfører og reisekostnader etc. knyttet til NORADs virksomhet.

Bevilgningen er økt med 6 mill. kroner grunnet økt aktivitet knyttet til programmet Olje for utvikling og oppdrag/samarbeid med NORAD. Tilsvarende er bevilgningen under kap. 642, post 21 økt med 6 mill. kroner.

Petroleumstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 642, post 21 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

For 2016 foreslås en bevilgning på 6,9 mill. kroner.

Post 03 Gebyr tilsyn

Posten omfatter gebyrer for Petroleumstilsynets tilsyn med helse, miljø og sikkerhet i petroleumsektoren.

For 2016 foreslås en bevilgning på 51,5 mill. kroner.

Post 06 Andre innbetalinger

Petroleumstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 642, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

Post 07 Leieinntekter bedriftshytte

Posten omfatter inntekter for fremleie av bedriftshytte blant ansatte i Petroleumstilsynet, samt inntekter i forbindelse med konferanser og seminarer rettet mot petroleumsnæringen.

Petroleumstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 642, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

Kap. 5571 Sektoravgifter under Arbeids- og sosialdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
70	Petroleumstilsynet – sektoravgift	88 614	89 215	96 620
	Sum kap. 5571	88 614	89 215	96 620

Post 70 Petroleumstilsynet – sektoravgift

Posten skal dekke Petroleumstilsynets faktiske kostnader for oppfølging av næringen i tillegg til tilsynsgebyrer over post 03.

Posten er økt med 5 mill. kroner knyttet til satsingen for økt kunnskap om risikoforhold ved petroleumsvirksomhet i nordområdene.

For 2016 foreslås en bevilgning på 96,6 mill. kroner.

Kap. 643 Statens arbeidsmiljøinstitutt

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2016
		2014	budsjett 2015	
50	Statstilskudd	111 600	114 588	117 320
	Sum kap. 0643	111 600	114 588	117 320

Mål og hovedoppgaver

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) er det nasjonale forskningsinstituttet for arbeidsmiljø og arbeidshelse. Instituttet har som overordnet mål å skape, bruke og formidle kunnskap om sammenhengen mellom arbeid og helse. Sidestilt med, og integrert i, forsknings- og utredningsvirksomheten er service, utdanning og formidling. STAMI har også ansvaret for enkelte faglige forvaltningsnære oppgaver på sektorområdet.

STAMI har følgende hovedmål for sin virksomhet:

- Skape kunnskap om sammenhengen mellom arbeid, sykdom og helse
- Kartlegge arbeidsmiljø- og helseforhold, vurdere risiko og bidra til forebyggende tiltak
- Gjøre kunnskap om sammenhengen mellom arbeid, sykdom og helse kjent.

STAMI bistår med viktig fagkunnskap til bl.a. Arbeids- og sosialdepartementet, Arbeidstilsynet, Petroleumstilsynet, bedriftshelsetjenesten, partene i arbeidslivet, samt HMS-personell i bransjer og virksomheter. STAMI har et fagråd med representasjon fra arbeidslivets parter, arbeidsmiljømyndighetene, samt andre brukergrupper og samarbeidspartnere.

Hovedmål 3: Utvikling og formidling av ny kunnskap om arbeidsmiljø, arbeidsforhold, arbeidshelse og sikkerhet

De senere årene har arbeidsmiljømyndighetene fått ny og bedre kunnskap om hvordan eksponering i arbeidsmiljøet påvirker helsen. Likevel er det fortsatt et løpende behov for forskningsbasert kunnskap på mange områder, bl.a. fordi arbeidsliv

et og arbeidsplassene er i endring. Sikker kunnskap om årsakssammenhenger mellom arbeid på den ene siden og helse og arbeidsevne på den andre er viktig for å drive god forebygging og forbedring. På arbeidsmiljøområdet er det spesielt viktig med en partsnøytral premissleverandør av kunnskap med høy vitenskapelig standard og tillit.

Tiltak og strategier

STAMI bidrar gjennom sitt samarbeid med tilsynene og partene i arbeidslivet til hovedmål 1, men de spesifikke tiltak og strategier knyttes til hovedmål 3: Utvikle og formidle ny kunnskap om arbeidsmiljø, arbeidshelse og sikkerhet. Det er viktig at STAMIs forskning har relevans for arbeid og helse, og således kan bidra til å danne en kunnskapsbase som kan benyttes til forebyggende virksomhet. Forskningen må være av høy vitenskapelig kvalitet og være internasjonalt ledende, og bør i størst mulig grad søkes kvalitetssikret og publisert i internasjonale tidsskrifter med fagfellebedømming.

Prioriterte forskningsfelt

I 2016 vil STAMI utarbeide ny strategisk plan, og instituttets fagråd vil involveres i dette arbeidet, for å bidra til størst mulig grad av relevans og etterbruk av FoU-resultatene i forebyggende virksomhet. STAMI skal i tråd med strategisk plan 2006–2015 i 2015 fordele forskningsinnsatsen mellom tre hovedområder som gjenspeiler utfordringer knyttet til arbeidsrelatert sykdom i norsk arbeidsliv:

- kjemisk og biologisk arbeidsmiljø, herunder effekter av nanoteknologi

- psykososialt og organisatorisk arbeidsmiljø, herunder frafall, utstøting og inkluderende arbeidsliv
- arbeidsrelaterte muskelskjelettlidelser

Kartlegging av arbeidsmiljøforhold

Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og -helse (NOA) er en avdeling under STAMI.

NOAs målsetting er å utvikle et felles kunnskapsgrunnlag for aktørene på arbeidsmiljøområdet som grunnlag for utforming av politikk, strategier og prioriteringer på nasjonalt nivå, bransje- og virksomhetsnivå. NOAs viktigste oppgaver er å samle, analysere og formidle informasjon om arbeidsmiljø og arbeidsrelaterte helseskader i Norge. NOA vil gjøre data og informasjon tilgjengelig for aktører på arbeidsmiljøfeltet, dvs. myndighetene, arbeidslivets parter, FoU-miljøer og allmennheten for øvrig.

Formidling av kunnskap om sammenhengen mellom arbeid og helse, og samarbeid med viktige aktører

STAMI vil jobbe for en kontinuerlig videreutvikling av kanalene for informasjon for å styrke tilbudet til alle målgrupper og dermed legge til rette for forskningsbasert forebyggende virksomhet.

STAMI vil jobbe for å videreutvikle samarbeid og kunnskapsdeling med spesielt Arbeidstilsynet og Petroleumsstilsynet. Andre viktige målgrupper er arbeidslivets parter, helsevesenet, inkludert BHT og de arbeidsmedisinske avdelingene, samt andre FoU-miljøer nasjonalt og internasjonalt.

Budsjettforslag 2016

Post 50 Statstilskudd

Statens arbeidsmiljøinstitutt hadde ifølge Statens sentrale tjenestemannsregister en bemanning per 1. mars 2015 på 125 ansatte, tilsvarende 116 årsverk.

Instituttet ble omdannet til forvaltningsorgan med særskilte fullmakter fra 1. januar 2005. Bevilgningen er netto tilskudd til drift av instituttet. Instituttets inntekter fra bidragsforskningen utgjør om lag 12,5 pst. av instituttets totale budsjett. Inntektskildene er i all hovedsak offentlige midler fra andre finansieringskilder, hovedsakelig Norges forskningsråd og andre forskningsfond.

Det er innarbeidet 3,3 mill. kroner i lønns- og prisjustering.

For 2016 foreslås en bevilgning på 117,3 mill. kroner.

Kap. 645 Regional verneombudsordning i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen

Ordning med regionale verneombud i overnattings- og servicevirksomhetene og renholdsbransjen finansieres ved en avgift som tas inn fra virksomhetene i de to bransjene. Ordningen er etablert som en stiftelse som administreres av et fondsstyre. De regionale verneombudene har sitt ansettelsesforhold i Arbeidstilsynet, men er faglig sett underlagt fondsstyrets instruksjonsmyndighet.

Det ble bevilget til sammen 12 mill. kroner for 2010 og 2011, som startkapital til dekning av driften, inntil ordningen ble selvfinansiert gjennom avgiftsinnkrevningen. Startkapitalen ble bevilget i form av lån som skal tilbakebetales innen 2015.

Kap. 3645 Regional verneombudsordning i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
06	Refusjoner/ymse inntekter		12 000	
	Sum kap. 3645		12 000	

Ordning med regionale verneombud i overnattings- og servicevirksomhetene og renholdsbransjen er etablert som en stiftelse som

administreres av et fondsstyre. Ordningen finansieres ved en avgift som tas inn fra virksomhetene i de to bransjene. Det ble bevilget til sammen 12

mill. kroner for 2010 og 2011, som startkapital til dekning av driften, inntil ordningen ble selvfinansiert gjennom avgiftsinnkrevningen. Startkapitalen

ble bevilget i form av lån som skal tilbakebetales innen 2015.

Det foreslås ingen bevilgning på posten for 2016.

Kap. 646 Pionerdykkere i Nordsjøen

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2014	budsjett 2015	2016
01	Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	99		
71	Tilskudd til nordsjødykkeralliansen m.v., <i>kan overføres</i>	17 108		
72	Tilskudd, <i>kan overføres</i>	3 200	3 300	3 400
	Sum kap. 0646	20 407	3 300	3 400

Overført fra 2014 til 2015:
Post 71: 7 892 000 kroner
Post 72: 2 570 000 kroner
Post 73: 24 897 000 kroner

Bakgrunn

Stortinget ba i 2004 Regjeringen etablere en kompensasjonsordning med maksimal utbetaling til den enkelte dykker på 40 ganger grunnbeløpet i folketrygden, jf. St.meld. nr. 47 (2002–2003), Innst. S. nr. 137 og 138 (2003–2004). Kompensasjon skulle også gis til etterlatte under nærmere bestemte vilkår. Kongen i Statsråd oppnevnte i 2004 en nemnd som har behandlet søknader om kompensasjon. Et samlet Storting sluttet seg i juni 2014 til en verdig politisk avslutning i nordsjødykkersaken som innebar at dykkere og etterlatte som oppfyller kriteriene til kompensasjonsordningen fra 2004, skulle tilbys nye 25 G mot at de ikke går videre med saken. Barn av avdøde dykkere skulle i tillegg omfattes av denne ordningen, selv om de ikke oppfyller kriteriet fra 2004 om krav på barnepensjon, jf. Prop. 88 S (2013–2014) og Innst. 273 S (2013–2014). Det ble samtidig lagt til grunn at pionerdykkernemnda legges ned i forbindelse med at dykkersaken avsluttes.

Rapport

Dykkere og etterlatte fikk i juni 2014 6 mnd. frist for å vurdere statens tilbud om nye 25 G. I forbindelse med saken, kom det også inn nye søknader om kompensasjon etter 2004-ordningen. Dette førte til behov for en tilleggsbevilgning, jf. Prop.

78 S (2014–2015) og Innst. 268 S (2014–2015). Alle søknader fra dykkere og etterlatte er behandlet og pionerdykkernemnda ble lagt ned i januar 2015. Utbetaling til dykkere etter 2004 og 2014-ordningene er gjennomført, og saken anses som endelig avsluttet.

Samlet er det utbetalt i overkant av 626 mill. kroner fra 2004 til 30. juni 2015.

I tråd med Stortingets vedtak, ble en minneplakett for å hedre dykkernes innstas avduket ved Norsk Oljemuseum i november 2014.

Kontakttelefonen for pionerdykkere (Dykkerkontakten) er en døgnåpen telefontjeneste for oppfølging av tidligere nordsjødykkere. Dykkerkontakten bidrar utenom svartelefontjenesten med bl.a. seminarer, samtalegrupper og informasjon på nett. Dykkerkontakten har i 2014 hatt daglig leder i 20 pst. stilling samt 2 stillinger som henholdsvis kontaktsykepleier og sosionom.

Budsjettforslag 2016

Post 72 Tilskudd, kan overføres

Posten dekker tilskudd til Stiftelsen Kontakttelefonen for pionerdykkere (Dykkekontakten). Stiftelsen er knyttet til Sjømannskirken og drifter bl.a. en kontakttelefon for tidligere nordsjødykkere. Stiftelsen har videre knyttet til seg relevant kompetanse på gjeldsrådgivning og annen rådgivning for å kunne hjelpe nordsjødykkere som er i en vanskelig situasjon. Dykkekontakten har et meget godt omdømme og yter god og viktig bistand til dykkerne.

For 2016 foreslås en bevilgning på 3,4 mill. kroner.

Kap. 648 Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
01	Driftsutgifter	17 947	17 163	17 810
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	973	1 898	1 440
70	Tilskudd til faglig utvikling	4 130	4 000	4 120
	Sum kap. 0648	23 050	23 061	23 370

Overført fra 2014 til 2015:
Post 21: 2 735 000 kroner

2013. Det ble avsagt 27 dommer i 2014 mot 20 dommer i 2013. Antall avsatte dommer er det høyeste siden 1981.

Mål og hovedoppgaver

Arbeidsretten er en spesialdomstol som behandler tvister om forståelse, gyldighet og eksistens av tariffavtaler. Den behandler også visse tvister om fortolkning av arbeidstvistloven og tjenestetvistlovens regler, saker om brudd på fredsplikten og saker om erstatningsansvar for tariffbrudd og ulovlig arbeidskamp.

Riksmekleren skal mekle i interesselvister mellom partene i arbeidslivet, det vil si i tvister om opprettelse eller revisjon av tariffavtaler. Hovedoppgaven er å hjelpe partene til å unngå konflikt, og dermed bevare arbeidsfreden.

Rikslønnsnemnda står i utgangspunktet til disposisjon for parter som ønsker hjelp til å løse en tvist, men behandler i hovedsak tvister om opprettelse eller revisjon av tariffavtaler som blir henvist til den når det gripes inn i arbeidskonflikter med tvungen lønnsnemnd.

Tariffnemnda fastsetter forskrifter som innebærer at lønns- og arbeidsvilkår som følger av en tariffavtale skal gjelde for alle arbeidstakere som utfører arbeid av den art som avtalen omfatter, også for utenlandske arbeidstakere og norske arbeidstakere som ikke er omfattet av tariffavtalen som sådan.

Arbeidsretten

Arbeidsretten hadde 61 saker til behandling i 2014. Det var 22 saker overført fra 2013, og 39 nye saker kom inn i 2014, men en sak kunne ikke tas til behandling da forhandlingskravet i arbeidstvistloven § 45 fjerde ledd ikke var oppfylt. Selv om det innkom seks færre saker i 2014 enn i 2013, var antall saker avgjort ved dom høyere i 2014 enn i

Riksmekleren

Saksmengden ved institusjonen kan variere sterkt mellom år med hovedoppgjør og år med mellomoppgjør. I 2014, som var et år med hovedoppgjør, var det mekling i 95 rikssaker. 12 riksmeklinger endte i konflikt. I forrige hovedoppgjørsår, 2012, var det mekling i 91 rikssaker og i hovedoppgjørsåret 2010 i 97 rikssaker, mens det i forrige mellomoppgjørsår, 2013, var mekling i 17 rikssaker. I 2014 ble 30 kretssaker ferdigbehandlet, mot 51 i 2013. Utviklingen i antall kretsmeklinger har vist en nedgang siden 2004. I 2014 endte 2 kretsmeklinger i konflikt.

Rikslønnsnemnda og Tariffnemnda

Rikslønnsnemnda hadde 1 sak til behandling i 2014.

Tariffnemnda mottok i 2014 begjæringer om videreføring av de fire gjeldende allmenngjøringsforskriftene (bygg, renhold, landbruk, skips- og verftsindustrien). Forskrift om videreføring av allmenngjøring av tariffavtale for byggeplasser i Norge, for jordbruks- og gartnerinæringene og for renholdsbedrifter ble vedtatt 4. november 2014. Forskrift om videreføring av delvis allmenngjøring av industrioverenskomsten/VO-delen for skips- og verftsindustrien ble vedtatt 27. november 2014. Samme dato fattet Tariffnemnda vedtak om fastsettelse av forskrift om allmenngjøring av tariffavtalen for fiskeindustribedrifter. Allmenngjøring av tariffavtale for elektrofagene ble vedtatt 3. februar 2015. 11. mai 2015 fastsatte Tariffnemnda forskrift om allmenngjøring av tariffavtaler for godstransport på vei, og 27. mai ble forskrift om

allmenngjøring av tariffavtaler for persontransport med turbil vedtatt (trådte i kraft 1. oktober).

Strategier og tiltak for 2016

Arbeidsretten og Riksmekleren fortsetter arbeidet for å bidra til institusjonenes effektivitet, med støtte i ny arbeidstvistlov som trådte i kraft 1. mars 2012.

Arbeidsretten og Riksmekleren feirer begge 100 år i 2016. Det planlegges en markeringen av disse samfunnsinstitusjonenes 100-årsjubileum. Partene i arbeidslivet deltar i arbeidet. Det er et ønske å synliggjøre institusjonene og deres samfunnsmessige betydning på ulike måter. Det skal utgis et bokverk om Arbeidsrettens historie og en artikkelsamling om Riksmeklerens arbeid og posisjon. I tillegg vil det være faglige seminar-dager og annen markering i tilknytning til selve jubileet.

Budsjettforslag 2016

Post 01 Driftsutgifter

Arbeidsretten og Riksmekleren hadde per 1. mars 2015 en bemanning på hhv. 4 og 2 ansatte. Posten omfatter driftsutgiftene til Arbeidsretten, Riksmekleren, Rikslønnsnemnda og Tariffnemnda.

For 2016 foreslås en bevilgning på 17,8 mill. kroner.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres, kan nyttes under post 01

Saksmengden og utgiftene til institusjonene på kapitlet varierer, særlig i forhold til hvordan lønnsoppgjørene forløper, om det er hoved- eller mellomoppgjør og om oppgjørene er samordnet eller forbundsvise. Posten skal dekke økte utgifter ved institusjonene på kapitlet, samt kompetanseoppbygging og utredninger innen feltet kollektiv arbeidsrett.

For 2016 foreslås en bevilgning på 1,4 mill. kroner.

Post 70 Tilskudd til faglig utvikling

I 2008 ble det etablert et faglig utviklingsprosjekt ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo med formål å ivareta den arbeidsrettslige kompetansen for fremtiden. Se omtale under resultatområde 4 – hovedmål 3.

For 2016 foreslås en bevilgning på 4,1 mill. kroner.

Kap. 3648 Arbeidsretten, meklingsinstitusjonen m.m.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
18	Refusjon sykepenger	8		
	Sum kap. 3648	8		

Kap. 649 Treparts bransjeprogrammer

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2014	Saldert budsjett 2015	Forslag 2016
21	Spesielle driftsutgifter – Treparts bransje-programmer	9 309	2 699	2 760
	Sum kap. 0649	9 309	2 699	2 760

Overført fra 2014 til 2015:
Post 21: 545 000 kroner

Myndighetene og partene i arbeidslivet samarbeider om treparts bransjeprogrammer, som er en langsiktig satsing for å fremme mer seriøsitet og bedre arbeidsforhold i utsatte bransjer.

I 2012 ble det startet treparts bransjeprogram innen renholdsbransjen. I 2014 ble det igangsatt treparts bransjeprogrammer i utelivsbransjen og transportbransjen.

I renholdsbransjen har samarbeidet mellom myndighetene og partene i bransjen ført til at det er iverksatt flere tiltak for å bidra til bedre arbeidsforhold, herunder regionale verneombud, godkjenningsordning og tariffavtalen er allmenngjort. Det er også gjennomført informasjonstiltak rettet mot innkjøpere av renholdstjenester.

Innenfor rammen av treparts bransjeprogrammer drøftes aktuelle tiltak og felles satsinger mellom myndighetene og partene. Det er bl.a. gjennomført flere informasjonstiltak overfor nye arbeidstakere innen uteliv, som er en bransje hvor mange unge møter arbeidslivet for første gang. Det er vedtatt allmenngjøringsforskrifter for godstransport på vei og persontransport med turbil.

Arbeidstilsynet har en sentral rolle i oppfølgingen av de aktuelle bransjene. Det gjennomføres en omfattende tilsynsinnsats overfor bransjene. Arbeidstilsynet har også en viktig oppgave i å

samordne oppfølgingen overfor bransjene med andre etater og myndighetsorganer. Arbeidstilsynet organiserer det løpende arbeidet med treparts bransjeprogrammer, som følges opp gjennom treparts bransjeprogramgrupper med deltakelse fra partene i arbeidslivet og myndighetene. Gruppene vil følge utviklingen i bransjene og drøfte behovet for tiltak og iverksette egne tiltak og initiativer.

Budsjettforslag 2016

Post 21 Spesielle driftsutgifter – Treparts bransjeprogrammer

Midler på posten vil bli benyttet til ivaretagelse av koordineringsbehov, informasjon og kunnskap-sinnhenting bl.a. knyttet til behov for nye bransjeprogrammer og endringer i og gjennomføring av allerede eksisterende programmer. Midlene skal også dekke kostnader til gjennomføring av evalueringer av gjennomførte tiltak m.m.

For 2016 foreslås en bevilgning på 2,8 mill. kroner.

Del III
Omtale av særlige tema

7 Forenklingsarbeid, modernisering og økt gjennomføringskraft

Forslag til forenklingar og endringar i regelverket om arbeidsmarknadstiltak

Regjeringa jobbar aktivt med å forbetre kvaliteten i arbeidsmarknadstiltaka og å forenkle regelverket for tiltaka slik at dei kan bli lettare å ta i bruk. Arbeids- og sosialdepartementet sende 15. juni 2015 på høyring forslag til forenklingar og endringar i regelverket om arbeidsmarknadstiltak som følgjer opp forslaga om endringar i arbeidsmarknadstiltaka i meldingsdelen i Prop. 39 L (2014–2015) Endringar i arbeidsmiljøloven og sosialtjenesteloven. Departementet foreslår forenklingar både innanfor lønnstilskotsordningane, tiltak i skjerma verksemd og tilretteleggingsordningane. Saman med forenklingar i avklarings- og oppfølgingstiltaka som blei gjennomførte frå 1. januar 2015, vil forslaga i høyringsnotatet innebære ei betydeleg forenkling av strukturen og regelverket for arbeidsmarknadstiltaka, som gjer det lettare for NAV-rettleiingar, brukarar og arbeidsgivarar å få oversikt over den bistanden arbeids- og velferdsforvaltninga kan gi. Departementet tar sikte på at endringane iverksettast i 2016.

IKT-moderniseringa i Arbeids- og velferdsetaten

IKT-moderniseringsprogrammet i Arbeids- og velferdsetaten blei starta i 2012. Eit hovudmål med programmet er å sikre betre tenester for brukarane og auka effektivitet i sakshandsaminga.

Sakshandsamingsløysingane på ytingsområda skal endrast slik at brukar har tilgang til døgnope sjølvbetjeningsløysingar som skal vareta den dialogen med brukar som ikkje krev fysisk oppmøte. Brukar skal finne all nødvendig informasjon om Arbeids- og velferdsetaten sine tenester og brukar sine egne saker mot etaten på internett.

Kommunikasjonen mellom Arbeids- og velferdsetaten og arbeidsgjevarar skal så langt som mogleg støttast av elektroniske dialogløysingar og automatisert datautveksling.

Nivået på og lengda på perioda ein kan få sjuke-

For Arbeids- og velferdsetaten vil nye sakshandsamingsløysingar leggje til rette for ein betydeleg auke i saker som kan handsamast automatisk. Dette vil gje raskare sakshandsaming, auka likebehandling og auka kvalitet. Effektivisering av sakshandsaminga vil gjere det mogeleg å frigjere årsverk i Arbeids- og velferdsetaten sin saksbehandling av ytingar som kan omdisponerast til oppfølgingsarbeid for å få fleire i arbeid.

Prosjekt 1 i IKT-moderniseringa vert avslutta våren 2015. Prosjektet 1 vil levere systemstøtte, inkludert ein sjølvbetjeningsløysing for ny uføretrygd frå 1. januar 2015. I tillegg skal det blant anna utviklast sjølvbetjeningsløysingar for innsyn i eigen sak og dagpengar. Etter planen skal Prosjekt 2 og 3 gje ytterlegare forenkling og digitalisering av etaten sine tenester.

Det vil krevje justeringar av dagens regelverk for å leggje til rette for elektroniske dialogløysingar. Arbeids- og sosialdepartementet og Arbeids- og velferdsdirektoratet har satt i gang eit omfattande arbeid for å identifisere naudsynte endringar i regelverket slik at dette kan bli betre tilpassa elektroniske dialogløysingar og leggje til rette for automatisert behandling.

Velferdsordningane

Regjeringa følgjer opp ekspertgruppa (Vågangutvalget), og vil våren 2016 legge fram ei melding til Stortinget om korleis arbeids- og velferdsforvaltninga skal utviklast vidare. Meldinga vil også innehalde ei vurdering av systemet for sikring av inntekt med hovudvekt på AAP-ordninga. Meldinga skal ha ei tydeleg retning som legg vekt på målet om arbeid, brukerretta tenester og myndige NAV-kontor. Meldinga vil mellom anna drøfte korleis kontakta med arbeidsgivarar kan styrkast. Meldinga skal også drøfte spørsmål knytt til organisering av arbeids- og velferdsforvaltninga. Dette inkluderer at ein går gjennom NAV sine oppgåver og innretninga av partnerskapet mellom stat og kommune. Ytelsane i folketrygda skal innrettast på ein slik måte at det skal løne seg å stå i arbeid. pengar skal ligge fast.

Modernisering av IKT-system i Arbeidstilsynet

Regjeringa foreslo i 2015 ei toårig satsing for å gjennomføre eit fornyings- og moderniseringsprosjekt for IKT-systema i Arbeidstilsynet. Hovudformålet er å utvikle IKT-systema slik at dei bidrar til å effektivisere ressursbruken og optimalisere Arbeidstilsynet si verksemd.

For best mogleg å kunne bidra til at alle arbeidstakarar i Noreg skal ha eit godt og trygt arbeidsmiljø, må Arbeidstilsynet ha IKT-system som bidrar til å effektivisere og kvalitetssikre etaten sitt tilsynsarbeid.

Nye IKT-system vil bidra til betre ressurseffektivitet, høgare fagleg kvalitet og resultere i auka kunnskap om kvar risikoen i arbeidsmiljøet er størst. Slik inneber satsinga ei vesentleg forbetring av etaten sine evner til å utføre pålagde oppgaver.

Arbeidstidsordningar

Arbeidslivet er meir samansett enn før, og ulike arbeidstakarar har ulike behov. Samstundes kan verksemdene ha behov som følge av drift utanfor vanleg dagtid og etter varierende etterspurnad. Regjeringa sitt forslag til endringar i arbeidsmiljøloven er vedteken av Stortinget og tråtte i kraft 1. juli 2015, jf. Prop. 48 L (2014–2015) og Innst. 207 L (2014–2015). Desse endringane opnar mellom anna opp for meir fleksibilitet, slik at det blir enklare å få på plass lokale avtaler om arbeidstid og enklare å disponere arbeidstida slik det passar den einskilte arbeidstakar og verksemd. Regjeringa har vidare satt ned eit arbeidstidsutval, som skal gå gjennom dei samla arbeidstidsreguleringane og vurdere desse mellom anna i forhold til produktivitet. Utvalet skal fullføre sitt arbeid innan utgangen av 2015.

Statens Pensjonskasse

I tillegg til daglig drift har innføring av nytt pensjonsregelverk for uføre frå 1. januar 2015 vert ei prioritert oppgåve for Statens pensjonskasse dei siste åra. Framover vil arbeidet med å leggje til rette for arbeidet med innføring av regelverk for yngre årskull vere ei høgt prioritert oppgåve. Målet er å sikre ei god og effektiv innføring av dei nye regelverka.

Andre tiltak som er satt i gong er oppgradering av SPK.no og arbeidet med å utvikle ein premieprosess som sikrar riktig faktura til rett tid basert på gjeldande standardar i marknaden.

Pensjonstrygda for sjømenn

Pensjonstrygda for sjømenn har gjennomført eit fornyingsprosjekt på IKT-området. Det nye systemet medfører ei modernisering og effektivisering av etaten. IKT-systemet er også tilrettelagd slik at det kan vidareutviklast for eit justert pensjonsregelverk i samband med den langsiktige tilpassinga til pensjonsreforma. Dei viktigaste tiltaka i prosjektet er internettbaserte sjølvbetjeningsløysingar for kundar og medlemmer, samt nye støtte-system for både premie- og pensjonsprosessen. Det er utvikla ein arbeidsgivarportalen, der arbeidsgivarane kan innrapportere avgiftsoppgåver automatisk. Alle kundar rapporterer no fartstid elektronisk. Nytt system for pensjonsprosessen blei produksjonssett i mai 2014, og Pensjonstrygden for sjømenn starta utbetaling av pensjonane i eigen regi. Fornyingsprosjektet blei avslutta våren 2015.

8 Likestillingsomtale

Orientering om likestilling i verksemdene

Likestillingslova § 1 a, diskrimineringslova § 3 a og diskriminerings- og tilgjengelegheitslova § 3 pålegg statlege verksemdar å arbeide, aktivt, målretta og planmessig for å betre likestilling og hindre diskriminering, både som offentleg myndighet og som arbeidsgjevar. I tillegg til aktivitets-

plikta, har statlege verksemdar ei plikt til å greie ut om likestillingsarbeidet. Statlege verksemdar som ikkje er pålagd å utarbeide årsmelding skal gi utgreiinga i årsbudsjettet. Det skal gjerast greie for planlagde og gjennomførte tiltak når det gjeld kjønn, funksjonsnedsetting, etnisk bakgrunn, religion o.a. Når det gjeld kjønn, skal det i tillegg gjerast greie for den faktiske tilstanden.

Arbeids- og sosialdepartementet

Tabell for tilstandsrapportering (kjønn)¹

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt per år i 1 000 kr)	
		M %	K %	Total (N)	M	K
Totalt i verksemda	2014	38,5	61,5	200	643	579
	2013	36,0	64,0	201	620	556
Toppleiarar	2014	63,0	37,0	8	1 133	1 276
	2013	63,0	37,0	8	1 112	1 252
Mellomleiarar	2014	50,0	50,0	32	820	834
	2013	49,0	51,0	35	767	774
Alternative karrierevegsstillingar	2014	77,8	22,2	9	849	877
	2013	83,3	16,7	6	844	1 040
Saksbehandlarar	2014	34,6	65,4	130	548	543
	2013	34,9	65,1	146	558	538
Konsulentar	2014	14,3	85,7	21	438	407
	2013	14,3	85,7	21	431	405
Slutta (tal per 31.12.)	2014	25,0	75,0	16		
	2013	33,0	67,0	18		
Nyrekruttert (tal per 31.12.)	2014	25,0	75,0	12		
	2013	37,0	63,0	27		
Deltidstilsette	2014	5,3	94,7	18		
	2013	0,0	100,0	19		

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt per år i 1 000 kr)	
		M %	K %	Total (N)	M	K
		Midlertidig tilsette (per 31.12.)	2014	16,7	83,3	12
	2013	20,0	80,0	15		
Foreldrepermisjon	2014	0,0	100,0	4		
	2013	0,0	100,0	6		
Legemeldt sjukefråvær (%)	2014	0,37	3,95			
	2013	0,8	4,3			

¹ Kommenar til tabellen. I kategorien mellomleiarar ligg direktør, underdirektørar og avdelingsdirektørar. I kategorien saksbehandlarar ligg rådgjevarar og seniorrådgjevarar, i kategorien konsulentar ligg lærling, førstekonsulentar og senior-konsulentar, og i kategorien alternativ karriereveg ligg fagspesialistar og fagdirektørar. Topleiinga består av ekspedisjonssjefane, departementsråd og assisterende departementsråd.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av kjønn

1. oktober 2014 var det 200 tilsette i Arbeids- og sosialdepartementet (inkl. toppleiarane). Omlag 62 pst. av dei tilsette var kvinner. Fordelinga er den same for dei nyrekrutterte som for dei som sluttar.

Kjønnspektivet er ein del av departementets lokale lønnspolitikk. Departementet har eit særleg fokus på at kvinner og menn gis like moglegheiter for faglig utvikling, forfremjing, alternative karrierevegar og karriereutvikling til høgare stillingar.

Sett under eitt er gjennomsnittleg lønn for kvinner i departementet lågare enn for menn. Kvinnedelen er høgast i dei lågare stillingskategoriane. Tilstandsrapporteringa viser at på mellomleiar-nivå var lønna i gjennomsnitt noko høgare for kvinner enn for menn i 2014. På saksbehandlar-nivå er gjennomsnittslønna til menn og kvinner tilnærma lik sjølv om menn framleis har noko høgare lønn. Kvinnedelen i denne stillingsgruppa er høg og ligg på om lag 65 pst. Det er fleire menn enn kvinner i stillingsgruppa for alternativ karriereveg, og gjennomsnittslønna er noko høgare enn for menn. I stillingsgruppa konsulentar er det ei stor overvekt av kvinner som utgjer om lag 86 pst. Dei fleste av stillingene i denne gruppa er merkantile stillingar, og kvinner har ei lågare gjennomsnittslønn enn menn.

I departementet har kvinner generelt eit høgare sjukefråvær enn menn. Sett under eitt har utviklinga gått i retning av ein jamn nedgang i det totale legemeldte sjukefråværet.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av etnisk bakgrunn, religion o.a., og nedsett funksjonsevne

Departementet har i gjennomsnitt hatt 1–4 pst. tilsette med bakgrunn frå landgruppe to (Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand, og Europa utanfor EU). Ved utgangen av 2014 utgjorde delen tilsette frå denne landgruppa om lag 3 pst. Resultatet etter dei to åra med forsøk med moderat kvotering viser at moderat kvotering ikkje blei nytta, men tre personar i målgruppa blei tilsett utan kvotering. Å nå dei kvalifiserte søkjarane frå denne gruppa er krevjande. Departementet har etablert samarbeid med to nettstader som vender seg særleg til personar med innvandrarbakgrunn. Søkjarar med nedsett funksjonsevne blir innkalla til intervju dersom dei er kvalifisert. Å nå dei kvalifiserte søkjarane er ein utfordring. Departementet nyttar jobbportalen «Jobbressurs» for å nå målgruppa betre. Departementet er med i staten sitt traineeprogram for personar med høgare utdanning og nedsett funksjonsevne, og har rekruttert ein trainee. Departementet sin rekrutteringsstrategi blei ferdigstilt i 2013, og opplæring av leiarar og tillitsvalde i rekruttering av mangfald var eit av tiltaka i strategien. Det jobbast kontinuerleg med å auke rekrutteringskompetansen. Departementet har i eigen IA-plan satt mål for rekruttering frå målgruppa (delmål 2), og har som mål å ta imot IA-kandidatar. Det blir gjort i samarbeid med NAV sitt Arbeidslivssenter.

Arbeids- og velferdsetaten

Tabell for tilstandsrapportering (kjønn)¹

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt per år i 1000 kr)	
		M %	K %	Total (N)	M	K
Totalt i verksemda	2014	29,8	70,2	14 397	484	451
	2013	30,0	70,0	14 311	471	439
Toppleiarar	2014	51,2	48,8	41	930	1 022
	2013	53,7	43,6	41	924	992
Mellomleiarar	2014	40	60	1 278	624	593
	2013	40	60	1 301	605	574
Saksbehandlarar	2014	28,9	71,1	12 858	457	441
	2013	28,9	71,1	12 723	445	430
Konsulentar/Sekretærar	2014	20,0	80,0	158	366	368
	2013	20,0	80,0	176	355	360
Slutta	2014	32,0	68,0	1 077	469	428
	2013	33,0	67,0	1 245	444	408
Nyrekruttert	2014	28,0	72,0	946	463	431
	2013	30,0	70,0	1 482	438	420
Deltidstilsette	2014	17,0	83,0	2 446	489	433
	2013	16,0	84,0	2 535	471	423
Midlertidig tilsette	2014	27,0	73,0	1 144	419	411
	2013	25,0	75,0	1 231	404	401
Foreldrepermisjon	2014	15,0	85,0	242	474	436
	2013	14,0	86,0	242	438	422
Legemeldt sjukefråvær (%)	2014	3,9	6,6	5,9		
	2013	4,0	6,4	5,7		

¹ Kommentarer til tabellen. Tal frå 1. oktober 2013 og 2014. Tal for slutta og nyrekrutterte gjeld heile året. Tal for nyrekrutterte gjeld faste og midlertidige. Lønn for leiarar er rekna ut frå netto årslønn frå A-tabell. Når det gjeld kategorien toppleiarar er direktør for Arbeids- og velferdsetaten lønna av departementet og er ikkje teken med i grunnlaget for toppleiarar. Toppleiar er definert som direktørar i direktoratet, fylkesdirektørar og direktørar for spesialeiningane.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av kjønn

Arbeids- og velferdsetaten er ein kvinne-dominert arbeidsplass der kvinne-delen er stabil på om lag 70 pst. Fordelinga er den same for dei nyrekrutterte som for dei som sluttar i etaten.

Kjønnsfordelinga er noko ulik mellom dei ulike einingane. Kvinne-delen er høgast i NAV-kontora (77,6 pst.), men nesten heilt jamn når ein

ser på Arbeids- og velferdsdirektoratet (49,3 pst.). I dei lågare stillingskategoriane er kvinne-delen høgast. Kvinne-delen fell med aukande stillingsnivå. I toppleiargruppa er kvinne-delen på 48,8 pst. i 2014, ein auke frå 43,6 i 2013.

Det har ikkje blitt prioritert å gjere særskilte grep frå sentralt hald for å få fleire menn til å søkje stillingar i etaten, og verksemda har heller ikkje funne grunn til å vurdere særskilte tiltak retta mot menn for å hindre avgang. Tal for 2014 viser

at kjønnsfordelinga mellom menn og kvinner som sluttar i etaten er tilnærma lik som kjønnsfordelinga av tilsette i verksemda.

Prinsippet om likelønn i Arbeids- og velferdsetaten skal takast vare på gjennom den lokale lønnsolitikken. Lønnsutviklinga i samanliknbare grupper skal vere uavhengig av etnisk bakgrunn, funksjonsevne, kjønn og alder. Gjennomsnittslønna til kvinner per år er høgare enn for menn i toppleiarkategorien og i kategorien kontorstillingar. For saksbehandlarar er det tilnærma lik gjennomsnittleg lønn per år. Sett under eitt er gjennomsnittleg lønnstrinn for kvinner i etaten lågare enn for menn. Lønnsforspranget til menn er størst ved høgare utdanning.

I samsvar med tilpassingsavtalen for Arbeids- og velferdsetaten skal arbeidsoppgåver som gir utvikling, auka kompetanse eller som på anna vis medverkar til å kvalifisere til forfremjing, fordelast slik at kvinner og menn får same grunnlaget for karriereutvikling.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av etnisk bakgrunn, religion o.a., og nedsett funksjonsevne

I tilpassingsavtalen for Arbeids- og velferdsetaten er partane einige om at etaten skal ha ein personalpolitikk som legg til rette for likestilling og mangfald knytt til etnisk bakgrunn, funksjonsevne, kjønn og alder.

Det er eit krav at minimum ein søkjar frå kvar av dei underrepresenterte gruppene (definert som innvandrarbakgrunn eller redusert funksjonsevne) blir kalla inn til intervju per stilling, dersom det finst kvalifiserte søkjarar. Søkjarar til stillingar blir i stillingsannonsar oppfordra til å opplyse om dei har innvandrarbakgrunn eller nedsett funksjonsevne. Det er per i dag uvisst i kor stor grad søkjarar opplyser om dette.

I etatens overordna handlingsplan for det interne IA-arbeidet for 2011–2013 var det satt mål om at fem pst. av dei nyrekrutterte skulle vere frå underrepresenterte grupper. For inneverande avtaleperiode er IA-arbeidet i etaten reorganisert gjennom lokale avtalar, og driftseiningane sett eigne mål ut frå lokale tilhøve.

Arbeids- og velferdsetaten er fast medlem i det statlege mangfaldsnettverket. Gjennom 2014 og 2015 har det vore arbeidd med planar for å sette fokus på rekruttering som best mogleg kan iva-

reta søkjarar uavhengig av nedsett funksjonsevne, innvandrarbakgrunn, alder, religion og seksuell legning (LHBT).

Tal frå SSB (per juni 2015) syner at det frå 2011 og fram til 2014 har vore ein auke i tilsette med innvandrarbakgrunn frå 7,4 pst. i 2011 til 9,3 pst. i 2014.

I 2014 vart det tilsett fire personar i målgruppa utan bruk av moderat kvotering. Fleire søkjarar opplyser om at dei ikkje ønskjer å bli tilsette på spesielle vilkår, men ut frå kvalifikasjonane sine.

Arbeids- og velferdsetaten har ikkje «beholdningstal» over tilsette med nedsett funksjonsevne. Tal på kor mange som er rekruttert er basert på manuell rapportering og er mangelfull. Likevel syner tala som vart rapportert at det i 2014 var 3,9 pst. av dei nyrekrutterte i etaten som hadde nedsett funksjonsevne. Dette er ei auke frå 2,8 pst. i 2013. Dei fleste vart rekruttert i Tjenestelinja.

Tala syner at det er ei større utfordring å få rekruttert personar med redusert funksjonsevne enn med innvandrarbakgrunn. Fleire driftseiningar rapporterer at dei ikkje har mottatt søknader frå denne gruppa, og at det er ei utfordring å tiltrekke seg søkjarar. Eksempel på tiltak som er sett i verk nokre stader er systematisk vurdering av IA-plassar ved rekruttering, og å auke rekrutteringskompetansen. I stillingsannonsane gir etaten informasjon om at Arbeids- og velferdsetaten er ei IA-verksemd og vil leggje til rette for søkjarar med redusert funksjonsevne.

Arbeids- og velferdsdirektoratet deltok med fire stillingar i statens traineeprogram for personar med høgare utdanning og nedsett funksjonsevne i 2014. To av traineane har fått fast tilsetjing i direktoratet.

Einingane i Arbeids- og velferdsetaten stiller IA-plassar til disposisjon for personar som treng arbeidstrening, jf. formålet med jobbstrategien. I 2014 var det registrert til saman 241 IA-plassar i etaten. Dette er over ei dobling frå 2012.

IA-avtalens delmål 3 om å forlengje den gjennomsnittlege avgangsalderen er nådd i etaten. Gjennomsnittsalderen for avgang for tilsette over 50 år har auka jamt sidan 2010 og er på 62,2 år i 2014 mot 60,4 i 2009. Seniorsamtaler og seniorkurs er tiltak som meldes for å forlenge yrkesaktiviteten for tilsette over 50 år. Også gjennomsnittsalder ved avgang til AFP og uføre har auka, og var i 2014 på 64,9 år mot 64,8 år i 2013. Også her har det vore ein gradvis auke frå 2007.

Trygderetten

Tabell for tilstandsrapportering (kjønn)

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt per år i 1 000 kr)	
		M %	K %	Total (N)	M	K
Totalt i verksemda	2014	40,0	60,0	70	793	558
	2013	41,0	59,0	64	795	557
Toppleiarar	2014	100,0	0,0	1	1 126	
	2013	100,0	0,0	1	1 105	
Mellomleiarar	2014	60,0	40,0	5	908	994
	2013	40,0	60,0	5	953	905
Rettsmedlem (Dommarar)	2014	70,0	30,0	23	896	896
	2013	73,0	27,0	22	883	883
Juridisk senior rådgivarar	2014	50,0	50,0	4	658	571
	2013	50,0	50,0	4	620	560
Saksbehandlarar	2014	25,0	75,0	8	482	501
	2013	25,0	75,0	8	484	471
Kontorstillingar o.a.	2014	8,0	92,0	13	429	431
	2013	0,0	100,0	11	0	421
Slutta	2014	50,0	50,0	6		
	2013	25,0	75,0	8		
Nyrekruttert	2014	33,0	67,0	12		
	2013	83,0	17,0	6		
Deltidstilsette	2014	73,0	27,0	11		
	2013	40,0	60,0	10		
Midlertidig tilsette rettsfullmektigar	2014	19,0	81,0	16		
	2013	23,0	77,0	13		
Ev. timelønna	2014	100,0	0	3		
	2013	67,0	33,0	3		
Foreldrepermisjon	2014	0,0	0,0	0		
	2013	0,0	100,0	1		
Legemeldt sjukefråvær (%)	2014	2,1	5,5	4,6		
	2013	3,7	7,9	6,2		

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av kjønn

Trygderetten er ei forholdsvis lita verksemd (70 tilsette). Trygderetten skil seg frå dei fleste statlege verksemdene ved at dei to største stillingsgruppene, dommarane og rettsfullmektigane, har høvesvis lik lønn og ein lønnsstige med ansiennitet som kriterium for lønnplassering. For dei andre stillingsgruppene er det ikkje avdekka store lønnsmessige forskjellar innbyrdes basert på kjønn. Mellom Trygderetten sine saksbehandlarar og kontortilsette er det ein stor kvinne del. Desse stillingsgruppene har hatt ei jamn lønnsutvikling dei seinare åra. Trygderetten arbeidar aktivt for at kvinner og menn i organisasjonen skal bli behandla uavhengig av kjønn. Løsnivået innanfor dei ulike stillingskategoriane er det same for kvinner og menn og alle har same arbeidstid. Ved tilsettingar blir det i stillingsutlysingar lagt vekt på å understreke at arbeidsstaben skal spegle folkesetnaden både når det gjeld kjønn og kulturelt mangfald. Kvinner blir oppfordra til å søke dersom det er under 40 pst. kvinner i den aktuelle stillingskategorien.

Trygderetten er ei IA-bedrift. Ny avtale med NAV Arbeidslivsenter Oslo om inkluderande

arbeidsliv vart inngått for perioden 2014–2018. Aktivitets- og resultatmål i den nye avtala er meir eller mindre uforandra frå tidlegare og vårt mål er at Trygderettens sjukefråvær ikkje skal vere høgare enn 5 pst. i perioden. Sjukefråvær er, med bakgrunn i sjukefråværsstatistikken, tema på alle verksemda sine møter i arbeidsmiljøutvalget (AMU). Rutinane for oppfølging av sjukemeldte er blitt revidert i henhold til gjeldande IA-avtale.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av etnisk bakgrunn, religion o.a., og nedsett funksjonsevne

I Trygderettens IA-avtale for perioden 2014–2018 er det satt som delmål at verksemda skal behalde medarbeidarar med redusert funksjonsevne, heilt eller delvis, fram til ordinær pensjonsalder, ved mellom anna å tilby tilrettelegging av det fysiske og psykososiale arbeidsmiljøet. Trygderetten har ikkje satt konkrete mål for rekruttering av personer med innvandrarbakgrunn. Dersom det er søkjarar på ledige stillingar med innvandrarbakgrunn, kallast alltid minst ein inn til intervju. For embetet som rettsmedlem og rettsfullmektigar må desse stillingane besettes av personar med norsk statsborgarskap.

Pensjonstrygda for sjømenn

Tabell for tilstandsrapportering (kjønn)¹

	Kjønnsbalanse				Lønn (Gjennomsnitt per år i 1000 kr)	
	År	M %	K %	Total (N)	M	K
Totalt i verksemda	2014	17,0	83,0	23	528	538
	2013	33,0	67,0	33	516	503
Toppleiinga	2014	100,0		1		
	2013	100,0		1		
Mellomleiing	2014	50,0	50,0	4	672	662
	2013	50,0	50,0	4	647	620
Saksbehandlarar	2014	19,0	81,0	16	467	526
	2013	36,0	64,0	25	486	513
Konsulentar/Sekretærar	2014	0,0	100,0	1		380
	2013	0,0	100,0	3		383
Slutta	2014	60,0	40,0	12		
	2013	100,0	0,0	2		
Nyrekruttert	2014	0,0	100,0	2		513
	2013	0,0	0,0	0		
Mellombels tilsette	2014	0,0	100,0	1		355
	2013	0,0	0,0	0		
Foreldrepermisjon	2014	0,0	0,0	0		
	2013	0,0	100,0	1		
Legemeldt sjukefråvær (%)	2014	0,02	3,45	2,5		
	2013	3,6	7,7	6		

¹ Kommentar til tabellen. I kategorien saksbehandlarar ligg rådgjevarar, seniorrådgjevarar, førstekonsulentar og arkivleiar.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av kjønn

I Pensjonstrygda for sjømenn er kvinner i fleirtal og utgjer 83 pst. av dei tilsette. Det er overvekt av kvinner på alle nivå i verksemda. Dette gjeld også i leiinga der fire av fem er kvinner. Andelen kvinner har auka kvart år dei seinaste åra. I 2014 har aukinga vore særleg stor. Dette skuldast at ei betydeleg gruppe tilsette slutta siste år som følgje av ei større omstilling. Av desse var 60 pst. menn. Samstundes ble det gjort to nye rekrutteringar og begge desse var kvinner. Jamlege analysar av forholda i verksemda syner at det er små forskjellar

mellom kvinner og menn si lønn, både totalt og i dei ulike stillingsgruppene i verksemda. Det er ikkje avdekka systematiske eller vesentlige kjønnsbaserte forskjellar i verksemda når det gjeld lønn eller andre forhold. Per 1. oktober 2014 er kvinners gjennomsnittlege lønn i verksemda noko høgare enn for menn. Verksemda ønskjer ei betre balanse mellom kjønna og vil sjå hen til dette ved nye rekrutteringar. Verksemda legg i sin personal- og lønspolitikk vekt på at kvinner og menn skal likebehandlast. Dei skal også ha like moglegheiter for utvikling av kompetanse, karriere og lønn. Ulike tiltak er knytt til stilling og funksjon, ikkje til kjønn.

Det legemeldte sjukefråværet har variert dei seinare åra, men jamt over har det vore høgare blant kvinner enn blant menn. Som IA-bedrift er det eit mål å stabilisere det totale sjukefråværet til under 4,5 pst. Dette har vore eit satsingsområde også i 2014. I tillegg til tilpassing og tilrettelegging har verksemda jobba med ulike tiltak, mellom anna helsetrim på arbeidsplassen. Det har i tillegg vore nytta bedriftsmassasje. Det legemelde sjukefråværet sank frå 6 pst. i 2013 til 2,5 pst. i 2014.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av etnisk bakgrunn, religion o.a., og nedsett funksjonsevne

Verksemda følgjer dei sentrale føringane for å utforme stillingsannonser slik at ein oppmodar alle uansett etnisk bakgrunn, religion, kjønn og funksjonsevne om å søkje ledige stillingar. Kvalifiserte søkjarar blir automatisk inviterte til intervju. Verksemda har tilrettelagt kontora for tilsette og brukarar med funksjonsnedsetjingar.

Statens pensjonskasse

Tabell for tilstandsrapportering (kjønn)

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt per år i 1000 kr)	
		M %	K %	Total (N)	M	K
Totalt i verksemda	2014	43,0	57,0	414	581	526
	2013	42,0	58,0	383	562	515
Toppleiarar	2014	62,5	37,5	8	1 099	1 069
	2013	50,0	50,0	8	1 077	947
Mellomleiarar	2014	39,0	61,0	46	689	712
	2013	41,0	59,0	44	724	727
Alternativ karrierevegsstillingar (prosjektleiarar)	2014	34,0	66,0	3	779	812
	2013	34,0	66,0	3	741	785
Saksbehandlarar	2014	44,0	56,0	356	526	479
	2013	42,0	58,0	326	526	473
Konsulentar/Sekretærar						
Slutta	2014	39,0	61,0	41		
	2013	40,0	60,0	36		
Nyrekruttert	2014	44,0	56,0	45		
	2013	42,0	58,0	31		
Deltidstilsette	2014	29,0	71,0	14		
	2013	17,0	82,0	18		
Midlertidig tilsette	2014	30,0	70,0	10		
	2013	35,0	65,0	15		
Foreldrepermisjon	2014	6,0	94,0	16		
	2013	12,5	87,5	8		
Legemeldt sjukefråvær (%)	2014	3,63	5,83	4,88		
	2013	2,86	4,47	3,77		

Kommentar til tabellen. I kategorien saksbehandlarar ligg rådgjevarar, seniorrådgjevarar, førstekonsulentar, seniorkonsulentar og konsulentar.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av kjønn

Statens Pensjonskasse har eit balansert samansett personale med 57 pst. kvinner og 43 pst. menn. Statens pensjonskasse analyserer lønnsforholda jamleg. Desse viser at innanfor kvar stillingskode er menn og kvinner relativt likt lønna. Tala i tabellen viser likevel, når stillingsgrupper er sett saman (til dømes saksbehandlarar), at menn jamt over tener meir enn kvinner. Under lønsforhandlingar fokuserer verksemda på å følgje hovudtariffavtala ved å ikkje diskriminere medarbeidarar i permisjon og i deltidsstillingar. Det er likevel større skilnadar mellom kjønna når det kjem til tilsette i foreldrepermisjon. Som arbeidsgjevar legg vi vekt på å leggje til rette for

at kvinner i stor grad skal kunne dele permisjonen med mannen.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av etnisk bakgrunn, religion o.a., og nedsett funksjonsevne

Statens pensjonskasse har vore IA-bedrift sidan 2002. Verksemda har satt aktivitetsmål når det gjeld personar med nedsett funksjonsevne, og skal halde fram med eksisterande praksis for tilrettelegging av arbeidsplassar og ta imot personar som har behov for utprøving av arbeids- og funksjonsevne i det ordinære arbeidsliv. Statens pensjonskasse skal tilby minst 11 praksisplassar/tiltaks plassar for personar som har behov for arbeidstrening. I 2014 hadde Statens pensjonskasse 13 personar med nedsett funksjonsevne på praksisplass. I 2014 hadde verksemda 58 tilsette med innvandrarbakgrunn, som utgjer 14 pst. av dei tilsette (talet var 12,3 pst. i 2013)

Arbeidstilsynet

Tabell for tilstandsrapportering (kjønn)

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt per år i 1000 kr)	
		M %	K%	Total (N)	M	K
Totalt i verksemda	2014	41,0	59,0	622	551	521
	2013	40,0	60,0	602	539	504
Toppleiarar	2014	58,0	42,0	12	1 048	1 082
	2013	54,0	46,0	13	993	1 009
Mellomleiarar ¹	2014	54,0	46,0	37	670	673
	2013	55,0	45,0	38	693	652
Rådgjevarar / seniorrådgjevarar	2014	39,0	61,0	183	535	535
	2013	40,0	60,0	171	516	526
Legar	2014	40,0	60,0	5	746	702
	2013	50,0	50,0	6	675	654
Over- /sjefs- og senioringeniørar	2014	57,0	43,0	67	561	562
	2013	55,0	45,0	69	536	542
Inspektørar / seniorinspektørar	2014	42,0	58,0	223	505	494
	2013	42,0	58,0	212	494	483
Konsulentar ²	2014	20,0	80,0	90	431	483
	2013	14,0	86,0	88	397	411
Reinholdarar	2014	0,0	100,0	3		
	2013	0,0	100,0	3		
Slutta	2014	40,0	60,0	42		
	2013	56,0	44,0	50		
Nyrekruttert	2014	48,0	52,0	64		
	2013	34,0	66,0	59		
Deltidstilsette	2014	17,0	83,0	69		
	2013	21,0	79,0	63		
Midlertidig tilsette	2014	25,0	75,0	16		
	2013	19,0	81,0	16		
Foreldrepermisjon	2014	11,0	89,0	27		
	2013	5,0	95,0	19		
Legemeldt sjukefråvær (%)	2014	2,8	4,2	3,6		
	2013	2,8	3,0	2,9		

¹ Kontorsjefar, seksjonsjefar, avdelingsleiarar, prosjektleiarar

² Seniorkonsulentar, førstekonsulentar, konsulentar, førstefullmektig og førstesekretærar

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av kjønn

I 2014 rekrutterte verksemda totalt 64 nye tilsette i Arbeidstilsynet. Av desse var 31 menn og 33 kvinner, 48 pst. menn og 52 pst. kvinner. I 2013 var tilsvarande 34 pst. menn og 66 pst. kvinner. Arbeidstilsynet er framleis opptatt av å ha ein mest mogleg lik kjønnsbalanse, og rekrutteringa i år har bidratt positivt. Arbeidstilsynet vil rekruttere fleire kvinner i leiarstillingar. Kjønnsbalansen for toppleiarar i 2014 er i realiteten uendra med 58 pst. menn og 42 pst. kvinner. Arbeidstilsynet har ein god lønnsbalanse mellom kvinner og menn i samanliknbare stillingar. Verksemda tar regelmessig ut statistikk for å følgje utviklinga i kvar enkelt eining i etaten. I dei lokale lønnsforhandlingane har likelønn mellom kjønn stor prioritet. Arbeidstilsynet har ikkje talfesta intern rekruttering/forfremjing. Alle ledige stillingar blir kunngjort på etatens intranett, og er av denne årsaka godt synleg for alle. Der verksemda finn det mogleg, ifølgje verksemda si eige personalreglement, vert enkelte stillingar berre kunngjort internt for å gjere det mogleg for eigne tilsette å få nye utfordringar/forfremjingar. Verksemda har ikkje eigne kurs eller aktivitetar retta mot særskilde grupper ut frå eit likestillingsperspektiv. Arbeidstilsynet er ei IA-verksemd, og sjukefråværet vert følgt tett opp gjennom jamleg uttak av statistikkar som vert tatt opp i Arbeidstilsynet sitt arbeidsmiljøutval. Legemeldt sjukefråvær i perioden 1. oktober 2013–1. oktober 2014 var 2,8 pst. for menn og 4,2 pst. for kvinner, totalt 3,6 pst. For menn er det inga endring frå førre periode, mens det for kvinner er ei svak auke på 1,2 pst. I juni 2014 vart det vedtatt nye IA-mål for sjukefråvær i ny IA-periode 2014–2018: Det totale sjukefråværet i Arbeidstilsynet

skal vere 5,0 pst. eller lågare innan utgangen av 2018.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av etnisk bakgrunn, religion o.a, og nedsett funksjonsevne

Når Arbeidstilsynet kunngjer ledige stillingar, oppmodar verksemda alltid personar med nedsett funksjonsevne til å søkje. Dersom dei som gir tilkjenne at dei har ei funksjonsnedsetting er kvalifisert til stillinga, inviterer verksemda alltid minst ein til intervju. Ei erfaring verksemda har gjort, er at det ikkje er mange som skriv i søknaden eller gir til kjenne i intervjuet at dei har ei funksjonsnedsetting. Sidan 2008 har Direktoratet for arbeidstilsynet deltatt i staten sitt traineeprogram for personar med høgare utdanning og nedsett funksjonsevne. Verksemda har hatt tre trainear sidan 2008. Den første har no fast jobb i direktoratet, og dei to andre har fått faste stillingar i annan statleg verksemd. Arbeidstilsynet har positiv erfaring med trainee-programmet. Arbeidstilsynet var framleis ein føregangsetat for rekruttering av personar under 30 år med nedsett funksjonsevne per 1. oktober 2014. Dette er ei ordning som gjeld for heile etaten, og ikkje berre for direktoratet. Det går fram av kunngjeringa for alle stillingar at etaten er med i ordninga, og søkerarar kan klikke på ei lenke for å få meir informasjon. Verksemda kunngjer òg stillingar på «Jobbressurs», som er ein jobbportal for personar med nedsett funksjonsevne. Erfaringar så langt viser at det ikkje er så lett å finne kvalifiserte kandidatar innanfor dei definererte rammene. I 2014 har verksemda hatt 12 personar med nedsett funksjonsevne i arbeidspraksis.

Petroleumstilsynet

Tabell for tilstandsrapportering (kjønn)

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt per år i 1000 kr)	
		M %	K %	Total (N)	M	K
Totalt i verksemda	2014	56,0	44,0	175	917	752
	2013	55,0	45,0	172	867	705
Toppleiarar	2014	60	40,0	6	1 223	1 282
	2013	33,0	67,0	6	1 211	1 227
Mellomleiarar	2014	67,0	33,0	15	1 105	1 050
	2013	71,0	29,0	14	1 070	996
Saksbehandlarar	2014	60,0	40,0	135	899	765
	2013	60,0	40,0	133	849	711
Konsulentar/ Sekretærar	2014	16,0	84,0	19	446	516
	2013	16,0	84,0	19	428	479
Slutta	2014	33,0	67,0	6	1 022	512
	2013	47,0	53,0	17	889	549
Nyrekruttert	2014	50,0	50,0	10	962	618
	2013	62,0	38,0	26	756	678
Deltidstilsette	2014	67,0	33,0	9	894	618
	2013	64,0	36,0	11	896	533
Midlertidig tilsette	2014	50,0	50,0	4	391	423
	2013	40,0	60,0	5	383	471
Foreldrepermisjon	2014	40,0	60,0	5	745	813
	2013	0,0	100,0	5,0		633
Legemeldt sjukefråvær (%)	2014	2,9	2,6	2,7		
	2013	1,9	1,8	1,9		

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av kjønn

Arbeidet med å fremje likestilling mellom kjønna er forankra i Petroleumstilsynet sin personalpolitikk, og er ein integrert del av verksemda. I vurderinga av behov for nye medarbeidarar inngår ei analyse av samansetting av kjønn og alder. Både leiinga og dei tillitsvalde kan fremje saker om likestilling i møter med den andre parten. Likestilling vert fokusert i samsvar med verksemda si avtale om tilpassing. Petroleumstilsynet har ikkje identifisert spesielle utfordringar knytt til kjønn. I følgje

ei intern undersøking om arbeidstilhøva og arbeidsmiljøet i etaten som vart gjennomført i mars 2015, vart det konkludert med at kjønn har lite å seie for opplevinga av arbeidstilhøva og arbeidsmiljøet i verksemda. Når det gjeld skilnadene i lønn for kvinner og menn med omsyn til «totalt i verksemda» og «saksbehandlarar» i tabellen, så gjer verksemda merksam på at Petroleumstilsynet er delt inn i ei fagavdeling med fleire fagområde og ei administrativ avdeling, der fleirtalet av dei tilsette er kvinner. Skilnadene i lønn mellom dei to grupperingane kjem av at kompetansekrava og etterspurnaden etter nye medarbeidarar i snitt

er vesentleg høgare når det gjeld medarbeidarar i fagavdelinga enn i administrativ samanheng. Skilnadene i lønn mellom kvinner og menn med omsyn til toppleiarar og mellomleiarar er elles relativt liten. I snitt har mannlege medarbeidarar i verksemda høgare alder og lengre røynsle frå arbeidslivet.

Petroleumstilsynet rekrutterer i stor grad ingeniørar, og i 2014 var det stor konkurranse om denne type arbeidskraft i petroleumsnæringa. Det er i stor grad etterspurnaden etter kompetanse og kapasitet som styrer lønnsnivået i petroleumsnæringa. Innanfor ingeniørfaga gjer marknaden at det primære for fastsetting av lønn ved tilsetting, blir kvalifikasjonane søkjaren har. Seinare i lønnsutviklinga bidreg sentrale og lokale føringar for dei lokale forhandlingane til å betre den kvinnelige lønnsprofilen samanlikna med den mannlege. Dei lokale forhandlingane om lønn kunne ha vore et betre virkemiddel for auke av kvinnene si lønn, om meir av vurderinga av lønn fekk skje lokalt.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av etnisk bakgrunn, religion o.a, og nedsett funksjonsevne

Verksemda si målsetting er å ivareta og leggje til rette for medarbeidarar med særlege behov og

nedsett funksjonsevne på ein god og omsorgsfull måte. Petroleumstilsynet sin strategi for rekruttering er å vera inkluderande med omsyn til søkjarar med annan etnisk bakgrunn, og søkjarar med nedsett funksjonsevne. Det var ingen søkjarar med nedsett funksjonsevne til dei utlyste stillingane i 2014. Alle kvalifiserte søkjarar med annan etnisk bakgrunn vert kalla inn til intervju, men ingen personar med innvandrarbakgrunn vart tilsett i 2014. I administrative stillingar kan verksemda leggje til rette for søkjarar med nedsett funksjonsevne. For medarbeidarar som skal arbeide på innretningar offshore og på petroleumsanlegg på land, er det krav om helseattest og tryggleikskurs. I slike stillingar er det difor vanskeleg å tilsette søkjarar med nedsett funksjonsevne. Lokala er renovert og utbygt til universell utforming. Det er ei målsetting å tilby minst ein praksisplass per år. Denne praksisplassen ønskjer verksemda primært å tilby personar med annan etnisk bakgrunn. I 2014 hadde verksemda ingen praksisplass, men deltok med ein fagstilling i staten sitt traineeprogram for personar med høgare utdanning og nedsett funksjonsevne.

9 Omtale av klima- og miljørelevante saker

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet – miljøprofil

Innleiing

Regjeringa sin klima- og miljøpolitikk byggjer på at alle samfunnssektorar har eit sjølvstendig ansvar for å legge miljøsyn til grunn for aktivitetane sine og for å medverke til at dei nasjonale klima- og miljøpolitiske måla kan bli nådd. Vidare har sektorstyresmaktene ansvar for å gjennomføre tiltak innanfor eigne områder som er nødvendige for å kunne nå måla i klima- og miljøpolitikken. For omtale av Regjeringa sine samla klima- og miljørelevante saker, sjå Klima- og miljødepartementet sin fagproposisjon.

Arbeidsmiljø- og sikkerheitsmyndighetene sin innsats har ein positiv og førebyggjande effekt på det ytre miljøet. Vern av arbeidstakarar mot eksponering for helsefarlege kjemikaliar, som er eit av fokusområda for arbeidsmiljømyndighetene, er med på å gje større kunnskap om og medvit knytt til bruk, oppbevaring og destruksjon av kjemikaliar. Substitusjonsprinsippet fører til at helsefarlege kjemikaliar blir bytta ut med mindre farlege produkt. Fokuset på støy som ein helseskadeleg faktor i arbeidslivet, gjer til at det generelle støynivået i og omkring verksemdar blir redusert, samstundes blir det utvikla teknologi og materiale som vil føre til ein generell støyreduksjon. Generelt vil arbeidsmiljømyndighetene sitt arbeid med å utvikle ein robust sikkerheitskultur, der det blir lagt vekt på ei systematisk oppfølging av helse, miljø og sikkerheit, føre til at verksemdar blir betre rusta til å ivareta miljøutfordringane sine. Forskings- og utviklingsarbeid i arbeidslivet, anten det gjeld kjemikaliar, støy eller andre områder, vil kunne ha overføringsverdi til anna miljøarbeid.

Det vil likevel i ein skilde tilfelle kunne oppstå motstridande interesser i forholdet mellom det å ville beskytte arbeidstakarane og det ytre miljøet. Særleg har ein sett dette i ein skilde samanhengar der målretta miljøtiltak har ført til ein auka risiko for eksponering av arbeidstakarar. På same måte kan tiltak for vern av arbeidstakarar føre til auka utslepp til miljøet. Kjennskap til at det føreligg slike moglegheiter for motstridande interesser gjer at ei effektiv forvaltning krev ei god koordine-

ring, der data både om helse og miljø blir innarbeidde i risikovurderingar og tiltak.

Petroleumstilsynet har gjennom si rolle som myndigheit for sikkerheit i petroleumsvirksemda ein funksjon som mellom anna rettar seg direkte mot ivaretaking av det ytre miljøet. Petroleumstilsynet stiller gjennom sitt regelverk krav til robust utforming av utstyr og anlegg, som mellom anna inneber krav til barrierar mot ulykker og uønska hendingar som kan føre til akutt forureining. Macondo- og Montaraulykkene har tydeleg vist dei konsekvensane ei storulykke kan ha, også for det ytre miljøet, og dermed kor viktig det er å førebygge ulykker. Petroleumstilsynet bidrar i denne samanhengen både i forvaltningsplanarbeidet, i tilsyn retta mot oljeselskapa, og med å bringe fram ein oppdatert oversikt over risiko for akutte utslepp i petroleumsvirksemda på norsk sokkel, som kan leggest til grunn for nødvendige betringstiltak. Petroleumstilsynet legg og vekt på samarbeid med andre land, og arbeider for at det blir lagt meir vekt på FoU og teknologiutvikling retta mot å hindre eller stanse akutte oljeutslepp til sjø.

Styresmaktene på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet skal med dette medverke til å førebygge forureining til sjø og til luft frå petroleumsvirksemda ved å bygge opp om dei nasjonale miljømåla og klimapolitikken. Petroleumstilsynet skal ut frå gjeldande regelverk føre tilsyn med verksemdene.

Miljøutfordringar i petroleumsvirksemda

Omtalen av miljøutfordringane er avgrensa til:

- Førebygging av forureining ved å hindre akutte utslepp til sjø og luft, og å redusere regulære utslepp til sjø og luft
- Akutt handsaming av utslepp ved kjelda

Petroleumsvirksemda er strengt regulert både når det gjeld forsvarleg forvaltning av ressursane og helse, miljø og sikkerheit. Rammene for petroleumsvirksemda blir sette både gjennom lovar og forskrifter og gjennom forvaltningsplanane for havområda.

Aktørbildet på norsk sokkel er på den eine sida prega av mange små aktørar som ofte har avgrensa kapasitet, kunnskap og erfaring med å drive verksemd i samsvar med norsk regelverk, og på den andre sida ein stor og dominerande aktør i Statoil som eig og driv store delar av infrastrukturen på norsk sokkel. Dette gir utfordringar til korleis tilsynsmyndighetene skal følgje opp verksemdene. Eit anna forhold er at ein stor og aukande del av norsk petroleumsverksemd er prega av marginal fortjeneste som følge av redusert produksjon og auka kostnader. På fleire områder ser Petroleumsstilsynet at regelverkskrav og forsvarleg verksemd blir utfordra, mellom anna av eit auka press for å halde oppe produksjon og sysselsetting. Samstundes er aktiviteten i ferd med å flytte seg inn i meir miljøårbare områder der det må leggast enda sterkare vekt på å prioritere førebyggjande miljøsikkerheit.

Akutte utslepp

Uventa hendingar som kan oppstå ved leiting eller drift/operasjon, kan føre til akutte og utilsikta utslepp. Det er størst fare for miljøet knytt til dei store utsleppa av olje og gass ved til dømes ei ukontrollert utblåsing, brott på røyrleidningar eller ved kollisjon med fartøy. Uavhengig av storleik skal utslepp av olje og kjemikalier som ein ikkje har utsleppsløyve for definerast som ei uønska hending, som systematisk skal førebyggast.

Petroleumsstilsynet overvakar utviklinga av mellom anna risiko for ulykker som kan føre til akutte utslepp til sjø, inkludert storulykkerisiko. Hensiktene med dette arbeidet er å fange opp negative trendar tidleg nok til å handle proaktivt og målretta for å unngå storulykker i norsk petroleumsverksemd. Ein årleg rapport om denne risikoutviklinga, *Risikonivå i norsk petroleumsverksamhet* (RNNP), tek utgangspunkt i eit omfattande datamateriale og dekkjer både hendingar, tilløp til hendingar, årsaker og barrierar. Status og trendar for akutte utslepp av råolje, andre oljer og kjemikalier er henta frå RNNP 2014.

Råolje

I 2001–2014 har det vore ein tydeleg reduksjon i talet på akutte råoljeutslepp til sjø for norsk sokkel. Reduksjon i talet på akutte oljeutslepp har vore markert i perioden 2001–2004, medan nivået har flata ut i perioden 2004–2014, men har auka frå 2013–2014. I 2014 var det 29 akutte utslepp av råolje til sjø på norsk sokkel. I Nordsjøen var det 22 utslepp, i Norskehavet var det 4 og i Barentsha-

vet var det 3 råoljeutslepp til sjø. Hovuddelen av desse utsleppa er plassert i den minste mengdekategorien, 0–10 tonn. Auken frå 2013–2014 skuldast hovudsakleg tre registrerte hendingar i Nordsjøen i utsleppskategorien 10–100 tonn.

Andre oljer (spillolje, diesel, fyringsolje 1–3 og andre oljer)

Mengda utslepp av andre oljer på norsk sokkel har vore svært varierende i perioden 2001–2013, med toppar i 2004, 2007 og 2013. I 2014 er den totale utsleppsmengda for norsk sokkel merkbar lågare enn i 2013, men ikkje signifikant lågare samanlikna med perioden 2001–2013. Talet på registrerte hendingar i 2014 er det lågaste i perioden, utan at det gir ein tilsvarande reduksjon i utsleppsmengda.

Kjemikalier

Talet på akutte utslepp av kjemikalier har vore varierende gjennom perioden. Frå 2013–2014 har det vore ei relativt stor auke i talet på utslepp, men utsleppa er i hovudsak i den lågaste utsleppskategorien (<0,05 m³).

Mengda utslepp av kjemikalier i 2013 ligg litt under snittverdien for tidlegare år dersom ein ser bort frå dei høge utsleppsmengdene i 2003 og 2004. Årsaka til dei høge verdiane i 2003 og 2004 var at det i desse åra fann stad ein del store utslepp i Nordsjøen av kjemikalier i den øvste mengdekategorien (> 1 m³). Utslippsmengda frå akutte kjemikalieutslepp aukar likevel frå 2013–2014, då verdien i 2014 ligg over gjennomsnittet for, og er signifikant høgare enn, perioden 2001–2013.

Regulære utslepp

Bruk av kjemikalier er naudsynt for å sikre forsvarleg verksemd i petroleumsektoren, men representerer samstundes ei utfordring både med omsyn til det ytre miljøet, og til helse og arbeidsmiljø. Meir enn 99 pst. av alle miljøfarlege kjemikalier er fjerna dei siste 15 åra. Utanom desse kjemikaliane er det framleis ei stor mengde ulike kjemikalier i bruk i petroleumsverksemda. Moglege motstridande interesser når det gjeld sikkerheit og skjerming av arbeidstakarar og ytre miljø, gjer at det er naudsynt med ei god koordinering der aspekt knytte til både helse, sikkerheit og miljø blir integrerte i risikovurderingar og tiltak.

Dei tillatne, regulære utsleppa frå prosessar i olje-/gassindustrien omfattar kategoriar som olje,

produsert vatn, kjemikalier og andre organiske forbindelsar. Utslepp til luft, CO₂, Nox, nmVOC, CH₄ og SO₂, skjer i samband med energiproduksjon, faking, brønntesting mv.

Regulære utslepp til sjø er i hovudsak knytte til produsert vatten, borekaks og restar av kjemikalar og sement frå boreoperasjonar. Alle desse utsleppa blir regulert nasjonalt gjennom utsleppsløyve med heimel i forureiningslova. Internasjonalt blir dei regulerte gjennom OSPAR-konvensjonen.

Særleg om utslepp av klimagassar til luft

Fokus på å redusere utslepp av klimagassar under normal drift fører til tekniske og operasjonelle endringar, som kan ha konsekvensar for tryggleiken og arbeidsmiljøet. Dette må fangast opp tidlig slik at eventuelle positive synergjar kan utnyttast, og eventuelle negative konsekvensar kan handterast utan unødige kostnader.

Det har til dømes vore aktuelt å vurdere konsekvensane av elektrifisering av eksisterande innretningar, CO₂-transport og injisering, kjemikalieeksponering knytt til CO₂-reinsing mv. Fokus på klimatiltak har også gitt bidrag til nye samarbeid mellom styresmakter, mellom anna i samband med ei mogleg utvikling av hav- og vindenergi og prosjektet Klimakur.

Omlag 90 pst. av dei totale CO₂-utsleppa frå petroleumsverksemda er relatert til kraftproduksjon, og om lag 10 pst. er knytte til faking.

Miljødirektoratet har nyleg satt i gang eit arbeid for å få ei betre oversikt over utsleppa til luft frå petroleumsverksemda til havs, og førebelse resultat tyder på at utslepp frå kaldventilering og diffuse utslepp er meir omfattande enn tidlegare antatt og ligg klart over grensene for utsleppsløyva. Vidare samarbeid mellom Petroleumstilsynet og Miljødirektoratet vil bidra til at det skjer reduksjonar i utsleppa som er til det beste for miljøet, og at desse skjer innanfor trygge rammer for sikkerheit og arbeidsmiljø.

Rapport om oppnådde resultat i 2014

For å syte for eit solid kunnskapsgrunnlag for arbeidet med førebygging av ulykker som kan føre til utslepp til det ytre miljøet gir Petroleumstilsynet kvart år ut rapporten RNNP-akutte utslipp (RNNP-AU). Dette arbeidet nyttar eksisterande data frå RNNP og frå Norsk olje og gass sitt rapporteringsverktøy Environmental Web-database (EPIM). Målet har vore å utvikle risikoindikatorar som kan nyttast for å overvake utviklinga av risiko

for uønska hendingar i petroleumsverksemda til havs, som kan føre til akutt ureining til sjø. Den første rapporten blei gitt ut i november 2010, og sidan har det komme årlege publiseringar. Data frå rapporten for 2014 viser mellom anna at:

- Det har samla sett i perioden 2001–2014 vore ein tydeleg reduksjon i talet på akutte råoljeutslepp til sjø på norsk sokkel. Reduksjonen har funne stad samstundes med at talet på oljeproduserande innretningar har auka. For det store fleirtalet av akutte råoljeutslepp til sjø har den årlege utsleppsmengda vore gjennomgåande lågare i åra 2009–2013 enn tidlegare periode, medan utsleppsmengda for Nordsjøen hadde ei stor auke i 2014. Dette skuldast tre registrerte hendingar i utsleppskategorien 10–100 tonn.

Aktuelle tiltak og verkemiddel på kort og lang sikt for å løyse og førebygge miljøproblem

Dei mest sentrale tiltaka og verkemidla i Petroleumstilsynet sitt arbeid for å løyse og førebygge miljøproblem er:

- Vidareutvikling og forvaltning av HMS-regelverket slik at krav til teknologi, operasjonar og styring av verksemdene i petroleumssektoren bygger opp om dei nasjonale og regionale miljømåla og klimapolitikken.
- Oppdatering av standardar: Det er identifisert behov og utarbeida ein plan for revisjon av ei rad NORSOK standardar som krev engasjement, kompetanse og kapital frå næringa.
- Petroleumstilsynet vil vidareføre eit aktivt samarbeid med andre etatar i samband med utvikling og oppfølging av heilskaplege planar for forvaltning for Barentshavet, Norskehavet og Nordsjøen.
- Petroleumstilsynets innspel i høve til opning av områder i Barentshavet og ved Jan Mayen peikar på at før verksemd kan starte, må ei rekkje usikkerheits- og risikofaktorar utgreiast i høve til dei krava til å drive forsvarleg som regelverket stiller. Petroleumstilsynet har satt i gang ei rekke aktivitetar for å redusere denne uvissa. Det blir lagt spesielt vekt på utfordringar knytte til teknologiske og operasjonelle løysingar, beredskap, logistikk, personleg utstyr/klede, geografi, isforhold og tilgang på eigne innretningar og utstyr.
- Vidareutvikle og bruke resultatata frå miljødelen av RNNP i regelverksarbeid, tilsyn og forvaltningsarbeid.
- Følgje opp selskapa si styring av sikkerheit og arbeidsmiljø ut frå ei risikobasert

- tilnærming og læring etter Deepwater Horizon-ulykka. Følgjande satsingsområder kan framhevast særskild fordi dei utgjer viktige bidrag for å førebygge hendingar og ulykker som kan leie til akutt forureining:
 - Risikostyring: Petroleumstilsynet fokuserer på behovet for at næringa revitaliserer måten storulykkerisiko vert styrt på. Det er mellom anna behov for å utvikle betre prosessar for styring av storulykkerisiko der handtering av usikkerheit blir gitt ein tydeleg plass, særskilt for å kunne analysere, vurdere og forstå risikoen knytte til større og mindre endringar på ein betre måte enn i dag. Petroleumstilsynet arbeider med å lage publikasjonar som kan bidra til betre forståing og praksis.
 - Risikostyring i særlege fasar: Petroleumstilsynet følgjer opp at næringa sikrar at utfordringar knytte til seinfasen, kostnadseffektiviseringsprosessar eller andre større omsstillingsprosessar ikkje kjem i konflikt med fortsatt behov for å førebygge hendingar og ulykker.
 - Myndigheitene sine risikovurderingar: Erfaringar etter Deepwater Horizon-ulykka viser behovet for myndigheitene sine risikovurderingar, som er meir langsiktige og heilskapelege enn dei risikovurderingane som selskapa enkeltvis er pålagt å gjennomføre. Petroleumstilsynet arbeider derfor med å utvikle ein metode for å vurdere ulykkerisiko i eit samfunnsperspektiv på tvers av aktivitetar og selskap i større geografiske områder, for å forbetre etaten sine vurderingar i samband med prioritering av tilsyn, vidareutvikling av regelverk og vurderingar ved opning av nye områder for petroleumsverksemd mv.
- Barrierestyring: Det er behov for at næringa utviklar ei meir heilskapleg og lik tilnærming til barrierestyring i petroleumsverksemda, som i større grad enn i dag iveretekt barrierekreva i regelverket. Petroleumstilsynet har publisert eit notat som presiserer krava til barrierar for å betre forståinga og etterlevinga med omsyn til barrierestyring.
- Organisasjon og leiing: Det er behov for å vidareutvikle styringssystem, kultur og leiarskap, kompetanse, roller og ansvar.
- Utblåsingssikring (BOP): Det vert arbeidd internasjonalt med å følge opp BOP-pålitelegheit, integritet og sårbarheit. To industriprosjekt er starta opp. Det eine prosjektet skal utvikle retningslinjer for å rapportere feil på BOP og ein database for innsamling og analyser av testar, medan det andre prosjektet skal utvikle standardar for testing av skjærventilen i BOP.
- Innkapsling og oppsamling (capping and containment): Næringa arbeider med å utvikle effektive løysningar for raskast mogleg å stoppe og/eller avleie brønnstrømmen i tilfelle ei utblåsing under vatn. Subsea Well Response Project, som har deltakarar frå eit tjuetals operatørar på norsk sokkel, har utarbeidd detaljerte retningslinjer for deltakarane i gruppa som gjev anbefalingar om korleis ein innkapslingsoperasjon skal handterast. Det vart gjennomført ei større testing av denne retningslinja mot Statoil sin brønn i Barentshavet i 2014 med deltakarar også frå dei andre selskapa som er med i samarbeidsgruppa. Tilsvarande testing er også planlagt mot ein annan operatør i 2015.

10 Samfunnstryggleik og beredskap

Arbeids- og sosialdepartementet har eit overordna mål om å førebyggje uønska krisehendingar i eigen sektor, og på ein god måte vere i stand til å handsame og minske følgjene dersom dei like fullt skulle oppstå. Arbeidet tek utgangspunkt i krava, oppgåvene og prioriteringane i kongeleg resolusjon av 15. juni 2012, «*instruks for departementenes arbeid med samfunnssikkerhet og beredskap*». Det omfattar å tryggje eigen beredskap, å vere budd på å delta i handsaminga av nasjonale kriser, å medverke til robuste og samordna system for beredskapsplanlegging og krisehandsaming i sektoren, samt å samordne arbeidet i eigen sektor med andre sektorar.

Arbeids- og sosialdepartementet har det overordna ansvaret for samfunnstryggleik og beredskap innanfor arbeids- og velferdsområdet og arbeidsmiljø- og tryggleikssområdet, under dette petroleumsverksemda. Ansvaret omfattar:

- Pensjonar og ytingar i Folketrygda, offentleg tenestepensjon o.a., også ved kriser eller katastrofer i fredstid og i krig.
- Førebygging og beredskap i petroleumsverksemda – både offshore og på nærare gjevne landanlegg med tilknytt rørleidningssystem. Ansvaret omfattar både helse, miljø og tryggleik inkludert storulukkerisiko, samt tryggingstiltak og beredskap mot medvetne handlingar.
- Arbeidsmiljø- og tryggleik i arbeidsliv på land, – men her er ansvaret for storulukker plassert hos Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB).
- Å medverke til å dekkje samfunnet sitt behov for arbeidskraft ved kriser i fredstid og i krig.

Underliggjande etatar og andre tilknytte verksemdar har eit sjølvstendig ansvar for at omsynet til samfunnstryggleik og beredskap er ein integrert del av arbeidet i eigen sektor og organisasjon. Oppgåver og tiltak på dette området blir prioritert innanfor etatane sine ordinære budsjett.

Arbeids- og velferdsetaten, Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn administrerer arbeidsmarknadstiltak, ytingar, pensjonar og forsikringar. For å tryggje tenestene er etatane

avhengige av at IKT-systema deira verkar. Alle etatane har difor etablert ulike reserveløysingar for å adressere og redusere risikoen for IKT-svikt. Arbeids- og velferdsetaten betalar elles i stort omfang ut ytingar etter folketrygdlova, pensjonar for Statens pensjonskasse, samt ytingar til barnefamiljar under Barne-, likestillings-, og inkluderingsdepartementet sitt ansvarsområde. Dei er avhengig av sine banksamband for å få overført midlar til mottakarane sine kontoar, og har avtale med to bankar om dette. Det blir arbeidd med ei nærare oversikt over utfordringane ei svikt i betalingsformidlinga vil kunne gje for beredskapen. Det er etablert ei eiga utbetalingsløysing i Pensjonstrygden for sjømenn, og dei har fått på plass ei tilsvarande reserveløysing som Arbeids- og velferdsetaten.

Den tidlegare ordninga med kartlegging av samfunnsviktige verksemdar og deira arbeidskraftsbehov ved kriser og krig vart oppheva ved Stortinget si endring av NAV-lova § 10. Arbeids- og sosialdepartementet er i dialog med Arbeids- og velferdsdirektoratet når det gjeld alternative måtar å organisere oppgåvene knytt til arbeidskraftsberedskap.

Det er ein ambisjon at norsk petroleumsverksemd skal vere leiande på helse, miljø og tryggleik. Petroleumslova pålegg operatør (oljeselskapa) eit sjølvstendig ansvar for beredskap mot fare- og ulukkesituasjonar, samt å sjå til at underentreprenørar m.v. møter krava til beredskap og tryggleikstiltak. Selskapa skal òg ha etablert eit system for eigenkontroll. Gjennom lovgeving og tilsyn kan styresmaktene kontrollere at næringa tek hand om oppgåva på forsvarleg vis. Det er utvikla eit regelverk som stiller strenge krav til dei enkelte selskapa sin innsats, og Petroleumstilsynet fører tilsyn med næringa.

Store delar av det operative ansvaret for å førebyggje og handsame uønska hendingar er lagt til næringa. Styring av storulukkerisiko skal vere ein integrert del av selskapa sin aktivitet. Ved ei hending er operatør ansvarleg for å setje i verk naudsynte tiltak og rapportere til Petroleumstilsynet. Petroleumstilsynet har ei beredskapsvaktordning som varslar vidare til andre involverte sty-

resmakter og sikrar effektiv oppfølging av eige ansvarsområde ved krisesituasjonar. Dette omfattar formidling av informasjon til Arbeids- og sosialdepartementet.

For nærare omtale av arbeidsmiljø- og tryggleik i petroleumsverksemda, sjå resultatområde 4 Arbeidsmiljø- og tryggleik, samt programkategori 09.40 Arbeidsmiljø- og tryggleik, kap. 640 Arbeidstilsynet og kap. 642 Petroleumstilsynet.

Det blir arbeidd på ulike nivå med å betre oversikta over risiko- og sårbarheit (ROS) i sektoren. I 2013 og 2014 har departementet, i samarbeid med underliggjande etatar, utarbeidd eit overordna bilete av ulike risikotilhøve og korleis arbeidet med ROS blir følge opp i sektoren. Som ein del av dette arbeidet blei det i 2014 gjennomført ei undersøking hjå leiarar og beredskapstilsette. Undersøkinga viser at alle nyttar ROS-analyser som bakgrunn i sitt førebyggjande beredskapsarbeid, sjølv om somme etatar arbeider meir aktivt med dette enn andre. Skilnadene speglar i stor grad etatane sitt varierende trugselbilete og ansvarsområde. Innan petroleumsverksemda har styresmaktene og partane i næringa saman utvi-

kla eit trendmålingsverktøy (Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet – RNNP) som gjev eit årleg bilete av risikoutviklinga i heile næringa. Petroleumstilsynet nyttar dette som eit grunnlag for å prioritere eiga oppfølging av aktørane og næringa generelt.

Arbeids- og sosialdepartementet har utvikla eit planverk for krisehandsaming som dekker dei ulike typane kriser som departementet kan bli involvert i. Dei siste åra har departementet teke del i to til tre øvingar årleg for å øve planverket, samt på kontakt med andre departement og underliggjande verksemdar i ei krise. Systematisk evaluering av øvingane og oppfølging av reelle hendingar blir lagd til grunn for å styrkje krisehandsamingsevna i organisasjonen. Både Nasjonal sikkerhetsmyndighet og Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap har i første halvdel av 2015 ført tilsyn med høvesvis tryggleiks- og beredskapsarbeidet i Arbeids- og sosialdepartementet. Tilrådingane frå desse tilsyna vil bli følgd opp i det kontinuerlege førebyggjande beredskapsarbeidet til departementet.

11 Grunnbeløp, særtillegg og stønader

Grunnbeløpet er ein faktor som vert nytta til å fastsetje og berekne retten til og storleiken på mange ytingar etter folketrygdlova. Grunnbeløpet vert mellom anna nytta til å fastsetje opptening av alderspensjon, til opptening og berekning av pensjonsytingane frå folketrygda, til fastsetjing av inntektsgrenser for inntektsprøvde ytingar og til fastsetjing av det maksimale sjukepengegrunnlaget ein kan nytte ved berekning av sjukepengar. Grunnbeløpet vert regulert kvart år frå 1. mai. Frå 1. mai 2015 auka grunnbeløpet frå 88 370 kroner til 90 068 kroner. Dette er ein auke på 1,92 pst. Det gjennomsnittlege grunnbeløpet auka med 2,49 pst. frå 2014 til 2015.

Grunnbeløpet vert fastsett på grunnlag av venta lønnsauke i inneverande år, justert for eventuelle avvik mellom venta og faktisk lønnsauke dei

siste to åra. I tråd med anslaget til Regjeringa som går fram av Revidert nasjonalbudsjett for 2015 vart det lagt til grunn ein lønnsauke på 2,7 pst. I trygdeoppgjæret for 2014 vart det lagt til grunn ein venta lønnsauke på 3,3 pst. Faktisk lønnsauke for 2014 vart i rapporten frå Det tekniske berekningsutvalet for inntektsoppgjørene anslått til 3,1 pst. Det er eit negativt avvik på 0,2 prosentpoeng for 2014. I trygdeoppgjæret for 2014 vart det lagt til grunn ein faktisk lønnsauke på 3,9 pst for 2013. Faktisk lønnsauke for 2013 er i rapporten frå Det tekniske berekningsutvalet berekna til 3,9 pst. Det er såleis ikkje avvik for 2013.

Den ordinære satsen for særtillegget er 100 pst. av grunnbeløpet. Frå 2011 er særtillegget til alderspensjonen erstatta av eit pensjonstillegg, sjå under.

a. Grunnbeløpet

Følgjande pensjonsytingar vert fastsette i høve til grunnbeløpet:

Stønadsform	Utgjør i pst. av grunnbeløpet
1. Full grunnpensjon til einsleg pensjonist, og til pensjonist med ektemake som ikkje har rett til pensjon	100
2. Full grunnpensjon til pensjonist med ektemake/sambuar som og har rett til pensjon, eller som forsørgjer seg sjølv ¹	85
3. Tillegg for ektemake til pensjonist med full grunnpensjon før inntektsprøving	50
4. Barnetillegg for kvart barn før inntektsprøving	40
5. Barnepensjon	
a) for 1. barn når ein av foreldra er død	40
b) for kvart av dei andre barna når ein av foreldra er død	25
c) for 1. barn når begge foreldra er døde: Samme beløp som etterlattepensjon til den av foreldra som ville ha fått størst slik pensjon	
d) for 2. barn når begge foreldra er døde	40
e) for kvart av dei andre barna når begge foreldra er døde	25
6. Full overgangsstonad til etterlatt, ugift, skilt eller separert forsørgjar	200

Stønadsform	Utgjør i pst. av grunnbeløpet
7. Særtillegg til ytingar i folketrygda	
a) for einsleg pensjonist, pensjonist som forsørgjer ektemake under 60 år (ordinær sats)	100
b) for ektepar der begge har minstepensjon (100 pst. for kvar), og for pensjonist som forsørgjer ektemake over 60 år	200
c) for pensjonist som har ektemake med tilleggspensjon som er høgare enn særtillegget etter ordinær sats	74

¹ Ektefelle/sambuar som har årlig inntekt større enn to ganger grunnbeløpet vert rekna som sjølvforsørgjande.

Frå 1. januar 2011 vart det innført fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering av alderspensjon. Nivået på alderspensjonen avheng difor av når pensjonen vert tatt ut. For alderspensjonistar tilsvare fullt tillegg for ektemake 25 pst. av minste pensjonsnivå med høg sats, medan barnetillegg tilsvare 20 pst. Minste pensjonsnivå høg sats er kr 175 739 frå 1. mai 2015.

b. Særtillegget

Særtillegg vert gitt til personar som får:

- overgangsstonad og pensjon til attlevande ektefelle etter kapittel 17,
- overgangsstonad eller pensjon til tidlegare familiepleiar etter kapittel 16 og
- pensjon til foreldrelaust barn etter kapittel 18

Særtillegget er først og fremst meint for dei som pga. alder eller av andre årsaker ikkje har tent opp

tilleggspensjon. Særtillegget vert redusert eller fell bort i den utstrekning det vert gitt tilleggspensjon. Frå 2011 vart særtillegget for nye alderspensjonistar erstatta av eit pensjonstillegg.

c. Pensjonstillegget

Pensjonstillegget vert gitt til personar som får:

- alderspensjon etter kapittel 19

Pensjonstillegget vert fastsett med eit kronebeløp, medan særtillegget vert fastsett i pst. av grunnbeløpet. Dette er ei teknisk omlegging som ikkje har innverknad på storleiken på alderspensjonen. Pensjonstillegget vert utbetala dersom summen av grunnpensjonen og tilleggspensjonen er lågare enn minste pensjonsnivå etter § 19-8. Minste pensjonsnivå vert fastsett etter ulike satsar. Satsane avheng av sivilstatus og storleiken på ektemakens inntekt og pensjon.

Andre stønader som vert fastsette av Stortinget¹:

Type stønad	2015	2016
1a. Grunnstønad for ekstrautgifter ved uføreleik etter folketrygdlova § 6-3 (lågaste sats)	7 836	8 040
1b. Ved ekstrautgifter utover lågaste sats, kan grunnstønad bli forhøya til	11 976	12 276
1c. eller til	15 708	16 104
1d. eller til	23 136	23 724
1e. eller til	31 356	32 148
1f. eller til	39 168	40 152
2a-1. Hjelpestønad til uføre som må ha hjelp i huset ^{2 3}	13 068	13 404
2a-2. Hjelpestønad etter folketrygdlova § 6-4 til uføre som må ha særskilt tilsyn og pleie ³	14 052	14 412
2b. Forhøya hjelpestønad etter folketrygdlova § 6-5 til uføre under 18 år som må ha særskilt tilsyn og pleie ⁴	28 104	28 824
2c. eller til	56 208	57 648
2d. eller til	84 312	86 472
3. Behovsprøvet gravferdsstønad opptil	22 083	22 723
4. Stønad til barnetilsyn etter lovens §§15-11 og 17-9 ⁵		
for første barn	45 345	
for to barn	59 169	
for tre og flere barn	67 043	

¹ Satsane under punkt 1, 2 og 4 er årlege beløp for ytingane.

² Stønad til hjelp i huset gjeld tilfelle før 1. januar 1992.

³ Frå 1. januar 1997 er det skilt mellom stønad til hjelp i huset og stønad til særskilt tilsyn og pleie.

⁴ Gjeld også uføreleik på grunn av yrkesskade, jf. folketrygdlova § 12-18.

⁵ Fra 1. januar 2004 dekkes 64 pst. av dokumenterte utgifter til barnetilsyn. Beløpene i tabellen er maksimale stønadssatser. Stønadene er inntektsprøvet.

12 Standardiserte nøkkeltal for nettobudsjetterte verksemder – STAMI

Finansdepartementet har i samråd med aktuelle departement etablert nye prosedyrar for innrapportering av nettobudsjetterte verksemder sine kontantbeholdningar per 31. desember med

verknad frå statsrekneskapen for 2010. Det blei i samband med budsjettproposisjonen for 2011 utarbeida tre standardtabellar med nøkkeltal:

Utgifter og inntekter etter art: Føremålet med tabellen er å vise verksemda sine brutto utgifter og inntekter ut frå kontantprinsippet og med inndeling etter art ut frå dei same prinsippa som gjeld for dei bruttobudsjetterte verksemdene (i heile kroner)

Utgifter/inntekter	Rekneskap 2012	Rekneskap 2013	Rekneskap 2014	Budsjett 2015
1. Utgifter				
Driftsutgifter:				
Utgifter til løn	79 507 351	79 226 372	82 264 016	87 046 000
Varer og tenester	39 629 603	40 400 578	37 110 612	43 691 000
Sum driftsutgifter	119 136 954	119 626 950	119 374 628	130 737 000
Investeringsutgifter:				
Investeringar, større anskaffingar og vedlikehald	2 354 031	9 867 620	7 739 025	5 000 000
Sum investeringsutgifter	2 354 031	9 867 620	7 739 025	5 000 000
Sum utgifter	121 490 985	129 494 570	127 113 654	135 737 000
2. Inntekter				
Driftsinntekter:				
Inntekter frå sal av varer og tenester	3 766 017	4 849 026	3 754 903	3 000 000
Inntekter frå avgifter, gebyr og lisensar	700	250	143	0
Refusjonar	1 285 395	1 187 316	1 269 820	1 200 000
Andre driftsinntekter	375 594	268 581	381 011	540 000
Sum driftsinntekter	5 427 706	6 305 173	5 405 877	4 740 000
Overføringar til verksemda:				
Inntekter frå statlege løyvingar	102 600 000	105 300 000	111 600 000	114 700 000

Utgifter/inntekter	Rekneskap 2012	Rekneskap 2013	Rekneskap 2014	Budsjett 2015
Andre innbetalinger	17 180 437	16 394 321	16 497 560	16 297 000
Sum overføringsinntekter	119 780 437	121 694 321	128 097 560	130 997 000
Sum inntekter	125 208 143	127 999 494	133 503 437	135 737 000
3. Nettoendring i kontantbeholdninga (2–1)	3 717 158	- 1 495 076	6 389 783	0

Inntekter etter inntektskjelde: Dei fleste nettobudsjetterte verksemdene har fleire inntektskjelder, og førermålet med tabell 2 er å gje ei oversikt over dei ulike inntektskjeldene (i heile kroner)

Inntektskjelde	Rekneskap 2012	Rekneskap 2013	Rekneskap 2014	Budsjett 2015
Løyvingar til finansiering av statsoppdraget				
Løyvingar frå fagdepartementet	102 600 000	105 300 000	111 600 000	114 700 000
Løyvingar frå andre departement	0	0	0	0
Løyvingar frå andre statlege forvaltingsorgan	0	0	0	0
Tildeling frå Noregs forskingsråd	7 851 014	10 331 033	9 548 551	12 607 000
Sum løyvingar	110 451 014	115 631 033	121 148 551	127 307 000
Offentlege og private bidrag				
Bidrag frå kommunar og fylkeskommunar	0	0	0	0
Bidrag frå private	9 329 423	6 063 288	6 949 009	3 690 000
Tildelingar frå internasjonale organisasjonar	0	0	0	0
Sum bidrag	9 329 423	6 063 288	6 949 009	3 690 000
Oppdragsinntekter				
Oppdrag frå statlege verksemdar	0	0	0	0
Oppdrag frå kommunale og fylkeskommunale verksemdar	0	0	0	0
Oppdrag frå private	0	0	0	0
Andre inntekter (kursinntekter, laboratorieinntekter, refusjonar)	5 427 706	6 305 173	5 405 877	4 740 000
Sum oppdragsinntekter	5 427 706	6 305 173	5 405 877	4 740 000
Sum inntekter	125 208 143	127 999 494	133 503 437	135 737 000

Andre inntekter enn basisløyvinga er i hovudsak forskingsbidrag. Instituttet sine inntekter frå bidragsforskninga (frå private kjelder og frå Noregs forskingsråd) utgjorde i 2014 om lag 12,5

pst. av instituttet sine totale inntekter. Inntektskjeldene er i all hovudsak offentlege midlar frå andre finansieringskjelder, hovudsakleg Noregs forskingsråd og andre forskingsfond.

Verksemnda si kontantbeholdning per 31. desember i perioden 2012–2014 med spesifikasjon av føremålet kontantbeholdninga skal nyttast til (i heile kroner)

Balanse 31. desember	2012	2013	2014	Endring 2013–2014
Kontantbeholdning				
Behaldning på oppgjerskonto i Noregs Bank	58 194 901	56 699 825	63 089 638	6 389 813
Behaldning på andre bankkonti, andre kontantbeholdningar og kontantekvivalentar	0	0	0	0
Andre kontantbeholdningar	0	0	-30	-30
Sum kontantbeholdning	58 194 901	56 699 825	63 089 608	6 389 783
Avsetningar til dekking av kostnader som forfell i neste budsjettår:				
Feriepengar mv.	6 589 277	6 505 102	6 892 279	387 177
Skattetrekk og offentlege avgifter	6 889 962	6 675 811	5 919 471	-756 340
Gjeld til leverandørar	22 141	156 029	-16 922	-172 951
Gjeld til arbeidsgjevarar	0	0	0	0
Annan gjeld som forfell i neste budsjettår	-1 329 676	-579 239	-693 631	-144 392
Sum til dekking av kostnader som forfell i neste budsjettår	12 171 704	12 757 702	12 101 197	-656 505
Avsetningar til dekking av planlagde tiltak der kostnadene heilt eller delvis vil bli dekte i framtidige budsjettår				
Prosjekt fiansiert av Noregs forskingsråd	16 847 389	14 258 206	15 195 740	937 534
Større oppstarta, fleirårige investeringsprosjekt fiansiert av grunnløyvinga frå fagdepartement	1 526 613	1 731 928	3 880 751	2 148 823
Konkrete oppstarta, ikkje fullførte prosjekt fiansiert av løyvingar frå andre departement	0	0	0	0

Balanse 31. desember	2012	2013	2014	Endring 2013–2014
Andre avsetningar til vedtekne, ikkje igangsette føremål	22 649 195	19 951 989	21 911 919	1 959 930
Sum avsetningar til planlagde tiltak i framtidige budsjettår	41 023 197	35 942 123	40 988 411	5 046 288
Andre avsetningar				
Avsetningar til andre føremål/ ikkje spesifiserte føremål	5 000 000	8 000 000	10 000 000	2 000 000
Fri verksemdskapital	0	0	0	0
Sum andre avsetningar	5 000 000	8 000 000	10 000 000	2 000 000
Langsiktige forpliktingar (netto)				
Langsiktige forpliktingar knytte til anleggsmiddel	0	0	0	0
Anna langsiktig gjeld	0	0	0	0
Sum langsiktig gjeld	0	0	0	0
Sum netto gjeld og forpliktingar	58 194 901	56 699 825	63 089 608	6 389 783

Utanom avsetningar til arbeidsgjevaravgift, feriepengar og arbeidsgjevar sine pensjonsinnskott, inneheld kontantbeholdninga konkrete utgiftsforpliktingar i form av forskotsinnbetalte forskingsbidrag i dei enkelte prosjekta, og del av tidlegare

års løyving som i framtidige år vil gå med til anskaffing av vitskapeleg utstyr i tillegg til dekking av periodevise høgare kostnader, mellom anna også for NOA og den arbeidsmedisinske satsinga.

13 Ny rekommandasjon, International Labour Organization (ILO)

Rekommandasjon om overgangen fra uformell til formell økonomi

Den internasjonale arbeidsorganisasjonens generalkonferanse,

som er kalt sammen av styret i Det internasjonale arbeidsbyrået og har trådt sammen til sin 104. sesjon i Genève 1. juni 2015,

som erkjenner at den store utbredelsen av uformell økonomi i alle dens aspekter er en stor utfordring for arbeidstakernes rettigheter, herunder de grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet, og for sosial sikkerhet og anstendige arbeidsforhold, herunder utvikling og rettsikkerhet, og har negativ innvirkning på utviklingen av bærekraftige foretak, offentlige inntekter og myndigheters handlingsrom, særlig når det gjelder økonomisk og sosial politikk og miljøpolitikk, utvikling av velfungerende institusjoner og rettfærdig konkurranse i nasjonale og internasjonale markeder,

som erkjenner at de fleste mennesker som går inn i den uformelle økonomien, ikke gjør det fordi de selv velger det, men som en følge av manglende muligheter i den formelle økonomien og fravær av andre måter å tjene til livets opphold på,

som minner om at mangelen på anstendige arbeidsforhold – manglende arbeidstakerrettigheter, fravær av tilfredsstillende muligheter til å finne kvalitetsarbeid, utilstrekkelig sosial beskyttelse og fravær av sosial dialog – er mest utpreget i den uformelle økonomien,

som erkjenner at manglende formalisering har flere årsaker, herunder styresett og strukturelle forhold, og at politiske virkemidler kan sette fart i overgangen til en formell økonomi, i en kontekst av sosial dialog,

som minner om Philadelphia-erklæringen, fra 1944, Den universelle menneskerettighetserklæringen, fra 1948, ILOs erklæring om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet og oppfølgeren til denne, fra 1998, og ILOs erklæring om sosial rettferdighet for en rettferdig globalisering, fra 2008,

som bekrefter relevansen til de åtte grunnleggende ILO-konvensjonene og andre relevante

internasjonale arbeidsstandarder og FN-instrumenter som er ført opp i vedlegget,

som minner om resolusjonen og konklusjonene om anstendig arbeid og den uformelle økonomien, som ble vedtatt av Den internasjonale arbeidskonferansen på dens 90. sesjon i 2002, og andre relevante resolusjoner og konklusjoner som er ført opp i vedlegget,

som stadfester at overgangen fra uformell til formell økonomi er en forutsetning for å skape en inkluderende utvikling og gjøre anstendig arbeid for alle til en realitet,

som erkjenner behovet for at medlemmene snarest treffer hensiktsmessige tiltak for å muliggjøre en overgang fra den uformelle til den formelle økonomien for arbeidstakere og økonomiske enheter, samtidig som det sørges for at eksisterende utkomme blir opprettholdt og forbedret under overgangen,

som erkjenner at arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner spiller en viktig og aktiv rolle i tilretteleggingen av overgangen fra uformell til formell økonomi,

som har besluttet å vedta en del forslag vedrørende overgangen fra uformell til formell økonomi, som er punkt 5 på sesjonens dagsorden, og

som har bestemt at disse forslagene skal ta form av en rekommandasjon,

har i dag, 12. juni 2015, vedtatt følgende rekommandasjon, som kan kalles Rekommandasjon om overgangen fra uformell til formell økonomi, 2015.

I. Formål og omfang

1. Denne rekommandasjon gir medlemmene veiledning i hvordan de kan:
 - a. tilrettelegge overgangen fra uformell til formell økonomi for arbeidstakere og økonomiske enheter, samtidig som arbeidstakernes grunnleggende rettigheter respekteres og det gis muligheter for sikker inntekt, underhold og entreprenørskap,
 - b. legge forholdene til rette for å skape og opprettholde bærekraftige foretak og anstendige arbeidsplasser i den formelle økonomi

- mien og samordne politikken med hensyn til makroøkonomi, sysselsetting, sosial beskyttelse og andre sosiale tiltak,
- c. forebygge at jobber i den formelle økonomien beveger seg over i den uformelle økonomien.
2. For denne rekommandasjons formål skal begrepet «uformell økonomi»:
 - a. omfatte all økonomisk virksomhet utført av arbeidstakere eller økonomiske enheter som ikke – juridisk eller i praksis – er omfattet, eller som i utilstrekkelig grad er omfattet, av formelle avtaler, og
 - b. ikke omfatte ulovlig virksomhet, herunder særlig utføring av tjenester eller produksjon, salg, besittelse eller bruk av varer som er forbudt ved lov, herunder ulovlig framstilling av og handel med rusmidler, ulovlig produksjon av og handel med skytevåpen, handel med mennesker og hvitvasking av penger, som definert i de relevante internasjonale traktater.
 3. For denne rekommandasjons formål skal «økonomiske enheter» i den uformelle økonomien omfatte:
 - a. enheter som benytter seg av innleid arbeidskraft,
 - b. enheter som er eid av privatpersoner som arbeider for egen regning, enten alene eller med hjelp fra familiemedlemmer, og
 - c. kooperativer og sosiale og solidaritetsbaserte økonomiske enheter.
 4. Denne rekommandasjon gjelder alle arbeidstakere og økonomiske enheter – herunder foretak, selvstendig næringsdrivende og husholdninger – i den uformelle økonomien, og særlig:
 - a. aktører i den uformelle økonomien som eier og driver økonomiske enheter, herunder:
 - i. de som driver for egen regning,
 - ii. arbeidsgivere, og
 - iii. medlemmer av kooperativer og sosiale og solidaritetsbaserte økonomiske enheter,
 - iv. enheter,
 - b. familiemedlemmer som bidrar med sitt arbeid, enten de arbeider i økonomiske enheter i den formelle eller uformelle økonomien,
 - c. arbeidstakere som har uformelle jobber i eller for formelle foretak, eller i eller for økonomiske enheter i den uformelle økonomien, herunder, men ikke begrenset til, personer som arbeider som underleverandører eller i leverandørkjeder, eller som er

- betalte arbeidstakere i private hjem, ansatt av husholdninger, og
 - d. arbeidstakere i ikke anerkjente eller uregulerte arbeidsforhold.
5. Uformelt arbeid kan forekomme i alle sektorer av økonomien, både i det offentlige og private rom.
 6. Når det gjelder bestemmelsene i numrene 2–5 ovenfor, bør den kompetente myndighet, gitt det store mangfoldet av uformell økonomi som eksisterer i medlemslandene, kartlegge den uformelle økonomiens natur og utbredelse, som beskrevet i denne rekommandasjon, og dens forhold til den formelle økonomien. I denne prosessen bør den kompetente myndighet gjøre bruk av treparts mekanismer, med full deltakelse fra de mest representative arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene, som i sine rekker bør inkludere, i samsvar med nasjonal praksis, representanter for medlemskapsbaserte representative organisasjoner for arbeidstakere og økonomiske enheter i den uformelle økonomien.

II. Veiledende prinsipper

1. Når medlemmene utformer samordnede og integrerte strategier for å tilrettelegge overgangen til den formelle økonomien, bør de ta hensyn til følgende:
 - a. mangfoldet av egenskaper, omstendigheter og behov som kjennetegner arbeidstakere og økonomiske enheter i den uformelle økonomien, og behovet for å finne skreddersydde tilnærminger til dette mangfoldet,
 - b. spesifikke nasjonale forhold, lovgivning, politikk, praksis og prioriteringer for overgangen til den formelle økonomien,
 - c. at det er mange forskjellige strategier som kan anvendes for å tilrettelegge overgangen til den formelle økonomien,
 - d. behovet for sammenheng og samordning på tvers av et bredt spekter av politiske områder i tilretteleggingen av overgangen til den formelle økonomien,
 - e. effektivt fremme av og vern om menneskerettighetene til alle som har sitt virke i den uformelle økonomien,
 - f. realisering av anstendig arbeid for alle gjennom respekt for de grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet, både i lovgivning og i praksis,

- g. oppdaterte internasjonale arbeidsstandarder som gir veiledning på spesifikke områder av politikken (se vedlegg),
- h. fremme av likestilling mellom kjønnene og ikke-diskriminering,
- i. behovet for å vie spesiell oppmerksomhet til de som er særlig sårbare for den mest alvorlige mangelen på anstendige arbeidsforhold i den uformelle økonomien, herunder, men ikke begrenset til, kvinner, ungdom, migranter, eldre mennesker, urbefolkning og stammefolk, mennesker som lever med aids eller som er berørt av hiv eller aids, mennesker med funksjonshemninger, arbeidstakere i private hjem og selvbergingsbønder,
- j. bevaring og styrking, under overgangen til den formelle økonomien, av entreprenørskapspotensialet, kreativiteten, dynamismen, kompetansen og de innovative evnene til arbeidstakere og økonomiske enheter i den uformelle økonomien,
- k. behovet for en balansert tilnærming som kombinerer insentiver med tiltak for å sikre overholdelse av regelverket, og
- l. behovet for å forhindre og sanksjonere bevisst unngåelse eller uttreden av den formelle økonomien, med det formål å unngå beskatning og slippe å rette seg etter sosiale og arbeidslivsrelaterte lover og reguleringer.

III. Juridiske og politiske rammeverk

1. Medlemmene bør foreta en grundig vurdering og identifisering av faktorer, særegenheter, årsaker og omstendigheter som kjennetegner den uformelle økonomien i deres nasjonale kontekst, som kan tjene som grunnlag for utforming og iverksetting av lover og forskrifter, politikk og andre tiltak, med det formål å tilrettelegge overgangen til den formelle økonomien.
 2. Medlemmene bør vedta, oppdatere og håndheve nasjonale lover og reguleringer eller andre tiltak, for å sikre at alle kategorier arbeidstakere og økonomiske enheter blir behørig dekket og beskyttet.
 3. Medlemmene bør sørge for at et integrert politisk rammeverk for tilrettelegging av overgangen til den formelle økonomien er inkludert i nasjonale utviklingsstrategier eller utviklingsplaner, samt i strategier for reduksjon av fattigdom og i budsjetter, der det tas hensyn til hvilken rolle de ulike forvaltningsnivåer spiller, når det er behov for det.
4. Dette integrerte politiske rammeverket bør ta for seg:
 - a. utvikling av strategier for en bærekraftig utvikling, bekjempelse av fattigdom og inkluderende vekst, samt generering av anstendige jobber i den formelle økonomien,
 - b. etablering av et hensiktsmessig rammeverk for lovgivning og regulering,
 - c. fremme av et formålstjenlig forretnings- og investeringsmiljø,
 - d. respekt for og fremme og realisering av de grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet,
 - e. organisering av og representasjon for arbeidsgivere og arbeidstakere, for å fremme sosial dialog,
 - f. fremme av likeverd og avskaffelse av alle former for diskriminering og vold, herunder kjønnsbasert vold, i arbeidslivet,
 - g. utvikling av entreprenørskap, mikroforetak, små og mellomstore foretak og andre former for forretningsmodeller og økonomiske enheter, f.eks. kooperativer og andre sosiale og solidaritetsbaserte økonomiske enheter,
 - h. tilgang til utdanning, livslang læring og kompetanseutvikling,
 - i. tilgang til finansielle tjenester, herunder gjennom et reguleringsrammeverk som bidrar til å skape en inkluderende finanssektor,
 - j. tilgang til forretningstjenester,
 - k. tilgang til markeder,
 - l. tilgang til infrastruktur og teknologi,
 - m. utvikling av en politikk for de enkelte sektorer,
 - n. etablering av sosiale sikkerhetsguly, der det ikke eksisterer slike, og en utvidelse av de sosiale sikkerhetsordningene til å dekke flere.
 - o. arbeid med lokale utviklingsstrategier, både for by og land, herunder regulert tilgang til bruk av offentlige rom og regulert tilgang til offentlige naturressurser for selvberging,
 - p. en effektiv politikk for helse og sikkerhet på arbeidsplassen,
 - q. reelle og effektive arbeidstilsyn,
 - r. inntektssikkerhet, herunder en hensiktsmessig politikk for fastsetting av minstelønn,
 - s. effektiv tilgang til rettssystemet, og
 - t. internasjonale samarbeidsmekanismer.
 5. Når medlemmene utarbeider og iverksetter et integrert politisk rammeverk, bør de sørge for

samordning på tvers av ulike myndighetsnivåer og samarbeid mellom de relevante organer og myndigheter, som f.eks. skattemyndigheter, sosialforsikringsinstitusjoner, arbeidstilsyn, tollmyndigheter, migrasjonsmyndigheter og arbeidsformidlingstjenester, avhengig av de nasjonale forhold.

6. Medlemmene bør erkjenne betydningen av at arbeidstakere og økonomiske enheter sikres muligheter til en stabil inntekt under overgangen til den formelle økonomien, ved å gi arbeidstakerne og de økonomiske enhetene anledning til å få eksisterende eiendom anerkjent, og ved å gi dem muligheten til å formalisere eiendomsrett og tilgang til land.

IV. Sysselsettingspolitikk

1. For å realisere målet om å skape kvalitetsjobber i den formelle økonomien, bør medlemmene utarbeide og iverksette en nasjonal sysselsettingspolitikk, i tråd med ILOs konvensjon om sysselsettingspolitikk, fra 1964 (nr. 122), og gjøre full sysselsetting med anstendige, produktive og fritt valgte arbeidsplasser til en sentral målsetting i sine nasjonale strategier eller planer for utvikling og vekst.
2. Medlemmene bør arbeide for å implementere et rammeverk for en helhetlig sysselsettingspolitikk, basert på trepartskonsultasjoner, som kan omfatte følgende elementer:
 - a. en sysselsettingsfremmende makroøkonomisk politikk som stimulerer til økt etterspørsel, produktive investeringer og strukturendringer, fremmer bærekraftige foretak og tillit mellom næringslivets aktører, og bekjemper urettferdighet,
 - b. en handels-, industri- og skattepolitikk og en sektor- og infrastrukturpolitikk som øker sysselsettingen, styrker produktiviteten og legger til rette for strukturelle endringsprosesser,
 - c. en bedriftspolitikk som fremmer bærekraftige foretak og skaper vilkår for et gunstig klima, som tar hensyn til resolusjonen og konklusjonene om fremme av bærekraftige foretak vedtatt av Den internasjonale arbeidskonferansen på dens 96. sesjon i 2007, herunder støtte til mikroforetak, små og mellomstore foretak og entreprenørskap, og hensiktsmessig utformede, transparente og godt bekjentgjorte reguleringer, som legger til rette for formalisering og fremmer rettferdig konkurranse,

- d. en arbeidsmarkedspolitikk og arbeidsmarkedsinstitusjoner som hjelper lavinntekts-husholdninger til å komme seg ut av fattigdom og få tilgang til fritt valgt arbeid, herunder en hensiktsmessig utformet lønnspolitikk som bl.a. inkluderer minstelønn, sosiale sikkerhetsordninger, herunder kontantytelser, offentlige sysselsettingsprogrammer og -garantier, samt et utvidet tilbud av arbeidsformidlingstjenester, som når ut til flere i den uformelle økonomien,
- e. en arbeidsinnvandringspolitikk som tar hensyn til arbeidsmarkedets behov, bidrar til anstendige arbeidsplasser og fremmer rettighetene til arbeidsinnvandrere,
- f. en politikk for utdanning og kompetanseutvikling som støtter livslang læring, reagerer på endrede behov i arbeidsmarkedet og ny teknologi, samt anerkjenner tidligere tilgjengelig kunnskap, f.eks. gjennom uformelle opplæringsordninger, for derigjennom å skape større muligheter til formell beskjeftigelse,
- g. omfattende aktiviseringstiltak for å lette overgangen fra skole til arbeid for unge mennesker, særlig de ressursvake, f.eks. ungdomsgaranti-ordninger som gir tilgang til opplæring og kontinuerlig produktiv beskjeftigelse,
- h. tiltak som fremmer overgang fra arbeidsledighet eller uvirksomhet til arbeid, særlig for langtidsledige, kvinner og andre svake-restilte grupper, og
- i. relevante, tilgjengelige og oppdaterte systemer for arbeidsmarkedsinformasjon.

V. Rettigheter og sosial beskyttelse

1. Medlemmene bør treffe tiltak for å skape anstendige arbeidsplasser og respektere, fremme og realisere de grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet for de som er beskjeftiget i den uformelle økonomien, det vil si:
 - a. foreningsfrihet og reell anerkjennelse av retten til kollektive forhandlinger,
 - b. avskaffelse av alle former for tvangsarbeid,
 - c. effektiv avskaffelse av barnarbeid, og
 - d. avskaffelse av diskriminering i forbindelse med ansettelse og arbeid.
2. Medlemmene bør:
 - a. treffe umiddelbare tiltak for å få bukt med utrygge og helseskadelige arbeidsforhold,

som ofte kjennetegner arbeidsplasser i den uformelle økonomien, og

- b. fremme og utvide arbeidet for helse og sikkerhet i arbeidslivet til også å gjelde arbeidsgivere og arbeidstakere i den uformelle økonomien.
3. Under overgangen til den formelle økonomien bør medlemmene, i lovgivningen og i praksis, gradvis utvide sosiale sikkerhetsordninger, beskyttelsesordninger under svangerskap og fødsel, anstendige arbeidsforhold og en minstelønn som tar hensyn til arbeidstakernes behov og tar i betraktning relevante faktorer, herunder, men ikke begrenset til, levekostnadene og det generelle lønnsnivået i deres land, til å gjelde alle arbeidstakere i den uformelle økonomien.
4. I arbeidet med å bygge og opprettholde nasjonale sosiale sikkerhetsgulv innenfor rammen av deres sosiale sikkerhetssystem, og når de legger til rette for overgangen til den formelle økonomien, bør medlemmene vie spesiell oppmerksomhet til behovene til og forholdene for de som er beskjeftiget i den uformelle økonomien, og deres familier.
5. Under overgangen til den formelle økonomien bør medlemmene gradvis utvide sine sosiale forsikringsordninger til å omfatte også de som er beskjeftiget i den uformelle økonomien, og om nødvendig tilpasse administrative prosedyrer, ytelser og bidrag, i samsvar med deres økonomiske kapasitet.
6. Medlemmene bør fremme tilbud om og tilgang til økonomisk forsvarlig barneomsorg av god kvalitet og andre omsorgstjenester, for å fremme likestilling mellom kjønnene når det gjelder muligheter til sysselsetting og oppstart av egen virksomhet, og for å lette overgangen til den formelle økonomien.

VI. Incentiver og overholdelse og håndheving av lover og regler

1. Medlemmene bør treffe hensiktsmessige tiltak, herunder gjennom en kombinasjon av forebyggende tiltak, håndheving av lovverket og effektive sanksjoner, for å bekjempe unndragelse av skatt og sosiale avgifter og omgåelse av lover og forskrifter i arbeidslivet. Eventuelle incentiver bør knyttes til tilrettelegging av en effektiv og rask overgang fra den uformelle til den formelle økonomien.
2. Medlemmene bør redusere barrierene for en overgang til den formelle økonomien, der det er behov for det, og treffe tiltak for å støtte

arbeid mot korrupsjon og fremme godt styresett.

3. Medlemmene bør gi incentiver til og øke fordelene ved en effektiv overgang til den formelle økonomien, herunder bedre tilgang til foretakstjenester, finanstjenester, infrastruktur, markeder, teknologi, utdanning og programmer for kompetanseutvikling, samt eiendomsrett.
4. Når det gjelder formalisering av mikroforetak og små økonomiske enheter, bør medlemmene:
 - a. forenkle prosessen med å starte nye foretak ved å redusere registreringskostnadene og gjøre prosedyren kortere, og ved å forbedre tilgangen til tjenestene, f.eks. gjennom informasjons- og kommunikasjonsteknologi,
 - b. redusere kostnadene til overholdelse av regelverket gjennom innføring av enklere skatte- og avgiftsberegninger og betalingsordninger,
 - c. fremme tilgang til markedet for offentlige innkjøp, i samsvar med den nasjonale lovgivning, herunder arbeidslivets lover, gjennom tiltak som f.eks. tilpasning av innkjøpsprosedyrer og innkjøpsvolumer, tilbud om opplæring i og rådgivning om hvordan man deltar i offentlige anbud, og reservering av kvoter for disse økonomiske enhetene,
 - d. forbedre tilgangen til inkluderende finansielle tjenester, som f.eks. kredittjenester, egenkapitaltjenester, betalingstjenester og forsikringstjenester, samt spare- og garantiordninger, som er skreddersydd for disse økonomiske enhetenes størrelse og behov,
 - e. forbedre tilgangen til opplæring i hvordan man starter egen virksomhet, kompetanseutvikling og skreddersyde tjenester for forretningsutvikling, og
 - f. forbedre tilgangen til sosiale sikkerhetsordninger.
5. Medlemmene bør få på plass hensiktsmessige mekanismer eller revurdere eksisterende mekanismer, for å sikre overholdelse av nasjonale lover og reguleringer, herunder, men ikke begrenset til, å sikre erkjennelse og opprettholdelse av arbeidsforhold, for å lette overgangen til den formelle økonomien.
6. Medlemmene bør ha et formålstjenlig og hensiktsmessig tilsynssystem, utvide arbeidstilsynet til å omfatte alle arbeidsplasser i den uformelle økonomien, for å beskytte arbeidstakerne, og gi de håndhevende organer veiledning, herunder i hvordan de skal ta opp arbeidsforhold i den uformelle økonomien.

7. Medlemmene bør treffe tiltak for å sikre effektiv tilgang til informasjon, hjelp til å overholde relevante lover og forskrifter og kompetanseutvikling for relevante aktører.
8. Medlemmene bør få på plass effektive og tilgjengelige klage- og ankeprosedyrer.
9. Medlemmene bør sørge for forebyggende og hensiktsmessige korrektive tiltak for å lette overgangen til den formelle økonomien, og sikre at de administrative, sivile og strafferettslige sanksjoner som nasjonale lover foreskriver for manglende overholdelse av regelverket, er hensiktsmessige og håndheves strengt.

VII. Foreningsfrihet, sosial dialog og arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonenes rolle

1. Medlemmene bør sørge for at aktører i den uformelle økonomien nyter godt av foreningsfrihet og retten til kollektive forhandlinger, herunder retten til å opprette og slutte seg til organisasjoner, foreninger og sammenslutninger etter eget valg, i samsvar med reglene i den aktuelle organisasjonen.
2. Medlemmene bør legge forholdene til rette, slik at arbeidsgivere og arbeidstakere kan utøve sin rett til å organisere seg og forhandle kollektivt, og til å delta i en sosial dialog i overgangen til den formelle økonomien.
3. Arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner bør utvide medlemskapstilbud og tjenester til også å omfatte arbeidstakere og økonomiske enheter i den uformelle økonomien, der dette er hensiktsmessig.
4. Når medlemmene utformer, iverksetter og evaluerer politikk og programmer som er av relevans for den uformelle økonomien, herunder for formaliseringen av den, bør de rådføre seg med og fremme aktiv deltakelse fra de mest representative arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene, som i sine rekker, i samsvar med nasjonal praksis, bør inkludere representanter for medlemskapsbaserte representative organisasjoner for arbeidstakere og økonomiske enheter i den uformelle økonomien.
5. Medlemmene og arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner kan be om bistand fra Det internasjonale arbeidsbyrået for å styrke kompetansen til de representative arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene, og kompetansen til arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner som representerer aktørene i den uformelle økonomien, der det eksisterer slike, slik at de bedre kan bistå arbeidstakere og økonomiske

enheter i den uformelle økonomien, og slik bidra til å lette overgangen til den formelle økonomien.

VIII. Innsamling og overvåking av data

1. Medlemmene bør, i samråd med arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene, på regelmessig basis:
 - a. der det er mulig og etter som det er hensiktsmessig, samle inn, analysere og viderefremme statistikk som kan deles opp etter kjønn, alder, arbeidssted og andre spesifikke sosioøkonomiske kjennetegn, over størrelsen på den uformelle økonomien og hvordan den er sammensatt, herunder hvor mange uformelle økonomiske enheter den består av, hvor mange arbeidstakere som er sysselsatt og i hvilke sektorer de er beskjeftiget, og
 - b. følge med på og evaluere utviklingen i formaliseringsprosessen.
2. Når medlemmene utvikler eller reviderer begrepene, definisjonene og metodene de bruker i produksjonen av data, statistikk og indikatorer fra den uformelle økonomien, bør de ta i betraktning relevant veiledning fra Den internasjonale arbeidsorganisasjonen, særlig, når det er aktuelt, retningslinjene for en statistisk definisjon av uformell sysselsetting, vedtatt av den 17. internasjonale konferansen for arbeidsstatistikere i 2003, og senere oppdateringer av disse.

IX. Implementering

1. Medlemmene bør følge opp bestemmelsene i denne rekommendasjon, i samråd med de mest representative arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene, som i sine rekker, i samsvar med nasjonal praksis, bør inkludere representanter for medlemskapsbaserte representative organisasjoner for arbeidstakere og økonomiske enheter i den uformelle økonomien, gjennom ett eller flere av følgende virkemidler:
 - a. nasjonale lover og reguleringer,
 - b. kollektive avtaler,
 - c. politikk og programmer,
 - d. effektiv samordning mellom statlige organer og andre interessenter,
 - e. institusjonell kompetansebygging og resursmobilisering, og
 - f. andre tiltak som er i samsvar med nasjonal lovgivning og praksis.

2. Medlemmene bør på regelmessig basis og på en hensiktsmessig måte vurdere effektiviteten i politikk og tiltak som settes i verk for å tilrettelegge overgangen til den formelle økonomien, i samråd med de mest representative arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene, som i sine rekker, i samsvar med nasjonal praksis, bør inkludere representanter for medlemskapsbaserte representative organisasjoner for arbeidstakere og økonomiske enheter i den uformelle økonomien.
3. Når medlemmene etablerer, utvikler, iverksetter og med jevne mellomrom går gjennom tiltakene for å tilrettelegge overgangen til den formelle økonomien, bør de ta hensyn til veiledningen som er gitt i de relevante instrumentene fra Den internasjonale arbeidsorganisasjonen og De forente nasjoner, som er ført opp på listen i vedlegget.
4. Ikke noe i denne rekommandasjon skal tolkes slik at det reduserer den beskyttelse som aktører i den uformelle økonomien er gitt gjennom andre instrumenter fra Den internasjonale arbeidsorganisasjonen.
5. Vedlegget kan revideres av styret i Det internasjonale arbeidsbyrået. Et slikt revidert vedlegg skal, så snart det er vedtatt av styret, erstatte det foregående vedlegget og formidles til medlemmene i Den internasjonale arbeidsorganisasjonen.

Vedlegg til rekommandasjon om overgang fra uformell til formell økonomi – Instrumenter fra Den internasjonale arbeidsorganisasjonen og De forente nasjoner, som er relevante for tilrettelegging av overgangen fra uformell til formell økonomi

Instrumenter fra Den internasjonale arbeidsorganisasjonen

Grunnleggende konvensjoner

- Konvensjon om tvangsarbeid, 1930 (nr. 29), og 2014-protokollen til Konvensjon om tvangsarbeid, 1930
- Konvensjon om foreningsfrihet og vern av organisasjonsretten, 1948 (nr. 87),
- Konvensjon om gjennomføring av prinsipper for organisasjonsretten og retten til å føre kollektive forhandlinger, 1949 (nr. 98)
- Konvensjon om lik lønn for mannlige og kvinnelige arbeidstakere for arbeid av lik verdi, 1951 (nr. 100)
- Konvensjon om avskaffelse av tvangsarbeid, 1957 (nr. 105)

- Konvensjon om diskriminering i sysselsetting og yrke, 1958 (nr. 111)
- Konvensjon om minstealder for adgang til sysselsetting, 1973 (nr. 138)
- Konvensjon om forbud mot og umiddelbare tiltak for å avskaffe de verste former for barnearbeid, 1999 (nr. 182)

Konvensjoner om god styring

- Konvensjon om arbeidstilsyn i industri og handel, 1947 (nr. 81)
- Konvensjon om sysselsettingspolitikk, 1964 (nr. 122)
- Konvensjon om arbeidstilsyn i jordbruket, 1969 (nr. 129)
- Konvensjon om trepartsrådslaging med sikte på å fremme gjennomføring av internasjonale standarder for arbeidslivet, 1976 (nr. 144)

Andre instrumenter

Foreningsfrihet, kollektive forhandlinger og industrielle relasjoner

- Konvensjon om organisasjoner av arbeidere i bygdene og disse organisasjoners rolle i den økonomiske og sosiale utvikling, 1975 (nr. 141)
- Konvensjon om fremme av kollektive forhandlinger, 1981 (nr. 154)

Like muligheter og lik behandling

- Konvensjon om like muligheter og lik behandling for kvinner og menn i arbeidslivet: arbeidstakere med familieforpliktelser, 1981 (nr. 156)

Sysselsettingspolitikk og forfremmelse

- Rekommandasjon om sysselsettingspolitikk, 1964 (nr. 122)
- Konvensjon om yrkesrettet attføring og sysselsetting (funksjonshemmede), 1983 (nr. 159)
- Rekommandasjon om sysselsettingspolitikk (tilleggsbestemmelser), 1984 (nr. 169)
- Konvensjon om privat arbeidsformidling, 1997 (nr. 181)
- Rekommandasjon om generelle betingelser for å fremme jobbskaping i små og mellomstore bedrifter, 1998 (nr. 189)
- Rekommandasjon om fremme av samvirkeforetak, 2002 (nr. 193)
- Rekommandasjon om ansettelsesforhold, 2006 (nr. 198)

Yrkesrettlegging og yrkesopplæring

- Konvensjon om yrkesrettlegging og yrkesopplæring som ledd i utviklingen av menneskelige ressurser, 1975 (nr. 142)
- Rekommandasjon om yrkesrettlegging og yrkesopplæring som ledd i utviklingen av menneskelige ressurser, 2004 (nr. 195)

Lønn

- Konvensjon om arbeidsklausuler i offentlige arbeidskontrakter, 1949 (nr. 94), og Rekommandasjon om arbeidsklausuler i offentlige arbeidskontrakter, 1949 (nr. 84)
- Konvensjon om fastsetting av minstelønn, 1970 (nr. 131), og Rekommandasjon om fastsetting av minstelønn spesielt med sikte på utviklingsland, 1970 (nr. 135)

Sikkerhet og helse i arbeidslivet

- Konvensjon om sikkerhet og helse i arbeidsmiljøet, 1981 (nr. 155)
- Konvensjon om sikkerhet og helse i landbruket, 2001 (nr. 184), og Rekommandasjon om sikkerhet og helse i landbruket, 2001 (nr. 192)
- Konvensjon om rammeverk til fremme av sikkerhet og helse i arbeidsmiljøet, 2006 (nr. 187)

Sosial sikkerhet

- Konvensjon om minstestandard for sosial sikkerhet, 1952 (nr. 102)
- Rekommandasjon om sosiale sikkerhetsgulv, 2012 (nr. 202)

Beskyttelse ved svangerskap og fødsel

- Konvensjon om mødrevern, 2000 (nr. 183)

Migrantarbeidere

- Konvensjon om arbeidssøkende inn- eller utvandrere (revidert), 1949 (nr. 97)
- Konvensjon om ut- og innvandring under forhold som innebærer misbruk og om fremme av

likhet i muligheter og behandling for utenlandske arbeidstakere, 1975 (nr. 143)

HIV og AIDS

- Rekommandasjon om HIV og AIDS og arbeidslivet, 2010 (nr. 200)

Urbefolkning og stammefolk

- Konvensjon om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater, 1989 (nr. 169)

Spesifikke arbeidstakerkategorier

- Konvensjon om hjemmearbeid, 1996 (nr. 177)
- Konvensjon om anstendig arbeid for arbeidstakere i private hjem, 2011 (nr. 189) og Rekommandasjon om anstendig arbeid for arbeidstakere i private hjem, 2011 (nr. 201)

Resolusjoner fra Den internasjonale arbeidskonferansen

- Resolusjon og konklusjoner om fremme av bærekraftige foretak, vedtatt av Den internasjonale arbeidskonferansen på dens 96. sesjon i 2007
- Resolusjon og konklusjoner om arbeidsledighetskrisen blant unge, vedtatt av Den internasjonale arbeidskonferansen på dens 101. sesjon i 2012
- Resolusjon og konklusjoner fra den andre periodiske diskusjonen om sysselsetting, vedtatt av Den internasjonale arbeidskonferansen på dens 103. sesjon i 2014

Instrumenter fra De forente nasjoner

- Den universelle menneskerettighetserklæringen, 1948
- Den internasjonale konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, 1966
- Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, 1966
- Den internasjonale konvensjonen om beskyttelse av rettighetene til alle gjestearbeidere og deres familiemedlemmer, 1990

14 Strategi mot arbeidslivskriminalitet

Regjeringen legger med dette fram en strategi for å styrke innsatsen mot arbeidslivskriminalitet. Regjeringen vil bekjempe arbeidslivskriminalitet og fremme seriøse og gode arbeidsforhold gjennom et bredt samarbeid mellom offentlige myndigheter og arbeidslivets parter om forebygging, kunnskapsdeling og håndheving. De enkelte tiltakene i denne strategien må ses i sammenheng med regjeringens samlede politikk mot økonomisk kriminalitet.

Innledning

Kriminalitet i arbeidslivet er en økende utfordring. De som driver systematisk i strid med lover og regler ødelegger for hele arbeidslivet. Konsekvensene er alvorlige for de enkelte arbeidstakere som berøres, for virksomhetene og bransjene og for samfunnet som helhet. Regjeringen vil styrke innsatsen for ryddige og seriøse arbeidsforhold og vil bekjempe kriminalitet i arbeidslivet. Skal vi lykkes er det nødvendig med bred mobilisering. Denne strategien for styrket innsats mot arbeidslivskriminalitet er derfor utarbeidet etter dialog med hovedorganisasjonene i arbeidslivet.

Strategien bygger på noen hovedområder:

Samarbeid med partene i arbeidslivet

Det er nødvendig med et bredt og vedvarende samarbeid i arbeidslivet for å bekjempe kriminalitet og useriøse arbeidsforhold. Regjeringen vil sette temaet på dagsorden i Kontaktutvalget.

Treparts bransjeprogrammer er en viktig samarbeidsplattform mellom myndighetene og partene i de bransjene hvor utfordringene er størst. Holdningsskapende arbeid er viktig for å mobilisere hele samfunnet til medeierskap i kampen mot kriminalitet og useriøse arbeidsforhold.

Kontroll og oppfølging

Felles operativ innsats mellom politiet, skatteetaten, Arbeidstilsynet, NAV og andre offentlige etater har vist seg å gi betydelige resultater i enkelt saker. Denne type samarbeid skal styrkes og gjøres

mer systematisk. Bedre deling av informasjon er nødvendig for å sikre effektiv oppfølging fra offentlige myndigheter. Det er viktig at anmeldelser følges opp og at de alvorlige sakene kommer opp for domstolene så raskt som mulig. Bedre kunnskap vil gjøre det mulig å målrette kontrollvirksomheten. Regjeringen ønsker å gjøre det vanskeligere å være useriøs, uten legge byrder på de virksomhetene som driver seriøst og som er opptatt av å følge lover og regler.

Innkjøp

Seriøse bestillere og leverandører har en nøkkelrolle for å hindre at kriminelle aktører får innpass i arbeidslivet. I forbindelse med arbeidet med Forklingsutvalgets innstilling foreslås det å innføre en hjemmel i regelverket som åpner for å begrense antall underleverandører i bransjer hvor det er særlig store utfordringer. Det skal stilles krav om at leverandører til det offentlige som hovedregel skal ha lærlinger. Det gjennomføres et arbeid med å informere og veilede om hva som er «beste praksis» når det gjelder etterlevelse og oppfølging av forskriften om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter.

Kunnskap

Virksomhetenes og forbrukernes muligheter til å ta informerte valg må styrkes. Det må bli lettere å finne fram til de seriøse aktørene og vanskeligere for de useriøse aktørene å tilby sine tjenester. Tiltak som alt er satt i gang for å motvirke sosial dumping og useriøsitet i arbeidslivet skal evalueres. Samfunnets kunnskap om utbredelsen av arbeidslivskriminalitet må bli bedre.

Informasjon

Servicesentre for utenlandske arbeidstakere og nettbasert informasjon gir et godt utgangspunkt for å informere utenlandske arbeidstakere som søker arbeid i Norge. Det skal gjøres en samlet gjennomgang av informasjonstilbudet til utland-

ske arbeidstakere og gjennomføres tiltak for å gjøre dette bedre kjent.

Internasjonalt samarbeid

Arbeidslivskriminalitet er grenseoverskridende. Styrket samarbeidet med tilsyns- og kontrollmyndigheter i andre land er viktig for å oppnå resultater. Norge vil delta aktivt i nye samarbeidsinitiativer i EU-regi og ta i bruk de mulighetene EØS-avtalen gir. EØS-midlene kan bidra til et slikt arbeid i de land som mottar slike midler, i henhold til Regjeringens europastrategi.

Boks 14.1 Samarbeid mot svart økonomi

Det foregår et godt og regelmessig holdnings- og skapende arbeid i regi av Samarbeid mot svart økonomi (SMSØ). Dette er en allianse av sentrale parter i arbeids- og næringslivet (LO, NHO, KS, Unio og YS) og Skatteetaten. Alliansen arbeider forebyggende og handlingsendrende mot svart økonomi. Tiltakene retter seg mot forbrukere, næringsliv og ungdom. De siste årene har SMSØ arbeidet spesielt med elever i videregående skoler. Tiltaket er nylig utvidet til også å gjelde elever i ungdomsskolen. SMSØ har begynt å samle informasjon fra kommuner som har gode erfaringer med egne tiltak for å forhindre arbeidslivskriminalitet hos sine leverandører. SMSØ ønsker å kunne bidra til å formidle erfaringer med å forhindre arbeidslivskriminalitet til alle landets kommuner. Dette arbeidet starter første halvår 2015.

<http://www.samarbeidmotsvart-ekonomi.no/>

Utfordringene

Hva er arbeidslivskriminalitet?

Arbeidslivskriminalitet er:

Handlinger som bryter med norske lover om lønns- og arbeidsforhold, trygder, skatter og avgifter, gjerne utført organisert, som utnytter arbeidstakere eller virker konkurransevridende og undergraver samfunnsstrukturen.

Hvordan skjer arbeidslivskriminaliteten?

I mange tilfeller dreier det seg om kriminalitet i arbeidsforhold, som for eksempel alvorlige brudd på arbeidstidsbestemmelser og andre lønns- og arbeidsvilkår, arbeid uten arbeidstillatelse og manglende bokføring av inntekter. Erfaring viser at det også forekommer grov kriminalitet *under dekke av* å drive virksomhet, for eksempel gjennom fiktiv fakturering og hvitvasking av inntekter.

Et karakteristisk trekk ved arbeidslivskriminalitet er innslaget av multikriminalitet. Arbeidslivskriminalitet kjennetegnes ved et eller flere av følgende elementer:

- Skatte- og avgiftskriminalitet – overtredelse av ligningsloven, skattebetalingsloven og merverdiavgiftsloven
- Grove regnskaps- og bokføringsovertredelser – uriktige og mangelfulle regnskap og bruk av fiktiv/uriktig dokumentasjon.
- Korrupsjon.
- Utroskap – ulovlig tapping av selskaper.
- Konkurskriminalitet.
- Hvitvasking.
- Valutasmugling.
- Menneskehandel.
- Trygdesvindler – mottak av trygd samtidig som det arbeides svart
- Grove bedragerier – bestillingsbedragerier, fakturasvindler, bedragerier mot finansnæringen.
- Uriktige eller falske opplysninger og dokumentasjon til offentlig myndighet – herunder bruk av falsk identitet og registrering av uriktig informasjon i offentlige registre.
- Grove brudd på arbeidsmiljøloven.
- Utbytting av arbeidskraft i strid med lov og avtale.
- Overtredelse av utlendingsloven – bruk av ulovlig arbeidskraft.

Forholdet til sosial dumping

Arbeidslivskriminalitet handler om straffbare forhold, mens sosial dumping ikke nødvendigvis gjør det. Det vil i mange sammenhenger være sammenfall mellom sosial dumping/useriøse arbeidsforhold og brudd på ulike lover som regulerer arbeidslivet, men ikke alltid. Innsatsen mot sosial dumping favner stort sett videre enn tiltakene mot arbeidslivskriminalitet vil gjøre, samtidig som det kan være eksempler på kriminalitet i arbeidslivet som ikke går ut over arbeidstakerne. Sosial dumping og arbeidslivskriminalitet er derfor delvis overlappende.

Forholdet til økonomisk kriminalitet

Arbeidslivskriminalitet utgjør en del av den økonomiske kriminaliteten. Tiltakene mot arbeidslivskriminalitet vil også ha betydning for arbeidet mot økonomisk kriminalitet generelt. Tiltak nr. 4–8 i denne strategien er en del av regjeringens politikk for å forsterke innsatsen mot økonomisk kriminalitet. Regjeringen vil følge opp at innsats mot arbeidslivskriminalitet blir prioritert innenfor disse tiltakene. Regjeringen vil komme med ytterligere tiltak for å forsterke innsatsen mot økonomisk kriminalitet.

Omfanget av utfordringene

Det er bred enighet mellom aktører som Politiet, Skatteetaten, Arbeidstilsynet og partene om at utfordringene med kriminalitet i arbeidslivet er økende. Det viser seg imidlertid å være krevende å få en helhetlig oversikt over fenomenet arbeidslivskriminalitet. Det foreligger heller ingen sikre opplysninger om omfanget (jf. situasjonsbeskrivelse utarbeidet av politiet og en rekke offentlige kontrolltater). Erfaringene fra blant annet Arbeidstilsynets tilsynsinnsats er at det i enkelte deler av arbeidslivet foregår omfattende brudd på arbeidsmiljølovgivningen. Tilsynsmyndighetene ser at dette i økende grad står i sammenheng med brudd på annen lovgivning. Denne utviklingen har gått raskt, og har fått en rekke aktører til å advare mot at en sammensatt og organisert form for kriminalitet ser ut til å infisere deler av norsk arbeidsliv.

Boks 14.2 Arbeidsmarkeds kriminalitet i Norge – situasjonsbeskrivelse 2014

Rapport utarbeidet av arbeidsgruppe med deltagere fra Kripos, Politiets utlendingsenhet, Økokrim, Arbeidstilsynet, NAV, Skatteetaten, Utlendingsdirektoratet, Mattilsynet, Toll- og avgiftsetaten og Kriminalomsorgsdirektoratet.

Kapittel 4.4 Omfang s 14–15

Kontrolletatene har relativt god innsikt i utvalgte former for arbeidsmarkeds kriminalitet, og de har en grov oppfatning av omfanget av problemet innenfor sine virkeområder. Det mangler derimot en helhetlig oversikt over både aktører og aktiviteter innenfor arbeidsmarkeds kriminaliteten, og det er derfor knyttet stor usikkerhet til omfanget av fenomenet.

Det virker likevel klart at det i visse bransjer i Norge har oppstått et marked for varer og tjenester som er basert på lave personalkostnader, der de lave kostnadene skyldes brudd på arbeidsmiljøloven, eventuelt også allmenngjøringsloven i de allmenngjorte bransjene. Som oftest foreligger det indikasjoner på brudd på andre regelverk også, blant annet skatte- og avgiftsregler. Utsatte bransjer er blant annet bygg og anlegg, renhold, restaurant og uteliv, landbruk, verftsindustri, transport og fiskeindustri.

Utfordringer for lønnsdannelsen

Kriminalitet og useriøse forhold undergraver de verdiene som er grunnlaget for partssamarbeidet i norsk arbeidsliv. Holden-utvalget (NOU 2013:13), som i sin innstilling vurderte utfordringene for lønnsdannelsen i Norge, uttalte at det er nødvendig med ordninger for å motvirke sosial dumping og lavlønskurransen i lang tid framover. Utvalget var ledet av professor Steinar Holden. Alle hovedorganisasjonene i arbeidslivet var representert i utvalget.

**Boks 14.3 Arbeidsinnvandring –
Lønnsdannelsen og utfordringer for
norsk økonomi**

Holden-utvalgets innstilling (NOU 2013:13) – punkt 14 i utvalgets vurderinger og hovedkonklusjoner:

Selv om myndighetene ikke kan styre arbeidsinnvandringen fra EØS-land direkte, bør det tilgjengelige handlingsrommet brukes for å bidra til at innvandringen fungerer best mulig. Det er nødvendig med ordninger for å motvirke sosial dumping og lavlønnskonkurranse i lang tid framover. Allmenngjøringsinstituttet spiller en viktig rolle ved å motvirke svært lave lønninger i en del bransjer, men kan også ha problematiske sider. Myndighetene og partene bør løpende vurdere om allmenngjøringsordningen fungerer tilfredsstillende. Også gode kontrollordninger under Arbeidstilsynet og andre relevante instanser som politiet og skatteetaten, og godt samspill mellom instansene, er viktig.

Utfordringer i arbeidsgiverkontrollen

Kontroll med arbeidsgivere gjennomføres i dag av flere ulike aktører. På skattesiden er ansvaret delt mellom Skatteetatens kontroll og de kommunale skatteoppkrevernes kontroll. Kontrollomfanget hos skatteoppkreverne er i stor grad avhengig av den enkelte kommunes prioriteringer. Mer enn 70 prosent av skatteoppkreverkontorene bruker mindre enn ett årsverk på arbeidsgiverkontroll, og 16 kommuner gjennomfører ikke arbeidsgiverkontroll i det hele tatt (2013). Manglende eller dårlig arbeidsgiverkontroll øker risikoen for konkurransevridning, hvor det seriøse næringslivet taper for de som velger å drive uredelig virksomhet. Vi kan også risikere at useriøse aktører i større grad velger å etablere virksomheten sin i kommuner der de vet at kontrolldekningen er lav.

Strategi mot arbeidslivskriminalitet – prioriterte områder og tiltak

Oversikt over tiltak

Nr	Tiltak	Ansvarlig departement
<i>Samarbeid med partene i arbeidslivet</i>		
1	Strategisk samarbeid mot arbeidslivskriminalitet	Statsministerens kontor koordinerer
2	Videreutvikle treparts bransjesamarbeid i utsatte bransjer	Arbeids- og sosialdepartementet
<i>Kontroll og oppfølging</i>		
3	Utvide det regionale og lokale samarbeidet mellom etatene	Arbeids- og sosialdepartementet koordinerer
4	Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter	Justis- og beredskapsdepartementet og Finansdepartementet
5	Styrket informasjonsdeling mellom kontrolletatene og mellom kontrolletatene og politiet	Justis- og beredskapsdepartementet koordinerer
6	Mer effektiv sanksjonering av lovbrudd innen økonomisk kriminalitet	Justis- og beredskapsdepartementet, Finansdepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet
7	Bokoordinatorer i politiet	Justis- og beredskapsdepartementet
8	Næringslivskontakter i politidistriktene	Justis- og beredskapsdepartementet

Nr	Tiltak	Ansvarlig departement
<i>Innkjøp</i>		
9	Innføre en hjemmel i regelverket for offentlige anskaffelser for å kunne begrense antallet kontraktsledd i bransjer der det er særskilte utfordringer	Nærings- og fiskeridepartementet
10	Innføre et krav i regelverket for offentlige anskaffelser om at virksomhetene har lærlinger på de områder hvor det er særlig behov	Nærings- og fiskeridepartementet og Kunnskapsdepartementet
11	Etablere ordning som gjør det lettere å kontrollere om leverandører er seriøse	Nærings- og fiskeridepartementet
12	Veileder om beste praksis for etterlevelse av forskriften om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige anskaffelser	Arbeids- og sosialdepartementet og Nærings- og fiskeridepartementet
<i>Kunnskap</i>		
13	Godkjenning av utenlandsk fagutdanning	Kunnskapsdepartementet
14	Videreutvikle ordningen med sentral godkjenning for foretak i bygge- og anleggsnæringen, og utrede mulige modeller for registre eller godkjenningsordninger som synliggjør om foretak følger regelverket	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
15	Forbedre id-kort-ordningen (<i>ordningen med HMS-kort</i>) i bygg/anlegg og renhold	Arbeids- og sosialdepartementet
16	Presisere byggherreforskriften – krav om elektroniske oversiktslister og fødselsnummer	Arbeids- og sosialdepartementet
17	Evaluerer tiltak som er satt i gang for å motvirke sosial dumping og useriøsitet i arbeidslivet	Arbeids- og sosialdepartementet
18	Kartlegge utleie av arbeidskraft	Arbeids- og sosialdepartementet
19	Kartlegge omfanget av den svarte økonomien	Finansdepartementet
<i>Informasjon</i>		
20	Utvide informasjonstilbudet til utenlandske arbeidstakere i Norge	Arbeids- og sosialdepartementet koordinerer
<i>Internasjonalt samarbeid</i>		
21	Forsterke samarbeidet med tilsynsmyndigheter i andre land – oppfølging av EUs innsats mot arbeid som ikke innrapporteres til myndighetene	Arbeids- og sosialdepartementet koordinerer
22	Gjennomføre håndhevingsdirektivet til utsendingsdirektivet i norsk rett	Arbeids- og sosialdepartementet

Samarbeid med partene i arbeidslivet

Strategisk samarbeid mot arbeidslivskriminalitet

Regjeringen vil samarbeide med partene i arbeidslivet om en bred og vedvarende innsats mot arbeidslivskriminalitet. Som en del av forberedelsene til strategien mot arbeidslivskriminalitet er det blitt holdt toppmøte med deltakere fra berørte

myndighetsorganer og organisasjoner. Denne type samarbeid vil bli videreført og fulgt opp innenfor rammene av Regjeringens kontaktutvalg med partene i arbeidslivet, med vekt også på virkningene for lønnsdannelsen og norsk økonomi. Det skal holdes toppmøte om temaet i år med hovedtariffrevisjon, første gang i 2016.

Ansvar: Statsministerens kontor koordinerer

Videreutvikle treparts bransjesamarbeid i utsatte bransjer

I renhold, uteliv og for deler av transportbransjen er det i gang treparts bransjeprogram i samarbeid mellom myndighetene og partene. I bygge- og anleggsnæringen samarbeider myndighetene og partene om tiltak innen helse-, miljø og sikkerhet som har som mål å bidra til en skadefri næring. Gjennom disse samarbeidsflatene med partene i arbeidslivet vil også myndighetene vurdere videre oppfølging av forslag om tiltak som kommer fra partene, for å øke seriositeten i de aktuelle bransjene.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Kontroll og oppfølging

Arbeidslivskriminalitet innebærer som oftest brudd på *ulike* typer regelverk. Styrket samarbeid mellom flere offentlige etater er derfor vesentlig for å bekjempe denne type kriminalitet. I 2015 skal det gjennomføres flere felles tiltak mellom Arbeidstilsynet, Skatteetaten, Politiet, NAV Kontroll og andre offentlige etater. For å bekjempe arbeidslivskriminalitet må etatene kunne utveksle informasjon og samordne sine ressurser best mulig. Mange steder foregår det allerede et omfattende samarbeid mellom etatene. Dette skal settes i system og følges opp nasjonalt, regionalt og lokalt.

Regjeringen har foreslått reformer i skatte- og avgiftsforvaltningen. Overføring av arbeidsgiverkontrollen, som i dag utføres av de kommunale skatteoppkreverne, til Skatteetaten er et svært viktig tiltak i kampen mot svart økonomi, som vil gi mer korrekt fastsettelse av skatter og avgifter, øke etterlevelsen og dermed sikre skatteinntektene til fellesskapet.

Utvide det regionale og lokale samarbeidet mellom etatene

Det skal legges til rette for et utvidet praktisk operativt samarbeid på regionalt og lokalt nivå slik at dette blir mer forpliktende, og formaliseres for eksempel gjennom samarbeidsavtaler. Lokalt må etatene kunne handle raskt og gå sammen om tilsyn når det er behov. Departementene vil i tildelingsbrevene for 2015 be etatene om å legge til rette for utvidet operativt samarbeid på regionalt og lokalt nivå. Det skal gjennomføres en ekstern evaluering av hvordan det lokale samarbeidet mellom etatene fungerer. Utredningen skal foreligge i løpet av første halvår 2016.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet koordinerer

Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter

Det er viktig å legge til rette for at politiet og kontrolletatene kan utnytte etterretningsinformasjon samlet for å utvikle og gjennomføre en mer effektiv, slagkraftig og treffsikker kriminalitetsbekjempelse.

Politidirektoratet og Skattedirektoratet gis i oppdrag å utrede etablering av et *nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter* for politiet og kontrolletatene, der blant annet Skatteetaten, NAV og Arbeidstilsynet vil inngå. Utredningen og etableringen skal skje i samarbeid med relevante kontrollatater og Riksadvokaten. Senteret skal utarbeide et løpende nasjonalt trusselbilde for felles strategiske tiltak innen økonomisk kriminalitet, herunder også arbeidslivskriminalitet, og utarbeide konkrete etterretningsrapporter som gir grunnlag for felles innsats mot kriminelle aktører og nettverk.

Senteret skal rapportere til *Det sentrale samarbeidsforumet* som fra 2015 består av Riksadvokaten, politidirektøren, økokrimsjefen, skattedirektøren og arbeids- og velferdsdirektøren. I tillegg vil direktøren for Arbeidstilsynet fra 2015 delta på møter i forumet. Samarbeidsforumet skal gjennom de deltakende etater treffe beslutninger om felles prioriteringer og koordinering av etatenes aktiviteter, slik at det blir en operativ oppfølging av rapportering fra det nasjonale analyse og etterretningssenteret.

Ansvar: Justis- og beredskapsdepartementet og Finansdepartementet

Styrket informasjonsdeling mellom kontrolletatene og mellom kontrolletatene og politiet

Informasjonsdeling er en av de viktigste premisene for å få til et effektivt tverretatlig samarbeid mellom kontrolletatene og politiet. Regjeringen vil legge til rette for en styrket informasjonsdeling i arbeidet med å forebygge og bekjempe økonomisk kriminalitet.

Politidirektoratet, i samarbeid med kontrolletatene, gis i oppdrag å opprette en tverretatlig arbeidsgruppe som skal utarbeide en nasjonal veileder for informasjonsdeling mellom kontrolletatene, og mellom kontrolletatene og politiet. Arbeidsgruppen skal videre kartlegge om det finnes svakheter i dagens regelverk som hindrer en effektiv kriminalitetsbekjempelse, herunder kort skissere forslag til eventuelle lovendringer.

Ansvar: Justis- og beredskapsdepartementet koordinerer

Mer effektiv sanksjonering av lovbrudd innen økonomisk kriminalitet

En effektiv sanksjonering av lovbrudd innen økonomisk kriminalitet er et viktig bidrag for å sikre etterlevelse av regelverket. Regjeringen ønsker et sanksjonssystem hvor risikoen for å bli tatt øker, samtidig som ressursene i kontrollatene og politi- og påtalemyndighet utnyttes på en bedre måte.

Dersom sanksjoneringen av de mindre alvorlige lovbruddene «flyttes» fra straffesakskjeden til kontrollkjeden vil en kunne oppnå at flere lovbrudd sanksjoneres, at reaksjonen kommer raskere, og at politiresurser frigjøres og kan brukes til de mer alvorlige og komplekse sakene.

Regjeringen vil at handlingsrommet for bruk av administrative sanksjoner utnyttes effektivt, særlig innenfor skatte- og avgiftslovgivningen, regnskap- og bokføringslovgivningen og lovgivningen som regulerer trygde- og velferdsytelser.

Med sikte på å øke området for administrative sanksjoner skal allerede igangsatt arbeid gis prioritet. I tillegg skal det kartlegges om det er andre mindre alvorlige lovbrudd hvor det er mer hensiktsmessig å ilegge en administrativ sanksjon i stedet for en straffereaksjon. Nødvendige regelverksendringer vil deretter foreslås.

For å styrke rettssikkerheten ved ileggelse av administrative sanksjoner vil Regjeringen som ledd i oppfølgingen av NOU 2003: 15 *Fra bot til bedring*, legge fram forslag til et nytt kapittel i forvaltningsloven.

Ansvar: Justis- og beredskapsdepartementet, Finansdepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet

Bokoordinatorer i politiet

Regjeringen vil styrke arbeidet mot konkursskriminalitet og konkursgjengangere, blant annet for en mer effektiv bekjempelse av kriminalitet knyttet til arbeidslivet.

Det skal etableres bokoordinatorer i de største politidistriktene etter mønster av «Oslo modellen». Politidirektoratet, sammen med Konkursrådet, gis i oppdrag å utarbeide en nasjonal standard for anmeldelser fra bostyrere og samarbeidsrutiner mellom politiet, bostyrerne og skifterettene med basis i erfaringene fra «Oslo modellen».

Ansvar: Justis- og beredskapsdepartementet

Næringslivskontakter i politidistriktene

Næringslivet og det sivile samfunn, blant annet partene i arbeidslivet, har i mange sammenhenger bedre mulighet enn politiet til å forebygge og redusere kriminalitet, ikke minst når det gjelder kriminalitet knyttet til arbeidslivet.

Det skal etableres næringslivskontakter i de «nye» politidistriktene etter mønster fra stillingen som næringslivskontakt ved Kripos. Næringslivskontaktene skal sikre et godt lokalt samarbeid mellom politiet, næringslivet, relevante organisasjoner og andre aktører i det sivile samfunn. Dette vil bidra både til proaktive og treffsikre tiltak i næringslivet og hos andre private aktører, og en kunnskapsbasert kriminalitetsbekjempelse i politiet.

Politidirektoratet gis i oppdrag å samordne innsatsen til de nye næringslivskontaktene med den etablerte næringslivskontakten ved Kripos.

Ansvar: Justis- og beredskapsdepartementet

Innkjøp

Det offentlige må gjennom sine anskaffelser gå foran i arbeidet med å fremme et seriøst arbeidsliv. Forskriften om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter gjennomfører ILO-konvensjon nr. 94 om arbeidsklausuler i offentlige arbeidskontrakter i norsk rett.

Innføre en hjemmel i regelverket for offentlige anskaffelser for å kunne begrense antallet kontraktsledd i bransjer der det er særskilte utfordringer

Regjeringen vil, i forbindelse med arbeidet med Forenklingsutvalgets innstilling, foreslå en hjemmel i regelverket for å kunne stille krav om maksimalt antall ledd i kontraktskjeden ved offentlige anskaffelser i bransjer der det er særskilte utfordringer. Det vil kunne gjøre det enklere å føre kontroll og ha kommunikasjon med de enkelte leddene i kjeden. En slik hjemmel gjennomføres i forskrift og endringen kan tre i kraft fra sommeren 2015. Forholdet til EØS-retten må avklares.

Ansvar: Nærings- og fiskeridepartementet

Innføre et krav i regelverket for offentlige anskaffelser om at virksomhetene har lærlinger på de områder hvor det er særlig behov

Det innføres en bestemmelse i regelverket for offentlige anskaffelser som pålegger oppdragsgivere å stille krav om bruk av lærlinger. Et slikt

krav skal, som i dag, bare kunne stilles der det er et definert behov for læreplasser innenfor den aktuelle bransjen. Det skal angis i regelverket hvilke bransjer og/eller områder der det er et særlig behov for læreplasser. Krav om bruk av lærlinger skal gjelde likt for norske og utenlandske leverandører. Det presiseres at det ikke vil være tilstrekkelig at leverandøren bare er tilknyttet en lærlingordning. Leverandøren må ha en eller flere lærlinger i arbeid ved utførelsen av den aktuelle kontrakten. Flere endringer kan gjennomføres i forskrift i 2015, mens pålegget om å stille slike krav krever lovendring og gjennomføres i 2016. Forholdet til EØS-retten må avklares.

Ansvar: Nærings- og fiskeridepartementet og Kunnskapsdepartementet

Etablere ordning som gjør det lettere å kontrollere om leverandører er seriøse

Det må bli enklere for privatpersoner, det offentlige og bedrifter å kontrollere om leverandører er seriøse. Det skal startes et arbeid med sikte på å etablere en ordning som gjør det lettere å kontrollere om leverandører er seriøse. En slik ordning vil bli basert på nødvendige opplysninger fra relevante myndigheter og registre.

Ansvar: Nærings- og fiskeridepartementet

Veileder om beste praksis for etterlevelse av forskriften om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter

Regelverket om offentlige anskaffelser er viktig for å sette standarder i arbeidslivet og representerer et direkte virkemiddel overfor aktørene i markedet. Veiledning og utvikling av standarder for hva som er «beste praksis» er viktig for å gjøre det enkelt for virksomhetene å drive seriøst. DIFI (Direktoratet for forvaltning og IKT) utarbeider en veileder om beste praksis for etterlevelse av forskriften om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter. Veilederen vil foreligge i mars 2015.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet og Nærings- og fiskeridepartementet

Kunnskap

Veiledning og informasjon må i større grad rettes inn mot utenlandske arbeidstakere som er i Norge for kortere tid. De tiltak som er innført mot useriøse arbeidsforhold må evalueres.

Godkjenning av utenlandsk fagutdanning

Sentralt i kampen mot arbeidslivskriminalitet er bedre system for kontroll med fagkompetanse, for å kunne stille krav til godkjent kompetanse i for eksempel kontrakter eller ved anbud. Det er satt i gang et arbeid med å etablere en nasjonal godkjenningsordning for utenlandsk fagutdanning. Kunnskapsdepartementet vil få forslag til behandling tidlig i 2015.

Ansvar: Kunnskapsdepartementet

Videreutvikle ordningen med sentral godkjenning for foretak i bygge- og anleggsnæringen, og utrede mulige modeller for registre eller godkjenningsordninger som synliggjør om foretak følger regelverket

Det kan være en utfordring for private tiltakshavere og foretak i byggenæringen å finne lovlydige leverandører. Som et virkemiddel skal derfor ordningen med sentral godkjenning for foretak i bygge- og anleggsnæringen videreutvikles. Videre skal det utredes mulige modeller for registre eller godkjenningsordninger som synliggjør hvorvidt foretak følger regelverket.

Ansvar: Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Forbedre id-kort-ordning (ordningen med HMS-kort) i bygg og renhold

Id-kortordningen (HMS-kort) skaper bedre oversikt over aktørene i bransjene, og dette bidrar til mer effektivt tilsyn. Det er satt i gang et arbeid med å videreutvikle ordningen med sikte på å legge til rette for sanntid-oppslag mot offentlige registre. Det skal også iverksettes tiltak for å motvirke misbruk av kortene.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Presisere byggherreforskriften – krav om elektroniske oversiktslister og fødselsnummer

Det skal presiseres i byggherreforskriften at oversiktslisten over alle som utfører arbeid på bygge- eller anleggsplassen skal føres elektronisk og inneholde fødselsnummer, i tråd med kravene til personallister etter bokføringsloven.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Evaluere tiltak som er satt i gang for å motvirke sosial dumping og useriøsitet i arbeidslivet

Regjeringen vil evaluere tiltakene mot uakseptable lønns- og arbeidsvilkår som hittil er satt i verk.

En del av virkemidlene er nylig blitt evaluert. I løpet av 2014–2015 gjennomføres det en analyse av hvordan allmenngjøring virker på lønnsdannelsen og arbeidsmarkedet. Det er også satt i gang et flerårig forskningsprosjekt (2014–2018) om ulike tilknytningsformer i arbeidsmarkedet (faste ansettelser, midlertidig, innleie, entreprise mv.). I 2015 vil det settes i gang en evaluering av forskriften om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter (vedtatt i 2008), og ordningen med offentlig godkjenning av renholdsvirksomheter (vedtatt i 2012). Det samlede omfanget av tiltak skal vurderes på grunnlag av gjennomførte og planlagte evalueringer.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Kartlegge utleie av arbeidskraft

Det skal ses på behovet for bedre statistikk og kunnskap om utleie av arbeidskraft. Som grunnlag skal det redegjøres for de generelle utviklingstrekk som preger bemanningsbransjen. En utredning om hvordan likebehandlingsreglene i vikarbyrådirektivet etterleves gjennomføres i løpet av 2015. En slik utredning skal vurdere håndhevingen av likebehandlingsreglene og eventuelle behov for nye tiltak.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Kartlegge omfanget av den svarte økonomien

Skatteetaten vil kartlegge mulighetene for å beregne skattegapet i Norge. Gjennom en beregning av skattegapet vil det være mulig å si noe om omfanget til den svarte økonomien. Skatteetaten vil i dette arbeidet samarbeide og utveksle erfaringer med skatteadministrasjoner i Sverige, Danmark, Storbritannia som har lengre erfaringer med å kartlegge skattegapet og den svarte økonomien. Skatteetaten vil også være i dialog med relevante forskningsmiljøer. Bedre kunnskap om og forståelse av den svarte økonomien vil kunne gi gode innspill til myndighetens bekjempelse av økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet.

Ansvar: Finansdepartementet

Informasjon

Utvide informasjonstilbudet til utenlandske arbeidstakere i Norge

Det skal gjøres en samlet gjennomgang av informasjonstilbudet til utenlandske arbeidstakere og gjennomføres tiltak for å gjøre dette bedre kjent. Det er en særlig utfordring å nå bedre fram til

utsendte arbeidstakere. I samarbeid med kontrolletatene og Servicesentrene for utenlandske arbeidstakere skal det i løpet av 2015 kartlegges hvilke kontaktpunkter som kan benyttes for å nå frem med god og målrettet informasjon om den enkeltes rettigheter i norsk arbeidsliv og hvor man kan henvende seg.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet koordinerer

Internasjonalt samarbeid

Forsterke samarbeidet med tilsynsmyndigheter i andre land – oppfølging av EUs innsats mot arbeid som ikke innrapporteres til myndighetene

EU-kommisjonen vil i løpet av 2015 etablere en felles europeisk plattform for å styrke samarbeidet mellom arbeidstilsyn og andre håndhevingsmyndigheter i medlemslandene. Det er foreslått at EØS-landene kan delta som observatører i møtene.

Plattformen vil omfatte problemstillinger som er sentrale for norske kontroll- og tilsynsetater i deres arbeid for å bekjempe regelbrudd og kriminalitet i arbeidslivet. Regjeringen vil sikre at norske myndigheter aktivt følger opp denne saken.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet koordinerer

Gjennomføre håndhevingsdirektivet til utsendingsdirektivet i norsk rett

Håndhevingsdirektivet ble vedtatt i EU i mai 2014, og har til formål å sikre at arbeidstakere som er utsendt i forbindelse med tjenesteyting i andre medlemsland får den beskyttelsen de har krav på i henhold til utsendingsdirektivet.

Håndhevingsdirektivet faller inn under EØS-avtalen virkeområde og skal gjennomføres i norsk rett innen 18. juni 2016. Håndhevingsdirektivet fokuserer på styrket håndheving og samarbeid mellom kontrolletatene på tvers av landegrensene, og gir et klart signal om at omgøelser og lovbrudd er uakseptabelt. Direktivet bygger opp under regjeringens målsetting om å styrke myndighetssamarbeidet i kampen mot arbeidslivskriminalitet.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Oppfølging av tiltak som er varslet

Tiltakene som er omtalt over vil stå i nær sammenheng med og bli forsterket av en rekke tiltak som allerede er gjennomført eller som er foreslått i andre sammenhenger:

Skjerpet straffnivå i arbeidsmiljøloven og allmenngjøringsloven

Regjeringen har fremmet forslag om å heve strafferammene i arbeidsmiljøloven og allmenngjøringsloven og innføre et medvirkningsansvar for brudd på allmenngjøringsloven. Dette gir et tydelig signal om at straffnivået for lovbrudd bør økes, og at det i større grad bør idømmes fengselsstraff i saker der det foreligger straffskjerpene omstendigheter. Regjeringen har samtidig foreslått å fjerne straffeansvaret for kapitler i arbeidsmiljøloven hvor straff ikke er hensiktsmessig, der vil blant annet overtredelsesgebyr være et egnet virkemiddel.

Styrket operativt samarbeid mellom Arbeidstilsynet, Skatteetaten, Politiet og NAV

I statsbudsjettet for 2015 er det tildelt 8,3 mill. kroner hver til Arbeidstilsynet, Skatteetaten og Politiet for å utvikle felles operativ innsats. NAV Kontroll vil også inngå i dette arbeidet. Satsingen vil blant annet innebære felles innsatsgrupper og felles tilsyn som enklere kan avdekke ulovlige forhold.

Styrking av politiet

Politiets budsjett styrkes betydelig i statsbudsjettet 2015. Det vil settes av dedikerte ressurser til bekjempelse av økonomisk kriminalitet, og oppfølgingen av disse straffesakene vil på denne måten styrkes.

Arbeids- og sosialdepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2015–2016) om statsbudsjettet for år 2016 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et
framlagt forslag.

Forslag

Under Arbeids- og sosialdepartementet føres det i Prop. 1 S (2015–2016) statsbudsjettet for budsjettåret 2016 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 600–667, 2470, 2541–2542, 2620–2686, 3600–3648, 5470, 5571, 5607, 5701–5705

I

Utgifter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Administrasjon				
600	Arbeids- og sosialdepartementet			
	01 Driftsutgifter		183 762 000	183 762 000
601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.			
	21 Spesielle driftsutgifter		61 260 000	
	50 Norges forskningsråd		137 000 000	
	70 Tilskudd		35 400 000	
	72 Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.		15 425 000	249 085 000
	Sum Administrasjon			432 847 000
Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken				
604	Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen			
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under post 21</i>		150 000 000	150 000 000
605	Arbeids- og velferdsetaten			
	01 Driftsutgifter		11 228 210 000	
	21 Spesielle driftsutgifter		31 340 000	
	22 Forsknings- og utredningsaktiviteter		41 870 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>		261 250 000	
	70 Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte, <i>kan overføres</i>		221 940 000	11 784 610 000
606	Trygderetten			
	01 Driftsutgifter		68 990 000	68 990 000
	Sum Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken			12 003 600 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse				
611	Pensjoner av statskassen			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		18 500 000	18 500 000
612	Tilskudd til Statens pensjonskasse			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		10 350 000 000	
	70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>		115 000 000	10 465 000 000
613	Arbeidsgiveravgift til folketrygden			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		1 177 000 000	
	70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>		13 000 000	1 190 000 000
614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse			
	01 Driftsutgifter		41 000 000	
	70 Tap/avskrivninger		2 000 000	
	90 Utlån, <i>overslagsbevilgning</i>		6 200 000 000	6 243 000 000
615	Yrkesskadeforsikring			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		92 000 000	92 000 000
616	Gruppelivsforsikring			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		189 000 000	189 000 000
	Sum Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse			18 197 500 000
Tiltak for bedre levekår mv.				
621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering			
	21 Spesielle driftsutgifter		64 230 000	
	63 Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte, <i>kan overføres</i>		177 730 000	
	70 Frivillig arbeid, <i>kan overføres</i>		90 650 000	
	74 Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner mv.		12 640 000	345 250 000
	Sum Tiltak for bedre levekår mv.			345 250 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Arbeidsmarked				
634	Arbeidsmarkedstiltak			
	21 Forsøk, utviklingstiltak mv., <i>kan overføres</i>		26 270 000	
	76 Tiltak for arbeidssøkere, <i>kan overføres</i>		7 089 910 000	
	77 Varig tilrettelagt arbeid, <i>kan overføres</i>		1 290 840 000	
	78 Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser		66 710 000	
	79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet		42 400 000	8 516 130 000
635	Ventelønn			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		47 000 000	47 000 000
	Sum Arbeidsmarked			8 563 130 000
Arbeidsmiljø og sikkerhet				
640	Arbeidstilsynet			
	01 Driftsutgifter		554 660 000	
	21 Spesielle driftsutgifter, regionale verneombud		10 430 000	
	45 Større utstysanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>		4 620 000	569 710 000
642	Petroleumstilsynet			
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 21</i>		220 710 000	
	21 Spesielle driftsutgifter		30 980 000	
	45 Større utstysanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>		1 540 000	253 230 000
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt			
	50 Statstilskudd		117 320 000	117 320 000
646	Pionerdykkere i Nordsjøen			
	72 Tilskudd, <i>kan overføres</i>		3 400 000	3 400 000
648	Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.			
	01 Driftsutgifter		17 810 000	
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>		1 440 000	
	70 Tilskudd til faglig utvikling		4 120 000	23 370 000
649	Treparts bransjeprogrammer			
	21 Spesielle driftsutgifter – Treparts bransjeprogrammer		2 760 000	2 760 000
	Sum Arbeidsmiljø og sikkerhet			969 790 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Kontantytelser				
660	Krigspensjon			
	70 Tilskudd, militære, <i>overslagsbevilgning</i>		95 000 000	
	71 Tilskudd, sivile, <i>overslagsbevilgning</i>		245 000 000	340 000 000
664	Pensjonstrygden for sjømenn			
	70 Tilskudd		62 000 000	62 000 000
666	Avtalefestet pensjon (AFP)			
	70 Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>		1 660 000 000	1 660 000 000
667	Supplerende stønad til personer over 67 år			
	70 Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>		383 700 000	383 700 000
	Sum Kontantytelser			2 445 700 000
Statens forretningsdrift				
2470	Statens pensjonskasse			
	24 Driftsresultat			
	1 Driftsinntekter, <i>overslagsbevilgning</i>	-645 112 000		
	2 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	478 404 000		
	3 Avskrivninger	124 190 000		
	4 Renter av statens kapital	6 679 000		
	5 Til investeringsformål	18 070 000	-17 769 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>		32 207 000	14 438 000
	Sum Statens forretningsdrift			14 438 000
Arbeidsliv				
2541	Dagpenger			
	70 Dagpenger, <i>overslagsbevilgning</i>		15 264 000 000	15 264 000 000
2542	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.			
	70 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv., <i>overslagsbevilgning</i>		860 000 000	860 000 000
	Sum Arbeidsliv			16 124 000 000
Sosiale formål				
2620	Stønad til enslig mor eller far			
	70 Overgangsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>		2 580 300 000	
	72 Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>		415 300 000	
	73 Utdanningsstønad		42 200 000	
	75 Tilskudd til flytting for å komme i arbeid		300 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
	76	Bidragforskott	790 000 000	3 828 100 000
2650		Sykepenger		
	70	Sykepenger for arbeidstakere mv., <i>overslagsbevilgning</i>	36 285 000 000	
	71	Sykepenger for selvstendige, <i>overslagsbevilgning</i>	1 530 000 000	
	72	Pleie-, opplærings- og omsorgspenger mv., <i>overslagsbevilgning</i>	595 000 000	
	73	Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv., <i>kan overføres</i>	319 704 000	
	75	Feriepenger av sykepenger, <i>overslagsbevilgning</i>	2 040 000 000	40 769 704 000
2651		Arbeidsavklaringspenger		
	70	Arbeidsavklaringspenger, <i>overslagsbevilgning</i>	34 230 000 000	
	71	Tilleggsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	309 800 000	
	72	Legeerklæringer	405 000 000	34 944 800 000
2655		Uførhet		
	70	Uføretrygd, <i>overslagsbevilgning</i>	78 824 000 000	
	75	Menerstatning ved yrkesskade, <i>overslagsbevilgning</i>	100 000 000	
	76	Yrkesskadetrygd gml. lovgivning, <i>overslagsbevilgning</i>	51 000 000	78 975 000 000
2661		Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv.		
	70	Grunnstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 870 000 000	
	71	Hjelpestønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 670 000 000	
	73	Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning	155 000 000	
	74	Tilskudd til biler	721 000 000	
	75	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler	2 810 000 000	
	76	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester	275 000 000	
	77	Ortopediske hjelpemidler	1 400 000 000	
	78	Høreapparater	635 000 000	
	79	Aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år	58 440 000	9 594 440 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
2670	Alderdom			
	70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	67 350 000 000	
	71	Tilleggs pensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	129 250 000 000	
	72	Ventetillegg, <i>overslagsbevilgning</i>	145 000 000	
	73	Sært tillegg, pensjonstillegg mv., <i>overslagsbevilgning</i>	5 740 000 000	202 485 000 000
2680	Etterlatte			
	70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	1 165 800 000	
	71	Tilleggs pensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	895 000 000	
	72	Sært tillegg, <i>overslagsbevilgning</i>	88 000 000	
	74	Utdanningsstønad	600 000	
	75	Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>	6 000 000	2 155 400 000
2686	Stønad ved gravferd			
	70	Gravferdsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	180 000 000	180 000 000
		Sum Sosiale formål		372 932 444 000
		Sum departementets utgifter		432 028 699 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Arbeids- og sosialdepartementet				
3605	Arbeids- og velferdsetaten			
	01 Administrasjonsvederlag		23 510 000	
	04 Tolketjenester		2 440 000	
	05 Oppdragsinntekter mv.		55 590 000	
	06 Gebyrinntekter for fastsettelse av bidrag		24 550 000	106 090 000
3614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse			
	01 Gebyrinntekter, lån		34 000 000	
	90 Tilbakebetaling av lån		17 000 000 000	17 034 000 000
3615	Yrkesskadeforsikring			
	01 Premieinntekter		148 000 000	148 000 000
3616	Gruppelivsforsikring			
	01 Premieinntekter		105 000 000	105 000 000
3634	Arbeidsmarkedstiltak			
	85 Innfordring av feilutbetalinger, arbeidsmarkedstiltak		202 000	202 000
3635	Ventelønn mv.			
	01 Refusjon statlig virksomhet mv.		31 030 000	
	85 Innfordring av feilutbetaling av ventelønn		200 000	31 230 000
3640	Arbeidstilsynet			
	01 Diverse inntekter		1 320 000	
	04 Kjemikaliekontroll, gebyrer		6 450 000	
	05 Tvangsmulkt		2 340 000	
	07 Byggesaksbehandling, gebyrer		20 910 000	
	08 Refusjon utgifter regionale verneombud		11 330 000	42 350 000
3642	Petroleumstilsynet			
	02 Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet		6 940 000	
	03 Gebyr tilsyn		51 540 000	58 480 000
	Sum Arbeids- og sosialdepartementet			17 525 352 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
	Avskrivninger, avsetninger til investeringsformål og inntekter av statens forretningsdrift i samband med nybygg, anlegg mv.			
5470	Statens pensjonskasse			
	30 Avsetning til investeringsformål		18 070 000	18 070 000
	Sum Avskrivninger, avsetninger til investeringsformål og inntekter av statens forretningsdrift i samband med nybygg, anlegg mv.			18 070 000
	Skatter og avgifter			
5571	Sektoravgifter under Arbeids- og sosialdepartementet			
	70 Petroleumstilsynet – sektoravgift		96 620 000	96 620 000
	Sum Skatter og avgifter			96 620 000
	Renter og utbytte mv.			
5607	Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse			
	80 Renter		1 948 000 000	1 948 000 000
	Sum Renter og utbytte mv.			1 948 000 000
	Folketrygden			
5701	Diverse inntekter			
	71 Refusjon ved yrkesskade		943 480 000	
	73 Refusjon fra bidragspliktige		270 000 000	
	80 Renter		1 700 000	
	86 Innkreving feilutbetalinger		718 000 000	
	87 Diverse inntekter		35 300 000	
	88 Hjelpemiddelsentraler m.m.		61 000 000	2 029 480 000
5704	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs			
	70 Dividende		205 000 000	205 000 000
5705	Refusjon av dagpenger			
	70 Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs		35 000 000	
	71 Refusjon av dagpenger for grense- arbeidere mv. bosatt i Norge		500 000	35 500 000
	Sum Folketrygden			2 269 980 000
	Sum departementets inntekter			21 858 022 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2016 kan:

overskride bevilgningen under	mot tilsvarende merinntekter under
kap. 600 post 01	kap. 3600 post 02
kap. 601 post 21	kap. 3601 post 02
kap. 605 post 01	kap. 3605 postene 01, 04, 05
kap. 605 post 21	kap. 3605 post 02
kap. 621 post 21	kap. 3621 post 02
kap. 640 post 01	kap. 3640 postene 01, 06 og 07
kap. 640 post 21	kap. 3640 post 08
kap. 642 post 01	kap. 3642 postene 06 og 07
kap. 642 post 21	kap. 3642 post 02

Merinntekt som gir grunnlag for overskridelse skal også dekke merverdiavgift knyttet til overskridelsen, og berører derfor også kap. 1633, post 01 for de statlige forvaltningsorganene som inngår i nettoordningen for merverdiavgift.

Merinntekter og eventuelle mindreinntekter tas med i beregningen av overføring av ubrukt bevilgning til neste budsjettår.

III

Omdisponeringsfullmakter

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2016 kan:

1. omdisponere inntil 40 mill. kroner fra kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter.
2. omdisponere inntil 10 prosent av bevilgningen under kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 77 Varig tilrettelagt arbeid til kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere.
3. omdisponere et maksimalt beløp fra kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for

arbeidssøkere til kap. 634, post 79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet på inntil 10 pst. av bevilgningen på post 79.

4. omdisponere mellom bevilgningene under kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen, post 21 Spesielle driftsutgifter og kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter.
5. omdisponere mellom bevilgningene under kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold og kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold.

IV

Fullmakt til overskridelse

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2016 kan overskride bevilgningen under kap. 2470 Statens pensjonskasse, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, med inntil 20 mill. kroner mot dekning i reguleringsfondet.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser utover gitte bevilgninger

V

Tilsagnsfullmakter

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2016 kan gi tilsagn om tilskudd utover gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
634		Arbeidsmarkedstiltak	
	76	Tiltak for arbeidssøkere	2 862,1 mill. kroner
	77	Varig tilrettelagt arbeid	701,6 mill. kroner

Andre fullmakter

VI

Fullmakt til å ettergi rente- og avdragsfrie lån

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2016 kan ettergi rente- og avdragsfrie lån gitt til arbeidsmarkedstiltak for personer med

nedsatt arbeidsevne der dette blir vurdert som nødvendig for å sikre den videre driften.

VII

Fullmakt til nettobudsjettering

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2016 kan:

1. nettoføre som utgiftsreduksjon under kap. 642 Petroleumstilsynet, post 01 Driftsutgifter, refusjoner av utgifter til fellestjenester.

2. nettoføre som utgiftsreduksjon under kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, postene 01, 21 og 45, refusjoner av kommunenes andel av utgifter til opprettelse og drift av NAV-kontorer.

Folketrygden

Andre fullmakter

II

Folketrygdytelser

Stortinget samtykker i at med virkning fra 1. januar 2016 skal følgende ytelser i folketrygden gis etter disse satsene¹:

		kroner
1a.	Grunnstønad for ekstraavgifter ved uførhet etter lovens § 6-3 (laveste sats)	8 040
1b.	Ved ekstraavgifter utover laveste sats, kan grunnstønaden forhøyes til	12 276
1c.	eller til	16 104
1d.	eller til	23 724
1e.	eller til	32 148
1f.	eller til	40 152
2a-1.	Hjelpestønad til uføre som må ha hjelp i huset ^{2 3}	13 404
2a-2.	Hjelpestønad etter lovens § 6-4 til uføre som må ha tilsyn og pleie ⁴	14 412
2b.	Forhøyet hjelpestønad etter lovens § 6-5 til uføre under 18 år som må ha særskilt tilsyn og pleie ⁴	28 824
2c.	eller til	57 648
2d.	eller til	86 472
3.	Behovsprøvet gravferdsstønad opptil	22 723
4.	Stønad til barnetilsyn etter lovens §§ 15-10 og 17-9 første ledd bokstav a) ⁵	
	for første barn	46 656
	for to barn	60 888
	for tre og flere barn	68 988

¹ Satsene under 1, 2 og 4 er årsbeløp for ytelsene.

² Stønad til hjelp i huset gjelder tilfeller før 1. januar 1992.

³ Fra 1. januar 1997 skilles det mellom stønad til hjelp i huset og stønad til særskilt tilsyn og pleie.

⁴ Gjelder også ved uførhet som skyldes yrkesskade, jf. lovens § 12-18.

⁵ Stønad til barnetilsyn etter lovens §§ 15-10 og 17-9 første ledd bokstav a) gjelder fra 1.1.2016 stønad til barnetilsyn for enslige forsørgere og etterlatte som er i arbeid. Stønaden dekker 64 pst. av dokumenterte utgifter til barnetilsyn. Beløpene i tabellen er maksimale refusjonssatser. Stønaden er inntektsprøvet.

Bestilling av publikasjoner

Offentlige institusjoner:

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Privat sektor:

Internett: www.fagbokforlaget.no/offpub

E-post: offpub@fagbokforlaget.no

Telefon: 55 38 66 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: 07 Oslo AS – 10/2015

